

HENRICUS DE GANDAVO

ANCIENT AND MEDIEVAL PHILOSOPHY

De Wulf-Mansion Centre

Series 2

HENRICI DE GANDAVO

OPERA OMNIA

XI

QUODLIBET VII

HENRICI DE GANDAVO

QUODLIBET VII

Edidit

G. A. WILSON

Dr. Phil.

The De Wulf-Mansion Centre deals with research in Ancient and Medieval Philosophy
at the Philosophy Institute of the Catholic University of Louvain (K.U.Leuven)
2, Kardinaal Mercierplein, B-3000 Leuven (Belgium)

The Henry of Ghent editions are coordinated by R. Macken

LEUVEN UNIVERSITY PRESS

1991

C5
932

-11- C.I.P. KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK ALBERT I
Quodlibet

Henrici de Gandavo opera omnia. — Leuven: University Press. — 24 cm. —
(Ancient and medieval philosophy. Series 2).

11: Quodlibet VII / editor: G.A. Wilson. — Leuven: Universitaire Pers
Leuven = Leuven: Presses universitaires de Louvain, 1991. — Ca. 79, 329 p.;
24 cm. — (Ancient and medieval philosophy. Series 2).

ISBN 90-6186-448-8.

Onderwerpen: Hendrik van Gent; Wijsbegeerte der middeleeuwen

B17059/91

© 1991 by De Wulf-Mansioncentrum — De Wulf-Mansion Centre

Leuven University Press / Presses Universitaires de Louvain/
Universitaire Pers Leuven

Krakenstraat 3, B-3000 Leuven/ Louvain (Belgium)

Niets van deze uitgave mag worden veeveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel
van druk, fotocopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande
schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this work may be reproduced in any form,
by print, photoprint, microfilm or any other means
without written permission from the publisher.

D/1991/1869/29

FOREWORD

Research for this present volume has been made possible, in part, by three grants. The first was a 1984 summer grant by the United Negro College Fund's "Strengthening the Humanities" program which enabled me to establish a basic working text of Henry of Ghent's *Quodlibet VII*. The second, a two year award that enabled me to work at the De Wulf-Mansion Center of the Catholic University of Leuven during the academic years of 1986-1987 and 1987-1988, was from the Division of Research Programs of the National Endowment for the Humanities, an independent federal agency. The third, a grant from the Southern Fellowship Foundation through the United Negro College Fund, provided travel funds which allowed me to view some of the original manuscripts in various European libraries during the summer of 1988.

I would like to extend appreciation and gratitude to all those who helped me with this project: Xavier University of Louisiana, particularly Dr. Norman Francis, President, Sr. Rosemarie Kleinhaus, S.B.S., Vice-President of Academic Affairs, and Dr. Alfred Guillaume, former Dean of Arts and Sciences, for their active support; the Catholic University of Leuven for receiving me so warmly during the academic years of 1986-1987 and 1987-1988; and the Institute of Philosophy, particularly Professor U. Dhondt, President, and the De Wulf-Mansion Centre, particularly Dr. W. Vanhamel, Professor at the *Katholieke Universiteit Leuven* and Director of the De Wulf-Mansion Centre, for the use of their excellent facilities and for their practical aid.

Special thanks are also due to Dr. Raymond Macken, O.F.M., coordinator of the editorial activities for the series, for his help with this project, for sharing his insights into Henry of Ghent, his doctrines, and the text of *Quodlibet VII*, and for his enduring support over the years.

Finally, my deepest appreciation is to be extended to my wife, Linda, for her constant encouragement and patience over the years and to my children, Ben and David, who have also helped me, each in his own way.

New Orleans, Louisiana, Jan. 1, 1991

CRITICAL STUDY

INTRODUCTION

This critical edition of Henry of Ghent's *Quodlibet VII* is volume XI in the series HENRICI DE GANDAVO *Opera Omnia*. It is published immediately after the critical editions of *Quodlibet I*, *Quodlibet II*, *Quodlibet VI*, *Quodlibet IX*, *Quodlibet X*, *Quodlibet XII*, q. 1-30, *Quodlibet XII*, q. 31 (*Tractatus super facto praelatorum et fratrum*) and *Quodlibet XIII*⁽¹⁾. The reason for the departure from the sequential order of the *Quodlibeta* is well known to those who are familiar with the volumes of this series: in certain manuscripts of the *Quodlibeta* there appear redactional corrections that probably reflect the intervention of the author himself, and those *Quodlibeta* with the most extensive corrections have a higher priority to be the earliest volumes published⁽²⁾. These redactional corrections are found in two complementary manuscripts, PARIS, *Nat. lat.* 15350 and 15848, the first of which contains Henry's *Quodlibet VII*. Since this manuscript contains these redactional corrections, the preparation of *Quodlibet VII* has benefited from the critical studies of the previously edited volumes in this series because they have been *Quodlibeta* which have generally

⁽¹⁾ HENRICI DE GANDAVO, *Quodlibet I*. Ed. R. MACKEN (HENRICI DE GANDAVO *Opera Omnia*, V) Leuven University Press — E. J. Brill, Leiden, 1979, xciv + 262 pp. + 12 extra-textual plates; Id., *Quodlibet II*. Ed. R. WIELOCKX (HENRICI DE GANDAVO *Opera Omnia*, VI) Leuven University Press — E. J. Brill, Leiden, 1983, xlviii + 166 pp.; Id., *Quodlibet VI*. Ed. G. A. WILSON (HENRICI DE GANDAVO *Opera Omnia*, X) Leuven University Press, Leuven, 1987, lxvi + 315 + 2 extra-textual plates; Id., *Quodlibet IX*. Ed. R. MACKEN (HENRICI DE GANDAVO *Opera Omnia*, XIII) Leuven University Press — E. J. Brill, Leiden 1983, xcii + 362 pp.; Id., *Quodlibet X*. Ed. R. MACKEN (HENRICI DE GANDAVO *Opera Omnia*, XIV) Leuven University Press — E. J. Brill, Leiden 1981, cxxvi + 333 pp. + 8 extra-textual plates; Id., *Quodlibet XII*, q. 1-30. Ed. J. DECORTE (HENRICI DE GANDAVO *Opera Omnia*, XVI) Leuven University Press, 1987, lxvi + 276; Id., *Quodlibet XII*, q. 31 (*Tractatus super facto praelatorum et fratrum*). Ed. L. HÖDL-M. HAVERALS (HENRICI DE GANDAVO *Opera Omnia*, XVII) Leuven University Press, 1989, clxix + 292; Id., *Quodlibet XIII*. Ed. J. DECORTE (HENRICI DE GANDAVO *Opera Omnia*, XVIII) Leuven University Press, 1985, lxxxiv + 267 + 4 extra-textual plates.

⁽²⁾ For the corrections to these manuscripts, cf. R. MACKEN, *Les corrections d'Henri de Gand à ses Quodlibets*, in *Recherches de Théologie ancienne et médiévale*, 40, 1973, p. 5-51 + 6 photographic reproductions out of text; HENR. DE GAND. *Quodl. I*. Ed. R. MACKEN, p. lxxiv-lxxxi; Id., *Quodl. II*. Ed. R. WIELOCKX, p. xii-xxii; Id., *Quodl. VI*. Ed. G. A. WILSON, p. xxxv-xlv; Id., *Quodl. IX*. Ed. R. MACKEN, p. lx-lxxv; Id., *Quodl. X*. Ed. R. MACKEN, p. xlvii-lxvi; Id., *Quodl. XII*. Ed. J. DECORTE, p. xliii-xlvii; Id., *Quodl. XIII*. Ed. J. DECORTE, p. xlviii-lxxiv. For the policy concerning the abandonment of the sequential order, cf. Id., *Quodl. VI*. Ed. G. A. WILSON, p. ix.

contained a proportionately larger number of these corrections. Because the text of *Quodlibet VII* exists in one of these manuscripts with the numerous corrections, its appearance out of sequential order is desirable for editorial reasons. The *Quodlibeta* of Henry which contain these redactional corrections should be edited first, since a study of them in the Introductions will be an aid not only for future editions of Henry's other *Quodlibeta*, but also for the critical edition in the same series of his *Summa*, especially of those parts where similar kinds of corrections appear⁽³⁾.

This edition of *Quodlibet VII* is part of a series and it must be read as such. The valuable Introductions to *Quodlibet I*, *Quodlibet II*, *Quodlibet VI*, *Quodlibet IX*, *Quodlibet X*, *Quodlibet XII*, q. 1-30, *Quodlibet XII*, q. 31 (*Tractatus super facto praelatorum et fratrum*), and *Quodlibet XIII* of this series provide detailed descriptions of editions and manuscripts that they and *Quodlibet VII* have in common. Furthermore, the *Bibliotheca manuscripta Henrici de Gandavo*, the first two volumes of this series, contain descriptions of the currently known manuscripts of Henry of Ghent's works⁽⁴⁾. The critical study which precedes this edition of *Quodlibet VII* will concentrate upon what is unique to this *Quodlibet*, although reference will be made to the previous volumes of this series where similar issues are addressed.

THE EDITIONS AND THE MANUSCRIPTS

The editions of *Quodlibet VII* are well-known to those familiar with the series⁽¹⁾. The 1518 edition of Badius is in two volumes with *Quodlibet VII* beginning in volume I (f. 255r-292v) and ending in volume II (f. 293r-299r). The edition of Badius was the basis for the subsequent edition of Zuccolius in 1608 which in turn was the basis for the 1613 reprint by the Servites⁽²⁾.

Because most of the manuscripts listed in the *Catalogue* of the *Bibliotheca manuscripta Henrici de Gandavo* are described extensively, those which contain all, or at least a great part of the text of *Quodlibet VII* have been identified. There are, in fact, 35 such manuscripts. The present study will offer only brief descriptions of those manuscripts which, although described in the critical studies of the previous volumes of this series, entail certain points unique to *Quodlibet VII*. For each manuscript, reference will be made to the *Bibliotheca manuscripta Henrici de Gandavo* and, where applicable, only to the more detailed descriptions in the *Quodlibeta* edited to date in this series. In anticipation of the results of the critical study, the symbols by which the collated manuscripts are to be indicated are provided.

- R 1. BOLOGNA, *Biblioteca Universitaria*, ms. lat. 2236, f. 124va-145rb: *Quodlibet VII* (complete)⁽³⁾.

This manuscript contains in *Quodlibet VII* on f. 129rb an explicit indication, "iiii^a", of the transition to pecia four of the first Parisian university exemplar⁽⁴⁾. However, in some of the *Quodlibeta* edited to

⁽³⁾ Cf. R. MACKEN, *Les corrections d'Henri de Gand à sa Somme*, in *Recherches de Théologie ancienne et médiévale*, 44, 1977, p. 55-100 + 6 photographic reproductions out of text.

⁽⁴⁾ R. MACKEN, *Bibliotheca manuscripta Henrici de Gandavo*. I. A-P. With a Preface by F. MASAI, Professor at the Université Libre de Bruxelles (HENRICI DE GANDAVO *Opera Omnia*, I) Leuven University Press — E. J. Brill, Leiden, 1979, xviii + 677 pp.; ID., *Bibliotheca manuscripta Henrici de Gandavo*. II. Catalogue Q-Z. Répertoire (HENRICI DE GANDAVO *Opera Omnia*, II), Leuven University Press — E. J. Brill, Leiden, 1979, xix-xxii + pp. 678-1306 + 34 photographic reproductions out of text (pp. xxiii-liv).

⁽¹⁾ Cf. HENR. DE GAND. *Quodl. I*. Ed. R. MACKEN, pp. xxvii-xxviii; ID., *Quodl. II*. Ed. R. WIELOCKX, p. xxxvi-xliv; ID., *Quodl. XIII*. Ed. J. DECORTE, p. ix-x; R. MACKEN, *Bibl. man. H. G.*, p. 951-952.

⁽²⁾ *Ibid.*

⁽³⁾ Cf. R. MACKEN, *Bibl. man. H. G.*, pp. 79-84; ID., *Un deuxième exemplar des Quodlibets d'Henri de Gand*, in *Miscellanea Codicologica F. Masai dicata*. Ediderunt P. COCKSHAW, M.-C. GARAND et P. JODOGNE (*Les Publications de Scriptorium*, VIII), Gent, 1979, II, p. 675-690; HENR. DE GAND. *Quodl. I*. Ed. R. MACKEN, p. xxix; ID., *Quodl. IX*. Ed. R. MACKEN, p. ix and xxiii-xxv; ID., *Quodl. X*. Ed. R. MACKEN, p. xii; ID., *Quodl. XIII*. Ed. J. DECORTE, p. xi-xii.

⁽⁴⁾ For the pecia indications of *Quodlibet VII* and this corresponding first Parisian university exemplar, see R. MACKEN, *Les Quodlibets d'Henri de Gand et leur exemplar parisien*, in *Recherches de Théologie ancienne et médiévale*, 137, 1970, pp. 175-196; ID., *Bibl. man. H. G.*, p. 87, 988-991; *infra*, p. xxx-xxxiv.

date, this manuscript seems to have depended upon a second Parisian university exemplar⁽⁵⁾. The list of common accidents of this *Quodlibet* seem to confirm that this manuscript had for its source a probable second Parisian exemplar. Perhaps the indication that corresponds to a pecia transition of the first exemplar was entered at a later date by some scribe who had access to a manuscript copied from the first Parisian exemplar. Indeed, there are two other indications in the margins of this manuscript which are possibly indications of pecia transitions of this second exemplar. The first is a "v", for possibly pecia 5, in the margin of f. 134vb at the text "...veritatem habet, quia non est impedimentum ex parte confitentis, cum supponatur vere poenitens..." (cf. *infra*, p. 164, 5-7) and the second is a "vi" (?), for possibly pecia 6, in the inferior margin of f. 142va at the text "...esset melius dimitttere quam non dimittere, propter eandem rationem, quia propter communem fragilitatem humanae (f. 142vb) vix absque..." (cf. *infra*, p. 273, 71-72).

- E 2. BORDEAUX, *Bibliothèque municipale*, ms. 146, f. 186rb-221rb: *Quodlibet VII (complete)*⁽⁶⁾.

This manuscript contains explicit indications of all 14 pecia transitions of the first exemplar, except for the beginning of the first pecia, which, because it coincides with the beginning of *Quodlibet VII*, is normal⁽⁷⁾.

3. BRESCIA, *Biblioteca de Lonato*, ms. 166, f. 139ra-198va: *Quodlibet VII (incomplete)*, qq. 1-4, 8-10, 13-14, 16-17⁽⁸⁾.

⁽⁵⁾ For the second Parisian university exemplar of Henry of Ghent's *Quodlibeta*, cf. R. MACKEN, *Un deuxième exemplar ...*, in *Miscellanea Codicologica F. Masai dicata*. Ediderunt P. COCKSHAW, M.-C. GARAND et P. JODOGNE (*Les Publications de Scriptorium*, VIII), Gent, 1979, II, p. 675-690; ID., *Quodl. IX*. Ed. R. MACKEN, p. XXIII-XXV, LIV-LV, and LXXXII-LXXXIII; ID., *Quodl. X*. Ed. R. MACKEN, p. XXVII-XXX, C and CXV; ID., *Quodl. XIII*. Ed. J. DECORTE, p. XXVIII-XXX, XLII-XLVII; ID., *Quodl. VI*. Ed. G. WILSON, p. XXIII-XXV, XXVIII-XXX, LVI.

⁽⁶⁾ Cf. R. MACKEN, *Bibl. man. H. G.*, pp. 85-89; HENR. DE GAND. *Quodl. I*. Ed. R. MACKEN, pp. XXIX-XXX; ID., *Quodl. VI*. Ed. G. A. WILSON, p. XII; G. A. WILSON, *Previously Unnoticed Indications of Pecia Transitions in Manuscripts of Henry of Ghent's Quodlibeta*, in *Manuscripta*, 33, 1989, pp. 192-204.

⁽⁷⁾ Cf. *infra*, p. XXX-XXXIV.

⁽⁸⁾ Cf. HENR. DE GAND., *Quodl. VI*. Ed. G. A. WILSON, p. XXI; ID., *Quodl. IX*. Ed. R. MACKEN, p. XVIII-XIX; ID., *Quodl. XIII*. Ed. J. DECORTE, p. XII.

4. CAMBRIDGE, *Pembroke College*, ms. 166, f. 158ra-184vb: *Quodlibet VII (complete)*⁽⁹⁾.
5. CESENA, *Biblioteca Malatestiana*, D. XVI, cod. 5, f. 43va-90vb: *Quodlibet VII (complete)*⁽¹⁰⁾.
6. DURHAM, *Cathedral Library*, ms. B.I. 26, f. 171va-212vb: *Quodlibet VII (complete)*⁽¹¹⁾.
7. ERLANGEN, *Universitätsbibliothek*, 269/1, f. 234rb-274rb: *Quodlibet VII (complete)*⁽¹²⁾.
8. FIRENZE, *Biblioteca Mediceo-Laurenziana*, ms. *Plut. 17 sin.*, cod. 1, f. 158rb-186ra: *Quodlibet VII*⁽¹³⁾.

The ending of question 29 from "...contrectatione defendunt quae universis fratribus debent esse communia" (cf. *infra*, p. 300,89) and the beginning of question 30 to "status vero perfectionis exercendae non electionis, sed dispensationis et necessitatis est, aut..." (cf. *infra*, p. 310,17-19) are missing from this manuscript. Because the missing text falls between the transition from f. 185vb to f. 186ra, it could be that the missing text was on a sheet that failed to be bound with this manuscript, or perhaps this missing text was absent from the model of this manuscript.

9. FIRENZE, *Biblioteca Nazionale Centrale*, ms. *Conv. soppr. A. 2.506*, vol. I, f. 143vb-174va: *Quodlibet VII (complete)*⁽¹⁴⁾.

⁽⁹⁾ Cf. R. MACKEN, *Bibl. man. H. G.*, pp. 144-150; HENR. DE GAND. *Quodl. I*. Ed. R. MACKEN, p. XXX; ID., *Quodl. IX*. Ed. R. MACKEN, p. X; ID., *Quodl. XIII*. Ed. J. DECORTE, p. XIII.

⁽¹⁰⁾ Cf. R. MACKEN, *Bibl. man. H. G.*, pp. 163-165; HENR. DE GAND. *Quodlibet X*. Ed. R. MACKEN, p. XIII.

⁽¹¹⁾ Cf. R. MACKEN, *Bibl. man. H. G.*, pp. 210-214; HENR. DE GAND. *Quodl. I*. Ed. R. MACKEN, p. XXXI.

⁽¹²⁾ Cf. R. MACKEN, *Bibl. man. H. G.*, pp. 238-243; HENR. DE GAND. *Quodl. I*. Ed. R. MACKEN, p. XXXI; ID., *Quodl. IX*. Ed. R. MACKEN, p. X.

⁽¹³⁾ Cf. R. MACKEN, *Bibl. man. H. G.*, pp. 262-266; HENR. DE GAND. *Quodl. I*. Ed. R. MACKEN, p. XXXII; ID., *Quodl. XIII*. Ed. J. DECORTE, p. XIV.

⁽¹⁴⁾ Cf. R. MACKEN, *Bibl. man. H. G.*, p. 276-277; HENR. DE GAND. *Quodl. VI*. Ed. G. A. WILSON, p. XIII.

10. FIRENZE, *Biblioteca Nazionale Centrale*, ms. *Conv. soppr. A. 2.507*, f. 27ra-58ra: *Quodlibet VII* (complete)⁽¹⁵⁾.
11. KRAKOW, *Biblioteka Jagiellonska*, ms. 697, f. 1ra-23vb: *Quodlibet VII* (complete)⁽¹⁶⁾.
12. KUES, *Hospital*, ms. 92, f. 134vb-156vb: *Quodlibet VII* (complete)⁽¹⁷⁾.
13. LEIPZIG, *Universitätsbibliothek* 624, f. 118ra-122rb: *Quodlibet VII*, qq. 7, 9, 14, 16-20, and 22⁽¹⁸⁾.

- G 14. LONDON, *British Museum*, Royal 11.C.X, f. 115rb-134vb: *Quodlibet VII* (complete)⁽¹⁹⁾.

As will be shortly seen, the results of the general test collation as well as the collation of this manuscript for the first pecia of *Quodlibet VII* indicate that this manuscript was copied from a probable second exemplar⁽²⁰⁾. This suggests that the text of *Quodlibet VII* contained in this manuscript was copied after the second exemplar probably replaced the first exemplar, that is at a date somewhat later than the composition of those manuscripts whose model was the first exemplar⁽²¹⁾.

15. MELK, *Stiftsbibliothek*, ms. 137, f. 56va-107ra: *Quodlibet VII*, qq. 3-30⁽²²⁾.

⁽¹⁵⁾ Cf. R. MACKEN, *Bibl. man. H. G.*, p. 282-287; HENR. DE GAND. *Quodl. IX*. Ed. R. MACKEN, p. xi; ID., *Quodl. X*. Ed. R. MACKEN, p. xiv-xv.

⁽¹⁶⁾ Cf. R. MACKEN, *Bibl. man. H. G.*, p. 171-174; HENR. DE GAND. *Quodl. IX*. Ed. R. MACKEN, p. xi; ID., *Quodl. X*. Ed. R. MACKEN, p. xv; ID., *Quodl. XIII*. Ed. J. DECORTE, p. xiv-xv.

⁽¹⁷⁾ Cf. R. MACKEN, *Bibl. man. H. G.*, pp. 337-342; HENR. DE GAND. *Quodl. I*. Ed. R. MACKEN, p. xxxii; ID., *Quodl. IX*. Ed. R. MACKEN, p. xi; ID., *Quodl. X*. Ed. R. MACKEN, p. xv-xvi; ID., *Quodl. XIII*. Ed. J. DECORTE, p. xv.

⁽¹⁸⁾ Cf. R. MACKEN, *Bibl. man. H. G.*, pp. 343-347; HENR. DE GAND. *Quodl. VI*. Ed. G. A. WILSON, p. xiii; ID., *Quodl. IX*. Ed. R. MACKEN, p. xi.

⁽¹⁹⁾ Cf. R. MACKEN, *Bibl. man. H. G.*, pp. 362-365; HENR. DE GAND. *Quodl. I*. Ed. R. MACKEN, pp. xxxii-xxxiii; ID., *Quodl. XIII*. Ed. J. DECORTE, p. xv.

⁽²⁰⁾ Cf. *infra*, p. xxxi-xxxiv.

⁽²¹⁾ Cf. HENR. DE GAND., *Quodl. XII*, q. 31 (*Tractatus super facto praelatorum et fratrem*). Ed. L. HÖDL-M. HAVERALS, p. xlv-xlvi, n. 44; J. L. COPELAND, *The authorship of British Mus. Royal Ms 7 C X fol. 63-71 in Bull. Inst. hist. Res.*, 15 (1937), p. 70-72.

⁽²²⁾ Cf. R. MACKEN, *Bibl. man. H. G.*, pp. 382-387; HENR. DE GAND. *Quodl. VI*. Ed. G. A. WILSON, p. xiv; ID., *Quodl. IX*. Ed. R. MACKEN, p. xii.

16. OXFORD, *Balliol College*, ms. 213, f. 167vb-184vb: *Quodlibet VII*, qq. 1-24⁽²³⁾.
17. OXFORD, *Balliol College*, ms. 214, f. 140va-166vb: *Quodlibet VII* (complete)⁽²⁴⁾.
18. OXFORD, *Merton College*, ms. 107, f. 152rb-178va: *Quodlibet VII* (complete)⁽²⁵⁾.
19. OXFORD, *Oriel College*, ms. 31, f. 1va-5rb: *Quodlibet VII*, q. 29 (incomplete) and 30⁽²⁶⁾.

This fragment begins abruptly and contains only the final part of *Quodlibet VII*: question 29, from “-ctionis dicitur opus magnae...” (*infra*, p. 279,30; Bad., f. 294rA) to the end. However it is not an excerpt. On f. 75ra-77vb there is an alphabetic table of the material treated in Henry's *Quodlibeta I-IX* which suggests that this fragment originally belonged to a whole in which *Quodlibet VII* was complete⁽²⁷⁾.

20. PADOVA, *Biblioteca Capitolare*, ms. C. 43, f. 179rb-211ra: *Quodlibet VII* (complete)⁽²⁸⁾.

- C 21. PARIS, *Bibliothèque de l'Arsenal*, ms. 455, f. 191rb-223vb: *Quodlibet VII* qq. 1-29⁽²⁹⁾.

The text of question 29 is interrupted at the bottom of f. 223vb, where, in the inferior margin, another medieval hand adds: “status etc.

⁽²³⁾ Cf. R. MACKEN, *Bibl. man. H. G.*, pp. 425-428; HENR. DE GAND. *Quodl. I*. Ed. R. MACKEN, pp. xxxiii-xxxiv (read vii instead of v).

⁽²⁴⁾ Cf. R. MACKEN, *Bibl. man. H. G.*, pp. 429-433; HENR. DE GAND. *Quodl. I*. Ed. R. MACKEN, p. xxxiv; ID., *Quodl. XIII*. Ed. J. DECORTE, p. xvi.

⁽²⁵⁾ Cf. R. MACKEN, *Bibl. man. H. G.*, pp. 447-451; HENR. DE GAND. *Quodl. I*. Ed. R. MACKEN, p. xxxv; ID., *Quodl. XIII*. Ed. J. DECORTE, p. xvii.

⁽²⁶⁾ Cf. R. MACKEN, *Bibl. man. H. G.*, pp. 471-477; HENR. DE GAND. *Quodl. I*. Ed. R. MACKEN, p. xxxv; ID., *Quodl. IX*. Ed. R. MACKEN, p. xiii; ID., *Quodl. X*. Ed. R. MACKEN, p. xvi; ID., *Quodl. XIII*. Ed. J. DECORTE, p. xvii-xviii.

⁽²⁷⁾ Cf. R. MACKEN, *Bibl. man. H. G.*, p. 472-473.

⁽²⁸⁾ Cf. R. MACKEN, *Bibl. man. H. G.*, pp. 487-490; HENR. DE GAND. *Quodl. I*. Ed. R. MACKEN, p. xxxv; ID., *Quodl. IX*. Ed. R. MACKEN, p. xiii; ID., *Quodl. XIII*. Ed. J. DECORTE, p. xviii.

⁽²⁹⁾ Cf. R. MACKEN, *Bibl. man. H. G.*, pp. 502-506; HENR. DE GAND. *Quodl. I*. Ed. R. MACKEN, p. xxxvi; ID., *Quodl. VI*. Ed. G. A. WILSON, p. xvi-xvii.

Residuum invenietur in fine IX¹ quodlibet, in alio volumine ut patet". In the manuscript PARIS, *Bibliothèque de l'Arsenal*, ms. 456, on f. 72ra-72va the text of *Quodlibet VII* resumes with the rest of q. 29.

This manuscript contains explicit indications of pecia transitions, for example "p <ecia >", on f. 213va which corresponds to the beginning of pecia 10 of the first Parisian exemplar⁽³⁰⁾. Furthermore the text of this manuscript contains implicit indications of other pecia transitions that also correspond to this exemplar. The text on the bottom of f. 219vb ends with "ubi iudicat inter fortuita et casualia, quod natum est..." and on f. 220ra begins with "...dicit Hugo De laude caritatis", which are the beginning words of pecia 13 of this exemplar. However, the phrase "ubi iudicat inter fortuita et casualia, quod natum est..." is not the end of pecia 12. At the bottom of f. 219vb the copyist adds in the margin "...sic fieri in paucioribus" which are the words to follow "ubi iudicat inter fortuita et casualia, quod natum est..." and explains "residuum post duo folia." The text of the remainder of pecia 12 does continue after two folios at the top of f. 221ra and continues to the normal end of the text of pecia 12 at line 26 of f. 221ra where in the margin the scribe wrote "Hugo De laude caritatis | ante duo folia in principio in signo" and drew a sign. On the top of f. 220ra there is a corresponding sign and the explanation in the margin "Illa debet esse post duo folia". Could pecia 12 of the exemplar have been absent when the copyist of this manuscript had need of it and could he have left space for pecia 12, rented pecia 13 and continued his work without interruption? Once pecia 12 was available, perhaps it was too long to fit in the space that remained blank for it and the scribe then had to continue the text for 26 lines on a subsequent folio?

There is a similar situation with the transition from pecia 13 to pecia 14 in this manuscript. Pecia 13 begins at the top of f. 220ra with the first words of this pecia "...dicit Hugo De laude caritatis" and continues to the bottom of f. 220vb where the final words of this column are "...quia ut dicitur II^{ae} <ad> Thessalonicenses" which is not the end of pecia 13. As was indicated above, the top column of f. 221ra for 26 lines contains the ending of pecia 12. One would expect the text of pecia 13 to resume at line 27 of f. 221ra. However, this is not the case. At line 27, the text is that of the beginning of pecia 14 which continues

to the bottom of f. 221vb. The remainder of pecia 13, beginning with "...ultimo 'si quis non vult...'" resumes on f. 222ra and ends at the bottom of f. 222vb at the usual ending of this pecia, "...etiam nullo volente observare dominium rerum..." The text of pecia 14, interrupted by this continuation of pecia 13, resumes again on f. 223ra.

Perhaps this volume was bound incorrectly. If the current f. 222 were bound in front of f. 221, the text would follow more evenly: only the 26 lines of the ending of pecia 12 would be out of place since they would now appear after pecia 13 in its entirety, but before pecia 14 in its entirety. If this is the case, it would strengthen the hypothesis of pecia 12 being absent when the copyist of this manuscript had need of it. He would have then rented pecia 13 and copied it in its entirety. Once finished with pecia 13, pecia 12 would then have been available and the scribe could have copied it in the space provided, but because enough space was not allowed, he would have had to complete this pecia at the end on pecia 13 on the top 26 lines of what is now f. 221ra.

Regardless of the history of the composition of the text of this manuscript and its binding, in its present status it leaves the modern reader with implicit indications of pecia transitions for pecias 13 and 14.

- C 22. PARIS, *Bibliothèque de l'Arsenal*, ms. 456, f. 72ra-72va: *Quodlibet VII qq. 29-30*⁽³¹⁾.

This manuscript contains the completion of the related manuscript, PARIS, *Bibliothèque de l'Arsenal*, ms. 455⁽³²⁾. Since together these two form an integral whole, they are both designated by the sign "C" in the editions of this series⁽³³⁾.

23. PARIS, *Bibliothèque Mazarine*, ms. 851 (997), f. 235r-260r: *Quodlibet VII, qq. 19-23, 24 (incomplete), 25-30*⁽³⁴⁾.

⁽³¹⁾ Cf. R. MACKEN, *Bibl. man. H. G.*, pp. 507-510; HENR. DE GAND., *Quodl. IX*. Ed. R. MACKEN, p. XIV; ID., *Quodl. X*. Ed. R. MACKEN, p. XVII; ID., *Quodl. XII*. Ed. J. DECORTE, p. XIV-XV; ID., *Quodl. XIII*. Ed. J. DECORTE, p. XIX.

⁽³²⁾ Cf. *supra*, p. XVII-XIX; etiam R. MACKEN, *Bibl. man. H. G.*, pp. 505 & 509.

⁽³³⁾ For the sign of this manuscript, cf. the convention in HENR. DE GAND., *Quodl. II*. Ed. R. WIELOCKX, p. IX-X; ID., *Quodl. IX*. Ed. R. MACKEN, p. XIV; ID., *Quodl. X*. Ed. R. MACKEN, p. XVII; ID., *Quodl. XII*. Ed. J. DECORTE, p. XIV; ID., *Quodl. XIII*. Ed. J. DECORTE, p. XIX.

⁽³⁴⁾ Cf. R. MACKEN, *Bibl. man. H. G.*, p. 518-521; HENR. DE GAND. *Quodl. VI*. Ed. G. A. WILSON, p. XVII; ID., *Quodl. IX*. Ed. R. MACKEN, p. XIV; ID., *Quodl. XIII*. Ed. J. DECORTE, p. XIX.

⁽³⁰⁾ Cf. R. MACKEN, *Les Quodlibets...* in *Recherches de Théologie ancienne et médiévale*, 137, 1970, pp. 175-196; ID., *Bibl. man. H. G.*, p. 87, 988-991; G. WILSON, *Previously Unnoticed...* in *Manuscripta*, 33, 1989, pp. 192-204; *infra*, p. XXXII-XXXIII.

- M 24. PARIS, *Bibliothèque Nationale*, ms. lat. 3120, f. 3ra-15rb: *Quodlibet VII*, qq. 21, 22 (incomplete), 23 and (incomplete) 24⁽³⁵⁾

This manuscript is a collection of texts pertaining to the privileges of the friars and was probably compiled for William of Mâcon, archbishop of Amiens⁽³⁶⁾. In it are to be found, in whole or in part, what are now questions 21-24 of Henry's *Quodlibet VII*, which in this manuscript are presented independently as three questions. It contains question 21 in its entirety as the first of the three questions. Parts of question 22, from "Dicendum quod effectus..." (cf. *infra*, p. 139,38) to "...confessio utrique facta non nisi una confessio" (cf. *infra*, p. 142,12) and from "Nec solum propter..." (cf. *infra*, p. 145,75) to "...secundum formam Ecclesiae esset quis baptizatus" (cf. *infra*, p. 145,86) appear within and as an integral part of question 23 after the text "...poneret defectum et debilitatem efficaciam in sacramento poenitentiae" (cf. *infra*, p. 155,86-87). Question 23 in this manuscript exists almost in its entirety as question 2: it lacks the text of this present critical edition from "Ad videndum autem..." (cf. *infra*, p. 154,64) up to and including "...ex parte ipsius confitentis" (cf. *infra*, p. 155,78), which contains a brief reference to four cases treated in the Gloss on the word "denuo" of c. 87 of distinction 1 of Causa XXXIII, q. 3 and which is omitted entirely; and from "Ex parte autem confessoris..." (cf. *infra*, p. 156,7) up to and including "Si vero iterato..." (cf. *infra*, p. 160,7), which contains a detailed discussion based on this same Gloss. Instead of the text of the critical edition, this manuscript contains a general remark concerning the four cases examined in this Gloss: "Sed omissis pluribus modis quattuor casuum praedictorum, qui a propositione magis generaliter dicta excipiuntur, quia alibi possunt inveniri quantum sufficit...." The text of question 24, which is the third question in the arrangement

⁽³⁵⁾ Cf. R. MACKEN, *Bibl. man. H. G.*, p. 533-542; HENR. DE GAND. *Quodlibet XII*, q. 31 (*Tractatus super facto praelatorum et fratrum*). Ed. L. HÖDL-M. HAVERALS (HENRICI DE GANDAVO *Opera Omnia*, XVII) Leuven University Press, 1989, p. CXLII-CXLVIII.

⁽³⁶⁾ Cf. P. GLORIEUX, *Prélats français contre religieux mendiants. Autour de la bulle "Ad fructus uberes" (1281-1290)* in *Revue d'histoire de l'Église de France*, XI, 1925, p. 310, n. 2. According to Schleyer this volume was probably composed in the chancellery of Simon of Beaulieu, archbishop of Bourges (Cf. K. SCHLEYER, *Anfänge des Gallikanismus im 13. Jahrhundert Der Widerstand des französischen Klerus gegen die Privilegierung der Bettelorden* (*Historische Studien*, 314), Berlin, 1937, p. 118, 121, 126, where this codex is described in detail on pp. 113-128); however Glorieux has defended the attribution to William of Mâcon (Cf. P. GLORIEUX, *Un recueil polémique de Guillaume de Mâcon*, in *Studia Gratiana*, 2, 1954, p. 621-622 et 641).

of the text of this manuscript, ends abruptly with "...et ad illud quod non erat ibi..." (cf. *infra*, p. 198,24). The appearance of the text, in which a significant part of question 22 forms an integral part of question 23, suggests that this manuscript may have been copied from a model which represented this text in an earlier state, prior to the establishment of the text as part of a *Quodlibet*. Is it possible that Henry of Ghent, perhaps prompted by the discussions at the university in Paris concerning the privileges of the friars, originally composed an independent text consisting of these three questions, and subsequently reworked and included this text into his general *Quodlibet VII* as questions 21-24? There are certain passages in this manuscript which suggests such an hypothesis. For example, in this manuscript, all references in the text of question 23 to question 22 as a previous question are absent (cf. *infra*, p. 155,96, p. 156,99, p. 165,29-30 and p. 166,66-67). Furthermore, in this critical edition there is in the text of question 22 a reference to subsequent quaestions, "...in casu duarum quaestionum sequentium" (cf. *infra*, p. 142,3) which is a reference to questions 23 and 24; however, because in this manuscript question 22 is an integral part of question 23, this is a reference only to question 24: "...in casu sequentis quaestionis". In addition, those parts of question 22 that are not included in this manuscript suggest a text in a more primitive form. One finds omitted the arguments pro and contra of question 22, an example (cf. *infra*, p. 140,50-67), a comparison (cf. *infra*, p. 141,71-75), a subsequent reference to this omitted comparison (cf. *infra*, p. 141,95-96), a reference to the first objection (cf. *infra*, p. 141,77-89), and a discussion of the chapter "Quem poenitet" of Gratian, mentioned in the argument contra (cf. *infra*, p. 142,11-21). Anticipating the results of the general test collation described below⁽³⁷⁾ and the collation of the text of this manuscript in its entirety, one notices that some of the readings of this manuscript are superior to the first exemplar, for example "clausula" instead of "causa" (cf. *infra*, p. 174,98), "Attentae" instead of "Attende" (cf. *infra*, p. 174,99), "inserta" instead of "incerta" (cf. *infra*, p. 175,38), "ipsius" instead of "ipsi" (cf. *infra*, p. 175,41), "canonicis" for "canonis" (cf. *infra*, p. 179,40), "incircumspecti" for "circumspecti" (cf. *infra*, p. 195,40), "quae licet" instead of "quaelibet" (cf. *infra*, p. 197,96). Indeed there are some readings that this manuscript and it alone shares with

⁽³⁷⁾ Cf. *infra*, p. XXXV-XXXVII.

manuscript A: "responsionem" rather than "rationem" of the first exemplar (cf. *infra*, p. 138,69 and again p. 138,71), "Iterum" rather than "Interim" (cf. *infra*, p. 176,60), and "debeat" rather than "debent" (cf. *infra*, p. 175,41).

On the other hand, however, there is also evidence that suggests that this manuscript was not copied from a model which represented the text as an independent tract prior to its being included into *Quodlibet VII*. In the beginning of the question 21, presented as the first question in this manuscript, the text of this manuscript reads: "Ad istam quaestionem, quia principaliter pertinet ad iuristas, et tangit virtutem et efficaciam privilegii concessi fratribus, respondere intendo, salva protestatione quam ponam in solvendo tertiam quaestionem proximo sequentem" (cf. *infra*, p. 127,16-(128,)19). This reference to a "tertiam quaestionem proximo sequentem" can make sense only if there was indeed a third following question, which is not the case if there would have been an independent tract constituted in the manner of this manuscript. Perhaps one could imagine this reference to be an oblique reference to some future question, but this seems unlikely. The reference to the "tertiam quaestionem proximo sequentem" is, of course, a reference to question 24 and it only makes sense if the text copied by the scribe of this manuscript already existed as the four questions, namely questions 21-24 of *Quodlibet VII*, and not as three questions of a supposed earlier model. Could it be that this manuscript was constituted very selectively from the first Parisian exemplar for the bishop of Amiens, i. e. that the copyist could omit certain comparisons and certain examples? This hypothesis that the copyist of this manuscript could discretely omit certain passages would explain the abrupt ending of the text of this manuscript, which occurs in the middle of the resolution of the arguments. When one compares the readings of this manuscript to those of the first exemplar, there is not a great distance between the two. Indeed, there are a number of readings which this manuscript has in common with another French manuscript, BORDEAUX, *Bibl. mun.* 146 which was copied directly from the first exemplar, e.g. "voluntate in casu" instead of "voluntate" (cf. *infra*, p. 148,18), "illius casus" instead of "illius" (cf. *infra*, p. 153,29), "privilegium illud" instead of "privilegium" (cf. *infra*, p. 162,75) and "casus quintus" instead of "casus" (cf. *infra*, p. 166,60). Furthermore, this manuscript contains certain faults when compared to the first exemplar, e.g. this manuscript consistently, but incorrectly transcribes "contra" for "circa" (cf. *infra*, p. 167,22,

p. 173,74, p. 176,56, p. 260,56, p. 176,58, p. 196,75, p. 197,96, p. 197,97, p. 197,97, and p. 198,5) and "quia" for "quare" (cf. *infra*, p. 168,26, p. 169,55, p. 172,39, p. 180,63, p. 182,10, p. 190,12, and p. 194,17). It also contains eight homoioteleuta when compared with the readings of the first exemplar (cf. *infra*, p. 149,38-39, p. 164,9, p. 181,73, p. 184,70, p. 186,11-12, p. 188,71, p. 188,73, and p. 196,57-58). It seems more probable that this manuscript was copied from the first exemplar than from a possible earlier model of these questions.

- A 25. PARIS, *Bibliothèque Nationale*, ms. lat. 15.350, f. 33ra-62vb, 74ra-74vb, 64ra-rb: *Quodlibet VII (complete)*⁽³⁸⁾.

There is a noticeable change of ink in this manuscript that appears on the top of f. 45va at the beginning of question 23. This change of ink occurs shortly after the beginning of pecia 7. Prior to this change, the text of the copyist is corrected very carefully. Many of these corrections appear in the margin and these will be discussed in greater detail below⁽³⁹⁾. After the change of ink, these marginal corrections cease. Could this change of ink and the end of the marginal corrections indicate that the copyist changed his model? This possibility will be examined below⁽⁴⁰⁾.

At the bottom of f. 62vb, there is the following marginal note: "Quaere residuum huius infra, folio 13° ad signum" and there follows a sign. The text resumes on fol. 74ra where there is a marginal note "Require praecedentia supra, folio 13°, ad signum" and there follows a sign that corresponds to the sign at the bottom of f. 62vb. At the bottom of f. 74vb the text of *Quodlibet VII* ends, and on the top of f. 75ra there is the note "Quaere praecedentia supra, fol. 13°, signo" and a sign follows. A corresponding sign is found at the bottom of f. 63vb with the note "Quaere sequentia 13° folio, post hoc signum". The text of *Quodlibet VII* continues from the bottom of f. 74vb to the top of f. 64ra.

There is a noticeable change in the size of letters of the words on

⁽³⁸⁾ Cf. R. MACKEN, *Bibl. man. H. G.*, p. 577-588 and 620-628; ID., *Les corrections d'Henri de Gand à ses Quodlibets*, in *Recherches de Théologie ancienne et médiévale*, 40, 1973, p. 5-9; HENR. DE GAND, *Quodl. IX*. Ed. R. MACKEN, p. xiv-xv and LX-LXXV; ID., *Quodl. X*. Ed. R. MACKEN, p. xvii-xviii and XLIV-LXXXII; ID., *Quodl. XIII*. Ed. J. DECORTE, p. xix-xx and XLVIII-LXXIV.

⁽³⁹⁾ Cf. *infra*, p. XLVIII-LV.

⁽⁴⁰⁾ Cf. *infra*, p. XLVII-LXVII.

f. 56vb. Could this be an implicit pecia transition which corresponds to the beginning of pecia 12 of the first university exemplar? This seems unlikely. This manuscript contains no explicit pecia indications in the *Quodlibeta* of Henry of Ghent and it seems improbable that this change in the size of the letters of the words on f. 56vb indicates a dependence upon the first Parisian exemplar.

26. PARIS, *Bibliothèque Nationale*, ms. lat. 15.357, f. 189va-220rb: *Quodlibet VII (complete)*⁽⁴¹⁾.

D 27. PARIS, *Bibliothèque Nationale*, ms. lat. 15.358, f. 163ra-192rb: *Quodlibet VII (complete)*⁽⁴²⁾.

This manuscript, which contains indications of pecia transitions that correspond to the first Parisian exemplar, also contains *marginalia*, some of which are references to other works of Henry, e.g. "5 q°, q. 6" on fol. 163rb, "q. 6, q. 5" on fol. 166va, and "2° Q°, q. 8" on fol. 168rb. Also in the margins are certain *notabilia*, e.g. "Nota hic plures rationes quare relatio non habet aliquam realitatem a fundamento" on fol. 164rb, "Nota quod aliquid separatur a materia multipliciter" on fol. 172ra, and "Nota quod divitiae sunt bona de se" on fol. 191va.

B 28. PARIS, *Bibliothèque Nationale*, ms. lat. 15.847, f. 257ra-305ra: *Quodlibet VII (complete)*⁽⁴³⁾.

29. PARIS, *Bibliothèque Nationale*, ms. 15.850, f. 86ra-102rb: *Quodlibet VII, qq. 13-16, 18-23, 25-28*⁽⁴⁴⁾.

This manuscript contains questions 18-23 and 25-28 on folios 86ra through 102rb. Questions 13-16 follow on folios 102rb through 106vb.

⁽⁴¹⁾ Cf. R. MACKEN, *Bibl. man. H. G.*, pp. 602-605; HENR. DE GAND. *Quodl. I.* Ed. R. MACKEN, p. xxxvii; ID., *Quodl. IX.* Ed. R. MACKEN, p. xv-xvi.

⁽⁴²⁾ Cf. R. MACKEN, *Bibl. man. H. G.*, pp. 606-610; HENR. DE GAND. *Quodl. I.* Ed. R. MACKEN, p. xxxvii; ID., *Quodl. VI.* Ed. G. A. WILSON, p. xvii-xviii; ID., *Quodl. IX.* Ed. R. MACKEN, p. xvi; ID., *Quodl. XIII.* Ed. J. DECORTE, p. xx-xxi.

⁽⁴³⁾ Cf. R. MACKEN, *Bibl. man. H. G.*, pp. 614-619; HENR. DE GAND. *Quodl. I.* Ed. R. MACKEN, p. xxxviii; ID., *Quodl. IX.* Ed. R. MACKEN, p. xvi.

⁽⁴⁴⁾ Cf. R. MACKEN, *Bibl. man. H. G.*, pp. 634-644; HENR. DE GAND. *Quodl. I.* Ed. R. MACKEN, p. xxxix; ID., *Quodl. IX.* Ed. R. MACKEN, p. xvi; ID., *Quodl. XIII.* Ed. J. DECORTE, p. xxi.

30. PELPLIN, *Biblioteka Seminarium Duchownego*, ms. 33⁽⁴⁶⁾, f. 59ra-90rb: *Quodlibet VII*, qq. 1-22; 25-30⁽⁴⁵⁾.

This manuscript does not contain questions 23 and 24. On f. 79va at the end of question 22 the scribe wrote the titles of the questions 23 and 24, but omitted the text, and then went directly to question 25.

V 31. VALENCIA, *Biblioteca de la Catedral*, ms. 46, f. 122vb-142vb: *Quodlibet VII (complete)*⁽⁴⁶⁾.

H 32. BIBLIOTECA VATICANA, ms. *Borghese* 299, f. 235ra-275rb: *Quodlibet VII (complete)*⁽⁴⁷⁾.

In the left margin on f. 275rb this manuscript contains the following note that indicates the number of peciae of its exemplar "Finitur pecia ultima istius Quodlibet. Continet pecias 14"⁽⁴⁸⁾. The end of each of these fourteen peciae are all explicitly indicated by marginal notices⁽⁴⁹⁾. On f. 277rb in the list of the questions of *Quodlibet VII*, this manuscript reads: "<Q> uaectiones de Quolibet, disputatae et determinatae ab eodem magistro H<enrico>, anno Domini 1282", which, as will be seen below⁽⁵⁰⁾, accurately dates Henry's *Quodlibet VII* to 1282.

⁽⁴⁵⁾ Cf. R. MACKEN, *Bibl. man. H. G.*, pp. 661-666; HENR. DE GAND. *Quodl. IX.* Ed. R. MACKEN, p. xvi; ID., *Quodl. X.* Ed. R. MACKEN, pp. xviii-xix and lxxxiii-lxxxix.

⁽⁴⁶⁾ Cf. R. MACKEN, *Bibl. man. H. G.*, pp. 727-731; ID., *Un deuxième exemplar ...*, in *Miscellanea Codicologica F. Masai dicata*. Ediderunt P. COCKSHAW, M.-C. GARAND et P. JODOGNE (*Les Publications de Scriptorium*, VIII), Gent, 1979, II, p. 675-690; HENR. DE GAND. *Quodl. I.* Ed. R. MACKEN, p. xxxix; ID., *Quodl. IX.* Ed. R. MACKEN, p. xvii and xxiii-xxv; ID., *Quodl. X.* Ed. R. MACKEN, p. xx-xxi; ID., *Quodl. XIII.* Ed. J. DECORTE, p. xxi-xxii.

⁽⁴⁷⁾ Cf. R. MACKEN, *Bibl. man. H. G.*, pp. 744-749; HENR. DE GAND. *Quodl. I.* Ed. R. MACKEN, p. xl; M. BUONOCORE, *Bibliografia dei fondi manoscritti della Biblioteca Vaticana (1968-1980)* (*Studi e testi*, 319), Città del Vaticano 1986, I, p. 226.

⁽⁴⁸⁾ Cf. A. MAIER, *Codices Burghesiani Bibliothecae Vaticanae* (*Studi e testi*, 179), Città del Vaticano 1952, p. 340; HENR. DE GAND. *Quodl. I.* Ed. R. MACKEN, p. xl; etiam J. DECORTE, *Les indications explicites et implicites de pièces dans les manuscrits médiévaux in La production du livre universitaire au Moyen Age: Exemplar et Pecia*, Actes du symposium tenu au Collegio San Bonaventura de Grottaferrata en mai 1983. Textes réunis par L. J. BATAILLON, B. G. GUYOT, R. H. ROUSE. Éditions du Centre National de la Recherche Scientifique, Paris, 1988, p. 276.

⁽⁴⁹⁾ Cf. A. MAIER, *Codices Burghesiani Bibliothecae Vaticanae* (*Studi e testi*, 179), Città del Vaticano 1952, p. 340; HENR. DE GAND. *Quodl. I.* Ed. R. MACKEN, p. xl.

⁽⁵⁰⁾ Cf. *infra*, p. xxviii-xxix.

I 33. BIBLIOTHECA VATICANA, *ms. Vat. lat. 853, f. 129rb-151va: Quodlibet VII (complete)*⁽⁵¹⁾.

On the bottom of f. 134ra, the last three words, “pollicis (*iter. sed del.*) significat 90” have been struck and the remainder of the column is not used. However on the last line the copyist noted “Nihil ibi deficit. Hoc fuit ex defectu unius peciae”. On the top of f. 134rb the text resumes with the beginning of pecia 4 of the first Parisian university exemplar⁽⁵²⁾. This is an indication, which will subsequently be confirmed by the examination of the common accidents in the following Critical Study⁽⁵³⁾, that this manuscript had for its source the first Parisian exemplar. Anticipating the results of the test collation of the manuscripts, this manuscript will frequently read “neque” where the other manuscripts read “nec”⁽⁵⁴⁾. As was the case for certain other *Quodlibeta*⁽⁵⁵⁾, the scribe introduces a number of personal changes into the text, for example, he changes certain formulas, e.g. for “dicendum est ad quaestionem”, he wrote “ad quaestionem dicendum est” (cf. *infra*, p. 264,16), for “respondendo ad quaestionem”, he changed to “ad quaestionem respondendo” (cf. *infra*, p. 130,80), and for “plus dependet accidens a subiecto quam subiectum ab accidente”, he shortens to “plus dependet accidens a subiecto quam e converso” (cf. *infra*, p. 115,4-5).

As A. Pelzer has noted, in the margins of this manuscript there are corrections, *auctoritates*, numbers, divisions and schemas⁽⁵⁶⁾. For the text of *Quodlibet VII*, John of Orleans is mentioned on f. 140r: “frater J<ohannes> de Aurel<ianis>” and it is probably this same John of Orleans who is mentioned on fols. 139vb, 140ra sup., 141va (bis),

141vb, 141vb inf., and 142va by “frater J<ohannes>”⁽⁵⁷⁾. Also mentioned are <A>E<gidius Romanus> (fols. 132rb inf., 132va (bis), 132vb, and 133rb); B<ernardus> (fols. 143va and 144vb); Go<defridus de Fontibus> (fol. 133ra inf.); and Ri<cardus de Mediavilla> (fols. 138va, 138va inf., 138vb, and 139ra)⁽⁵⁸⁾.

34. WIEN, *Osterreichische Nationalbibliothek, ms. lat. 1474, f. 208rb-244va: Quodlibet VII (complete)*⁽⁵⁹⁾.

35. WORCESTER, *Cathedral Library, ms. F.79, f. 149ra-171va: Quodlibet VII (complete)*⁽⁶⁰⁾.

N.B. In OXFORD, *Christ Church. d.3.23^a* a fragment of *Quodlibet VII* survives as a centerpiece⁽⁶¹⁾. This fragment which is only one folio contains most of question 18, from “...hominis singularis secundum se” (p. 119,10), questions 19 and 20 in their entirety, and the first part of question 21, up to and including “...quod pertinet ad ius commune pastoralis...” (p. 130,86). The text of what has survived is partly from the end of pecia 5 and partly from the beginning of pecia 6 of the first university exemplar. There was no explicit indication of a pecia transition, but the general test collation revealed that the manuscript was probably copied from the first university exemplar.

⁽⁵¹⁾ Cf. R. MACKEN, *Bibl. man. H. G.*, pp. 781-786; HENR. DE GAND. *Quodl. I.* Ed. R. MACKEN, pp. XL-XLI; ID., *Quodl. VI.* Ed. G. A. WILSON, p. XIX-XX; ID., *Quodl. IX.* Ed. R. MACKEN, p. XVII-XVIII; ID., *Quodl. X.* Ed. R. MACKEN, p. XXI-XXII; ID., *Quodl. XIII.* Ed. J. DECORTE, p. XXII-XXIII; M. BUONOCORE, *Bibliografia dei fondi manoscritti ...*, II, p. 1006-1007.

⁽⁵²⁾ Cf. R. MACKEN, *Bibl. man. H. G.*, p. 783; HENR. DE GAND. *Quodl. I.* Ed. R. MACKEN, p. XLI.

⁽⁵³⁾ Cf. *infra*, p. XXXVIII-XLIV.

⁽⁵⁴⁾ For a similar remark concerning “neque” in this manuscript, cf. HENR. DE GAND. *Quodl. VI.* Ed. G. A. WILSON, p. XIX.

⁽⁵⁵⁾ For a similar remark, cf. HENR. DE GAND. *Quodl. IX.* Ed. R. MACKEN, p. XVIII.

⁽⁵⁶⁾ Cf. A. PELZER, *Codices vaticani Latini. Tomus II. Pars Prior. Codices 679-1134*. Civitas Vaticana, 1931, p. 226; HENR. DE GAND. *Quodl. I.* Ed. R. MACKEN, pp. XL-XLI; ID. *Quodl. VI.* Ed. G. A. WILSON, p. XIX.

⁽⁵⁷⁾ Cf. A. PELZER, *Codices vaticani Latini. Tomus II. Pars Prior. Codices 679-1134*. Civitas Vaticana, 1931, p. 226. This Johannes de Aurelianus or de Allodio was cancellar of the university in Paris until he entered the Dominican order on April 20, 1280. Cf. H. DENIFLE-A. CHATELAIN, *Chartularium Universitatis Parisiensis*, vol. I, Paris, 1889, p. 1271 (n° 437, note 1); etiam P. GLORIEUX, *Répertoire des Maîtres en Théologie de Paris au XIIIe* (*Études de Philosophie Médiévale*, XVII), vol. I, p. 141-143 (n° 36).

⁽⁵⁸⁾ *Ibid.*

⁽⁵⁹⁾ Cf. R. MACKEN, *Bibl. man. H. G.*, pp. 846-850; HENR. DE GAND. *Quodl. I.* Ed. R. MACKEN, p. XLI.

⁽⁶⁰⁾ Cf. R. MACKEN, *Bibl. man. H. G.*, pp. 898-901; HENR. DE GAND. *Quodl. I.* Ed. R. MACKEN, pp. XLI-XLII.

⁽⁶¹⁾ N. KER, *Fragments of medieval manuscripts used as pastedowns in Oxford bindings, with a survey of Oxford binding c. 1515-1620* (*Oxford Bibliographical Society Publications, New Series*, Vol. V, 1951-1952), Oxford, 1954, p. 139 (n° 1516).

HISTORICAL ELEMENTS USED FOR THE RECONSTRUCTION OF THE TEXT: THE TEXT EXAMINED EXTERIORLY

1. *Quodlibet VII* as a Text of Henry of Ghent

Quodlibet VII is certainly a text of Henry of Ghent, redacted probably by Henry himself shortly after the general disputation was given in Paris. In the *explicits* of some of the more important manuscripts this work is attributed to him, for example, "Expliciunt septem Quodlibet magistri Henrici de Gandavo per ordinem scripta. Deo gratias". On f. 221rb of the manuscript BORDEAUX, *Bibl. mun.* 146 and "Explicit septimum Quodlibet Henrici" on f. 64rb in the manuscript PARIS, *Bibl. Nat.*, lat. 15350. Furthermore, the text of this *Quodlibet* contains frequent cross references to the previous authentic works of Henry, namely to the earlier *Quodlibeta* and to the earlier questions in his *Quaestiones ordinariae (Summa)*⁽¹⁾. Also, the text of this *Quodlibet* contains a passage in which the author gives an example and refers to himself by name: "Propter primum autem membrum proposita est principaliter ista quaestio, puta si episcopus meus dicat mihi: 'Henrice, propter devotionem quam populus meae dioecesis habet erga te et fructum quem potest acquirere tibi confitendo, concedimus tibi plenam auctoritate nostra potestatem confessionem ipsius audiendi, absolvendi confitentes, atque iniungendi eis poenitentias salutes'" (Cf. *infra*, p. 160,26-(161),30).

The date of this work is also known with certainty⁽²⁾. The manuscript VAT., *Borgh.* 299 concludes with "<Q> uuestiones de Quolibet

disputatae et determinatae ab eodem magistro H<enrico> anno Domini 1282°" (f. 277rb), as was seen above⁽³⁾, and the manuscript PARIS, *Bibl. Nat.*, lat. 3120 is even more specific: "Anno Domini 1282°, mense decembri, in generali disputatione de Quolibet venerabilis doctoris, magistri Henrici de Gandavo, archidiaconi Tornacensis, inter multas et varias quaestiones ibidem de diversis materiis propositas occasione supradicti privilegii, proponebantur tres quaestiones principaliter, quas dictus doctor determinavit modo interius explicato" (f. 3rb).

There are certain historical events referred to in this *Quodlibet* that also help to determine its date. Henry is aware of the death of Thomas Aquinas because he twice refers to Bonaventure and Thomas by name (p. 203,57-58 and 231,99; 202,38 and 231,1) and on one of these occasions (p. 202,38) Thomas is referred to as "bonae memoriae". Other historical events allow us to date this text more precisely. For example, in this work Henry is well aware of the papal bull of Martin IV which granted certain privileges to the Franciscans and Dominicans. Although this bull dates from December 13 1281, its existence was not immediately known by the general public⁽⁴⁾. Furthermore, in November of 1282, Ranulphe d'Homblières, the bishop of Paris, assembled 16 doctors in theology to advise him concerning the privileges of the friars⁽⁵⁾. In question 24 of this *Quodlibet* Henry refers to this meeting: "...ideo nuper plures ex magistris nostris ad hoc satis probabiliter attendentes, iudicaverunt illud erroneum". (cf. *infra*, p. 152,2-4). Henry is also aware of another meeting that took place in Paris in 1282 concerning the privileges of the friars: "...quemadmodum nuper super eadem quaestione a coetu plurium episcoporum, utpote 13, quorum duo erant archiepiscopi, petitum fuit a collegiis magistrorum regentium Parisius in facultatibus theologiae et decretorum, quid ipsi sentirent"⁽⁶⁾.

⁽¹⁾ J. GÓMEZ-CAFFARENA, *Cronología de la 'Summa' de Enrique de Gante por relación a sus 'Quolibetos'*, in *Gregorianum*, 38, 1957, p. 133.

⁽²⁾ P. GLORIEUX, *Prélats français...*, p. 318; ID., *La littérature quodlibétique de 1260 à 1320 (Bibliothèque Thomiste, 5)*, Le Saulchoir, Kain, 1925, p. 88-93; ID., *La littérature quodlibétique, II (Bibliothèque Thomiste, 21)*, Paris, 1935, p. 375; ID., *Un recueil...*, p. 627-628; J. PAULUS, *Henri de Gand. Essai sur les tendances de sa métaphysique (Études de philosophie médiévale, 25)*, Paris, 1938, p. xv, n. 1; O. LOTTIN, *Psychologie et Morale aux XIIe et XIIIe siècles. Tome I: Problèmes de Psychologie*, Louvain-Gembloux, 1942, p. 307, n. 4; J. GÓMEZ-CAFFARENA, *Cronología...* in *Gregorianum*, 38, 1957, p. 133; HENR. DE GAND. *Quodl. I*. Ed. R. MACKEN, p. xvii.

⁽³⁾ Cf. *supra*, p. xxv.

⁽⁴⁾ Cf. P. GLORIEUX, *La littérature quodlibétique de 1260 à 1320*, Kain, 1925 (Bibliothèque Thomiste, V), p. 90.

⁽⁵⁾ H. DENIFLE-A. CHATELAIN, *Chartularium Universitatis Parisiensis*, I, Paris, 1889, p. 595; Cf. etiam P. GLORIEUX, *Prélats français...*, p. 316-318; G. POST, *A Petition relating to the Bull "Ad fructus uberes"*, in *Speculum*, 11, 1936, p. 232; D.L. DOUIE, *The Conflict Between the Seculars and the Mendicants at the University of Paris in the Thirteenth Century* London 1954, p. 27.

⁽⁶⁾ Cf. *infra*, p. 177,70-73; cf. etiam P. GLORIEUX, *Prélats français...*, p. 318-320; K. SCHLEYER, *Anfänge des Gallikanismus im 13. Jahrhundert Der Widerstand des franzosis-*

In addition, q. 12 of this *Quodlibet*, *De trigesimi et sexagesimi formatione, quare dicuntur transire a dextra in laevam*, Henry provides an analysis of four different counting methods used during the early 1280s. This analysis can be described as exhaustive because Henry writes that he has never heard of or seen any method other than these four (cf. *infra*, p. 87,40-41). Of particular interest is Henry's presentation of the third method which entails counting by using the fingers of only one hand. This method of counting is proposed by Berthaud of Saint Denis in his first *Quodlibet* which exists in the manuscript PARIS, *Bibl. Nat. lat.* 14726 and which, according to this manuscript, was composed March 5, 1282⁽⁷⁾. Although Henry does not mention Berthaud by name, Henry's description of this rather unique counting method of Berthaud is taken literally from the text of Berthaud's *Quodlibet*.

2. *Quodlibet* VII as a Text Edited by the University of Paris

A. THE UNIVERSITY EXEMPLAR OF 14 PECIAE

Readers of this series will be familiar with the fact that the *Quodlibeta* of Henry of Ghent appear in a taxation list of exemplaria of works edited under the auspices of the University of Paris in the Middle Ages⁽⁸⁾. The 191 peciae of the *Quodlibeta* of Henry of Ghent have been identified⁽⁹⁾. As was seen above⁽¹⁰⁾, at the end of *Quodlibet VII* in the manuscript VAT., *Borgh.* 299, in the margin of f. 275rb, the scribe wrote: "Finitur pecia ultima istius Quolibet. Continet pecias 14". This *Quodlibet VII* then existed at Paris in an exemplar divided into fourteen peciae⁽¹¹⁾. These fourteen pecia transitions are explicitly indicated in a

number of manuscripts. Those that contain most, if not all, of the explicit transitions are the manuscripts VAT., *Borgh.* 299, BORDEAUX, *Bibl. pub.*, 146, and ERLANGEN, *Univ. Bibl.* 269/1. For this *Quodlibet*, the external pecia indications are provided in the table below where the explicit indications are printed in bold type and the implicit ones are printed in ordinary type. There are no indications of the first pecia, which is normal, and the beginning of the *Quodlibet* is given in the list as the beginning of the first pecia.

B. A POSSIBLE SECOND EXEMPLAR

The editors of the series HENRICI DE GANDAVO *Opera Omnia* have noted in certain manuscripts certain indications of pecia transitions in Henry's *Quodlibeta* which do not correspond to the pecia transitions of the exemplar described in the 1304 taxation list⁽¹²⁾. R. Macken published a preliminary description of possible pecia transitions of such a possible second exemplar⁽¹³⁾. In his edition of *Quodlibet X* he identified 7 possible pecia transitions that did not correspond to the 14 pecia transitions of the Parisian university exemplar of *Quodlibet X* mentioned in the taxation list⁽¹⁴⁾. Again in *Quodlibet IX*, he presented a provisional reconstruction of the pecia transitions of a possible second exemplar⁽¹⁵⁾. These divergent pecia indications were found in the mss. BOLOGNA, *Biblioteca Universitaria*, lat. 2236, PARIS, *Bibliothèque de l'Arsenal*, ms. 454, and VALENCIA, *Cathedral* 46. In *Quodlibet XIII* J. Decorte identified additional explicit indications of a second exemplar divided into 8 peciae⁽¹⁶⁾ and in *Quodlibet XII* he identified more explicit indications of a second exemplar also divided into 8 peciae⁽¹⁷⁾.

chen Klerus gegen die Privilegierung der Bettelorden (*Historische Studien*, 314), Berlin, 1937, p. 52, n. 4; D.L. DOUIE, *The Conflict...*, p. 26.

⁽⁷⁾ For the date of Berthaud's *Quodlibet I*, cf. the manuscript PARIS, *Bibl. Nat.*, lat. 14726, f. 170vb; *etiam* P. GLORIEUX, *La littérature...*, p. 105-106.

⁽⁸⁾ Cf. A. CHEVILLIER, *L'origine de l'imprimerie à Paris*, Paris, 1694, p. 318ss.; C. JOURDAIN, *Index chronologicus chartarum pertinentium ad historiam Universitatis Parisiensis...*, Paris, 1862, pp. 76-78 (n. 356); H. DENIFLE-A. CHATELAIN, *Chartularium...*, II, 1891, pp. 107-109; HENR. DE GAND., *Quodl. I*. Ed. R. MACKEN, p. XLV, n. 12; ID., *Quodl. VI*. Ed. G. WILSON, p. XXII-XXIII.

⁽⁹⁾ R. MACKEN, *Les Quodlibets...*, pp. 83-96; and ID., *Bibl. man. H. G.*, pp. 976-1013.

⁽¹⁰⁾ Cf. *supra*, p. XXV.

⁽¹¹⁾ R. MACKEN, *Les Quodlibets...*, pp. 83-96; and ID., *Bibl. man. H. G.*, pp. 976-1013.

⁽¹²⁾ Cf. R. MACKEN, *Les Quodlibeta...*, *passim*; HENR. DE GAND., *Quodl. I*. Ed. R. MACKEN, p. XLVIII; ID., *Quodl. X*. Ed. R. MACKEN, pp. XXVII-XXX; ID., *Quodl. IX*. Ed. R. MACKEN, pp. XXIII-XXV; ID., *Quodl. XIII*. Ed. J. DECORTE, pp. XXVIII-XXX; ID., *Quodl. VI*. Ed. G. WILSON, pp. XXIII-XXV.

⁽¹³⁾ Cf. R. MACKEN, *Un deuxième exemplar...*, in *Miscellanea Codicologica F. Masai dicata*. Ediderunt R. COCKSHAW, M.-C. GARAND et P. JODOGNE (*Les Publications de Scriptorium*, VIII), Gand, 1979, II, *passim*; ID., *Bibl. man. H. G.*, 1978, p. 499.

⁽¹⁴⁾ Cf. HENR. DE GAND., *Quodl. X*. Ed. R. MACKEN, pp. XXVII-XXX.

⁽¹⁵⁾ Cf. HENR. DE GAND., *Quodl. IX*. Ed. R. MACKEN, pp. XXIII-XXV.

⁽¹⁶⁾ Cf. HENR. DE GAND., *Quodl. XIII*. Ed. J. DECORTE, pp. XXVIII-XXX.

⁽¹⁷⁾ Cf. HENR. DE GAND., *Quodl. XII*. Ed. J. DECORTE, pp. XXX-XXXI.

EXPLICIT AND IMPLICIT INDICATIONS OF PECIA TRANSITIONS IN
THE UNIVERSITY EXEMPLAR OF 14 PECIAE.

	BOR- DEAUX <i>B.</i> <i>pub.</i> 146	ERLAN- GEN <i>Un.B.</i> 269/1	PARIS <i>Ars.</i> 455	PARIS <i>lat.</i> 15358	PARIS <i>lat.</i> 15847	VAT. <i>Nat.</i> <i>Borgh.</i> 299	VAT. <i>Nat.</i> <i>lat.</i> 853	
1	186vb	234rb	191rb	163ra	257ra	235ra	129rb	"In nostra septima disputatione generali proponebantur...(q. 1-2) (p. 3,1; ed. 1518, f. 265rM; ed. 1613, f. 386ra)
2	189rb	237rb		165rb		238ra		"...proprie dictam, et ad relationem fundatam super rem substantiae..." (q. 1-2) (p. 30,37-38; ed. 1518, f. 258vC; ed. 1613, f. 390ra)
3	192ra	240rb				214rb		"...illarum specierum, materia autem non potest praedicari de speciebus generatis..." (q. 8) (p. 53,57-58; ed. 1518, f. 262rR; ed. 1613, f. 395vb)
4	194va	243va	199ra			244rb	134rb	"Summitas indicis inflexa secundae iuncturae pollicis..." (q. 12) (p. 77,87-88; ed. 1518, f. 265vH; ed. 1613, f. 401vb)
5	197ra	246va				247rb		"... ipsius animae, quia scilicet in ipsa est secundum actum huius modi..." (q. 14) (p. 100,65-66; ed. 1518, f. 268vZ; ed. 1613, f. 405va)
6	199rb	249rb	204ra			250ra		"...quod accedendo ad locum, prae defectu sustentationis eum..." (q. 19) (p. 123,62-63; ed. 1518, f. 271vO; ed. 1613, f. 410va)
7	201vb	252rb	206rb			252vb		"...visum pro hora qua non sunt nata ipsum habere, ut catulus..." (q. 22) (p. 146, 5-6; ed. 1518, f. 274vC; ed. 1613, f. 415rb)

8	204rb	255ra	208vb		282ra	255vb	140vb	"Quare, cum consequentia tenet et verum est antecedens, verum..." (q. 23) (p. 169,55-56; ed. 1518, f. 278rM; ed. 1613, f. 419ra)
9	206vb	257vb	211ra		284vb	258va		"...per eam nihil subtrahitur illis quibus concessa sunt..." (q. 23) (p. 189,99; ed. 1518, f. 281rP; ed. 1613, f. 422ra)
10	209rb	260va	213va			261va	144ra?	"...pure dicere et scribere, ut regula melius catholice observetur." (q. 24) (p. 210,36-37; ed. 1518, f. 284rE; ed. 1613, f. 425rb)
11	211va	263rb	215vb		291va	264ra	145va	"...quam nihil. Numquam tamen exponenda esset secundum sensum qui magis..." (q. 24) (p. 230,63-64; ed. 1518, f. 287vS; ed. 1613, f. 428rb)
12	214ra	266ra	217vb		294vb	267ra		"...per aliquam obligationem assumpta, scilicet aut per professionem..." (q. 28) (p. 250,82-83; ed. 1518, f. 290rG; ed. 1613, f. 432va)
13	216rb	268va	220ra		298ra	269va		"...caritatis, interrogarentur, vel quo desiderio hunc quaerent..." (q. 28) (p. 270, 85-86; ed. 1518, f. 293rT; ed. 1613, f. 435rb)
14	218va	271rb	221ra		301rb	272rb		"...commorantium, etiam nullo volente observare dominium rerum..." (q. 29) (p. 290,28-29; ed. 1518, f. 296rI; ed. 1613, f. 439rb)

For *Quodlibet VII*, as for *Quodlibet VI*, no explicit indications of a pecia transition could be found to date⁽¹⁸⁾. As will be shortly seen⁽¹⁹⁾, the common accidents of BOLOGNA, *Bibl. Univ., lat. 2236*, KRAKOW, *Bibl. Jagiellonska 697*, LEIPZIG, *Universitätsbibliothek 624*, LONDON, *British Museum, Royal 11.C.X*, MELK, *Stiftsbibliothek 137*, PADOVA, *Bibl. Capitolare C. 43*, and VALENCIA, *Bibl. de la Catedral 46* certainly suggest the existence of a probable second exemplar for *Quodlibet VII*. However, it is possible, but less likely, that these manuscripts were copied from a common source that was itself copied from the first exemplar at a later state. The existence of an explicit pecia transition in the manuscript BOLOGNA, *Bibl. Univ., lat. 2236* that was noted above⁽²⁰⁾ would confirm this hypothesis, however it is possible, and more likely, that there was indeed a second exemplar and that this explicit pecia transition was entered by a subsequent scribe or user who had access to a manuscript that contained the explicit pecia transitions of the first exemplar, as was suggested above⁽²¹⁾.

THE GENERAL RELATIONSHIPS OF THE MANUSCRIPTS: THE TEXT EXAMINED INTERIORLY

We have made a general test collation of all the manuscripts on 2100 lines of text of the manuscript of our edition, divided into sections of 150 lines for each pecia: 3,1-9,37 (pecia 1); 30,37-35,15 (pecia 2); 53,57-58,98 (pecia 3); 77,87-83,33 (pecia 4); 100,65-105,4 (pecia 5); 123,62-129,59 (pecia 6); 146,5-152,16 (pecia 7); 169,55-174,96 (pecia 8); 189,99-195,38 (pecia 9); 210,36-215,76 (pecia 10); 230,63-235,88 (pecia 11); 250,82-256,23 (pecia 12); 270,85-276,27 (pecia 13); 290,28-295,69 (pecia 14). According to the general procedures of this series, the readings of all of the manuscripts which contain these fragments of text were compared against a first working text, established from a manuscript which can be presumed to be near to, or at least not too distant from, the original of the author. Specifically we used manuscript PARIS, *Nat. lat. 15350*, that is manuscript 25 (A), as the basis for this general test collation. One table was made of the common accidents and other tables were made, by manuscript, for the unique omissions of more than one word, for the unique additions, for the unique inversions and for the unique variant readings⁽¹⁾.

1. The Common Accidents

A. THE MANUSCRIPT GROUPINGS CHARACTERIZED BY THE NUMBER OF THEIR COMMON ACCIDENTS

Following this series' general method of studying common accidents that is detailed in *Quodlibet IX*⁽²⁾, a table of the common accidents was established for the 2100 lines of our test collation of *Quodlibet VII*. Because this table was quite lengthy, it seems best not to publish it here. However, the results of this analysis of the common accidents can

⁽¹⁸⁾ Cf. HENR. DE GAND., *Quodl. VI*. Ed. G. WILSON, pp. xiv and xxiii-xxv. There is however the possibility of two indications in the manuscript in Bologna, as was mentioned above, p. xiii-xiv.

⁽¹⁹⁾ Cf. *infra*, p. XLIV-XLV.

⁽²⁰⁾ Cf. *supra*, p. xiii-xiv.

⁽²¹⁾ *Ibid.*

⁽¹⁾ Cf. HENR. DE GAND. *Quodl. I*. Ed. R. MACKEN, pp. L-LXVII; *Id.*, *Quodl. IX*. Ed. R. MACKEN, p. LVIII.

⁽²⁾ Cf. HENR. DE GAND. *Quodl. IX*. Ed. R. MACKEN, p. XXVII-LIII.

GENERAL TABLE OF THE NUMBER OF
COMMON ACCIDENTS BY GROUP

	1st ex.	gr. 5,6,35	2nd ex.	gr. 16,17,34
pecia 1	5	9	7	82
pecia 2	2	11	4	35
pecia 3	3	17	14	34
pecia 4	1	10	24	50
pecia 5	2	9	21	35
pecia 6	1	15	21	53
pecia 7	4	14	29	71
pecia 8	0	9	22	75
pecia 9	2	8	16	60
pecia 10	3	16	12	68
pecia 11	2	12	18	40
pecia 12	0	14	15	37
pecia 13	7	24	25	48
pecia 14	2	17	27	39
TOTALS	34	185	255	727

here be presented in a general table where the number of common accidents are listed by group for each pecia.

The common accidents reveal two independent sections of manuscript 25, which will be examined in detail below⁽³⁾ and four clear and distinct groups of manuscripts: a group dependent upon the first university exemplar; a group represented by the primarily British manuscripts 5, 6 and 35; a group dependent upon a probable second exemplar, represented by the manuscripts 1, 11, 13, 14, 15, 20 and 31; and a group represented by the mainly British manuscripts 16, 17 and 34. The total number of common accidents reveals the superiority of the first exemplar when compared to the groups of mainly British manuscripts and the second exemplar and also the general inferiority of the group 16, 17 and 34.

B. THE GROUPS EXAMINED INDIVIDUALLY

1. Manuscript 25

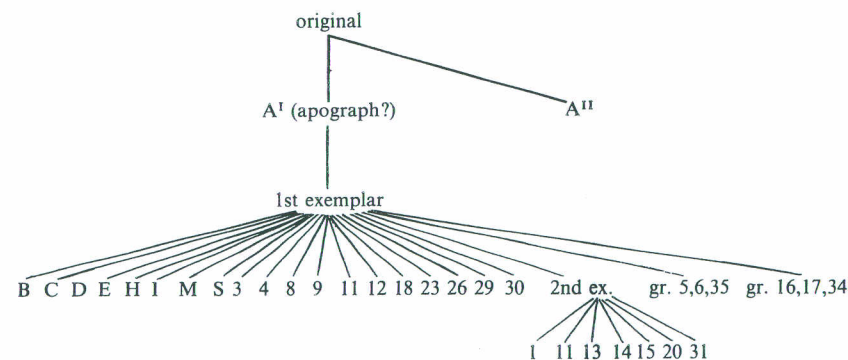
The first half of *Quodlibet VII* in manuscript 25, the section which is abundantly corrected, seems independent of these groups. This part of

⁽³⁾ Cf. *infra*, p. XLVII-XLVIII.

this manuscript, because of its independence and corrections, will be examined in detail below⁽⁴⁾. The second part of this manuscript, because of the number of its unique readings, some of which are faulty and some of which represent the only possible reading of the text, is also probably independent of the university manuscript tradition. This second half of this manuscript will also be examined in detail below⁽⁵⁾. This manuscript served as the basic working text in constituting the table of common accidents.

2. The group of manuscripts dependent upon the university exemplar of 14 peciae

This group of manuscripts is well established by the explicit and implicit indications of pecia transitions that are contained in a number of manuscripts copied from the exemplar of 14 pecia. The analysis of the common accidents confirms this grouping. However, the common accidents revealed by the test collation suggest that the relationships among the manuscript groups may have been complicated by the fact that *Quodlibet VII* was circulated as a text divided into pecia. If the relationships of the manuscripts were represented by a diagram for the first 10 peciae, the diagram would appear as follows:

DIAGRAM OF THE RELATIONSHIPS OF THE MANUSCRIPTS FOR THE FIRST
10 PECIAE

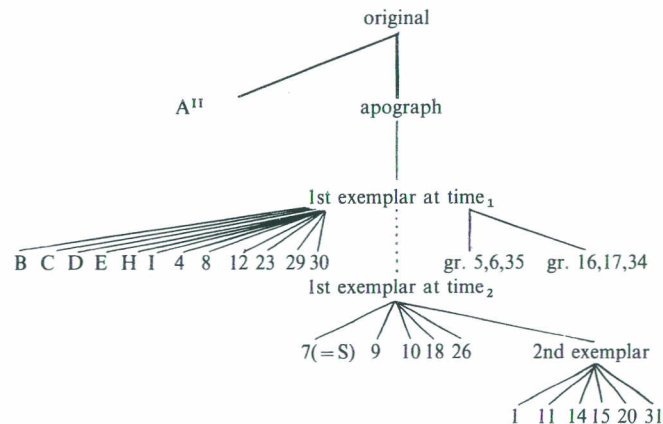
In pecia 11 however, the mss. 7(=S), 9, 10, 18 and 26, manuscripts which for the first ten pecia followed the first exemplar as represented in the above diagram, now seem to have a common source with the second exemplar. In this pecia the mss. 7(=S), 9, 10, 18 and 26 have

⁽⁴⁾ Cf. *infra*, p. XLVII-LXVII.

⁽⁵⁾ Cf. *infra*, p. LV-LXI.

nine common accidents together with the second exemplar based upon our test collation. Because the manuscripts dependent upon the second exemplar in pecias 1 through 10 have, for pecia 11, 9 common accidents independent of these four manuscripts and because ms. 7(=S) contains a clear indication of a pecia transition that corresponds to the pecia transition of the first exemplar, it seems unlikely that their common source was the second exemplar. Perhaps their common source was the first exemplar at a state later than when the mss. B, C, D, E, H and I were copied. By this later time, it is possible that the exemplar itself had been altered by copyists who used it. This might explain the 9 common accidents of this group of five manuscripts together with the second exemplar. If this hypothesis is correct, then a diagram of the relationships of the manuscripts for pecia 11 could be represented like the following:

DIAGRAM OF THE RELATIONSHIPS OF THE MANUSCRIPTS FOR PECIA 11

Perhaps the original pecia 11 was lost. Its replacement could account for these common accidents. On the other hand, another hypothesis is possible, but not very likely. G. Pollard has argued that for books most in demand, the university stationers simultaneously had two sets of peciae⁽⁶⁾. Could it be that the stationer, perhaps anticipating an unusually great demand for Henry's *Quodlibet VII* because it treated the privileges of the friars, simultaneously possessed two sets of 14 peciae of *Quodlibet VII*, or at least, two sets of those peciae that would

⁽⁶⁾ G. POLLARD, *The pecia system in the medieval universities*, in *Medieval Scribes, Manuscripts & Libraries. Essays presented to N.R. KER*. Ed. M.B. PARKES and A.G. WATSON, London 1978, p. 156-157.

have had the great interest at the time, namely those dealing with the privileges of the friars? However, simultaneous duplicate sets of peciae were more likely for works circulated in the Faculty of Arts where there were more students and consequently a greater demand for texts⁽⁷⁾. For the present, it seems more probable that the common accidents revealed in the general test collation reflect the first university exemplar at two distinct historical stages⁽⁸⁾ or that the original pecia 11 was replaced. The general pattern for seven of these nine common accidents is that manuscript A^{II}, the manuscripts here described as representing the first exemplar at an early stage, and both sets of primarily British manuscripts, namely mss. 5, 6, and 35 and mss. 16, 17 and 34, have common readings and the second exemplar and the five manuscripts here described as representing the first exemplar at a later stage have common accidents when compared to the others. If the manuscripts here described as representing the first exemplar at an early stage were symbolized as I₁₁, the first exemplar at a later stage as I₁₂, the second exemplar as II, the English group 5, 6 and 35 as E₁, and the English group 16, 17 and 34 as E₂, then these seven accidents could be represented as follows: A^{II} + I₁₁ + E₁ + E₂ ≠ I₁₂ + II.

The relationships in the family of manuscripts in pecia 12 of Henry's *Quodlibet VII* are similar to the relationships in peciae 1 through 10 described above⁽⁹⁾.

In pecia 13, however, there are 10 instances where the superior manuscripts based upon the first exemplar, i.e. mainly those with explicit indications of pecia transitions, namely mss. 2(=E), 21(=C), 28(=B), 32(=H), 33(=I), 9 and 18, agree along with ms. 25(=A^{II}). The other manuscripts which had depended upon the first exemplar, namely 4, 7(=S), 8, 10, 12, 23, 26, 27(=D), 29 and 30 now follow, for these 10 instances, a model in common with the second exemplar. The general pattern for this pecia is that for 6 of these 10 instances, ms. A^{II} and the first exemplar at a probable early stage agree, whereas the second exemplar, the first exemplar at a probable later stage, the

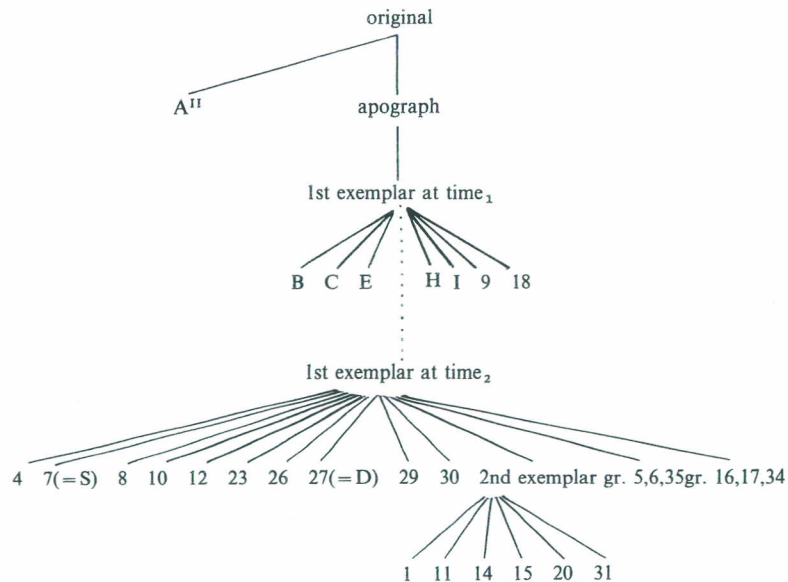
⁽⁷⁾ L. J. BATAILLON, *Problèmes d'édition des textes latins médiévaux* in *Revue philosophique de Louvain*, 75, 1977, p. 243-246.

⁽⁸⁾ Neither the exemplar nor the peciae were fixed texts, but they were texts with a history of successive developments and alterations, some of which improved the text for sense, others of which were corruptions. Cf. A. BROUNTS, "Nouvelles précisions sur la 'pecia'", in *Scriptorium*, 24, 1970, p. 355; L. J. BATAILLON, "Problèmes...", in *op. cit.*, p. 246.

⁽⁹⁾ Cf. *supra*, p. XXXVII.

English group 5, 6, 35 and the English group 16, 17, 34 have common accidents. Using the same symbols as above, these six instances could be represented: $A^{II} + I_{t1} \neq I_{t2} + II + E_1 + E_2$. Again, because there are 14 other common accidents unique to the manuscripts 1, 11, 14, 15, 20, 31, manuscripts copied from a probable second exemplar, and because of the explicit pecia transition in the ms. 7(=S) that corresponds to the 1st exemplar, it seems unlikely that the common source of these manuscripts was the second exemplar. Perhaps, again, these manuscripts were copied from the first exemplar at a later stage, once certain intended corrections, which in many cases were actually corruptions, were entered into it by the copyists who had used it. If this hypothesis is correct, then pecia 13 could be represented by the following diagram.

DIAGRAM OF THE RELATIONSHIPS OF THE MANUSCRIPTS FOR PECIA 13

As for pecia 11, other explanations are possible, for example that there was an eventual replacement of pecia 13 or, what is less likely, that there were two peciae of *Quodlibet VII* circulating simultaneously and that the manuscripts B, C, E, H, I, 9 and 18 were copied from one set and the manuscripts 4, 7(=S), 8, 10, 12, 23, 26, 27(=D), 29 and 30 were copied from the second set which could have been the model of the second exemplar.

In pecia 14 there are 7 instances where the previously superior manuscripts based upon the first exemplar, i. e. mainly those with explicit indications of pecia transitions, namely mss. 2(=E), 21(=C), 28(=B), 32(=H), 33(=I), and 9 agree, along with the second exemplar and the English group of mss. 16, 17 and 34. The other manuscripts which had previously depended upon the first exemplar contain, for these seven instances, common readings along with the English group 5, 6 and 35 and the manuscript A^{II} . This is indeed different from all the previous peciae, including pecia 11 and pecia 13. Furthermore, when one compares in this critical edition the common variant readings of the manuscripts copied from the first exemplar at an earlier state, i. e. mss. B, C, E, H and I, to those of mss. A^{II} , D and S in this pecia 14, in nearly all the numerous cases the readings of mss. A^{II} DS are superior to those of the mss. BCEHI, which becomes evident by examining the following 23 variants in this pecia: p. 290,38, 290,39, 290,41, 291,55, 291,70, 292,86, 293,1, 293,14, 293,25, 295,73, 296,6, 299,74, 300,99, 300,1, 300,2, 301,30, 303,69, 304,91-92, 305,30-31, 306,42, 308,16, 309,31, and 309,34. These 23 cases of the superiority of mss. ADS to mss. BCEHI for this pecia indicate that the model of mss. ADS was superior to the model of mss. BCEHI, which was the first Parisian exemplar at an early state. However, it should be pointed out immediately that the ms. A^{II} is independent of the grouping of manuscripts represented by the mss. DS: ms. A^{II} was probably independent of the university manuscript tradition⁽¹⁰⁾, whereas mss. DS, both of which contain explicit indications of pecia transitions corresponding to the first Parisian exemplar, were part of it. There are indeed six instances in this pecia where ms. A^{II} has readings unique to itself that are possible readings, and in some cases they are the only possible correct readings (cf. *infra*, p. 292,95, 294,47, 297,17, 297,18, 303,68, and 304,4) and ms. A^{II} also contains unique variant readings. These seem to separate it from those manuscripts copied from the exemplar, such as mss. D and S. Could it be that mss. D and S were copied from the first exemplar, but at a later state, perhaps after the exemplar was corrected against an autograph or apograph? Such a hypothesis would explain for this pecia the superior readings of mss. D and S when compared to the probably earlier mss. B, C, E, H and I. It would also explain both the common readings of these two manuscripts with ms. A^{II} which probably had access to the autograph, as will be shortly discussed⁽¹¹⁾,

⁽¹⁰⁾ Cf. *infra*, p. LV-LXI.

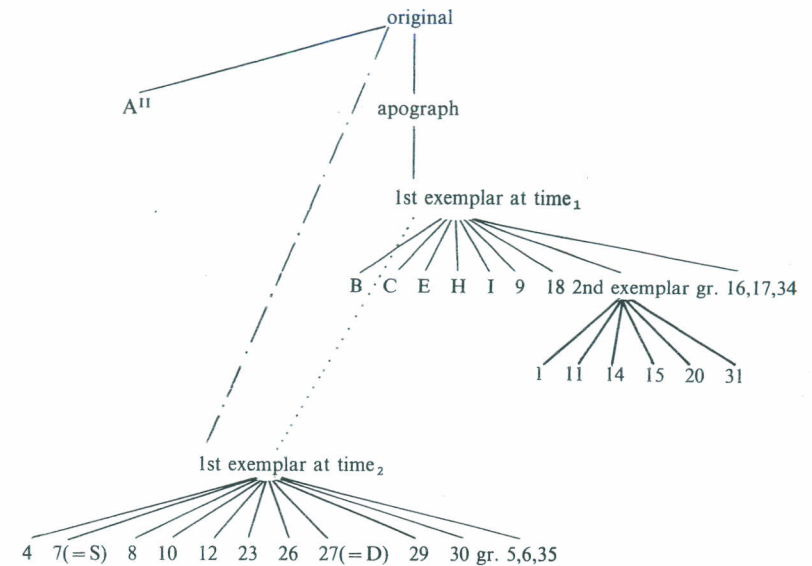
⁽¹¹⁾ *Ibid.*

and the independence of ms. A^{II} when compared to the manuscripts copied from the manuscript tradition. Although such a hypothesis is plausible, there is one puzzle that remains: why was the second exemplar, which was presumably copied after the first exemplar wore out, i. e. after mss. D and S were copied, not copied from a model that also had access to the apograph or autograph? Could it be that the second exemplar was copied from a manuscript which in turn had already been copied from the first exemplar before it would have been corrected against a superior model? This would be a reasonable hypothesis to explain the findings in pecia 14. However, for the previous peciae, particularly for peciae 11 and 13, the model of the second exemplar seems to have been the first exemplar, or a manuscript copied from the first exemplar, at a later state, once certain corruptions entered into the text. On the other hand, certain other explanations are possible. Could it possibly be that some scribes still had access to the first exemplar after the second exemplar was constituted? Could it possibly be that for pecia 14 there was a replacement pecia, constituted or corrected against the autograph or apograph?

The seven instances revealed by the test collation, in which the manuscripts based upon the first exemplar in its earliest state, namely mss. 2(=E), 21(=C), 28(=B), 32(=H), 33(=I) and 9 agree, along with the second exemplar and the English group of mss. 16, 17 and 34, could be represented as follows: A^{II} + I₁₂ + E₁ ≠ I₁₂ + II + E₂. The second exemplar contains 19 common accidents unique to it, based upon the test collation. For this pecia the second exemplar also has these seven common accidents with manuscripts that contain indications of pecia transitions of the first exemplar. What was the common model? Because of the pecia transitions that correspond to the first exemplar in the manuscripts here described as copied from the first exemplar at an early state, it seems that the common model was not the second exemplar. It is probable that these common accidents represent the first exemplar at an earlier stage and that those manuscripts, copied at what is here described as a later state of the first exemplar, were probably copied after the first exemplar had been corrected against a superior model, perhaps the autograph or apograph. If this were the case, a diagram of the relationships of the manuscripts for this pecia would be as follows.

This hypothesis of the historical development of the first exemplar, which is more probable than the hypothesis of two peciae circulating simultaneously, accounts for the fact that the text of *Quodlibet VII* in

DIAGRAM OF THE RELATIONSHIPS OF THE MANUSCRIPTS FOR PECIA 14

the course of time was changed and that occasionally these alterations were sometimes exact for sense and other times corrupt⁽¹²⁾. Of course it is also possible that the original pecia 14 was replaced and that this second pecia 14 was constituted upon, or at least corrected against, a manuscript closer than the first exemplar to the original. This would also account for the superior readings of this common model as revealed in the critical text below for this pecia by the manuscripts A D S.

3. The group of mainly English manuscripts: mss. 5, 6, 35

The model of this group of mainly English manuscripts seems to have been copied from the first university exemplar of 14 peciae and placed at the service of scholars in England, possibly at Oxford. Its 185 unique accidents compared to the 35 unique accidents of the first exemplar in the general test collation seems to suggest that the readings of this group are generally inferior to the exemplar of 14 peciae. No pecia transitions were found which would have suggested the existence of a British or Oxford exemplar in peciae for these manuscripts⁽¹³⁾.

⁽¹²⁾ Cf. A. BROUNTS, "Nouvelles précisions sur la 'pecia'", in *Scriptorium*, 24, 1970, p. 355; L. J. BATAILLON, "Problèmes...", in *op. cit.*, p. 246.

⁽¹³⁾ For a discussion of a possible British exemplar in pecia, cf. R. MACKEN, *Les Quodlibets...*, p. 78; HENR. DE GAND., *Quodl. I*. Ed. R. MACKEN, p. LXVIII; ID., *Quodl. IX*. Ed. R. MACKEN, p. LVI-LVII; ID., *Quodl. VI*. Ed. G. WILSON, p. XXXI.

4. *A possible second exemplar*

The abundant number of common accidents of the manuscripts 1, 11, 14, 15, 20 and 31 surely indicates the existence of a common model.

As was indicated above⁽¹⁴⁾, this common model was probably a second university exemplar, although it is possible, but less likely, that the common source was the first exemplar at a later time. Because the total number of common accidents of the model of these manuscripts is 255 compared to the 35 accidents of the first exemplar, this model generally contains readings that are corruptions when compared to the first exemplar.

5. *The group of manuscripts 16, 17, 34*

The extraordinary high number of total common accidents, 727, for these three primarily British manuscripts seems to be decisive not only in attributing to them a common source but also in recognizing the corrupted state of their model when compared to the university exemplar of 14 pecia. No peciae transitions could be found which would have indicated that their model existed in peciae.

2. The Isolated Accidents

A general table was made of all the isolated accidents, that is the total number of unique omissions of more than two words, unique additions, unique variant readings and unique inversions⁽¹⁵⁾. The list which ranks the manuscripts in a descending order according to the total number of isolated accidents is provided in the table below. In this table, the manuscript A is listed in two parts: the first part, A^I, being the section of the text that is abundantly corrected prior to the change of ink at the beginning of question 23, and the second part, A^{II}, being the section of the text that is uncorrected following the change of ink at the beginning of question 23. The text collation of *Quodlibet VII* in ms. A seems to confirm that the section of this manuscript up to the beginning of question 23, that is the section containing the numerous marginal corrections, is quite different from the section of this manuscript which does not contain these corrections, that is the section that begins with question 23 and that appears after the change of ink that was mentioned above⁽¹⁶⁾. The first section of *Quodlibet VII* in this

GENERAL TABLE OF THE NUMBER OF ISOLATED ACCIDENTS BY MANUSCRIPTS

Numerical Order	Manuscript	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	Total	Average Total
1	A ^I 25	0	0	1	2	1	1	def.	def.	def.	def.	def.	def.	def.	def.	5	13
2	H 32	2	4	1	1	5	5	4	1	3	2	3	1	3	3	38	38
3	V 31	1	3	3	1	5	5	5	3	3	2	2	3	4	1	41	41
4	G 14	5	5	5	4	1	9	1	2	5	6	6	8	5	0	62	62
5	E 2	4	4	3	4	5	3	4	6	5	7	4	9	9	10	77	77
6	I 33	3	1	6	4	8	3	12	9	6	8	6	4	5	7	82	82
7	13	def.	def.	def.	def.	def.	def.	def.	def.	def.	def.	def.	def.	def.	def.	6	84
8	C 21	3	4	11	14	4	6	9	5	6	7	8	5	4	7	93	93
	C 22	def.	def.	def.	def.	def.	def.	def.	def.	def.	def.	def.	def.	def.	def.	—	—
9	23	def.	def.	def.	def.	def.	10	6	7	def.	def.	def.	11	3	6	43	100
10	S 7	10	6	7	4	10	6	6	3	7	14	6	7	8	8	102	102
11	9	10	7	11	5	9	10	6	4	5	11	3	9	9	7	106	106
12	D 27	6	3	10	14	6	8	10	9	11	3	7	6	11	10	114	114
13	B 28	7	11	10	11	9	8	6	4	3	10	9	8	11	13	120	120
14	24	def.	def.	def.	def.	def.	def.	def.	8	10	def.	def.	def.	def.	def.	18	126
15	3	10	7	10	def.	10	def.	def.	def.	def.	def.	def.	def.	def.	def.	37	129
16	34	9	6	7	19	8	12	8	7	6	14	6	11	7	21	141	141
17	18	7	7	13	10	9	13	9	11	5	11	10	14	15	8	142	142
18	29	def.	def.	def.	def.	def.	5	8	def.	def.	def.	def.	13	16	def.	42	147
19-20	4	9	12	11	12	12	13	14	8	7	6	9	11	12	15	151	151
	35	12	16	6	7	8	17	14	6	19	11	8	11	7	9	151	151
21	17	9	6	9	12	10	12	12	9	16	19	12	12	10	8	156	156
22-23	19	def.	def.	def.	def.	def.	def.	def.	def.	def.	def.	def.	def.	def.	12	12	168
	16	7	10	11	12	10	24	12	12	10	def.	def.	def.	def.	def.	108	168
24	15	def.	def.	9	11	13	7	10	5	14	23	11	13	25	6	147	171
25	20	13	7	16	12	11	18	8	14	7	17	15	15	10	18	181	181
26	8	21	14	12	23	12	12	11	17	13	14	15	10	14	17	205	205
27	5	11	13	11	11	17	24	18	16	13	25	10	10	18	10	207	207
28	6	10	20	16	16	14	24	29	23	16	23	17	11	17	13	249	249
29	1	17	14	17	27	11	25	18	15	11	26	20	26	19	20	266	266
30	A ^{II} 25	def.	def.	def.	def.	def.	def.	9	8	25	12	21	36	19	24	154	268
31	12	29	11	27	14	25	16	23	19	17	23	12	13	18	22	269	269
32	9	27	22	12	22	20	18	21	17	27	16	21	23	12	25	283	283
33	26	21	11	31	23	25	15	17	13	18	21	17	21	25	27	285	285
34	30	26	23	26	20	33	28	def.	def.	def.	def.	def.	12	10	16	194	302
35	11	16	30	26	36	42	40	45	32	42	20	24	22	33	24	432	432
Totals		305	277	338	351	359	397	355	293	330	351	282	355	359	360	4719	

manuscript contains an average of only 16 unique accidents and thus ranks highest on the list of unique accidents; whereas the second section contains an average of 268 unique accidents and thus it would rank near the bottom of this list. These two different sections of this manuscript will be studied in greater detail below⁽¹⁷⁾. Also for this

⁽¹⁴⁾ Cf. *supra*, p. XXXI-XXXIV.

⁽¹⁵⁾ Cf. HENR. DE GAND., *Quodl. IX*. Ed. R. MACKEN, p. LXII-LXIII.

⁽¹⁶⁾ Cf. *supra*, p. XXIII.

⁽¹⁷⁾ Cf. *infra*, p. XLVII-LXVIII.

table, the manuscript 22 (= C), which contains a fragment from the manuscript 21 (= C), did not contain any of the text for the 2100 lines of the test collation. However, because it is related to manuscript 21 (= C), it was placed in the list immediately after manuscript 21. Furthermore, the manuscript 23 contained 144 lines of the 150 lines of the test collation for pecia 8. Even though this manuscript did not contain all 150 lines for this pecia, the 7 unique accidents for 144 lines seems representative for the pecia and consequently it is given in the table.

MANUSCRIPT 25 AND THE UNIVERSITY EXEMPLAR

1. The Two Different Sections of *Quodlibet VII* in Manuscript 25

Readers who are familiar with the previous volumes of this series, namely *Quodlibeta* I, II, VI, IX, X, XII and XIII, already know that some of the *Quodlibeta* of Henry have been extensively corrected in the manuscript PARIS, *Bibl. Nat.*, lat. 15848 which contains his *Quodlibeta I-II* and *VI* and in the section of the related manuscript PARIS, *Bibl. Nat.*, lat. 15350 which contains his *Quodlibeta VII-X*. There is of course a second section of the later manuscript which contains his *Quodlibet XII* and *XIII*. Those *Quodlibeta* edited to date that contain numerous corrections to the text of the copyist of these manuscripts, particularly *Quodlibeta VI, IX* and *X* seem to suggest the intervention of the author: it may be considered established that these corrections were entered based upon a model which certainly was independent of the first university exemplar and which contained or reflected the final corrections of Henry himself⁽¹⁾. Both these manuscripts were in the possession of Godfrey of Fontaines and it is not impossible that he had access to a manuscript that was of such a high quality since it would have been not too distant from the original of the author himself. One must also recognize the possibility of Godfrey himself, or a scribe under his direction, entering certain critical remarks in the margins of the manuscripts which he owned, as seems to be the case in *Quodlibet XII* contained in the manuscript PARIS, *Bibl. Nat.*, lat. 15350⁽²⁾.

In the manuscript 25, the manuscript PARIS, *Bibl. Nat.*, lat. 15350, Henry's *Quodlibet VII* contains numerous corrections in the first half of the text, but after the beginning of question 23, these corrections cease, as was described above⁽³⁾. At the very point in this manuscript where

⁽¹⁾ Cf. R. MACKEN, *Les corrections d'Henri de Gand à ses Quodlibets*; HENR. DE GAND., *Quodl. I*. Ed. R. MACKEN, p. LXXIV-LXXXI; ID., *Quodl. II*. Ed. R. WIELOCKX, p. XII-XXII; ID., *Quodl. VI*. Ed. G. A. WILSON, p. XXXV-XLV; ID., *Quodl. IX*. Ed. R. MACKEN, p. LX-LXXV; ID., *Quodl. X*. Ed. R. MACKEN, p. XLVII-LXVI; ID., *Quodl. XII*. Ed. J. DECORTE, p. XLIII-XLVII; ID., *Quodl. XIII*. Ed. J. DECORTE, p. XLVIII-LXXIV.

⁽²⁾ Cf. HENR. DE GAND., *Quodl. XII*. Ed. J. DECORTE, p. XLIII-XLVII.

⁽³⁾ Cf. *supra*, p. XXIII.

these abundant corrections end, there is a change of ink, as was indicated above⁽⁴⁾. A study of the unique accidents revealed that the first half of this manuscript, i.e. the part which contained the numerous corrections and which is found up to the change of ink on f. 45va, contained few unique accidents and it was ranked highest in the list ranking the manuscripts by their unique accidents. On the other hand, the second half of this manuscript, i.e. the half in which the corrections cease and which can be found from the change of ink on f. 45va, contained numerous unique accidents and it was ranked as one of the lowest in the list ranking the manuscripts by their unique accidents. Because of this great divergence in the ranking of these two sections of this manuscript, the two parts were treated separately as manuscript A^I and manuscript A^{II} in the list of unique accidents. The change of ink, the carefully corrected first half and the marked differences in the number of common accidents suggest that the model for the first half of this manuscript was probably different from the model of the second half, or that, if the model was the same, perhaps the model of the second half was more difficult to read, or perhaps two different scribes constituted this manuscript: one, the copyist of the first part, who would have been familiar with the model and the other, the copyist of the second part, who would not have been so familiar and who would naturally enter some faults. A proper study of manuscript 25 for *Quodlibet VII* will be in two sections: the first which examines the superior first half of *Quodlibet VII* in this manuscript with the numerous corrections and the second which examines the second half in which one finds certain faults.

2. The Corrections in Manuscript 25

A study of the corrections in manuscript 25 will necessarily be limited to what has been described here as the first half of the text, that is the text up to the change of ink on f. 45va.

The corrections to the text of the copyist of this first section of manuscript 25 seem to have been copied from another manuscript. There is a homoioccephalon in the addition of the corrector, which remained unnoticed. There is the following correction in the inferior

⁽⁴⁾ *Ibid.*

margin of manuscript 25 which contains this homoioccephalon that is here presented in italics: "Primo modo habent || ipsae *add. sed exp.* || unitates plures mensurari una unitate dupliciter. Uno enim modo ipsa unitas quae est in toto continuo, mensura est omnium unitatum ab ipso uno continuo divisarum vel divisibilium, in quantum natae sunt esse plures partes in tali uno, || alio vero (vero *iter. sed exp.*) modo *add. sed del.* || integrantes ipsum quantum est ex natura continui *quantum est ex natura continui*, ut dictum est". (cf. *infra*, p. 12,23-(13,)26). This homoioccephalon was not deleted from the text of the corrector, but it does not appear in any of the other manuscripts. Perhaps then there was a written model for these corrections, or at least for this correction alone⁽⁵⁾. If so, this model is now lost.

The immediate intention of the corrector of manuscript 25, or of its model which would have contained this and possibly other corrections, seems to have been to correct the copying errors of the scribe who initially copied the text in a *littera formata*. For example, there is a homoioccephalon in the text of the copyist that was noticed by the corrector and which was deleted from the final text. On p. 49, the text of the copyist where this homoioccephalon appears and which is here presented in italics, reads "Sed hoc nullo modo potest stare, quoniam diversitas rerum non impedit identitatem generis saltem logici, dum tamen una communis intentio prima possit ab illis abstrahi, secundum eundem modum essendi generalissimi *dum tamen una communis intentio prima possit ab illis abstrahi, secundum eundem modum essendi generalissimi*" (cf. *infra*, p. 49,62-65). The corrector noticed this reduplication and deleted it and also placed "va-" over *dum* and "cat" over *generalissimi*.

There are other examples that illustrate that the corrector's initial intention was to correct copying errors. On p. 22 the word *credo* was inadvertently repeated: "...quod credo credo ita esse..." (cf. *infra*, p. 22,46-47), but the first *credo* is deleted. On p. 53 the copyist inadvertently wrote *et* instead of *est*: "Et est universaliter similis generi, sed differt a genere, quia est || et *sed exp. et del. et est sup. lin. man. corr.* || una numero in multis, et esse eius est in potentia..." (cf. *infra*,

⁽⁵⁾ For the possibility of there being written models for some corrections, cf. HENR. DE GAND., *Quodl. VI*. Ed. G. WILSON, p. XLIII-XLV. On the other hand, the numerous levels of some of these corrections in other *Quodlibeta* suggest that they were entered immediately, i.e. without the medium of a written model (Cf. HENR. DE GAND., *Quodl. X*, Ed. R. MACKEN, p. CV-CXI).

p. 53,53-56). The corrector noticed the mistake, expunctuated and deleted the *et* and wrote *est* above the line.

However, most of these corrections are of a different kind when compared with the corrections of transcription errors. If the initial intention of the corrector was to correct copying errors, his attention quickly focused on polishing and finalizing the text while at the same time continuing to correct the transcription errors he noticed. This finalizing of the text could not be undertaken by a scribe on his own, but only under the direction of the author, if the scribe were not the author himself.

A study of the passages which the corrector has deleted and struck from the text of the copyist reveals that, even though these passages were struck and thus were not passed on in the manuscript tradition based upon the university exemplar, they do contain a sense and meaning on their own. These were not simply copying errors. For example, on p. 8 the text of the copyist that is deleted, presented here in the left column in italics, can be compared to the text once it has been corrected, printed here in the right column:

*Sed individua sub tali specie,
quae scilicet dicit aliquid
compositum ex materia et forma,
sunt in duplici genere, quia
quaedam est forma materialis
in qua, ipsa existente una et
eadem secundum numerum, non
sunt nata uniri plura individua
sub ipsa contenta,
ut est forma hominis in
quantum est homo, quaedam
vero alia est, sub qua, una*

*secundum numerum, natae sunt
uniri plura individua sub
ipsa contenta, immo
omnia quae nata sunt illam
formam participare,*

*et hoc quantum est ex parte
materiae et illius formae,
ut est forma continui...*

Sed individua sub tali specie,
quae scilicet dicit aliquid
compositum ex materia et forma,
sunt in duplici genere, quia
quaedam est forma materialis
*specifica, sub qua plures
secundum numerum non sunt
natae fieri secundum numerum,
nec e converso,*
ut est forma hominis in
quantum est homo, quaedam
vero alia est, sub qua plures
et eadem existente
secundum numerum natae sunt
*fieri una secundum numerum,
et e converso, immo*
omnia quae nata sunt illam
formam participare, *nata sunt
fieri unum secundum formam,*
et hoc quantum est ex parte
materiae et illius formae,
ut est forma continui...
(cf. *infra*, p. 10,11-19)

Similarly, on p. 13 the incomplete sentence “Sed quod numerus distinguitur a numero, hoc est solum per aliam et aliam distantiam ab unitate prima, a qua...” (cf. *infra*, p. 13, app. crit., 44-51), that is deleted and replaced by a correction in the margin, has a meaning. Also on p. 61, the struck text has a sense which the corrections made more precise; here the text, with the eventually corrected words presented in italics, is “Et illa quae constituitur per differentiam minus nobilem, etiam si statim staret constituendo unam speciem specialissimam, illa (*sic*) esset aequae simplex, sed inferioris gradus illa alia, et esset in superiore quidquid esset in inferiori, et non e converso”. (cf. *infra*, p. 61,78-82). The corrector here seems to notice that *superiore* and *inferiori* and not specific and in order to clarify, he deletes *superiore* and adds *specie superioris gradus* in the margin. The word *inferiori* must also be changed, but now the corrector adds *specie* in the margin, adds an *s* to the end of *inferiori* and adds *gradus* in the margin. The finished text now reads with the affected changes in italics: “Et illa quae constituitur per differentiam minus nobilem, etiam si statim staret constituendo unam speciem specialissimam, illa (*sic*) esset aequae simplex, sed inferioris gradus illa alia, et esset in *specie superioris gradus* quidquid esset in *specie inferioris gradus*, et non e converso”. There are numerous other examples of this kind, but the most obvious can be found in the apparatus on pp. 31, 41, 60, 80, 100, 132, 144². Some of these struck passages are too lengthy to present in this Introduction, but they can be found in the critical apparatus, e.g. pp. 69, 100, 106, 128, 143. Again, these longer struck passages have a meaning in the context in which they appear⁽⁶⁾. For example, in the passage struck on p. 69, reference is made to the previous question: “in parte iam posita distinctione in quaestione praecedenti”. On p. 100, the struck passage contains a continuation of Henry’s discussion of the passage “Si oculus esset animal, visus esset eius anima” of the second book of Aristotle’s *De anima*⁽⁷⁾, which began on line 75.

There are occasions where the correction of a word in the text of the copyist required subsequent grammatical adjustments. For example, on p. 27 the text of the copyist with those words ultimately changed in

⁽⁶⁾ Cf., for example, the study of the passage on p. 152-153 in R. MACKEN, “*Les corrections d’Henri de Gand à ses Quodlibets*”, p. 20-21, example 18.

⁽⁷⁾ ARIST., *De an.*, II, c. 2 (in ALBERTI MAGNI *Comm.*, ed. Cl. STROICK, p. 67, lin. 73; in AVERROES, *De an. II Comm.*, ed. R. St. CRAWFORD, p. 143, lin. 2-3; Iunt., Suppl. II, f. 53D; in ANON., *Auct. Arist.*, ed. J. HAMESSE, 6, 44; 412b 18-19).

italics reads: "Per iam dicta etiam patet, quomodo concedendum est ultimum argumentum probans quod "respectus sive relationes in Deo non habent proprias ideas", non solum "quia non *est factibile* secundum se", sed quia nullo modo *factibile* per se, neque secundum se neque in alio, quia nec in se nec in alio *potest* esse per se terminus actionis". (cf. *infra*, p. 20,92-96). The corrector seems to have noticed the plural *respectus sive relationes* and realized that plurals were needed for the remainder of the sentence. Thus, *est factibile* was changed to *sunt factibilia*, *factibile* to *factibilia*, and *potest* to *possunt*.

Some of these corrections were made for greater precision within the theories presented. For example, on p. 42 the text of the copyist where the eventually affected word is presented in italics reads: "Circa tertium arguitur quod homo purus in hac vita, utens sensibus, possit videre Deum per essentiam et esse perfecte beatus, quia si usus sensuum hoc impediret, tunc sancti in gloria, quia *habent* usum sensuum, eum non viderent". (cf. *infra*, p. 42,4-7). The corrector seems to have noticed that the present tense of *habent* is inappropriate and inexact. The word is deleted and the words *resumptis corporibus habebunt* are then added in the margin by the corrector.

Some of the corrections involve additions that reflect the finalizing of a text and not the addition of a phrase omitted by homoioteleuton. For example on p. 49, the corrector includes into the text of the copyist a reference to Aristotle. The passage, with this inclusion presented in italics, is: "Quare cum illa multo minus est in angelis quam in corporibus caelestibus, de quibus loquitur in sermone iam dicto, nullo ergo modo, ut dicunt, est in angelis ponere genus, aut generis communitatem, et si non genus, neque differentiam, *dicente Philosopho V^o Metaphysicae in cap.^o De elemento: "Quod habet differentiam, habet genus"*. Et ita nec compositionem ex genere et differentia". (cf. *infra*, p. 49, 45-50).

A number of the corrections in the first half of *Quodlibet VII* in manuscript 25 seem to suggest the activity of an author who is finalizing his text, either directly upon manuscript 25, or at least upon its model. This impression is strengthened by the fact that the corrector has also changed some of his own corrections. The result for this first part of *Quodlibet VII* is that there are corrections of corrections, which constitutes what has been called second level corrections, and in some cases even these second level corrections are changed, which constitutes what may be termed third level corrections. In Henry's *Quodlibet X*,

which is also contained in this manuscript, there are occasionally four or even five levels of corrections in the above sense⁽⁸⁾. Although the changes of the corrector are not as numerous and extensive as in *Quodlibet X*, *Quodlibet VII* does contain second and third levels of corrections. The complete list of these corrections is given in the following table:

SECOND LEVEL CORRECTIONS IN MS. 25

Pecia 1

- p. 8,15 "...specifica, sub || qua *sup. lin.* || plures secundum..."
 p. 12,7 "...integrales; et (secundum quam *sed del.*) hoc quoad..."
 p. 12,23 "Primo modo habent (ipsae *sed exp.*) unitates..."
 p. 13,26 "...in tali uno || alio (vero *sed exp.*) modo *sed del.* ||..."
 p. 13,30 "...etiam numerum constituentes (constituenbantes *sed in* constituentes *corr.*) in potentia..."
 p. 13,46 "...hoc patet. (Quod etiam sit *sed del.*) Primus enim..."

Pecia 2

- p. 30,38 "...ex hoc etiam participaret (participat *sed in* participaret *corr.*) ipsum nomen substantiae..."
 p. 38,34 "...apud visum et omnium (spe- *sed del.*) facierum..."
 p. 38,41 "...invidentibus essentiam quantum ad || magis vel minus *i. m.* || videre, ita etiam..."

Pecia 3

- p. 54,72-73 "...et minus compositi, || sive illud minus compositum fuerit ipsum genus subalternum divisum, sive aliqua species condvisa sub eodem genere *i. m.* || et cum hoc..."
 p. 54,74-82 "...et non e converso. || Verbi gratia, corpus mixtum quod compositum est ex genere et differentia, simplicius est et pauciores differentias habens quam corpus inanimatum et || quam *sup. lin.* || corpus animatum, quae sunt specie sub illo et addentes proprias differentias, et est utrumque perfectius in natura, quia continet differentiam corporis mixti, et non e converso. Et similiter corpus mixtum animatum est || compositius et *i. m.* || perfectius quam mixtum inanimatum (et compositius *sed del.*), quia continet virtute differentiam mixti inanimati, et cum hoc addit aliam differentiam propriam *i. m.* || In incorruptibilibus autem..."
 p. 54,83 "In incorruptibilibus autem illud quod habet (pauc- *sed exp. et del.*) plures differentias..."

⁽⁸⁾ HENR. DE GAND., *Quodl. X*. Ed. R. MACKEN, pp. CV-CXI.

- p. 54,83-84 "...et per hoc est magis compositum (in pluribus *sed del.*), non sic potest dici..."

Pecia 5

- p. 133,51-52 "...si aliquae religiones institutae sunt, quoquo modo ad (exercendum *sed del.*) opera activae vitae exercenda, ..."
- p. 138,56-57 "...qui habent potestatem (huius *sed del.*) ordinariam huius <modi> officia exercendi"
- p. 138,69-70 "...libera potestas praedicandi absque impedimento (*sed ||*, ut dictum est, *sup. lin.* || in casibus tantum; secundum vere secundam responsionem stricti iuris est, quia non conceditur eis *sed. del.*) eis concessa..."

Pecia 6

- p. 145,75-77 "...quae sunt specialia sacramento poenitentiae || quoad effectus eius non principales, *sup. lin.* || respectu sacramenti baptismi..."
- p. 145,80 "...qua non ponit obicem gratiae gratum facienti (facientis *sed in facienti corr.*), nec potest..."
- p. 145,80-81 "...nec potest (esse *sed del.*) homo esse certus de..."
- p. 145,81-82 "...idcirco (propter huius dubium idcirco *sed del.*), etiam propter huius <modi> dubium rationabiliter..."
- p. 145,81-82 "...idcirco (propter huius dubium idcirco *sed del.*), etiam propter huius <modi> dubium rationabiliter..."

THIRD LEVEL CORRECTIONS IN MS. 25

Pecia 1

- p. 13,26 "...alio vero (vero *sed exp.*) modo..."

Pecia 3

- p. 54,76 "...quam corpus inanimatum et || quam *sup. lin.* || corpus animatum..."
- p. 54,80 "...corpus mixtum animatum est || compositius et *i. m.* || perfectius quam mixtum..."
- p. 54,80 "...quam mixtum inanimatum, (et compositius *sed del.*), quia continet virtute differentiam..."

Pecia 5

- p. 138,69-70 "...libera potestas praedicandi absque impedimento (*sed ||*, ut dictum est, *sup. lin.* || in casibus tantum; secundum vere secundam responsionem stricti iuris est, quia non conceditur eis *sed. del.*) eis concessa..."

For all of these second and third level corrections, the ultimate version corresponds to the only text which appears in all the other manuscripts. These corrections of the second and third levels strengthen the impression that here a corrector is at work who not only corrects faults in the text, but acts as an author finalizing his own text.

3. The Second Half of *Quodlibet VII* in Manuscript 25

Up to this point in the study of manuscript 25, the first half of *Quodlibet VII* with its numerous corrections has been examined. The second part of *Quodlibet VII* contained in it must also be carefully studied. It has already been noted that the second half of *Quodlibet VII* in this manuscript contains numerous unique accidents and this part of *Quodlibet VII* was ranked very low in the table listing the unique accidents⁽⁹⁾. This unfavorable ranking suggests either that the model of this manuscript for the second half of *Quodlibet VII* was of an inferior quality or that it was difficult to read. A close examination of this part of *Quodlibet VII* in this manuscript confirms this hypothesis. However, a number of comments must be made concerning the facts that confront one in the second half of this manuscript.

First, there are numerous passages in this second part of this manuscript that are the only possible correct readings. As was discussed above ⁽¹⁰⁾, there are six instances in pecia 14 where this manuscript has unique readings that are possible readings, perhaps reflecting the text in a more primitive state, or readings that are the only possible readings and there are 23 instances where it contained the only possible reading, along with mss. D and S, which were probably copied from a model corrected against the apograph or autograph. Below are some examples that illustrate the superiority of this second half of this manuscript for some of its unique readings. In these examples the readings of ms. 25(=A) are given in the first column and the readings of the first exemplar are given in the second column with the variants indicated by italics.

⁽⁹⁾ Cf. *supra*, p. xxxvii.

⁽¹⁰⁾ Cf. *supra*, p. xli.

SUPERIOR READINGS OF THE SECOND HALF OF MS. A
WHEN COMPARED TO THE FIRST UNIVERSITY EXEMPLAR

Example 1

"...eo quod non sufficeret
confessio eis facta nec
absolutio ab eis recepta,
cum ea oporteret iterare..."
(p. 169,52-54)

"...eo quod non sufficeret
confessio eis facta nec
absolutio ab eis recepta,
cum *eam* oporteret iterare..."

Example 2

"...ergo quoad hoc illi
statuto per concessionem in
prima clausula factam
derogaretur."
(p. 169,61-62)

"...ergo quoad hoc illi
statuto per concessionem in
prima clausula factam
derogatur."

Example 3

"Dicendum quod quaestio ista
iuris est, et potius pertinet
ad iuristas, qui vim papalium
rescriptorum sive
privilegiorum, et clausularum
in ipsis positarum,..."
(p. 175,33-35)

"Dicendum quod quaestio ista
iuris est, et potius pertinet
ad iuristas, qui vim papalium
rescriptorum *et*
privilegiorum, et clausularum
in ipsis positarum,..."

Example 4

"...et a pluribus dubia
censetur, licet forte,
inspecta virtute verborum
ipsius privilegii, non debeat
dubia censi."
(p. 175,40-41)

"...et a pluribus dubia
censetur, licet forte,
inspecta virtute verborum
ipsius privilegii, non *debent*
dubia censi."

Example 5

"Nihil enim est dictu
"Volumus autem *etc.*, quod
tamen teneatur."
(p. 187,36-37)

"Nihil enim est dictu
"Volumus autem, quod
tamen teneatur."

Example 6

"Constat enim quod,
quantumcumque quis rite
confessus et absolutus *est*,
et nullo modo obligatus ad
iterum confitendum de eisdem

"Constat enim quod,
quantumcumque quis rite
confessus et absolutus,
et nullo modo obligatus ad
iterum confitendum de eisdem

postquam semel fuerit
confessus,..."
(p. 214,34-36) (together with mss. BDI)

postquam semel fuerit
confessus,..."

Example 7

"...dicendum quod in actibus
sacramentalibus semper
intendit ministrans actum
sacramenti, dicendo:
"baptizo", "absolvo", et alia
huiusmodi."
(p. 217,24-26) (together with mss. BDI)

"...dicendum quod in actibus
sacramentalibus semper
intendit ministrans actum
sacramenti, dicendo:
"ego baptizo", "absolvo", et alia
huiusmodi."

Example 8

"...propter quod secunda
clausula, quae continet ius
commune curatorum et in
nullius est praeiudicium et
gravamen, debet exponi
secundum sensum..."
(p. 230,65-67)

"...propter quod secunda
clausula, quae continet *vis*
commune curatorum et in
nullius est praeiudicium et
gravamen, debet exponi
secundum sensum..."

Example 9

"Cum quaelibet necessaria
indigentibus ministramus, sua
illis reddimus, non nostra
largimur, iustitiae potius
debitum solvimus quam
misericordiae opera
implemus."
(p. 288,84-85)

"Cum quaelibet necessaria
indigentibus ministramus, sua
illis reddimus, non nostra
largimur, iustitiae potius
debitum solvimus *quantum*
misericordiae opera
implemus."

Example 10

"Et idcirco morbum ambitus
saecularis nostris mentibus
non inesse, non utique eorum
tantum abstinentia
comprobabis,..."
(p. 297,14-15)

"Et idcirco morbum ambitus
saecularis nostris mentibus
non inesse, non utique eorum
tantum *ab scientia*
comprobabis,..."

Example 11

"...si affectaverimus tam
apud spiritales viros quam
apud saeculi homines
notabiles..."
(p. 297,17-18)

"...si affectaverimus tam
apud *spirituales* viros quam
apud saeculi homines
notabiles..."

Second, there are passages in this second part of this manuscript where the unique readings contained in it have a perfect sense but these differ from the readings of the apograph, reflected in the first exemplar, which also have a perfect sense in these cases. Could it possibly be that the model of this part of this manuscript was a text prior to the apograph, from which the university exemplar was copied, that is a text which had a meaning, but which may have been subsequently elaborated and corrected in order to constitute the apograph? Below are some examples of texts that suggest that this part of this manuscript had for its model a text with a sense. In these examples, the reading of ms. 25(=A) is given in the first column and the readings of the first exemplar are given in the second column with the variants indicated by italics.

READINGS OF THE SECOND HALF OF MS. A WHICH SUGGEST A DEPENDENCE ON A REDACTION PRIOR TO THE APOGRAPH

Example 1

"In privilegio
fratrum duo continentur."
(p. 173,82)

"In *novo* privilegio
fratrum duo continentur."

Example 2

"Aliter enim mentiretur
confitens..., tunc in
contritione quasi confitetur
Deo; *qui* quod si non haberet,
non esset vere contritus nec
poenitens, nec a Deo
absolveretur."
(p. 214,39-48) (together with mss. BDI)

"Aliter enim mentiretur
confitens..., tunc in
contritione quasi confitetur
Deo; quod si non haberet,
non esset vere contritus nec
poenitens, nec a Deo
absolveretur."

Example 3

"Si autem fratres...
eo quod, si pauciores eis
confiterentur, pauciora bona
temporalia eis non debita
consequerentur, *viderent*
quaerere quae sua sunt, non
quae Iesu Christi."
(p. 228,36-39)

"Si autem fratres...
eo quod, si pauciores eis
confiterentur, pauciora bona
temporalia eis non debita
consequerentur, *viderentur*
quaerere quae sua sunt, non
quae Iesu Christi."

Example 4

"Circa primum arguitur,
quod retinens unum peccatum

"Circa primum arguitur,
quod retinens unum peccatum

non tenetur omnia alia iterum
confiteri, quia nihil obest
nisi quia..."
(p. 232,16-17)

non tenetur omnia alia iterum
confiteri, quia *isti* nihil obest
nisi quia..."

Example 5

"...oportet quod confessor...
diligenter inquirens et
peccatoris circumstantias et
peccati, quibus prudenter
intelligat quale debeat
praebere consilium..."
(p. 233,45-47)

"...oportet quod confessor...
diligenter inquirens et
peccatoris circumstantias et
peccati, quibus prudenter
intelligat quale debeat *ei*
praebere consilium..."

Example 6

"...transitoria esse cuncta
prospiciens, curam carnis ex
necessitate tolerat..."
(p. 294,47-48)

"...transitoria esse cuncta
conspiciens, curam carnis ex
necessitate tolerat..."

Example 7

"...dicente Augustino
Ad Romanianum..."
(p. 303,68-69)

"...dicente Augustino *in epistola*
Ad Romanianum..."

Example 8

"...sacerdos cui
dispensationis cura commissa
est, non solum
sub cupiditate, sed etiam..."
(p. 304,3-5)

"...sacerdos cui
dispensationis cura commissa
est, non solum *commissa est*
sub cupiditate, sed etiam..."

Third, there are numerous careless transcription errors that remain uncorrected. For example the text of the second half of *Quodlibet VII* in this manuscript reads *muttitur* for *mittitur* (cf. *infra*, p. 230,72) and *angelorum* for *Anglorum* (cf. *infra*, p. 232,15). Other examples can be found in the critical apparatus. There are also reduplications in the text that have remained unnoticed and two homoioccephala that should have been struck from the text, but were not. Could it be that the model for this part of this manuscript was difficult to read, or that scribe was unfamiliar with the model?

Fourth, there are 20 homoioteleuta in this part of *Quodlibet VII* in this manuscript when compared to the university exemplar of 14 pecia, which can be found in the critical apparatus.

Fifth, there are numerous instances where the text of *Quodlibet VII* in the second half of this manuscript is obviously corrupt, as the reader can tell by consulting the critical apparatus.

Could it be that Godefrey of Fontaines, who had possession of this manuscript in his library, was able to acquire the apograph, corrected by the author, of this *Quodlibet VII*, but for the important second part of this work, that is the text which dealt with the privileges of the friars, a topic that was of acute interest to Godefrey, could he have had access to the autograph itself? The change of ink in this manuscript occurs, not at a pecia transition, but at the beginning of question 23, which is the beginning of Henry's discussion of the privileges granted to the friars by Pope Martin IV. Could Godefrey, who seems to have had a knowledge of quality manuscripts concerning the sense of the text, have had a scribe use the autograph of Henry to constitute the second part of this manuscript, and could this autograph have been greatly corrected, so that it would have been very difficult to read? Or, could it be that this scribe was unfamiliar with the meaning of the text? Such a hypothesis could account for those readings in this part of this manuscript which are the only possible readings, for those readings which have a sense that seems to reflect a text in a prior state, and for the numerous transcription errors that one finds in this second part of this manuscript.

Because the second part of *Quodlibet VII* in this manuscript contains transcription errors that remain uncorrected, possesses twenty homoioteleuta when compared to the university exemplar of 14 pecia, and has in many instances a corrupt text when compared with the university exemplar of 14 pecia, it should not be given an exaggerated importance for the second part of *Quodlibet VII*. Certainly there are cases where it and it alone has the exact reading, but in those cases in this second part of this manuscript where it has unique readings, these readings must be weighed carefully against the readings of the exemplar for meaning.

The text of *Quodlibet VII* in manuscript 25 must be treated differently in the reconstitution of the text of this critical edition. The first half of this *Quodlibet* in this manuscript is, by far, the most superior witness of the original of the author and, except for a few minor distractions, its readings are generally equal to and in most cases, superior to the university exemplar of 14 pecia. However, in the second half of this *Quodlibet* in this manuscript, there are occasions where its unique readings may not be exact and the readings of the university exemplar of 14 pecia are to be preferred.

4. Indications Which Suggest the Dependence of the University Exemplar of 14 Peciae Upon ms. 25

The abundant corrections in the first half of *Quodlibet VII* in ms. 25 seem to reflect the redactional corrections of an author which were probably entered directly into this part of this manuscript (or perhaps into its model). In addition to these, there are other indications which suggest that this section of manuscript 25 (or its model) which would have been copied in successive stages is the source upon which the university exemplar of 14 peciae depends. These additional indications must be examined.

A. MANUSCRIPT 25: INDEPENDENT OF THE UNIVERSITY EXEMPLAR OF 14 PECIAE

The first part of *Quodlibet VII* in manuscript 25 seems to have been copied as a whole and not by peciae. The change of ink that was noted above⁽¹¹⁾, seems to occur casually at the beginning of question 23. One would expect that if this first half had been copied from an exemplar model divided into peciae, so that the change of ink would have appeared at a pecia transition, but no external indication of a pecia transition could be found in the first half of *Quodlibet VII* in this manuscript.

The first half of manuscript 25 contains no omissions by homoioteleuton when compared to the university exemplar of 14 peciae, whereas this university exemplar contains five homoioteleuta when compared to it. The first homoioteleuton, here presented in italics, occurs on p. 29, where the text of manuscript 25 reads "Cui enim rei convenit esse in se secundum rationem praedicamenti *substantiae vel in alio secundum rationem praedicamenti* accidentis absoluti, bene potest convenire esse ad aliud secundum praedicamentum relationis". (cf. *infra*, p. 29,6-9). The phrase *substantiae vel in alio secundum rationem praedicamenti* is absent from all the other manuscripts. The second and third, here presented in italics, occur together on pp. 94-95, where the text of manuscript 25 is "Sed hoc totum contingit ipsi composito, *et materiae in composito*, per formam, secundum quod forma aliter est actus compositi, aliter materiae. *Est enim actus materiae* dans ei quod sit

(11) Cf. *supra*, p. xxiii.

aliquid compositi, secundum triplicem modum praedictum essendi qui convenit composito principaliter". (cf. *infra*, p. 94,51-(95,)55). The fourth homoioteleuton, again presented in italics, occurs on p. 102: "Uno modo quia est omnino praeter materiam et corpus, ut non habeat materiam aut corpus aliquid sui, neque est omnino aliquid existens in materia et corpore, neque est actus aut perfectio materiae et corporis, et hoc neque secundum hoc quod est aliquid *secundum substantiam, neque secundum hoc quod est aliquid* organicum dimensionatum, neque etiam ut motor rei corporalis, neque etiam ut situm determinans in re corporali". (cf. *infra*, p. 102,18-24). The final homoioteleuton, again in italics, occurs in a quotation from one of Gregory's homilies on Ezechiel, which appears on p. 113 of this edition: "Quid mirum si possit omnipotens Deus in illa resurrectione mortuorum carnem hominis distinguere a carne bestiarum ut unus idemque pulvis, et non resurgat in quantum pulvis et lupi et leonis *est, et tamen resurgat in quantum pulvis* est hominis". (cf. *infra*, p. 113,95-98)(¹²).

These omissions by homoioteleuton suggest that this first part of manuscript 25 (or its model) was the probable source of the university exemplar of 14 peciae.

B. THE SUPERIORITY OF THE READINGS IN MS. 25 WHEN COMPARED TO THOSE OF THE UNIVERSITY EXEMPLAR OF 14 PECIAE

An examination of the readings of the first part of *Quodlibet VII* in manuscript 25 when compared to the readings of those manuscripts which depend directly upon the university exemplar of 14 peciae reveals that the readings in ms. 25, except for some minor distractions, are at least equal to, and in many cases, are superior to the readings based on the exemplar of 14 peciae. Certainly there are the five homoioteleuta described above(¹³). Some of the other obvious examples of the superiority of manuscript 25 compared to the exemplar of 14 peciae are provided in the table below, where the university exemplar can be reconstructed based upon the manuscripts copied directly from it. Of course these manuscripts copied from the university exemplar are considered in their original state, that is before posterior corrections were entered into them.

(¹²) GREGOR. I, *Homiliae in Ezechielem*, II, hom. 8, c. 8 (ed. M. ADRIAEN in CC lat. 142, Turnhout 1931, p. 342, lin. 238-243; PL 76, Paris 1849, 1033B-C).

(¹³) Cf. *supra*, p. LXI-LXII.

SUPERIOR READINGS OF MS. 25 WHEN COMPARED TO THOSE OF THE FIRST EXEMPLAR

Manuscript 25

University exemplar of 14 peciae

Example 1

"Primum autem istorum erat de ideis rerum creatarum in Deo. Et *proponebatur* dupliciter: primo in generali..., secundo specialiter..."
(p. 3,10-12)

"Primum autem istorum erat de ideis rerum creatarum in Deo. Et *proponebantur* dupliciter: primo in generali..., secundo specialiter..."

Example 2

"Ut secundum hoc... ipsum nomen... *esset* commune ad duo praedicamenta, scilicet ad substantiam proprie dictam, et ad relationem fundatam super rem substantiae..."
(p. 30,34-38)

"Ut secundum hoc... ipsum nomen secundae intentionis *esse* commune ad duo ad duo praedicamenta, scilicet ad substantiam proprie dictam, et ad relationem fundatam super rem substantiae..."

Example 3

"...non tamen sub ratione qua est idea omnium aliorum *cognitiva* ratio, quemadmodum potest *cognosci* imago in speculo et per speculum sub ratione eius quod est..."
(p. 40,86-88)

"...non tamen sub ratione qua est idea omnium aliorum *congrua* ratio, quemadmodum potest *cognoscere* imago in speculo et per speculum sub ratione eius quod est..."

Example 4

"Nunc secundum praedicta quorundam est idealis ratio per se et propria, quorundam vero nequaquam, nisi per hoc quod ipsa quorum est per se idealis ratio, quodam modo se habent ad illa; quae quidem habitudo non est *nisi* accidentalis..."
(p. 40,14-(41,)18)

"Nunc secundum praedicta quorundam est idealis ratio per se et propria, quorundam vero nequaquam, nisi per hoc quod ipsa quorum est per se idealis ratio, quodam modo se habent ad illa; quae quidem habitudo non est accidentalis..."

Example 5

"Quare, cum illa non se
habent ad ideam speciei..."
(p. 41,22)

"Quare, cum illa non se
ad ideam speciei..."

Example 6

"...substantia autem non
significat prima signifi-
catione corporalia et incor-
poralia, — immo quo aliquid
commune distinguitur contra
res accidentium. Aliter enim
unicus modus essendi
distinctus, scilicet esse
in se, non conveniret eis,
quemadmodum unus modus esse
in alio indistinctus non
convenit..."
(p. 50,73-77)

"...substantia non
significat prima signifi-
catione corporalia et incor-
poralia, — immo quo aliquid
commune distinguitur contra
res accidentium. Aliter enim
unicus modus essendi
indistinctus, scilicet esse
in se, non conveniret eis,
quemadmodum unus modus esse
in alio indistinctus non
convenit..."

Example 7

"Si ergo sint gradus in
substantia, non video quomodo
non *sit* differentia
specifica."
(p. 59,33-(60,)34)

Si ergo sint gradus in
substantia, non video quomodo
non differentia
specifica."

Example 8

"...ideo diversitas istarum
specierum secundum gradus *non*
debet intelligi ad modum quo
sumitur..., sed ad modum
quo..."
(p. 62,2-4)

"...ideo diversitas istarum
specierum secundum gradus
debet intelligi ad modum quo
sumitur..., sed ad modum
quo..."

Example 9

"Ad illud quod obiicitur tertio,
quod "pollex habet unum arti-
culum minus quam alii digiti
etc.", dicendum quod tam rude
non oportuit opponere in ista
materia, ubi non est
disputatio de substantia et
natura articulorum, sed..."
(p. 92,69-72)

"Ad illud quod obiicitur tertio,
quod "pollex habet unum arti-
culum minus quam alii digiti
etc.", dicendum quod tam rude
non oportuit opponere in ista
materia, ubi non est
dispositio de substantia et
natura articulorum, sed..."

Example 10

"...quemadmodum substantia
animae est actus et perfectio
materiae et corporis, et
similiter vires sensitivae,
quae ab eius essentia secundum
actum fluentes ex ea *in* corpus,
sunt actus et perfectio cor-
poris..."
(p. 98,29-32)

"...quemadmodum substantia
animae est actus et perfectio
materiae et corporis, et
similiter vires sensitivae,
quae ab eius essentia secundum
actum fluentes ex ea *ut* corpus,
sunt actus et perfectio cor-
poris..."

Example 11

"Ex parte autem formae
verborum privilegii patet, *quod*
quoad actum praedicandi in
nullo derogatur..."
(p. 133,58-59)

"Ex parte autem formae
verborum privilegii patet, *ex*
quo ad actum praedicandi in
nullo derogatur..."

Example 12

"Dico igitur quod duplex est
effectus sacramenti: unus sci-
licet principalis et essenti-
alis..., alius vero secunda-
rius.... *Verbi gratia*,
effectus principalis et
essentialis baptismi..."
(p. 140,46-50)

"Dico igitur quod duplex est
effectus sacramenti: unus sci-
licet principalis et essenti-
alis..., alius vero secunda-
rius.... *Unde GREGORIUS*,
effectus principalis et
essentialis baptismi..."

5. Is ms. 25 the model of the university exemplar of 14 peciae?

At this point, a summary of the conclusions drawn concerning the relationship of the first half of *Quodlibet VII* in ms. 25 and the university exemplar is in order.

First, the corrections in cursive script in ms. 25 are (or at least reflect) the redactional corrections of an author. The improvements of the text, some additions, the levels in the correction of the text, the longer "vacat's" and other deletions and expunctions of shorter parts which had a meaning within the context of the text, seem to suggest that these corrections were the kind which an author would make in finalizing his work.

Second, the first half of *Quodlibet VII* in manuscript 25 is independent of the university exemplar of 14 peciae. As has been shown,

this independence is supported by the lack of any external sign of dependency, the lack of homoioteleuta in ms. 25 when compared to the university exemplar of 14 peciae, and the unique readings in ms. 25, which are all, except for some evident distractions at least equal to, and in many cases, superior to the readings of the other manuscripts.

Third, the university exemplar of 14 peciae depends upon the first part of *Quodlibet VII* in manuscript 25 (or upon its model, copied in successive stages). There are five omissions by homoioteleuton in the university exemplar of 14 peciae when compared with manuscript 25 which suggests this. The argument is strengthened by the general superiority of the readings in the first half of *Quodlibet VII* in manuscript 25 in comparison with those of all the other manuscripts which depend immediately or mediately upon the exemplar of 14 peciae. This superiority seems to confirm that of the known manuscripts, the first half of *Quodlibet VII* in manuscript 25 belongs to the highest level in the general ranking of manuscripts of *Quodlibet VII*.

If the hypothesis that the first exemplar of 14 peciae was copied for the first part of *Quodlibet VII* from manuscript 25 is correct, one would expect that certain passages that are difficult to read in manuscript 25 would have passed on in the exemplar in a corrupted form. This seems to be the case, as the following two examples will illustrate. First, on pp. 93-94 the text of the copyist of manuscript 25 reads: "...alio modo dicitur aliquid 'ens' secundum animam, quod Philosophus in V^o Metaphysicae appellat 'ens verum'; tertio modo dicitur aliquid 'ens' id quod est in re aliquid extra animam" (cf. *infra*, p. 93,28-(94,)31). The corrector deleted *in re aliquid* and replaced it with the marginal correction: *aliquid in effectu extra animam*. The corrector failed to notice the duplication of *extra animam*, one which appears in the text of the copyist and the other in his marginal correction. The text of all the manuscripts based upon the first exemplar (with the exceptions of only manuscripts C and E) contain the duplication, which shows that at least at the time the exemplar was originally constituted, this duplication was copied, but perhaps it was noticed later and then was struck from the exemplar. A second example can be found on p. 104 where the text reads "...quae materiam partem sui non habet, est tamen in materia, quia et ipsa anima in qua est ut potentia, est in materia ut eius forma..." (cf. *infra*, p. 104,62-64). The first *ut* is difficult to read in manuscript 25 and it could easily be misread as *in*, even though *in* does not make sense in the context. The manuscript tradition (with the exceptions of only manuscripts C, D and E) has confused *ut* for *in* as in

the case of the second exemplar and the British group of mss. 5, 6, and 34, whereas ms. S has written *ut* but changed it to *in* and ms. H has written *ut in*. If, then, the first half of *Quodlibet VII* in manuscript 25 was the model of the university exemplar of 14 peciae, there are some passages in manuscript 25 that could have been easily misread by the copyist of the exemplar. The corruption of these passages in the manuscript tradition could then be explained, although it is not impossible that the model of the first half of *Quodlibet VII* in manuscript 25 also contained difficult to read passages for these same examples, if it was the model of the exemplar of 14 peciae.

Certainly, the presence of 20 homoioteleuta in the second part of *Quodlibet VII* in this manuscript when compared to the first exemplar indicates that it was not the apograph. This second half of this manuscript, however, begins on line 10 of the recto of folio 45. Because it does not seem possible that an apograph would suddenly stop after nine lines on the recto of a folio, the possibility of the first part of *Quodlibet VII* in this manuscript being a text copied from the apograph, and not the autograph itself, must remain open.

THE RECONSTITUTION OF THE TEXT OF *QUODLIBET VII*

The first half of *Quodlibet VII* in manuscript 25 (A) (or its model copied in successive stages), which has been proposed here as the probable source from which the text of the manuscript tradition of Henry of Ghent's *Quodlibet VII* derived and which contains (or reflects) numerous redactional corrections by the author has been chosen as the basis for the text of this critical edition of *Quodlibet VII* for the first part of text, specifically up to question 23 (p. 147). This first part of this manuscript offers the opportunity to present a text which seems to be the nearest to the author's definitive text. However, as was demonstrated above⁽¹⁾, once the corrections in this manuscript end, the text of this manuscript seems to represent the text in a more primitive state and, although some of its unique readings are exact, it contains numerous faults, probably introduced because its model was difficult to read and consequently it is not as reliable as the first part of this manuscript. Because of its unique importance, this manuscript is collated entirely.

While the university exemplar of 14 peciae is lost, there are numerous manuscripts containing external pecia indications that suggest a dependence upon this university exemplar. Those manuscripts containing many of these indications and those preferably ranked in the list of isolated accidents based upon the general test collation have been chosen to be collated for *Quodlibet VII*. Specifically, these are manuscripts B, C, D, E, H, I, M and S.

Based upon the general study of the two different sections of *Quodlibet VII* in manuscript 25, the university exemplar of 14 peciae and the possibility of its being corrected and corrupted over a period of time or of its existing in two sets of peciae, the general inferiority of the second exemplar when compared to the first exemplar, the following editorial principles were used in constituting the text for peciae 1 through 10 and pecia 12:

For peciae 11, 13 and 14, there are two different texts of the first exemplar, probably either because it was corrected and corrupted over a certain period of time so that manuscripts that were copied at a later time contain common accidents when compared to those manuscripts

A^I + Ex. I ≠ Ex. II: there is probably a fault in the second exemplar. The readings of A and Ex. I are preferred.

A^I ≠ Ex. I + Ex. II: there is probably a fault in the first exemplar. The readings of A are preferred.

Ex. I ≠ A^{II}: The reading of Ex. I is preferred, unless the reading of A^{II} is the only possible one.

copied at an earlier time, or possibly because these three peciae were replaced, or, what is least likely, because they existed in two peciae that circulated simultaneously, as was discussed above⁽²⁾. For pecia 11, then, the readings of those manuscripts which were copied from the exemplar at what was probably an earlier state, namely manuscripts B, C, D, E, H and I, are to be preferred to the readings of those manuscripts which were copied at a later time for this pecia, which of the collated manuscripts for this edition would be manuscript S. Similarly for pecia 13, the readings of those manuscripts which were copied at an earlier state, or from the first set of peciae, namely manuscripts B, C, E, H and I, are to be preferred to the readings of those manuscripts which were copied at a later time for these peciae, namely manuscripts D and S of the collated manuscripts. However, for pecia 14, which is rather unique as was discussed above⁽³⁾, the readings of manuscript A^{II}, when in common with mss. D and S which were probably copied from a model corrected against the apograph or autograph, are to be preferred.

The general test collation, the results of which are presented above⁽⁴⁾, revealed other families of manuscripts: one, the model of mss. 5, 6 and 35, was possibly at Oxford and seems to have been copied from the first exemplar; a second based upon a possible second exemplar, which probably replaced the first exemplar in Paris at a later date; and a third group of mainly English manuscripts, namely mss. 16, 17 and 34, whose model, according to the results of the test collation⁽⁵⁾, was very corrupt. Three manuscripts, G, R and V, were collated for only the first pecia. These three manuscripts are based upon the second exemplar, which in turn seems to have been copied directly

⁽¹⁾ Cf. *supra*, p. LV-LX.

⁽²⁾ Cf. *supra*, p. XXXVII-XLIII.

⁽³⁾ Cf. *supra*, p. XLI-XLIII.

⁽⁴⁾ Cf. *supra*, p. XLIII.

⁽⁵⁾ Cf. *supra*, p. XLIV.

or indirectly from the university exemplar of 14 peciae. Collation of only one pecia is sufficient to demonstrate the corruption of the text by this possible second exemplar, and it is not necessary to collate any manuscript based upon this second exemplar for the entire *Quodlibet VII*. For the same reason, the 1518 edition of Badius is also collated for only the first pecia.

HISTORY OF THE TEXT OF *QUODLIBET VII*

1. From ms. A¹ to the University Exemplar of 14 Peciae

If the hypothesis that the first half of *Quodlibet VII* in manuscript 25 (or its model copied in successive stages) is the source of the first Parisian exemplar of 14 peciae, then it is possible to compare ms. 25 with the university exemplar of 14 peciae to determine how the text of *Quodlibet VII* was transformed from the definitive text of ms. 25 (or its model) to the university exemplar of 14 peciae. The five omissions by homoioteleuton have been described above ⁽¹⁾. The accidents, namely those by omission, by inversion, by transformed readings, and by additions are categorized by pecia in the following table.

TABLE OF THE DIVERGENCES BETWEEN MS. A¹ AND
THE EXEMPLAR OF 14 PECIAE

Pecia	Omissions	Inversions	Words Transformed	Additions	Total
1	7	1	18	1	27
2	4	0	8	1	13
3	7	0	11	0	18
4	4	1	15	1	24
5	6	0	16	0	22
6	0	0	4	0	4
Total	28	2	72	3	105

2. From the University Exemplar of 14 Peciae to the English Family

Just as the transition from the first part of *Quodlibet VII* in ms. 25 (or its model) to the university exemplar of 14 peciae involved transformations of the text, the transition from the university exemplar of 14 peciae to the family of principally English manuscripts, namely mss. 5, 6 and 35, similarly entailed further corruptions of the text, as was seen in the previous discussion of the common accidents⁽²⁾.

⁽¹⁾ Cf. *supra*, p. LXI-LXII.

⁽²⁾ Cf. *supra*, p. XLIII.

3. From the University Exemplar of 14 Peciae to a Possible Second Exemplar: Another Series of Further Transformations of the Text

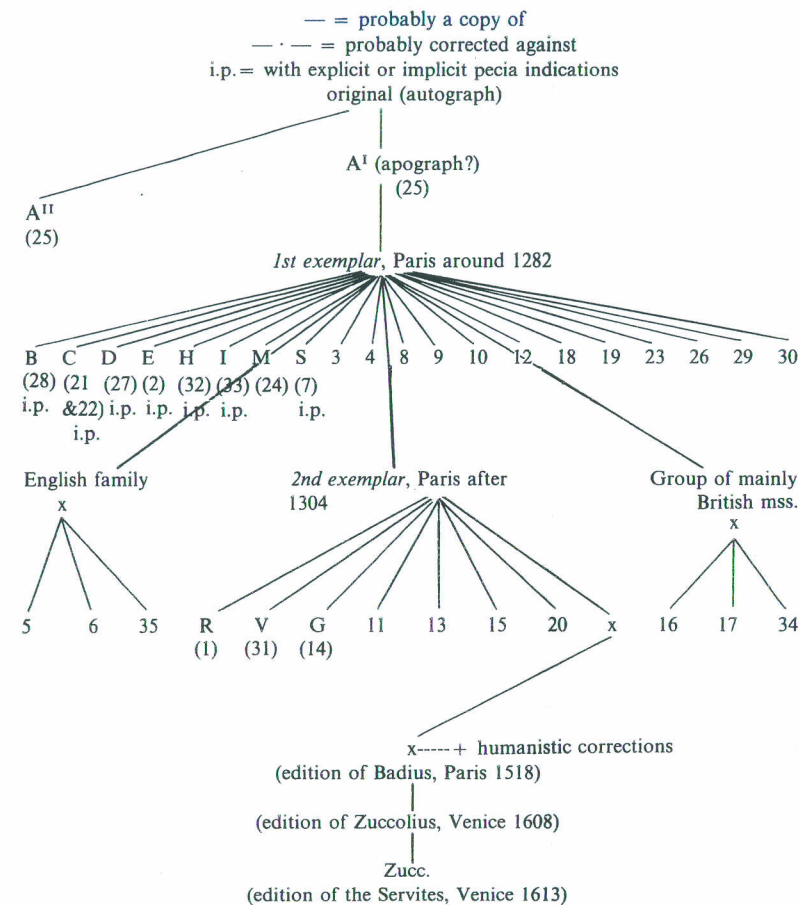
The internal evidence which supports the thesis that there was a second exemplar other than the university exemplar of 14 peciae has been provided above⁽³⁾. The transmission of the text of *Quodlibet VII* from the first university exemplar to the second exemplar entailed transformations in and corruptions of the text. There are new omissions, new additions, new inversions, and new transformations of words. For *Quodlibet VII* the manuscripts 1 (R) and 31 (V), the two manuscripts with the most external indications of pecia transitions and the two which corroborate one another's peciae indications in a series of Henry's *Quodlibeta*, along with manuscript 14 (G) which is so favorably ranked in the table of unique accidents, are collated in our text for only one pecia of the university exemplar of 14 peciae, pecia 1. In this sole pecia they reveal the following number of new transformations: 4 omissions, one of which is by homoioteleuton; 22 transformations; and 4 additions. These transformations are itemized in the following table.

DIVERGENCES BETWEEN THE UNIVERSITY EXEMPLAR OF 14 PECIAE AND THE POSSIBLE SECOND EXEMPLAR (IN PECIA 1)

5,43 e] ex	7,90 tantum] modo <i>add.</i>
8,13 scilicet] primo	10,56 prius] penes
10,56 dividerentur] dividantur	10,75 Similiter] et <i>add.</i>
11,83 formalis] forma et	11,84 quantum] quam
12,4 essentialis] esse naturalis	12,6 decisis] descisis
12,7 ut] primae <i>add.</i>	13,44 Sed etiam] Et hoc patet
14,53 Quota] Quanta	14,65 quaecumque] quacumque
15,72 similiter] <i>om.</i>	15,73 fundari] fundati
16,4 est] <i>om.</i>	18,53 alibi] alias
18,55 Aristoteles] harum	19,72 fiunt] sunt
19,80 in] a	19,80 essentia] ut <i>add.</i>
24,3-4 in eo non fuit] non fuit in eo	25,17-19 cum...divinis] <i>om. (hom.)</i>
25,22 cum] autem	25,24 etiam] <i>om.</i>
27,47 in] ex	27,65 totum] tantum
28,75 est] enim	28,84 habens] habere

⁽³⁾ Cf. *supra*, p. XLIV.

THE GENERAL TRADITION OF *QUODLIBET VII* REPRESENTED BY A DIAGRAM⁽⁴⁾

4. The Edition of Badius

The edition of Badius, at least for *Quodlibet VII*, was probably based upon a manuscript which in turn was copied from the second exemplar. This manuscript is here referred to as ms. x. But while this is probably the case, it also seems that the Badius edition did not use this

⁽⁴⁾ For probable variations of this diagram for peciae 11, 13 and 14, cf. *supra*, pp. XXXVII-XLIII.

manuscript as a definitive text. Probably the first printing proofs of the edition were based upon a manuscript from the second exemplar, but the definitive text was constituted by correcting these first printing proofs by comparing them with another manuscript offering some readings closer to the first part of *Quodlibet VII* in ms. 25 than to the second exemplar⁽⁵⁾.

TECHNIQUE OF THE EDITION

The general principles used for this edition are the same that have been adopted for the already printed volumes of this series. The reader can find these detailed in *Quodlibet X*, *IX*, and *VI*. It should be added here that in establishing the text of this critical edition, one has the impression that Henry of Ghent, as several other medieval authors, was not completely consistent in writing "h'i" for "huiusmodi" and "h'" for "huius". Perhaps Henry believed that the scribe who would constitute the exemplar would know which of the two to record from the context of the sentence. In this edition, the sense of the text frequently determines which expression is used. There is a similar problem with "cuius" and "cuiusmodi" and a similar editorial policy has been adopted.

⁽⁵⁾ HENR. DE GAND., *Quodl. II* Ed. R. WIELOCKX, p. XXXIX-XLIV; ID., *Quodl. VI*, Ed. G. WILSON, p. LVII-LVIII; ID., *Quodl. IX*, Ed. R. MACKEN, p. LXXXIV-LXXXVI; ID., *Quodl. X*, ed. R. MACKEN, p. CI-CII; cf. etiam G. WILSON, "Preliminary Indications of a Historical Development in the Second Parisian Exemplar of Henry of Ghent's *Quodlibet VI*" in *Proceedings, Sixth International Conference on Patristic, Medieval and Renaissance Studies*; Villanova, Pennsylvania, 6, 1981, *passim*.

SYMBOLS

1. In The Text Itself

	indicates the beginning of a new column in the manuscript indicated in the margin.
?	doubtful reading
< >	the addition of letters or words which, according to the editor, would have been wanted by the author.

2. In The Critical Apparatus

]	announces the variants; the manuscripts <i>not</i> mentioned after this sign have the same text as the edition.
...	supply the words not repeated
exponents	words which occur more than once in the same line are distinguished by exponents, for example, per ¹ , per ² .

ABBREVIATIONS

1. In The Critical Apparatus

<i>add.</i>	addidit
<i>al.</i>	alius, alia, etc.
<i>al. man.</i>	alia manu(s)
<i>cf.</i>	confer (conferas, conferatur, etc.)
<i>canc.</i>	cancellatum (cancellavit)
<i>cod.</i>	codex
<i>col.</i>	columna
<i>conf.</i>	confusum
<i>conic.</i>	conicimus (conicio, etc.)
<i>corr.</i>	correxerit (correctio, etc.)
<i>def.</i>	deficit (defectum loci vel anomalum finem significat)
<i>del.</i>	delevit (deletum, etc.)
<i>ed.</i>	edidit (editio, etc.)
<i>eras.</i>	erasit
<i>exp.</i>	expunxit
<i>hom.</i>	homoioteleuton
<i>homoiocceph.</i>	homoioccephalon
<i>id.</i>	idem
<i>i. m.</i>	in margine
<i>inf.</i>	inferior (inferius, etc.)
<i>inser.</i>	inseruit
<i>inv.</i>	invertit (ordo praeposterus, inversus, etc.)
<i>iter.</i>	iteravit (iteratum, etc.)
<i>lac.</i>	lacuna (id est spatium vacans in codice)
<i>lib.</i>	liber
<i>lin.</i>	linea(m)
<i>litt.</i>	littera (litterae)
<i>man. 3^a</i>	manu tertia
<i>ms.</i>	manuscriptum
<i>mss.</i>	manuscripta
<i>marg.</i>	margo
<i>mut.</i>	mutavit
<i>n.</i>	numerus (lineae, paginae, etc.)
<i>om.</i>	omisit
<i>ras.</i>	rasura
<i>rescr.</i>	rescripsit (clarius scripsit)
<i>scr.</i>	scripsit
<i>sqq.</i>	sequentes
<i>subl.</i>	sublineavit
<i>sup.</i>	supra
<i>superscr.</i>	superscripsit
<i>suppl.</i>	supplevit

2. In the Apparatus of Citations

Bad.	edition of Badius, Paris, 1518.
BGP(T)M	<i>Beitrage zur Geschichte der Philosophie (und Theologie) des Mittelalters</i> , founded by Clemens Baeumker, Munster i. W.
c.	caput (capitulum, etc.)
cap.	capitulum
CC lat.	<i>Corpus Christianorum, series latina</i> , Turnholti
cf.	confer (conferas, conferatur, etc.). At the beginning of a reference 'cf.' signifies that the reference is not a literal citation.
CSEL	<i>Corpus scriptorum ecclesiasticorum latinorum</i> , edited by Academia Vindobonensis, Wien, 1886ss.
dist.	distinctio
f.	folium
ff.	folia
inc.	incipit
n.	numerus (lineae, paginae, etc.)
p.	pagina(e)
pec.	pecia
PG	<i>Patrologiae cursus completus, series graeca</i> , accurate J.P. Migne, Paris, 1857ss.
PL	<i>Patrologiae cursus completus, series latina</i> , accurate J.P. Migne, Paris, 1844ss.
sol.	solutio
sqq.	sequentes
Zucc.	edition with the commentary of Zuccolius, Venice, 1613

SYMBOLS OF THE MANUSCRIPTS

I. Manuscripts Entirely Collated

1. Independent manuscript:
A = PARIS, *Nat. lat.* 15350
2. Manuscripts dependent upon the Parisian exemplar of 14 peciae:
B = PARIS, *Nat. lat.* 15847.
C = PARIS, *Arsenal*, 455.
C = PARIS, *Arsenal*, 456.
D = PARIS, *Nat. lat.*, 15358.
E = BORDEAUX, *Bibl. munic.*, 146.
H = VAT., *Borgh.*, 299.
I = VAT., *Vat. lat.* 853.
M = PARIS, *Nat. lat.* 3120
S = ERLANGEN, *Univ. Bibl.*, 269/1.

II. Manuscripts (depending on the possible second exemplar)

Collated Only For Pecia 1

G = LONDON, *British Library, Royal* 11.C.X.

R = BOLOGNA, *Bibl. Univers.*, *lat.* 2236.

V = VALENCIA, *Bibl. de la Catedral*, 46.

— edition collated only for pecia 1:

a = edition of Badius, Paris, 1518

N.B. *In The Margin Of The Text*:

Bad.: edition of Badius, Paris, 1518

Zucc.: edition with the commentary of Vitalis Zuccolius, edited at Venice in 1613.

QUODLIBET VII

| In nostra septima disputatione generali proponebantur quaestiones 30. Et erant omnes de creaturis, sed quaedam earum erant de creaturis in comparatione ad Deum, quaedam vero erant de eis secundum se.

In comparatione autem ad Deum proponebantur quaedam pertinentia ad omnes creaturas generaliter, quaedam vero per-|tinentia specialiter ad creaturas intellectuales.

Ad omnes creaturas generaliter pertinentia proponebantur duo: unum pertinens ad earum esse in Deo; aliud vero ad exitum earum in esse extra a Deo.

Primum autem istorum erat de ideis rerum creatarum in Deo. Et proponebatur dupliciter: primo in generali circa omnes res creatas: utrum quaelibet res habeat propriam ideam in Deo; secundo specialiter circa rem relationis: utrum relationes sive respectus habeant proprias ideas | in Deo. Unde, quia secundum includitur in primo, idcirco utrumque simul prosequemur prosequendo primum illorum, quia includit secundum.

QUAESTIONES 1 et 2

UTRUM QUaelibet RES HABEAT PROPRIAM IDEAM IN DEO;

UTRUM RELATIONES SIVE RESPECTUS HABEANT PROPRIAS IDEAS IN DEO

Circa primum igitur arguebatur quod quaelibet res habet propriam ideam in Deo, quoniam illud propriam ideam habet in Deo, quod per se habet esse secundum imitationem aliquam divinae essentiae, quia idea in Deo nihil aliud est quam ipsa divina essentia ut est ratio, quam creatura habet imitari. Sed quaelibet res in creaturis habet per se esse secundum imitationem divinae essentiae, quia non est nisi quaedam similitudo divinae essentiae et esse eius non est nisi quaedam imitatio divini esse, in quantum omnis creatura nihil aliud est quam imago aut vestigium Dei. Ergo etc.

ABCDEHIS Pecia 1: GRVa

2 erant¹] *om.* I 2 erant²] *om.* DER 3 erant] erat R 4 comparatione] *com- sup.*
lin. R 5 omnes creaturas] *inv.* R 5 pertinentia specialiter] *inv.* R 7 creaturas]
crea- *add. sed exp.* B 9 extra] esse R 10 autem] *om.* a 10 creatarum] creatura-
rum HV 11 proponebatur] proponebantur BCDEGHIRSV 11 creatas] creaturas
D 14 primo] Deo R 15 utrumque] utrum E 2-4 Utrum...Deo] (Cf. *supra*, lin.
12-14) 5 habet] habeat Ga 10 quaedam] intentio *add. sed exp.* G 11 omnis] *om.*
E 11 est] *om.* V

Zucc. 386^{va}S 234va

Item. Arguitur specialiter de relatione quoniam relatio continet unum
 praedicamentum, praedicamentum autem quodlibet continet rem et
 essentiam aliquam quae ipsum constituit, ita quod alia et alia res sive
 essentia constituit aliud et aliud praedicamentum, quia secundum BOE-
 THIVM in Commento super Praedi-|camenta ARISTOTELIS, «decem
 praedicamenta sunt prima decem genera rerum significantia». Sed quaeli-
 bet res alia per essentiam ab alia, habet aliam ideam ab illa; ergo alia
 est idea relationis ab ideis aliorum praedicamentorum. Hoc autem non
 est, nisi ei in Deo sit idea propria. Ergo etc.

In contrarium arguebatur primo specialiter de individuīs sub eadem
 specie, quod non haberent proprias ideas, quia non aliam ab idea
 speciei, quoniam secundum AUGUSTINUM in epistola quadam Ad
 Nebridium, «Sicut una est ratio metiendi omnem triangulum in quan-
 tum triangulus est, sic est una ratio idealis omnium hominum in
 quantum homines sunt.» Sed non est nisi una simplex ratio metiendi
 omnem triangulum | in quantum triangulus est, secundum PHILOSO-
 PHUM in fine IV^{ti} Physicorum. Ergo etc.

Idem arguebatur specialiter de relatione. Quoniam idea in Deo non
 est nisi ratio factibilis, secundum AUGUSTINUM in pluribus locis, eius
 ergo quod non est per se factibile, non est per se et proprie idea. Relatio

ABCDEHIS Pecia 1: GRVa

13 Arguitur] Arguebatur a 14 praedicamentum?] om. I 18 praedicamenta] praedi-
 cata sed in praedicamenta corr. A 18 prima decem] inv. G 19 ab?] alia add. sed
 exp. D 19 illa] alia RV 20 Hoc] Haec? A Hic H 21 ei] ea GV 21 in...idea]
 i. m. man. corr. A 22 contrarium] est add. sed exp. E 22 de] iter. R 23 aliam]
 alia BDGHIRSV differret add. i. m. E 26-28 sic...est] i. m. inf. C 27 simplex]
 simpliciter D 27 simplex ratio] ratio simplex sed signis inversionis inv. C 30 Idem]
 Item CEGIRVa 30 de] ratio add. sed exp. G 32 est?] om. C 32 factibile] quia
 add. sed exp. S

17-18 BOETHIVS, *In Categorias Aristotelis*, I (PL 64, 161A); etiam citatur in HENR. DE
 GAND. *Quodl. IX*, q. 3 (ed. R. MACKEN, p. 46; ed. 1518, f. 347vM; ed. 1613, I, f. 68vb); cf.
 etiam THOMAS DE AQ., *Comm. in Sent.*, I, dist. 26, q. 2, art. 1, arg. 1 (ed. P. MANDONNET-
 M. F. MOOS, p. 628); ID., *Summa Theol.*, I, q. 37, art. 1, arg. 1 et 2, ad 2um (ed. Leon., IV,
 f. 318a et 319a). 25-27 AUGUST., *Epist.*, 14 (ad Nebridium), (CSEL 34¹, p. 34,22-35,5;
 PL 33, 80); etiam citatur in HENR. DE GAND., *Quodl. II*, q. 1 (ed. R. WIELOCKX, p. 8,31-32;
 ed. 1518, f. 29rC; ed. 1613, I, f. 47ra- rb). 27-29 Cf. ARIST., *Phys.*, IV, c. 14 (in
 THOMAS DE AQ., *In Phys. Comm.*, IV, lectio 23, (ed. Leon., II, p. 222b, n. 184); Iunt., IV,
 f. 205K-M; 224a 1-14). 31 Cf. AUGUST., *De div. quaest.* 83, q. 46, c. 1-2 (CC lat. 44A,
 70,1-73,73; PL 40, 29- 31); etiam ID., *De civ. Dei*, VII, c. 28 (CC lat. 48, p. 210, 23- 25;
 CSEL 40¹, p. 343, 26-28; PL 41, 218); cf. etiam, *infra*, p. 5, 38-51 et HENR. DE GAND.,
Quodl. IX, q. 2 (ed. R. MACKEN, p. 35,55- 37,6; ed. 1518, f. 345vB-345vD; ed. 1613, I,
 f. 65rb-66rb).

non est | per se factibile, quia | secundum PHILOSOPHUM V^o Physico-
 rum «in relationem non est per se motus aut mutatio». Ergo etc.]

V 123¹
 B 257¹
 Bad. 2

<SOLUTIO>

35 Hic primo considerandum est quid intelligere debemus nomine ideae,
 deinde investigare id quod quaerit quaestio, scilicet an omnium sint
 propriae ideae.

De primo dicit AUGUSTINUS 83 quaestionibus, q.^e 46^a quod «Ideas
 primo Plato appellasse perhibetur. Sed res ipsa maxime consideranda
 40 atque noscenda est, quam quisque noverit, appellare eam potest vocabulo
 ut vult. Ideas enim latine appellare possumus vel formas vel species, ut
 verbum e verbo transferre videamur. Si autem rationes eas vocamus, ab
 interpretandi proprietate discedimus. 'Rationes' enim graece 'logoi' appel-
 lantur, non 'ideae', sed tamen res ipsa vocabulum illud non abhorret.

45 Sunt namque ideae principales | quaedam formae vel rationes aeternae, H 235
 quae divina intelligentia continentur, secundum quas | formatur omne E 187
 quod oritur, et quarum participatione sit ut sit, quidquid est, | quo modo C 191
 est». Participatione, dico, non naturae sive essentiae identitate quemad-
 modum individuum participat formam speciei sub qua est, sed imita-
 50 tione tantum, quemadmodum exemplatum participat formam exem-
 plaris.

ABCDEHIS Pecia 1: GRVa

33 factibile] factibilis a 34 relationem] relatione EGR 36 est] sup. lin. A
 36 quid] quod V 37 investigare...quod] investigandum est quid S 37 id] illud C
 37 sint] sit BGHS 37-38 sint propriae] inv. C 39 q.^e 46^a] 16^a q.^e R 39 quod]
 Plato add. GR 40 primo Plato] inv. a 40 Plato] om. BDGHIRS i. m. ante primo
 CE 40 perhibetur] prohibetur R 41 noscenda] notenda B 41 noverit] novit
 GRa 43 e] ex GRVa om. D conf. E est sed del. et ex i. m. B est sed del. et e sup. lin. I
 est sed forte in e corr. H 44 interpretandi] interpretando sed in interpretandi corr.
 S 44 logoi] logos ES lac. H logo D 44-45 appellantur] appellatur R appellarentur
 E 45 illud] illum S 47 continentur] contintur (!) R 48 sit?] fit CEGR 48-49
 quidquid...est] quo modo est quidquid est sed signis inversionis inv. R 48 quidquid] sit
 add. sed exp. S 48 quo modo] quoquo modo D 51 imitatione] mutatione R

34 ARIST., *Phys.* V, c. 1 (in ANON., *Auct. Arist.* (ed. J. HAMESSE, 2,155); in THOMAS DE AQ.,
In Phys. Comm., V, lectio 3 et 4, (ed. Leon., II, p. 234b, n. 10 et p. 240b, n. 18); Iunt., IV,
 f. 215D et 220F; 225b 5-9 et 226a 24-25). 39-49 AUGUST. *De div. quaest.* 83, q. 46, c. 1-
 2 (CC lat. 44A, 70,1; 70,16-71,31; 73,63-64; PL 40, 29-30); etiam cit. in HENR. DE GAND.,
Quodl. IX, q. 2 (ed. R. MACKEN, p. 35,56-65; 36,93-96; 37,98-00; ed. 1518, f. 345vB-
 345vD; ed. 1613, II, f. 65rb-66rb).

Quo supposito, sciendum est circa secundum, quod eorum quae sunt in creaturis, quaedam sunt res aliqua naturalis, quaedam vero non sunt res, sed tantum intentiones secundae intellectus sive rationis circa res, ut sunt genus, species, differentia, suppositum, praedicatum, propositio, syllogismus et huiusmodi, aut si sunt res, non tamen sunt res naturales, sed «formae artificiales tantum quae per violentiam habent esse et fieri in substantia rerum naturalium», secundum COMMENTATOREM super VII^{um} Metaphysicae, «nec habent aliquid naturalitatis nisi per materiam», ut secundum hoc propriam ideam non habent, sed solum illam quae | est rei naturalis.

Zucc. 386vb
Bad. 255^{rp}

De istis duobus ultimis generibus entium dico, quod non habent proprias ideas in Deo, sed solum ideas rerum naturalium circa quas intellectus concipit intentiones secundas, et circa quas ars operatur formas artificiales. Unde Deus per simplices ideas rerum naturalium cog-|noscit omnes intentiones et formas artificiales atque violentas dispositiones, quae possunt fieri circa illas ab intellectu et arte, et hoc ideo, quia omnes intentiones secundae rationem respectus formaliter important rei illius, circa quam considerantur ad aliam; similiter non nisi rationem respectus important formae artificiales, quia non consistunt | nisi in ordine partium rerum naturalium, qui non est nisi respectus quidam, respectus autem sive relatio in quantum huiusmodi propriam ideam non habet, ut iam dicetur.

A 33rb

D 163rb

Rerum autem naturalium quaedam sunt additae secundum se et ad se ipsas, quaedam non sed ad aliud vel in respectu ad aliud solum. De primo | modo rerum sunt tantummodo res trium praedicamentorum: substantiae scilicet, quantitatis et qualitatis. De secundo vero modo

Bad. 255^{rp}

ABCDEHIS Pecia 1: GRVa

52-53 quae...creaturis] om. G 55 differentia] aut si sunt res add. sed exp. I 55 propositio] om. S 56 huiusmodi] huius ABCDEGHIRSV 59 aliquid] formae add. sed exp. AE 60 materiam] aut per figuram add. sed del. A 60 ut] et a 61 naturalis] aut figurae add. sed del. A 67 quae] vel habent add. G add. i. m. R 70 important] formae ? (fo*) add. sed exp. D 72 huiusmodi] huius ABCDEGHIRSV 75 additae] additi ABCDEGHIRSV aliquid a 75 aliud?] i. m. E 75 solum] solam E

57-58 AVERR., *In VII Metaph. Comm.*, comm. 22 (Iunt., VIII, f. 172F-G). 59-60 *Ibid.* 73 Cf. *infra*, p. 10,75-76 et p. 14,67-68. 76-77 Cf. HENR. DE GAND., *Quodl. V*, q. 6 (ed. 1518, f. 160vH-163vZ; ed. 1613, I, f. 238ra-240vb); ID., *Quodl. III*, q. 4 (ed. 1518, f. 51rM-53rV; ed. 1613, I, p. 84ra-87rb); ID., *Quaest. ord. (Summa)*, art. 32, q. 5 (ed. 1520, I, f. 197rD-198rI; ed. 1646, II, p. 504A-505A, n. 21-23).

sunt res aliorum septem praedicamentorum, secundum modum alias a nobis | expositum | in quadam quaestione de praedicamentis in communi, quarum quia non est aliqua realitas propria alia a realitate aliorum trium generum super quae fundantur, ut in quibusdam aliis Quaestionibus | et ordinariis et de quolibet diffusius exposuimus, et iam amplius exponemus in solutione argumenti secundi, ideo dico quod relationes, et generaliter res septem praedicamentorum aliorum a substantia, quantitate et qualitate, non habent proprias ideas in Deo alias ab ideis illorum praedicamentorum, super quorum res fundantur.

B 257^v
S 234^v

I 129^v
G 115

Bad. 2

Rerum autem naturalium quae sunt secundum se et ad se ipsas, quaedam sunt essentialiter id quod sunt secundum se et ad se, quaedam vero accidentaliter tantum.

De primo genere sunt tantummodo rerum quidditates et essentiae specificae secundum rationem speciei specialissimae.

De secundo vero genere quaedam sunt id quod sunt secundum se et ad se, accidentaliter, et hoc vel quia opere | intellectus consideratae in natura essentiae specificae et abstractae ab illa, ut sunt intentiones primae generis et differentiae, ut animalis et rationalis in homine, vel quia opere agen-|tis naturalis seu supernaturalis productae in esse in natura ipsius essentiae specificae, ut sunt individua sub ipsa contenta, sicut Petrus, Paulus et huiusmodi sub homine.

R 124^v

H 235

Bad. 2

Res autem de utroque istorum modorum, quia accidentaliter sunt id

ABCDEHIS Pecia 1: GRVa

80 alia] i. m. man. corr. A 81 ut] non R 81 quibusdam] quibus B 82 diffusius] diffusus sed in diffusius corr. D 83 solutione] solutionem V 84 generaliter] omnes add. S 85 quantitate et qualitate] qualitate et quantitate DEGIRVa 85 et] a add. D 85 habent] habet B 89 quaedam¹] om. E 90 tantum] modo add. GRVa 91 quidditates] quidditatis B 95 illa] nec quidditas generis add. sed del. G 95 ut] quae B quae add. D 97 seu] vel R 98 sunt] in divina add. sed exp. D 99 huiusmodi] huius ABDEGHIRSV 00 quia] quod R 00 id] illud R

78-80 Cf. ID., *Quaest. ord. (Summa)*, art. 32, q. 5 (ed. 1520, I, f. 198rI-199rO; ed. 1646, II, p. 505A-507A, n. 24-30; etiam J. GÓMEZ-CAFFARENA, *Cronologia de la 'Suma'*..., p. 120. 81-83 Cf. *ibid.*, et *infra*, p. 22,28-(p. 35),68.

quod sunt secundum se et ad se, idcirco dico quod neutra earum habet ideam in Deo.

Et specialiter non habent ideas proprias generis et differentiae, quia non differunt nisi <secundum> rem eandem quam dicit species, differentem solum secundum rationem completi et incompleti, idea autem non est ratio nisi rei sub ratione completi in natura et essentia, quae non est nisi in specie specialissima.

Zucc. 387^{ra}C 191^{vb}E 187rb

Similiter neque individua sub specie, eo quod nihil rei addunt super essentiam speciei ad id quod est reale in ipsa, sive fuerit forma tantum, ut in angelis (non enim est | alia ratio formalis angeli simpliciter et huius angeli, quia non differunt nisi sicut indeterminatum et determinatum), sive fuerit compositum ex materia et forma, ut in corporalibus.

Sed individua sub tali specie, quae scilicet dicit aliquid | compositum ex materia et forma, sunt in duplici genere, quia quaedam est forma materialis specifica, sub qua plures secundum numerum non sunt natae fieri una secundum numerum, nec e converso, ut est forma hominis in quantum est homo, quaedam vero alia est, sub qua plures secundum numerum natae sunt fieri una secundum numerum, et e converso, immo omnia quae nata sunt illam formam participare, nata sunt fieri unum secundum formam, et hoc quantum est ex parte materiae et illius formae, ut est forma continui: omnia enim corporalia sive habentia formam continuitatis in materia, quantum est ex parte materiae et formae continuitatis, quia ambo eiusdem rationis | sunt, in omnibus nata sunt esse unum continuum secundum numerum.

B 257vb

ABCDEHIS Pecia 1: GRVa

3 generis] genus BCDEGHIRSV 4 differunt] dicunt BCHa 4 rem eandem] inv. R 4 dicit] dicunt R 6 ratio] om. G 6 completi] incompleti sed in completi corr. S 8 eo] ideo sed in eo corr. B 9 id] illud R 11 nisi sicut] sub R 11 et²] sicut add. sed exp. B 12 ut...corporalibus] i. m. man. corr. A 13 scilicet] primo GRV 15 materialis] immaterialis DE 15 qua] sup. lin. man. corr. A 15 plures] species sed plures i. m. H 15 numerum] materiam R 15-16 specifica...converso] in (sed exp.) qua ipsa existente una et eadem secundum numerum non sunt nata uniri plura individua sub ipsa contenta sed del. et specifica...converso i. m. man. corr. A 16 una] u- (-na abscissum est) A 17 quaedam] om. B 17 sub] in ras. man. corr. A 17 plures] una et eadem existente sed del. et plures i. m. man. corr. A 18 fieri...converso] uniri plura individua sub ipsa contenta sed del. et fieri...converso i. m. man. corr. A 19 illam...sunt] om. (hom.) G 19-20 nata²...formam] i. m. man. corr. A 20 formam] participare...formam add. G 22-23 in...continuitatis] om. (hom.) H

Si autem sit forma primo modo, sicut prius non est alia ratio ipsius speciei simpliciter, et individuorum sub ipsa ut hominis et istius hominis, quare nec alia idea, sicut dictum est de angelis, et quemadmodum specialiter alias determinatum est et expositum a nobis in alio Quolibet.

Si vero sit forma una secundo modo, sic non est alia ratio ipsius formae sive speciei ut secundum se et simpliciter consideratae, et ut in individuis, nisi qualis est differentia formae in toto homogeneo et in suis partibus. Omnia enim habentia formam continuitatis in materia, quantum est | ex natura materiae et formae continuitatis, nata sunt esse unum continuum secundum numerum, quemadmodum omnis aqua nata est esse una aqua.

Sed ista individua diversa contingit comparare ad formam simpliciter duplici modo: uno modo ut est simpliciter forma in materia, alio autem modo ut nata est esse tota in una materia numero.

Si primo modo, sicut prius non est alia ratio ipsius speciei sive formae continuitatis simpliciter et individuorum sub ipsa, sicut neque hominis | aut angeli, et individuorum sub ipsis ut sub toto universalis, quare nec alia idea.

Si secundo modo, sic adhuc non est alia ratio formae continuitatis simpliciter, et partium contentarum sub ipsa ut sub toto integrali, quare neque alia | idea.

A 33va

Et per hunc modum numeri de praedicamento quantitatis proprie non habent propriam ideam, sed solum illam quae est formae continuitatis, in qua unitates numeri aliquando erant continuatae aut natae erant continuari quantum est ex natura materiae et formae continuitatis, licet non ratione ulterioris formae, ut humanitatis aut asinitatis. Numerus enim proprie dictus non est nisi multitudo ex unitate profusa, per divisio[n]em scilicet continui, et hoc vel eius quod aliquando existit per divisio[n]em scilicet continui, et hoc vel eius quod aliquando existit

Zucc.

ABCDEHIS Pecia 1: GRVa

26 istius] illius BCDEGHIRSVa 27 nec] neque I 27 dictum] donum AC(sed in dictum corr.)D(sed exp. et dictum i. m.)E(id.) 32 homogeneo] homogenio BD 33-34 in...continuitatis] om. (hom.) R 35 omnis] omnia sed in omnis corr. B 37 Sed] in add. sed forte exp. I 41 neque] nec BCDEGHIRSVa 42 et...universalis] om. I 42 sub] lac. H 44 sic] si V 44 ratio] ratione S 47 praedicamento] praedicato BCD(sed in praedicamento corr.)I 49 aut] ut V 50 continuari] om. R 50 est] om. I 51 licet] om. E 51 aut] et B 51 asinitatis] asinitatis BEHRs asinitatis D 52 enim] om. V 53 et hoc] i. m. man. corr. A 53 quod] om. BC(i. m. al. man.)D(sup. lin.)E(i. m.)HI(sup. lin. al. man.)SV 53 existit] existit RV extitit a

27-29 Cf. HENR. DE GAND., *Quodl. II*, q. 1 (ed. R. WIELOCKX, p. 4-8; ed. 1518, f. 28v-29rC; ed. 1613, I, f. 46rb-47rb).

H 236ra sub | una forma continuitatis, vel quod natum erat existere quantum est
 D 163va specie | prius illa dividerentur, quae sub forma communi constituunt
 numerum formarum essentialiter differentium, non autem numerum
 simpliciter de praedicamento quantitatis, qui est eorum quae accidenta-
 liter differunt, secundum quod de hoc alibi sermo habitus est.

Unde, quia partium numeri sive unitatum eius non est alia forma
 essentialis quam sit forma continuitatis in prima unitate a qua descin-
 duntur sive natae sunt descindi, nec est differentia inter continuum et
 discretum nisi secundum respectum quemdam et ordinem partium inter
 se, aliter se habentium inter se in continuo et aliter in discreto, quia in
 continuo copulantur partes ad communem terminum, in discreto autem
 nequaquam, et hoc non contingit discreto | ex natura alicuius positi-
 vi quod addit super continuum, sed potius ex natura privativi in quo
 deficit a continuo (numerus enim secundum PHILOSOPHUM non habet
 esse nec intelligi nisi privatione continui), sic numerus sive discreta
 quantitas nihil addit super continuum nisi rationem negationis aut |
 respectus partium ad invicem. Ex quibus habet aliam rationem mensu-
 randi quam habet quantitas continua, et est altera species quantitatis
 quam sit continua. Negationes autem seu privationes non habent
 proprias ideas in Deo, quia non sunt natae cognosci nisi per ideam
 habitus. Similiter respectus, ut dictum est, non habet propriam ratio-
 nem ideae.

E 187va Idcirco dico quod numerus secundum quod numerus est | proprie
 dictus, nullo modo habet rationem propriae ideae. Neque etiam nume-
 rus formalis plurium individuorum sub una forma speciei specialis-

ABCDEHIS Pecia 1: GRVa

55-56 differentes specie] *i. m. man. corr.* A 56 prius] penes GRVa *scr. sed in praesens*
 (?) *mut. al. man.* C 56 dividerentur] *vel dividerent* A divideretur BDEHIS dantur *i. m.*
al. man. C dividantur GRVa 57 essentialiter] esse naturaliter RV 57 essentialiter
 differentium] *i. m. man. corr.* A 58 quae] qui G 58-59 de...differunt] *i. m. man.*
corr. sed d- abscissum est A 61 essentialis] esse naturalis V 61 essentialis...forma]
om. (hom.) R 62 nec] neque I 64 inter se] *om.* C 65 in discreto] et discretio
 E 66 et] sed I 66 contingit] convenit RV 66 discreto?] autem nequaquam...dis-
 creto *iter.* B 66 alicuius] alicuius *sed in alicuius corr.* B 66 positiv] in *add. sed exp.*
 A 68 deficit] deflūt S 69 nec] neque I 69 continui] et *add. a* 70 continuum]
 continuam S 73 sit] *om.* S 74 sunt] *iter.* R 75 Similiter] et *add. GRVa* 77
 secundum...est] *sed exp.* I 78 propriae] *i. m. man. corr.* A 79-80 plurium...spe-
 cialissimae] *i. m. man. corr.* A 79 plurium] -lurium (p- *abscissum est*) A 79-80
 specialissimae] -pecialissimae (s- *abscissum est*) A

59 Cf. HENR. DE GAND., *Quodl. IV*, q. 5 (ed. 1518, f. 92rH-vK; ed. 1613, I, f. 145ra-b).
 68-69 Cf. ARIST., *Metaph.*, VIII, c. 3 (Transl. anon., ed. G. VUILLEMIN-DIEM, p. 162, 22-
 163, 6; Iunt., VIII, f. 217vK; 1044a 2-10); Id., *op. cit.*, V, c. 6 (ed. R. PONZALLI, p. 107, 50-
 108, 62; Transl. anon., ed. G. VUILLEMIN-DIEM, p. 91, 10-27; Iunt., VIII, f. 111A-D;
 1015b 36-1016a 17). 75 Cf. *supra*, p. 6, 71-72.

80 simae, propter consimilem rationem unitatis in forma speciei, ut dictum
 est, habet scilicet propriam ideam, sed solum ideam speciei, sub qua
 ipsa singularia quasi quaedam unitates talis numeri continentur. Nume-
 rus vero formalis specierum specialissimarum non habet etiam pro-
 priam ideam, neque ideam alicuius communis | super ipsas, quantum
 S 235^r
 85 forma generis non habet propriam ideam, ut dictum est, | sed solum
 I 129^{vi}
 habet ideas contentorum in ipso, quia quot sunt in eo unitates, scilicet
 species specialissimae, tot sunt ideae in Deo et speciebus ipsis et huic
 numero specierum respondentes.

Idcirco igitur sentiendum simpliciter et absolute, quod numerorum
 90 non sunt propriae ideae in Deo, neque numerorum formalium neque
 proprie dictorum, sed solum illa quae est formae communis, in qua
 numerantur individua eiusdem speciei specialissimae, aut illa quae est
 aut nata est esse | unius continui secundum numerum, quantum est ex
 G 115
 se, aut ipsae ideae specierum specialissimarum in numero huius forma-
 Zucc.
 Bad. 2
 95 rum specialissimarum.]

Sed dices: «Numquid ergo est alia species et forma denarii secundum
 quod denarius est, | alia vero novenarii et sic de ceteris, maxime cum
 R 125^r
 PHILOSOPHUS in VIII° Metaphysicae comparet definitiones et essen-
 tias rerum numeris? Sicut enim dicit, '*quemadmodum quando ab aliquo*
 00 *numero diminuitur aliquid vel additur ex quibus est numerus, non remanet*
idem, sed fiet numerus alius. Similiter non remanebit definitio neque illud
quod est per essentiam, postquam ab eo diminuitur aliquid vel additur'».]
 Bad. 2

Dicendum quod forma absoluta numeri, qua habet esse ad se et

ABCDEHIS Pecia 1: GRVa

80 consimilem] similem BCDEGHRSV 81 sub] ipsa *add. sed exp.* R 81 qua] *sup.*
lin. G 83 formalis] et *add.* I forma et BGRV formarum et CDEHSA 83 specierum]
 et *add.* D 83 etiam] nisi C et V 84 neque ideam] *om. (hom.)* E 84 quantum]
 quoniam BCDEHIA quam *sed exp. et quoniam i. m.* S quam GRV 86-88 habet...res-
 pondentes] *i. m. man. corr.* A 88 numero specierum] *inv.* R 89 igitur] ergo
 R 89 simpliciter] *om.* S 90 neque¹...formalium] *iter.* BD(*sed del.*) 90 neque¹]
 numero R 90 neque² proprie] improprie *sed im- exp. et neque sup. lin.* H 91
 proprie dictorum] dictorum proprie *sed signis inversionis inv.* B 91 formae] forma
 S 94-95 aut...specialissimarum] *i. m. man. corr.* A 94-95 in...specialissimarum] *om.*
 (hom.) C 94 specialissimarum] sicut *add. sed exp.* R 94 numero] in *add.* I 94
 huius] huiusmodi a 96 ergo est] *inv.* B 97 novenarii] novennarii GR 00 non]
 ratio ? G 1 fiet] fit a 1 remanebit] remanet a 2 diminuitur] diminuuntur R
 3 forma] essentialis *add.* R 3 qua] quae *sed in qua corr. man. corr.* A

80-81 Cf. *supra*, p. 8, 8-12. 85 Cf. *supra*, p. 7, 00-(p. 8), 7. 99-2 ARIST., *Metaph.*,
 VIII, c. 3 (in ANON., *Auct. Arist.* (ed. J. HAMESSE, 1, 204); Transl. anon., ed. G. VUILLEMIN-
 DIEM, p. 162, 19-22; Iunt., VIII, f. 217I-K; 1043b 34-40).

B 258^{ab}
H 236^{ab}

secundum se, et essentialis, et qua distinguitur in specie subalterna
contra continuum, non est alia ipsius numeri ab illa quae est unitatis
primae vel nata est esse, a qua est descisus vel natus est descindi, et in
qua nata sunt facere unum continuum ut partes eius | integrales; et hoc
quoad numerum qui inest, est de praedicamento quantitatis, nisi sit
accepta per privationem et rationem alterius respectus, ut dictum est. Si
autem sit eius aliqua alia forma, illa non est essentialis numero secun-
dum quod numerus est quantitas, sed accidentalis tantum: quod enim
numerus unus distinguitur ab alio, ut denarius a novenario, hoc non est
ratione formae substantialis vel essentialis ipsorum numeratorum,
neque etiam ipsorum numerorum secundum se.

Primum patet. Ut enim dicit PHILOSOPHUS in X^o Metaphysicae,
«Unum opponitur multo sicut unum et una, album et alba»; ubi dicit
COMMENTATOR: «id est ut unum album opponitur pluribus albis, et unum
pluribus unis». «Numerus enim», ut dicit in eodem, «non est nisi
multitudo unitatum mensurata per unum sui generis». Et hoc vel secun-
dum quod unitates huius multitudinis natae sunt uniri in uno continuo
ut partes integrales, vel in uno secundum formam specificam ut partes
subiectivae.

Primo modo habent unitates plures mensurari una unitate dupliciter.
Uno enim modo ipsa unitas quae est in toto continuo, mensura est
omnium unitatum ab ipso uno continuo divisarum vel divisibilium, in

ABCDEHIS Pecia 1: GRVa

4 et¹] sup. lin. A 4 essentialis] esse naturalis GRSV essentialiter DI 4 et²] sup. lin.
A 6 primae] i. m. man. corr. A 6 descisus] decisus ABCDEHIA 6 natus] nata
sed in natus corr. G 6-8 et...quantitatis] i. m. man. corr. A 6 descindi] decidi
a 7 sunt] est R descindi add. sed exp. S 7 ut] primae add. GRV 7 et] secundum
quam add. sed del. A 7 hoc] om. I 8 inest] scr. sed est exp. et re add. i. m. al. man.
C in re Ga mere RV 8 est] om. S 10 eius aliqua] inv. B 10 alia] om. S
10 illa] om. V 12 novenario] novenario G 12 est] nec add. C 13-15 ipsorum
...patet] alicuius sed del. et ipsorum...patet i. m. man. corr. A 14 neque...numerosum]
om. B 17 ut] om. G 17 pluribus] multis R 18 unis] unus R 19 multitudo]
rectitudo B 19 unitatum] om. R et add. sed exp. H 19 sui] sui sed in sui corr.
R 19-(p. 13,)41 Et hoc...generis] i. m. inf. man. corr. A 20 huius] huiusmodi
a 20 uniri] unum R 23 habent] ipsae add. sed exp. A 24 toto continuo] inv.
B 24-25 continuo...uno] om. (hom.) I 24 mensura] mensuratur BC(sed -tur
exp.)D(sed -tur eras.)E(sed -tur exp.)GHSV mensurator R 24 est²] continuum add.
sed del. B 25] uno om. a

9 Cf. supra, p. 9,47-(p. 10,)76. 16 ARIST., Metaph. X, c. 6 (Transl. anon., ed. G. VUILLEMIN-DIEM, p. 197,3-5; Iunt., VIII, f. 267E-F; 1056b 19-20). 17-18 AVERR., In Metaph. X Comm., comm. 20 (Iunt., VIII, f. 268A). 18-19 Ibid., (Iunt., VIII, f. 268B).

quantum natae sunt esse plures partes in tali uno, integrantes ipsum
quantum est | ex natura continui, ut dictum est. Alio modo habent
mensurari unitate quae est in qualibet illarum partium: sive in quantum
sunt actu continuae in toto et discretae in potentia, et sic etiam
numerus constituentes in potentia; sive in quantum sunt discretae
actu, et sic etiam numerus constituentes in actu. Sic enim quaelibet
pars nata est mensurare totum, sive ut discretum | in potentia et
continuum actu, sive ut discretum in actu et continuum in potentia.

Secundo etiam modo habent | partes huius multitudinis mensurari
dupliciter. Uno enim modo ipsa unitas quae est formae specificae, est
mensura omnium individuorum quae sunt partes subiectivae et unitates
in tali numero, ut homo omnium hominum | singularium. Alio modo
habent mensurari huiusmodi unitates unitate quae est in qualibet
illarum partium subiectivarum, ut decem oves una ove, quae potest
esse quaecumque illarum.

Et sic quaelibet multitudo mensuratur per aliquid unum sui generis.
Quod non esset, si esset alia forma numeri et unitatis, sicut non est alia
forma unius albi et plurium.

Sed etiam scilicet quod unus numerus, scilicet denarius, non distin-
guatur ab alio, scilicet a novena-rio, ratione formae substantialis vel
essentialis ipsorum numerorum secundum se, hoc patet. Primus enim
numerus, scilicet binarius, constituitur ex sola prima divisione unitatis
ipsius continui; quod autem alii numeri distinguantur inter se et a
binario, hoc est solum per aliam et aliam distantiam ultimae unitatis in

ABCDEHIS Pecia 1: GRVa

26 uno] alio vero modo add. sed in alio modo corr. deinde totum del. A 27 continui]
quantum...continui add. homioceph. A 30 constituentes] constiuenbantes sed in
constituentes corr. A 30 potentia] scr. sed exp. et actu add. R actu a 30 sive...actu]
om. (hom.) R 30 sunt] sive D 32 mensurare] mensurate sed in mensurare corr.
B 32-33 in...discretum] om. (hom.) S 33 in] om. a 34 huius] huiusmodi a
38 huiusmodi] huius ABCDEGHRSV 41 aliquid] aliquod S 41 sui generis] inv.
a 42 alia] om. B 42 numeri] om. B 42 non...alia] est una sed del. et non...alia i.
m. man. corr. A 44-51 Sed...est] Sed quod numerus distinguitur a numero, hoc est
solum add. sup. lin. sed del. per aliam et aliam distantiam ab unitate prima, a qua sed del.
et Sed...est i. m. man. corr. A 44 Sed] Secundum BCDEHIS 44 Sed etiam] Et hoc
patet GRV Secundum a 44 scilicet¹] om. S 44 scilicet²] est V 44-45 distingua-
tur] distinguantur V 45 novenario] novenario AG 46 essentialis] vel add.
BCDEGHRSV 46 numerosum] nec etiam distinguitur ratione formae substantialis
ipsorum numerosum add. CDEGHVS(sed numerosum om.) 46 patet.] Quod etiam sit
add. sed del. A 47 constituitur] constituuntur V 48 alii numeri] inv. a
49 distantiam] animae add. sed exp. B 49 unitatis] unitates sed in unitatis corr. A

27 Cf. supra, p. 12,17-22.

B 258va quolibet numero ad primam | unitatem quae in divisione unius continui 50
derelinquitur indivisa; et, sicut dictum est, per primam divisionem
constituitur primus numerus, scilicet binarius, per secundam secundus,
scilicet ternarius, et sic deinceps. Quota est enim divisio, tanta est
distantia numeri a prima unitate. Qui per ipsam constituitur et ab illa
accipit speciem, qua accidentaliter solum distinguitur ab alio numero. 55
Et sic generatur numerus divisione continui, et procedit in infinitum per
H 236va appositionem eius quod dividitur a continuo, sicut et divisio continui |
Bad. 256^{vt} proce-|dit in infinitum.

Unde secundum hoc, quemadmodum continuo accidunt magnum et
parvum, maius et minus, nec diversificant speciem continui essentialiter, 60
sed accidentaliter tantum, sic discreto accidunt multum et paucum, plus
et minus, nec diversificant speciem discreti essentialiter, sed accidenta-
liter tantum. Unde et accidit numero, quod stat | in ipso appositio, sicut
A 33vb accidit continuo, quod stat in ipso divisio. Propter quod accidit ei
quaecumque certa distantia ab unitate, quae, cum sit alia et alia, facit 65
aliam speciem numeri secundum modum quo species sunt numerorum.
Et cum hoc quod accidit numero super ipsum, non addit nisi rationem
respectus, qui quoniam, ut dictum est, non habet propriam rationem

ABCDEHIS Pecia 1: GRVa

51 primam] eius *add. sed del.* A 53 Quota] (Cf. F. GAFFIOT, *Dictionnaire illustré latin-français*, p. 1308: «quotus, a, um. adj. interrog. [dir. et indir.], en quel nombre») Quanta
GRV 53 est enim] *inv.* a 54 numeri] *om.* R 54 Qui] Quae S 54 illa] ipsa
BCDEGHIRSV 55 qua] accipit *add. sed exp.* S 55 numero] quia ortum habet a
ratione materiae, in hoc scilicet quod per eius divisionem dividitur continuum *add. sed del.*
A 59 Unde] ut *add. sed del.* A 60 essentialiter] esse naturaliter RV specialiter
D 61 sic] sicut H 63 et] *om.* C 63 ipso] a *add. sed exp.* E 64 continuo] hoc
trio S 65 quaecumque] quacumque GRV 65 certa] circa B(*sed sup. lin.*)EHI
68 quoniam] *om.* E

51 Cf. *supra*, p. 13, 46-48. 68 Cf. *supra*, p. 6,71-73 et p. 10,75-76.

ideae, ideo nec numerus simpliciter habet propriam rationem ideae, nec
70 species numerorum diversae. Quod <non> intelligo dictum fore, nisi
in ratione privationis et respectus praedicti in numero simpliciter, et
similiter diversorum respectuum in speciebus numerorum, intelligantur
fundari diversae formae substantiales sive essentialis nobis incognitae.
Hoc enim supposito, species numerorum singulas per determinatam
75 distantiam se habentes ad primam unitatem, dicimus habere proprias
ideas. Sed numerus simpliciter nequaquam habere potest propriam
ideam, quia tantum habet rationem generis subalterni, cuius non est
propria idea, ut dictum est, et secundum hoc oportebit dicere | quod I 130ra
infinitae ideae numerorum sint in Deo, quod non poterit effugere
80 aliquis nisi secundum modum praedictum. | An sit autem forma numeri Zucc. 1
simpliciter positiva et essentialis, qua distinguitur contra continuum, et
similiter diversae diversorum numerorum, quibus distinguuntur ab invi-
cem diversae | species numerorum, | non video; quin tamen ita sit, non S 235^{vi}
abnego. C 192^v

85 Et sicut hoc dico de numeris, sic dico et de artificialibus, si continge-
ret ea habere proprias formas essentialis quibus ab invicem distingue-
rentur, ut lectus a scamno, domus ab arca.

Similiter etiam si ponatur praedicamentum relationis habere realita-

ABCDEHIS Pecia 1: GRVa

69 ideo...ideae] *om.* S i. m. H 69 ideo] sicut igitur *sed del. et* ideo i. m. man. corr.
A 69 numerus] habet *add. sed exp.* H 69 simpliciter] non *add. sed del. et exp.*
A 69 propriam] proprie C 69 nec] neque I 70 diversae] *sup. lin. man. corr.*
A 71 et!] *om.* G 71-72 et similiter] vel *sup. lin.* R 72 similiter] *om.* GV
73 fundari] fundati GRV d *add. sed exp.* C 73 incognitae] in *sup. lin.* I cognitae
H 74 supposito] numerus et *add. sed del.* A 74 singulas] singulae ABCDEGHIRSV
74 determinatam] substantiam *add. sed exp.* R 76-77 habere...ideam] i. m. man. corr.
A 81 contra] circa R 81 continuum] discretum *sed del. et* continuum i. m. man.
corr. A 83 quin] qin (!) R 83 tamen] *sup. lin. man. corr.* A 85 de²] *sup. lin.*
D 87 lectus] littus a 87 scamno] scanno BDEHV stagno a 87 arca] archa
BCDEGHIRSV 88 etiam] et E autem R

78 Cf. *supra*, p. 14,67-(p. 15,)70.

- R 125rb tem | propriam aliam a realitate fundamenti, oporteret ponere quod species specialissimae eius proprias haberent ideas. 90
- Et quemadmodum dictum est de numero proprie dicto, qui est quantitas, quod procedit per divisionem unius continui secundum rem, et per diversam distantiam ad unitatem primo acceptam per primam divisionem, consimiliter in-|telligendum est de numero formali individuorum sub eadem specie, quod procedit | per divisionem secundum rationem ipsius formae specificae, non quidem unius secundum rem sed secundum rationem, et per diversam distantiam | ad unitatem primo sub ipsa forma specifica acceptam per intellectum numerantem et quodam modo dividendum formam eandem specie in plures numero differentes, procedunt diversae species numerorum istorum formalium individualium, sicut ibi numerorum proprie dictorum. 00
- Et quod arguitur de PHILOSOPHO, quod «*definitiones et essentiae rerum assimilantur numeris*», dicendum quod, ut dicit ibidem, similitudo est quoad hoc, quod sicut numerus quilibet non est divisibilis in infinitum, sed stat eius divisio in partes finitas, quarum quaelibet est indivisibilis, quia quilibet numerus per se dividitur in unitates tot ex quot componitur. Ut, quemadmodum denarius componitur ex 10 unitatibus (est enim semel 10), ita per se prima divisione dividitur in 10 unitates, quamquam pluribus aliis modis possit dividi, scilicet in | numeros, vel in numerum et unitatem, sicut etiam et componi, secun- 10
- H 236vb

ABCDEHIS Pecia 1: GRVa

89 propriam aliam] i. m. man. corr. A 89 aliam] alia R 89 fundamenti] -damenti in ras. man. corr. A 89 oporteret] oportet RV 91-1 Et...dictorum] rationem respectus eiusdem sed del. et Et...dictorum i. m. sup. man. corr. A 93 ad unitatem] i. m. man. corr. A 95-96 secundum rationem] i. m. man. corr. A 97 et] om. C 98 acceptam] accepta S 98 numerantem] manentem sed exp. et numerantem i. m. C 99 formam] formas sed in formam corr. A conf., forte formas H conf., forte formans E 00 istorum] proprie add. G 1 sicut] sibi add. sed exp. D 1 numerorum] istorum formalium individualium add. sed va- cat sup. lin. I 3 ibidem] ibi a 4 est¹] om. BC(i. m. sed inser. ante similitudo)DE(sed i. m.)GHIRSV 4-(p. 17,)18 quilibet ...Philosophus] pervenit ad aliquid indivisibile per suam divisionem, scilicet ad unitatem ultimi; ita et definitio ad ultimam differentiam, et sed del. et quilibet...Philosophus i. m. inf. man. corr. A 5 est] om. GRV 6 indivisibilis] divisibilis C 7 componitur¹] iter. I 7 ut...componitur] om. (hom.) R 8 enim] decem add. i. m. E 9 possit] posset I 10 numeros] numero R 10 componi] poni S 10-11 secundum quod] sicut R

2-3 Cf. supra, p. 11,98-99; cf. etiam ARIST., *Metaph.*, VIII, c. 3 (in ANON., *Auct. Arist.* (ed. J. HAMESSE, 1,204); Transl. anon., ed. G. VUILLEMIN-DIEM, p. 162,16-163,6; Iunt., VIII, f. 217I-M; 1043b 33-1044a 12). 3 Cf. *Ibid.*

- dum quod alibi declaratum est, consimiliter etiam definitio non est divisibilis in infinitum, sed stat in partes finitas, quarum ultima est indivisibilis, | scilicet ultima differentia. Licet aliae sint divisibiles, D 164^r scilicet genus et differentiae ultimam praecedentes; et quoad hoc non est simile; quod innuit COMMENTATOR cum dicit: «*Sed in hoc differt, quod illud in quod dividitur numerus, est unitas, et in definitione est genus et differentia*».
- Et etiam quoad hoc est similitudo, ut ibi dicit PHILOSOPHUS, quod variatur essentia et definitio, sicut et numerus, per additionem et subtractionem. Differentia tamen est quoad hoc, ut ibidem dicit, quod in numero non contingit assignare quomodo sit unus, cum sit ex pluribus unitatibus, nisi quod sit unus sicut coacervatio quaedam, sicut contingit de definitione, quod scilicet est simpliciter unum secundum essentiam et hoc per ultimam differentiam, ut clarius ibi exponit
- COMMENTATOR. Quod non potest dici de ultima | unitate in numero, Zucc. 3 quia ipsa ex se non est magis formalis quam prima aut aliqua aliarum. Indifferens enim quaelibet unitatum in numero potest esse prima, ultima et media; cuicumque tamen convenit esse ultimam, convenit esse formalem, et hoc propter determinatam distantiam quam habet ad illam quae accipitur ut prima. 30

ABCDEHIS Pecia 1: GRVa

11 est²] om. R 12-13 in¹...indivisibilis] om. (hom.) R 12 stat] constat BGV 12 finitas] infinitas BCDEGHI(sed in- exp.)V 13 indivisibilis] divisibilis sed non sup. lin. I 13 divisibiles] divisiones sed in divisibiles corr. V 14 scilicet] secundum S et add. V 14 differentiae] differentiam G 15 quod] sup. lin. D 15 in] ita R sup. lin. D 16 quod¹] in add. sed del. D 16 unitas] numerus S 18 est] numerus add. sed exp. S 20 ut...dicit] i. m. man. corr. A 22 sit] fit B 23 quod] quia R 23-24 scilicet...hoc] etiam sed del. et exp. et scilicet...hoc i. m. man. corr. A 24 differentiam] ut per actionem ultimae differentiae add. sed del. A 26 ex se] sup. lin. man. corr. A 26-27 aut...aliarum] sup. lin. man. corr. A 27 Indifferens] scr. sed vel -ter add. i. m. al. man. C 28-30 cuicumque...prima] i. m. man. corr. A 28 convenit²] contingit B 29 quam] om. ABCD(sed sup. lin.)EHIS 30 accipitur] accipere V

15-17 AVERR., *In Metaph. VIII Comm.*, comm. 10 (Iunt., VIII, f. 218B). 18-20 Cf. ARIST., *Metaph.*, VIII, c. 3 (Transl. anon., ed. G. VUILLEMIN-DIEM, p. 162,19-21; Iunt., VIII, f. 217I-K; 1043b 37-1044a 2). 20-24 Cf. *Ibid.* (Transl. anon., ed. G. VUILLEMIN-DIEM, p. 162,22-163,4; Iunt., VIII, f. 217K-L; 1044a 3-9). 24-25 Cf. AVERR., *In Metaph. VIII Comm.*, comm. 10 (Iunt., VIII, f. 218D-H).

Dicimus igitur, breviter recolligendo, quod isti octo modi entium proprias ideas in Deo non habent: intentiones secundae, relationes, artificialia, genera, differentiae, individua, privationes et numeri. Restat igitur quod proprias ideas solummodo habent specificae rerum essentialis, quarum idealis ratio est ratio omnium aliorum quae circa ipsas | considerantur, quae quidem specificae | rerum essentialis aliquantulum accidentalem habent comparisonem ad omnia illa quae sic circa ipsas considerantur, quae e converso habent comparisonem essentialis ad ipsas. Propter quod accidit quod ideae essentialium specificatarum, et non aliae, sint ideae omnium aliorum quae circa ipsas considerantur, sive sint intentiones, sive relationes, sive genera, sive differentiae, sive numeri, sive privationes, sive | individua, sive etiam artificialia.

Ad cuius intellectum sciendum quod quidditas et essentia rei, licet solum duplex esse habet, unum scilicet in singularibus extra intellectum, aliud in ipso intellectu, quadruplicem tamen habet considerationem. Unam ut est in ipsis singularibus extra. Aliam, ut habet esse in intellectu. Aliam ut abstrahitur a singularibus et iterum | applicabile est eisdem per praedicationem. Quartam vero habet considerationem secundum se et absolute, quae secundum istam considerationem, ut dicit AVICENNA, «non est nisi id quod est», ut humanitas non est nisi humanitas tantum, cui omnia alia accidunt, scilicet esse in singularibus et esse in intellectu, esse universale, esse particulare, et quaecumque huiusmodi, ut alibi diffusius declaravimus. Quam tamen esse nullus ponit secundum se extra singularia et extra intellectum, quali tamen modo ARISTOTELES ponit PLATONEM posuisse essentias rerum et quiddi-

ABCDEHIS Pecia 1: GRVa

35 quarum idealis] *scr. sed* quid idea *i. m. al. man. C* 35 ratio²] *om.* BCDEGHIRSVa
35 ipsas] ipsam *sed* in ipsas *corr. A* 36 specificae...essentialis] *i. m. man. corr. A*
37 omnia illa] *inv. B* 37-38 quae...comparisonem] *i. m. man. corr. A* 39 specifica-
tarum] Cf. A. BLAISE, *Lexicon latinitatis medii aevi*, specifico, -are: spécifier, p. 857b;
specificarum BCDEGHIRSVa 40 aliorum] *iter. R* 42 sive privationes] *i. m. man.*
corr. A om. BCDEGHIRSVa 44-45 scilicet...intellectu] *iter. D* 44 in] *om. I*
46 ipsas] *om. C* 50 id] illud *R* 50-51 non...humanitas] *om. (hom.) R* 53 huiusmodi]
huius ABCDEGHIRSV 53 alibi] alias GRVa 53 Quam tamen] Quantum EH
53 Quam...esse] Tamen esse quam *sed signis inversionis inv. B* 55 Aristoteles] harum GRV

50 AVICENNA, *Metaph.*, VI, c. 1 (ed. S. VAN RIET, p. 291, 10-11; ed. 1508, f. 91rbA).
53 Cf. HENR. DE GAND., *Quodl. I*, q. 9 (ed. R. MACKEN, p. 47, 3-62, 61; ed. 1518, f. 6vV-8rZ; ed. 1613, I, f. 10ra-12rb); Id., *Quodl. III*, q. 9 (ed. 1518, f. 60vN-62rS; ed. 1613, I, f. 98va-100rb); Id., *Quodl. VIII*, q. 1 (ed. 1518, f. 299vZ-301rF; ed. 1613, II, f. 1ra-2vb); q. 9 (ed. 1518, f. 314rI-320rL; ed. 1613, II, f. 19ra-25vb); Id., *Quodl. IX*, q. 2 (ed. R. MACKEN, p. 37, 7-10; ed. 1518, f. 345vD-346rD; ed. 1613, II, f. 66rb). 53-(p. 19), 57 Cf. HENR. DE GAND., *Quodl. IX*, q. 2 (ed. R. MACKEN, p. 37, 11-13; ed. 1518, f. 346rD; ed. 1613, II, f. 66rb).

tates secundum se existere separatas a rebus et extra intellectum et esse ideas rerum. Quod re vera *opinari sacrilegum* esset, dicente AUGUSTINO in quaestione praenotata, «*Has | autem rationes ubi arbitrandum est esse nisi in ipsa mente Creatoris? Non enim extra se quidquam positum intuebatur ut secundum id constitueret quod constitue-*bat, nam hoc *opinari sacrilegum est.*»

Unde istae rerum essentialis secundum se non sunt ideae rerum particularium extra, sed ipsarum sunt per se ideae illae, quae sunt in ipsa sapientia divina non aliud quam ipsa, | per quae sunt et in ipsa ipsae rerum essentialis quarum sunt ideae, quae alibi esse non habent prius quam haberent esse in rebus particularibus extra, aut in mente angelica aut humana. Nec | PLATO illud posuit, secundum quod ipsemet testatur in principio II¹ Timaei, dicens sic: «*Mens cuius visus contemplatioque intellectus est, genera idearum contemplatur in intelligibili mundo.*» Quod testificatur ei SENECA, dicens in epistola 67^a Ad Lucillum: «*Quid sit idea, id est quid PLATONI esse videatur, audi: idea est eorum quae natura fiunt, exemplar aeternum.*» Et <in> 68^a: «*PLATO exemplar ideam vocat. Hoc est enim, ad quod respiciens artifex id quod destinavit, efficit. Haec exemplaria rerum omnium Deus intra se habet, numerosque universorum quae agenda sunt, et modos mente complexus est; plenus his formis est quas PLATO ideas appellat. Itaque homines pereunt, humanitas ad quam homo efficitur, permanet.*» Humanitatem appellat ipsam humanitatis essentiam ut in mente divina est per suam | ideam, qua homo | conditus est.

80 Quae quia alia est in forma ab asinitate et quacumque alia essentia,

ABCDEHIS Pecia 1: GRVa

59 quidquam] quamquam ? G quicquam a 60 id] illud *R* 63 ipsarum] ipsa *E* 64 per quae] *scr. sed* in quae per se *mut. C* quae per se GIRVa 64 et...ipsa] in ipsa et a 65 ipsae] *sae et ip- sup. lin. B* 66 haberent] habeant a 66 esse] eadem *sed* in esse *corr. B* 66 aut] ut *S* 68 principio] primo a 68-69 contemplatioque] contemplatio quod *V* 69 in] *sup. lin. man. corr. A om.* BV 70 67^a] 63^a *G* 64^a *V* 44^a *sed exp. et* 64^a *scr. R* 70 Lucillum] Lucilium a 71 esse videatur] *inv. Ga* 71 est] *eo sed* in *est corr. R* 72 fiunt] sumit BC (et vel sumitur *add. i. m. al. man.*) DS fuerit *I* sunt GRV 72 exemplar] ideam *add. sed exp. H* 73 Hoc] Haec Ba vel Hic A 73 quod] quem ABDEGHIRSV quam a 73 id] illud *R* 76 humanitas] humanitates *sed* in humanitas *corr. D* 78 essentiam...suam] *i. m. man. corr. A* 78 est] *iter. V* 80 Quae quia] *inv. BC (sed signis inversionis inv.)* DEGHIRSV 80 in] a GRV 80 asinitate] asinitate a asinitate *sed* in asinitate *corr. S* 80 essentia] ut *add. i. m. E* ut *add. GRVa*

57-61 AUGUST., *De div. quaest.* 83, q. 46, c. 2 (CC lat. 44A, p. 72, 53-57; PL 40, 30); etiam citatur in HENR. DE GAND., *Quodl. IX*, q. 2 (ed. R. MACKEN, p. 36, 72-74; ed. 1518, f. 345vC; ed. 1613, II, f. 66ra). 68-70 PLATO, *Tim.*, 39c (Transl. Chalcidii, p. 32); etiam citatur in HENR. DE GAND., *Quodl. IX*, q. 2 (ed. R. MACKEN, p. 36, 76-77; ed. 1518, f. 345vC; ed. 1613, II, f. 66ra). 71-72 SENECA, *Ad Lucilium epist. mor.*, 58, c. 19 (ed. F. PRECHAC, II, p. 76; ed. R. M. GUMMERE, I, p. 398). 72-77 Id., 65, c. 7 (ed. F. PRECHAC, II, p. 108; ed. R. M. GUMMERE, I, p. 448); etiam citatur in HENR. DE GAND., *Quodl. IX*, q. 2 (ed. R. MACKEN, p. 35, 49-54; ed. 1518, f. 345vB; ed. 1613, II, f. 65rb).

B 259^r
R 125^v

S 236^{rb}D 164^{rb}Bad. 257^vC 193ra

dicit AUGUSTINUS in dicta quaestione: «*Restat ut omnia ratione sint condita, nec eadem ratione homo qua equus*». Eadem tamen unus homo et quilibet, quia non differunt forma. «*Homines enim*», ut dicit | PHILOSOPHUS in X^o Metaphysicae, «*non sunt formae hominis*», intel- lige quemadmodum homo | et asinus sunt formae diversae animalis. Et secundum hoc dixit AUGUSTINUS Ad Nebridium, unde acceptum est tertium argumentum: «*sicut una est ratio metiendi*», etc. Nec tamen est omnino simile, quia ratio metiendi non est una nisi unitate universa- lis, idea autem hominis in Deo est una singularis sicut et ipsa divina essentia, sed solum universalis universalitate exemplaritatis, secundum modum quem alias determinavimus in alio Quolibet.]

Per iam dicta etiam patet, quomodo concedendum est ultimum argumentum probans quod «*respectus sive relationes in Deo non habent proprias ideas*», non solum «*quia non sunt factibilia secundum se*», sed quia nullo modo factibilia per se, neque secundum se neque in alio, quia nec in se nec in alio possunt esse per se terminus actionis. Quod dico propter materiam, quae, etsi non esset omnino factibile secundum se extra compositionem, habet tamen propriam ideam in Deo aliam | ab idea formae, per quam est factibilis in composito. Quae quidem idea materiae una est ad omnes partes materiae quae natae sunt

ABCDEHIS Pecia 1: GRVa

81 omnia] vel alia *add. i. m. al. man.* C 83 differunt] *scr. sed in* differuntur *mut. al. man.* C 84 Metaphysicae] *om.* S 86 hoc] dicit *add. sed exp.* A 86 dixit] dicit R 86 acceptum est] *inv. a* 87 tamen] *om.* I 88 quia] quod I 88 una] unitate *sed in una corr.* R 89 sicut] *om.* S 89 divina] *de add. sed exp.* B 90 exemplaritatis] *om.* V 92 ultimum] *utrum* E 94 habent] habet E in Deo *add.* C 94 sunt] *est sed exp. et sunt sup. lin. man. corr.* A est BCDEGHIRSVa 94 factibilia] factibile *sed in factibilia corr.* A factibile BCDEGHIRSVa 95 factibilia] factibile *sed in factibilia corr.* A factibile BCDEGHIRSVa 95 neque¹] nec BS 95 neque²] nec BS 96 possunt] *potest sed exp. et possunt sup. lin. man. corr.* A potest BCDEGHIRSVa 97 quae] quia BC(et quae *i. m. inf. al. man.*) DEGHIRSV 98 compositionem] *scr. et etiam i. m. inf. al. man.* C compositum a 98 habet] licet RV 98 tamen] tantum *sed in tamen corr.* A tantum BGHRV 99-00 per...materiae] *et sed exp. et per...materiae i. m. man. corr.* A 00 omnes] formas *add. sed -s exp.* R 00 materiae] materia G 00 quae] quo R

81-82 AUGUST., *De div. quaest.* 83, q. 46, c. 2 (CC lat. 44A, p. 72, 51-52; PL 40, 30); etiam citatur in HENR. DE GAND., *Quodl. IX*, q. 2 (ed. R. MACKEN, p. 35,66-67; ed. 1518, f. 345vC; ed. 1613, II, p. 66ra). 83-84 ARIST., *Metaph.* X, c. 8 (Transl. anon., ed. G. VUILLEMIN-DIEM, p. 202,6-7; Iunt., VIII, f. 273M; 1058b 6-7). 87 AUGUST., *Epis.*, XIV (CSEL 34^a, p. 34, 23; PL 33, 80); etiam citatur in HENR. DE GAND., *Quodl. II*, q. 1 (ed. R. WIELOCKX, p. 8, 31-32; ed. 1518, f. 29rC; ed. 1613, I, f. 47ra); cf. *supra*, p. 4,25-27. 90-91 Cf. HENR. DE GAND., *Quodl. II*, q. 1 (ed. R. WIELOCKX, p. 3,6-8,42; ed. 1518, f. 28v-29rC; ed. 1613, I, f. 46ra-47rb). 92-96 Cf. *supra*, p. 3,30-(p. 4),34.

ad-|unari in unitate materiae singularis, quemadmodum una est idea G 116
formae continui ad omnia continua quae nata sunt adunari in unitate
continui singulari, quantum est ex ratione continui. Nec tamen dicen-
dum est quod essentiae specificae in materialibus duae sunt ideae
5 principales, quoniam, sicut esse compositi non est principaliter nisi a
forma, nec est aliud esse formae et aliud compositi, sed idem, licet
principaliter sit compositi, ut infra videbitur in quadam alia quaestione,
sic illa idea quae est formae, est etiam totius compositi principaliter ut
totius, et formae non principaliter, sed ut habet esse in composito.
10 Aliter tamen est idea formae existentis in composito, quam materiae,
quia est etiam idea ipsius formae, non solum ut est aliquid compositi,
sed etiam ut | est aliquid secundum se essentialiter distinctum ab H 237
essentia materiae, cum tamen solum sit idea materiae in quantum
materia est ali-|quid compositi, et hoc quemadmodum esse formae Zucc.
15 communicatur materiae ut est in composito.] Bad. 2

<AD ARGUMENTA>

Ad illud ergo quod arguitur primo in oppositum generaliter, quod
«*quaelibet res habet propriam ideam in Deo, quia per se habet esse*
secundum imitationem divini esse», dicendum quod verum est, sed non
20 primo. Petrus enim, licet | quodam modo per se, non tamen per se et E 188^v
primo habet esse secundum imitationem divini esse secundum quod est
Petrus, habens in se hanc humanitatem, sed secundum quod homo
simpliciter, habens in se humanitatem simpliciter. Quemadmodum enim
accidit humanitati simpliciter, quod sit haec in Petro, sic accidit quod
25 idea humanitatis | simpliciter sit idea humanitatis Petri. Qualiter autem B 259
per ideam humanitatis simpliciter constituuntur in esse singularia plura
sub specie, alias expositum est in quadam quaestione de Quolibet.] Bad. 2

ABCDEHIS Pecia 1: GRVa

1 adunari] adiunari *sed in adunari corr.* H 2 adunari] adunari V 3 singuli...conti-
nui] *om. (hom.)* R 4 duae] qui *sed exp. et duae sup. lin.* I 7 compositi] compositum
R 7 ut] *om.* V 7 quadam] 13^a *sup. lin.* D 8 ut] ita *sed in ut corr.* R 8 totius]
om. RV 10-15 Aliter...composito] *i. m. inf. man. corr.* A 11 formae] *i. m. ?*
V 11 compositi] compositum R 13 tamen] *om.* BCDEGHIRSVa 14 esse] est
R 17 in] *sup. lin.* V 20-21 licet...primo] non *sed del. et licet...primo i. m. man. corr.*
A 22 habet] per se *add. sed exp.* B 22-23 sed...humanitatem] *om. (hom.)* R
26 constituuntur] constituunt H

7 Cf. *infra*, p. 93,25-(p. 94),40. 18-19 Cf. *supra*, p. 3,4-6. 27 Cf. HENR. DE GAND.,
Quodl. II, q. 1 (ed. R. WIELOCKX, p. 3,6- (p. 8),42; ed. 1518, f. 28v-29rC; ed. 1613, I, f.
46ra-47rb).

Ad secundum de relatione, specialiter quod «praedicamentum eius
 continet propriam rem et essentiam, ergo habet propriam ideam»,
 dicendum quod in omni praedicamento res et essentia praedicamenti
 aliquid est aliud a ratione ipsius praedicamenti, ita quod praedicamenta
 quae proprias habent res et essentias, quibus inter se differunt, habent
 etiam proprias rationes praedicamentorum quibus ab invicem distin-
 guuntur. Quamvis enim rebus quas continent, praedicamenta substan-
 tia, quantitatis et qualitatis inter se differunt, tamen cum hoc proprias
 habent rationes, quae sunt intentiones secundae, quibus distinguuntur,
 secundum quod accidens est intentio communis distin-
 guens novem
 praedicamenta a substantia, cui respondet propria ratio sive intentio,
 quae nomine substantiae exponitur, cum intelligitur | esse nomen
 secundae intentionis, et aequivoce dicitur 'substantia' cum illa quae
 significat rem generalissimi in illo praedicamento. Consimiliter in prae-
 dicamento relationis est aliquid necessario, quod est ratio illius prae-
 dicamenti et nomen secundae intentionis, quae alia est a rationibus
 aliorum praedicamentorum absolutorum; quae si appelletur respectus
 sive 'ad aliquid' aut relatio, et nomen generalissimi significans rem illius
 praedicamenti cui accidit illa intentio, eodem nomine appelletur, quod
 credo ita esse, tunc relatio aequivocum est ad intentionem secundam
 illius | praedicamenti, et ad generalissimum quod significat rem illius
 praedicamenti. De qua relatione nunc est quaestio, utrum sic est res alia
 a rebus aliorum praedicamentorum absolutis super quas fundatur, ut
 possit dici | habere propriam ideam, ut videtur probare argumentum,
 an non.

ABCDEHIS Pecia 1: GRVa

27 expositum] compositum B 28 secundum] dicendum *add.* RV 28 prae-
 dicamentum] praedicatum BC(*sed in praedicamentum corr.*)D(*sed in praedicamentum
 corr.*)EGRS 28 eius] est *sed in eius corr.* D 31 aliquid] aliud S 32 differunt]
 definit (?) *sed del. et differunt i. m.* D differant R diff...(*conf.*) G 33 rationes]
 rationem R 37 intentio communis] intentionis V 39 exponitur] importatur a
 39 intelligitur] intellectus I 40 aequivoce] qui voce C 41 significat] signat D
 42 est] *om.* BC(*sed sup. lin. al. man.*)DEGHIRSV 42 necessario] necessaria I
 42 illius] ipsius C 44 aliorum] *om.* G 45 et] *i. m.* B 45 nomen] momen (!)
 R 45 significans] signans DI 46 quod] credo *add. sed del.* A 49 praedicamenti]
 et *add.* CE 50 super] supra S

28-29 Cf. *supra*, p. 4,14-15 et 21.

Et est tenendum pro certo quod, circumscripta realitate fundamenti,
 nihil manet de realitate | in praedicamento relationis, sed solummodo
 praecisa ratio seu intentio qua intelligitur modus essendi ad aliud,
 quemadmodum nomine accidentis intelligitur purus modus essendi in
 alio, praeter omnem rem cui convenit esse in alio sive modus ille.
 Quod clare patet ex tribus rationibus | philosophicis.
 Primo, | quoniam si circumscribatur | per intellectum omnino res
 substantiae, quantitatis, et qualitatis, et concipitur intellectus relationis
 sive respectus ad aliud praecise, sub illa impossibile est assignare
 aliquas differentias específicas. Ipsum enim ad aliud esse, quantum est ex
 se, eiusdem rationis est, si nullam contrahat differentiam ab eo super
 quod fundatur. Sicut enim esse speciem non est alterius rationis circa
 hominem, circa asinum et circa bovem, neque ratio generis circa
 animal, arborem et lapidem, nec | est maioris communitatis ad aliqua
 contenta sub se, praeter rem circa quam consideratur ratio generis,
 quam speciei (non enim est hoc genus), | nisi quia est circa hanc rem,
 nec haec species, nisi quia est circa hanc rem, sic esse ad aliquid non est
 alterius rationis circa dominum et circa servum, et circa aequalitatem
 aut circa quascumque alias relationes, circumscripta realitate aliorum
 praedicamentorum quae importatur nomine domini | et servi, quae est
 dominandi potentia in domino et impotentia resistendi in servo, quae
 pertinent ad secundam speciem qualitatis; et similiter nomine aequalita-
 tis importatur res quantitatis. Unde quod dicitur relatio superpositionis
 et suppositionis, non est nisi quia species illae relationis fundantur

ABCDEHIS Pecia 1: GRVa

53-54 fundamenti...realitate *add. (homioceph.)* E 54 praedicamento] praedicamenti
 E 57 praeter...alio] *om. (hom.)* E 57 omnem] *iter.* R rationem *add. sed exp.*
 G 58 rationibus philosophicis] naturalibus *sed del. et rationibus philosophicis i. m.*
man. corr. A 58 philosophicis] *conf. (plificis)* CES 60 quantitatis et qualitatis]
 qualitatis et quantitatis R 60 et²] *om.* BCDEGHIRSV 61 illa] quo a 64 esse
 speciem] *inv.* B 65 hominem] quam *add.* a 67 consideratur] tam *add.* R
 69 hanc] *om.* V 69 nec...rem] *i. m.* G 69 est] *om.* G 71 aut] ut BC(*sed in vel
 mut. al. man.*)DEGHIV et RS 71 realitate] relative I 73 impotentia] potentia
 C 73 resistendi] vel serviendi *i. m. al. man.* C 73 quae] qui I 74 pertinent]
 pertinet a 74-75 et...aequalitatis] *om.* I 75 relatio] relationis *sed in relatio corr.*
 B 75 superpositionis] suppositionis DRV 77 relationis] relationes C relationes *sed
 in relationis corr.* B

E 188vb

super res quarum una superponitur alteri, et altera supponitur. Est enim dominus relativum superpositionis et servus suppositionis, quia impotentia resistendi est sub potentia dominandi; aequalitas autem dicitur relatio aequiparantiae, et similiter similitudo, quia res super quas fundantur, per aequiparantiam se habent inter se. Quare, cum nihil est reale in praedicamento, nisi illud penes quod accipiuntur differentiae specificae in illo, et specierum distinctio, nihil igitur procul dubio reale est in praedicamento relationis, nisi id quod est res alterius praedicamenti.

S 236vb

Secundo patet idem, quoniam illud est res in praedicamento, quo realiter differunt et conveniunt illa quae sunt in praedicamento. Sed per rem alterius praedicamenti realiter differunt illa quae sunt in praedicamento relationis, et conveniunt. Quod patet, quia similitudo Sortis ad Platonem alia est secundum rem a similitudine conversa Platonis ad Sortem, et hoc non nisi quia super aliam albedinem fundatur in Sorte et super aliam in Platone, quoniam si eadem albedo numero esset in Sorte et Platone, eadem esset similitudo ipsorum secundum rem, differens solum secundum rationem, quemadmodum contingit in divinis quod eadem est similitudo secundum rem, differens solum secundum rationem, qua Pater est similis Filio, et e converso. Ergo nulla est res in praedicamento relationis, nisi quae est alicuius alterius praedicamenti.

Zucc. 389rb

Idem patet tertio sic. Si relatio poneret propriam realitatem aliam a realitate sui fundamenti in suo subiecto relato, tunc de se non relatum aliqua relatione, puta similitudine, quia nullam habet in se respectu alicuius alterius, puta Sortis albus in respectu ad Platonem nigrum, non fieret relatum ad illud similitudine quam haberet in se de novo et prius non habuit, nisi quia res aliqua de novo facta est in eo, quae prius in eo non fuit. Hoc autem non est possibile fieri in aliquo sine propria sui

ABCDEHIS Pecia 1: GRVa

77 superponitur] supponitur CDV relatio add. D 77-78 alteri...supponitur] om. (hom.) S 77 superpositionis] suppositionis B 80 et] sup. lin. B 81 fundantur] fundatur E 83 igitur] ergo a 84 id] quod illud R 86 patet] illud add. S 86 idem] ratio V 86 quoniam] quod R 86-87 quo...praedicamento] om. (hom.) S 87 differunt] differant G 89 et] sup. lin. H 89 conveniunt] coneniunt sed in conveniunt corr. S 89 Quod] Ut B 89 patet] patent V 92 aliam] alliam sed in aliam corr. R 92 aliam in] aliin am (!) V 92 numero esset] inv. C 93 ipsorum] eorum S 93-94 differens...rationem] iter. D 94 in divinis] individuus G 95 eadem] estadem R 96 est similis] inv. C 97 relationis] irelationis sed in relationis corr. G 97 alicuius alterius] alterius alicuius sed signis inversionis inv. B 99 de] om. D 00 respectu] respectum R 2 haberet] habet sed del. et haberet i. m. man. corr. A 3-4 in...fuit] non fuit in eo GRVa 4 possibile] impossibiles sed in possibles corr. I 4 sui] om. C 6 sua] sui RS

transmutatione. Sortes ergo non similis Platoni, non posset fieri similis eidem sine sua transmutatione reali. Consequens falsum est, quia, Platone transmutato secundum alterationem in qualitate, ut de nigro fiat albus, statim Sortes sine omni sua transmutatione de novo factus est similis Platoni. Falsum est ergo, quod similitudo in ipso importat rem aliam praeter rem sui fundamenti.

Idem patet quarto ratione pure theologica tali. Secundum BOETHIUM De Trinitate et sanctos omnesque fidei doctores, cum alia praedicamenta transferuntur ad divina, transeunt in substantiam et relationem, et non manent, praedicamentum autem substantiae, a creaturis translatum ad divina, non transit sed manet, et similiter praedicamentum relationis, ut sit ponere ista duo praedicamenta, substantiam et relationem, manentia in divinis cum transferuntur a creaturis, et diversa inter se. Quemadmodum ergo praedicamentum substantiae, translatum a creaturis, manet in divinis, consimiliter et praedicamentum relationis, et diversa inter se. Praedicamentum autem substantiae, quia praeter propriam rationem praedicamenti habet propriam rem per essentiam aliam a rebus aliorum praedicamentorum, ideo, cum a creaturis transfertur ad divina, non solum transfertur secundum rationem praedicamenti, sed etiam secundum rem praedicamenti, licet sub ratione eminentiori, ut alibi in Quaestionibus ordinariis clarius exposuimus, ita quod secundum hoc in divinis manet praedicamentum

ABCDEHIS Pecia 1: GRVa

6 falsum est] inv. R 6 quia] quod R 8 fiat] fit sed in fiat corr. D 8 albus] album DS 9 ipso] opere R 9 importat] importatu sed in importat corr. R 13 ad] a R 14 creaturis] praedicreaturis sed in creaturis corr. V 16 relationis] i. m. man. corr. A 16 sit] sic BCDEGHRSV 17-19 cum...divinis] om. (hom.) GRV 19 consimiliter] similiter GR 21 praeter] propter CS 21 propriam] om. S 21 praedicamenti] praedicamentum R 22 ideo] sup. lin. man. corr. A 22 cum] autem GRV 23 ad...transfertur] om. (hom.) G 23 transfertur...praedicamenti] secundum rationem praedicamenti transfertur a 24 sed...praedicamenti] om. (hom.) V 24 etiam] om. GRa 24 etiam secundum] inv. E 24 praedicamenti] om. E 24-25 clarius exposuimus] inv. C

11-12 Cf. BOETH., *De Trin.*, c. 5 (ed. N. M. HÄRING in GILB. PORR. *Comm.*, p. 376,1-(377),40; PL 64, 1253-1254); cf. etiam HENR. DE GAND., *Quaest. ord. (Summa)*, art. 32, q. 5 (ed. 1520, I, f. 198vM; ed. 1646, II, p. 506A-B, n. 27); ID., *Quodl. V*, q. 2 (ed. 1518, f. 154rC-155rN; ed. 1613, I, f. 228va-230vb); ID., *Quodl. IX*, (ed. R. MACKEN, p. 66,44-(69),6; ed. 1518, f. 350vB-C; ed. 1613, II, f. 71vb-72ra). 25-26 HENR. DE GAND., *Quaest. ord. (Summa)*, art. 32, q. 5 (ed. 1520, I, f. 197vD-K; ed. 1646, II, f. 503A-504B, n. 18-22); cf. etiam J. GÓMEZ-CAFFARENA, *Cronologia...*, p. 120).

Bad. 258^{ra}E 189^{ra}S 237^{ra}Zucc. 389va
Bad. 258ra

substantiae translaturum a creaturis, et secundum rationem praedicamenti
et secundum rem praedicamenti. Quare similiter et prae-|dicamentum
relationis, si praeter propriam rationem praedicamenti haberet pro-
priam rem per essentiam, aliam a rebus aliorum praedicamentorum
super quas fundatur, cum a creaturis transfertur ad divina, non solum
transferretur secundum rationem praedicamenti, sed etiam secundum
illam rem praedicamenti propriam ei, licet sub ratione eminentiori, ita
quod secundum hoc in divinis manet praedicamentum relationis trans-
laturum a creaturis, et secundum rationem propriam | praedicamenti, et
etiam secundum rem propriam aliam a re alterius praedicamenti, super
quam fundatur. Quare, si res illa super quam fundatur in divinis, non
sit praedicamenti substantiae, rem igitur omnino aliam per essentiam
ponit relatio in divinis a re substantiae, quemadmodum in creaturis,
licet ibi sub modo eminentiori. Hoc autem falsum est et erroneum, quia
tunc praedicamentum relationis in divinis non transiret secundum rem
in praedicamentum | substantiae, sicut non transit ratio praedicamenti
relationis in rationem praedicamenti substantiae, et esset in Deo et in
divinis personis ex diversis rebus compositio, quod repugnat divinae
simplicitati. |

Ad cuius clariorem intellectum, quia natura relationis a pluribus vix
intelligi potest, paulo altius inchoando ab eis quae alibi in parte
exposuimus, sciendum quod omnium communissimum, omnia conti-
nens in quodam ambitu analogo, est res sive aliquid, sic consideratum
ut nihil sit ei oppositum nisi purum nihil, quod nec est nec natum est

ABCDEHIS Pecia 1: GRVa

27 et...praedicamenti] *om.* R *i. m. al. man.* C *iter.* E 29 praeter] propter *sed exp. et*
praeter *i. m.* S 29 rationem] intentionem R 30 praedicamenti] haberem *add. sed*
exp. et -berem del. B 30 per] a *add. sed exp.* A 32 transferretur] transfertur *sed in*
transferretur *corr.* A transferrentur BC(*sed ferretur i. m. al. man.*)DEGHIRS
33 rem] *om.* BC(*sed i. m.*)D(*id.*)EIS 35 et²] *iter. sed primum et exp.* S 36 etiam]
om. RVa 36 propriam] praedicamenti *add. sed del.* A 37 illa] illae R 37 non]
i. m. man. corr. A 40 ibi] sibi *sed in ibi corr.* E 42 transit] subtransit *sed in transit*
corr. E 44 quod] quae R d *add. sed exp.* G 46 Ad] A V 47 ab eis] *iter.* G
47 in] ex GRV 49 sic] sit G 50 nec²] nihil est *add. sed exp.* S

47-48 Cf. HENR. DE GAND., *Quaest. ord. (Summa)*, art. 32, q. 5 (ed. 1520, I, f. 199rO-vP;
ed. 1646, II, p. 507B-508B, n. 32-35); Id., *op. cit.*, art. 21, q. 2 (ed. 1520, I, f. 124vK; ed.
1646, II, f. 316A, n. 9); Id., *Quodl. V*, q. 2 (ed. 1518, f. 154rD; ed. 1613, I, f. 228vb-229ra)
et q. 6 (ed. 1518, f. 161rI-K; ed. 1613, I, f. 238ra-b).

esse, neque in re extra intellectum, neque etiam in conceptu alicuius
intellectus, quia nihil est natum | movere intellectum nisi habens B 260
rationem alicuius realitatis. Res | autem, sive 'aliquid' sic communis- V 124
sime acceptum, non habet rationem | praedicamenti, — sic enim esset I 130
55 tantum unum praedicamentum continens Creatorem et creaturam — ,
sed distinguitur distinctione analogica in id quod est aut natum est esse
tantum in conceptu intellectus sive in ipso intellectu, et in id quod cum
hoc aut est aut natum est esse in re extra intellectum.

Res primo modo est 'res' secundum opinionem tantum, et dicitur 'a
60 reor, reris', quod idem est quod 'opinor, opinaris' quae tantum res est
secundum opinionem, quoad modum quo ab intellectu concipitur,
scilicet in ratione totius, ut est mons aureus, vel hircocervus habens
medietatem cervi, medietatem hirci. Est tamen res secundum veritatem
quoad partes eius quae sunt mons et aurum et huiusmodi; aliter enim | H 238
65 non posset totum esse in intellectu et ens secundum opinionem, nisi
partes essent aliquid secundum veritatem, quia ab alio non potest
moveri intellectus. Quod sic est ens, secundum totum non est res
praedicamenti, sed solum secundum suas partes. Unde nec ista habent
proprias ideas in Deo, et est nonus modus eorum quae dicimus non | R 126
70 habere proprias ideas in Deo.

Aliquid autem, sive res nata esse vel quae est aliquid extra in-
|tellectum, quae dicitur 'res a ratitudine', adhuc non habet rationem C 193
generis aut praedicamenti sicut neque prius, sed dividitur divisione
analogica in id quod est aliquid quod est ipsum esse, et in id quod est
75 aliquid cui convenit aut natum est convenire esse. Primum est ens

ABCDEHIS Pecia 1: GRVa

51 re] neque *add. sed exp.* B 52 neque] nec I 52 quia] quod I 56 distinctione]
definitione C 56 id] *om.* R 56 esse] *om.* S 56-57 esse tantum] *inv.* S
58 aut...est²] *om.* (hom.) R 58 esse] *sup. lin.* R 60 reris] -ris DEGS
56 quod²...opinaris] opinor opinaris quod *sed signis inversionis inv.* B 60 opinaris] *om.*
R -aris V -ris BCDES -naris a 60 tantum] tamen H 62 hircocervus] hircocervus H
hircocervus I 63 cervi] et *add. a* 64 huiusmodi] huius ABCDEGHIRSV
65 non] potest *add. sed exp.* I 65 totum] tantum GRV 67 res] ens *sed exp. et res i.*
m. S 68 solum] substantialis V 69-70 et...Deo] *om.* (hom.) S 69 nonus] novus
BCDEGHla 71 esse vel] essentialis G 72 quae] unde *sed exp. et del. et quae sup.*
lin. man. corr. A *om.* BCDEGHIRSVa 72 ratitudine] rectitudine C et *add. a*
73 praedicamenti] *sed add. sed exp.* G 74 id¹] illud R 74 esse] est *sed in esse corr.*
D 75 aliquid] quid E 75 cui] an *sed exp. et cui sup. lin.* C 75 esse] *om.*
BR 75 est²] esse B enim GRV p *add. sed exp.* R

59-70 Cf. *Ibid.* 71-(p. 28,)90 Cf. *Ibid.*

increatedum. Secundum continet rem omnis creaturae, nec habet rationem generis, quia non potest ei aliquid addi ut differentia, quod sit extra rationem eius quod est aliquid, aut eius quod est esse. Genus autem nihil potest esse, nisi habens differentias extra suam rationem, per quas habet dividi. Nulla tamen res habet esse in genere praedicamenti, nisi sit talis quod non sit ipsum esse, sed solummodo id cui habet convenire vel natum est convenire | esse. Et hoc est per se quidditas et natura cuiuslibet creaturae, consideratae in se sub ratione qua est id quod est tantum, per indifferentiam se habens ad omnia alia, ut ad illa quae ei accidunt quodam modo, secundum quod alibi saepius declaravimus. Et est illud de quo iam diximus, quod habet per se ideam in Deo, unde et per se de ipso habet esse scientia. Tale autem aliquid, sive res cui convenit vel natum est convenire esse, adhuc analogum est ad omnem rem et ad omne esse in crea-|turis, et potest subdistingui dupliciter: vel ex parte ipsius rei, vel ex parte ipsius esse.

Ex parte autem ipsius esse distinguitur penes di-|versos modos essendi. Esse enim quod convenit aut natum est convenire rei, non est nisi secundum triplicem modum: aut in se aut | in alio aut ad aliud, in se sistendo, | in alio inhaerendo, ad aliud inclinando. Et sumuntur penes hoc tres modi praedicamentorum: substantiae | scilicet, accidentium 95 absolutorum, et relationum.

Istorum autem trium modorum essendi duo primi ita sunt diversi,

ABCDEHIS Pecia 1: GRVa

76 nec] neque I 77 potest] *conf.* A 77-78 ut...aliquid] addi ut...aliquid *i. m. sup.* C 78 autem nihil] *inv.* R 79 differentias] differentiam *sed in* differentias *corr.* R 81 sit] fit B 81 id] illud R 82 vel...convenire] *iter.* R 82 convenire esse] *inv.* E 82 esse] *om.* D 82 per se] *om.* R 83 cuiuslibet] *iter.* ? R 83 ratione] in *add. sed exp.* S 84 est] esset *sed in* est *corr.* V 84 habens] habere GRV 85 accidunt] claudunt *sed in* accidunt *corr.* D 85 quodam modo] quodam R 85 alibi] alias *sed in* alibi *corr.* S 86 iam diximus] *inv.* B 87 Tale] Talem *sed in* Tale *corr.* B 88 cui] *sup. lin.* D 91 autem] *om.* a 91 penes] duplici *add. sed forte exp.* D 91 diversos modos] duos modos diversos R 92 essendi] esse (? *eee*) *add. sed exp. et enim iter. sed del.* D 92 enim] ei S 93 ad] in I 94 sistendo] *iter. sed primum sistendo del.* D 95 tres] terminus BC(*sed vel tres i. m. al. man.*)D(*sed in terminos mut.*)ER(*vel terminis ?*)SV 95 scilicet] et *add.* I 95 accidentium] aut *add.* S 97 trium] *om.* V 97 diversi] *om.* S

85-86 Cf. HENR. DE GAND., *Quodl. I*, q. 9 (ed. R. MACKEN, p. 49,53- 59; ed. 1518, f. 6vX; ed. 1613, I, f. 10va); ID., *Quodl. II*, q. 1 (ed. R. WIELOCKX, p. 4,42-(p. 5),53; ed. 1518, f. 28vA; ed. 1613, I, f. 46va); ID., *Quodl. III*, q. 9 (ed. 1518, f. 60vN-62rS; ed. 1613, I, f. 98va-100vb); ID., *Quodl. V*, q. 2 (ed. 1518, f. 154rD; ed. 1613, I, f. 228vb-229ra); ID., *Quaest. ord. (Summa)*, art. 21, q. 2 (ed. 1520, f. 124vK; ed. 1646, I, p. 316A, n. 9) et art. 32, q. 5 (ed. 1520, f. 196C; ed. 1646, II, p. 502B, n. 16).

quod omnino repugnantes, nec possunt fieri circa eandem rem. Ei enim rei cui convenit esse in se, nullo modo potest convenire esse in alio.

00 Dico «inhaerendo», propter quod dicit COMMENTATOR super V^{um} Physicorum, quod illud quod est uni substantia, non potest esse accidens alteri. Constituendo autem illud quod est in se, bene potest esse in alio quemadmodum pars in toto, sive sit integralis sive essentialis, quae ipsum totum cum parte alia vel aliis constituit. Tertius autem disparatus est ab utroque primorum, et nulli eorum repugnans, et bene compatiuntur se circa idem. Cui enim rei convenit esse in se secundum rationem praedicamenti substantiae vel in alio secundum rationem praedicamenti accidentis absoluti, bene potest convenire esse ad aliud secundum praedicamentum relationis.]

Bad. 2

10 Si vero velimus distinguere rem cui convenit esse, ratione ipsius rei, hoc similiter non est nisi tripliciter, secundum triplicem rem ex se absolutam, scilicet substantiae, quantitatis et qualitatis. Quarum prima est unius praedicamenti tantum, scilicet substantiae, quia esse in se subdistingui non potest. Esse autem in alio per inhaerentiam distinguitur in duo secundum duos modos inhaerendi, scilicet sub ratione afficientis subiectum, quod proprium est praedicamento qualitatis, vel in ratione mensurantis, | quod proprium est praedicamento quantitatis. Et sic res cui convenit esse inhaerendo, pertinet ad duo praedicamenta quorum rationes diversae sunt et repugnantes, ut circa eandem rem esse non possint: inesse enim mensurando nullo modo convenire potest rei qualitatis, | neque rei quantitatis inesse afficiendo.

H 238

Bad. 2

Esse similiter ad aliud distinguitur secundum diversos modos essendi ad aliud | in septem praedicamenta, secundum quod alibi declaravimus

G 116

ABCDEHIS Pecia 1: GRVa

98 omnino] omnia GHSV omnia *sed in* omnino *corr.* C(*al. man.*)DI 98 nec] neque I *om.* B 99 convenire] potest conve *add. et conve del.* B 1-2 accidens alteri] *inv.* R 97 illud] istud S 1 bene] *om.* I 4 alia] illa I 4-5 disparatus] disperatus D 5 est] ex R 5 primorum] primarum BE 5 et¹] *sed sed del. et et sup. lin. man. corr.* A 5 bene] *conf.* V 7-8 substantiae...praedicamenti] *om. (hom.)* CDEGHISVa 7-11 substantiae...praedicamentum] *om.* B 11 hoc] *om.* S 11 nisi] *i. m.* D 12 quantitatis et qualitatis] qualitatis et quantitatis V 13 tantum scilicet] *i. m. man. corr.* A 15 inhaerendi] inhaerendis V 15 scilicet] *om.* RV 21 neque...quantitatis] *om.* R 22 modos] modi R

00-2 Cf. AVERR., *In V Phys. Comm.*, comm. 8 (Iunt., IV, f. 213B); cf. etiam ID., *In V Metaph. Comm.*, comm. 15 (ed. R. PONZALLI, p. 135,25-26; Iunt., VIII, f. 118D). 23-(p. 30,)24 Cf. HENR. DE GAND., *Quaest. ord. (Summa)*, art. 32, q. 5 (ed. 1520, I, f. 199rO-201rV; ed. 1646, II, p. 505A-512A, n. 24-46).

in quaestione praetacta de praedicamentis. Quorum sex, scilicet, actio,
passio, quando, ubi, situs, habitus, non fundantur nisi super rem 25
quantitatis, licet diversarum specierum quantitatis, propter quod sunt
praedicamenta accidentium pure. Praedicamentum vero relationis et
super rem substantiae et quanti-|tatis et qualitatis fundatur, nec dicitur
C 194ra praedicamentum accidentis, nisi quatenus fundatur super res praedica-
mentorum accidentis, quantitatis scilicet et qualitatis. Nec tamen debet 30
dici praedicamentum substantiae in quantum fundatur super rem sub-
stantiae, nisi intelligatur quod nomen 'substantiae' ut est nomen
secundae intentionis, sumptum sit a modo essendi in se, ita quod non in
alio, non solum absolute, sed etiam ad aliud. Ut secundum hoc res
substantiae | pertinet ad duo praedicamenta, et ipsum nomen 'substan- 35
tiae' ut est nomen secundae intentionis, esset commune ad duo praedi-
camenta, scilicet ad substantiam proprie dictam, et ad relationem
fundatam super rem substantiae, quae ex hoc etiam participaret ipsum
nomen substantiae, | in quantum fundatur | super ipsam rem praedica-
menti substantiae proprie dictae, et hoc quemadmodum accidens est 40
nomen intentionis secundae communis, sumptum | a modo essendi
alteri inhaerendo, et hoc communiter sive absolute, secundum quod
est res praedicamenti quantitatis et qualitatis, sive ad aliud, et hoc ut est
res praedicamenti | relationis. Et secundum hoc nomen accidentis
convenit tribus praedicamentis, scilicet quantitati, qualitati, et etiam 45
relationi ut fundatur in rebus utriusque.

Ut autem ad maiorem declarationem dictorum intelligamus quae
circa praedicamenta sint, nomina rerum, et quomodo et ad quid
significandum imponuntur haec et illa, sciendum quod circa hoc quod

ABCDEHIS Pecia 1: GRVa

24 praetacta] praedicta R 24-25 actio, passio] inv. R 26 licet...quantitatis] om.
(hom.) I 26 specierum] rerum R 26 quantitatis] et qualitatis add. i. m. E
26 sunt] iter. R 27 pure] i. m. man. corr. A 28 fundatur] fundantur S 30 debet]
debent ? R 31 dici] om. GV i. m. D 31 rem] esse R 32-40 nisi...quemad-
modum] quoniam sed del. et nisi...quemadmodum i. m. inf. man. corr. A 34 Ut] etiam
add. C 35-36 et...praedicamenta] om. (hom.) I 35 substantiae...nomen] om.
(hom.) G 35 pertinet] pertinent BCDEGHIRSVa 36 esset] esse CDEGHSV om.
B est a 37 proprie] iter. G 38 substantiae] quae ex hoc etiam mensurando nullo
modo convenire rei qualitatis neque rei quantitatis add. sed va- cat superscripts. D
38 etiam] om. D 38 participaret] vel per i. m. C participat et -ret add. sup. lin. man.
corr. A et add. BCDEGHIRSV 42 alteri] altero S 43 aliud] lac. B 43 est] om.
D 44-46 Et...utriusque] Substantia vere, etiam si uno modo sit nomen intentionis
secundae, non tamen communis pluribus praedicamentis sed proprie sumpti <s> prae-
cise, id est modo essendi in se sed del. et Et...utriusque i. m. man. corr. A 49 sciendum]
est add. S

50 est dictum iam supra, rei cui convenit vel natum est convenire esse in se,
aut in alio aut ad aliud, triplex potest fieri nominis impositio: aut
praecise ab ipsa re et ad praecise significandum ipsam rem, aut ab ipsa
ut habet talem modum essendi et ad significandum ipsam secundum
quod huiusmodi, aut praecise ab ipso modo essendi et ad praecise
55 repraesentandum | illum modum essendi.

E 189va

Si primo modo nomen esset impositum rei quae potest esse diver-
sorum praedicamentorum secundum diversos modos essendi, non perti-
neret res illa potius ad unum illorum praedicamentorum quam ad aliud,
et esset absolutissime nomen rei.

60 Secundo vero modo diversum est nomen impositum tali rei, ut est
unius praedicamenti res, et ut est alterius, quemadmodum eidem rei
impositum est hoc nomen «albedo» et hoc nomen «similitudo», sed
hoc nomen «albedo» ut cui convenit inesse alteri, ipsum afficiendo, hoc
autem nomen «similitudo» ut cui convenit inesse alteri, ipsum ad aliud
65 ordinando. Similiter, similitudo si fundetur super substantiam, ut super
humanitatem, eandem rem significant humanitas et similitudo, sed
humanitas ut habet esse in se, similitudo vero ut habet esse in ordine ad
alterum, ita quod alia est res significata nomine similitudinis, | ut
fundatur super substantiam et super qualitatem, sed sub una ratione
70 essendi, scilicet respectus ad alterum. Et est nomen rei, sed ut circa
ipsam nata est considerari intentio secunda rationis.

H 238va

Tertio modo diversa sunt nomina imposita vel possibilia imponi
secundum diversos illos modos essendi praecise consideratos absque
ratione rei substractae, et sunt nomina secundarum intentionum circa
75 rem, quemadmodum et hoc nomen 'accidens' impositum est a modo

ABCDEHIS

50 est dictum] inv. D 50 iam] om. D 50 rei] res BC(sed in rei corr.)DEHIS
51 nominis] i. m. E 54 huiusmodi] huius ABDEHIS 54 ab] om. B 56-57
diversorum] modorum add. sed del. B 58 illa] illas BE(sed in illa corr.) 62 hoc¹]
iter. E 63-64 afficiendo...ipsum] om. (hom.) S 64 ad] a i. m. D 65 fundetur]
fundatur CS 65 substantiam] aliam BC(sed del. et substantiam i. m. man.)DEHIS
66 humanitatem] habentem C(sed del. et humanitatem i. m.)S 68-69 ut...qualitatem]
hinc inde sed del. et ut...qualitatem i. m. man. corr. A 70 scilicet] et sed exp. et scilicet
sup. lin. man. corr. A 72 nomina imposita] om. S 72 imposita] posita H
72 possibilia] plurima BC(sed del. et possibilia i. m.)DE(et possibilia i. m.)HI(et forte in
possibilia corr. sup. lin.)S 73 diversos illos] inv. CS 74 substractae] abstractae
BC(sed vel substrare i. m. al. man.)DEHIS 74 et] iter. B 75 accidens] actionis
BC(sed del. et accidens i. m. al. man.)IS

50 Cf. supra, p. 28,87-90.

A 35ra essendi | in altero per inhaerentiam, et est secundae intentionis,
 C 194rb commune pluribus praedicamentis. Sic, si a singulis modis essendi
 singulorum praecise nomina essent imposita, illa simi-|liter essent
 secundarum intentionum, et singula propria singulis praedicamentis, et
 significarent praecise rationes praedicamentorum secundum quas sumi- 80
 B 261ra tur distinctio ipsorum in quantum praedicamenta sunt, non autem |
 penes ipsas res, quia essenziale est praedicamentis quod distinguantur
 Zucc. 390ra inter se penes modos essendi qui sunt rationes praedicamentorum, | ut
 nunc dictum est, et etiam alias in quaestione de praedicamentis.

Accidit autem praedicamento secundum quod praedicamentum est, 85
 quod unum significat aliam rem quam aliud, scilicet quia diversi modi
 essendi eorum sunt repugnantes nec compatiuntur se circa eandem rem,
 ut sunt modus substantiae, quantitatis, qualitatis, propter quod neces-
 sario diversas res significant; et non solum differunt sive distinguuntur
 penes diversos modos essendi et rationes praedicamentorum, sed etiam 90
 penes diversas res et essentias.

Ubi autem sunt diversi modi essendi non repugnantes, sed sese
 compatientes circa idem, quemadmodum sese compatiuntur circa idem
 S 237vb modus in se et ad aliud, | et similiter modus essendi in alio et ad aliud,
 sicut dictum est, non necessario significant illa praedicamenta diversas 95
 res et essentias neque penes illas distinguuntur, — quod expresse patet
 in actione et passione, quae non nisi diversos respectus nominant circa
 eundem motum, qui secundum quod significatur nomine motus, est de
 alio praedicamento, — sed solum penes diversos modos essendi et
 rationes praedicamentorum. Ita et similitudo fundata super qualitatem 00
 idem re significat quod nomen illius qualitatis, et super substantiam,
 idem quod nomen illius substantiae, et sic de aliis nominibus rela-

ABCDEHIS

76 et est] est et *sed signis inversionis inv.* I 77 si] *om.* BC(*sed sup. lin.*)E(*sed i. m.*)I(*sed
 sup. lin.*) 79 propria] *scr. sed in proprie mut.* E 81 ipsorum] eorum C
 82 essentielle] esse naturale C(*sed vel essentielle i. m. inf. al. man.*)IS 87 repugnantes]
om. H 87 eandem] *om.* B 88 modus] essendi *add.* B 89 distinguuntur] distin-
 guuntur (!) B 90 essendi] *om.* E 90 sed] secundum *sed del. et sed i. m.* C 93 ad²]
 in B 95 et] *sup. lin. man. corr.* A 95 distinguuntur] distinguitur S 97 significa-
 tur] signatur D 1 re] rem H

84 Cf. HENR. DE GAND., *Quaest. ord. (Summa)*, art. 32, q. 5 (ed. 1520, I, f. 197rD-201rV;
 ed. 1646, II, p. 504A-512A, n. 21- 46); etiam J. GÓMEZ-CAFFARENA, *Cronologia...*,
 p. 120. 95 Cf. *supra*, p. 29,2-4.

tionum, licet sub diverso modo essendi, | propter quod sunt nomina D 165^v
 diversa et diversis praedicamentis propria.

5 Non tamen cum idem nomen in uno illorum praedicamentorum, ut
 similitudo in relatione, fundatur modo super substantiam, modo super
 qualitatem, est aequivocum in praedicamento relationis, quia formalis
 ratio nominis imponitur a modo essendi ad aliud sive respectus, qui
 quantum est ex se, uniformis est, et res ipsa quasi materialiter cadit in
 10 suo significato. Et per hunc modum relatio, secundum quod est nomen
 generalissimi et nomen relationis realis, est univocum ad relationes
 diversas fundatas super res diversorum praedicamentorum et specierum
 unius | praedicamenti, secundum quas distinguuntur species diversae in Bad. 25
 praedicamento relationis.

15 Et est | respectus iste, ut sic formaliter significatur nomine realis E 189vb
 relationis, respectus realis, quia significatur ut fundatus in re. Qui solum
 est ratio sive intentio, ut praecise significatur nomine intentionis. Et
 secundum hoc relatio est nomen aequivocum, ut est nomen rei sive
 praedicamenti, et in-|tentionis circa illam. H 238va

20 Et propter illum diversum modum significandi eandem rem nomini-
 bus diversorum praedicamentorum, contingit | quod, quamquam idem Zucc. 3^v
 significant re nomina diversis praedicamentis appropriata, ut albedo et
 similitudo, non tamen unum eorum praedicatur de altero in abstrac-
 tione, dicendo quod albedo sit similitudo aut e converso, praedicatur
 25 tamen in concrectione nomen relationis de nomine qualitatis, | dicendo B 261rb
 quod albedo est similis. Non enim album est simile albo, nisi quia
 albedo huius est similis albedini illius, sed quod albedo est similis
 albedini, hoc est similitudine essentiali, quia scilicet in aliquo sibi
 essentialiter communi conveniunt, cuius <modi> est albedo simpliciter
 30 in specie specialissima considerata. Quod vero album sit simile albo,
 hoc est similitudine accidentali, quia scilicet subiecta conveniunt sibi
 accidenti communi, scilicet in albedine simpliciter. Et est illis, scilicet
 albedini huic et illi, similitudo essentialis quia illud commune est eis

ABCDEHIS

3 licet] vel E 3 sunt] *i. m. man. corr.* A 7 formalis] formans B 9 se] *i. m.*
 E 11 et] *sup. lin. man. corr.* A 12 diversas...diversorum] *om.* E 13 distinguun-
 tur] distinguitur S 15 significatur] signatur D 15 realis] *om.* I 16 fundatus]
 fundatur I 17 significatur] significantur (?) *sed in significatur corr.* A 21 quam-
 quam] quemquam C(*sed vel quam i. m. al. man.*)I 22 nomina...appropriata] *i. m.*
man. corr. A 23 eorum] earum I 25 relationis] ut *add. sed exp.* S 27 huius]
 huiusmodi E 27 est similis] *inv.* S 28 est] *om.* D 30 albo] album *sed in albo
 corr.* B 31 sibi] forte in *add sup. lin.* C 32-33 scilicet...illi] *i. m. man. corr.* A

essentiale, istis vero, ut huic albo et illi, est similitudo accidentalis, quia illud commune est eis accidentale.

35

I 131rb
C 194va

Si autem consideretur talis similitudo in substantiis fundata super communem essentiam sive substantiam, secundum quod humanitas Sortis | est similis humanitati Platonis, et per hoc Sortes est similis Platoni, illa similitudo utrobique non | solum est essentialis, sed etiam substantialis.

40

Zucc. 390vb

Est igitur triplex ratio similitudinis: quaedam accidentalis tantum, ut illa quae est duorum alborum in quantum ipsorum est ut subiectorum, quaedam vero essentialis tantum, ut duorum albedinum secundum quod est ipsarum ut duorum individuorum sub albedine simpliciter, quaedam | vero simul essentialis et substantialis, ut duorum hominum vel duorum humanitatum. Et omnes sunt de praedicamento uno, scilicet relationis, non dico accidentalis, sed communis ad accidentalem et essentialem | et substantialem, ratione rationis communis respectus formaliter importati nomine relationis in generalissimo, ut dictum est. |

45

S 238^{ra}Bad. 259rd

Quod igitur dicitur in argumento, quod «alia et alia res sive essentia constituit aliud et aliud praedicamentum», dicendum secundum iam dicta, quod hoc accidit praedicamento secundum quod praedicamentum.

50

A 35rb

Et quod assumitur secundum BOETHIUM, | quod «decem praedicamenta sunt decem prima genera rerum», bene verum est, sed non decem res, nec dixit BOETHIUS aut aliquis philosophorum quod «sunt decem res decem primorum generum». Hoc enim falsum est, quod expresse patet in actione et passione, quae secundum PHILOSOPHUM III° Physicorum, «non sunt nisi duo respectus fundati in eodem motu numero». Falsum est etiam in omni praedicamento respectus, licet non sit hoc ita a PHILOSOPHO expressum sicut de actione et passione. In tota enim

55

60

ABCDEHIS

34 ut] sup. lin. C 34 ut...illi] i. m. man. corr. A 35 est] eadem add. sed del. A 37 sive] essentiam sive add. BCEI 38 est similis] inv. S 44 est] sup. lin. man. corr. A 45 essentialis et substantialis] substantialis et essentialis S 47 dico accidentalis] inv. BCEI 47 ad] sup. lin. B 54-55 praedicamentum] est add. E 52-54 praedicamentum...decem] om. S 56 Boethius] nec aliquis add. sed exp. A 57 decem] om. E 58 patet] iter. S

49 Cf. supra, p. 33,5-19. 50-51 Cf. supra, p. 4,15-16. 54-55 BOETH., In Categorias Arist., I (PL 64, 161A); cf. supra, p. 4,17-18. 59 ARIST., Phys., III, c. 3 (in ANON., Auct. Arist. (ed. J. HAMESSE, 2,101); in THOMAE DE AQ., In Phys. Comm., III (ed. Leon., II, p. 111b, lect. 5, n. 19; Iunt., IV, f. 93B-E; 202b 5-22).

universitate creaturarum non sunt nisi tres res trium primorum praedicamentorum, substantiae scilicet, et quantitatis et qualitatis: cetera autem omnia sunt rationes atque intentiones intellectus circa illas tres res, non habentes aliquid propriae realitatis nisi quia fundantur in rebus illorum praedicamentorum, ut dictum est. Propter quod, cum idea non est nisi rerum, idcirco relationum et respectuum dicimus non esse aliquas proprias ideas.

QUAESTIO 3

UTRUM DEUS ALIQUID INFLUAT REBUS

| Sequitur unicum quaesitum pertinens ad exitum rerum in esse a Deo, Zucc. utrum scilicet Deus aliquid influat rebus.

5 Et arguitur quod non, quia nihil influit nisi in id quod est extra ipsum; extra autem Deum nihil est, quia dicitur Actuum | XVII°: «In ipso vivimus, movemur, et sumus». Ergo etc. B 261^v

Contra. In prima propositione De causis dicitur quod «Omnis causa prima-ria plus influit super causatum, quam secundaria». | Si plus ergo influit, causa | omnium primaria Deus est. Ergo etc. D 165^v
H 239^v
E 190^v
Bad. 2

<SOLUTIO>

Dicendum quod influere dupliciter dicitur: proprie et improprie. Improprie enim influere dicitur res ipsas producere, quod magis proprie dicitur effluere ex se ipsas res, non quia in ipso sint existentes secundum propriarum naturarum quidditates et procedant de occulto in publicum, sed quia virtute eius quam habet in se, illis quae sunt in ipso per rationes ideales, dat esse extra se secundum naturas proprias. Proprie autem influere est in res iam existentes beneficia sua causare et eis illa communicare.

ABCDEHIS

62 res] i. m. D 64 omnia...rationes] (omnis sed exp.) rationes omnia sunt B 2 Utrum...rebus] (Cf. infra, lin. 4) 4 aliquid] aliquam E 4-5 rebus...influit] om. H 7 vivimus] vivimus S 10 primaria] quae add. sup. lin. C 10 Deus est] iter. E 12 dicitur] res add. sed exp. B 14 sint] i. m. man. corr. A 18 est] cum I 18 et] in sed exp. et et sup. lin. C

66 Cf. supra, p. 6,74-(p. 7),87. 6-7 Act., XVII, 28. 8-9 ANON., Liber de causis, I, prop. 1 (ed. A. PATTIN, p. 46, 00; in ANON., Auct. Arist. (ed. J. HAMESSE, 11,1); ed. R. STEELE, 161,4-5; ed. O. BARDENHEWER, p. 163,3-4; citatur in ANON., Les Quaestiones in Librum de causis attribuées à Henri de Gand, ante q. 4 (ed. J. ZWAENEPOEL, p. 26,2).

Et utroque modo Deus influit rebus.

Primo dando eis esse, vel immediate per creationem, vel mediante agente naturali per generationem, quibus tamen prius dedit esse in suis principiis primis ex quibus generantur, producendo illa in esse per creationem, de quo sequitur in 8^a propositione De causis: «*Res omnes entia sunt propter ens primum*» etc.

Secundo modo influit in omnes res conservando eis esse, iuxta illud quod dicit 16^a propositio De causis, «*Omnes virtutes quibus non est respectus, pendentes sunt per infinitum primum, quod est virtus virtutum*»; et virtutes et bonitates influendo ad dirigendum in bene esse, iuxta illud quod dicit propositio 20^a, «*Causa prima regit omnes res*,» ubi dicit COMMENTATOR: «*Et influit super eas virtutem vitae et bonitates secundum modum virtutum re-|ceptibilem et pluralitatem earum*» etc. Agens enim universale secundum COMMENTATOREM super II^{um} Physicorum, «*nunquam re-|linquit causatum sicut ipsum relinquit agens particulare*». Sicut enim eget ad recipiendum, sic ad conservandum | et dirigendum in bene esse; aliter enim secundum | fidem catholicam decideret in nihilum.

<AD ARGUMENTA>

Quod arguitur in oppositum, quod «in nullam rem influit, quia nihil est extra eum», dicendum quod res et quodam modo sunt in ipso, et quodam modo extra ipsum, et similiter ipse quodam modo est in eis, et quodam modo extra eas. Est enim Deus in rebus quemadmodum causa in causato et movens in moto; e converso autem res habent esse in Deo

ABCDEHIS

20 Deus] i. m. man. corr. A 21 eis esse] inv. C 21 creationem] vel immediate (im-sup. lin.) per creationem add. sed va- cat superscrips. C 21 mediante] mediate D 22 esse] prius add. sed del. A 23 principiis primis] inv. BCEIS 25 propter] praeter S 33 II^{um}] I^{um} BCDES 35 enim] et sed exp. et enim sup. lin. man. corr. A 35-36 sic...dirigendum] om. H 36 dirigendum] dirigendum I 37 decideret] desideret B 37 nihilum.] Ad illud add. I

24-25 ANON., *Liber de causis*, XVII (XVIII), prop. 143 (ed. A. PATTIN, p. 85, 38; ed. R. STEELE, p. 175,20; ed. O. BARDENHEWER, p. 179,19; citatur in ANON., *Les Quaestiones in Librum de causis attribuées à Henri de Gand*, q. 60 (ed. J. ZWAENEPOEL, p. 145,40-41)). 27-29 *Ibid.*, XV (XVI), prop. 129 (ed. A. PATTIN, p. 80, 70-72; ed. R. STEELE, p. 174,1-3; ed. O. BARDENHEWER, p. 177,20-21; citatur in ANON., *Les Quaestiones in Librum de causis attribuées à Henri de Gand*, q. 39 et 58 (ed. J. ZWAENEPOEL, p. 95, 69-79 et p. 144,2-3)). 30 *Ibid.*, XIX (XX), prop. 155 (ed. A. PATTIN, p. 89, 97; ANON., *Auct. Arist.* (ed. J. HAMESSE, 11,14; ed. R. STEELE, p. 177,1; ed. O. BARDENHEWER, p. 181,7; citatur in ANON., *Les Quaestiones in Librum de causis attribuées à Henri de Gand*, q. 47 (ed. J. ZWAENEPOEL, p. 119,40-41)). 31-32 *Ibid.*, prop. 157 (ed. A. PATTIN, p. 89, 5-7; ed. R. STEELE, p. 177,7-10; ed. O. BARDENHEWER, p. 181,12-13). 34-35 Cf. AVERR., *In II Phys. Comm.*, comm. 38 (Iunt., IV, f. 631). 39-40 Cf. *supra*, p. 35,5-6.

sicut in primo motivo, adhuc autem sicut et in fine et optimo. Neutrum autem horum habet esse in altero sicut in loco, aut sicut quod est de essentia alterius. Unde de istis modis essendi Deum in rebus, et res in Deo, dicitur 24^a propositione De causis: «*Causa prima est in omnibus rebus secundum dispositionem unam, sed non omnes res existunt in ea secundum dispositionem unam*». Quod est, ut dicit COMMENTATOR, quod «*quamvis causa prima existit in omnibus rebus, tamen unaquaeque rerum recipit eam secundum modum potentiae suae*» etc. | Sunt autem res extra Deum et Deus extra ipsas, in quantum | aliae sunt rerum essentiae et Dei, atque infinita distantia, non situs sed naturae, est inter ipsas. Propter quod dicit GREGORIUS super Ezechielem, parte II^a, homilia 5^a, cap. 6°: «*Ipsae interior et exterior, ipse inferior et superior: regendo superior, portando inferior, replendo interior, circumdando exterior. Sicque est intus ut extra sit, sic circumdat ut penetret, sic praesidet ut portet, sic portat ut praesideat*». Et sic rem esse extra influentem sufficit ut influat in illam, licet alio modo sit intra.]

QUAESTIO 4

UTRUM DIVINA ESSENTIA POTEST COGNOSCI AB INTELLECTU CREATO BEATO, ABSQUE EO QUOD COGNOSCANTUR RES CREATAE IN EA

Sequuntur quaesita in comparatione ad Deum circa creaturas intellectuales specialiter. Et quaerebantur | duo circa omnes creaturas intellectuales, sive angelos sive homines, generaliter, et pertinebant ad eorum cognitionem de divina essentia respectu cognitionis creaturarum in ipsa; quorum primum erat, utrum divina essentia potest cognosci ab intellectu creato beato, absque eo quod cognoscantur res creatae in ea; secundum erat, utrum | intellectus beatus videns divinam essentiam, omnia creata videat in ea. Deinde quaerebantur alia duo circa hominem specialiter; quorum primum pertinet ad operationem intellectus | inte-

ABCDEHIS

43 causato] causagato E 43 in¹] iter. B 48 existunt] existentes C 51 recipit] incipit B 51 autem] om. E 52 et] om. I 53 infinita] sunt add. B 56 circumdando] communicando S 58 esse] iter. sed primum esse exp. E 2-3 Utrum...ea] (Cf. *infra*, lin. 8-9) 4 Sequuntur] Sequitur B 12 specialiter] om. S

47-49 ANON., *Liber de causis*, XXIII (XXIV), prop. 176 (ed. A. PATTIN, p. 97, 20-23; ANON., *Auct. Arist.* (ed. J. HAMESSE, 11,19); ed. R. STEELE, 180,1-4; ed. O. BARDENHEWER, p. 184,14-16; citatur in ANON., *Les Quaestiones in Librum de causis attribuées à Henri de Gand*, q. 28 (ed. J. ZWAENEPOEL, p. 67,34). 50-51 *Ibid.*, prop. 177 (ed. A. PATTIN, p. 97, 24-27; ed. R. STEELE, 180,5-7; ed. O. BARDENHEWER, p. 184,16-18). 55-58 GREGOR., *Homiliae in Ezechielem*, II, hom. 5, n. 11 (CC lat. 142, p. 284, 301-305; PL 76, 991B-C).

riorem, utrum homo purus in hac vita, utens sensibus, potest esse perfecte beatus et perfecte Deum videre; secundum vero pertinet ad quandam eius operationem corporalem exteriorem, utrum laus vocalis beatorum erit in gloria.

D 166ra

Circa primum arguitur, quod divina essentia possit cognosci sive videri absque eo quod aliqua creatura videatur sive cognoscatur in illa seu per illam, quia dicit | AUGUSTINUS, De videndo Deum, «*Si vult, videtur; si non vult, non videtur*»; ergo similiter si vult, videtur creatura ipso viso, et si non vult, non videtur; potest ergo videri nulla creatura visa in ipsa.

Bad. 259^{vg}

Contra. Ipse est magis sufficiens ratio cognoscendi alia a se, quam sit subiectum cognoscendi sua accidentia. «*Sed subiectum perfecte cognosci non potest nisi cognitis omnibus accidentibus eius*», secundum PHILOSOPHUM. Ergo etc. |

<SOLUTIO>

S 238ra

Dicendum ad hoc, quod quamvis videatur aliquibus posse dici probabiliter, quod videns | divinam essentiam videt omnes essentias rerum, quarum ipsa essentia divina est naturalis et perfecta similitudo et exemplar, non solum per quod aliud videtur, sed etiam in quo aliud videtur, prout etiam viso speculo necessario videntur quae in ipso speculo repraesentantur, praecipue si forma speculi una et eadem secundum rem sit repraesentativa sui apud visum et omnium facierum, — quamvis enim speculum huius <modi>, si esset voluntarie se repraesentans, et sic | potens se visui manifestare vel non manifestare, cum tamen sic voluntarie | se manifestaret per suam formam, non posset non manifestare alia, cum per eandem formam repraesentarentur, — et sic quicumque videret essentiam divinam, videret in ea omnia quorum

C 195^{ra}B 262ra

ABCDEHIS

19 seu] sive BCES 20 ergo] igitur S 21 non¹] videtur *add. sed exp.* B 23 Ipse] Ipsa B 24 subiectum] re *add. al. man.* C 25 accidentibus] *iter.* C 25 eius] *om.* B 28 Dicendum...hoc] Ad hoc dicendum I 28-43 quamvis...quod] *i. m. inf. man. corr.* A 34 omnium] spe- *add. sed del.* A 36 se visui] *inv.* S 38 non] *i. m. al. man.* C 38 alia] *enim add. sed exp.* E 38 repraesentarentur] repraesentaretur I 39 ea] eas ABD(*scr. sed in ea corr.*) 40 sicut esset] (*si sed exp.*) esset sicut *sed* esset sicut *in* sicut esset *corr.* B 41 magis vel minus] *i. m. man. corr.* A limpide (?) *add. i. m. al. man., sed sine signo insertionis* A

19-20 AUGUST., *De videndo Deo*, VI, c. 18 (CSEL 44, p. 289, 17; PL 33, 603). 24-26 Cf. ARIST., *De an.*, I, c. 1 (in ANON., *Auct. Arist.*, ed. J. HAMESSE, 6,7); in ALBERTI MAGNI *Comm.*, ed. Cl. STROICK, p. 5; in AVERR. *Comm.* (ed. St. CRAWFORD, p. 14,8-9; Iunt., Suppl. II, f. 5A; 402b 21-22).

40 sic est similitudo quasi naturalis, sed sicut esset gradus in videntibus essentiam quantum ad magis vel minus videre, ita etiam esset huiusmodi gradus in visione ipsarum rerum in illa, videtur tamen probabilius esse sic dicendum, quod divina essentia est et obiectum quoddam cognoscibile, et ratio quaedam cognoscendi et se et alia a se, sed aliter
45 et aliter, quia ut est quiddam absolutum et secundum se consideratum, est ratio cognoscendi se ipsum, non sic autem alia a se, | sed solummodo ut habet in se rationem ideae et cuiusdam respectus exemplaris ad exemplatum, respectu eorum quae sunt alia a se. Nunc autem ita est, secundum quod dicit AUGUSTINUS, VII° De Trinitate, quod «*omnis essentia quae relative dicitur, est etiam aliquid, excepto relativo*». In
50 talibus autem, licet ipsa essentia rei | nec sit nec esse possit sine quodam respectu ad alterum, intellectus tamen finitus et limitatus, quantum est ex parte cognoscibilis, natus est concipere ipsum absolutum et habere conceptum de illo, absque consideratione omnis respectus ad alterum in
55 illo, et hoc maxime quando nulla necessitate cognitum cognoscitur, sed solum prout vult se manifestare; e converso de visibili quod, in lumine existens, non potest latere visum praesentem. Unde scientia, quamvis id quod est, essentialem habet respectum ad scibile, non tamen est necesse ut intellectus creatus intelligens eam, intelligat sub ratione respectus ad
60 scibile, sed absolute ut est qualitas quaedam. In absolutis etiam, ut in forma generis et differentiae, ita est, quod licet id quod sunt, non habet esse nisi in forma speciei, intellectus tamen potest de illis formare conceptum absque intellectu completae formae speciei. |

Zucc.

H 239

Bad. 2

Secundum hoc igitur dico, quod tum propter limitationem intellectus creati sic elevati, tum propter ipsum obiectum voluntarie se demonstrans et alia quae in se videntur, tum propter ipsum cognitum, potest ipsa divina essentia videri sive cognosci ab intellectu creato absque omni cognitione seu visione alicuius creaturae in illa | aut per illam. Dico, | visione distincta, quia indistincte ad minus necesse est videre
70 creaturas videndo divinam essentiam, quod tangit opinio praetacta, et hoc quemadmodum, visa imagine Herculis, in ipsa videtur Hercules indistincte, non distinguendo scilicet Herculem ab eius imagine nec e

Bad. 2

E 190

ABCDEHIS

41 ita etiam] *inv.* S 41 esset] *om.* I 41-42 huiusmodi] huius ABDEHIS 49 dicit] *om.* B 50 ipsa] ipse e *sed e exp.* E 51 nec¹] neque I 53 ex] e E 53 habere] formare *sed del. et habere i. m. man. corr.* A 57 quamvis] sit *add. sed del.* B 57 quod] habet *add. sed del.* C 58 essentialem] essentialis BEIS 61 habet] habent ABCDEHIS 64 tum] forte cum IS 65 tum] cum I(*sed tum sup. lin.*)S 69-73 Dico...converso] *i. m. man. corr.* A 69 Dico] -co...(*Di- abscessum est*)...A 69 necesse] -cesse (*ne- abscessum est*) A 70 tangit] -angit (*t- abscessum est*) A 73 Secundum tamen] Sed tantum S

49-50 AUGUST., *De Trin.*, VII, 1 (CC lat. 50, 247, 106-107; PL 42, 935).

S 238vb

converso. Secundum tamen aliquam elevationem superiorem, secundum quam scilicet videtur | communiter a beatis, non potest videri divina essentia non videndo creaturas in illa, manentibus tali elevatione et ostensione, quia, altero variato, posset Deus facere quod videndo essentiam divinam, non videret creaturas.

<AD ARGUMENTA>

B 262rb

Et secundum hoc concedenda est prima ratio hoc ostendens. |

Ad secundum, quod «divina essentia est sufficiens ratio cognoscendi alia», dicendum quod verum est, sed non necessaria, immo voluntaria. Et cum hoc, si esset necessaria quantum est ex se perfecte cognoscenti eam quemadmodum cognoscit se ipsam, sicut perfecta cognitio subiecti est ratio cognoscendi omnia illius accidentia, non tamen oportet quod sit necessaria cognoscenti | limitato, qui potest sistere in cognoscendo id quod est secundum se, non tamen sub ratione qua est idea omnium aliorum cognitiva ratio, quemadmodum potest cognosci imago in speculo et per speculum sub ratione eius quod est, non cognoscendo per ipsam id cuius est imago. |

Zucc. 393ra

QUAESTIO 5

UTRUM INTELLECTUS BEATUS VIDENS DIVINAM ESSENTIAM,
OMNIA CREATA VIDEAT IN EA

Circa secundum arguitur, quod intellectus creatus naturali cognitione non videt omnia in ea, quoniam tunc videret infinita, quod non potest creatura.

Contra est, quoniam est sufficiens ratio videndi omnia.

<SOLUTIO>

Ista quaestio coniuncta est praecedenti, et solum differunt in hoc quod illa fundatur super naturae possibilitatem in videndo tam ex parte videntis quam ex parte visi, ista vero super actum videndi secundum communem cursum quem habent beati in videndo divinam essentiam. |

Et est dicendum quod, iuxta iam dicta, | nihil videtur ex creaturis,

ABCDEHIS

79 prima] post B 79 hoc] *sup. lin. C* 82 hoc] *i. m. D* 83 quemadmodum... ipsam] *om. S* 83 perfecta] *accidentia add. D* 84 quod] *non add. sed exp. D* 85 sit] *neccesse co add. sed del. et exp. D* 87 cognitiva] *congrua BCDEHIS* 87 cognosci] *cognoscere BC(sed in cognosci corr.)D(id.)E(id.)HIS* 88 non] *om. E* 88 per] *forte del. A om. BCDEHIS* 89 ipsam] *ipsum S per add. CE(?)* 89 est] *om. D et add. I* 2-3 Utrum...ea] *(Cf. supra, p. 53,10-11)* 10 possibilitatem] *pluralitatem sed in possibilitatem corr. C*

80-81 Cf. *supra*, p. 38,23-24. 13 Cf. *supra*, p. 38,28-(p. 39),63.

visa divina essentia, nisi cuius est ipsa idealis ratio. Nunc secundum praedicta quorundam est idealis | ratio per se et propria, quorundam vero nequaquam, nisi per hoc quod ipsa quorum est per se idealis ratio, quodam modo se habent ad illa; quae quidem habitudo non est nisi accidentaliter, quemadmodum species sive essentia specifica accidentaliter se habet ad secundas intentiones, | ad numeros et ad individua et cetera huiusmodi, quorum non est per se et propria idea, ut habitum est supra. |

Quare, cum illa non se habent ad ideam speciei sive essentiae nisi in quantum ipsa se habet quodammodo ad illa, illa ergo omnia accidentaliter se habent ad ideam per quam, videndo divinam essentiam, debeant videri in illa. Nunc autem, viso aut cognito aliquo, non necessario, eo cognito, cognoscuntur omnia illa quae accidentaliter se habent ad illud, dico, ab intellectu finito, quia illa sunt infinita. Quamquam ergo secundum communem modum visionis beatae divina essentia videatur a beatis non solum sub ratione qua secundum se et absolute est essentia quaedam, sed etiam sub ratione qua est idea creaturarum, ita ut omnes essentiae creaturarum per proprias ideas videantur in ipsa, si tamen essentiae rerum non sunt numero infinitae, quae proprias ideas habent, de quibus dicit GREGORIUS, IV° Dialogi, «*Quia illi omnes communi claritate Deum conspiciunt, quid est quod ibi nesciant, ubi scientem omnia sciant?*», non tamen oportet quod omnia singularia et numeros rerum et cetera huius, quae proprias ideas non habent et sunt infinita, simul videant. Talia enim, nisi quodam speciali modo eis manifestentur, naturali notitia videri non possunt, visa divina essentia visione | gloriosa, sed indigent | speciali revelatione, quemadmodum, ut dicitur, datum est animae Christi quod videt omnia | quae Deus est factururus in rebus, licet non omnia quae possent fieri.

ABCDEHIS

15 quorundam] *-dam sup. lin. B* 17 nisi] *om. BC(sed i. m.)DE(sed i. m.)HIS* 20 huiusmodi] *huius ABDEHIS* 22 habent] *om. BC(sed i. m.)DE(sed i. m.)HIS* 22 sive] *specie B* 25 aliquo] *scr. sed forte in alio mut. E* 25 non] *i. m. C* 26 eo] *et D* 26 quae] *se add. sed del. A* 26 accidentaliter] *i. m. man. corr. A* 29 est] *erit add. sed del. A a add. sed exp. S* 31 si] *sed BCDEHIS* 32 sunt] *mo add. sed exp. D* 33-35 de...sciant] *in textu post Non...manifestentur, sed signo 'a' hinc a man. corr. translatum est A* 33 Quia] *Quod D* 35-37 non...manifestentur] *signo 'b' sup. lin. a man. corr. notatur A* 36 huius] *huiusmodi C* 37 videant] *videat ABC (sed in videant corr. al. man.) DEHIS* 37 manifestentur] *per ipsorum essentiam maxime, cum eodem lumine gloriae perlustrant add. sed del. A manifestaretur I manifestantur S* 38-41 naturali...fieri] *signo 'c' sup. lin. a man. corr. notatur A* 38 visa] *nisi sed exp. et visa i. m. al. man. C* 39 ut] *om. C*

20-21 Cf. *supra*, p. 6,52-(p. 18),42. 33-35 GREGOR., *Dialogi*, IV, c. 33 (PL 77, 376B).

<AD ARGUMENTA>

Bad. 260^{rl} Et secundum hoc concedenda est prima ratio.
 E 190vb Ad rationem | in oppositum, quod «est sufficiens ratio videndi
 Zucc. 393va omnia», dicendum quod verum est quantum est ex se, si esset intellec-
 tus ad hoc sufficiens ut ad omnia accidentaliter ad ipsam ordinata |
 posset referre, quemadmodum facit intellectus infinitus divinus. Nunc
 autem ad hoc non sufficit intellectus creatus, quia finitus est, quemad-
 modum intellectus noster, viso principio, non sufficit videre in illo illa,
 ad quae per se sufficiens est ratio cognoscendi quantum est de se, non
 solum illa ad quae se habet per accidens, sed nec illa ad quae se habet
 per se sed mediate.

QUAESTIO 6

UTRUM HOMO PURUS IN HAC VITA, UTENS SENSIBUS, POTEST ESSE
 PERFECTE BEATUS ET PERFECTE DEUM VIDERE

Zucc. 393va | Circa tertium arguitur quod homo purus in hac vita, utens sensibus,
 possit videre Deum per essentiam et esse perfecte beatus, quia si usus
 sensuum hoc impediret, tunc sancti in gloria, quia resumptis corporibus
 habebunt usum sensuum, eum non viderent.
 Bad. 260^{rm} Contra est illud, Exodi XXXIII°, «Non videbit me homo et vivet»;
 tunc autem maxime vivit, cum est in usu sensuum; ergo etc.

<SOLUTIO>

Dicendum quod omnis Deum videns per essentiam, in videndo eum
 beatus est, sed in vidente aliquid requiritur ut absolute videre possit,
 aliquid ut perfecte videre possit, et primum illorum potest esse sine
 secundo, non e converso. Potest enim aliquis Deum videre per essen-
 tiam aliqua-liter, et esse aqualiter beatus; cum tamen perfecte non
 videt, nec est perfecte beatus.

ABCDEHIS

43 est] privatio add. sed del. et exp. B 44 oppositum] dicendum add. sed del. A
 45 esset] om. H 46 accidentaliter] ut add. B 46 ipsam] omnia add. B 48 autem]
 intellectus infinitus divinus add. sed va- cat superscr. S 51 ad] a- sed d sup. lin.
 B 51 nec] neque I 2-3 Utrum...videre] (Cf. supra, p. 37,13-14) 4 utens] videns
 S 5 esse] est S 6-7 resumptis...habebunt] habent sed del. et resumptis...habebunt i.
 m. man. corr. A 9 vivit] homo add. S 9 sensuum] et add. sed forte exp. E 9 etc.]
 Ad hoc add. I 11 videndo] Deum add. sed del. et exp. B 14-15 essentiam] essentia H
 15 cum] scr. sed del. E non sed exp. et cum i. m. C 15 tamen] possit add. sed exp.
 B 16 nec] neque I

44-45 Cf. supra, p. 40,7. 8 Exod., XXXIII, 20.

Est igitur sciendum quod ex parte videntis | aliquid requiritur ut D 166
 Deum per essentiam videat, quo non existente, impossibile est ut eum
 per essentiam videat: scilicet quod vis visiva non sit retracta nec
 impedita. Nisi enim totaliter et perfecte in se collecta fuerit, essentiam
 illam videre non poterit, dicente GRE-GORIO, XXIII° Moraliū, 20° Zucc.
 cap.^o: «Sancti omnes quamdiu in hac vita sunt, divinae naturae secreta
 nondum sicut sunt, contem-plantur, quia nimirum | tunc secreta divinita-
 tis cognoscimus, cum ab huius mundi tumultuosa concupiscentia in
 mentis nostrae cubacula segregamur».

Aliud vero requiritur ut perfecte videat, quod si non adsit, etsi videat,
 perfecte videre non potest: scilicet quod vis visiva sit in esse suae
 naturae perfecta et completa. Ad quod duo requiruntur ex parte animae
 in cuius natura est vis visiva: scilicet quod sit corpori suo unita, et quod
 corpus cui est unita, sit sic dispositum, ne per ipsum sit aggravata.

Propter primum anima separata, etsi Deum videat, perfecte tamen
 videre non potest nec perfecte esse beata, quousque corpus suum
 recipiat, et in ipso perfectionem naturae suae habeat et perfectam
 operationem visivam exercere valeat, secundum quod de hoc determinat
 AUGUSTINUS, 12° Super Genesim, | et alias in quadam quaestione de B 262
 Quolibet exposuimus.

Propter secundum anima in praesenti vita, quantumcumque a sensi-
 bus abstracta, in corpore tamen corruptibili existens, quod aggravat
 animam, Deum perfecte videre aut beata esse perfecte non potest,
 dicente GREGORIO, V^o Moraliū, 13°: | «Nos quousque carnis corrup-
 tione premimur, nullo modo claritatem divinae potentiae sicut in se
 incommutabilis manet, videmus, quia acies infirmitatis nostrae non susti-
 net». Quod dixit, non quia videri non possit | sensibus sopitis, sed quia S 239
 videri non potest quantum | posset, corpore animam non aggravante, A 36°
 quod insinuat per hoc quod dicit, «claritatem potentiae».

ABCDEHIS

20 in se] om. D 21 poterit] pote XXIII rit sed XXIII exp. E 22 cap.^o] sup. lin. man.
 corr. A 23 sunt] divinae naturae add. sed exp. H 23 nimirum] in nimirum D
 24 cum] quia sed exp. et cum i. m. B 24-25 in...cubacula] om. E 26 ut] i. m.
 E 26 quod...videat] om. (hom.) H 26 adsit] assit BD 27 non] om. H
 28 requiruntur] requirantur B 29 sit] ut B 30 sic] om. S 30 ne] i. m. CE
 32 primum] i. m. E 33 nec] neque I 35 Genesim] ad litteram add. BCEIS 35 et
 alias] om. B 37 secundum] quod add. sup. lin. S 41 divinae] om. I 43 sopitis]
 sub (?) solis (?) sed del. et sopitis sub lin. man. corr. A 44 quantum] est add. sed exp.
 S 44 posset corpore] ex corpore posset S

22-25 GREGOR., Moralia, XXIII, c. 20, n. 39 (CC lat. 143B, p. 1173,62-1174,88; PL 76,
 274C-275B). 34-35 Cf. AUGUST., De Gen. ad litt., XII, c. 35, n. 68 (CSEL 28¹,
 p. 432,23-26; PL 34, 483). 35-36 Cf. HENR. DE GAND., Quodl. VI, q. 5 (ed. G. A.
 WILSON, p. 57-65; ed. 1518, f. 222rL-223vS; ed. 1613, I, 337ra-338rb); etiam HENR. DE
 GAND., Quodl. XII, q. 6 (ed. J. DECORTE, p. 34,8-10; ed. 1518, f. 487vE; ed. 1613, I, p.
 242ra-rb). 40-43 GREGOR., Moralia, V, c. 39, n. 52 (CC lat. 143, p. 253,26-29; PL 75,
 707A). 45 Ibid.

Dico ergo breviter ad quaestionem, quod homo in vita praesenti existens, utens sensibus, Deum videre non potest per speciem suae essentiae, quia carnali amore mentem ad se trahunt ne possit totaliter in se recolligi, quod necessarium est ut Deus videatur per essentiam, sicut dictum est, «*quia nimirum*», ut dicit GREGORIUS, VIII° Moraliū, 19°, 50
 «*invisibilis conditoris species, repressa omni corporeae visionis imagine, in cubili cordis invenitur*». Fit autem ista repressio, anima ab hac vita subtra-cta, vel corpore glorioso suscepto quo anima in sua visione non erit impedita sed magis expedita, vel in | sensuum omnimoda subtractione, dicente AUGUSTINO De videndo Deum: «*Nemo potest faciem* 55
meam videre et vivere, quia | necesse est abstrahi ab hac vita mentem, quando in illius ineffabilitatem visionis assumitur, et cum non sit incredibile quibusdam sanctis nondum iam defunctis, ut sepelienda cadavera remanerent, etiam istam excellentiam revelationis fore concessam». Hinc etiam dicit GREGORIUS, XIX° Moraliū, 23°: «*Quisquis sapientiam,* 60
quae Deus est, videt, huic vitae funditus moritur, ne iam eius amore teneatur. Qui enim videt, eo ipso moritur, quo vel intentione cordis vel affectu operis ab huius vitae delectationibus tota | mente separatur» etc.

<AD ARGUMENTA>

Bad. 260^{vn} Per haec patent obiecta utriusque partis. | 65

QUAESTIO 7

UTRUM LAUS VOCALIS BEATORUM ERIT IN GLORIA

Zucc. 394ra | Ad quartum, quod sine argumentis proponebatur a latere, an scilicet laus vocalis erit in gloria, dicendum, quod quaestio ista non quaerit nisi 5
 quomodo ibi poterunt voces formari, cum non supponatur quod ibi sit medium aeris, in quo nata est vox formari et deferri ad aures audientium. Et est maior dubitatio quomodo ibi erit, quam an erit, quia si esset manifestum quomodo posset ibi formari, non dubitaretur an ibi

ABCDEHIS

46 ergo] igitur BCDEHIS 46 vita praesentij inv. B 49 est] ad hoc add. i. m.
 E 50 sicut] ut B 51 corporeae] corruptione E 54 sed...expedita] om. (hom.)
 C 54 sensuum] sensum C(sed in sensuum corr. al. man.) S 56 meam] i. m. E
 58 iam] defectus add. sed exp. H 58 cadavera] cavera B 59 etiam] et B
 63 huius] huiusmodi C 2 Utrum...gloria] (Cf. supra, p. 37, 15-16) 4 ista] illa
 I 5 non] ponatur add. sed exp. E 7 an] ante B

49-50 Cf. supra, p. 38,42-44. 50-52 GREGOR., Moralia, VIII, c. 24, n. 41 (CC lat. 143, p. 412,9-11; PL 75, 825D-826A). 55-56 Exod., XXXIII, 20. 55-59 AUGUST., De videndo Dei, XIII, c. 31 (CSEL 44, p. 305,16-21; PL 33, 610). 60-63 GREGOR., Moralia, XVIII, c. 54, n. 89 (CC lat. 143A, p. 952,64-69; PL 76, 93A).

esset, sed de plano supponeretur, quia in vita illa gloriosa nihil remanebit imperfectum. Quaelibet autem vis activa imperfecta est secundum 10
 quod est in habitu seu in potentia respectu eius quod est, cum est perfecta in suo actu secundo: status enim ille «*sicut dormientis*» est respectu | istius, secundum PHILOSOPHUM, XII° Metaphysicae. | Opor- D 166
 tet igitur quod in vita gloriosa omnes vires et corporales et spirituales B 263
 15 sint perfecte existentes in suo actu secundo, maxime cum actus secundus est perfectus simpliciter. Quod dico | propter aliquas vires quae ibi C 195
 non erunt in sua operatione propter imperfectionem eis adnexam, | ut Zucc.
 nutritiva, generativa, digestiva, augmentativa, et huiusmodi. Quare, cum propria operatio linguae, dentium et labiorum absque omni imper-
 20 fectione adnexa sit locutio atque vocum modulatio, sicut est operatio oculorum visio, quemadmodum igitur ibi ponemus sensum visus in sua actione videndi, sic et linguam in sua operatione voces modulandi, quibus mutuo sancti in patria sese alloquantur et concinent hymnos divinae laudis.

25 Sed quomodo fiet hoc, cum non sit ibi aer inspiratus et respiratus, sine quo | vocis modulatio formari non habet nec deferri, nisi esset S 239^v
 exterius diffusus per totum medium, etsi forte formaretur in ore? Ut non valeat, quod volunt aliqui dicere, quod sicut intestina corporum gloriosorum plena erunt aliquo humore, sic guttur trachi <a> arteria
 30 et os aere, in quo sancti voces poterunt formare.

Si ergo ponamus caelum empyreum, in quo creduntur victura corpora beatorum, sicut cameram magnam concavitatem habentem intra superficiem, circumdantem circumquaque corpora beatorum, et illam plenam esse aere, et in illo contineri corpora beatorum, tunc quaestio
 35 nullam haberet difficultatem. Sed quia nullum elementare corpus nisi gloriosum ibi futurum potius supponitur, quaestio habet difficultatem, in quo formari possit ibi vox, et per quod medium formata deferri, et

ABCDEHIS

10 autem] enim B 13 XII°] XIII° sed in XII° corr. H 15-16 secundus est] inv.
 B 17 erunt] erant B 18 huiusmodij] huius ABDEHIS 22 actione...sua] om.
 (hom.) S 23 sese] om. S 25 sit] fit E fiet B 26 non habet] om. S 26 nec] nisi
 H 28 intestina] pector- (?) add. sed del. C 29 trachi <a> arteria] (cf. ed. 1518)
 trachiarteria ABCEHIS 30 poterunt] potuerunt BE(sed in poterunt corr.)
 32 beatorum] vel bonorum ? A 33 beatorum] vel bonorum ? A 33-34 et...beato-
 rum] om. (hom.) S 34 beatorum] vel bonorum ? A

12 ARIST., Metaph., XII, c. 9 (Transl. anon., ed. G. VUILLEMIN-DIEM, p. 219,21; Iunt., VIII, f. 334L; 1074b 16-17).

hoc maxime supponendo quod substantia empyrei sit solida, non fluxibilis. Si enim fluida esset ad modum aeris, sine difficultate dici posset quod in ipsa vox formaretur, quemadmodum et in aere. 40 Ponendo igitur substantiam empyrei solidam et non intercisam, nec concavitatem habentem, sed totam undique continuam, quomodo vox ibi formabitur?

A 36rb
Bad. 261^{rn}
Zucc. 394vb
Bad. 261ro
E 191rb
H 240va
Et est dicendum quod, istis suppositis, si ibi vox formabitur, | non video quod istud per alium modum potest poni quam dicendo, | quod 45 corpora gloriosa simul erunt cum substantia empyrei, ac si corpora nostra modo essent in aere sine aeris divisione, | sed determinabunt in illo diversos situs. | Quod difficultatem magnam | habet ad praesens.

Sed, ipso supposito, dico quod corpus beati subintrans corpoream substantiam empyrei sine partium alterius divisione, beatus ipse existens 50 in soliditate empyrei potest movere linguam, labia et dentes motibus harmoniacis, quibus moveret illa membra si esset in aere, interceptis absque discontinuatione partibus empyrei, sicut ibi interceptis partibus aeris inter linguam, dentes et labia per ipsarum divisionem. Quare, sicut in partibus aeris interceptis per divisionem, ex harmoniaco contactu 55 dictorum membrorum formatur | vox in aere, similiter dicendum quod formabitur in partibus illis empyrei corporis ex transitu dictorum membrorum per partes empyrei in suis motibus harmoniacis usque ad illas partes interceptas, quasi usque ad illas repercuteret partes aeris, et tunc postquam partes illae vocis sonitum receperint, multiplicant eum 60 per partes continuas circumquaque, toto empyreo corpore resonante in summa melodia. Unde et quidam philosophi posuerunt quod corpora caelestia ex contactu in suis motibus dulcem sonitum redderent, secundum quod recitat ARISTOTELES in II° libro Caeli et mundi.

Sed si dictum illud alicui «videatur insufficiens», quia secundum 65

ABCDEHIS

38 supponendo] om. C 39 fluxibilis] fugibilis sed in fluxibilis corr. al man. C 42 quomodo] quo B 44 Et] Ad hoc I 44 formabitur] informabitur sed in formabitur corr. E 53 sicut] om I 53-54 partibus aeris] om. E 54 dentes] om. C 55 harmoniaco] harmoniacho CEI 55 contactu] om. E 56 aere] esse E 59 repercuteret] vel repercurreret (?) A 62 quod] sup. lin. A 65 dictum] donum ABC(sed in dictum corr.)D(sed del. et dictum i. m.)E(id.)H

63-64 Cf. ARIST., *De caelo*, II, c. 9 (in ALBERTI MAGNI *Comm.*, ed. P. HOSSFELD, p. 162-165; Iunt., V, f. 133C-135H; 290b 13-291a 26). 65 THOM. DE AQ., *Comm. in Sent.*, II, dist. 2, q. 2, art. 2, ad 5 (ed. Parma, VI, p. 407; ed. P. MANDONNET-M. F. MOOS, p. 75).

determinationem PHILOSOPHI in II° De anima, «Sonus non generatur in aere nisi ex confractione et coartatione aeris per dicta instrumenta naturalia», quae non fiunt in proposito, tunc, cum non habemus quid amplius dicamus ex causis rerum naturalium, recurramus ad miraculum, dicendo quod, sicut miraculose, non naturaliter, sunt ibi gloriosa corpora simul cum corpore empyrei, sic miraculose ex | dictis motibus C 191 linguae, dentium et labiorum formatur vox in empyreo, et, ulterius | S 239^a miraculose generata, | multiplicatur ut ad aures singulorum perveniat. D 167 Cui haec non sufficiunt, apponat de suo quod sibi placuerit.

QUAESTIO 8

UTRUM IN ANGELIS SIT COMPOSITIO EX GENERE ET DIFFERENTIA

| Sequuntur quaesita de creaturis secundum se. Et erat primum et Zucc. unicum de creaturis spiritualibus, ut de angelis, utrum in angelis sit 5 compositio ex genere et differentia; deinde plurima alia de creaturis materialibus.

Circa primum arguebatur quod sic, | quia species et genus sunt I 132^a correlativa; sed in angelis est ponere vere species, quia sub una forma plura differentia numero; ergo et in angelis est ponere vere genus, sed 10 non est genus in specie sine differentia, quae addita generi contrahat ipsum ad speciem, et cum eo ipsam constituat; tale autem est compositum ex genere et differentia; ergo etc.

Contra. Ubi sunt genus et differentia componentia et constituentia speciem, quanto species est compositior et plurium differentiarum in se 15 adgregativa, tanto est perfectior, ut patet in homine respectu aliorum

ABCDEHIS

68 quae] sup. lin. E 68 fiunt] fuit B 68 cum non] inv. B 68 quid] aliquid E(sed quod i. m.)S 72 ulterius] om. H 73 generata] ulterius add. ABCDEHIS 74 Cui] i. m. C 74 haec] om. BES 74 sufficiunt] sufficit S 2 Utrum...differentia] (Cf. infra, lin. 4-5) 5 alia] sup. lin. A 5 de] aliis add. sed del. A 7 Circa] Ad I 7 quod] sup. lin. A 11 ipsam] ipsum E 13 differentia] differentiam BC(sed in differentia corr.) E (id.) ibi(?) add. I 14 differentiarum] differentiam sed in differentiarum corr. E 14 in se] om. BCDEHIS 15 adgregativa] adgregativa DES

66-68 Cf. ARIST., *De an.*, II, c. 8 (in ANON., *Auct. Arist.* (ed. J. HAMESSE, 6,74); in ALBERTI MAGNI *Comm.*, ed. Cl. STROICK, p. 125; in AVERROIS *Comm.*, ed. St. CRAWFORD, p. 249,3-4; Iunt., Suppl. II, f. 91B; 419b 20).

Bad. 261ra

corporalium. Tanto perfectiores ergo essent angeli, quanto compositiores. Consequens falsum est. Ergo etc.]

<SOLUTIO>

H 240^{va}B 263^{va}E 191^{va}A 36va

Circa quaestionem istam diversae sunt opiniones. Quidam enim putantes sequi PHILOSOPHUM dicunt quod genus non sumitur nisi a materia, quia communitas generis sequitur communitatem materiae, secundum illud quod dicit PHILOSOPHUS, V^o Metaphysicae, cap.^o De uno: «Unum etiam | dicuntur, quorum genus est unum, et differunt per differentias subiectas ei, sicut homo et equus et canis. Et prope istum modum est dicere quod materia est una». Unde dicunt quod, quae non communicant in materia, non habent genus commune. Quod confirmant per illud quod dicit PHILOSOPHUS in eodem, cap.^o De genere: «Et dicuntur diversa genere | quorum subiectum primum est diversum, et non alterantur unum in alterum, neque utrumque in aliud». Et appellat ibi primum subiectum «primam materiam». Unde dicit ibi COMMENTATOR «Quae enim alterantur ad invicem, | habent eandem materiam, et quae alterantur ad idem, habent illud pro materia». Propter quod etiam PHILOSOPHUS dicit in fine Xⁱ Metaphysicae quod «corruptibile et incorruptibile non sunt unius generis, sed necesse est quod sint alia secundum genus». Quod volunt aliqui exponere de genere, subiecto non praedicabili; quod non possunt, quia ibi dicit quod «non collocantur sub uno genere», collocatio autem sub genere non intelligitur nisi de genere praedicabili. Unde et ibidem dicit COMMENTATOR quod «magis differunt quam opposita in genere». Propter quod videtur ab illis removere rationem generis, quia | non habent materiam communem duabus

ABCDEHIS

16 ergo] sup. lin. A 17 falsum est] inv. D 17 est] e B 19 Circa] Ad I 20 non] sequitur (cf. infra, lin. 21) add. sed exp. C 25 quae non] inv. BC (sed signis inversionis inv.) EIS 27 illud] istud S 28 diversa] diverso B 28 diversum] om. B 29 utrumque] utraque D

23-25 ARIST., *Metaph.*, V, c. 6 (ed. R. PONZALLI, p. 112,130-132; Transl. anon., ed. G. VUILLEMIN-DIEM, p. 92,5-8; Iunt., VIII, f. 112C-D; 1016a 24-27). 27-29 Id., *Metaph.*, V, c. 28 (ed. R. PONZALLI, p. 223,19-20; Transl. anon., ed. G. VUILLEMIN-DIEM, p. 113,10-14; Iunt., VIII, f. 140H; 1024b 10-13). 30 Ibid. 31-32 AVERR., *In Metaph. V Comm.*, comm. 33 (ed. R. PONZALLI, p. 225,56-58; Iunt., VIII, f. 140M-141A). 33-35 ARIST., *Metaph.*, X, c. 10 (Transl. anon., ed. G. VUILLEMIN-DIEM, p. 203,18-20; Iunt., VIII, f. 276D; 1059a 9-11). 36-37 AVERR., *In Metaph. X Comm.*, comm. 26 (Iunt., VIII, f. 276F). 38-39 Ibid., (Iunt., VIII, f. 277rA).

differentiis contrariis, quibus differunt corruptibile et incorruptibile; | Zucc. 1
dicit enim ibi COMMENTATOR quod sunt «*contraria substantialia, quae non sunt in eodem genere*». Et, sicut videtur, PHILOSOPHUS non ponit rationem generis nisi in eis, quorum est materia communis contrarium. Quare cum illa multo minus est in angelis quam in corporibus caelestibus, de quibus loquitur in sermone iam dicto, nullo ergo modo, ut dicunt, est in angelis ponere genus, aut generis communitatem, et si non genus, neque differentiam, dicente PHILOSOPHO, V^o Metaphysicae, in cap.^o De elemento: «*Quod habet differentiam, habet genus*». Et ita nec compositum ex genere et differentia.

Isti respondent ad argumentum primum, dicendo quod species habet duplicem habitudinem: unam ad superius, aliam ad inferius, et ex utraque comparatione habet rationem speciei in corruptibilibus; sed in angelis, si ponatur ibi species | possibilis multiplicari in plura individua, S 240ra
erit ibi species solum comparatione ad inferius; et sic secundum illos in angelis est ponere speciem ex comparatione ad individua diversa inferiora, non autem ex comparatione ad superius, et ita est in angelis species sine genere. Dicerent etiam philosophi non esse proprie | rationem speciei in angelis ex comparatione ad individua, quia non ponunt formam separatam nec subsistere nec posse subsistere, nisi in unico supposito. | Bad. 26
Bad. 26

Sed hoc nullo modo potest stare, quoniam diversitas rerum non impedit identitatem generis saltem logici, dum tamen una communis intentio prima possit ab illis | abstrahi, secundum eundem modum C 196ra
essendi generalissimi. Quantumcumque enim re differunt formae, ut hominis et | lapidis, dum tamen una intentio communis possit ab eis D 167ra
abstrahi, quae non includit in intellectu et ratione sua propria illorum

ABCDEHIS

41 differentiis contrariis] inv. B 43 non] i. m. B 44 rationem] rationis sed in rationem corr B 46 modo] i. m. E 47 aut generis] i. m. E 48 non] a add. E 48-49 dicente...genus] i. m. man. corr. A 51 Isti...argumentum] Ad argumentum respondent isti I 51 dicendo] dicendum S 56 ponere] secundum add. sed exp. B 58 Dicerent] ergo add. C 58 philosophi] et add. D 58 esse] etiam add. sed exp. A 60 formam separatam] inv. BCEIS 65 essendi] iter. I 65 generalissimi] dum...generalissimi iter. sed del. et va- cat super lin. A 66 et] iter. in f. 167rb D

42-43 Ibid., (Iunt., VIII, f. 276K). 43 Cf. supra, p. 48,27-29. 43-44 Cf. ARIST., *Metaph.*, X, c. 10 (Transl. anon., ed. G. VUILLEMIN-DIEM, p. 202,27-(p. 203,2); Iunt., VIII, f. 275M-276A; 1058b 26-28). 49 ARIST., *Metaph.*, V, c. 3 (ed. R. PONZALLI, p. 83,25-26; Transl. anon., ed. G. VUILLEMIN-DIEM, p. 88,6-7; Iunt., VIII, f. 105F; 1014 b 12-14). 51 Cf. supra, p. 47,7-12.

quibus differunt, illa communicant in genere, et propria quibus distinguuntur, sunt differentiae illorum: haec enim est natura generis et differentiarum. Sed ab homine et angelo est abstrahere unam intentionem | communem substantiae, non aequivocam, quemadmodum ens est aequivocum ad substantiam et accidens sed prima significatione substantiam significat et accidens — substantia autem non significat prima significatione corporalia et incorporalia, — immo quo aliquid | commune distinguitur contra res accidentium. Aliter enim unus modus essendi distinctus, scilicet esse in se, non conveniret eis, quemadmodum unus modus esse in alio indistinctus non convenit quantitati et qualitati, et essent diversa praedicamenta substantiae, sicut sunt diversa praedicamenta accidentium, quod falsum est.

Falsum est ergo id ex quo sequitur, scilicet quod substantia non significat prima significatione aliquid commune ad incorporalia et corporalia. Et constat quod habent aliqua propria quibus distinguuntur extra intentionem substantiae; aliter enim non esset aliquid commune significatum nomine substantiae significatione prima, quemadmodum non est aliquid unum commune significatum nomine entis: nihil enim est in rebus, cui significatione prima non convenit significatio entis. Est ergo substantia ad minus genus ad homines et corporalia, atque ad angelos et incorporalia.

Quare cum, ut dictum est, sua propria sunt ipsorum | differentiae, in angelis ergo necesse est ponere compositum ex genere et differentia, et esse super illos genus aliquod commune cum corporalibus ad minus generalissimum. Multo ergo fortius ipsorum corporalium inter se, scilicet

ABCDEHIS

68 differunt] differant CE 69 est natura] inv. B 70 et] etiam H 71 ens est] est ens sed signis inversionis inv. B 73 accidens] secundaria add. i. m. man. corr. C 73 autem] om. BCHS i. m. E sup. lin. I 74 corporalia] corpora sed in corporalia corr. A 74-75 quo...commune] aliquid quo commune sed signis inversionis inv. C aliquid commune quo S 75 distinguitur] distinguuntur ABCDEHI 76 distinctus] (cf. supra, 70-71) indistinctus BCDEHIS 77 indistinctus] distinctus S 78-79 substantiae...praedicamenta] om. (hom.) B 79 falsum est] om. (hom.) E 81 significat] signat D 82 corporalia] incorporalia D 82 aliqua propria] inv. B 84 significatione] propria add. sed del. et exp. A 85 significatum] signatum D 85 enim] om. I 86 non] scr. sed exp. C 87-88 atque...incorporalia] om. (hom.) H 88 incorporalia] corporalia BC(sed in- sup. lin.)D(id.)EIS 90 est] om. B(sed i. m. inser. ante necesse)DEHIS 90 compositum] compositionem DE 92 generalissimum] i. m. man. corr. A 92-93 scilicet] sup. lin. A

89 Cf. supra, 68-69.

cet corruptibilium et incorruptibilium, ut substantia sit eis unum genus commune et cadant sub prima eius differentia, qua communiter distinguuntur contra incorporalia. Quae cum genere substantiae necessario facit speciem, et constat quod non specialissimam, quia tunc corpus corruptibile et incorruptibile differrent solo numero et convenirent in forma et specie, sed secundum PHILOSOPHUM in fine X¹, «impossibile est ut sint formae tales», id est, secundum COMMENTATOREM, «eadem forma in specie aeterna et non aeterna». Facit ergo unam speciem subalternam, quae, sicut est species respectu superioris, sic est genus respectu inferiorum. Et sic corporalia corruptibilia et incorruptibilia non solum sunt in eodem genere generalissimo substantiae, sed etiam subalterno, scilicet corporis simpliciter dicti.

Quod tamen videtur esse contra COMMENTATOREM, qui exponens illud PHILOSOPHI in fine dicti | X¹, «Diximus modo in eis per nomina», dicit: «Dixit hoc quia corruptibile et incorruptibile sunt duae differentiae contrariae, ita quod qui congregat illa, est | eis nomen aequivocum. Et qui loquitur de tali natura, non loquitur nisi de nominibus, quoniam hoc nomen 'corpus', verbi gratia, quod dicitur de corruptibili et incorruptibili, est nomen aequivocum. Et ideo si corpus corruptibile est corpus compositum ex materia et forma, dicetur aequivoce cum materia et forma generabilis et corruptibilis».

Propter hoc et propter aliud iam dictum, quod scilicet genus sumitur a materia, sciendum quod praeter genus subiectum | quod est materia, duplex distinguitur | genus praedicabile, scilicet naturale et logicum.

Quorum primum dicitur sumi a materia, non tamen excludendo sed potius includendo formam, quia sumitur a forma secundum esse quod habet in materia generabilium et corruptibilium: quod enim dicitur sumi a materia, non intelligitur a materia generaliter, si ponatur materia

ABCDEHIS

93 substantia] scilicet corruptibilia add. i. m. al. man. C 94 qua] quia BEI(sed in qua corr.)S 97 et incorruptibile] i. m. E 1 species] res BC(sed exp. et species i. m.)DEHI(sed forte in species corr.)S 1 sic] sicut sed in sic corr. B 1 respectu] superiorum S 8 congregat] congregant A(sed in congregat corr.)DH 9 nominibus] omnibus S 11 corruptibile] scr. sed in incorruptibile corr. C 12 et forma] om. S 18 sumitur] i. m. man. corr. A 18 et corruptibilium] om. EI 20 a] om. S 20 materia³] om. E

98-99 ARIST., *Metaph.*, X, c. 10 (Transl. anon., ed. G. VUILLEMIN-DIEM, p. 203,20; Iunt., VIII, f. 276D; 1059a 11). 99-00 AVERR., *In Metaph. X Comm.*, comm. 26 (Iunt., VIII, f. 277rA). 6 ARIST., *Metaph.*, X, c. 10 (Transl. anon., ed. G. VUILLEMIN-DIEM, p. 203,2-3; Iunt., VIII, f. 276A; 1058b 29). 7-13 AVERR., *In Metaph. X Comm.*, comm. 26 (Iunt., VIII, f. 276G-H). 14 Cf. supra, p. 48,20.

in caelestibus corporibus aut etiam in angelis, sed a materia generabilium et corruptibilium tantum, ut iam patebit.

Secundum vero genus, scilicet logicum, dicitur sumi a forma tantum, non excludendo materiam.

Zucc. 395vb Dicitur autem genus naturale sumi a materia, et logicale a forma, quia naturalis considerat formam | generis ut est res praecise, logicus autem ut est intentio prima, et hoc in quantum circa ipsam consideratur intentio secunda quae exprimitur nomine generis, accidit intentioni primae, consideratae ut est «res», | dicente COMMENTATORE super cap.^m C 196va De parte: «Forma secundum quod est genus et differentia, differunt a formis secundum quod sunt formae. | Illas enim esse genus aut differentiam est accidens quod accidit eis». | Res autem quae est forma generis, cui accidit quod dicatur genus, quocumque modo consideratur, sive naturaliter ut est res, sive logice ut est intentio prima sub intentione secunda, semper in quantum huiusmodi, aliquid imperfectum et incompletum dicit, expectans completionem in specie per formam differentiae, quae est complementum in forma speciei. Propter quod dicit PHILOSOPHUS V^o Metaphysicae, cap.^o De parte, quod «genus est pars formae» et «aliter species pars generis». Nunc autem forma quaecumque, quod incompletionem habet in esse simpliciori in quantum res est, hoc habet ex eo quod est materialis sive nata esse in materia, quae ex se quid imperfectum et incompletum est, et ideo nata est perfici per formam prius sub ratione imperfecti et incompleti quam perfecti et completi, saltem ordine naturae, licet non temporis, dicente COMMENTATORE super

ABCDEHIS

23 genus...logicum] i. m. man. corr. A 25 a¹] iter. D 25 et] sup. lin. A 28 quae] exprimitur...quae add. (homoiocceph.) A 32 accidens] actionis BCDEHIS 35 huiusmodi] huius ADEHIS 38 De] Ex B ex add. D 39 aliter] alter D 40 in...simpliciori] i. m. man. corr. A 40 hoc] non add. sed del. et exp. A 41 eo] se sed del. et eo sup. lin. man. corr. A 41 quod] om. ABC(sup. lin.)DE(i. m. al. man.)HI(id.) 41 est] sed im- sed del et est sup. lin. man. corr. A 41 materialis] et in quantum add. sed del. A 41 sive] i. m. man. corr. A 41 nata] est add. sed del. A 42 et] Deo (?) add. sed exp. H 42 nata est] inv. E 44 saltem...temporis] i. m. man. corr. A

22 Cf. *infra*, p. 53,59-(p. 54,)74. 30-32 AVERR., *In Metaph. V Comm.*, comm. 30 (ed. R. PONZALLI, p. 212, 50-52; Iunt., VIII, f. 137I). 38-39 ARIST., *Metaph.*, V, c. 25 (ed. R. PONZALLI, p. 209,8 et 210,11; Transl. anon., ed. G. VUILLEMIN-DIEM, p. 110,24-25 et p. 111,3-4; Iunt., VIII, f. 137D; 1023b 17-18 et 1023b 23-25).

45 illud IIⁱ Metaphysicae, «In fundamento naturae non est aliquid distinctum»: «Et dixit hoc, quia declaratum est post, scilicet in VII°, quod 'genus est aliud a materia'. Genus enim est forma universalis, materia autem est quod in ea non debet esse aliquid in actu omnino. Et ex eis quae recipit, nullam habet formam omnino, neque universalem neque particularem, sed primo recipit formam universalem, et post mediante forma universali recipit formas alias | usque ad individuales. Et est una numero, secundum quod est subiectum formarum individualium, et multa secundum formas, quia dividitur per eas. Et est universaliter similis generi, sed differt a genere, quia est una numero in multis, et esse | eius est in potentia, genus autem est unum in forma media inter actum et potentiam, et in multis. Et ideo genus potest praedicari de pluribus speciebus et individuis illarum specierum, materia autem non potest praedicari de | speciebus generatis ex ea».

Quapropter, si forma accipiat sub ratione incompleti ut res, hoc non est ex natura formae simpliciter et indeterminate acceptae, sed quia est materialis, nata esse in materia. Forma enim specifica non existens in materia generabilium et corruptibilium, sed separata, quanto est simplicior et minus composita etiam ex genere et differentia, et | quanto sub esse simpliciori nata est accipi quantum est ex parte sui, tanto est perfectior et superior in gradu naturae, e contrario ei quod convenit formae existenti in materia generabilium et corruptibilium.

Quanto enim forma talis magis est composita ex genere et differentia, tanto est perfectior et in superiori gradu naturae, et quanto est simplicior et minus composita, tanto in inferiori | gradu est. Et hoc quia in

ABCDEHIS

47 enim] non add. I 51 una] illa E 52 quod] iam add. E 54 generi] generis BDH (sed in generi corr.)IS 54 est] et sed exp. et del. et est sup. lin. man. corr. A 54 numero] quia add. sed exp. H 55 est¹] om. D 55 in potentiam] impotentiam B 58 speciebus] pluribus S 60 et] sed C (sed del. et vel sup. lin.)DEH 60 quia] quod S 62 quanto] quando sed in quanto corr. D 64 nata] natus D natum CE 65 perfectior et] inv. DEH 65 et] om. C 65 ei] enim S 65 convenit] contingit BCDEHIS 66 et corruptibilium] om. I 69-(p. 54,)89 Et hoc...corruptibilibus] i. m. inf. man. corr. A

45 Id., *Metaph.*, I, c. 8 (in *Auct. Arist.* (ed. J. HAMESSE, 1,31); Transl. anon., ed. G. VUILLEMIN-DIEM, p. 26,27; Iunt., VIII, f. 14F; 989b 6-7); cf. etiam THOMAE DE AQ. *Comm.*, I, lect. 12, n. 198 (ed. Parma, XX, p. 275b; ed. Torino-Roma, p. 67-68). 45-58 AVERR., *In Metaph. I Comm.*, comm. 17 (Iunt., VIII, f. 14K). 47 Cf. ARIST., *Metaph.*, VII, c. 12 (Transl. anon., ed. G. VUILLEMIN-DIEM, p. 146,16-23; Iunt., VIII, f. 195B; 1038a 1-10).

corruptibilibus illud quod habet plures differentias et per hoc est compositius, virtute continet differentiam simplicioris et minus compositi, sive illud minus compositum fuerit ipsum genus subalternum divisum, sive aliqua species condivisa sub eodem genere, et cum hoc aliam vel alias, et non e converso. Verbi gratia, corpus mixtum quod compositum est ex genere et differentia, simplicius est et pauciores differentias habens quam corpus inanimatum et quam corpus animatum, quae sunt species sub illo et addentes proprias differentias, et est utrumque perfectius in natura, quia continet differentiam corporis mixti, et non e converso. Et similiter corpus mixtum animatum est compositius et perfectius quam mixtum inanimatum, quia continet virtute differentiam mixti inanimati, et cum hoc addit aliam differentiam propriam.]

Bad. 262^{rs}

In incorruptibilibus autem illud quod habet plures differentias et per hoc est magis compositum, non sic potest dici perfectius quam illud quod habet pauciores, quia in numero illarum plurium differentiarum non includitur virtute differentia completiva eius quod | habet pauciores, sed potius e converso, licet semper in incorruptibilibus species habens plures differentias, perfectior sit suo genere, habente pauciores, sicut etiam dictum est in corruptibilibus. Unde etiam forma corporalis incorruptibilem, quanto consistit in esse simpliciori, tanto et perfectiori, et ideo in divisione entium, ubi primo sistit in aliquo reali extra materiam generabilium et corruptibilem, illud est simplicissimum, et ideo perfectissimum.

H 241^{va}C 196^{vb}D 167vb

Cum enim ens communissime acceptum dividitur, prima divisio est solummodo vocis in significationes, ut cum dicitur entium aliud incrementum, aliud vero creatum. In ente autem increato stat divisio in uno latere, et est omnium simplicissimum et perfectissimum quod non est nisi ipsum esse. Ens vero creatum est aliquid cui convenit esse, in quo

ABCDEHIS

72-73 sive...genere] i. m. man. corr. A 73 condivisa] cum divisa B 73 cum hoc] canibus D 73 hoc] om. B 74-82 Verbi...proprium] i. m. man. corr. A 74 quod] quem BC 75 est] om. BCDEHI (sed i. m.) S 76 differentias] om. S 76 inanimatum...corpus] om. (hom.) I 76 quam] sup. lin. man. corr. A 77 sunt] plures add. E 80 compositius et] i. m. man. corr. A 80 inanimatum] et compositius add. sed del. A 83 incorruptibilibus] corruptibilibus BC (sed in- sup. lin.) 83 autem] aliud add. sed exp. B 83 habet] pauc- (cf. infra, lin. 86-87) add. sed del. et exp. A 84 compositum] in pluribus add. sed del. A 85 pauciores] perfectiores C (sed in pauciores corr.) DEH 87 in] om. HIS 88 habens] habent B 90 simpliciori] simpliciorum H 95 in significationes] om. E 96 uno] om. E 97 est¹] om. I

prima divisio non est penes rem sed penes modos essendi, | in esse in se, quod est proprium substantiae, et esse in alio, quod est proprium accidentium | absolutorum, et esse ad aliud, quod est proprium respectuum, secundum quod habitum est supra.

Post hanc autem divisionem in praedicamento substantiae accipitur forma logicae sub ratione incompleti ut est intentio prima, cui accidit intentio secunda, scilicet generis generalissimi, quod non est ex natura formae secundum se, nec ab aliquo esse eius in materia, sed ab opere rationis. Propter quod in generalissimum substantiae non est genus naturae, sed logicum tantum. In quo, quia est solum quid intentionis, nullus est status creaturae in substantia simpliciter, ut aliqua sit substantia tantum sistens in simplicitate formae generis, | sed oportet, ad hoc ut sistat, formam generis, quae est | incompletum quid rationis, determinari per differentiam ex utroque latere divisionis | substantiae, ut quidquid contineatur sub genere substantiae, necessario sit | compositum ad minus ex forma generis et differentiae logici acceptione, ut omne quod habet genus, habeat differentiam, et e converso.

Nec est contrarium quod dicit PHILOSOPHUS, V^o Metaphysicae, cap.^o De elemento: «*Quod habet genus, non habet differentiam necessario*», quia, secundum COMMENTATOREM, «*extendit nomen generis ad communitatem unius et entis, quae non habent differentias per quas dividuntur, quia non dicuntur univoce*».

Divisione autem substantiae facta logice per differentias in substantiam incorpoream et corpoream, constitutum in utroque latere naturaliter natum est sistere primo in aliquo perfectissimo et simplicissimo sub

ABCDEHIS

00 alio] aliquo S 3 in] sup. lin. C 4-5 prima...intentio] om. (hom.) I 7 rationis] positionis C (sed vel rationis i. m.) S 7 in] scr. sed del. et etiam i. m. D etiam sed forte del. C 10 tantum] om. BCDEHIS 10-11 ad hoc] sup. lin. man. corr. A 12 determinari] determinati sed in determinari corr. C 13 quidquid] quid C (sed vel quidquid i. m.) D (sed in quidquid corr.) E (id.) H 13-14 compositum] compositam sed in compositum corr. C 14 logicali] locali C (sed in locali corr.) E (id.) H 16 Nec] Neque I 16 est] om. C (sed sup. lin. post contrarium) D (sed sup. lin.) E (sed i. m.) H 16 quod] ut B 17 elemento] elementis sed in elemento corr. B 19 habent] i. m. B 21 differentias] differentiam CDE 22 et corpoream] om. S 22 constitutum] constitutum sed in constitutum corr. D

2 Cf. supra, p. 28,91-96. 17-18 ARIST., *Metaph.*, V, c. 3 (ed. R. PONZALLI, p. 83,26; Transl. anon., ed. G. VUILLEMIN-DIEM, p. 88,6-7; Iunt., VIII, f. 105F; 1014 a 12-14). 18-20 AVERR., *In Metaph. V Comm.*, comm. 4 (ed. R. PONZALLI, p. 89,119-120; Iunt., VIII, f. 106F-G).

Bad. 262^r

genere, ut non sit adhuc accipere genus naturae in primis dividendis
substantiam. Unde dividendo ex latere substantiae corporeae, corpus
est genus logicum tantum, non naturale, et dividitur in corpus incorrup-
tibile et corruptibile.]

H 241vb

Et patet quod huic non est contrarium illud quod iam inductum est
de PHILOSOPHO et COMMENTATORE, quod corpus non est univocum ad
corruptibile et incorruptibile, verum est tamquam genus naturae, quia
in genere naturae non conveniunt, quia non sunt circa eandem mate-
riam differentiae eorum, sed unum eorum pertinet ad genus naturae,
alterum vero non, secundum praedicta. Est tamen univocum ad illa
tamquam genus logicum, quia significat communem intentionem realem
ad illa duo, quae non habent aliquam rationem incompleti ex natura rei
ad illa, sed solum ex consideratione intellectus, ut patet ex dictis. Et
dividitur per differentias, quarum una ex uno latere cum genere quod
est corpus simpliciter, constituit corpus corruptibile, ex alio vero latere
constituit corpus incorruptibile. Quorum utrumque genus logicum est
ad ea quae sub ipso continentur, propter incompletionem intentionis
communis ad contenta.

Bad. 262^vB 264vb

Sed primum illorum cum hoc est genus naturae, quia non solum
habet incompletionem rei significatae ex opere intellectus, sed etiam ex
natura rei, quia, ubi primo stat divisio, nata est stare in aliquo
incompletissimo, ex quocumque latere procedat, et divisum ex uno
latere est simplicius et imperfectius, in alio vero latere perfectius est et
compositius. Et est in ipso perfectiori semper virtute id quod est
perfectionis in alio, ut si corpus corruptibile dividatur in simplex et
mixtum, mixtum habet in se virtute quidquid est in simplici. Si simplex
subdividatur per duas differentias, stat primo divisio in illo elementari

ABCDEHIS

25 substantiam] formam *sed del et substantiam i. m. man. corr.* A 26 logicum] logicam
D 26-27 incorruptibile...corruptibile] corruptibile et incorruptibile S 27 et] in *add.*
B 28 non] con- *add. sed del.* D 28 contrarium] necessarium S 28 inductum]
dictum S 30 et incorruptibile] *om.* S 30-31 quia...naturae] *om. (hom.)* H 31-32
materiam] vel naturam *add. i. m.* C naturam I 32 eorum] *om.* E 34 quia] quod
S 35 non] tamen D vel quod non licet *add. i. m.* C 45 procedat] procedit
CDEHI 46 in...perfectius] *om.* E 47 est] *om.* S 48 perfectionis] perfectius *add.*
CDEHIS 49 mixtum] *om.* I 49 habet] *i. m.* E 50 subdividatur] subdividitur
CDEH

29-30 Cf. ARIST., *Metaph.*, X, c. 10 (Transl. anon., ed. G. VUILLEMIN-DIEM, p. 203,2-3;
Iunt., VIII, f. 276A; 1058b 29); AVERR., *In Metaph. X Comm.*, comm. 26 (Iunt., VIII,
f. 276G-H); cf. etiam *supra*, p. 51,5-13. 33 Cf. *supra*, p. 51,14-(p. 52,)24. 36 Cf.
supra, p. 52,25-37 et p. 55,3-7.

corpore simplici, quod habet formam incompletissimam, cuius | virtus D 168
est in eo quod cadit sub alio | membro divisionis, et addit rationem C 197
propriae differentiae. Similiter, si corpus mixtum dividatur in animatum
et in inanimatum, animatum habet in se virtute quod habet inanima-
tum, et addit rationem propriae differentiae. Et similiter, si animatum
per vegetabile tantum et sensibile, in sensibili est virtute vegetabile, non
e converso, et addit propriam differentiam. Ita quod | semper in magis Zucc.
composito est duplex nobilitas, et propriae differentiae, et quia illud
quod est virtute in ipso de altero, nobilius in ipso est quam in altero,
quemadmodum in sensibili vegetabile nobilius est quam in vegetabili
tantum; quod totum contingit, ut dictum est, ratione materiae. Propter
quod in talibus genus dicitur sumi ex parte materiae, non quia materia
completivum est in significatione generis, sed quia ratio incompletioris
in quo nata est primo | stare ratio generis et a quo abstrahitur, S 241
contingit, ut dictum est, ex parte materiae, quae de se indeterminatum
quid est, quemadmodum et genus et maxime supremum: in hoc enim
conveniunt genus et materia, licet in alio differant, ut dictum est supra.] Bad. 2

Cum vero corpus | simpliciter, quod est genus logicum, tantum cadit E 192
in divisione ex latere corporis incorruptibilis, illud, adhuc si dividatur
per species, semper est genus logicum tantum, et stat divisio prima in eo
quod est corpus caeleste incorruptibile perfectissimum. Et si divisio in
alio latere stat, ipsa stat per additionem differentiae, quae, addendo
rationem alicuius maioris compositionis, addit rationem imperfectionis,
non respectu generis sed respectu speciei condivisae.

Ut contrario modo se habent differentiae in latere corporis incorrup-
tibilis et corruptibilis, quia in latere corruptibilis, ponendo maiorem
compositionem, maiorem perfectionem ponunt, in latere vero corporis
incorruptibilis e contrario maiorem imperfectionem. Quod si hoc
contingit in corpore incorruptibili, quia non habet materiam quae

ABCDEHIS

54 in] *om.* BD 54 animatum] *om.* I 54 habet] animatum *add.* B 56 per]
animatum *add.* ABCDEHIS 56 tantum] vel dividatur *add. i. m.* C 56 vegetabile] et
add. CEH 58 duplex] te *add. sed del.* C 60 in] *iter.* S 61 contingit] attingit
C(*sed vel con- i. m.*)D 61-62 Propter...materiae] *i. m. sup.* C 64 et] *om.* C
68 simpliciter] *om.* E 70 tantum] *om.* E 70 divisio] tantum *add.* E 70 eo] hoc
C 72 ipsa stat] *i. m.* E 72 additionem] substantiae *add. sed exp.* B 75 Ut] *e add.*
C 76 in] respectu D 78 imperfectionem] imperfectionem *sed in imperfectionem*
corr. B 79 materiam] naturam D

61 Cf. *supra*, p. 51,14-22.65 Cf. *supra*, p. 56,25-37.67 Cf. *supra*, p. 52,23-24.

primo nata est recipere formam sub esse incompletissimo, multo fortius hoc contingit in latere substantiae spiritualis incorporeae, quae aut nullo modo habet materiam, aut multo magis recedentem a natura materiae generabilium et corruptibilium, quam recedat materia corporum supercaelestium.

B 265ra Sed de substantia illa in summa | satis responsum est ad quaestionem propositam, quod habet compositionem ex genere saltem generalissimo et differentia ei superaddita, sive stet in unica specie et etiam in unico supposito, sive in pluribus suppositis sub illa specie, sive in pluribus et | diversis speciebus, quocumque modo accipiantur.

H 242ra Sed, | ut credo, hoc non sufficit intentioni quaerentis. Volebat enim scire, ut credo, distinctionem angelorum inter se sub generalissimo, scilicet utrum aliqui sint differentes inter se genere, an specie tantum, an numero tantum, et quomodo in eis accipiuntur genus et species.

I 133ra Et est sciendum quod quaedam opinio ponit sub genere substantiae statim stare angelicam naturam, in una specie specialissima composita ex forma generis generalissimi et unica differentia, et quod singuli angeli | inter se non differunt nisi numero. Et erat opinio IOANNIS DAMASCENI in libro De duplici natura et una persona Christi ad IOANNEM episcopum Laodiciae, ubi scribit sic in principio libri: «Unaquaeque species una natura est, velut omnes angeli una natura sunt, et omnes homines una natura sunt, et unusquisque angelus hypostasis est,» et expressius aliquantulum post: «Incorporeum hic dico velut animam, angelum, daemonem. Unumquodque horum species specialissima est».

Zucc. 396vb Quod non potest stare, cum in individuis sub eadem specie non sit ordo nisi accidentalis. Non ergo esset ordo in angelis secundum gradus substantiales naturarum, sed solum secundum gradus gratiarum acci-

ABCDEHIS

80 sub esse] substantiae I 81 substantiae] iter. sed exp. I 81 incorporeae] in corpore DE 82 materiam] naturam D 83 recedat] a add. S 86 propositam] propositionis sed in propositam corr. C 87 sive] sicut B 88 sub] ab E 90 sufficit] ad add. I 90 intentioni] intentionem I 90 Volebat] Volebat H 92 sint] sunt D 92 an?] in H 92-93 an?..tantum] om. CD(sed i. m.)E(id.)H 95 statim] i. m. man. corr. A 96 ex] materia add. sed exp. B 00-1 et...sunt] om. (hom.) BS 3 angelum daemonem] daemonem et angelum C 4 Quod] om. B 4 non potest] potest non sed signis inversionis inv. D 4 cum] quia sed exp. et del. et cum sup. lin. man. corr. A 4 in] om. EHIS 5 nisi] nec sed in nisi corr. S 6 gradus] substantiales add. sed exp. S 6-7 accidentales] acti I

99-1 IOANNES DAMASC., *De institutione elementari*, c. 2 et 3 (ed. Coloniae, 1546, p. 42; PG 95, 99C-102A). 2-3 *Ibid.*, c. 8 (ed. Coloniae, 1546, p. 44; PG 95, 106C).

dentales, quod est contra sanctos, et maxime contra illud quod beatus GREGORIUS dicit de excellentia Luciferi super ceteros angelos, et qui steterunt et qui ceciderunt, XXXIII° *Moralium* in fine, «*Quid ille nisi unus ex caelestibus spiritibus, et quod adhuc maius est, | summus?*» Et D 168 constat quod illa consistebat in puris naturalibus.

Sed dicit aliquis quod omnes sunt eiusdem speciei, non obstante quod differant secundum gradus in illa, | quia non est inconueniens S 241^r speciem substantiae suscipere magis | et minus, ut sub eadem specie C 197 unus angelus sit magis intellectualis et limpidioris intelligentiae naturalis quam alter, licet omnes in quantum intellectuales sunt, eiusdem speciei sint.

Quod non potest stare. Quamvis enim poneremus in substantia magis et minus, aliter tamen quam in accidentibus, quia in accidentibus contingit fieri motum circa idem numero ab eo quod est magis in id quod est minus, et e converso, quod non contingit in substantiis, quemadmodum alias determinavimus in quadam quaestione de magis et minus, hoc non posset poni secundum eandem speciem, quoniam in quolibet gradu angelorum ponimus diversos angelos numero differentes, secundum quod dicit DAMASCENUS in libro supradicto: «*secundum unumquemque ordinem angelicarum virtutum differentes hypostases condidit*». | Aut si non essent, possibile tamen esset quod Deus eos E 192^r faceret, secundum quod alias ostendimus | in quaestionibus | aliis de B 265^r Quolibet. Bad. 2

30 Quo posito, arguo sic. Angeli unius gradus minus differunt inter se quam angeli diversorum graduum; illa autem non est nisi substantialis differentia. Differentia autem substantialis maior, illa quae est differentium numero, non videtur esse nisi differentium speciei. Si ergo sint

ABCDEHIS

9 Quid] Quod B 10 est] iter. in f. 168rb D 14 speciem substantiae] inv. B 18 poneremus] modo add. E 19 quia...accidentibus] om. BC(sed i. m.) 19 accidentibus] agentibus E 25 dicit] magister add. sed del. C 25 secundum] quod add. sed exp. E 26 unumquemque] unumquodque DH 28 alias] dicimus add. sed exp. C

9-10 GREGOR., *Moralia*, XXXII, c. 24, n. 50 (CC lat. 143B, p. 1669,47-48; PL 76, 668B). 22-23 Cf. HENR. DE GAND., *Quodl. IV*, q. 15 (ed. 1518, f. 123vH-130rS; ed. 1613, I, f. 183ra-190rb). 25-27 IOANNES DAMASC., *De duabus in Christo voluntatibus*, c. 3 (ed. ed. Coloniae, 1546, p. 48; PG 95, 131B); etiam citatur in HENR. DE GAND., *Quodl. II*, q. 8 (ed. R. WIELOCKX, p. 47,81-82; ed. 1518, f. 34rK; ed. 1613, I, f. 56ra). 28-29 Cf. HENR. DE GAND., *Quodl. II*, q. 8 (ed. R. WIELOCKX, p. 35,1-57,52; ed. 1518, f. 32vC-35rS; ed. 1613, I, f. 54va-57vb).

Bad. 263^{rx}H 242^{rb}Zucc. 397ra

gradus in substantia, non video quomodo non sit differentia specifica. Non videtur igitur mihi, quin in angelis debent poni diversae species, ut
substantia incorporea non sit species specialissima sed subalterna.]

Sed tunc restat quaestio: quomodo per differentias descendat in species? Et est dicendum quod in hoc nulla est difficultas, nisi ex hoc quod non sumus assueti loqui nisi de genere naturae circa generabilia et corruptibilia, in quibus | describitur arbor PORPHYRII, ubi differentia semper addit aliquid perfectionis super speciem, et ponit gradum perfectionis novum cum novo gradu compositionis. Quod tamen non est necessarium secundum artem PHILOSOPHI, VIII° Metaphysicae, ubi comparat definitiones numeris: quod sicut unitas addita vel | subtracta variat numerum, sic et differentia subtracta vel addita variat speciem et definitionem. Nec est in hoc differentia, sive differentia addita respectu sui condivisi ponat gradum dignitatis cum maiori compositione, sive indignitatis: illud enim semper contingit in materialibus generabilibus et corruptibilibus, istud autem in aliis, ut visum est in incorruptibilibus.

Unde in angelis ponimus verum genus logicum, licet non naturale, ut substantiam incorpoream quae circumloquitur proximum genus subalternum, intelligamus quandam intentionem primam rationis indeterminatam, cui adduntur duae differentiae, quarum una est nobilior altera. Semper enim in qualibet divisione contrariorum est ponere vilius extremum contrarietatis, et nobilius, et hoc inter se comparando ipsa contraria, licet respectu generis in quantum est quid indeterminatum, aliquid nobilitatis quaelibet earum ponit super illud.

Sicut ergo in generabilibus et corruptibilibus descendit genus in species per differentias duas, nobiliorem scilicet et viliorem, consti-

ABCDEHIS

34 sit] om. BCDEHIS 34 specifica] , etsi forte decipiar secundum dicentes animam Christi in gradu esse nobiliori quam ceterorum animae, sub eadem tamen specie. De quo nihil determino ex parte animarum propter interdictum episcopi parisiensis *add. sed del.* A 35 quin] i. m. E 35 debent] debeant S 36 sit] sic B 37 quaestio] quod H om. S 38 Et] Ad hoc I 42 est] *sup. lin. man. corr.* A 45 subtracta...addita] addita vel subtracta S 45 addita] audita *sed in audita corr.* B 46 Nec] Neque I 46 sive] sed B 46-47 respectu...condivisi] i. m. man. corr. A 47 ponat] proponat C(*sed comp- add. sup. lin.*)DEH 48 illud] id DEH 49 istud] illud BCDEHIS 49 in incorruptibilibus] in corporalibus *sed del. et in incorruptibilibus i. m. man. corr.* A corruptibilibus B(*sed in- sup. lin.*)C(*id.*)DEHS 53 adduntur] addunt E 55 et¹] aliud *add.* I

43-44 Cf. ARIST., *Metaph.*, VIII, c. 3 (Transl. anon., ed. G. VUILLEMIN-DIEM, p. 162, 163, 6; Iunt., VIII, f. 217I-M; 1043b 33- 1044a 12); cf. *supra*, p. 16, 2-(p. 17.)30.

60 tuendo duas species quarum illa quae constituitur per viliorem differentiam, sistit in esse simpliciori, | et illa quae constituitur per nobiliorem differentiam, fertur in ulteriorem compositionem, continendo id quod nobilitatis superaddit generi differentia | constitutiva alterius speciei, etiam sub nobiliori gradu, et cum hoc addendo aliquid nobilitatis
ulterioris de ratione formali propriae differentiae, sic absque omni inconvenienti, immo secundum exigentiam naturae rei, in spiritualibus, sicut etiam dictum est in corporibus incorruptibilibus, descendit genus substantiae incorporeae in duas species primas per differentias duas, nobiliorem scilicet et viliorem, quarum specierum illa quae constituitur per nobiliorem differentiam, statim sub unica specie specialissima sistit in esse simpliciori, et etiam in perfectiori gradu naturae. Quae si non statim sisteret constituendo speciem specialissimam, assumendo | ulteriorem differentiam esset maioris compositionis et inferioris gradus quam statim sistendo, quod esset inconveniens, quemadmodum, si animal rationale ulteriorem differentiam posset assumere et non descenderet, deficeret species nobilior | homine. Et sic stat illa prima species composita ad minus ex forma generis generalissimi et duplici differentia superaddita. Et illa quae constituitur per differentiam minus nobilem, etiam si statim staret constituendo unam speciem specialissimam, esset aequae simplex, sed inferioris gradus illa alia, et esset in specie superioris gradus quidquid esset in specie inferioris gradus, et non e converso.

Si autem non statim sistit, quod ponendum est ut habeamus omnes gradus et species angelorum, ad minus secundum novem ordines, tunc illa differentia minus nobilis cum genere constituit genus subalternum, cui addendae sunt duae differentiae: una nobilior, quae statim stat in

ABCDEHIS

60 descendit] descendet CDEH 59 nobiliorem] differentiam sistit in esse simpliciori (*cf. lin. 60-61*) *add. sed exp.* H 61 simpliciori] , et similiter genus (f. 37va) in ipsa; *add. sed del.* i. m. man. corr. A 62 compositionem] vel compositum ? BCES 63 generi] om. E 66 naturae] naturas *sed in naturae corr. in add. sed exp.* E 68 species] *predr (?) add. sed exp.* B 71 simpliciori] , et similiter genus in ipsa, (*cf. supra, lin. 62*) *add. sed del.* A 72 assumendo] forte assumendi A 75 rationale] formale *sed exp. et del. et rationale i. m. man. corr.* A 78 superaddita] super *sup. lin.* H 79 si] sic *add. sed exp.* I 79 specialissimam] ille *add.* ABCEHIS illa quae *add.* D 80 esset] om. C(*sed vel esset i. m. al. man.*)DE(*sed i. m.*)H 80-81 illa...gradus] om. (*hom.*) I 80 et] om. B 80-81 specie...gradus] superiore *sed del. et specie...gradus i. m. man. corr.* A 81 specie] i. m. man. corr. A 81 inferioris] inferiori et -s *man. corr.* A 81 gradus] i. m. man. corr. A 85 illa...cum] iter. S 85 minus] om. E 86 duae differentiae] *scr. sed signis inversionis inv.* B

H 242va
E 193ra
Zucc. 397rb
I 133rb
Bad. 263^{ry}

secunda specie specialissima, | habens in se formam generis generalissimi cum triplici differentia; et altera ignobilior, quae facit genus subalternum. Cui similiter | addendae sunt duae differentiae, quibus simili modo constituentur duae species usque ad ultimas duas simul stantes in specialissimo, quae totidem habebunt differentias, tot scilicet una quot alia, sed illa erit gradus inferioris quae per viliorem differentiam constituetur, quemadmodum contingit e contrario circa species generabilium et corruptibilium, et semper species quae sistit per nobiliorem | differentiam, habet quidquid nobilitatis importatur per viliorem et amplius, sicut et contingit in generabilibus et corruptibilibus. |

Et est advertendum quod in ista linea, quia diversis differentiis non respondent diversae operationes, quemadmodum in generabilibus diversae operationes respondent elemento mixto secundum quod est mixtum, simpliciter vegetabili, similiter sensibili et rationali, sed una tantum operatio intelligendi, quia omnes constituunt species naturae intellectualis, ideo diversitas istarum specierum secundum gradus non debet intelligi ad modum quo sumitur differentia elementi mixti, vegetabilis, sensibilis, et rationalis, sed ad modum quo in animalibus perfectis habentibus omnes sensus sumeretur differentia graduum et specierum propter operationes differentes omnium sensuum, vel plurium, vel unius tantum, puta visus. Ut si divisio animalis sensibilis bruti descendat usque ad sensibile perfectum habens omnes sensus, et illud constituamus genus subalternum et velimus dividere, si illud in natura rei inveniremus penes differentiam in limpi- | de videndo, diceremus quod animal | perfectum habet acumen visus limpidissime videndo, excedendo omne aliud in denaria proportionem limpiditatis, puta aquila. Quoddam vero deficit ab illa limpiditate, et illorum quoddam deficit in unitate unica illius denarii, puta vultur, quoddam vero in pluribus, et illorum quoddam in duabus tantum, puta merulus, quoddam in pluribus et sic ulterius usque ad vespertilionem, quae ponatur deficere in octo, et | ultimo ad noctuam, quae ponatur deficere in novem, ultra quae non est defectus sive descensus ulterius, et hoc, agente semper in

ABCDEHIS

90 constituentur] constituuntur S 90 simul] om. C 91 quot] a add. sed exp. E 92 inferioris] inferiores C (sed in inferioris corr.) DH 94 et corruptibilium] om. I 97 Et] om. E 99 operationes] opiniones sed in operationes corr. C 00 simpliciter] vel quae constituit add. i. m. al. man. C 2 non] om. BC (sed i. m. al. man.) DE (sed i. m.) HI (sed sup. lin.) S 11 habet] haberet CDEH 14 illius] illis H 17 noctuam] noctua C 18 non...hoc] om. H 18 semper in] i. m. C

20 singulis alia et alia anima sensitiva in natura et essentia. Ut sic ponamus ordines angelorum differentes penes formas specificas quoad actum intelligendi, sicut in bruto secundum differentes animas sensitivas specificas ponimus ipsa differre penes actus videndi, et quot sunt gradus, tot sunt differentiae specificae, quae virtute comprehendunt superiores omnes usque ad genus generalissimum. |

Bad. 2

<AD ARGUMENTUM>

25 Per praedicta patet responsio ad argumentum probans quod in angelis non est compositio ex genere et differentia, quia tunc «magis | compositus esset perfectior». Patet enim quod hoc solum est verum in genere naturae usitato circa generabilia et corruptibilia. In genere
30 autem pure logico circa | alia nequaquam est verum, ut visum est.

D 168^r

QUAESTIO 9

UTRUM EX COSTA POSSIBILE FUIT FORMARI MULIEREM SINE
MATERIAE ADDITIONE

| Sequuntur quaesita de creaturis materialibus secundum se. Et erant
5 quaedam communiter pertinentia ad omnes creaturas materiales, quaedam vero specialiter pertinentia ad hominem.

Zucc.

Circa primum quaere- | bantur quattuor. Duo perti- | nentia ad principium materiale. Primum, ut est principium generationis: utrum ex costa possibile fuit formari mulierem sine materiae additione. Secundum, ut
10 est principium transmutationis: utrum transmutatio aliqua possit fieri sine subiecta materia. Et duo alia circa numerum, qui est accidens quoddam consequens materiam, et proponebantur sine argumentis. Primum de quadam eius appropriatione, scilicet quare trigesimus ab expositoribus sacris appropriatur maritatis, sexagesimus viduis, centenarius vero virginibus. Secundum erat de trigesimi et sexagesimi formatione, quare dicuntur transire a dextra in laevam. |

C 197^rH 242^rE 193^r

Circa primum arguitur quod sic, quia quando aliqua sunt, quorum

ABCDEHIS

19 et²] om. D 26 praedicta] dicta C 2-3 Utrum...additione] (Cf. infra, lin. 8-9) 4 Et] om. S 5-6 materiales quaedam] quaedam materiales sed signis inversionis inv. B 7 Circa] Ad I 8 ut est] inv. CDEH 9 formari] formare S 10 est] om. D 11 qui] quod C 12 materiam] i. m. man. corr. A 12 et] om. BCDEHIS 13 Primum] est add. CDEH (add. sed exp.) 13 ab] om. E 15 sexagesimi] de add. B 16 quare dicuntur] inv. E 16 in] om. H 17 Circa] Ad I

27-28 Cf. supra, p. 48, 16-17. 29 Cf. supra, p. 55, 3-(p. 58), 84.

utrumque in se habet aliqua infinita, quantum potest fieri ex uno, et ex altero; sed tam materia minima quam maxima aequae habent partes infinitas; quare, si ex magna materia potuit fieri mulier, et ex parva; ergo etc.

In contrarium est, quia tunc ex minima scintilla ignis posset fieri unus globus vel una gleba terrae, quod falsum est.

<SOLUTIO>

Dicendum quod quaestio ista quaerit de principio materiali quoad potentiam passivam generandi mulierem ex ea. Et quia materia costae dupliciter potest considerari, uno modo secundum se, ut est materia simpliciter, alio modo ut est sub dispositionibus et proprietatibus costae aut aliarum dispositionum et qualitatum materialium, et differunt isti modi consi-derandi eam — primus enim modus pertinet principaliter ad considerationem metaphysici, secundus vero ad considerationem naturalis sive physici.

Si igitur consideremus materiam primo modo, sic dico quod, quantum est ex ratione principii materialis existentis in costa, aequaliter possibile est formari mulierem de costa sine materiae alterius additione, et cum eius additione, quia ad tot et tanta est in potentia minima pars materiae, et tota simul, quia in principio materiali nulla est differentia, nihil distinctum neque determinatum, secundum PHILOSOPHUM et COMMENTATOREM II° Metaphysicae, et habitum est in praecedente quaestione. Per hunc enim modum materia minimae scintillae sufficiens est ad formandum de ea totam molem mundi, sed hoc non nisi respectu agentis supernaturalis, qui potest agere aliquid ex materia secundum

ABCDEHIS

18 in] om. H 20 potuit] poterit H 25 Dicendum] Ad hoc dicendum I
25 materialij] corporali D 25 materiali quoad] aliquo ad H 29 aut] ut B 29 isti]
om. BCDEHIS 30 eam] ea CDEH 32 naturalis] iter. sed del. E 33 igitur] ergo
D 33 quod] aequaliter add. sed del. A 38 nihil] neque B 42 agere] om. CDEH

37-39 Cf. ARIST., *Metaph.*, I, c. 8 (in ANON., *Auct. Arist.* (ed. J. HAMESSE, 1,31); Transl. anon., ed. G. VUILLEMIN-DIEM, p. 26,27; Iunt., VIII, f. 14F; 989b 6-7); cf. etiam THOMAE DE AQ., *Comm.*, I, lectio 12, n. 198 (ed. Parma, XX, p. 275b; ed. Torino-Roma, p. 67-68). 39 AVERR., *In Metaph. I Comm.*, comm. 17 (Iunt., VIII, f. 14K). 39-40 Cf. *supra*, p. 53,45-46.

quod materia est absolute, non secundum rationes dispositionum naturalium in ea, quia quod magis est, potest agere non ex praeiacente materia. Respectu vero agentis naturalis, materia secundum quod materia, non est in potentia ut aliquid fiat ex ea, quia agens naturale nihil natum est agere ex nuda materia, neque ex ea secundum quod materia est simpliciter, sed solum secundum quod est sub dispositionibus naturalibus, et non nisi iuxta modum illarum dispositionum, ita quod, quamquam ipsa materia secundum se esset in potentia ad aliquid, agens tamen naturale nihil posset agere ex ea nisi ut sub dispositionibus naturalibus, ut iam dicitur. Aliter enim non est materia naturalis, nisi scilicet ut est sub quibusdam dispositionibus naturalibus.

Si vero consideremus materiam secundo modo, scilicet ut est sub dispositione dimensionum et densitatis costae, sic subdistinguendum est de modo formandi mulierem de ea. Aut enim est intentio quaestionis de modo formandi mulierem secundum modum et cursum actionis naturalis, aut secundum modum et cursum actionis supernaturalis.

Si primo modo, sic subdistinguendum, quia modus formandi aliquid secundum cursum actionis naturalis potest intelligi vel ex parte principii materialis, vel ex parte ipsius agentis.

Si autem modus intelligatur ex parte principii materialis, sic formatio dicitur fieri secundum cursum actionis naturalis, quando secundum pluralitatem naturalem illarum dispositionum formatur id quod formatur de materia illa. Actio enim secundum cursum naturae procedens nihil producit ex materia, nisi secundum pluralitatem naturalem dispositionum naturalium existentium in materia.

ABCDEHIS

44 quia] om. CDE(sed et i. m.)H 44 quod] est add. sed exp. et et i. m. C 44 magis
est] inv. E 44 est] non sed exp. et est sup. lin. al. man. B non add. S 44 agere] om.
S 47 neque] nec I 47 ex²] om. D 49 iuxta] uretur B 50 quamquam] licet sed
del. et quamquam i. m. man. corr. A quidquid BCDEHIS 50 in] sup. lin. B
50 aliquid] licet non ut sub talibus dispositionibus add. sed del. A 51 tamen] sup. lin.
man. corr. A 51-52 nisi...naturalibus] i. m. man. corr. A 51 sub] om. C(sed est sub
i. m. al. man.)D(sed i. m.)E(id.)H 52-53 ut...naturalibus] om. (hom.) B 52 non
est] om. C(sed i. m. al. man.)D(sed sup. lin.)EH 52 nisi] secundum add. sed del. (?)
D 55 est] sup. lin. A 56 enim] om. CDEH 56 intentio] intentionem sed in
intentio corr. A 58 naturalis...actionis] i. m. inf. C 58 et] aut sed exp. et et sup. lin. H
59 subdistinguendum] est add. SE(sup. lin.) 61 agentis] vel actionis add. i. m. al. man.
C 63 actionis] form add. sed exp. S 64 pluralitatem] scr. et possibi- add. i. m. al.
man. C 64 illarum] illorum B 66 pluralitatem] scr. sed in possibilitatem mut. C

52 Cf. *infra*, lin. 62-(p. 67),99.

Isto autem modo dico quod simpliciter impossibile est ex costa sine
additione materiae fieri mulierem, quia de materia sub *minori* quantitate
 secundum cursum naturae non est | natum *fieri maius* sine materiae
additione, nisi *per rarefactionem*, ita quod manente eadem et aequali
 densitate, impossibile est omnino | quod secundum cursum et modum
 actionis naturalis de minori fiat maius, quod sit aequalis densitatis cum
 minore. Et si hoc simpliciter est impossibile ex parte materiae, omni-
 no est impossibile respectu cuiusque agentis, ut scilicet secundum | cursum
 actionis naturalis faciat illud ex materia, quia si sic faceret ex ea,
 possibile erit illud sic fieri ex ea. Et per hunc modum non solum
 impossibile est materiam alicuius elementi esse materiam totius mundi,
 sed etiam est impossibile quod ex determinato raro fiat determinatum
 densum, ut ex uno pugillo ignis unus pugillus terrae, aut ex uno |
 pugillo terrae plus quam mille ignis. Determinatum est enim per
 naturam, in quali proportionem tantum densum natum est fieri de tanto
 raro, et e converso, et hoc diversimode, secundum quod rarum et
 densum habet esse diversimode cum diversis formis elementi | vel mixti,
 ut quod ex uno pugillo terrae actione procedente secundum cursum
 naturae nec plus possent fieri quam decem aquae, et e converso unus
 pugillus terrae non posset fieri ex paucioribus quam decem aquae. Et
 secundum eundem modum se habet aqua ad aerem et aer ad ignem, ut
 fiat semper processus secundum decuplum, et hoc in simplicibus ele-
 mentis. In mixtis autem, sive generetur ex alio mixto sive ex elemento,
 similiter est determinata proportio in natura, ex quanto denso quantum
 rarum natum est generari, et e converso, et hoc diversimode secundum
 diversitatem formae substantialis eius quod generatur, et eius ex quo

ABCDEHIS

67 materia] modo *sed in materia corr.* E 71 manente] aliquid *add. sed exp.*
 C 73 densitatis] densitas ES 74 si] sic I 74-75 ex...impossibile] i. m. al. man.
 C 75 cuiusque] cuiuslibet BCDEHIS 75 secundum] *sup. lin.* D 76 naturalis] de
 minori fiat maius *add. sed exp. et va- cat sup. lin.* A 76 faceret] *om.* D 77 erit] est
sed in erit corr. man. corr. A scr. sed forte in erat mut. C 77 ex] ab *sed del. et ex sup. lin.*
man. corr. A 78 materiam] naturam D 79 est] *scr. sed exp.* C 79 impossibile]
 est *add. CDEH* 83 quod] *om.* B 85 procedente] *prodente CE(sed -ce- i. m.)*
 procente H protente D protante B 86 nec] neque I 88 modum] *iter.* B 89 fiat]
 fiet H 90 autem] enim C(*sed vel etiam i. m. al. man.*)DEH 91 in natura] *om.* E

69-71 THOM. DE AQ., *Summa Theol.*, I^a, q. 92, art. 3, primum (ed. Leon., V, p. 398a);
 etiam AUGUST., *De Gen. ad litt.*, X, c. 26, n. 45 (CSEL 28¹, p. 331,13-20; PL 34,428);
 etiam HUGO DE S. VICTORE, *De sacramentis*, I, p. 6, c. 36 (PL 176,284D).

habet generari.] Unde secundum PHILOSOPHUM, IV° Physicorum, in Zucc.
 fine cap.¹ De vacuo, «*rarum et densum sunt principium omnis naturalis*
 95 *transmutationis, secundum quod eas sequuntur aliae quattuor quae*
sunt grave, leve, molle, durum. Grave enim et durum densa videntur, et e
contra rara, leveque et molle. Et secundum grave et leve sunt activa
motus localis, secundum molle et durum, omnis passionis naturalis».
 00 Si autem modus formandi aliquid secundum cursum naturalem intel-
 ligatur ex parte actionis, tunc formatio dicitur fieri secundum cursum
 actionis naturalis, quando fit in tempore debito naturae, quae non
 quaerit subitas mutationes fieri, nec eas facere potest nisi ut sunt fines,
 sive in finibus aliarum transmutationum naturalium praecedentium in
 5 tempore, secundum quod determinat PHILOSOPHUS in VII° Physico-
 rum.]
 Isto modo dico quod respectu agentis naturalis nullo modo possibile
 est mulierem fieri ex costa sine materiae additione, sed hoc non nisi
 propter modum ex parte materiae iam dictum, secundum quem necesse
 10 est agere agens naturale, secundum quem, ut dictum est, omnino
 impossibile est fieri mulierem ex costa sine additione a quocumque
 agente.
 Respectu vero agentis supernaturalis bene possibile est | ex costa sine B 266
 additione materiae fieri mulierem. Potest enim Deus agere mulierem
 sine additione ex costa, non modo naturae quantum est ex parte costae,
 15 non | agendo scilicet secundum dispositiones rari et densi, sed agendo H 243
 secundum naturam potentiae materiae simpliciter, et agendo in tempore
 modo naturae. Sed tunc erit solum miraculum ex parte densi, densum
 scilicet manens in eadem dispositione densi extendendo secundum
 20 extensionem dimensionum maiorum ex minoribus.

Si vero consideremus materiam ut sub dispositione dimensionum et
 densitatis costae, et intendat quaestio formationem mulieris fieri secun-

ABCDEHIS

94 Unde] Ut B 96 sunt] est B 8 materiae additione] *inv.* C 11 mulierem]
 fieri *add. DEH* 11 agente] qui *add. sed exp. (?)* I 15 costa] fieri *add. sed del. et exp.*
 A 16 sed] scilicet B 18 modo] materiae *sed in modo corr.* C 21 dimensionum]
 maiorum ex minoribus *add. sed exp.* S 22 quaestio] *om.* E

95-99 ARIST., *Phys.*, IV, c. 9 (in THOM. DE AQ., *In Phys. Comm.*, IV, lect. 14 (ed. Leon., II,
 p. 193b); Iunt., IV, 172F-172G; 172L-172M; 217b 12-29) et *Phys.*, VIII, c. 7 (in THOM. DE
 AQ., *In Phys. Comm.*, VIII, lect. 14 (ed. Leon., II, p. 415b); Iunt., IV, 260b 9-11); etiam
 citatum in HENR. DE GAND, *Quodl.* X, q. 5 (ed. R. MACKEN, p. 63,82-83; ed. 1518, f.
 404vA; ed. 1613, I, f. 142ra). 3-5 Cf. ARIST., *Phys.*, V, (in ANON., *Auct. Arist.* (ed.
 J. HAMESSE, 2, 150)).

D 169rb

dum cursum actionis supernaturalis, sic iterum solummodo ex costa sine materiae additione possibile est formari mulierem respectu agentis supernaturalis subito, scilicet costam | in mulierem transformando. Sed tunc concurrit duplex miraculum: unum iam dictum ex parte dimensionum, alterum vero ex parte subditae actionis.

<AD ARGUMENTA>

Per iam dicta patet quomodo ambo argumenta procedunt secundum diversas vias.

QUAESTIO 10

UTRUM TRANSMUTATIO ALIQUA POSSIT FIERI SINE SUBIECTA MATERIA

Zucc. 399va

| Circa secundum arguitur quod nulla transmutatio possit fieri sine materia, quoniam impossibile est transmutari nisi potentia transmutabile; non autem est potentia transmutabile, nisi «*subiectum contrariis* a quo et in quod fit transmutatio», secundum PHILOSOPHUM in I^o Physicorum; illud | autem non est nisi materia, | secundum ipsum ibidem; ergo etc.

S 242va
C 198rb

Contrarium apparet in sacramento altaris, ubi dimensiones sunt sine materia subiecta, et tamen in ipsas fit transmutatio et ab ipsis, quia extenduntur et contrahuntur; quae contractio et extensio sunt transmutationes in quantitatem et a quantitate.

Bad. 264^c

ABCDEHIS

23 solummodo] *om.* S 25 transformando] transmutando H 27 subditae] subitae S 2 Utrum...materia] (Cf. *supra*, p. 63, 10-11) 3 secundum] argumentum *add.* D 5 subiectum] secundum *sed del.* E 9 altaris...sine] *om.* H 10 ipsas] ipsis D 11 quae] quia BCDEHIS 12 quantitatem] quantitates D 12 quantitate] qualitate C 14 Dicendum...hoc] Ad hoc dicendum quod I

26 Cf. *supra*, p. 65, 54-58. 5-6 ARIST., *Phys.*, I, c. 7 (in THOM. DE AQ., *In Phys. Comm.*, I, lect. 13 (ed Leon., II, p. 44b); Transl. Vaticana, ed. A. MANSION, p. 18, 16-20; Iunt., IV, f. 40D-E; 191 a 2-8). 7 Cf. *Ibid.* (in THOM. DE AQ., *In Phys. Comm.*, I, lect. 13 (ed Leon., II, p. 44b); Transl. Vaticana, ed. A. MANSION, p. 18, 21-27; Iunt., IV, f. 40H-I; 191 a 9-13).

<SOLUTIO>

Dicendum ad hoc: | circa species sacramenti altaris debemus advertere duplicem transmutationem, unam quae est circa qualitates, aliam circa situs secundum | locum. Et circa qualitates quandam circa qualitates de tertia specie qualitatis, quae sunt album, nigrum, calidum et frigidum; et aliam quae est circa qualitates de quarta specie qualitatis, quae sunt rarum, densum.

Loquendo de prima transmutatione, quae est secundum locum aut situm, illa non requirit materiam naturalem generabilium et corruptibilium, nisi sit in motu recto propter dispositiones gravis et levis quae mediante raro et denso sequuntur materiam, ut dictum est, quia motus secundum situm circularis est in caelestibus sine tali materia, et si sit ibi materia, «*illa non est nisi in potentia ad ubi*», ut dicit AVERROES in *De substantia orbis*.

In speciebus ergo sacramenti dico quod potest esse transmutatio sine materia, sed non secundum cursum et modum naturae, in quantum non est ibi materia; est tamen secundum cursum et modum naturae, in quantum ibi manet grave aut leve sine materia, quae sunt proximae dispositiones ad naturalem transmutationem rectam secundum locum,

ABCDEHIS

14 ad hoc] quod BCDEHIS 14 hoc], utendo in parte iam posita distinctione in quaestione praecedenti, quod transmutatio potest fieri aut omnino secundum modum et cursum actionis naturalis, aut omnino secundum modum et cursum actionis supernaturalis, aut partim secundum modum et cursum actionis naturalis et partim secundum modum et cursum actionis supernaturalis. Isto tertio (38rb) modo, Deo scilicet agente supernaturaliter, non est dubium quin posset fieri transmutatio sine subiecto omnino quod est materia, vel quod est aliquid vicem habens materiae, ut dimensiones separatas vere augmentare, in eadem densitate dimensiones addendo dimensionibus. Primo modo est impossibile omnino respectu cuiuscumque agentis, quia transmutatio non potest procedere modo naturae omnino nisi circa subiectam *add. sed del.* ? materiam. Secundo autem modo bene possibile est fieri transmutationem absque materia. Et sic procedit illa quae fit *add. sed va- cat sup. lin. et quae fit del.* A 14 altaris] ubi *add. sed del.* A 14 debemus] *i. m. sed inser. post* advertere E 15 duplicem transmutationem] *inv.* E 15 circa...aliam] *scr. sed del.* D 16 secundum] circa CDEH 16 circa²...quandam] circa qualitates quaedam I tunc qualitates quandam BCD(*sed del.*)EHS 16 circa³] Dei *sed in de corr.* E 17 tertia] tria I 17 quae] *om.* S 17 et] *om.* BCDEHIS 21 non] vero *sed in non corr.* I 21 requirit] inquit DI 22 nisi] non BCDEHIS 23 raro] raro *sed in raro corr.* B 23 materiam] naturam D 25 in potentia] impotentia B 29 ibi] *om.* E 30 manet grave] *inv.* C

23 Cf. *supra*, p. 67, 95-99. 25-26 AVERR., *De subst. orbis*, cap. 2 (Iunt., IX, f. 6E); cf. etiam *Id.*, *In I Phys. Comm.*, comm. 63 (Iunt., IV, f. 38F) ubi scriptum est «corpus caeleste caret potentia ad aliquam dispositionem, nisi potentia ad ubi».

B 266^{vb}Bad. 264^{vc}Zucc. 399^{vb}I 133^{vb}H 243va

quae tamen non est penitus sine subiecto, quia dimensiones sunt per se huius transmutationis subiectum, non minus quam si essent in materia; unde corpus caeleste, si non haberet omnino materiam et esset penitus dimensio separata, nihil minus transmutaretur naturaliter secundum locum, virtute existente in dimensionibus illis ad illum motum, quam modo si habet materiam.

Et consimiliter fit circa illas species transmutatio secundum qualitates de tertia specie qualitatis, cuius subiectum est quantitas dimensionum separatarum habentium in se ad hoc vim et virtutem materiae, qualem haberent si essent in materia. Universaliter enim, ut alias determinavi, tota vis quae nata esset esse in composito substantiali sub dimensionibus sive ad agendum sive ad patiendum, virtute divina quae eas separat, maneret in ipsa, et quoad hoc quod non est ibi materia, solummodo est illa transmutatio supernaturalis.

Et similiter fit quoad transmutationem circa illas de quarta specie qualitatis, quae sunt rarum et densum, praeter duo, quorum unum est quod circa rarum et densum non fit naturalis transmutatio nisi per accidens: per se enim non fit nisi circa sensibilia de tertia specie qualitatis, secundum PHILOSOPHUM in VII° Physicorum. Alterum vero est, quod ad transmutationem secundum rarum et densum sequitur per accidens transmutatio secundum quantitatem a maiori in minus, et e converso. Ubi illa transmutatio quae est secundum quantitatem, licet non sit verum augmentum, est tamen circa quantitatem, et in quantitatem sicut in terminum ad quem, et a quantitate sicut a termino a quo, et hoc penitus absque subiecto nisi per accidens, cum tamen omnes aliae sunt per se in ipsa quantitate ut in subiecto. Per accidens enim non est inconueniens quod idem sit subiectum transmutationis, et terminus a quo, atque terminus ad quem, et hoc non secundum eandem

ABCDEHIS

35 dimensio] materia S 35 transmutaretur] transmutarentur DE(sed in transmutaretur corr.)/HI 36 secundum] sup. lin. D 36 locum] secundum add. sed del. D 36 existente] excedente C(sed in existente corr. al. man.)/D(sed del. et existente i. m.)/EH 39 tertia] conf. I 41 si essent] iter. S 42 esse] est H om. BD 44 separat] separant sed in separat corr. C 44 maneret] manent ? A manent BDEHI manene sed -n- exp. C 46 illas] alias D 53 quantitatem] qualitatem D 54 licet...sit] non est sed del. et licet...sit i. m. man. corr. A 54 et] ut sed del. et et sup. lin. al. man. A 55 termino] et add. CDEH

48-49 Cf. AVERR., *In VIII Phys. Comm.*, comm. 32 (Iunt. IV, f. 372D). 49-50 Cf. ARIST., *Phys.*, VII, c. 3 (in THOM. DE AQ. *In Phys. Comm.*, VII, lectio 5 (ed. Leon., II, p. 337b); Iunt., IV, f. 317M; 245b 2-4); cf. etiam HENR. DE GAND., *Quodl. IX*, q. 5 (ed. R. MACKEN, p. 115,66-116,1; ed. 1518, f. 358vV- 359rX; ed. 1613, II, f. 81va).

60 rationem, | quia dimensio, | ut est determinata, terminus est a quo et ad quem, ut vero est indeterminata, subiectum est commune manens sub utroque terminorum. Ut sic huiusmodi transmutatio sit naturalis et modo naturae: praeter hoc quod non est ex potentia materiae, est tamen ex potentia dimensionum indeterminatarum, quae in se quoad 65 hoc retinent vim materiae.

<AD ARGUMENTA>

Per hoc patet obiectum primum, dicendo quod hic in transmutatione circa species est subiectum et potentia transmutabile, quod, licet non sit materia, ut ideo non sit illa transmutatio penitus modo naturae, est 70 tamen habens vim materiae, ut secundum hoc sit naturalis et modo materiae, ac si esset in materia.

Per dicta etiam patet inspicienti ad obiectum in oppositum.]

C 198

QUAESTIO 11

QUARE TRIGESIMUS AB EXPOSITORIBUS SACRIS APPROPRIATUR MARITATIS, SEXAGESIMUS VIDUIS, CENTENARIUS VERO VIRGINIBUS

| Ad tertiam quaestionem, propositam sine argumentis, dicendum 5 quod numeri dicti non appropriantur dictis statibus ex aliqua natura rei, sed ex similitudine et proportionem quadam in illorum numerorum compositione, et vivendi modo in illis statibus.]

Bad. 2

Est igitur intelligendum quod duplex est modus vivendi, secundum quod est vita activa et vita contemplativa. Quarum secunda pertinet per 10 se ad vitam | beatam in futura gloria, prima vero | ad | vitam miseram

A 38va
E 194
B 267

ABCDEHIS

60 est] om. D 60- 61 terminus...indeterminata] om. (hom.) S 61 vero] ut non B 61 indeterminata] determinata BDEHI terminata sed in add. sup. lin. et i. m. al. man. C 61 manens] movens BES monens sed in manens corr. CD 62 sic] sicut E 62 sit] fit BDEHS 63 ex potentia] exponentia I 64 ex potentia] exponentia I 64 quod] in add. sed exp. S 9 est] i. m. D 9 secunda] prima ABCDEHIS 10 se] sumitur (?) add. sed exp. A 10 futura] sup. lin. man. corr. A 10 prima] secunda ABCDEHIS

67 Cf. *supra*, p. 68, 3-8. 71 Cf. *supra*, p. 68, 9-12.

in praesenti tristitia, et quarum prima inchoata fuit quodam modo in vita beata status innocentiae in paradiso terrestri, sed intermissa, homine de paradiso expulso, ut oporteat ipsum tribulari in vita activa, quae deducitur per fidem, et bona virtutum opera secundum decem decalogi mandata, per quorum observantiam revertitur ad contemplanda aeterna.

Activa autem vita imperfecta est ex genere suo respectu contemplativae, et habet duplicem statum, infimum qui est coniugatorum, et superiorem qui est continentium post connubium, super quem est supremus virginum, quorum munditia congruens est statui contemplativae.

Bad. 264^{ve}

Quia igitur infimus gradus vitae activae consistit in decalogi observantia ex fide trinitatis, ut opera procedant ex fide, et fides vivificetur per opera, et sic ternarius fidei quasi multiplicatur per denarium mandatorum, multiplicatio autem denarii per ternarium et e converso, exsurgit in trigesimum numerum. Quia igitur infimus gradus vitae activae consistit in decalogi observantia ex fide trinitatis, sine qua non est salus, ideo trigesimus infimo statui in ecclesia, cuiusmodi est coniugatorum, appropriatur, quasi illorum qui regulariter observare non sufficiunt nisi decalogum, multiplicatum per ternarium fidei trinitatis.

H 243^{vb}Zucc. 400vb

Quia vero gradus superior post istum in vita activa non solum in decalogi observantia simplici in fide trinitatis consistit, sed in illorum observantia perfecta, perfectio autem operum per senarium intelligitur, quia secundum legem sex diebus quibus licet operari, tota praesens vita decurrit, in perfecta autem observantia opera perfectionem generant, et ex perfectione generata opera perfecta procedunt, et sic senarius perfectus quasi multiplicatur per denarium operum, multiplicatio autem denarii per senarium, et e converso, exsurgit in sexagesimum numerum. Quia igitur secundus gradus vitae activae consistit in perfecta decalogi observantia, ideo sexagesimus statui viduali, qui est secundus post maritalem, appropriatur.

S 243ra

Quia vero status sive gradus superior istis ab actione transfert se ad

ABCDEHIS

11 et...prima] quae sed del. et exp. et et...prima sup. lin. man. corr. A 12 paradiso] om. C 12 intermissa] in add. sed del. A 18 statum] statim D 23-24 vivificetur...fidei] om. I 26 exsurgit] exurgit A 28 trigesimus] lac. S 28 cuiusmodi] cuius AS 28-29 coniugatorum] coniugato D 29 observare] nequeunt S 31 istum] illum BCDEHIS 34 praesens vita] inv. S 35 perfectionem] perfectionum BCD 35 generant] generantur C 38 exsurgit] exurgit A 40 statui] statim I 41 maritalem] mortalem sed maritalem i. m. E 42 istis] illis BCDEHIS

contemplationem, in qua vitae humanae perfectio consummatur, et quiescit in id ipsum per contemplationem aeternorum, quasi denario mandatorum in se ipso deducto, ex qua deductione exsurgit numerus centenarius, propter quod dispositioni vitae perfectae contemplativae in virginibus appropriatur.

Unde dicit beatus GREGORIUS super Ezechielem, parte II^a, homilia 5^a, post medium, «*Fructus | terrae bonae trigesima affert, cum mens perfectionem fidei quae est in trinitate, conceperit. Sexagesima affert, cum vitae bonae opera perfecte protulerit. Centum vero affert, cum ad aeternae vitae contemplationem profecerit.*» Et est ista responsio sive expositio | moralis.

D 169^v

Alia vero est magis litteralis, accepta ex modo formandi numeros designantes dicta praemia. Trigesimus enim appropriatur coniugatis propter | molle osculum digitorum, quibus formatur, qualem solent exercere coniugati. Sexagesimus autem appropriatur viduis propter compressionem digitorum quibus formatur: vita autem viduarum in afflictione et compressionem habet esse. Centenarius vero appropriatur virginibus propter circulum quem perfecit ubi formatur, quo | virginalis corona exprimitur, secundum quod haec omnia habent declarari in quaestione proximo sequente.

B 267^rBad. 2ⁱC 198^vBad. 2ⁱ

QUAESTIO 12

DE TRIGESIMI ET SEXAGESIMI FORMATIONE, QUARE DICUNTUR

TRANSIRE A DEXTRA IN LAEVAM

| Ad quartam quaestionem, de transitu numeri trigesimi et sexagesimi a dextra in sinistram, quae similiter sine argumentis proponebatur, dico, prout puto, eam propositam fuisse occasione cuiusdam consimilis quaestionis determinatae in nostro primo Quolibet, quid scilicet

Zucc. 4

ABCDEHIS

43 consummatur] consumatur I 44 per] sup. lin. B 45 exsurgit] exurgit A 48 beatus] om. CDEH 48 parte] om. CEH 51 perfecte] perfecta C 51 perfecte protulerit] inv. S 55 coniugatis] om. S 56 solent] om. CD(sed i. m.)E(id.)H 58 digitorum] digitorem sed in digitorum corr. A 60 perfecit] perficit BC 61 haec] hoc DEHI 62 proximo] proxima E 62 sequente] sequenti C 2-3 De...laevam] (Cf. supra, p. 63,15-16). 4 numeri] i. m. man. corr. A 4 sexagesimi] numero add. sed del. et exp. A 5 dextra] dextera E 6 dico] om. I quod add. BCDEHIS 6 prout] sup. lin. man. corr. A

49-52 GREGOR., *Homiliae in Ezechielem*, II, hom. 5, n. 12 (CC lat. 142, p. 285,339-342; PL 76,992B). 55-61 HIERONYMUS, *Adversus Iovinianum*, I, c. 3 (PL 23, 224A); BEDA, *De temporum ratione*, c. 1 (PL 90, 296C). 62 Cf. *infra*, lin. 4-(p. 92),88.

intendunt HIERONYMUS et BEDA, cum dicunt de «*numero centenario quod transfertur a laeva in dextram*». Hoc ultimum re vera dicunt ambo, sed hic quaesitum non recorder me scriptum vidisse ab aliquo 10 expositorum Sacrae Scripturae.

E 194rb Supponendo | tamen quod ita sit, sciendum quod numeros transire a laeva in dextram vel e converso, non est dictum propter aliquam naturam ipsorum numerorum vel naturalem convenientiam ipsorum ad dextram aut ad sinistram. Discurrendo enim in formando numeros | 15 super articulos digitorum secundum modos quos expositores, licet occulte, | insinuant, *non est maior ratio quare incipiatur in una manu quam in alia*, aut super unum articulum unius digiti quam super alium eiusdem vel alterius digiti, sed to-[tum hoc dictum est et inventum a sanctis propter mysterium differentis praemii expressi per numeros 20 coniugatorum, viduarum et virginum, ut | dictum est in praecedenti quaestione. Unde de tali computatione non loquuntur Glossae acceptae a HIERONYMO et BEDA, nisi ubi est sermo de fructibus, trigesimo scilicet, sexagesimo et centenario, vel aliquo istorum, ut MATTHAEI XIII° super illud «*Alia vero ceciderunt in terram bonam et dederunt fructum, aliud 25 centenarium, aliud sexagesimum, aliud trigesimum*», et MARCI IV°, super illud «*Et afferebat fructum, unum triginta*», Glossa interlinearis: «*in coniugatis*», «*et unum sexaginta*»: Glossa «*in viduis*», «*et unum centum*»: Glossa «*in virginibus*»; et MARCI X^o, super illud «*Qui non accipiat centum tantum*». 30

ABCDEHIS

9-13 Hoc...dextram] *om. (hom.)* H 10 hic] hoc C 10 quaesitum] re vera *add. sed del. et exp.* A 10 recorder] recordo D 11 Sacrae] cri *add. sed exp.* C 11 Sacrae Scripturae] *i. m. man. corr.* A 13 converso] quod vel e converso *add. i. m. sed exp.* B 15 aut] vel BCDEHIS 15 Discurrendo] Decurrendo B 19 vel...digiti] digiti vel alterius S 20 propter] *om.* H 20 praemii] primi H 21 praecedenti] praecedente BCDEHIS 23 scilicet] et H *om.* CD et *add.* S 24 sexagesimo] *om.* D 24 XIII° XXII° CDH 25-26 et...aliud] *om.* E 27 triginta] trigesimum DEH 28 sexaginta] sexagesimum CDEH

8-9 HIERON., *Adversus Iovinianum*, I, c. 3 (PL 23, 224A); BEDA, *De temporum ratione*, c. 1 (PL 90, 296C); cf. etiam HENR. DE GAND., *Quodl. I*, q. 36 (ed. R. MACKEN, p. 204, 50-57; ed. 1518, f. 24vG; ed. 1613, I, f. 39rb). 17-18 BERTHOLDUS DE S. DIONYSIO, *Quodlibet I*, q. 17 (ms. PARIS, *Bibl. Nat.*, lat. 14726, f. 180vb-181ra. 21-22 Cf. *supra*, p. 73, 54-61. 23 HIERON., *Adversus Iovinianum*, I, c. 3 (PL 23, 224A); BEDA, *De temporum ratione*, c. 1 (PL 90, 296C) 25-26 *Matth.*, XIII, 23. 27 *Marc.*, IV, 8. 27-28 Glossa interl. in *Marc.*, IV, 8 (ed. 1634, V, col. 521-522; deest in PL 114). 28 *Marc.*, IV, 8. 28 Glossa interl. in *Marc.*, IV, 8 (ed. 1634, V, col. 521-522; deest in PL 114). 28-29 *Marc.*, IV, 8. 29 Glossa interl. in *Marc.*, IV, 8 (ed. 1634, V, col. 521-522; deest in PL 114). 29-30 *Marc.*, X, 30.

Est etiam notandum quod, licet sancti loquantur de illo | modo S 243^r computandi, quis tamen et qualis sit, non plane expriment, propter quod diversimodi assignantur a diversis, nec est aliquis modorum assignandi, contra quem non contingit opponere in aliquo de quo 35 ponentes illum plenam rationem reddere non possunt. De quibus unum in praedicto Quolibet transitorie tetigimus, non multum curantes de quaestione, tamquam paene inutili nisi propter intellectum aliquarum Glossarum. Sed ne aliquid circa illam de contingentibus omittamus, nunc ad declarationem huius quaestionis et | dictorum in illa quaes- 40 tione, totam materiam utriusque diffusius prosequamur.] B 267 Zucc. Bad. 2

Est igitur sciendum quod dicta computatio secundum plures habet fieri in duabus manibus, et hoc et secundum quosdam incipiendo in manu sinistra per hunc modum, ut videlicet summitas indicis tangens primam iuncturam pollicis sinistrae manus significet unum, tangens 45 vero secundam significet duo, pollicis vero extremitas tangens primam iuncturam indicis in extremitate palmae, significet tres, tangens vero consimiliter primam iuncturam digiti medii significet quattuor, tangens similiter primam iuncturam digiti medici significet quinque, et similiter primam auricularis significet sex, et secundam eiusdem significet sep- 50 tem, et tertiam significet octo, et extremitatem eiusdem significet novem, et deinde extremitatem medici significet decem.

Uterius autem tangendo extremitatem | medii et indicis etc., procedit D 170

ABCDEHIS

32 plane] *om.* E 33 diversimodij] diversimode ABCDEHIS 33-34 modorum...non] illorum quin contra ipsum *sed del. et modorum...non i. m. man. corr.* A 34 contingit] convenit S 35 unum] *om.* E 37 inutilij] in tali (?) *sed in inutili corr.* D 37 nisi] ubi *sed in nisi corr.* D 37 nisi propter] *inv.* B 38 omittamus] *conf., forte in omittamus corr.* C 39 nunc] autem *add.* I 39 ad] *om.* B 41 Est] Primus modus *i. m.* A 41 dicta] praedicta CDEH 42 et hoc] *i. m. man. corr.* A 42 et²] *om.* E 42 secundum] quod *add. sed del. et exp.* A 43 videlicet] licet E 44 primam ...tangens] *om. (hom.)* H 47 digiti] *om.* S 47 significet] *vel significat* ?(sig¹) A significat BCDEHIS 48 medicij] medii E medii *sed in medici corr. al. man.* C 48 significet] *vel significat* ?(sig¹) A significat BCDEHIS 49 significet] *vel significat* ?(sig¹) A significat BCDEHIS 49 significet] *vel significat* ?(sig¹) A significat BCDEHIS 50 significet¹] *vel significat* ?(sig¹) A significat BCDEHIS 50 et²] *om.* D 50 significet²] *vel significat* ?(sig¹) A significat BCDEHIS 51 significet] *vel significat* ?(sig¹) A significat BCDEHIS

35-36 Cf. HENR. DE GAND., *Quodl. I*, q. 36 (ed. R. MACKEN, p. 202, 1-204, 57; ed. 1518, f. 24vG; ed. 1613, I, f. 38va-39rb).

compotus per articulares numeros acceptos per ordinem, qui sunt 20, 30, 40 et sic deinceps usque ad centum, ita quod in summitate digiti medii signentur 20, in summitate indicis 30, et sic procedendo ulterius, sicut procedunt pueri solphizantes, formantur demum in suprema iunctura medii 90. Et sic, ut dicunt, completur compotus in manu sinistra.

C 199ra Et a sinistra manu proceditur in dextram. Et in prima iunctura pollicis ma-|nus dextrae formantur centum, et si ulterius quis velit procedere, in secunda iunctura pollicis formantur 200, et sic procedendo in dextra per centenarios, sicut processum est in sinistra, formantur in ultima iunctura medii 900, et tunc procedendo a dextra in sinistram, in si-|nistra formatur numerus millenarius, ubi prius formabatur unitas.

E 194va Et patet quod in isto modo discurrendi nihil formatur super extremitatem pollicis, sed super iuncturas eius tantum, cum tamen in omnibus aliis digitis formantur numeri tam super | extremitates quam super iuncturas, cuius rationem assignet qui poterit.

B 267vb Secundus modus secundum alios assignatur penes diversas complicationes et erectiones, situsque atque contactus digitorum, sic. Auricularius manus sinistrae, reflexus et tangens medium palmae, signat unum, cui, simili forma coniunctus, medicus signat duo, et medius, simili forma adiunctus eisdem, signat tres, auricularius autem deinde, sursum erectus, signat quattuor, et simili modo erectus medicus signat quinque, deinde medius, pari forma elevatus cum reflexione medici sicut prius, signat sex. | Auricularius autem, super palmam in directum protensus, signat septem; medicus octo; medius novem. Summitas indicis, tangens | primam iuncturam pollicis inferius, signat decem. Summitas autem

ABCDEHIS

53 compotus] compotas D 53 per articulares] particulares E 53 articulares] articulares S 53 sunt] decem add. S 54 30] 20 B 54 40] om. I 55 signentur] (Cf. F. GAFFIOT, *Dictionnaire illustré latin-français*, p. 1440: «signo, avi, atum, are...: l. marquer d'un signe, marquer, caractériser, distinguer...») significatur S 55 in summitate] mitate D 55 30] IXX sed in 30 corr. E 56 procedunt] i. m. man. corr. A 56 solphizantes] (cf. ed. 1518). 56 suprema] summa BCDE ultima S 57 completur] i. m. man. corr. A 57 sinistra] sinistia sed in sinistra corr. E 63 in] et D 66 eius] om. S 68 assignet] assignet C 69 Secundus] Secundus modus i. m. A Nota i. m. A 69 assignatur] distinguatur C 69 diversas] diversos S 70 atque] actus CDEH tractus add. sed exp. S 70-71 Auricularius] Auricularis CD 71 signat] significat DEH 72-73 signat...adiunctus] om. C 72-73 simili forma] sive modo I 74 modo erectus] erectus modus sed signis inversionis inv. D 74 signat?] significat DEH 75 deinde] om. E 75 forma] erectus add. E 75 cum...prius] i. m. inf. man. corr. A om. B 76 signat] significat E 77 octo] medicus add. sed exp. D 77 Summitas] sibi unitas D 78 signat] significat DEH

pollicis, impressa inter indicem et medium, sibi copulatis, | signat 20. |
80 Summitas autem indicis, iuncta summitati pollicis, signat 30. Index et pollex, in longum protensi et lateraliter iuncti, signant 40. Pollicis autem articulus superior, curvatus super primam iun-|cturam pollicis, signat 50. Index vero, circumcingens partem pollicis sic curvatam, signat 60. Pollex vero, erectus sub indice circumflexo ut prius, ungue tamen eius transeunte medium articulum indicis, signat 70. Pollex, similiter erectus, infingens unguem in medium articulum indicis similiter circumflexi, signat 80. Summitas indicis inflexa secundae iuncturae pollicis, signat 90. | Deinde fiat transitus a sinistra manu in dextram, et ibi signentur centum, ubi in sinistra manu signabantur decem. Et
90 procedetur ulterius per eadem signa in dextra manu sicut in sinistra, et iterum revertitur in sinistram, formando in ea mille, ubi prius formabatur unitas.

Re vera iste modus signandi minus videtur conveniens quam praeedens. Qua ratione enim tres digiti, auricularius, medicus, et medius, circumflexi in medium palmae, et erecti iterum, et iterum protensi super palmam in directum, quilibet illorum signat tres numeros, simili modo index et pollex situati, singuli signare possunt similiter tres, quod non ponit modus iste. Item, sicut contactus pollicis cum indice et medio diversos designat numeros, similiter et contactus similes pollicis cum medio et auriculario aliquos numeros signare possent, quod tamen non ponit iste modus. Item, pluribus aliis modis situs et contactus digitorum possent diversos numeros signare eadem ratione qua praedicti. Nulla ergo est necessitas, ut videtur, in istis modis signandi. |

Propter quod dixit aliquis dictum modum «per digitorum complicationem esse figmentum | et falsam imaginationem», et quod, «retenta imaginatione quod unus numerorum, de quibus est quaestio, transeat a

ABCDEHIS

79 sibi] om. E 80 signat] significat E 81 lateraliter] localiter DEH 81 signant] significat I 83 signat] significat I 84 signat] significat I 85 signat] significat I 86 infingens] infingens sed in infingens corr. S 86 unguem] ungem sed in unguem corr. S 87 signat] significat I 87 iuncturae] pollicis pollicis (sic) signat 90 add. sed exp. I 88-89 et...signentur] iter. C 89 signentur] signantur B 93-94 quam praecedens] om. B 94 et] om. E 95 et iterum] om. B 96 palmam] palmum CD 96 indirectum] indirectam C 96 tres] numeri add. sed del. A 97 et] om. D 97 signare] significare CDE 97 tres] tremus BCDI terminus HS terminus et tertius i. m. E 99 designat] signat S 1 situs] sicut C 2 signare] significare DCE 3 ut...signandi] om. C 3 signandi] significandi DE 4 Propter] tertius modus i. m. A 4 quod] hoc I 5 et?] dicens sed del. et exp. et et sup lin. man. corr. A

4-(p. 78), 8 BERTHOLDUS DE S. DIONYSIO, *Quodl. I*, q. 17 (PARIS, *Bibl. Nat.*, lat. 14726, f. 180vb-181ra).

sinistra manu in dextram, et alii duo a dextra in sinistram, impossibile est non errare in expositione dictorum verborum».

Propter quod ponit quod ista *computatio debet intelligi in una manu tantum*, dicendo quod in *pollice* nullius numeri fiat signatio, quia ipse *est numerator*, sed quod solum fit numeratio in quattuor digitis, inter quos, numerantem scilicet | et numeratos, *medius est maximus habens indicem a dextris* versus pollicem, et | *medi<c>um* atque *auricularium a sinistris*. In quolibet autem istorum quattuor digitorum est assignare quattuor puncta, tria in iuncturis et unum in | summitate cuiuslibet. Quo posito, quasi formando numeros omnes in manu dextra, dicit quod in *infima iunctura indicis incipies numerare*, et ibi signabis unum, et in secunda duo, et in tertia tria, et in *summitate eiusdem quattuor*, et in *summitate medii* quinque, et in proxima iunctura eiusdem sex, et in sequenti, septem, et in infima, octo, et *deinde* | in infima iunctura *medici*, novem, et in sequente, decem, in tertia, 11, in summitate vero eiusdem 12. *Deinde* in summitate *auricularis*, 13, et in proxima iunctura eius, 14 et in secunda 15, in tertia vero 16.

Deinde iterato *incipies* ab infima iunctura *indicis*, et ibi signabis 17, et sic deinceps, ut prius, usque ad proximam iuncturam summitati auricularis, ubi invenies signari 30, in *laeva* scilicet parte respectu medii, cum tamen numeratio *inceptit a dextra* parte. Et tunc procedendo ulterius simili modo ut prius, assignabis in secunda iunctura auricularii 31, et in tertia 32.

Et adhuc tertio *incipies* ab infima iunctura *indicis*, et ibi signabis 33, et consimiliter ulterius procedes ut prius, et invenies 60 signari in *summitate medici* et ita in parte sinistra. Deinde ulterius procedes, et signabis in summitate auricularis 61, et in proxima iunctura 62, et in secunda 63, et in tertia 64.

ABCDEHIS

7 et] ad *add. sed exp.* B 9 computatio] non *add. sed exp.* B 10 fiat] sit *sed exp. et del. et fiat sup. lin. man. corr.* A 11 quod] *sup. lin. man. corr.* A 11 fit] sit BS 12 numerantem...numeratos] *i. m. man. corr.* A 12 medius] medios *sed in medius corr.* D 13 indicem] radicem S 13 medi<c>um] medum E 16 omnes] *i. m. man. corr.* A 16 manu] manum C 16 dextra] dextera BD 16 in²] *om.* BDI *i. m. S* 17 et²] *om.* BD 18 tertia] tres E 20 in¹] *om.* BDE 23 14] 13 E 23 secunda] secundum D 27 a] in BCEHIS ad *sed in a corr.* D 27 dextra] dextera BDS 27 procedendo] scilicet *add.* I 30 tertio] 3 *sed exp. et del. et tertio i. m. man. corr.* A 31 consimiliter] similiter C 32 ita] ideo B 34 63] 53 D

9-(p. 79,)49 *Ibid.*

35 Et iterum incipies quarto ab indice, ut prius, et signabis ibi 65 et procedes signando et numerando ut prius, et invenies in infima iunctura auricularis signari 80.

Deinde quinto incipies ab indice, ut prius, et signabis ibi 81, et procedendo ut prius invenies signari in infima iunctura auricularis 96.

40 Deinde sexto incipies ab indice et signabis in infima iunctura eius 97, | in secunda 98, in tertia 99, in *summitate* vero *indicis centum*. Et A 39rb *terminatur* compotus in dextra parte in *eodem digito a quo inceptit*, faciens *circulum*, propter quod signat *virginum coronam*. Quia vero *sexagesimus* signatur in *summitate medici*, qui brevior est medio et altior *auriculari*, ideo per illum numerum signatur praemium viduarum, quod est minus praemio virginum, et maius praemio coniugatorum. Trigesimus vero signatur in prima iunctura sub *summitate auricularis*, et tenet *rationem uxoris*, et *medicus rationem mariti*, propter quod ille numerus | competit coniugatis.] B 268° Rad 2

50 Quod ista opinio dicit, «in eadem manu debere accipi dextram | et laevam, et quod dextra et laeva signant non manus diversas, sed situs in eadem manu diversorum digitorum respectu unius medii inter illos, et quod, *retenta imaginatione* de dextra et laeva accipienda in diversis manibus, *impossibile est non errare in dictorum verborum expositione*», H 244^v
55 non est verum usquequaque. Quin enim in eadem manu illa accipi possunt, et secundum hoc, ut signatum est, dicta verba exponere, non ab uno, nec tamen ex hoc potest concludi quod exponi non possunt accipiendo dextram et sinistram in diversis manibus, et hoc diversimode secundum duos modos iam expositos, et secundum illum | tertium Bad. 2

ABCDEHIS

36 iunctura] iunctum E 37 signari] signaris D signans E 40 sexto] sextus D 40 indice] indices D 40 97] 27 E 87 I 41 98] 88 I 18 BCDE XVIII et C *sup. lin.* H 41 99] 89 I 29 CDE In summire *add. sed del.* C 42 compotus] *vel cuius ?(c^o)* ABCDEHI 42 dextra] dextera BD *iter.* I 42 a] *om.* CDE 43 faciens] *om.* C 43 signat] significat DE 44 sexagesimus] 40us E 44 est] *om.* I 46 praemio¹] primo B 46 praemio²] primo B 46 coniugatorum] coniugatarum D 48 medicus] medius CDE 48 mariti] meriti B 50 debere] *om.* C 50 accipi] de *add.* C 51 dextra et laeva] non *sed exp. et dextra...laeva i. m. man. corr.* A 51 signant] significant S 51 non] in BCDHIS *i. m. sed inser. ante* signant E 51 diversas] *sup. lin. man. corr.* A 52 diversorum...illos] *i. m. man. corr.* A 54 impossibile] *conf. sed in impossibile corr.* B 55 usquequaque] usquequaque B 57 possunt] possint BS

50-54 *Ibid.*; cf. *supra*, p. 77, 4-(78,)8.

Zucc. 402rb modum quem in dicto Quolibet, quaestione 36, exposui. Si enim 60
 S 244ra secundum GREGORIUM et AUGU-|STINUM et alios sacros expositores
 omnis expositio dictorum sacri canonis recipienda est, dum tamen
 consona sit fidei et moribus, | multo fortius et quaelibet expositio circa
 verba expositorum, maxime quando sunt obscura, nec ipsi plane suam
 intentionem explicant, recipienda est, non autem tamquam mendax aut 65
 C 199va er-|ronea repellenda, illa tamen magis est amplectanda, quae dictis
 Bad. 266^{rl} illorum magis concordat. |

Unde, quod in una manu accipienda sunt dextra et laeva, et non in
 diversis, hoc plane est contra HIERONYMUM, qui in libro I^o Contra
 Iovinianum, quem aliqui «Apologicon» vocant, parum post principium 70
 I 134va dicit sic: «Centenarius numerus, diligenter, quaeso, lector attende, de
 E 195ra sinistra | transfertur ad dextram, et eisdem quidem digitis, sed non eadem
 manu quibus in laeva nuptae signantur et viduae, cir-|culum faciens
 exprimit virginitatis coronam».

Ubi aliqui forte viderunt falsam litteram, et affirmativam talem «sed 75
 in eadem manu», ut tunc sequatur negatio «non quibus in laeva etc.» Et
 habet falsitatem ista littera et quoad partem affirmativam et quoad
 partem negativam, quod patet de illa negatione «non quibus etc.», per
 D 170va BEDAM in fine magnae Glossae marginalis | super illud Marci IV°,
 «Nemo est qui relinquit domum aut fratres etc.»: «qui non accipiat 80
 centum tantum». In fine enim affirmat identitatem digitorum dicens sic:
 «Centenarius, a laeva translatus in dextram, licet eandem in flexu digito-
 rum videtur tenere figuram quam denarius in laeva, tamen quantitatis
 magnae supervadit». Ecce quod dicit quia «videtur eandem tenere

ABCDEHIS

60 quem] quae E 63 sit] est CDE 64 verba] verbi B 64 obscura] iter. B
 64 ipsi] plura add. sed exp. D 66 amplectanda] (cf. J. H. BAXTER and C. JOHNSON,
Medieval Latin Word-List, p. 18: «amplecto, to embrace»). 68 laeva] laevo D
 70 aliqui] lineam verticalem add. D 70 vocant] vocatur D 70 parum] pum D
 71 numerus] om. B 73 viduae] inde D 74 virginitatis] virginitas BCDEHIS
 75 affirmativam] (affrātām) A affirmationem D 76 in²] om. C 77-78 ista...negati-
 vam] negatio hic sita et affirmatio ibi sita sed del. et ista...negativam i. m. man. corr.
 A 77 quoad] ad sup. lin. D 77-78 et²...negativam] om. (hom.) I 78 negatione]
 iter. D 81 centum tantum] tantum centum sed signis inversionis inv. B 84-87
 Ecce...dicetur] i. m. man. corr. A 84 quia] om. BCDEHIS

59-60 Cf. HENR. DE GAND., *Quodlibet I*, q. 36 (ed. R. MACKEN, p. 202,1-204,57; ed. 1518,
 f. 24vG; ed. 1613, I, p. 38va-39rb). 70 Cf. BERTHOLDUS DE S. DIONYSIO, *Quodl. I*, q. 17
 (ms. PARIS, *Bibl. Nat.*, lat. 14726, f. 181ra). 71-74 HIERON., *Adversus Iovinianum*, I, c. 3
 (PL 23, 224A); BEDA, *De temporum ratione*, c. 1 (PL 90, 296C). 76 *Ibid.*
 78 *Ibid.* 80-81 *Marc.*, X, 29-30. 82-84 *Glossa ord. in Marc.*, X, 30 (ed. 1634, V,
 590F; deest in PL 114). 84-(p. 81,)85 *Ibid.*

85 figuram in flexu digitorum» et si hoc, ergo et eisdem digitis, ut plene
 patet in duabus expositionibus praedictis, secundum quod | etiam iam B 268^v
 dicitur.

Beatus vero GREGORIUS in II^a parte super Ezechielem, homilia 5^a,
 post medium, plane exprimit diversitatem manuum, sic dicens, «Sinistra
 90 nostra est vita praesens, dextra vero est vita futura. Et recte per
 centenarium numerum aeternae vitae contemplatio designatur, quia cum
 post trigesimum et sexagesimum ad centesimum numerum pervenimus,
 idem centenarius numerus in dextram transit, fides autem atque operatio
 adhuc in sinistra est, quia hic adhuc positi, et credimus quod non videmus,
 95 et optamus ut videamus. Cum vero iam se animus in contemplatione | H 245^v
 vitae aeternae suspenderit, quasi ad dextram manum compotus venit».
 Ecce dicit «quasi ad dextram manum», non autem quasi ad dexterum
 latus digiti medii.]

Bad. 2i

Quod autem dicit ista opinio, quod «retenta imaginatione de sinistra
 00 et dextra in diversis manibus, impossibile est in dictorum verborum
 expositione non errare», bene verum est quoad assignationem transitus
 trigesimi et sexagesimi a dextra in sinistram, quia hoc omnino non
 possunt assignare duae primae expositiones, quia compotum incipiunt a
 sinistra, in qua formantur trigesimus et sexagesimus, solum autem
 5 transitum centenarii a sinistra manu in dextram possunt assignare, ut
 dictum est. Sed incipiendo compotum in manu dextra, transeundo in
 sinistram et ab illa iterum revertendo in dextram, secundum illam
 expositionem quam in alio Quolibet posuimus, absque omni errore

ABCDEHIS

86 etiam] om. D 88 Beatus] reatus D 92 pervenimus] ei add. sed exp. C 94 hic]
 sic B 96 compotus] computus S 97 manum] i. m. man. corr. A 97 dexterum]
 dextrum (dext'm) BCHIS dextram DE 98 digiti medii] i. m. man. corr. A
 98 medii] mei D 00 dextra] dextera B 1 bene] unde BCDEHIS 1 assignatio-
 nem] signationem DI 2 dextra] dextera BD 5 transitum] om. C 5 manu] om.
 S 6 est] supra (?) add. sed del. A 6 Sed] Quartus modus i. m. A 6 dextra]
 dextera BD 6 transeundo] transeun- et -do sup. lin. S 7 et] iter. C 7 illa] illo
 D 7 dextram] dexteram BD 8 quam] om. E

85-86 Cf. *supra*, p. 75,41-(p.77,)3 86-87 Cf. *infra*, p. 82,11-23. 89-96 GREGOR.,
Homiliae in Ezechielem, II, hom. 5, n. 12 (CC lat. 142, 342-351; PL 76 992B-C).
 97 *Ibid.* 99-1 BERTHOLDUS DE S. DIONYSIO, *Quodl. I*, q. 17 (ms. PARIS, *Bibl. Nat.*, lat.
 17426, f. 181ra); cf. *supra*, p. 77,5-(p. 78,)8 et p. 79,50-54. 6 Cf. *supra*, p. 75,41-
 (p. 77,)3. 8 Cf. HENR. DE GAND., *Quodlibet I*, q. 36 (ed. R. MACKEN, p. 202,1-204,57;
 ed. 1518, f. 24vG; ed. 1613, I, f. 38va-39rb).

S 244rb

contingit assignare transitum | trigesimi et sexagesimi a dextra in
sinistram, et centum a sinistra in dextram.

A 39va

Quod vero | ista tertia expositio dicit circa appropriationem trigesimi
coniugatis, quia «*trigesimus* in prima iunctura sub *summitate auricularis*
terminatur, et tenet ille digitus personam uxoris et medi <c> us personam
mariti», non est verum, immo coniugati signantur per indicem et
pollicem secundum Glossam HIERONYMI interlinearem super illud
Marci IV°, «*Et afferebat unum triginta*»; Glossa: «*in coniugatis, quos*
| signant index et pollex quasi blando osculo iuncti». Quod etiam innuit
HIERONYMUS Contra Iovinianum, dicens sic: «*Triginta referuntur ad*
nuptias. Nam et ipsa digitorum coniunctio, quasi molli osculo se
complexans et foederans, maritum pingit et coniugem». Huic dicto bene
concordant primae duae expositiones, quia ambae dicunt, ut patet
inspicienti, eas trigesimum signari per summitatem indicis tactam a
pollice.

C 199vb

Modus autem quo ista tertia expositio sexagesimum appropriat
viduis, satis competens est, quia «*in summitate medici* signat *sexaginta*»,
qui propter suam brevitatem deprimitur a medio, et in hoc quo-
ad modum depressionis, licet non quoad modum signationis, concordat
prima dictarum expositionum, quia signat sexaginta in secunda iunc-
tura sub extremitate medii, ut patet inspiciendo eam, quae cum iunctura
comprimitur a duobus articulis medii quando reflectuntur super eam.
Propter quod dicit HIERONYMUS Contra Iovinianum, «*Sexaginta ad*

B 268vb

ABCDEHIS

9 dextra] dextera BD 10 a] ad *sed in a corr.* B 10 dextram] dexteram BD
11 ista] ita C 13 ille] iste C 16 afferebat] afferebit S 16 triginta] 20 D cc *add.*
sed exp. E 16 Glossa] et *add.* D 17 et] *om.* D 17-20 Quod...coniugem] Nota *i.*
m. A 17 etiam] *om.* E 20 coniugem] coniugat D 20 bene] tunc D 21 primae
duae] *inv.* BCDEHIS 22 trigesimum] *iter. sed del.* A 24 appropriat] *i. m. man. corr.*
A 25 viduis] medius B 25 est] *om.* CDE(*sed sup. lin. al. man. ?*) 25 signat]
significat DE 26 et] quare *add. sed del. et exp.* A quare *add.* BDEHI quia *add.* C
qualiter *add.* S 29 inspiciendo] inspiciendo *sed in inspiciendo corr.* H

12-14 BERTHOLDUS DE S. DIONYSIO, *Quodl. I*, q. 17 (ms. PARIS, *Bibl. Nat.*, lat. 14726,
f. 181rb). 16 Marc., IV, 8. 16-17 Glossa interl. in Marc., IV, 8 (ed. 1634, V, 521-
522; deest in PL 114). 18-20 HIERON., *Adversus Iovinianum*, I, c. 3 (PL 23, 223C);
BEDA, *De temporum ratione*, c. 1 (PL 90, 295D). 25-26 BERTHOLDUS DE S. DIONYSIO,
Quodl. I, q. 17 (ms. PARIS, *Bibl. Nat.*, lat. 14726, f. 181ra). 31-(p. 83,)35 HIERON.,
Adversus Iovinianum, I, c. 3 (PL 23, 223C-224A); BEDA, *De temporum ratione*, c. 1 (PL 90,
295D-296C).

viduas referuntur, eo quod in angustia et tribulatione sunt positae. Unde
et superio-*re* digito deprimuntur. Quantoque maior est difficultas
expertae quondam, voluptatis illecebris abstinere, tanto maius et prae-
mium».

35

Modus autem quo ista tertia expositio centum appropriat virginibus,
non est conveniens, nec congruit dicto HIERONYMI aut BEDAE. Licet
enim «*ab eodem digito incipiat* in quem *terminatur*», ut dicit ista opinio,
non tamen in eundem punctum terminatur a quo incipit, ut patet illam
expositionem inspiciendo; quod requirit circulus. Discordat etiam a
Glossa BEDAE praedicta de centenaro, quod «*eandem videtur tenere*
figuram in flexu digitorum in dextra, quam denarius in laeva»: quod
etiam nullo | modo potest teneri in ista tertia expositione, quia in ea
pollex signat centum in summitate indicis, et decem in media iunctura
medici. Similiter propter eandem rationem hoc non potest sustinere in
prima dictarum expositionum, ut patet inspicienti signationes.

45

Sed huic dicto omnino concordat secunda expositio. Ut enim patet
inspicienti eam, secundum ipsum eisdem digitis | secundum eam inflec-
tionem, licet in alia manu, for-*mantur* centum et decem. Quod inten-
debat HIERONYMUS, cum dixit «*Centesimus numerus diligenter, quaeso*»,
ut supra.

50

Secunda etiam dictarum expositionum nullo modo potest assignare
centesimum fieri *circulo exprimente virginum coronam*, quia non incipit
a puncto in quem terminatur, ut patet inspicienti.

55

Si autem aspiciamus illam expositionem quam alias posui, videtur

ABCDEHIS

32 referuntur] (cf. *supra*, p. 118,18) refertur ACEHIS 33 deprimuntur] *scr. sed in*
exprimuntur mut. E 34 expertae] ex parte *sed in expertae corr.* AI ex parte
CDEHS 34 quondam] quomododam D 36 quo] quod B 39 terminatur...in-
cipit] *i. m. man. corr.* A 40 requirit] in *add. sed del.* E 40 etiam] *sup. lin. man. corr.*
A 41 de] a DE 41 videtur tenere] *inv.* B 41 tenere] habere S 42 denarius]
forte denario E 43 etiam] *sup. lin.* A 45 hoc] *sup. lin. man. corr.* A
48 secundum ipsum] *i. m. man. corr.* A *om.* BCDEHIS 52 etiam dictarum] autem dicta
CDE 53 centesimum] centenarium S centrum D 55 aspiciamus] inspiciamus S

37 Cf. *Ibid.* 38 BERTHOLDUS DE S. DIONYSIO, *Quodl. I*, q. 17 (ms. PARIS, *Bibl. Nat.*, lat.
14726, f. 181ra). 41 Cf. *supra*, p. 80,83-84 41-43 Glossa ord. in Marc., X, 30 (ed.
1634, V, 590F; deest in PL 114). 50 HIERON., *Adversus Iovinianum*, I, c. 3 (PL 23,
224A). 51 Cf. *supra*, p. 80,71-74. 53 HIERON., *Adversus Iovinianum*, I, c. 3 (PL 23,
224A); cf. *supra*, p. 80,71-74. 55 Cf. HENR. DE GAND., *Quodl. I*, q. 36 (ed. R. MACKEN,
p. 202,1-204,57; ed. 1518, f. 24vG; ed. 1613, I, p. 38va-39rb).

S 244va

mihi quod magis sufficiens et compendiosior sit ceteris, quoniam modus computandi quem assignat, nihil omittit ex numeris inter | centenarium numerum et unitatem primam, sicut faciunt duo primi modi, nec omittit aliquam divisionem aut extremitatem in tota manu, in qua non assignat aliquem numerum, sicut facit quilibet dictorum trium modorum, neque pluries revertitur ad signandum plures numeros super idem, sicut facit tertius modus.

I 134^{vb}B 269^{ra}C 200^{ra}A 39vb

Congruit etiam magis dictis expositorum, aut saltem minus repugnat. Quod ut ostendamus, compotum incipere debemus super iuncturas et extremitates pollicis dextrae manus, secundum modum expositum | in dicta quaestione, sed ab alia extremitate pollicis incipiendo quam diximus incipiendum in dicta quaestione. Diximus enim ibi, quod | incipiendum esset a trunco brachii. Hoc enim sufficebat ibi ad ostendendum transitum centenarii, et sufficeret hic ad ostendendum transitum trigesimi et sexagesimi: | quoad hoc enim nulla est differentia, sive incipiatur in trunco brachii, sive super unguem pollicis. Sed incipiendo super unguem pollicis illam expositionem, facilius concordabimus dictis expositorum Sacrae Scripturae. Incipiendo ergo compotum super unguem pollicis dextri exterius, ibi formabimus unitatem, et discurrendo ut ibi descriptum est, revertemur ad summitatem eiusdem pollicis interius, et ibi | per tactum indicis dextri assignabimus 10, et deinde eodem modo super summitatem unguis indicis exterius formabimus 11. Et post discursum, ut prius revertendo ad indicis summitatem interius, ibi per tactum pollicis signabimus 20, et consimili modo primo signabimus super extremitatem medii digiti eiusdem manus exterius 21. Et revertendo super extremitatem eiusdem digiti, per tactum pollicis, indice super pollicem reclinato, signabis trigesimum; et sic ulterius per alios digitos eiusdem manus. In qua, completo compoto in 50, transiemus ad

ABCDEHIS

57 quem...numeris] eius *sed del. et exp. et quem...numeris i. m. man. corr.* A 58 primam] nullum numerum omittit *add. sed del.* A 66 alia] illa C 67 diximus...quaestione] *om. (hom.)* B 67 incipiendum] incipientium CDE 67-68 Diximus...esset] *i. m. man. corr.* A 67 enim] autem BCDEHIS 67 quod] quia BCDEHIS 68 incipiendum] incipientium E 68 enim] non C 71 pollicis] pollicis C 71-72 Sed...pollicis] *om. (hom.)* S 73 Sacrae Scripturae] *i. m. man. corr.* A 75 revertetur...summitatem] Ad summitatem eius *add. sed del.* revertetur I 75 pollicis] *p add. sed del. et exp.* B 79 signabimus] dissisignabimus *sed in* signabimus *corr.* E 80 extremitatem] *i. m. man. corr.* A exterius BCDEHIS 80 exterius] *i. m. man. corr.* A 81 revertendo] per tactum pollicis et indicis, simul reclinatis *add. sed del.* A 81 super] eius *add.* ABCDEHIS 81-82 digiti...signabis] *i. m. man. corr.* A 82 reclinato] reclinando CDE 83 qua] *iter.* C 83 compoto] (cf. J. F. NIERMEYER, *Mediae latinitatis lexicon minus*, p. 233: «computus, compotus») compoto C

manum sinistram, signando 51 super unguem pollicis exterius, et discurrendo reverti ad summitatem eius interius, et ibi signare sexagesimum, et consimili modo per omnes digitos alios manus sinistrae, et inveniemus centum formari in summitate interiore auricularii. Et quia isti numeri 10, 20, 30 et ceteri consimiles complentur in singulis digitis, alii vero numeri formantur prius ipsis | in articulis singulis digitorum, ideo in dicta | quaestione illos numeros 10, 20, 30 et ceteros huius <modi> appellamus numeros digitos, et alios maxi-me usque ad decem, numeros articulos, licet algoristae contrario modo appellare solent eos, dicendo quod numerus articulus est omnis numerus divisibilis in decem partes aequales, digitus vero secundum eos est omnis numerus minor denario.]

Quibus suppositis, patet concordia huius expositionis cum dictis sanctorum. Patet enim quomodo in formatione trigesimi pollex et index coniuncti sunt quasi *molli osculo*, indice scilicet reclinato super pollicem tangentem summitatem mollem digiti medii, quasi ambobus super ipsum recumbentibus ut super lectum mollem, quod apparent dicere interlinearis Glossa, MARCI IV°, et | HIERONYMUS, Contra Iovinianum. Propter quod numerus trigesimus nuptis appropriatur, quia nupti in lecto solent coniungi *molli osculo*. Nec differt hoc in hac expositione et praecedentibus, nisi quod in illis formatur trigesimus ex sola coniunctione pollicis et indicis inter se, hic vero ut ambo coniuncti reclinantur super medium, quod expressius indicat coniunctionem maritalem.

ABCDEHIS

87 auricularii] indicis *sed del. et auricularii i. m. man. corr.* A auriculari C 87 quia] quod S 88 complentur] complentur I 90 quaestione] in *add.* B 90 illos] dictos C 90 30] 20 B 91 numeros digitos] *inv.* S 92 algoristae] (cf. A. BLAISE, *Lexicon latinitatis mediae aevae*, p. 33: «algorista, calculateur»). 92 appellare] appellant E 92 eos] *iter.* C 96 suppositis] expositis *sed ex exp. et sup i. m.* S 96 expositionis] quaestione] S 97 Patet] et *add.* H 97-98 indice...tangentem] reclinato simul super *sed del. et indice...tangentem i. m. man. corr.* A 98 super] sunt *sed super i. m.* E 99 mollem] molem *sed in* mollem *corr.* S 99-00 quasi...recumbentibus] *i. m. man. corr.* A 00 Quod] Et D 2 trigesimus] numerus *add. sed del. et exp.* B 2 nuptis] nuptus D 2 nuptis appropriatur] appropriatur nuptis *sed signis inversionis inv.* B 2 appropriatur] appropriantur *sed in* appropriatur *corr.* S 2 nupti] *sup. lin. man. corr.* A 3 hoc in] haec ab C *om.* C 5 hic] hinc C 5 vero] *sup. lin. man. corr.* A

98 HIERON., *Adversus Iovinianum*, I, c. 3 (PL 23, 223C); BEDA, *De temporum ratione*, c. 1 (PL 90, 295D); cf. *supra*, p. 82, 19. 1 Cf. Marc., IV, 8. 1 Cf. Glossa interl. in Marc., IV, 8 (ed. 1634, V, 521-522; deest in PL 114); cf. *supra*, p. 74, 27-30. 1-2 Cf. HIERON., *Adversus Iovinianum*, I, c. 3 (PL 23, 223C-224A). 3 *Ibid.*, (PL 23 223C); BEDA, *De temporum ratione*, c. 1 (PL 90, 295D).

Similiter multum concordat ista expositio appropriationi sexagesimi viduis, quia signatur per indicem tangentem summitatem pollicis interius in manu sinistra sine reclinacione super mollem extremitatem interius digiti medii, quasi abstinendo se a commixtione maritali. Quod 10 satis concordat dicto HIERONYMI super hoc, Contra Iovinianum, ut patet inspicienti.

D 171ra Similiter concordat ista expositio in appropriando centenarium virginibus, iuxta illud dictum HIERONYMI, Contra Iovinianum, «*Centenarius de sinistra transfertur in dextram, eisdem quidem digitis quibus | in laeva signantur nuptiae, sed non in eadem manu*», quia ut dictum est, 15 viduae signantur in sinistra in interiori extremitate pollicis tactu indicis sinistri. Centenarius autem, licet primo formatur in interiori extremitate auricularis, translatus tamen in dextram formatur super summitatem pollicis interius per tactum indicis dextri, quasi incipiendo novum 20 modum signandi numeros ab interioribus digitorum, scilicet | super eadem signa quae prius, quemadmodum ibidem prius formabantur decem. Et eisdem quidem digitis, ut dictum est, signabatur viduis sexagesimus in laeva et trigesimus nuptis, sed reclinando super extremitatem medii, in manu tamen dextra. Unde, cum dicit HIERONYMUS 25 «*Quibus in laeva signantur nuptiae*», ibi fiat punctatio, ut post pausam sequatur: «*et viduae sed non in eadem manu*».

C 200rb Huic expositioni etiam concordat quod sequitur in dicto HIERONYMI, «*circulum faciens exprimit virginum coronam*». Iste enim modus compoti facit circulum perfectum et integrum, nec plus nec minus, per 30 omnes digitos et articulos et summitates duarum manuum discurrendo,

ABCDEHIS

8 signatur] signantur DE 10 abstinendo] vel abscondendo ? A abscondendo (sic) C 11 hoc] om. B 15 quidem] om. E 17 in¹] scr. et iter. sup. lin. S 17 in²] om. CDE 19-20 super...dextri] i. m. man. corr. A 21 modum] i. m. E 21 signandi] significandi CDE 21 ab...scilicet] sup. lin. man. corr. A 21 ab] om. B 22 prius], et hoc cum augmento unitatis, vel numeri alicuius ut centenarii in summitate interiore pollicis dextri per tactum indicis dextri add. sed del. A 22 formabantur] formabatur I 23 Et] In C 25 cum] quod sed del. et cum i. m. man. corr. A 26 signantur] signatur E 26 punctatio] (cf. J. F. NIERMEYER, *Mediae latinitatis lexicon minus*, p. 872, «punctare, ponctuer - to punctuate») mutatio CE 27 sequatur] sine pausa add. sed del. A 28 expositioni etiam] inv. C 30 nec²] sup. lin. B

11 Cf. *Ibid.*, (PL 23 223C-224A) 14-16 *Ibid.*; BEDA, *De temporum ratione*, c. 1 (PL 90, 296C). 16 Cf. *supra*, p. 85,83-87. 23 Cf. *supra*, p. 84,80-(p. 85),87. 26-27 HIERON., *Adversus Iovinianum*, I, c. 3 (PL 23, 224A); BEDA, *De temporum ratione*, c. 1 (PL 90, 296C). 29 *Ibid.*

quod non facit in aliqua aliarum expositionum, sicut patet inspicienti eas.

35 Sed unum obest, quod isti expositioni non video posse concordari, quod scilicet dicit illa Glossa, MARCI X^o: «*Centena-rius a laeva translatus in dextram, eandem tenet digitorum inflectionem quam denarius in laeva*». Ubi si non adderet «*in laeva*», concordaret, | ut dictum 40 est, sed si «*in laeva*» intelligatur additum, concordari non potest, quia secundum hanc expositionem | decimus in lae-|va formari non habet. H 245 Bad. :
40 Et sic patet quod, respiciendo omnes dictas quattuor expositiones, extra quas nec vidi nec audivi de alia, nulla earum omnino concordat dictis expositorum. Unde putandum istas quattuor magistrales esse, et dictos expositores habuisse aliam praeter has, quam non explicaverunt, et ideo per dissuetudinem usus nobis remansit incognita. | Bad. :
45 Sed forte contra istam expositionem aliquis | opponens dicit quod secundum istam expositionem centenarius non transit a laeva in dextram, immo terminatur in sinistra et ibi sistit. E 195

Item | nec | trigesimus transit a dextra in laevam, sed manet in 135^r S 245^r dextra.

50 Item nec sexagesimus transit a dextra in laevam, quia non | formabatur in dextra, nec formatur statim in transitu a dextra in laevam. B 269

Etiam discordat haec expositio omnino illi Glossae marginalis super illud, MATTHAEI XIII°, «*alia vero ceciderunt in terram bonam et dederunt fructum, aliud trigesimum, aliud sexagesimum, aliud centum*», quae 55 dicit sic: «*Triginta referunt ad nuptias; sexaginta ad viduas; centum qui numerus est iam in dextra, vel centum qui transfertur in dextram, significat aeternam beatitudinem. Si quidem triginta et sexaginta conti-*

ABCDEHIS

32 isti expositioni] istam expositionem S 36 inflectionem] reflectionem CDE 37 in¹] a C 40 quattuor expositiones] expositiones quattuor sed signis inversionis inv. S 41 nec¹] neque I 42 nec²] neque I 43 dictos expositores] et ipsos sed del. et et...expositores i. m. man. corr. A 43 aliam] alia CDE 45 dicit] dicit H 47 et...sistit] i. m. man. corr. A 48 laevam], quia non formabatur in dextra in laeva add. sed va- cat sup. lin. S 51-52 formatur] i. m. man. corr. A formabatur CDE 51 dextra²] dextro E 52 marginalis] virginalis CDE 53 vero] sic E 57-58 continentur] in laeve add. B

35-37 Glossa ord. in Marc., X, 30 (ed. 1634, V, 590E; deest in PL 114). 37-38 Cf. *supra*, p. 86,18-27 et 84,63. 53-54 Matth., XIII, 23. 55-(p. 88),58 Glossa ord. in Matth., XIII, 23 (ed. 1634, V, 240Dd; PL 114, 131D).

nentur in laevam, sed centum transit ad dextram». Secundum istam enim expositionem triginta nullo modo continentur in laevam.

Item dicet forte adhuc aliquis, quod pollex habet unum articulum minus quam alii digiti, et ita in eo non sunt nisi quattuor divisiones secundum tres articulos, cum alii habent quinque divisiones inter quattuor articulos, computando extremitates pro divisionibus, ac per hoc in pollice usque ad truncum brachii non possunt signari nisi 8 numeri, cum tamen in aliis digitis possint signari 10, et propter hoc non potest complete formari numerus centenarius in duabus manibus, quia deficient 4 numeri. Et ita secundum istum modum computandi non potest dici quod centenarius formatus in laeva transeat in dextram, vel quod statim formetur in dextra.

Et est dicendum ad primum, in quo patebit responsio ad quaestionem propositam, quod secundum modum assignatum in praenominata quaestione determinata a nobis in alio Quolibet, debet intelligi formatio centenarii in manu sinistra, et tunc demum assumpto augmento transitus eius a sinistra in dextram. Secundum enim quod dictum est iam supra, signatio dictorum numerorum sive in una manu sive in duabus non est ex natura numerorum aut manuum, sed ad designandum in exemplo sensibili et proportionali differentiam praemiorum spiritualium, coniugatorum, viduarum, et virginum.

Quia igitur, ut iam praedictum est secundum beatum GREGORIUM, per *sinistram* intelligitur *vita praesens*, in qua sunt fides et operatio vitae activae, per *dextram vero* intelligitur *vita gloriae*, in qua est perfecta speculatio vitae *con-templativae*, quae quidem | inceptit in beatitudine

ABCDEHIS

58 laevam] laeva C 58 dextram] dexteram S dextetram E 59 continentur] vel containeretur ? I 60 dicet forte] (dicit sed exp.) forte dicit sed signis inversionis inv. H 60 adhuc aliquis] inv. H 61 divisiones] conditiones sed divisiones i. m. E 63 computando...divisionibus] i. m. man. corr. A 64 pollice] police B 65 et] nec sed exp. et et sup. lin. A 65 non] sup. lin. man. corr. A 67 deficient] deficiit C 67 numeri] i. m. man. corr. A 68 centenarius] i. m. man. corr. A 70 est...primum] ad primum est dicendum I 75 sive¹] aut BCDE 75-76 in¹...aut] om. (hom.) B 77 proportionali] et add. I 79 igitur] hic B 79 praedictum] dictum E 79 Gregorium] Ambrosium sed Gregorium sup. lin. man. corr. A Ambrosium BCDEHIS 81 vitae C 81 est] i. m. man. corr. A 81 perfecta speculatio] inv. C

70-71 Cf. *supra*, p. 87,45-47. 71-73 Cf. HENR. DE GAND., *Quodl. I*, q. 36 (ed. R. MACKEN, p. 202,1-204,57; ed. 1518, f. 24vG; ed. 1613, I, f. 38va-39rb). 74-75 Cf. *supra*, p. 74,12-22. 79 Cf. *supra*, p. 81,88-96. 79-82 GREGOR., *Homiliae in Ezechielem*, II, hom. 5, n. 12 (CC lat. 142, 342-351; PL 76, 992B); cf. *supra*, p. 81, 88-96.

status innocentiae sicut in dextra, in quo fuissent coniuges, licet forte non viduae nec virgines, idcirco compotus numerorum designantium praemia vitae humanae incipere debuit a manu dextra, et in ea primo formari numerus trigesimus coniugum. Homo autem postquam a statu illius beatitudinis cecidit, ut casus fiat | ei occasio gloriosius revertendi ad statum beatitudinis angelorum, oportuit ipsum in vita praesentis miseriae ad statum maioris perfectionis transire quam erat status coniugalitatis in paradiso. Unde non sistitur in trigesimo formato in manu dextra, sed ulterius | transitur ad sexagesimum viduarum formandum in manu sinistra, et ab illo ulterius ad centenarium virginum, licet non eisdem personis in quarum statu perfectio contemplationis adhuc in praesenti vita inchoatur. Propter quod centenarius in sinistra, per quam praesens vita intelligitur, primo formatur | et crescit, ut demum ad dextram gloriae transferatur, et ibi, accepto debito augmento, perficiatur, dicente GREGORIO, ut habitum est iam: «Cum iam se animus in contemplatione vitae aeternae suspenderit, quasi ad dextram manum compotus venit».

Nota quod dicit «cum iam»: adhuc scilicet existens in sinistra huius vitae, tunc demum quasi ad dextram manum venit, ut non sic fiat transitus ut scilicet | centenarius contemplativae | primo formetur in dextra, sed ut iam formatus primo in sinistra, post aliquod crementum tunc demum transferatur in dextram, ut ibi incremento perficiatur. Aliter enim nihil esset dicere quod numerus centenarius transiret aut transferretur, quia transire aut transferri non posset nisi iam existens aliquo modo et formatus. Existens enim in vita ista, per contemplationem stat in porta templi caelestis exteriori, a qua oportet currere per spatium centum cubitorum usque ad portam interiori, qua intratur in dextram infra templum gloriae, iuxta illud quod dicitur, Ezechiel

ABCDEHIS

83 dextra] scr. sed in dextera mut. B 85 dextra] dextera CDE 88 praesentis] om. I 89 status] scr. sed in statum mut. E 91 dextra] dextera CE 92-93 licet...personis] i. m. man. corr. A 92 non] in add. BCES 95 praesens vita] inv. CDE 95-96 formatur...gloriae] iter. D 95 ut] nec E 96-97 perficitur] et add. E 97 habitum] dictum B 98 suspenderit] suspendent CDE 99 compotus] computus S 2 primo] om. E 3 dextra] dextera E 3 crementum] incrementum B 4 perficiatur] nihil enim add. sed exp. B 8 porta] vitae mortalis praesentis, quae est porta add. sed del. A 8 exteriori] exterioris BCDEHIS 9 spatium] scilicet add. CDE

97-99 Cf. *Ibid.*; cf. *supra*, p. 81,97-98.

XL°: «*Et mensus est a porta usque ad portam centum cubitos*». Significat enim spatium illud centum cubitorum perfectionem contemplationis praesentis vitae, quae per latitudinem centenarii cubitorum currendo acquiritur quousque ad portam interiorem pervenitur, quam cum intravit, tunc primo transit a sinistra in dextram: illi enim centum cubiti se habent ex parte sinistra. Unde GREGORIUS, parte II^a super Ezechielem, homilia 7^a, circa medium, exponens illud, Ezechielis XL°, «*Et mensus est a porta usque ad portam centum cubitos*», dicit sic: «*Qui aditum atrii interioris videt, profecto necesse est ut per vitam perfectionis currat, et a porta inchoationis usquequo ad consummationis ingressum perveniat.*» | *Mensuretur ergo atrium interius, quo ab exterioribus usque ad portam interiorem tenditur, centum cubitis, ut qui intrare amando coepit, latitudinem perfectionis habeat in mente, quatenus in eo quem diligit, nec adversa coangustent, nec prospera elevent, sed transitoria cuncta despicens quousque ad gaudia secreta perveniat, per atrium perfectionis currat.*».

Zucc. 403^{vb}Bad. 267^{ro}I 135^{rb}Bad. 267^{ro}B 270^{ra}C 200^{vb}H 246rb

Per hunc ergo modum intelligamus centenarium numerum transire a sinistra in dextram, | ut scilicet in sinistra primo formatus, ibidem perfici incipiat, et post augmentum, tunc demum cum suo augmento in dextram | transeat, | et ibi perfectum augmentum accipiens, in dextra perficiatur et ma-|neat. Non obstante ergo quod «centenarius terminatur in sinistra» perfectionem suam incipiendo, ut | dicit obiectio, formatus tamen transit in dextram, ibi perfectionem completam accipiendo. Propter quod Glossa praedicta, MATTHAEI XIII°, dicit quod «*centum numerus est qui iam in dextra est*». Nec in hoc contenta est, sed

ABCDEHIS

11 a] *sup. lin. man. corr.* A 14 quam] *om.* D 19 atrii] *om.* E 19 profecto] perfectio BCDEHIS 20 usquequo ad] usquoque ad AB usque quo ad CDHIS usqueusque ad E 20 ad] perfectionis *add. sed del.* B 23 in eo] *om.* E 24 adversa] adversata CDE 24 coangustent] angustent CDE 27 intelligamus] intelligimus BDE 28 perfici] -i- *sup. lin.* B 29 augmentum] , quod secundum centenarium alium *add. sed del.* A 29 suo] illo *sed del. et suo i. m. man. corr.* A 30 transeat] *i. m. man. corr.* A 30 augmentum] quasi millenarium *add. sed del.* A 31 quod centenarius] *inv.* B 34 in hoc] nihil *et in hoc i. m.* E

11 Ez., XL, 23; cf. etiam Ez., XL, 27. 17-18 Ibid. 17-26 GREGOR., *Homiliae in Ezechielem*, II, hom. 7, n. 11 (CC lat. 142, p. 324; PL 76, 1019B). 31-32 Cf. *supra*, p. 87, 45-47. 34 Matth., XIII, 23. 34-35 Glossa ord. in Matth., XIII, 23 (ed. 1634, V, 240Dd; deest in PL 114). 35-(p. 91,)36 Ibid.

addit: «*, vel centum qui transfertur in dextram*». Et hoc ideo, quia haec est disiunctiva artis, et veritatem habet pro utraque parte: centum enim iam est in dextra perfectus post translationem eius, sed prius transfertur in dextram a sinistra in qua erat formatus, ut dictum est.

40 Ad illud quod arguitur secundo, de trigesimo, quod etiam secundum istam expositionem «non transit a dextra | in sinistram, sed manet in dextra», quod proprie pertinet ad propositam quaestionem, dicendum quod coniugium, cui appropriatur perfectio trigesima, primo incepit in dextra, quia in paradiso, ut dictum est. Ipsum tamen ex se non ponit statum perfectionis, etiam ut fuit | in paradiso, secundum quod alibi declaravimus, nec maxime post lapsum hominis in peccatum, ut est in vita praesentis miseriae. Unde coniugium ex ratione coniugii in se perfectionem non habet, sed ut perficiatur, transit in statum viduarum. Et quia illum, ut dictum est, non invenit nisi in sinistra praesentis vitae, idcirco trigesimus significans praemium coniugum, quamquam incipit et formatur in manu dextra, tamen competenter dicitur transire a dextra in sinistram, ut in sinistra in ulteriorem perfectionem ratione status transformetur.

Et quod assumitur «de sexagesimo, quod non transit a dextra in laevam, quia non formatur in dextra», quod etiam proprie pertinet ad istam quaestionem, dicendum quod viduitas ortum non sumit nisi a coniugio dimisso vel soluto, quia non | potest esse vidua, nisi prius nupta. Propter quod, licet non primo signatur sexagesimus qui praemium viduarum signat, in dextra, tamen competenter dicitur transire a dextra in sinistram, quia ortum habet ab eo quod, signatum in dextra, propter perfectionem habendam transit in sinistram, ut dictum est. Propter quod etiam utrumque horum numerorum, scilicet trigesimus et

ABCDEHIS

36 ideo] *sup. lin. man. corr.* A 36 haec] *om.* I 37 et veritatem] *i. m.* E 42 propositam quaestionem] *inv.* C 44 ponit] poterit *sed del. et ponit i. m.* A 46 nec] neque I 49 est] *sup. lin.* E 50 significans] signans D 51 dextra] dextera C 56 quaestionem] . Ad hoc *add.* I 57 vel soluto] *iter.* D 58 signatur] 50^{vs} *add. sed exp.* D 59 tamen] tam D 60 dextra¹] dextera E 60 quod] quia CDE 60 dextra] sinistra ABCDEHIS 62 et] *om.* I

39 Cf. *supra*, p. 88, 72-76. 41-42 Cf. *supra*, p. 87, 48-49. 44 Cf. *supra*, p. 71, 8-16 et 88, 82-(p. 89,)83. 45-46 Cf. HENR. DE GAND., *Quodl. VI*, q. 13 (ed. G. A. WILSON, p. 149, 80-(152,)39; ed. 1518, f. 234vP-235rQ; ed. 1613, I, f. 254ra). 49 Cf. *supra*, p. 71, 8-16. 54-55 Cf. *supra*, p. 87, 50-51. 61 Ibid. 61-64 Cf. *supra*, p. 87, 55-(p. 88,)58.

- A 40va sexagesimus, proprie dicuntur | manere in sinistra et contineri, ut dicit
 Zucc. 404ra praedicta Glossa MATTHAEI XIII°. | Neutrum enim illorum quorum
 65 praemium signant illi numeri, scilicet nec viduitas nec matrimonium,
 transire potest extra sinistram, quia non sunt status nisi vitae praesen-
 tis, nec ad statum virginum transire possunt, cum de corrupta virgo fieri
 Bad. 267^{vs} non potest secundum beatum HIERONYMUM.]
- Ad illud quod obiicitur tertio, quod «pollex habet unum articulum
 minus quam alii digiti etc.», dicendum quod tam rude non oportuit
 70 opponere in ista materia, ubi non est disputatio de substantia et natura
 B 270rb articulorum, sed de modo | signandi numeros in iuncturis vel in
 extremitatibus. Pollex autem, licet non habet nisi tres articulos proprie
 loquendo secundum naturam et substantiam digiti, quia non habet nisi
 75 tria ossa in tribus articulis, cum alii habeant quattuor, scilicet inter
 summitatem et truncum brachii, totum appellando digitum extenso
 Zucc. 404rb nomine, quia proprie loquendo non di-|cuntur digiti nisi distincti post
 volam manus. Communiter tamen loquendo de digito, et vocando
 articulum id quod est medium contentum inter duas iuncturas, sive
 fuerit os sive nervus, sic pollex competenter dicitur, quantum sufficit ad
 80 propositum, habere quattuor articulos et quinque divisiones sicut alii
 H 246va digiti: habet enim quemdam nervum | grossum et durum qui protendi-
 tur a tertio articulo pollicis osseo usque ad truncum brachii, quo pollex
 brachio ligatur. Et est ille nervus inter duas divisiones, sicut sunt et
 85 articuli ossei, et tot numeri formantur in pollice, quot in aliquo aliorum
 digitorum. Et perfecte formatur numerus centenarius in laeva, nec
 deficit aut abundat, ut visum est, et sic formatur primo | in sinistra, et |
 S 245vb formatus transfertur in dextram secundum praedictum modum.
 C 201ra

ABCDEHIS

63 contineri] continet *sed in contineri corr.* E 65 illi numeri] illum numeri (?) *sed illi numeri i. m.* E 65 nec] neque I 66 vitae] *sup. lin. man corr.* A 67 nec] neque I 69 obiicitur] obicitur DE 70 minus quam] *inv.* B 70 rude] Cf. A. BLAISE, *Lexicon latinitatis medii aevi*, p. 805: «rude: rudement». 71 disputatio] dispositio BCDEHIS 73 licet] *om.* E 74 et] *om.* BS *sup. lin.* H 75 articulis] iuncturis C 76 et] *om.* BCDEHIS 76 truncum] tructum *sed del. et truncum i. m. man. corr.* A 78 de digito] *i. m. man corr.* A 79 id...medium] *sup. lin. man. corr.* A 80 competenter] *om.* E 82 nervum] *et add. sed exp.* B 83 quo pollex] quod *sed del. et quo pollex sup. lin. man. corr.* A 84 et] in B 85 et] *per add.* BCDEHIS 85-86 tot...perfecte] *per illum genitum in duplici pollice sed del. et tot...perfecte i. m. man. corr.* A 85 quot] quod C quam S 85 aliorum] illorum BCDEHIS 86 nec] neque I 88 modum] multum *om.* S

63-64 Cf. *Glossa ord. in Matth.*, XIII, 23 (ed. 1634, V, 240Dd; PL 114, 131D); cf. *supra*, p. 87, 55-(88,)58. 64 Cf. *Matth.*, XIII, 23. 67-68 Cf. HIERON., *Adversus Iovinianum*, I, c. 3 (PL 23, 224A). 69-70 Cf. *supra*, p. 88, 60-69. 87 Cf. *supra*, p. 83, 55-(84,)62.

QUAESTIO 13

UTRUM IDEM SIT ESSE ANIMAE SEPARATAE, QUOD ERAT CONIUNCTAE

- | Sequuntur quaesita pertinentia ad hominem specialiter. Ubi primo Zucc.
 quaerebantur quaedam pertinentia ad esse hominis, deinde quaedam
 5 alia pertinentia ad eius bene esse.
- Et circa primum istorum quaerebantur quinque: tria ex parte animae
 intellectivae; quartum ex parte corporis, quintum vero ex parte compo-
 siti ex corpore et anima. Quorum primum erat de anima separata,
 utrum idem sit esse animae separatae, quod erat coniunctae. Secundum
 10 erat de anima coniuncta, utrum possit intelligere universale. Tertium
 vero erat de ipsa communiter pro utroque statu, utrum intellectus
 possit informari spe-|cie aliqua aut habitu, absque actu considerandi Zucc.
 secundum illam speciem aut habitum. Quartum, utrum possibilis sit
 resurrectio corporum humanorum. Quintum vero, utrum sit possibile
 15 hominem esse sine quantitate.
- Circa primum arguitur quod non sit idem esse animae separatae,
 quod erat coniunctae, quoniam si animae coniunctae et separatae esset
 idem esse, et eadem operatio quae sequitur esse; consequens est falsum:
 non enim est idem intelligere animae separatae et coniunctae, quia
 20 coniuncta intelligit cum phantasmate, non autem separata; ergo etc.
- Contra. Eadem forma semper habet idem esse, quia esse est a forma.
 Sed anima est semper eadem forma, sive fuerit coniuncta, sive separata.
 Ergo etc.]

Zucc.
 Bad. 2

<SOLUTIO>

- 25 Dicendum ad hoc quod, sicut ens tripliciter dicitur — uno enim
 modo significat naturam | et essentiam rei, et hoc modo est 'ens' id
 quod est natura sive essentia aliqua, cuius diximus superius per se
 ideam esse in Deo, et est illud quod praedicatur de praedicamentis; | alio B 270°

I 135va
 D 171°

ABCDEHIS

2 Utrum...coniunctae] (Cf. *infra*, lin. 9). 3 Ubi] Ut D 5 pertinentia] *om.* S
 8 de...separata] *i. m.* A 9 animae] *iter.* E 12 informari] formari C 13 secun-
 dum] *om.* S 14 resurrectio] rerum *sed resurrectio i. m.* E 14 corporum humano-
 rum] *om.* I 16 Circa] Ad I 17 coniunctae et separatae] separatae et coniunctae
 S 17 esset] essent DE 21 habet] esse *add.* I 25 Dicendum...hoc] Ad hoc est
 dicendum I

27-28 Cf. *supra*, p. 20, 99-(p. 21,)9.

E 196va

modo dicitur aliquid 'ens' secundum animam, quod PHILOSOPHUS in V^o Metaphysicae appellat 'ens verum'; tertio | modo dicitur aliquid 30
'ens', id quod est aliquid in effectu extra animam —, consimiliter, cum
ens dicitur ab esse, esse triplex est, scilicet: esse quidditativum, quod
indicatur per definitionem, cum dicitur quod est «oratio indicans quid
est esse», tali esse dicitur unumquodque esse id quod est per essentiam 35
a forma sua, ut esse homo dicitur habens hominis formam, et oculus
habens formam oculi: | alias enim non est homo aut oculus nisi
aequivoce; et hoc esse est rei essenziale, et reducitur ad praedicamentum
de genere, quod convenit rei ex eo quod est natura et essentia quaedam;
cui accidit utrumque aliorum esse, scilicet in intellectu, et in re extra, ut
alibi saepius determinavimus. 40

Bad. 268^{rT}

Et de isto triplici esse sciendum, quod dupliciter attribuitur alicui: ut
cuius est, et ut quo est.

In eo cuius est, primo modo solum est principaliter eius, quod est
aliquid perfectum in natura et essentia et quod in se natum est existere, 45
sive in intellectu sive in re extra. Primo modo in habentibus formam in
materia, hoc est in compositis ex materia et forma, est per se et
principaliter compositi; secundo autem modo formae. Compositum
enim est illud cuius principaliter est idea, et quod est principaliter
aliquid per essentiam, sive quod quid est; et ideo est id quod principa-
liter in intellectu est ut eius per se obiectum; est etiam id quod 50
principaliter | existit in re extra. Sed hoc totum contingit ipsi compo-

A 40vb
H 246vb

ABCDEHIS

31 est] cuius E 31 aliquid...animam] in re aliquid *sed del. et aliquid*
...animam i. m. man. corr. et extra animam *etiam in textu A* 31 extra animam] *iter.*
BHIS 33 indicans] praedicans BCDEHIS 34 tali] tale S 34 unumquodque]
unum *sed del. et unumquodque i. m. man. corr. A* 34 esse] *om. I* 35 dicitur] dicatur
E 37 esse] *om. D* 38 rei] ei H 38 eo] quo E 38 quaedam] quodam D
39 in¹] *om. D* 41 esse] dicendum *add. sed exp. A* 41 dupliciter] tripliciter C *(et vel*
dupliciter add. i. m.) D (sed in dupliciter corr.) ES 42 et...est] i. m. B 43 In] ea *add.*
H 45 in²] *sup. lin. B* 45 extra] *add. S* 48 principaliter] i. m. man. corr. A
48 est³] *sup. lin. CD om. E* 51 contingit] convenit BCDEHS

29-30 ARIST., *Metaph.*, V, c. 7 (ed. R. PONZALLI, p. 128,53-56; Transl. anon., ed. G. VUILLEMIN-DIEM, p. 94,29-(p. 95,2); Iunt., VIII, f. 116I; 1017a 31-32). 33-34 Cf. ID., *Top.*, I, c. 5 (Iunt., I 2b, f. 7I; Transl. Boeth., Arist. lat. V 1-3, p. 9,12-13; in ANON., *Auct. Arist.* (ed. J. HAMESSE 36,5); 102a 4-5). 39-40 Cf. HENR. DE GAND., *Quodl. I*, q. 9 (ed. R. MACKEN, p. 53,64-(55,20); ed. 1518, f. 7rY-vZ; ed. 1613, I, f. 11ra-va); ID., *Quodl. II*, q. 1 (ed. R. WIELOCKX, p. 4,30-41; ed. 1518, f. 28vA; ed. 1613, I, 46rb-va); ID., *Quaest. ord. (Summa)*, art. 21, q. 4 (ed. 1520, I, f. 127vM-N; f. 127vS; ed. 1646, II, f. 322b-323a, f. 324a-b).

sito, et materiae in composito, per formam, secundum quod forma
aliter est actus compositi, aliter materiae. Est enim actus materiae dans
ei quod sit aliquid compositi, secundum triplicem modum praedictum
55 essendi qui convenit composito principaliter. Ipsa enim in composito
perfectius esse habet a forma, quam nata est habere in se se-|parata, in S 246°
quantum materia ex se non est nisi aliquid in potentia ad compositum,
et forma est actus complens potentiam illam: per hanc enim composi-
tum et quod quid est, habet esse unum, secundum determinationem
60 PHILOSOPHI, VII° et VIII° Metaphysicae: «Est autem actus *compositi*
tamquam eius quod *est aliquid*, in esse constitutum formaliter per
formam in illo *triplici esse*.»

Nunc autem quaestio proposita quaerit de esse attributo animae ut
quo est. Et est intelligendum quod, licet, ut dictum est, esse secundum
65 triplicem modum iam dictum principaliter attribuitur composito ut
quod est, attribuitur | tamen quodam modo et formae et materiae, et de C 201°
illa attributione, qua attribuitur formae quae nata est separari, propo-
sita est quae-|stio.] Zucc.
Bad. 2

Et est dicendum descendendo ad quaestionem, quod in attributione
70 qua esse attribuitur alicui ut quod est, ab aliquo ut quo est, non est
alicuius ut quod est, principaliter, nisi quia est aliquo modo eius quo
est. Esse enim quod nullo modo est formae, non posset ipsa forma dare
composito; eius autem non est esse, nisi ex | eo quod aliquid est sive in B 270°
essentia sive in existentia, vel in intellectu vel extra ipsum. Esse autem
75 aliquid secundum se aliquo trium modorum non convenit ei, nisi quia
est aliquid in sua causa et principio, vel formaliter vel effective: quia

ABCDEHIS

52 et...composito] *om. (hom.) BCDEHIS* 53 aliter²] *iter. sed primum aliter del.*
C 53 Est...materiae] *om. (hom.) BCDEHIS* 54 quod sit] *esse sed exp. et quod sit i.*
m. man. corr. A 54 praedictum] modum *add. sed exp. D* 55 principaliter...com-
posito] *om. (hom.) I* 55-56 principaliter...separata] i. m. man. corr. A 55 Ipsa] *scr.*
sed del. et materia i. m. al. man. C 57 ad] *sup. lin. man. corr. A* 58 potentiam] in
add. sed del. et exp. A 58 hanc] i. m. man. corr. A 58-59 compositum] positum *et*
com- sup. lin. S 60 VIII°] *Physicorum add. C (sed del. et exp.) S (sed exp.)* 60 actus]
om. CDE 61 aliquid] aliquod S 64 quo] quae ABCEHIS (Cf. *infra*, lin. 70)
65 composito] *iter. E* 67 est] formari *add. sed del. et exp. B* 69 dicendum] quod
add. H 72 enim] ei B 73 est¹] dare *add. sed exp. S* 76 formaliter] per ideam *add.*
sed exp. H

60-62 ARIST., *Metaph.* VII, c. 17 (Transl. anon., ed. G. VUILLEMIN-DIEM, p. 155,10-14; Iunt., VIII, f. 208A-B; 1041b 12-18); ID., *op. cit.*, VIII, c. 1 (in ANON., *Auct. Arist.* (ed. J. HAMESSE, 1,200); Transl. anon., ed. G. VUILLEMIN-DIEM, p. 158,7-10; Iunt., VIII, f. 210F-G; 1042a 26-30). 64 Cf. *supra*, p. 93,25-(p. 94,40). 65 Cf. *supra*, p. 20,99-(21,9).

enim est aliquid formaliter per ideam in suo principio, est aliquid per essentiam, et per hoc etiam est aliquid in intellectu; quia vero est aliquid in suo principio per actuaalem efficientiam, est aliquid in re extra.

Nunc autem manifestum est quod forma in se nata existere extra suum compositum, cuiusmodi est anima rationalis, non est aliquid aliud in suo principio aliquo dictorum modorum, separata et coniuncta, licet separata non est quo aliud habet esse, quia nulli ipsum communicat sicut cum est coniuncta.

Idcirco dico quod esse unum et idem est ipsius animae separatae et coniunctae, sed alio et alio modo, quemadmodum alio et alio modo est aliquid separata et coniuncta. Licet enim sit id ipsum separata et coniuncta, quia tamen id quod est naturaliter, natum est esse in alio ut actus et perfectio est, praeter autem huius <modi> esse est quod sit extra ipsum, quod autem est praeter rationem suae naturalitatis, deficit a perfecta ratione eius quod est in se, quia non est sine naturali dependentia ad illud, quae terminata est cum fuerit in illo, propter quod tunc solum est in perfecta ratione sui esse, et ideo anima separata, quia naturaliter nata est esse in alio ut in suo perfectibili, ideo quodam modo imperfecte est id quod est, donec sit in illo. Propter quod consimiliter et imperfecte habet rationem sui esse, donec habuerit ipsum in illo, et ulterius etiam imperfecte habet rationem suae propriae operationis. Ut ideo, secundum quod dicit AUGUSTINUS XII° super Genesim, «animae beatorum quousque resumpserint sua corpora, retardantur ne perfecte poterint ferri in illud caelum increatum».

<AD ARGUMENTA>

Et secundum hoc concedenda est secunda ratio.

Ad primum, quia sophistica est, dicendum quod eadem est operatio animae separatae et coniunctae, quia ab una et eadem potentia animae

ABCDEHIS

77 enim] *conf. sed enim i. m. al. man. C* 79 suo principio] *inv. B* 79 re] *se I* 81 cuiusmodi] *cuius AC* 83 separata] *est add. sed exp. S* 83 communicat] *coniunctat B* 86 quemadmodum...modo] *om. (hom.) C* 86 alio] *om. B* 87 id] *illud i. m. al. man. C* ad *sed in id corr. I* 89 est¹] *vel eius add. i. m. al. man. C* 93 sui] *suae sed in sui corr. S* 95 est] *ad add. E* 98 Ut ideo] *ultimo sed exp. et ut ideo i. m. al. man. C* 99 sua corpora] *inv. S* 00 poterint] *poterunt BCDEHIS* 3 est¹] *dicendum (?) add. sed exp. I* 3 est²] *om. DE*

99-00 AUGUST., *De Gen. ad litt.*, XII, c. 35, n. 68 (CSEL 28¹, p. 432,24-25; PL 34, 483).

- 5 egrediens. Est enim unus actus intelligendi specie coniunctae et separatae, licet alio et alio modo intelligendi in phantasmate et sine phantasmate, quarum solam illam quae est in phantasmate, exercet in corpore praesentis mortalitatis, | illam autem aliam | exercet separata, et etiam exercebit resumpto corpore glorioso, et multo perfectius in illo
10 quam faciat modo separata.

H 247¹
S 246ⁿ

QUAESTIO 14

UTRUM ANIMA CONIUNCTA POSSIT INTELLIGERE UNIVERSALE

- | Circa secundum arguitur quod anima coniuncta non posset intelligere universale, quia natura universalis est separata a materia et eo
5 quod est hic et nunc; «operatio autem intelligendi animae coniunctae per se est coniuncti ex hac anima et hoc corpore», secundum PHILOSOPHUM, ita quod anima coniuncta non intelligit nisi quia | coniunctum
10 intelligit per ipsam; operatio ergo eius intelligendi est ut est coniuncta, non separata, quia non potest operatio magis | esse separata quam sit
substantia operantis; sed operatio coniuncta vel coniuncti non potest esse circa obiectum separatum, quia est ei improporionale; ergo etc.

Zucc. 4

B 271ⁿ

I 135vb

Zucc. 4

In contrarium est PHILOSOPHUS qui determinat in III° De anima quod «ipsa intelligit universale», et tamen non loquitur de eius intelligere nisi secundum quod est coniuncta; quare etc.

Bad. 2t

ABCDEHIS

6 quarum...phantasmate] *om. (hom.) H* 6 quarum] *quare B* 6 illam] *om. E* 8 exercebit] *excebit E* 8 multo] *et add. CDE* 2 Utrum...universale] *(Cf. supra, p. 93,10)* 4 est separata] *inv. S* 4 et] *ab add. i. m. al. man. CE* 6 hac] *om. D* 7 intelligit] *intel et -ligit i. m. al. man. C* 7 nisi...coniunctum] *i. m. al. man. C* 7-8 nisi...intelligit] *nisi quia coniunctum intelligat i. m. E* hoc intelligit] *i. m. D* 8 intelligit] *ligit et intel- i. m. al. man. C* 8 est] *i. m. man. corr. A* 8 ut] *ita add. E* 8 est²] *sup. lin. E* 10 operantis] *inoperantis sed in operantis corr. B* 12 determinat] *determinatur E* 14 quare etc.] *i. m. man. corr. A*

3-5 Cf. *supra*, p. 93,16-20. 5-6 ARIST., *De an.*, I, c. 1 (in ANON., *Auct. Arist.* (ed. J. HAMESSE, 6,9); in ALBERTI MAGNI *Comm.*, ed. Cl. STOICK, p. 11; in AVERR. *Comm.* (ed. St. CRAWFORD, p. 16,1-4, p. 17,9 et p. 20,12; Iunt., Suppl. II, f. 5F, 6E et 7B); 403a 3-4,16-17). 13 ARIST., *De an.*, II, c. 5 (in ANON., *Auct. Arist.*, (ed. J. HAMESSE, 6,61); in ALBERTI MAGNI *Comm.*, ed. Cl. STOICK, p. 100; in AVERR. *Comm.*, ed. St. CRAWFORD, p. 219, 60; Iunt., Suppl. II, f. 80E-F; 417b 22-28).

<SOLUTIO>

15

Dico ad hoc, quod universale est proprium obiectum intellectivae virtutis et operationis intellectualis, sive fuerit coniuncti et coniuncta, sive separati et omnino separata, ita quod nec singulare possit intelligere nisi in ratione universalis, secundum quod alias determinavimus.

C 201^{va}Zucc. 405^{va}Bad. 268^{vy}A 41ra

Et hoc convenit animae rationali ex duobus, quorum unum est quod ipsa in essentia sua et substantia est immaterialis et separata a materia, in eo quod non habet materiam partem suae essentiae, licet per essentiam suam sit perfectio et actus materiae in homine, aliud vero est, quia intellectivam potentiam similiter habet separatam sicut et suam essentiam, quia non fundatur in aliquo materiali, sed tantum in animae essentia, ut alibi determinavimus, in qua nulla est materia, et cum hoc habet proprium modum separationis quem non habet ipsius animae substantia, quia non est actus et perfectio materiae sive alicuius materialis ut organi corporalis, quemadmodum substantia animae est actus et perfectio materiae et corporis, et similiter vires sensitivae, quae ab eius essentia secundum actum fluentes ex ea in corpus, sunt actus et perfectio corporis sive organi corporei, secundum quod hoc de substantia animae et viribus sensitivis determinat PHILOSOPHUS in II° De anima, de intellectu autem et substantiae animae immaterialitate determinat in III° De anima.

35

Quia igitur essentia animae in se aequae immaterialis est et separata a materia quae posset esse vel deberet pars suae essentiae, et similiter potentia eius intellectiva aequae est immaterialis et separata a fundamento materiali, et similiter a materia et organo corporali, cuius posset

ABCDEHIS

16 Dico...hoc] Ad hoc dico I 16 quod] *om.* B 18 separati] separata B 18 nec] neque I 19 in] sub S 22 quod] est *add. sed exp.* C 22 licet] non *add.* BC(*sed del. et exp.*)D(*sed del.*)HI *sed exp.* S 24 sit] fit E 23 et] *om.* B 25 tantum] *sup. lin. man. corr.* A 27 hoc] *om.* S 31 fluentes...corpus] existentes in ea *sed del. et fluentes...corpus i. m. man. corr.* A 31 in corpus] ut corpus BC(*sed exp. et in corpus i. m. al. man.*)DEHIS 31 et] *om.* B 34 substantiae] eius *add. sed exp.* I 37 deberet] debet S 37 essentiae] esse *sed del. et essentiae i. m. man. corr.* A 38 eius] in *add.* C 38-39 fundamento] funto (*sic*) D

19 Cf. HENR. DE GAND., *Quodl. IV*, q. 21 (ed. 1518, f. 136rE-138rO; ed. 1613, I, f. 199va-201vb). 26 Cf. ID., *Quodl. III*, q. 14 (ed. 1518, f. 66rN-71rF; ed. 1613, I, f. 105va-112vb). 33-34 Cf. ARIST., *De an.*, II, c. 1-12 (in ALBERTI MAGNI *Comm.*, ed. Cl. STROICK, p. 64-165; in AVERR. *Comm.*, ed. St. CRAWFORD, p. 129-378; Iunt., Suppl. II, f. 48A-135F; 412a 3- 429a 9). 34-35 Cf. ID., *op. cit.*, III, c. 1-13 (in ALBERTI MAGNI *Comm.*, ed. Cl. STROICK, p. 166-250; in AVERR. *Comm.*, ed. St. CRAWFORD, p. 379-546; Iunt., Suppl. II, f. 136A-204F; 429a 10- 435b 25).

40 aut deberet esse actus, et hoc sive ipsa anima fuerit separata sive coniuncta, idcirco dicendum quod universale solummodo est per se obiectum animae separatae et coniunctae aequaliter, licet alio modo intelligat ipsum coniuncta et separata, ut dictum est in fine praecedentis quaestionis.

45

<AD ARGUMENTA>

Et concedenda est auctoritas PHILOSOPHI ad hoc.]

Bad. 2

Ad rationem in oppositum, quod «operatio intelligendi animae in corpore est per se coniuncti; ergo non est eius obiectum separatum», in hoc est tota difficultas quaestionis, et propter hoc introducta fuit.

50 Et est dicendum ad hoc, quod in actu intelligendi est considerare duo: et quod intelligit et quo intelligit; et 'quo intelligit' duplex: vel ut | proximo elicitive | actus intelligendi, aut ut remoto. Quod intelligit, anima existente coniuncta, est totum | coniunctum, ut totus homo compositus ex anima et corpore. Quo intelligit ut principio elicitive remoto, est ipsa substantia animae, in qua fundatur vis intellectiva. Quo vero intelligit ut elicitive proximo, est vis sive potentia intellectiva per se, et praecise fundata | in essentia animae, manens semper actu in ipsa, non fluens ab ipsa secundum actum in materiam et organum, cuius fit actus per illam potentiam, quemadmodum vis sensitiva fluit ab ipsa secundum actum in materia et organo, cuius fit actus per huius potentiam, ita quod talis potentia non habet secundum actum fundari in essentia animae nisi ut in radice et in potentia tantum, donec sit actus corporis, et per hoc fluat in ipsum coniunctum secundum actum sensitiva potentia.

S 246^vE 197^vB 271^v

H 247

ABCDEHIS

40 sive ipsa] sine ipso E 47 animae] *om.* H 48 obiectum] *om.* S 51 et...intelligit] *om.* (*hom.*) BDEHIS 51 vel] et BCDEHIS 52 actus] actum ABCDEHIS 53 totum] tamen BES tantum D nunc ? *sed del. et totum i. m. al. man.* C 54 ut] in B 55 ipsa] *om.* E 56 Quo] Quae BCEHS Qua I 57 et] per *add. sed del.* C 58 fluens] materia *add. i. m. al. man.* C 58 materiam] naturam D 59 sensitiva] subiectiva *sed del. et sensitiva i. m.* D 61-62 ita...potentia] *om. sed ita quod talis potentia non habet secundum actum in essentia animae fundari, nisi ut in radice et in potentia tantum etc. i. m. al. man.* C 62 essentia] et *add. sed del.* E 62 nisi] *sed sed del. et nisi i. m. man. corr.* A 62 donec] donet *sed in donec corr.* I

43-44 Cf. *supra*, p. 96,3-(p. 97,)10. 46 Cf. *supra*, p. 97,12-14. 47-48 Cf. *supra*, p. 97,4-11.

D 172^{rb}Zucc. 405^{vb}C 201vb

Quo autem intelligit homo ut vi elicitiva remota, est substantia ipsius animae, quia scilicet in ipsa est secundum actum huius <modi> potentia, quae etiam est in materia per hoc quod substantia animae est in ipsa ut actus eius, cum tamen potentia | non est in materia ut actus eius, neque ut in quo fundatur, unde, licet | non sit differentia inter actum videndi oculo corporali et actum intelligendi quantum est ex parte agentis, quia, sicut in actu videndi non videt principaliter virtus visiva, sed totus oculus compositus ex corporali organo et vi visiva, quae est forma et actus eius, quemadmodum anima est forma et actus totius corporis organici, iuxta illud quod dicit PHILOSOPHUS in II° De anima, «Si oculus esset animal, visus esset eius anima» etc., licet non sit omnino simile, ut iam videbitur, est tamen magna differentia quantum est ex parte eius quo agit, quia actum videndi elicit oculus motus ab obiecto vi visiva, ut aliquo quod fundatur in essentia animae non praecise, nisi in potentia | et ut in radice et principio primo atque remoto, sed ut est forma et actus materiae sive corporis, et ideo fundatur in illo composito substantiali secundum actum, non solum ut est compositum substantiale, sed ut est dimensionatum et sensibili obiecto proportionatum. Ut secundum hoc aliter «anima est actus corporis organici» per suam substantiam, aliter vero per suam potentiam, quia per substantiam in

ABCDEHIS

65 vi] in BC 65 substantia] illa BC(sed del. et substantia i. m. al. man.)D(sed in substantia corr.)E(sed del. et substantia i. m. al. man.)HS 68 cum] quae sed del. et Cum sup. lin. man. corr. A 68 potentia] sup. lin. man. corr. A 68 in²] om. B 69 sit] om. CH fit I 71 actu] actum H 71 principaliter] principaliter sed in principaliter corr. C 72 corporali] naturali S 75 visus] visio H 75 anima] scr. sed eras. C 77 ab] oculo S 78 fundatur] fundantur B 79 in] sup. lin. man. corr. A 81 actum] ut in principio proximo a quo fluit, licet per solam animam ut per principium primum in organum ut actus eius, add. sed del. A 82 dimensionatum] (Cf. J. H. BAXTER & C. JOHNSON, *Medieval Latin Word-List*, p. 133: «dimens/ionalis, ...-iono, to measure»). 84-88 quia...actus]. Et re vera Philosophus non determinat de anima ut est substantia sive essentia quaedam, et actus corporis sive materiae per suam substantiam, sed ut est totum potentiale, et actus corporis per suas potentias. Unde cum dixit: «Si oculus esset animal, visus esset eius anima» (ARIST., *De an.*, II, c. 1 (in ANON., *Auct. Arist.*, (ed. J. HAMESSE, 6,44); in ALBERTI MAGNI *Comm.*, ed. Cl. STROICK, p. 67,73; in AVERR. *Comm.*, ed. St. CRAWFORD, p. 143, 2-3; Iunt., Suppl. II, f. 53D; 412b 18-19); cf.

75 ARIST., *De an.*, II, c. 1 (in ANON., *Auct. Arist.*, (ed. J. HAMESSE, 6,44); in ALBERTI MAGNI *Comm.*, ed. Cl. STROICK, p. 67,73; in AVERR. *Comm.*, ed. St. CRAWFORD, p. 143, 2-3; Iunt., Suppl. II, f. 53D; 412b 18-19). 83 ARIST., *De an.*, II, c. 1 (in ANON., *Auct. Arist.*, (ed. J. HAMESSE, 6,41); in ALBERTI MAGNI *Comm.*, ed. Cl. STROICK, p. 64; in AVERR. *Comm.*, ed. St. CRAWFORD, p. 133,5-6; Iunt., Suppl. II, f. 50A; 412a 19-22).

- 85 quantum est compositum substantiale simpliciter, per potentiam vero quantum est quid organicum dimensionatum, et hoc quoad alias potentias ab intellectu. A quo, ad potentiam enim intellectivam neutro modo est actus, | unde actum intelligendi elicit totus homo motus ab obiecto vi sua intellectiva, ut aliquo quod praecise fundatur in essentia animae ut in principio proximo et secundum actum, non ut est forma et actus corporis sive materiae, quia nec fundatur in ipso composito, nec fluit ullo modo ab anima in corpus sive in substantiam | materiae, neque in aliquid dimensionatum aut quacumque corporali dispositione affectum. Ut per huius <modi> potentiam anima nullo modo sit actus materiae aut corporalis cuiuscumque: aliter enim per ipsam non intelligeretur universale, neque ab ipsa anima neque a coniuncto, sicut neque per vires sensitivas sentitur universale, et non esset intellectus nisi quidam nobilior sensus et virtus materialis, ut quidam philosophi errantes posuerunt. |
- 00 Ad argumentum igitur descendendo, dico quod, licet totum coniunctum intelligit sicut et sentit, id tamen quo intelligit, nullo modo est | coniunctum sicut est id quo sentit, quia non fundatur in coniuncto ut in principio proximo, sicut fundatur sensus, neque fluit ab anima in coniunctum aut in materiam sive corpus, sicut fluit sensus, neque est ullo modo actus materiae aut coniuncti, sicut alicuius corporis. Nunc autem ita est in omnibus viribus, quod operatio agentis non determinatur neque proportionatur agenti, nisi secundum rationem et proportio-

(A 41¹)

B 271

Bad. 2
S 246^vI 136ra

ABCDEHIS

supra, lin. 75-76), et huius rationem adiunxit, dicens: «Oportet igitur accipere quod est in parte in toto vivente corpore: simile namque habet sicut pars ad partem, sic et totus sensus ad totum corpus» (ubi add. sed del. et exp.). Per hoc quod dicit «totus sensus», exprimit se non loqui de anima, quod se habet ad totum sicut visus ad partem in quantum substantia est, sed in quantum potentia est, et hoc non tota, sed sensitiva, quia de intellectiva potentia alia ratio est, ut saepius dicit in subsequentibus. Ut, si littera eius perscrutetur, penitus non determinat de anima intellectiva, an sit, an non sit actus corporis sive materiae secundum suam substantiam, sed solum determinat manifeste quod sit actus eius (41rb) anima, a qua fluit vis sensitiva; quoad vim autem intellectivam nequaquam. Unde differentia animae, investigata in libro II°, non contingit toti animae ut est aliquid potentiale sed sensitivae tantum atque vegetativae, quia non contingit ei quoad vim (vim sup. lin. man. corr.) intellectivam, quamvis anima in rei veritate, cuius intellectus est potentia secundum suam substantiam, sit actus et forma corporis sive materiae add. sed va -cat sup. lin. et quia...actus i. m. man. corr. A 84 per²] suam add. D 87 A] lac. C 88 intelligendi] intelligit BC(sed in intelligendi corr.)DEHI(sed in intelligendi corr.)S 92 ullo] nullo B 95 intelligeretur] intelligitur BCDEHI 97 universale] om. E 98 philosophi errantes] iter. H 00 igitur] desce- add. sed exp. A 2 est] om. BCDEHIS 3 neque] nec I 4 neque est] om. S 5 corporis], sicut est sensus, secundum quod patet ex iam declaratis. add. sed del. A 6 est] om. S

nem eius quo agit, quare neque similiter obiectum. Quare, cum ut dictum est, vis intellectiva omnino est separata secundum rationem actus a corpore et materia, similiter et operatio atque obiectum.] 10

H 247^{va}Zucc. 406^{ra}E 197rb

Et quod assumitur, «non | potest operatio magis esse separata quam sit | substantia agentis», dicendum quod ista separatio non intelligitur in proposito nisi a materia et corpore, et ex contrario non intelligitur in proposito coniunctio nisi materiae et corpori. Distinguendum est igitur de modis quibus aliquid dicitur esse separatum a materia, per quod 15

Bad. 268vb

sciemus quibus e contra aliquid dici debet esse coniunctum.]
Est igitur sciendum quod aliquid dicitur multipliciter separatum a materia et corpore. Uno modo quia est omnino praeter materiam et corpus, ut non habeat materiam aut corpus aliquid sui, neque est omnino aliquid existens in materia et corpore, neque est actus aut perfectio materiae et corporis, et hoc neque secundum hoc quod est aliquid secundum substantiam, neque secundum hoc quod est aliquid organicum dimensionatum, neque etiam ut motor rei corporalis, neque etiam ut situm determinans in re corporali. Aut quia non habet materiam aut corpus aliquid sui, est tamen in materia et corpore, nullo 25 modo tamen ut actus et perfectio eius. Aut quia, licet non habet materiam aut corpus aliquid | sui, est tamen in materia ut actus et perfectio corporis et materiae, in quantum est aliquid secundum substantiam, non autem in quantum est aliquid organicum et dimensionatum. Aut quia non habet materiam aut corpus aliquid sui, est 30 tamen ut actus et perfectio corporis et materiae, secundum quod est aliquid organicum et dimensionatum.

Bad. 269rb

Primo modo, omnibus illis conditionibus simul concurrentibus, secundum aliquos solus Deus est separatus a corpore et materia, quoad

ABCDEHIS

8 neque] nec DI 10 materia] quare add. ABCDEHIS 12 dicendum] ad hoc arguitur I 13-14 nisi...proposito] i. m. inf. C 13 nisi] om. BS 13 ex] e sed exp. et ex i. m. S 14 coniunctio] coniuncto BCH 14 nisi] iter. S 14 Distinguendum] Dubitandum sed del. et Distinguendum i. m. man. corr. A 15 esse] om. S 15-18 per...materia] om. (hom.) S 16 sciemus] scimus sed -e- sup. lin. B 19 materiam] igitur add. I 19 neque] nec I 20 aut] ut S 21-22 secundum...aliquid] om. (hom.) BCDEHIS 23 neque¹] nec I 23 neque²] nec I 25 aut] ut S 25 corpore] cor- B 26 modo] om. B 29-30 et dimensionatum] natum sed del. et et dimensionatum i. m. man. corr. A 30-32 Aut...dimensionatum] om. (hom.) H 34 quoad] ad quo sed signis inversionis inv. S

8-9 Cf. *supra*, p. 98,36-(p. 99,)44. 11-12 Cf. *supra*, p. 97,9-10.

35 substantiam scilicet et | operationes eius naturales in se ipso, sed nulla C 202 creatura, quia secundum philosophos, intelligentiae quas nos vocamus angelos, sunt naturaliter corporibus alligati ut | motores, et secundum B 271 quosdam theologos, etsi non sunt coniuncti eis | ut motores naturali D 172 alligatione, sed voluntarie et secundum praeceptum divinum sunt motores caelestium corporum, dicente AUGUSTINO VIII° De Trinitate
40 «cogitantur angeli mundi spiritus, caelestia corpora inspirantes, atque ad arbitrium quo serviunt Deo, mutantes atque versantes»: sunt enim secundum istos situm sibi determinantes in re corporali; sed secundum alios substantiae angelicae, et vires earum et operationes quas habent in se, 45 sunt separatae omnino secundum dictos modos separationis a corpore et materia, licet sint limitatae in sua essentia. Quantum autem ad operationes exteriores, nulla essentia omnino debet esse separata et abstracta, quia hoc divinitatis est simpliciter et circa divinam naturam, quod «immobilis manens dat cuncta moveri». Ut secundum hoc substantia possit esse separata et operatio coniuncta, licet non e converso: ut 50 enim dicit penultima propositio De causis, «est res cuius substantia et operatio sunt in momento temporis, ut sunt generabilia et corruptibilia, et cuius substantia et actio est in momento aeternitatis, ut est Deus, et | res media, | cuius substantia est in momento | aeternitatis et actio in 55 momento temporis», ut sunt angeli motores coniuncti, sumendo large 'aeternitatem'; quartum vero membrum est «impossibile, ut scilicet res sit, cuius substantia cadat sub tempore et actio sub aeternitate: sic enim

Zucc.
A 41'
S 247

ABCDEHIS

36 nos] iter. E 37 motores] auctores sed in motores corr. D 37-38 et...motores] om. (hom.) D 40 Augustino] de add. sed exp. A 42 quo] om. B 42 enim] omni ABC(sed exp.)D(id.)HI 44 substantiae] om. I 44 vires] iures sed in vires corr. S 45 dictos] dicto D 46 limitatae] a materia add. D 48 hoc] hic B 48 divinitatis] dignitatis BCDEHIS 51 cuius] craus B 53 est Deus] inv. D 54 momento] immomento BCD 55 momento] aeternitatis add. sed exp. S 56 'aeternitatem'] Nec tamen ab hoc membro excluditur Deus secundum theologos, licet secundum philosophos add. sed del. A 57 cadat] cadit BCE

41-42 AUGUST., *De Trin.*, VIII, c. 2, n. 3 (CC lat. 50, 271,22-24; PL 42,948). 49 BOETHIUS, *De cons. phil.*, III, metrum 8, l. 3 (in ANON., *Auct. Arist.*, (ed. J. HAMESSE, 25,47); CC lat. 94, p. 51, l. 3; CSEL 67, p. 63, l. 19; PL 63,758A). 51-55 ANON., *Liber de causis*, XXX (XXXI), prop. 210 (ed. A. PATTIN, p. 110, 43-48; ed. R. STEELE, p. 185,16-21; ed. O. BARDENHEWER, p. 190,2-5). 56-(p. 104,)58 *Ibid.*, XXX (XXXI), prop. 212 (ed.) A. PATTIN, p. 111, 62-64; ed. R. STEELE, p. 185,32-(p. 186,)1; ed. O. BARDENHEWER, p. 190,15-16).

actio melior esset», quia scilicet magis abstracta, quam eius substantia; «*hoc autem est impossibile*», sicut dicitur ibidem in Commento.

Secundo modo est separata potentia intellectiva, quia non habet materiam partem sui, eo quod re nihil aliud est quam substantia animae, ut alibi determinavimus, quae materiam partem sui non habet, est tamen in | materia, quia et ipsa anima in qua est ut potentia, est in materia ut eius forma; quod tamen non contingit potentiae intellectivae ut in hoc quoquo modo potentia magis sit abstracta quam substantia, quia, licet potentia sit in materia per substantiam, non tamen inest ei immediate sicut substantia, nec per eundem modum quo substantia.

Tertio igitur modo substantia animae rationalis est separata, quia, licet coniuncta sit secundum suam substantiam corpori vel materiae ut substantia est, est tamen separata quia materiam partem sui non habet, nec est perfectio corporis vel materiae secundum quod organicum est aut dimensionatum.

Quarto modo separata est | potentia sensitiva solummodo, scilicet quia non habet materiam partem suam, sicut neque animae substantia, cum qua est re idem. Est tamen coniuncta corpori et materiae secundum quod est dimensionatum quid et organicum.

Ad assumptum igitur in argumento, quod «non potest operatio | esse magis separata quam substantia agens», dico quod verum est ita, quod omnino operatio sit praeter corpus et materiam et extra ipsam omnino, et agens sit materiae coniunctum ut habens materiam partem sui: sic enim nobilior esset operatio quam substantia, ut COMMENTATOR dicit. Quod est impossibile, quia, cum operatio non abstrahitur aut separatur omnino ab agente, si agens est coniunctum materiae, et operatio a materia non est separata sed ei coniuncta, non tamen oportet quod eodem modo coniunctionis sit coniuncta operatio et operans, sive etiam

ABCDEHIS

59 dicitur] *om.* C 61 substantia] *om.* D 63 ipsa] materia *add. sed exp.* D 63 ut] in I in *add.* H ut *sed in in mut.* S ut in *sed in exp. et forte ut in in mut.* B 65 quoquo] aliquo BCDEHIS 65 potentia] *iter.* S 65 quam] quia B 66 ei] *om.* E 67 substantia¹] subiecti D 67 nec] neque I *sup. lin.* B 67 modum] modo B 71-72 est²...dimensionatum] aut dimensionatum est B 74 partem suam] *inv.* B 75 tamen] *om.* B 78 est] *sup. lin.* I 80 et] *sup. lin.* C 81 quam substantia] quod substantia E *om.* S 81 Commentator] Commentum BCEHS

59 *Ibid.*, XXX (XXXI), (ed. A. PATTIN, p. 111, 65; ed. R. STEELE, p. 186,2; ed. O. BARDENHEWER, p. 190,17). 62 Cf. HENR. DE GAND., *Quodl. III*, q. 14 (ed. 1518, f. 66rN-71rF; ed. 1613, I, f. 105va-112vb). 77-78 Cf. *supra*, p. 97,9-10.

id quo operatur: licet enim agens habet materiam partem sui, non oportet quod similiter et operatio. Et sic non est operatio coniuncta sicut agens, sed solum est coniuncta et in coniuncto, sicut est actio in agente et abscissio in cutello, et hoc per se in coniuncto. Per coniunctum autem in materia in quantum est aliquid sui, consimiliter contingit ex parte eius quo operatur: licet enim quo intellectus intelligit, sit actus materiae et corporis, ut substantia animae, non tamen oportet quod similiter ipsa actio. Et sic non est operatio coniuncta, sicut id quo agit, sine substantia animae, | sed solum est coniuncta et in coniuncto secundum modum iam dictum; et hoc per se in coniuncto, secundo in ipsa anima, et tertio in ipsa materia, in quantum scilicet sunt | aliquid ipsius agentis, secundum plus et minus conferens ad rationem agendi. Et hoc verum est de eo quo | agit aut intelligit sicut principio remoto; quo autem agit atque intelligit sicut principio propinquo, cuiusmodi est vis intellectiva de illo, verum est quod non potest plus esse separata actio quam quo agit, ut operatio sentiendi quam vis sensitiva, et operatio intelligendi quam vis intellectiva. Propter quod diximus iam, quod operatio plus determinatur secundum vim agendi et proportionatur ei, quam agenti secundum rationem agentis, quia non determinatur neque proportionatur ei, nisi quia aliquid eius est ipsa vis qua agit, cui proportionatur per se et principaliter. Et ita patet, quod nullum est inconveniens quod secundum | aliquem modum magis sit abstracta potentia et operatio, quam sit ipsum agens, aut quo agit ut principio remoto, nec ponit hoc maiorem nobilitatem in potentia aut actione quam sit in substantia, quia hoc contingit potentiae et actioni ex

ABCDEHIS

87 similiter et] sit *sed del. et exp.* et similiter et *i. m. man. corr.* A 87 operatio] comparatio D 89 cutello] (Cf. J. F. NIERMEYER, *Mediae latinitatis lexicon minus*. Lexique latin médiéval/français/anglais. A Medieval Latin-French/English Dictionary. Perficiendum curavit C. VAN DE KIEFT, Leiden, 1976, p. 300: «cutellus...cultellus») cutello BCDEHIS 92 substantia] et *add.* B 93 id] illud BCEHIS 94 sine] sive D 94 sine...animae] *i. m. man. corr.* A *om.* I 94 animae] *i. m.* E 94 coniuncta] *om.* I 94 et] *om.* H 94-95 secundum...coniuncto] *om. (hom.)* H 98 quo] quodam *sed in quo corr.* C 98 sicut] prop- *add. sed del.* A 99 cuiusmodi] cuius AS 1 quam vis] quamvis B 1 sensitiva] sensitia C 1 et] ut *sed del. et exp. et et sup. lin.* A ut C 2 quam vis] quamvis D 2 intellectiva] quam *add.* B 2 Propter] *i. m.* B 2 diximus iam] *inv.* I 5 est] in D 6 per se] *iter.* D 7 quod secundum] *iter. in f. 247vb* S 7 modum] *i. m.* E 7 sit] fit BC 8-9 ut...remoto] *i. m. man. corr.* A 9 in] ut D 10 sit] in gl- *add. sed exp.* D

95 Cf. *supra*, lin. 87-89.

nobilitate substantiae. Unde anima intellectiva, quia est medium et confinium substantiarum spiritualium et corporalium in essendo formam et actum corporis, aliquas debet habere vires separatas et actiones, in quibus communicat cum spiritualibus omnino separatis, et aliquas coniunctas, in quibus communicat cum pure corporalibus et materialibus.

QUAESTIO 15

UTRUM INTELLECTUS POSSIT INFORMARI SPECIE ALIQUA AUT HABITU, ABSQUE ACTU CONSIDERANDI SECUNDUM ILLAM SPECIEM AUT HABITUM

Zucc. 406va | Circa tertium arguitur quod intellectus non potest informari specie aut habitu absque actu considerandi, quia impossibile est habere formam, et non actum formae, quia, ut dicitur in fine, | IV° Metaphysicae: «Determinata sunt opere universa in *esse et non esse*». Cum ergo species illa vel habitus sit in intellectu ut forma, si sit in ipso, non potest esse in ipso sine suo actu considerandi.

Contrarium apparet in furioso, ebrio et dormiente, in quorum intellectu bene sunt species et habitus, absque eo quod actu considerent secundum illos.

<SOLUTIO>

Dicendum quod secundum PHILOSOPHUM in II° De anima, «*Duplex est actus*, et hoc a forma in eo cuius est forma, scilicet *primus et*

ABCDEHIS

11 substantiae] *om.* H 13-14 et actiones] *iter.* D 14 communicat] *communicant* C 16 materialibus.] Unde si velimus describere unam lineam creaturarum secundum gradus maioris nobilitatis et minoris, incipimus a praedicamento substantiae, super cuius rem nihil est nisi res increata, et describemus lineam descendantem per maiores usque ad minimos; et sub illis ponemus hominem, et post illa alia corporalia, per ordinem graduum digniora superponendo, usque ad oppositum vilissimum quod est prima materia, (41vb) inter quam et Deum, sicut inter supremum et infimum, continentur omnia alia propriis gradibus distinctis. *add. sed del. et va- cat sup. lin.* A 2-3 Utrum...habitu] (Cf. *supra*, p. 93,11-13). 5 habitu] habita H 5 actu] *sup. lin.* D 6 fine] *om.* B 6-7 Metaphysicae] Meteororum CDEHS 8 vel] *ut sed in aut mut.* C 8 in] *om.* D 12 illos.] Ad hoc *add.* I

7 ARIST., *Metaph.*, IV, c. 4 (Transl. anon., ed. G. VUILLEMIN-DIEM, p. 66,18-20; Iunt., VIII, 74L; 1006a 2-3). 14-(p. 107,)16 ARIST., *De an.*, II, c. 1 (in ANON., *Auct. Arist.*, (ed. J. HAMESSE, 6,39); in ALBERTI MAGNI *Comm.*, ed. Cl. STROICK, p. 64; in AVERR. *Comm.*, ed. St. CRAWFORD, p. 130, 8-9; Iunt., Suppl. II, f. 64; 412a 10-11).

secundus». Et hoc verum est de quacumque forma quae est principium alicuius operationis, | sive fuerit substantialis sive accidentalis. Et differunt illi duo actus in quacumque natura creata, non sic autem in natura increata, quia in ipso non est aliquis actus a forma nisi perfectus, | quasi in actu secundo, quia ipse est sua actio, qua semper est in actu secundo secundum se, nec ei convenit alia actio, sed diversa nomina sortitur secundum diversitatem obiectorum, quemadmodum in se alia est actio intelligendi et volendi, et ad extrinsecum alia est actio creandi, alia gubernandi. In creaturis autem nulla ex forma sua quacumque est sua actio, sed ex se et sua forma, quam etiam iam habet secundum actum formae, est in potentia ad agere actu secundo, absque eo quod agat in actu, sed cum habet formam illam, non potest habere sine actu eius primo.

Est enim actus primus cuiuslibet formae dare esse illi composito quod constituitur ex forma et substantia eius, cui advenit sive substantialiter sive accidentaliter: esse, dico, quidditativum competens illi formae, ut forma humana dat actum primum illi cuius est, ut esse hominem, et forma caliditatis esse calidum illi cuius est, de quo esse locuti sumus iam superius in quaestione de anima separata.

Est autem actus secundus operatio debita illi formae; quae duplex potest esse: vel independens ab aliquo extra, vel ab illo ut ab obiecto dependens.

Actus secundus primo modo non potest abesse formae cui debetur, quemadmodum lucere non potest abesse luci vel lucido, aut calere calori aut calido.

De actu autem secundo modo secundo, proposita est quaestio. Actus

ABCDEHIS

18-19 sic...non] *om.* (hom.) H 19 aliquis] *om.* B 20 in] *acto add. sed del. et exp.* A 20-21 quia...secundo] *om.* (hom.) S i. m. al. man. C 22 sortitur] *fortitur sed in sortitur corr. man. corr.* A 23 et] *om.* D 23 extrinsecum] *in (sup. lin.) trinsecum et ad extrinsecum D 23 alia] om.* E 24 alia] *iter.* D 25 actio] *creandi add. sed exp.* H 25 etiam...habet] *iam habet etiam C 26 est] enim sed exp. et est sup. lin.* E 26 agere] *aucti add. sed del. et exp.* C 27 agat] *agit sed in agat corr.* B 29 primus] *om.* D 31 quidditativum] *vel quidditativa ? H 32-33 ut...est] om.* (hom.) CE 33 locuti] *iter.* S 36 vel] *vel alio add. i. m. al. man. C 36 independens] vel sic: independens ab aliquo extra vel ab obiecto vel ab aliquo dependens actus etc. add. i. m. inf. al. man. C 36 ut] vel BD 36 obiecto] aliquo EHIS obliquo BCD 38 potest] esse add. sed del. et exp. C 41 actu] *acti add. sed exp.* D*

34 Cf. *supra*, p. 93,25-(p.94,)37.

C 202^{va}S 247^{va}B 272^{va}Zucc. 407^{vb}H 248rb

enim considerandi elicitus qui est actus secundus, ut agere necessario dependet ab obiecto, non solum ab habitu, qui quantum est | de se, ex se solo sufficit dare omnem actum praeter actum secundum, qui dependet ab obiecto, quemadmodum | lux ex se sola dat actum essendi lucidum et actum lucendi, licet quoad actum illuminandi dependeat ab obiecto illuminabili: sic enim in proposito actus intelligendi dependet ab obiecto intelligibili, licet ibi illuminabile passive se habeat ad actum illuminandi, in proposito autem intelligibile active se habet ad actum intelligendi. Propter quod, licet forma sit in aliquo cui debetur operatio | secundum illam formam, si tamen non sit in dispositione ut ei praesentetur obiectum secundum modum, quo nata est agere | circa illud actum secundum qui est agere, non oportet quod secundum illud sit in suo actu secundo. | Propter quod dico quod intellectus bene potest informari specie aut habitu absque actu considerandi.

<AD ARGUMENTA>

Et secundum hoc processit secunda obiectio de furioso, ebrio et dormiente, in quibus est impedimentum ne possit obiectum praesentari intellectui, et ex parte intellectus, et ex parte phantasmatis in quo intellectus videre debet suum obiectum, sicut alias determinavimus. |

Bad. 269^{ve}D 173ra

Ad primam rationem, quod «formam habere est impossibile | sine actu formae», verum est sine actu primo, bene tamen potest habere

ABCDEHIS

42 elicitus] illicitus ABC(sed in elicitus corr.)D(id.: e- in ras.)EHIS 42 est] e- in ras. D 42 actus] factus ? add. sed exp. D 43 dependet] enim add. sed exp. E 43 obiecto] obliquo BC(sed in obiecto corr.)D(id.)aliquo EHIS 44 solo] om. BCDEHIS 45 obiecto] obliquo BC(sed in obiecto corr.)D(id.)H aliquo EIS(sed a exp. et ob i. m.) 46 licet] ergo add. sed exp. E 46 quoad] actu- add. sed del. et exp. C 47 obiecto] obliquo BC(sed in obiecto corr. et obiecto etiam i. m. al. man.)D(sed in aliquo mut.)H aliquo EIS 47 intelligendi] de add. sed del. D 48 obiecto] obliquo BC(sed in obiecto corr. et obiecto etiam i. m. al. man.)D(sed in aliquo mut.)HI aliquo ES 48 se] sive B 48-49 habeat...se] iter. H 53 illud] secundum add. sed del. et exp. B 53 actum secundum] inv. B 53 secundum] illum add. sed del. D 54 sit] fit BD 54 quod²] sup. lin. D 54 potest] i. m. D 55 informari] formari S 58 impedimentum] non add. sed del. et exp. A 59 phantasmatis] phantasmatum D 60 intellectus...debet] debet (i. m.) intellectus videre D 61 quod] ad S 61 habere] eo add. sed exp. D

60 Cf. HENR. DE GAND., *Quodl. VI*, q. 6 (ed. G. A. WILSON, p. 68,66-(p. 69),77; ed. 1518, f. 223vX; ed. 1613, I, f. 339rb) et q. 9 (ed. G. WILSON, p. 85,55-(p. 86),65; ed. 1518, f. 226rL; ed. 1613, I, f. 344ra); cf. etiam ID., *Quodl. I*, q. 12 et 13 (ed. R. MACKEN, p. 79,49-81),99; ed. 1518, f. 10rG-H; ed. 1613, I, f. 16ra-rb). 61-62 Cf. *supra*, p. 106,5-6.

formam sine actu secundo, quia habens formam in actu quoad actum primum, bene potest esse in potentia secundum illam ad actum secundum, qui dependet ab obiecto. Et apparet differentia istorum actuum ex differentia potentialium quae ordinantur ad ipsos, quam ponit PHILOSOPHUS ubi dicit, II° De anima, quod «non eodem modo est in potentia sciens potens habere scientiam sed non habens, et habens sed non secundum eam considerans, quia iste est sicut materia carens forma, ille autem sicut possibilis considerare cum vult, nisi aliquid impediat».

Et cum assumitur quod «universa opere determinantur <in> esse vel non esse», dicendum quod verum est opere actus primi, per quem possunt in actum secundum, licet non semper necessario sint in actu secundo, qui dependet ab obiecto, quia, ut dicit ibidem, «quae possunt facere sui ipsius opus est singulum, quemadmodum oculus; quod vero non potest, aequivoce, quemadmodum mortuus»; de opere autem | actus secundi nequaquam, nec de illo est verum, quia vere posset aliquid esse oculus, etsi nihil videret in actu, et similiter vera specie aut habitu potest intellectus sive separatus seu coniunctus, quantum est de se, esse informatus, | ut tamen secundum illum vel illam nihil consideret. |

A 42^aE 198
I 136^v

QUAESTIO 16

UTRUM POSSIBILIS SIT RESURRECTIO CORPORUM HUMANORUM

| Circa quartum arguitur quod resurrectio corporum humanorum non sit possibilis, quia non est resurrectio nisi eiusdem secundum numerum. Idem autem secundum numerum impossibile est resurgere, nisi eadem

Zucc.

ABCDEHIS

64 illam] illum S 65 dependet] dependent DH 71 determinantur] determinatur D determinentur C 72 est] ut (?) add. sed eras. A 74 qui] si H 74 obiecto] obliquo (sed in obiecto corr.)C(sed in obiecto corr. al. man.)D(sed in obiecto corr.) HIS aliquo E 75 opus] iter. E 77 nec] neque I 77 aliquid esse] inv. C 78 aut] scr. sed forte in vel mut. C ut BD(sed in aut corr.)EHIS 80 tamen] om. I 80 illum...consideret] i. m. inf. I 2 Utrum...humanorum] (Cf. *supra*, p. 93, 13-14). 4 est] sup. lin. D 5 Idem...numerum] om. (hom.) H

67-70 ARIST., *De an.*, II, c. 5 (in ALBERTI MAGNI *Comm.*, ed. Cl. STROICK, p. 98; in AVERR. *Comm.*, ed. St. CRAWFORD, p. 214,4-10; Iunt., Suppl. II, f. 78C-D; 417a 22-28). 71-72 Cf. *supra*, p. 106,7. 74-76 ARIST., *Meteorol.*, IV, c. 12 (Iunt., V, f. 486M; in ANON., *Auct. Arist.* (ed. J. HAMESSE, 5,26); 390a 10-13). 6-7 Cf. ARIST., *Phys.*, V, c. 4 (in THOM. DE AQ., *In Phys. Comm.*, V, lectio 6 et 7 (ed. Leon., II, p. 247b et 251b); Iunt., IV, 227L-228E and 232F-H; 227b 22-228a 3 et 228b 1-2).

transmutatione et in eodem nunc recipiat idem esse iterato, quod prius habuit, secundum artem PHILOSOPHI in V^o Physicorum; illud autem omnino est impossibile; ergo etc.

Bad. 269^{vf} In contrarium est fides christiana.]

<SOLUTIO>

10

Dicendum ad hoc quod carnis resurrectio non est nisi quaedam nativitas eiusdem quod prius cecidit, dicente GREGORIO, IVⁱ Moralium 25°: «*Si ipsa carnis resurrectio quasi quaedam nativitas non esset, de ea Veritas non dixisset: «In regeneratione, cum sederit filius hominis», etc.*» Et hoc quia et prima et secunda nativitas | ex praeeistente materia fit. Propter quod minus mirabilis est resurrectio quam creatio, dicente eodem, libro VI°, cap.^o 9° «*Procul dubio constet omnibus quia plus sit creari quod non erat, quam reparari quod erat.*» Et tamen «*de miraculis Dei est, quae*», ut dicit ibidem, «*semper debent considerari per studium et numquam discuti per intellectum. Saepe namque humanus sensus, dum quarundam rerum rationem quaerens non invenit, in dubitationis se voraginem mergit. Unde fit ut nonnulli homines mortuorum corpora in pulverem reda-|cta considerent, dumque resurrectionis vim ex ratione colligere non possunt, haec ad statum pristinum | redire desperent*». Sed homo de hoc non debet dubitare, etsi ratione non possit comprehendere, ut dicit, Super Ezechielem, parte II^a, homilia 8^a, cap.^o 6° per totum. Quod probat per plurima scripturae testimonia ibidem, cap.^o 4°, et per similia circa creaturas, cap.^o 5° per totum, quia «*si illam homo non credit, omnia alia sine causa | creduntur*», ibidem, cap.^o 6°.

30

ABCDEHIS

6 iterato] idcirco sed del. et exp. et iterato i. m. A 11 Dicendum...hoc] Ad hoc dicendum I 12 cecidit] occidit BCDEH(?)I 13 25°] 26° E 13 quaedam] om. D 13 non] om. BC(sed i. m. al. man.)DEHI 14 regeneratione] resurrectione sed exp. et regeneratione i. m. A 16 est] sup. lin. S 17 quia] quod S 20 numquam] considera- add. sed exp. A 20 humanus] intellectus add. sed del. et exp. C 23 vim] vm et -i- sup. lin. D 24 haec] hoc CDEHIS hic B 26 Super] om. B 28 totum] (to.) A 29 credit] et add. H

13-15 GREGOR., *Moralia*, IV, c. 25, n. 46 (CC lat. 143, p. 192,7-9; PL 75, 660B). 14 *Matth.*, XIX, 28; etiam *Luc.*, XXII, 69. 17-18 GREGOR., *Moralia*, VI, c. 15, n. 18 (CC lat. 143, p. 296,15-16; PL 75, 738D). 19-25 *Ibid.*, VI, c. 15, n. 19 (CC lat. 143, p. 296, 32-297,39; PL 75, 739B). 25-27 Cf. *Id.*, *Homiliae in Ezechielem*, II, hom. 8, n. 10 (CC lat. 142, p. 343,291-344,304; PL 76, 1034A-B). 27-28 Cf. *Ibid.*, II, hom. 8, n. 6 (CC lat. 142, p. 339,160-341,207; PL 76, 1030D-1032A). 28-29 Cf. *Ibid.*, II, hom. 8, n. 8 (CC lat. 142, p. 342, 237-265; PL 76, 1032C-1033C). 29-30 *Ibid.*, II, hom. 8, n. 10 (CC lat. 142, p. 343,294-295; PL 76, 1034A).

Verumtamen, etsi hoc non possimus ratione comprehendere, apprehendere tamen aliquantulum tentemus, ut fidem vacillantium in hoc aliquantulum sustentemus. Nec est in hoc dubitatio aliqua ex parte Dei cuius virtute perficienda est, sed totaliter ex parte rei in qua perficienda
35 est: Deo enim possibile est facere quidquid in creaturis possibile est fieri. Ex parte autem rei quoad animam intellectivam quae immortalis manet et separata, retinens in se esse quod corpori prius communicavit et nata est, quantum | est in se, iterum communicare, licet sub aliqua
40 ratione incompleta, ut habitum est iam supra, non est in hoc magna difficultas, quin de facili intelligatur quomodo possibilis sit resurrectio. Ex hoc enim dicitur fieri eius quod cecidit, resurrectio, quod idem esse quod prius habuit, ei restituatur. Quare cum id ipsum secundum iam determinata totaliter manet in anima, qui videre potest quomodo eadem anima corpori suo possit restitui, non | est difficile ei videre
45 quomodo idem esse numero quod prius, possit recuperare, non solum quod consistit in rei essentia, sed etiam quod consistit in eius existentia, quod in se conservavit perseveranter anima. Unde de huius esse conservatione in anima manente loquitur beatus GREGORIUS sub nomine vitae, quae non dicit super esse nisi determinatum modum essendi, ut alibi determinavimus. Unde ostendit quomodo Dominus reddidit Iob in filiis et filiabus duplicia, cum tamen tres filias et septem filios habuit, et tantum septem filios et tres filias recepisse describitur, cum dicit,
50 XXXV° lib.^o *Moralium*, cap.^o 15°: «*Addidit | Dominus quaecumque | fuerant Iob, duplicia*» «*et tamen tot ei filios restituit, quot amisit, et filios*

Bad. 2

Zucc.

D 173ⁱB 273^r

ABCDEHIS

31 etsi] si I 31 possimus] possumus H 31-32 comprehendere, apprehendere] inv. E 31-32 apprehendere] om. BCDHIS 33 Nec] Neque I 38 est¹] secundum add. sed exp. B 39 ratione] iter. B 41 resurrectio] ex hoc non dicitur fieri add. sed exp. H 42 prius] primum BCDEHIS 42 ei] om. E 43 potest] in anima add. sed exp. B 44 suo] om. D 46 sed...existentia] om. (hom.) H 49 dicit] sub add. sed exp. B 49 super esse] esse super sed signis inversionis inv. B 50 Unde] Ubi BCDEHS Ut I 50 ostendit] dicit BCDEHIS 52 tantum] tamen BCDEHIS 52 describitur] descitur (?) sed exp. et describitur i. m. A 54 restituit...filios] om. (hom.) B 54 quot] quod sed in quot corr. al. man. C

39 Cf. *supra*, p. 96,85-00. 43 Cf. *supra*, p. 95,63-(97,)10 et p. 98,16-(106,)16. 48-49 GREGOR., *Moralia*, XXXV, c. 16, n. 36 (CC lat. 143B, p. 1798,11-15; PL 76, 769D-770A); cf. *infra*, p. 53-(p. 112,)56. 49-50 Cf. HENR. DE GAND., *Quodl. I*, q. 9 (ed. R. MACKEN, p. 50,89-92 et 57,49-66; ed. 1518, f. 6vX et 7vZ; ed. 1613, I, f. 10va et 11va-b). 53-54 *Iob*, XLII, 10. 53-(p. 112,)56 GREGOR., *Moralia*, XXXV, c. 16, n. 36 (CC lat. 143B, p. 1798,11-15; PL 76, 769D-770A).

dupliciter addidit: qui decem postmodum in carne restituit, decem vero qui amissi fuerant, in occulta animarum vita reservavit». 55

E 198rb Unde dubitatio tota de resurrectionis possibilitate, et difficultas restat ex parte corporis resoluti in pluralitatem materiae. Sed | in hoc apud ponentes quod in homine cum nuda materia non est forma alia ab anima intellectiva, non magna restat dubitatio, cum anima manet 60 eadem numero quae prius, et similiter materia, et quantum est ex parte Dei, perfecta manet potentia animam semel separatam eidem | materiae posse coniungere, quae omnes easdem dispositiones materiales et corporales secum adducat quae prius erant corruptae. Quae, etsi non essent eadem numero, cum tantum sint accidentales, nihilominus 65 tamen esset vera et perfecta resurrectio, existente eodem substantialiter, quod primo cecidit et quod postea resurrexit: idem enim numero manens, mutatur secundum tempora, secundum diversa accidentia.

A 42rb Magna autem restat | dubitationis occasio illis qui ponunt quod in homine praeter animam intellectivam sit alia forma corporalis educta 70 de potentia materiae, secundum modum alias a nobis expositum. | Isti enim debent ostendere, quomodo forma prius corrupta postmodum possit eadem numero reparari.

Sed in hoc non restat adhuc difficultas ex parte agentis resurrectionem, scilicet Dei, quia eidem possibile est agere quidquid non est 75 omnino impossibile fieri ex parte naturae et rei extra. Ex parte autem naturae et rei extra adhuc non potest esse difficultas nisi ex parte materiae, vel ex parte ipsius formae iam corruptae. Non | ex parte materiae, quia ipsa manet secundum eandem potentiam in quam forma corrupta | est resoluta, ex qua prius erat educta, et ex qua, quantum est 80 ex parte materiae, iterato potest educi, quantumcumque sit sub forma

ABCDEHIS

55 vero] numero B 58 resoluti] om. S 58 pluralitatem] scr. sed in possibilitatem mut. al. man. C 63 easdem] eadem sed in easdem corr. E 63 dispositiones] numero add. sed del. et exp. A 65 eadem] om. H 65 tantum] tamen BEDS 69 illis] om. E 72 ostendere] primo add. sed exp. B 75 quidquid...est] non est quidquid B 78 ipsius] eius D 78 iam] in (?) sed in iam corr. in textu man. corr., quod del. et exp., et iam i. m. man. corr. A

71 Cf. HENR. DE GAND., *Quodl. I*, q. 4 (ed. R. MACKEN, p. 13,4-(22),46; ed. 1518, f. 2rE-3rM; ed. 1613, I, f. 4ra-5rb); ID., *Quodl. II*, q. 2-3 (ed. R. WIELOCKX, p. 8,4-(26),31; ed. 1518, f. 29rC-31vS; ed. 1613, I, f. 47va-51ra); ID., *Quodl. III*, q. 6 (ed. 1518, f. 54rZ-56rK; ed. 1613, I, f. 89ra-91vb); ID., *Quodl. IV*, q. 13 (ed. 1518, f. 104vG-115rO; ed. 1613, I, f. 162ra-173rb); ID., *Quodl. VI*, q. 14 (ed. G. A. WILSON, p. 167,92-94; ed. 1518, f. 237vE; ed. 1613, I, f. 358rb).

alia. Unde, cum in eadem materia numero omnes formae generabiles et corruptibiles sunt in potentia, licet sub una sit tantum in actu, et licet etiam materia quae aliquando fuit sub forma singulari alicuius hominis, 85 postea habeat esse sub forma alicuius bestiae, manet tamen potentia ut ex illa potest educi forma hominis corrupta, in quantum materia erat in potentia ad illam, non autem in quantum erat in potentia ad aliam, dicente GREGORIO, | parte II^a, super Ezechielem, homilia 8^a, cap. 5°. Zucc. .
«*Carnem hominis lupus comedit, lupum leo devoravit, leo moriens ad 90 pulverem rediit, quomodo caro hominis a lupi et leonis carne dividitur? Quibus quid respondere aliud debemus, nisi prius cogitent qualiter in hoc mundo venerunt, et tunc invenient qualiter resurgent?*». Quod intelligo: aspiciendo ad potentias | diversas materiae ex quibus deducuntur in I 136^v esse, et in quas resolvuntur, et iterum possunt | educi. Unde addit post B 273^r
95 aliqua interposita: «*Quid mirum si possit omnipotens Deus in illa resurrectione mortuorum carnem hominis distinguere a carne bestiarum ut unus idemque pulvis, et non resurgat in quantum pulvis et lupi et leonis est, et tamen resurgat in quantum pulvis est hominis?*»

Et re vera dubium non est quin per hunc modum possit reparari idem 00 specie per idem agens specie, et per eandem secundum speciem actionem, sed diversis numero ab illis quibus forma corrupta fuit in esse producta, sed de eodem numero est summa dubitationis, non ex parte materiae, neque Dei agentis, sed ex parte transmutationis qua de potentia materiae forma iterato educenda est. Quae cum non potest 5 esse eadem numero cum illa quae primo fuit in esse producta, quia non potest esse in eodem tempore, non videtur posse eadem forma numero reparari, iuxta illud quod hic determinat PHILOSOPHUS circa sanitatem prius corruptam et postmodum regeneratam, quod «*non possit reparari*

ABCDEHIS

83 sunt] sint C 83 sit] fit H 87 illam...ad] illam sed exp. I 89 devoravit] devorabit B 89 moriens] moriens et -i- sup. lin. S 90 lupi] lupis H 90 et] om. BC(sed sup. lin.)D(id.)E 92 resurgat] regurgat sed in resurgat corr. E 94 iterum] iterum et i- sup. lin. D 95 omnipotens] (oipo.) H 96 bestiarum] iter. E 96 ut] et H 97 et?] est add. sup. lin. al. man. C 98 resurgat] resurgit A 98 est...pulvis] om. (hom.) BC(id. sed sed ut add. i. m. al. man.)DEHIS 00 secundum] sup. lin. man. corr. A 1 forma corrupta] forrupta sed in forma corrupta corr.) E 5 quae] om. BDE(sed sup. lin.)IS qua sup. lin. al. man. C 6 non videtur] videtur non sed signis inversionis inv. B 6 forma] om. S 7 hic] hoc CE om. I

89-92 GREGOR., *Homiliae in Ezechielem*, II, hom. 8, n. 8 (CC lat. 142, p. 342,238-243; PL 76, 1032C-1033A). 95-98 Cf. *Ibid.*, (CC lat. 142, p. 342,253-257; PL 76, 1033B-C). 8-(114),9 ARIST., *De gen. et corrupt.*, II, c. 11 (in ANON., *Auct. Arist.* (ed. J. HAMESSE, 4,51); Transl. Vetus, ed. J. JUDYCKA, p. 81,10-12; Iunt., V, f. 389A-B; 338b 16-17).

eadem numero, nisi fuerit repetita eadem transmutatio numero», quod est omnino «impossibile», ut ibidem dicit COMMENTATOR. 10

E 198va Et est dicendum quod, licet hoc non sit possibile agenti naturali, quia proximum generans naturale non | agit producendo aliquid de potentia in actu, nisi per aliquam sui transmutationem qua transmutatus transmutat materiam, ita quod propria | transmutatio est ad propriam formam, et sicut ad albedinem est motus albationis, non nigrationis, sic 15 ad hanc albedinem iste motus albationis, et non alius, unde, quia agens naturale non potest repetere eandem transmutationem qua prius aliquid generavit, | quia interrupta est, et interruptum non potest esse unum et idem numero prius et posterius, sicut nec potest idem tempus prius corruptum reverti, idcirco ergo non potest idem corruptum iterato 20 regenerari ab agente naturali, est tamen hoc multum possibile agenti supernaturali, qui non agit aliquid aliqua transmutatione qualis est in naturalibus, sed semper eodem modo, manens independens ab aliqua transmutatione circa subiectum praeexistens, qualiter dependet actio naturalis, immutat singula. Propter quod eodem modo se habet | in 25 prima rei productione, et in quacumque alia, et ideo ulterius et uniformiter potest idem numero producere prima productione, et alia sequente, et indifferenter etiam ex nihilo sicut ex aliquo, quia sua | actio, et ut est a se, et ut recipitur secundum dictum modum in subiecto materiae primo et secundo, est penitus una actio, ac si agens na-|turale 30 eandem transmutationem numero circa eandem materiam repeteret.]

< AD ARGUMENTUM >

A 42va Per hoc patet ad primum, quod «non producit idem | iterato, nisi B 273va repetita transmutatione eidem». Dicendum quod verum est de agente

ABCDEHIS

9 transmutatio numero] *inv.* B 10 ibidem dicit] *inv.* S 11 Et] Ad hoc I 12 proximum...naturale] *i. m.* A 13 actu] actum S 13 qua] quia H 13 transmutatus] transmutans *sed in* transmutans *mut.* C 17 eandem] eadem E 19 nec] neque I 19 potest] esse...numero *add. (homioceph.) sed del.* B 19-20 tempus...corruptum] interruptum *sed del. et* tempus...corruptum *i. m. man. corr.* A 20 reverti] in tempore *add. sed del.* A 20 potest] est S 21 hoc...possibile] possibile hoc multum H 21 possibile] impossibile *sed in* possibile *corr.* D 26 alia] , tam ex parte sui quam ex parte materiae subiectae *add. sed del.* A 27 potest...numero] idem numero potest *sed signis inversionis inv.* B 33 Per...primum] Ad primum patet per hoc I 33 iterato] iteratum I 34 eidem] eadem BC(*sed in* eidem *corr.*)DEHIS 34 agente] agendo *sed in* agente *corr. man. corr.* A

10 AVERR., *In II De gen. et corrupt. Comm.*, comm. 70 (Iunt., V, f. 389E). 33-34 Cf. *supra*, p. 109, 5-(p. 110,)7.

35 naturali, quod eget transmutatione ad hoc quod agat, et non agit actione quae ipsum est, propter quod | non potest uniformiter se habere Zucc. in secunda productione et in prima, et ideo nec idem producere. Non tamen est verum de | agente supernaturali, quod non eget transmuta- C 20: tione in sua actione, sed ipse est agens actione quae ipse est, propter 40 quod potest, se uniformiter habendo in secunda productione et in prima, idem numero producere.

QUAESTIO 17

UTRUM SIT POSSIBILE HOMINEM ESSE SINE QUANTITATE

| Circa quantum arguitur quod homo possit esse sine quantitate, Zucc. quoniam plus dependet accidens a subiecto quam subiectum ab accidente; sed accidens, ut quantitas in sacramento, potest esse sine substantia; ergo multo fortius substantia, ut homo, poterit esse sine quantitate.

Contra. «*Corpus organicum* est de ratione hominis, quia *anima* non est *actus*, nisi talis *corporis*», secundum definitionem eius, II° De anima. Sine tali autem non potest esse. Non est autem corpus organicum sine quantitate. Ergo etc.] Bad.

< SOLUTIO >

Dicendum ad hoc, secundum quod alibi determinavimus, quod quidditas et essentia hominis non solum nominat formam absolutam, sed 15 comprehendit materiam et importat formam in materia, ut nomine hominis non intelligitur nisi habens formam in materia, et nomine humanitatis non nisi aggregatum, quod est forma in materia. Quare,

ABCDEHIS

40 idem] *om.* S 2 Utrum...quantitate] (Cf. *supra*, p. 93, 14-15). 4 quoniam] quam H 4 accidens] actus C 4-5 subiectum...accidente] e converso I 8 Corpus] g-*add. sed del.* A 9 est] hominis *add.* C 11 Ergo etc.] *om.* I 13 Dicendum...hoc] Ad hoc ergo dicendum I 15 ut] in H 16 non intelligitur] intelligitur non *sed signis inversionis inv.* B 16 intelligitur] intelligit I 17 nisi] *om.* E

8-9 Cf. ARIST., *De an.*, II, c. 1 (in ANON., *Auct. Arist.* (ed. J. HAMESSE, 6,41; in ALBERTI MAGNI *Comm.*, ed. Cl. STROICK, p. 66-67; in AVERR. *Comm.* (ed. St. CRAWFORD, p. 133,4-6 et 136,2-3 et 138,2-3; Iunt., Suppl. II, f. 51B); 412 a 19-22, 27-28, b 5-6). 13 Cf. HENR. DE GAND., *Quodl. I*, q. 10 (ed. R. MACKEN, p. 67,10-(74,)62; ed. 1518, f. 8vC-9vE; ed. 1613, I, f. 13vb-14vb).

cum nihil potest existere, nisi habendo in se ea quae sunt quidditatis
suae et essentiae, idcirco homo non potest esse pura forma, sed oportet
ipsum esse formam in materia, propter quod, secundum PHILOSOPHUM, 20
VII° Metaphysicae, in definitione rerum naturalium invenitur mate-
ria.

Nunc autem ita est de forma existente in materia naturali, quod non
potest esse in materia nuda absque omni dispositione aptante materiam
ad formam. Aliter enim quaelibet forma nata esset fieri in materia 25
quacumque absque omni dispositione aptante ipsi materiam, quia in
materia nulla est diversitas, et eadem ratione quaelibet anima nata esset
perficere quamlibet materiam, quod est contra PHILOSOPHUM in I^o De
anima, ubi hoc pro inconvenienti habet, quia, | ut dicit, «actus activo-
rum sunt in patiente et disposito». Quod non est sic intelligendum, quod 30
dispositiones illae aptantes materiam formae praecedunt ipsam formam
in materia, nisi forte aliquae sub esse indeterminato, et hoc non formam
substantialem simpliciter et absolute, sed hanc aut illam, secundum
quod accidentia symbola manent in generato et corrupto communia,
secundum PHILOSOPHUM in II° De generatione, sed quod ipsa adve- 35
niens materiae statim causat huius<modi> dispositiones in materia |
ad minus quoad esse eorum | determinatum, sine quibus nec ipsa forma
nata esset omnino generari in materia aut manere in ipsa.

Unde quemadmodum, cum anima dicitur actus corporis vitam
habentis, non intelligitur vitam habens ante animae adventum nisi in 40

ABCDEHIS

18 in...ea] ea in se C 19 pura] esse add. sed exp. S 23 forma] formatae sed in
forma corr. I 24 dispositione] ad add. sed del. A 26 quacumque] quaecumque
H 26 absque] atque B 26 omni] om. BCDEHIS 27 nulla] om. I 28 in] om.
BCDEHIS 29 ubi] de add. B 29 inconvenienti] inconveniente sed in inconvenienti
corr. man. corr. A 29 actus] sup. lin. I 35 secundum] iter. B 35 sed] et C
37 forma] nec add. ABCDEHS neque add. I 40 habens] sive add. sed del. et exp.
B 40 ante animae] animae ante sed signis inversionis inv. B

20-22 Cf. ARIST., *Metaph.*, VII, c. 11 (Transl. anon., ed. G. VUILLEMIN-DIEM, p. 143,6-9;
Iunt., VIII, f. 188M; 1036b 2-6). 29-30 ARIST., *De an.*, II, c. 2 (in ANON., *Auct. Arist.*
(ed. J. HAMESSE, 6,55, p. 179, 87; in ALBERTI MAGNI *Comm.*, ed. Cl. STROICK, p. 77,10; in
AVERR. *Comm.* (ed. St. CRAWFORD, p. 163,11-12; Iunt., Suppl. II, f. 60D); 414a 11-12);
etiam citatur in HENR. DE GAND., *Quodl. XII*, q. 1 (ed. J. DECORTE, p. 7,79; ed. 1518,
f. 484rV; ed. 1613, II, f. 235vb) et Id., *Quodl. XIII*, q. 11 (ed. J. DECORTE, p. 108,15; ed.
1518, f. 537vP; ed. 1613, II, f. 311va). 33-35 Cf. ARIST., *De gen. et corr.*, II, c. 4 (in
ANON., *Auct. Arist.* (ed. J. HAMESSE, 4,31); Transl. Vetus, ed. J. JUDYCKA, p. 59,14-16;
Iunt., V, f. 376C; 331a 23-26).

potentia, ut semen, sed quod habet vitam | ex hoc quod inest ei anima, H 249
quod significat PHILOSOPHUS cum dicit in principio II° De anima: «*Est*
autem non abiciens animam etc.», sic, cum dicitur «actus corporis
organici», non intelligitur quod perfectio organorum sit in corpore ante
45 animae adventum, sed quod ipsa adveniens et inveniens materiam
dispositam, causat | in ea organa sua, ad minus sibi determinando ea. Zucc.
De numero autem talium dispositionum una principalis est quantitas,
quia sine ipsa non habet esse organizatio.

Idcirco dico quod impossibile est hominem esse sine | quantitate, nec I 137°
hoc est factibile neque intelligibile. Unde dicit PHILOSOPHUS in VII°
Metaphysicae: «*Forma hominis semper videtur in car-nibus et ossibus* D 173
et partibus similibus istis». Unde dicit COMMENTATOR: «*Impossibile est*
enim hominem intelligere sine carne et ossibus». Et constat quod carnem
et ossa non est possibile intelligere sine quantitate.

<AD ARGUMENTA>

55

Concedendum est igitur argumentum secundum.]

Bad. :

Ad primum, quod «quantitas potest esse sine substantia, ergo et e
converso», dicendum quod duplex est genus accidentis. Quoddam quod
nulli formae substantiali proprium est, sed ex se est indeterminatum ad
60 plures aut omnes, et accidit ei per quamcumque formam substantialem
determinari, ut sunt accidentia mathematicae abstractionis de genere

ABCDEHIS

42 significat] signat D 44 organorum] organicorum sed in organorum corr. B
46 ea²] om. H 49 nec] ut B 51 in] om. B 53 enim] om. BS 53-54 carne
...sine] om. (hom.) S 54 possibile] impossibile sed in possibile corr. B 60 aut]
autem sed in aut corr. E 60 quamcumque] quaecumque sed in quamcumque corr. A
quantumcumque BCEH quantaque D 60 formam substantialem] illa sed del. et
formam substantialem i. m. man. corr. A inv. B 61 ut] non B 61 mathematicae]
metaphysicae B

42-43 ARIST., *De an.*, II, c. 1 (in ALBERTI MAGNI *Comm.*, ed. Cl. STROICK, p. 64; in AVERR.
Comm. (ed. St. CRAWFORD, p. 132,3-133,4; Iunt., Suppl. II, f. 50A); 412 a 17-18). 43-
44 Ibid. (in ANON., *Auct. Arist.* (ed. J. HAMESSE, 6,41); in ALBERTI MAGNI *Comm.*, ed. Cl.
STROICK, p. 66-67; in AVERR. *Comm.* (ed. St. CRAWFORD, p. 133,4-6 et 136,2-3 et 138,2-3;
Iunt., Suppl. II, f. 51B); 412 a 19-22, 27-28, b 5-6). 51-52 ARIST., *Metaph.*, VII, c. 13
(in ANON., *Auct. Arist.* (ed. J. HAMESSE, 1,177); Transl. anon., ed. G. VUILLEMIN-DIEM,
p. 143,6-7; Iunt., VIII, f. 188M; 1036b 3-4); etiam citatur in HENR. DE GAND., *Quodl. IX*,
q. 14 (ed. R. MACKEN, p. 256,78-79; ed. 1518, f. 382rP; ed. 1613, II, f. 109vb). 52-53
AVERR., *In Metaph. VII Comm.*, comm. 37 (Iunt., VIII, f. 189vG); etiam citatur in HENR.
DE GAND., *Quodl. IX*, q. 14 (ed. R. MACKEN, p. 256,80-81; ed. 1518, f. 382rP; ed. 1613, II,
f. 109vb). 56 Cf. *supra*, p. 115,3-7. 57-58 Cf. *supra*, p. 115,5-6.

quantitatis. Quoddam vero aliud genus accidentis est, quod proprium subiectum sibi determinat ut alia quaecumque, et maxime qualitates sensibiles, quae determinant sibi subiectum quantum, ut albedo in nullo habet esse per se et primo, nisi in superficie, unde quantitates immediatius adhaerent substantiae quam illae qualitates. Et similiter e converso ex parte substantiae sic est, quod substantia aliquando sibi determinat quaedam accidentia, et quaedam non determinat sibi, quemadmodum | numerus determinat sibi quod sit par vel impar, et forma hominis quod ipse sit risibilis, non autem quod sit albus.

C 203^{va}A 42^{vb}B 274^{ra}Bad. 271^{rk}S 248vb

Et secundum hoc iudicandum est, quae accidentia sunt separabilia a substantia, et | quomodo, et quae non, et similiter a quibus accidentibus possit substantia separari, et a quibus non, quoniam illa accidentia quae subiectum sibi determinant, ut albedo superficiem, ab illo separari non possunt — non enim potest secundum se existere albedo absque substantia, quia ex se partes non habet —, illa vero quae nullum subiectum omnino determinant, separari possunt quantum est de se, in esse, cum habent agens sufficiens, sicut et in intellectu, quemadmodum quantitates | mathematicae, numerus scilicet et continuum, quibus separatis, in ipsis separantur omnia alia accidentia quae ipsa sicut propria subiecta determinant. | Similiter substantiae ab illis accidentibus quae sibi determinant, separari non possunt, sed solum ab aliis.

Quia igitur quaelibet forma materialis quantitatem sibi determinat in materia, idcirco nulla earum a quantitate separari potest. | Unde in esse plus dependet substantia a quantitate, quam e converso, sed in fieri seu causari in esse est e converso. Sed illud non est proprie dependentia ex

ABCDEHIS

62 proprium] genus *add. sed del.* C 66 illae] aliae S 68-69 quemadmodum...sibi] *om. (hom.)* I 71 albus] album DHS 75 possunt] potest B 77 omnino] sibi (?) *add. i. m.* E 78 sufficiens] superficiens B 78 et] etiam S 78 in] *om.* BS 79 mathematicae] metaphysicae B 80 propria] accidentia *add. sed exp.* C 81 subiecta] obiecta I 82 aliis] illis D 83 determinat] determinant H 84 nulla] est *add. sed exp.* I 84 separari] possit vel *add.* I 86 causari] ac *add. sed exp.* E

parte substantiae, sed dignitatis conditio, qua requirit qua-|si accidentis ministerium, sed illud ex parte quantitatis est proprie dependentia, qua prius in esse requirit substantiam, a qua causetur. Per hunc etiam modum partes materiae requirunt partes quantitatis ut sint, et causaliter praecedunt eas, in esse tamen partes quantitatis non requirunt partes materiae sicut e converso, quia essentialius est quantitati habere partes, quam materiae.

Si vero sit ita, quod nullum accidens sic determinat sibi subiectum, quin possit separari ab ipso si esset agens sufficiens, et e converso nullum subiectum sic | determinaret sibi accidens, quin posset esse sine ipso quantum est ex se, si esset agens sufficiens ad hoc agendum, quare, cum quidquid est possi-|bile fieri in re creata, illud possit facere in ea agens supernaturale, | omne ergo accidens, ut albedinem et quaecumque alia, posset agens supernaturale separare a subiecto et facere in se existere, sic omne subiectum accidenti, ut hominem, et quodcumque aliud, posset in se facere existere absque omni accidente.

Et secundum hoc dicendum esset quod homo posset esse absque quantitate; et dicendum esset ad argumentum, quod organizatio non requiritur in homine nisi propter operationes, quas non exercet sine corpore quanto, et esset quid imperfectum, quia non posset in operationem perfectam.

QUAESTIO 18

UTRUM ILLI QUI NIHIL HABET QUID MANDUCET POSTQUAM IEIUNAVERIT,
NISI PRIUS LUCRATUS FUERIT LABORE SUO CORPORALI, NEC POTERIT
LABORARE IEIUNANDO, SACERDOS SUUS DEBEAT EI INIUNGERE IEIUNIUM

5

QUADRAGESIMALE

| Sequuntur quaesita pertinentia ad bene esse hominis, ubi primo quaerebantur quaedam pertinentia ad bene esse hominum singularium, deinde quaerebantur quaedam alia pertinentia ad bene esse communicatum, ut de perfectione statuum. Circa primum primo quaerebatur unum pertinens ad bene esse hominis singularis secundum se, deinde

ABCDEHIS

95 separari] *om.* I 96 sic] sibi I 97 est] esset BCDEHIS 97 agens] gens *sed in agens corr.* B 99 supernaturale] *seq. lac. sine perditione textus, in qua linea horizontalis apposita est* A 00 se] *sup. lin.* D 1 subiectum] absque omni *add. i. m. al. man.* C 4 esset] est I 5 et...argumentum] Ad argumentum dicendum esset I 6 homine] *sup. lin.* E 2-5 Utrum...quadragesimale] (Cf. *infra*, p. 120, 13-15). 6 hominis] *om.* E 7 bene esse] esse bene *sed signis inversionis inv.* B 9 Circa] Ad I 10-11 hominis...esse] *iter.* B

quaerebantur quaedam alia pertinentia ad bene esse unius hominis singularis in ordine sive comparatione ad alterum. Illud autem primum erat, utrum illi qui nihil habet quid manducet postquam ieiunaverit, nisi prius lucratus fuerit labore suo corporali, nec poterit laborare ieiunando, sacerdos suus debeat ei iniungere ieiunium quadragesimale.] 15

Et arguitur quod sic, quia scriptum est Matthaei VI°: «*primum quaerite regnum Dei*»; hoc autem facit ieiunando; ergo primo debet ieiunare, seu potius quam laborare; hoc | autem ad quod potius tenetur, debet ei sacerdos iniungere; ergo etc.

Contra. De duobus malis minus malum praeeligendum est. Sed si ieiunando non labor < ar > et, non esset unde postmodum victum haberet, et sic se ipsum interimeret, aut de divina providentia temerarie confideret et sic Deum tentaret, quod est magis malum quam non ieiunare. Sed illud non debet sacerdos iniungere, de quo certus est quod subditus in maius malum incidit. Ergo etc.] 25

<SOLUTIO>

Dicendum ad hoc quod, casu posito in quaestione retento, | sacerdos tali non debet tale ieiunium iniungere, sed permittere ipsum laborare et frangendo ieiunium comedere, quia talia ieiunia sunt de statuto ecclesiae, non de statuto iuris naturae, aut evangelii, vel | divini. 30

Nunc autem differentia est inter statuta iuris naturalis, aut divini et ecclesiastici, | quod iura divina et naturalia obligant in omnem eventum, ne etiam propter mortis tolerantiam liceat ea transgredi: melius enim est omnia mala pati, quam contra divinae legis aut naturae praeceptum quidquam agere. Non sic autem est de statutis ecclesiae, maxime cum obvient eis statuta legis divinae, ut in casu proposito: de statuto enim legis naturae est, quod quilibet necessitati propriae | vitae corporali debet praevidere quantum poterit, salva iustitia legis divinae, ne fiat sui 35

ABCDEHIS

13 quid] i. m. I 14 fuerit] fuit H 14-15 laborare ieiunando] ieiunare laborando
C 16 sic] sit B 20 praeeligendum] eligendum I 21 laboraret] labores H
22 de] om. B 22 temerarie] tibi est ieiunare H 23 confideret] consideret BEHS
23 magis] maius CE 24 ieiunare] ieiunaret sed in ieiunare corr. C 27 Dicendum ad hoc] Ad hoc dicendum I 28 tali non] inv. E 28 laborare] labore H 29 statuto] statu B 30 aut] ecclesia (?) add. sed del. B 32 quod] quia D 33 ne] nec E ut C i. m. D 33 propter] i. m. D 34 aut] om. B 35 cum] non sed exp. et cum i. m. D 36 obvient] obviarent H 36 ut] aut sed in ut corr. S 37 necessitati] necessitate S 37 vitae] iure BC 38 praevidere] providere S 38 ne] om. HI

16-17 Matth. VI, 33.

ipsius homicida, non obstante statuto legis ecclesiasticae, quia de ipsa dicitur quod necessitas non habet | legem.] 40

H 249vb
Bad. 27

<AD ARGUMENTA>

Per hoc patent obiecta.

Iste enim potius *quaerit regnum Dei* proprium corpus sustentando et laborando, quam si non laboraret, et certus esset quod post ieiunium deesset ei omnis humana provisio in necessariis | vitae, ut eum mori oporteret, aut quod Deus per se vel per angelum ei de victualibus provideret. 45 I 137^{tb}

Hoc enim esset plane «tentare Deum» ut procedit secundum argumentum, et in hoc casu malum illud, scilicet non ieiunare, amitteret rationem mali. Aliter enim perplexus esset, et perplexio nihil est, nec potest aliquis esse perplexus ut in omnem eventum oporteat eum peccare. 50

QUAESTIO 19

UTRUM VADENS AD PRAEDICANDUM, RECEPTURUS NECESSARIA VICTUS IN LOCO UBI DEBET PRAEDICARE, VIDENS AUTEM VILLAM DESOLATAM ET BONO PASTORE DESTITUTAM, TAMEN IBI NON PUTAT INVENIRE BONUM HOSPITIUM, PERTRANSIT ET VADIT AD ALIAM VILLAM HABENTEM BONUM GUBERNATOREM ET SUFFICIENTEM PRAEDICATOREM, APUD QUEM CREDIT BENE HOSPITARI, PECCET MORTALITER 5

| Sequitur de pertinentibus ad bene esse hominis singularis in ordine ad alium, ubi primo proponebantur tria pertinentia ad praedicationem, duo circa fugientem praedicare et unum circa ingentem se ad praedicandum, deinde quaerebantur quaedam alia pertinentia ad poenitentiae sacramentum. 10 Zucc. 4

Primum illorum trium erat, utrum vadens ad praedicandum, recepturus necessaria victus in loco ubi debet praedicare, videns autem | villam desolatam et bono pastore destitutam, tamen ibi non putat invenire bonum hospitium, pertransit et vadit ad aliam villam habentem bonum gubernatorem et sufficientem praedicatorem, apud quem credit 15 E 199te
B 274^{ve}

ABCDEHIS

43 sustentando] (Cf. etiam infra, p. 122,41) sustinendo CDS 46 oporteret] oportet D 48 plane] esset add. E 2-7 Utrum...mortaliter] (Cf. infra, lin. 13-18) 10 praedicare] praedicationem S 10 unum circa] inv. B 10 ingentem] ingredien- tem BHI 11 ad] sup. lin. man corr. A 15 et] de B

42 Matth., VI, 33; cf. supra, p. 120,17. 48 Cf. supra, p. 120,23.

bene hospitari, peccet mortaliter. Secundum erat, utrum tacens veritatem propter hospitem suum, vel alium divitem a quo sperat refici, ne offendant eum et amittat bonam refectionem, peccet mortaliter. Tertium erat, si sacerdos curatus in parochia sua paratus sit et velit | praedicare, et similiter frater habens privilegium ut possit praedicare nullo eum impediendo, | quis eorum potior sit in iure et debet cedere alteri.

Circa primum arguitur quod in illo casu posito praedicator peccaret mortaliter, quia talis facit contra caritatem, «quaerendo quae sua sunt, non quae Iesu Christi», secundum illud Apostoli, < ad > Philipenses, III°. Talis autem peccat mortaliter.

Contra. Victus est necessarius praedicatori, sed unicuique licitum est quaerere sibi necessarium. Hoc autem non faceret nisi diverteret se a loco ubi non putat illum invenire, et convertat se ad alium in quo illum sperat invenire. Ergo et hoc licitum est, sed in licito nullus peccat mortaliter. Ergo etc. |

<SOLUTIO>

Hic respondendum est aspiciendo ad statum et conditiones populi, et similiter praedicatoris, et secundum hoc distinguendum.

Si enim populus multum bona praedicatione indigeret, vel propter defectum scientiae fidei, aut vitae fideli necessariae ad salutem, vel propter morum perversitatem, quae correctione indigeret multum, et hoc sciret praedicator sufficiens ad instruendum ignorantes | et salubriter corripiendum delinquentes, et posset commode ad locum accedere et sustentationem vitae quoquo modo | praesumeret ibi posse invenire, | aut priusquam deficeret, posse ad alium locum transire ubi necessaria sciret se invenire, nec videret quod alius prae-|dicator, ad dicta exsequenda idoneus, illuc esset accessurus, et in mora esset periculum, credo quod, si in isto casu propter victualia uberiora alibi

ABCDEHIS

19 hospitem] hospitalem H 21 curatus] (Cf. J. F. NIERMEYER, *Mediae latinitatis lexicon minus*, p. 288: «curatus (adj.), of an ecclesiastical office, implying the spiritual guidance of a parish»). 23 impediendo] impediendo E 23 cedere] credere H 24 in illo] nullo I 28 licitum] luctum H 29 sibi necessarium] necessarium sibi sed signis inversionis inv. B 29 nisi] de add. sed exp. A 30-31 et...invenire] om. (hom.) I 30-31 illum sperat] sperat (se sed exp. et del.) illum C 34 aspiciendo] respiciendo BCDEHIS 36 multum] multa B 37 fideli] fidei C 40 commode] comode S 43 se invenire] invenire se sed signis inversionis inv. B 44 dicta] ad add. sed exp. D

25-26 *Phil.*, II, 21.

expectata illuc se diverteret ubi non multum eius praedi-|catione opus esset, quod «adulteraretur verbum Dei», secundum illud Apostoli, II° < ad > Corinthios IV°, quia «pro quaesito praedicaret», ut ibi dicit Glossa, et peccaret mortaliter, virulenta et aperta vulnera sauciati telo ignorantiae vel perfidiae non lingando, et imminenti morti spirituali non occurrendo, iuxta illud HIERONYMI: «Pasce fame morientem, quem si non pavisti, occidisti». Iuxta etiam illud quod dicit GREGORIUS, lib.° II° Pastoralium: «Qui proximorum mala respiciunt, et in silentio linguam premunt, quasi conspectis vulneribus usum medicaminis subtrahunt et eo mortis auctores fiunt, quo | virus quod poterant curare, noluerunt». Et loquitur ad litteram de vulneribus spiritualibus, et spirituali medicamine quod offertur in praedicatione et correptione. In quo casu credo, quod multo magis peccaret praelatus habens curam loci superiorem, episcopus vel archiepiscopus, et post illos qui victum posset habere alias de suo, ut canonicus, et deinde praedicator mendicus, | qui a se nihil haberet, sed victum ab aliis mendicare necesse haberet. |

Si vero praedicator firmiter sciret quod accedendo ad locum, prae defectu sustentationis eum mori necesse esset, credo quod non peccaret, quia pro dubia alterius | salute spirituali non deberet se certae morti tradere corporali, quia illi modo alio possent saluti suae providere si vellent, assistente divino adiutorio, licet in dubio bene deberet se pro salute proximi periculo mortis corporalis exponere, maxime si illi per alium non posset subveniri. In hoc casu credo quod non peccaret, immo potius pec-|caret ad locum illum accedendo.

Similiter, si populus non multum praedicatione indigeret. In hoc casu credo quod peccaret venialiter ex aliquantula avida affectione ad victum. Quae etiam tanta posset esse quod mortaliter peccaret etiam, si eius praedicatione penitus opus non esset. |

ABCDEHIS

46 se] om. H 46 diverteret] verteret BCDES everteret H divideret ? I 47 esset] credo add. ABCDEHIS 49 sauciati] cauciari C sociati I 50 ignorantiae] om. D 50 non] vel B 50 imminenti] imminente S 50 spirituali] in penali H 51-52 illud...iuxta] om. (hom.) B 51 Pasce] Paste H 51 quem] et add. C 52 etiam] i. m. B 54 conspectis] conspectus sed in conspectis corr. E 54 vulneribus] vulvetibus H 54 medicaminis] medicanis S 55 auctores] adiutores I 56 noluerunt] voluerunt B 57 correptione] correctione H 59 superiorem] ut add. sup. lin. D 60 qui] quia E 61 a] sup. lin. ES 61 victum] multum C 62 accedendo] ascendendo ES 64 certae] certi B 66 assistente] om. D 66 in] iter. D

47 II Cor., IV, 2. 48 Glossa interlin. in II Cor., IV, 2 (ed. 1634, VI, 381-382; deest in PL 114). 51-52 GRATIANUS, *Decretum*, I, d. LXXXVI, c. 21 (*sine nomine auctoris*), (ed. A. FRIEDBERG, I, p. 302; PL 187, 412); cf. etiam THOM. DE AQ., *Comm. in IV Sent.*, d. 15, q. 2, art. 1, q. 4 (*qui hoc Ambrosio tribuit*), (ed. Parmae, p. 716B). 53-56 GREGOR., *Regula pastoralis*, III, c. 14 (PL 77,72C).

<AD ARGUMENTA>

Per haec patent obiecta utriusque partis.

Quaerere enim quae sua sunt ad vitae necessariam sustentationem, est provisio necessaria, ad quam quilibet tenetur pro se in tempore necessitatis maxime, et etiam in aliis pro congruentia loci et status atque conditionis personarum: et quaerentium, et illorum a quibus quaerunt; et sic bene processit obiectio secunda.

Quaerere autem super congruentiam et necessitatem status et conditionis personarum, bene potest esse in peccato mortali, ut processit prima obiectio, aut saltem veniali.

De modo autem quaerendi necessaria ultra necessitatem vel extra congruentiam status aut conditionis personarum quaerentium, et illorum a quibus quaeruntur, erit sermo in parte infra, in quaestionibus de statu perfectionis.

H 250rb
I 137va

QUAESTIO 20

UTRUM TACENS VERITATEM PROPTER HOSPITEM SUUM, VEL ALIUM DIVITEM A QUO SPERAT REFICI, NE OFFENDAT EUM ET AMITTAT BONAM REFECTIONEM, PECCET MORTALITER

Zucc. 411ra
S 249va

| Circa secundum arguitur quod tacens veritatem in dicto casu peccet mortaliter, quia iste in deficiendo a veritate deficit a Christo, et ita a via paradisi, dicit enim Christus de se ipso, Ioannis XIV°: «*Ego sum via, veritas et vita*»; a Christo autem et via paradisi nemo potest deficere nisi peccando mortaliter; ergo etc.

Contra. Si diceret veritatem, non rediret iterato praedicaturus, eo quod hospitium paratum non inveniret, et sic viam proficiendi aliis sibi praecluderet. Quod facere non debet, quare nec illam veritatem praedicare. Sed non peccat non faciendo quod non debet facere. | Ergo etc.

B 275ra
Bad. 271vo

ABCDEHIS

75 haec] hoc BCI 76 sunt] sua B 76 necessariam] necesse ABC (sed in necessariam corr. al. man.) DEHIS 77 est] om. B 77 quam quilibet] quamlibet sed quam exp. et quilibet i. m. D 78 maxime] om. E 78 et¹] om. D 78 aliis] modis ? add. sed exp. S 81 autem] aut C 86 in²] de sed exp. et in sup. lin. C 2-4 Utrum...mortaliter] (Cf. supra, p. 122, 18-20). 12 nec] neque I 13 facere] om. B

80 Cf. supra, p. 120, 27-32. 81-83 Cf. supra, p. 120, 24-27. 84-87 Cf. infra, p. 291, 46-71. 7-8 Ioann., XIV, 6.

<SOLUTIO>

15 Dicendum ad hoc, quod pro tempore quo praedicatori officium praedicationis incumbit, quandoque aliqua veritas est subticenda, ita quod praedicator peccaret in eam proponendo; est alia e contra praedicanda, quam reticendo peccaret. Propter quod dicit GREGORIUS, II° Pastoralium: «*simplices sicut fallaciam semper utiliter vitant, ita*
20 *veritatem semper utiliter proferunt*», «ne», ut dicit lib.^o I^o «*aut tacenda proferat, aut proferenda reticescat*». Sed quaestio ista proposita est de veritate quam expediret proponere, sed propter timorem amittendi commodi reticetur.

Zucc.

Et est hic distinguendum de necessitate proponendi eam, ad modum
25 quo | distinctum est in quaestione praecedenti, et eodem modo respondendum. Non enim refert propter commodum temporale obtinendum se ab aliquo loco quo veritas praedicanda est, omnino subtrahere, et in | loco ubi praedicatur, | eam subticere, nisi sicut plus et minus, de quibus dicit GREGORIUS I^o Pastoralium «*Improvvidi, humanam gratiam*
30 *amittere formidantes, loqui libere recta pertimescunt*». «Improvvidi» dicuntur, quia, ubi credunt sibi providere custodiendo gratiam hominum, amittunt gratiam Dei, dicente eodem, VII° Moraliū: «*Qui in terra hominem contra veritatem pavet, eiusdem veritatis iram caelitus sustinet*». Contra veritatem amator veritatis pavere non debet damna
35 rerum per iniuriam auferentes, nec afflictionem corporibus per violentiam ingerentes, nec famam nominis per reprehensiones suas denigrantes, secundum quod de duobus primis potest intelligi illud quod dicit idem GREGORIUS, lib.^o X^o: «*Bonorum mens, quo duriora pro veritate tolerat, eo aeternitatis praemia certius exspectat. Tanto maior fiducia*

Bad. 2
D 174

ABCDEHIS

15 Dicendum...hoc] Ad hoc dicendum I 15 praedicatori] praedicatores sed in praedicatori corr. S 17 peccaret] peccata E 18 Propter] super sed del. et Propter i. m. man. corr. A 19 fallaciam] falsitatem (?) sed del. et fallaciam i. m. man. corr. A 21 proferat] proferant D 21 proferenda] proferendo D 21 reticescat] reticescant D 21 est] om. I 22 timorem] timores sed in timorem corr. B 23 reticetur] reciteretur E 25 modo] responsum add. B 28 sicut] sint BD (sed in sicut corr.) EHIS secundum C 29 Gregorius] om. I 29 I^o] II° E 29 Pastoralium] Moraliū BCDEHIS 35 nec] neque I 38 idem] ibidem C 39 Tanto] et add. H

19-20 GREGOR., Regula pastoralis, III, c. 11 (PL 77, 64C). 20-21 Ibid., II, c. 4 (PL 77, 30A). 29-30 Ibid., (PL 77, 30B). 30 Ibid. 32-34 Id., Moralia, VII, c. 26, n. 32 (CC lat. 143, p. 356, 8-10; PL 75, 783B). 38-(p. 126,) 40 Id., op. cit., X, c. 18-19, n. 35-36 (CC lat. 143, p. 563, 64-16; PL 75, 941).

mentem roborat, quanto hanc fortior pro veritate afflictio angustat». 40
Tertium vero exprimit AUGUSTINUS cum dicit in principio IIⁱ De
Trinitate: «Nullus reprehensor formidandus est amatori veritatis».

<AD ARGUMENTA>

Bad. 272^rR Per hoc patet ad primum.]
Ad secundum quod «non rediret ad praedicandum si diceret veri- 45
tatem», verum est; si in malitia quaestus persiste-|ret, et melius esset ei
non redire, quam ad quaestum redire et praedicare, licet forte non esset
melius populo. Propter quod dixit Apostolus <ad> Philippenses
I^o: | «Sive per occasionem sive per veritatem Christus annuntietur, in hoc
et gaudeo, sed et in hoc gaudebo». Ubi dicit Glossa: «Ex occasione 50
evangelizant, non tam salutem eius quaerentes cui annuntiant, quam
commodum suum». Qui annuntiat, detrimentum habebit; cui annuntia-
tur, habebit lucrum. Si tamen veritatem propter se diligerent et praedi-
carent, redire non formidarent ad ipsam | defendendum, si aliqui vellent
| eam impugnare, dicente GREGORIO, parte I^a super Ezechielem, 55
homilia 9^a: «Inimicis veritatis adversabitur, | qui eidem in mente subici-
tur». Nec hoc debet dimittere propter refectionem corporalem, quia per
hoc meliorem recuperat spiritualem, dicente GREGORIO IX° Mora-
lium: «Tunc quisque in veritate valentius reficitur, cum ardentius pro ea
fatigatur». Sed hanc refectionem aliqui non capiunt, quibus, ut dicit 60
AUGUSTINUS in originali Super Psalmum 5um: «Panis veritatis ama-
rus est. Unde os vera dicentis oderunt, qui in eam aegritudinem deven-
runt, ut cibum veritatis quo animae sanae gaudent, tamquam felleum
sustinere non possunt».

ABCDEHIS

41-42 principio...Trinitate] II° De Trinitate in principio C 49 I^o] II° D 50 gaudeo]
gaudio S 50 et...hoc] in hoc et D 50 gaudebo] om. C 52-53 annuntiat]
annuntiant D 53 propter...diligent] om. I 54 aliqui] i. m. man. corr. A
56 mente] merat (?) D 59 reficitur] i. m. S 61 5um] om. C 62 Unde os] unos
D 62 os] om. E 62 dicentis] dicentes D

42 AUGUST., *De Trin.*, II, prooem. (CC lat. 50, p. 81,25-26; PL 42,845). 45-46 Cf.
supra, p. 124,10. 49-50 *Phil.*, I, 18. 50-52 *Glossa ord. in Phil.*, I, 18 (ed. 1634, VI,
577Aa; deest in PL 114). 56-57 GREGOR., *Homiliae in Ezechielem*, I, hom. 9, n. 14 (CC
lat. 142, p. 130,273-274; PL 76, 876A). 59-60 Id., *Moralia*, IX, c. 11, n. 13 (CC lat.
143, p. 465, 42-43; PL 75, 866C). 61-64 AUGUST., *Enarr. in Ps.*, Ps. 5, n. 15 (CC lat.
38, p. 25,4-26,8; PL 36,88-89).

65 Et quod assumitur in argumento, quod «dicendo veritatem hospitium
perderet», fortasse non est verum, immo paratius inveniret, quia verita-
tis amator non vult sibi parci contra veritatem, dicente GREGORIO in I^o
Pastoralium: «Plus veritate se appetit diligere, quam contra, se non vult
defendi. Ille ergo se ipso veritatem amplius vult amari, qui sibi a nullo vult
70 contra veritatem parci».

QUAESTIO 21

SI SACERDOS CURATUS IN PAROCHIA SUA PARATUS SIT ET VELIT
PRAEDICARE, ET SIMILITER FRATER HABENS PRIVILEGIUM UT POSSIT
PRAEDICARE NULO EUM IMPEDIENTE, QUIS EORUM POTIOR SIT IN IURE ET
5 DEBE <A> T CEDERE ALTERI

| Circa tertium arguitur, quod in illo casu frater sit potior in iure, quia Zucc. 4
«speciale derogat generali». Frater autem habet quod possit populo M 3va
praedicare, ex iure speciali, quia ex privilegio quod dat privatum; ius
curati autem ex iure communi, et ita generali; ergo etc. | Zucc. 4
10 Contra. Privilegia sunt stricti iuris, et illud quod in eis non est
expressum, non intelligitur concessum, Extravaganti de privilegiis
«Porro». Cum ergo in suo privilegio non exprimitur quod ei debeat
cedere curatus, ergo non est concessum, et sic potior manet curatus
post privilegium, sicut ante. | Bad. 2^a

<SOLUTIO>

Ad istam quaestionem, quia principaliter pertinet ad iuristas, et
tangit virtutem et efficaciam privilegii concessi fratribus, respondere

ABCDEHIMS

66 perderet] proderet BDEHIS 69 vult] om. I 70 parci] . Sed ubi sunt tales veritatis
amatores, Deus videt. add. sed del. A 2-5 Utrum...alteri] (Cf. *supra*, p. 122,21-
23) 6 tertium] primum M 6 arguitur] sup. lin. man. corr. A 6 illo casu] casu
praedicto M 6 casu] arguitur quod add. sed del. A 6 sit potior] inv. M 9 curati]
(Cf. J. F. NIERMEYER, *Mediae latinitatis lexicon minus*, p. 288: «curatus:...an ecclesiastic
having the charge of a parish») curatus ABCDEHIMS 10 sunt] om. H 12 Porro]
subl. M 13 cedere] credere BC(sed in cedere corr.)

65-66 Cf. *supra*, p. 124,10-13. 68-70 GREGOR., *Regula pastoralis*, II, c. 9 (PL
77,43C). 7 GREGOR. IX, *Decretales* I, tit. 3, (De rescr.), c. 1 (ed. A. FRIEDBERG, II,
16). 10-12 Cf. GREGOR. IX, *Decretales* V, tit. 33, c. 7 (ed. A. FRIEDBERG, II, 851).

- C 204va intendo, salva protestatione | quam ponam in solvendo tertiam quaestionem proximo sequentem.
- I 137vb Dico igitur quod in agibilibus et in universalibus, quia «*sermones particulares sunt veriores universalibus*», ut dicit PHILOSOPHUS, in ipsis considerandum est plerumque quid verum sit regulariter, et quomodo deficit in casibus, quia vix in moralibus et agibilibus potest sermo universalis ita esse verus, quin fallat in casibus. In proposita igitur quaestione, licet quaerat de iure, quia tamen | quaerit ius circa factum, ideo considerandum est circa factum, quis potior in iure dicendus est regulariter, etsi alter potior poterit dici in casibus. Et hoc primo ex fine concessionis privilegii, secundo ex forma verborum.
- D 174vb Ex parte autem finis clarum est, | quod privilegium fratrum super praedicationibus libere exercendis non datur, nec dari debet, principaliter in favorem fratrum, iuxta illud quod dicit GREGORIUS I^o Pastoralium, loquens de ISAIA qui se, ut ad praedicandum mitteretur, voluntarius obtulit, ut habetur Isaiae VI°. Dicit: «*Is qui mitti voluit, ante se purgatum vidit, ne non purgatus quisque adire sacra | mysteria audeat. Quia igitur valde difficile est purgatum se quemquam posse cognoscere, praedicationis officium tutius declinatur, nec*» debet ad hoc moveri contemplativus desiderio assumente, sed sola necessitate proximi impellente, | ut si praedicationis officium | «*imperatur, si donis iam praeventus est quibus et aliis prosit, et ex corde debet fugere, et invitus accedere*», secundum quod dicit ibidem. Unde, cum praedicatione fratrum opus

ABCDEHIMS

19 proximo] proximam E 22 plerumque] plerum et -que i. m. D 22 quid] quod S 22 verum] verius BCDEHIS 23 potest] potes DH partes B 24 verus] numerus sed del. et verus i. m. D 26 dicendus est] inv. D 30 nec] neque I 31 illud] quod illud et signis inversionis inv. D 31 dicit] om. M 32 Isaia] vi dicit is add. sed vi dicit del. et is exp. H 35 igitur] ibi M 35 se] om. B 36 declinatur]. Unde, licet frater quicumque, ad exemplum Isaiae per activam vitam prodesse proximis cupiens officium praedicationis appetit, tutius tamen sibi est, si non se purgatum sentit quod sup. lin. man. corr. se subtrahat (subtrahit sed in subtrahat corr. man. corr.). add. sed Unde, licet et sentit quod se subtrahat del., et va- cat sup. lin. pro toto isto passu A 36 nec] neque H (sed in nec corr.) I 37 assumente] assumentem BH assumente et vel sua dicente i. m. C affectante M 39 et aliis] om. B

18-19 Cf. *infra*, p. 167,5-(p. 232),17. 20-21 ARIST., *Eth. Nic.*, II, c. 7 (Transl. Grosseteste, ed. R. A. GAUTHIER, p. 404,28-(p. 405),3; Iunt., III, f. 25G-H; 1107a 29-32). 32-33 GREGOR., *Regula pastoralis*, I, c. 7 (PL 77,20A-B). 33 *Is.*, VI,8. 33-36 GREGOR., *Regula pastoralis*, I, c. 7 (PL 77,20C). 38-39 *Ibid.* (PL 77,20A)

- non | fuerit, et hoc curatus caritative insinuaverit, abire debent sine difficultate, gaudentes si praedicatione eorum opus non fuerit, dicente AUGUSTINO, XIX° De civitate Dei: | «*Otium sanctum quaerit caritas veritatis; negotium iustum suscipit necessitas caritatis*». Propter quod beatus FRANCISCUS in Regula sua fratribus suis praecepit dicens: «*Fratres non praedicent in episcopatu alicuius episcopi, cum ab eo fuerit contradictum*». Et consimile verbum dicit in suo Testamento de praedicando in parochiis sacerdotum: «*Si haberem*» inquit «*tantam sapientiam quantam Salomon habuit, et invenirem pauperes sacerdotes huius saeculi in parochiis in quibus morantur, nolo praedicare ultra voluntatem ipsorum*». Unde, si datur eis privilegium, hoc non est nisi in favorem populi principaliter, quia scilicet sacerdotes insistere praedicationi quantum opus est, per se non sufficiunt.
- Hanc causam conferendi privilegium assignat NICOLAUS papa in expositione regulae fratrum minorum, ubi dicitur: «*Verum quia expresse continetur in regula quod fratres non praedicent in episcopatu alicuius, cum ab eo illis fuerit contradictum, dicimus quod praedictum verbum ad litteram, sicut regula ipsa protulit, observetur, nisi per sedem apostolicam circa hoc pro utilitate populi christiani sit concessum aut ordinatum aliud, vel | in posterum concedatur seu etiam ordinetur*».
- Et eam exprimit dominus MARTINUS in privilegio suo, cum dicit: «*Ad fructus uberes quos in agro dominico*» etc. Constat ergo quod, aspiciendo ad causam privilegii, fratres in officio praedicationis sacerdotibus adiunguntur ut eorum coadiutores, et si sic | manent, ergo illi adhuc veri pastores, nec eis de iure suo quidquam subtrahitur quoad

ABCDEHIMS

41-42 et...fuerit] om. (hom.) S 41 debent] debet BCDEHIM 42 gaudentes] gaudens BCDEHIM 42 eorum] eius BCDEHIM 44 caritatis] om. B 46 eo] om. E 47 suo Testamento] inv. M 50 saeculi] om. E 51 ipsorum] eorum MS 52 scilicet] si M 54 conferendi] confendi S 56 quod] quia M 57 dicimus] dicens BCDEHIS 58 nisi] si add. C 58-59 per sedem apostolicam] sede apostolica S 61 eam] (Cf. *supra*, lin. 54: «causam» et *infra*, lin. 63: «causam») 61 eam exprimit] inv. D 64 coadiutores] quo adiuutores E 65 quidquam] quisquam D 65 subtrahitur] subtrahantur sed in subtrahitur corr. C

43-44 AUGUST., *De civ. Dei*, XIX, c. 19 (CC lat. 48, p. 687,34-35; CSEL 40/2, p. 407,5-6; PL 41,647). 46-47 FRANCISCUS, *Regula bullata*, n. 9 (ed. H. BÖHMER, p. 33,30-32). 48-51 *Id.*, *Testamentum*, n. 3 (ed. H. BÖHMER, p. 36,22-25); etiam citatum in HENR. DE GAND., *Sermo factus in synodo anno Domini 1287°, feria II^a post misericordia Domini* (ed. K. SCHLEYER, p. 148,1-5). 55-60 NICOLAUS III, *Constitutio super confirmatione regulae fratrum minorum* (ed. J. GAY, n. 564, p. 239a-b). 61-62 MARTINUS IV, *Bulla «Ad fructus uberes»* (Chart. Univ. Paris., I, p. 592 (n. 508)).

praedicationis officium, sed ipsi soli messorum sunt in agro dominico, et fratres sicut «*spicas colligentes quae fugerunt manus metentium*», ut dicitur in figura, Ruth II°; «*quas manu debent contere*», ut similiter dicitur in figura, Deuteronomii XXIII°: «*sed non falcem, sicut principales messorum, immittere*», iuxta illud quod dicit GREGORIUS, <Causa> VI^a, q.^e 3^a: «*Scriptum est in lege, per alienam messem transiens falcem mittere non debere, sed manu spicas | contere. Falcem enim mittere non debes in eam segetem quae alteri commissae est, sed per | affectum boni operis frumenta dominica vitiorum suorum paleis exspoliare, et in ecclesiae corpus admonendo et persuadendo, quasi manducando, convertere*». Quodcumque ergo sacerdos sufficit aequaliter cum fratre in propria persona praedicare, non video quod frater, de praedicatione falcem mittendo, in messem alienam se debet intromittere.

Et sic dico, respondendo ad quaestionem, quod regulariter pinguius ius habet sacerdos quam frater, quia regulariter debet supponi quod sacerdos sit sufficiens quamdiu ab Ecclesia in officio suo sustinetur, et hoc etiam quia incumbit ei ex necessitate ratione curae pastoralis et officii, fratri autem non nisi ex voluntate et ratione privilegii. Nec ex eo quod concessum est fratri, aliquid subtrahitur de eo | quod pertinet ad ius commune pastoralis officii, ut iam dicitur.

Si tamen spicae effugerint manus metentium, ut in praedicatione admonendo et suadendo non | sufficiat eas recolligere sacerdos solus,

ABCDEHIMS

66 messorum] messires I 66 sunt] i. m. al. man. A 67 manus] mentem add. H
71 Scriptum...lege] subl. M 72 mittere] immittere S 72 debere] deberes sed in
debere corr. A 73 debes] debet I 74 vitiorum] vitorum E 74-75 exspoliare]
spoliare sed s. exp. et ex i. m. D 77 frater] super I 78 in] eisdem add. D 78 se]
om. D 80 respondendo...quaestionem] Ad quaestionem respondendo I 82 suo] sua
B 83 quia] qui B 85 fratri] om. D 88 admonendo] amonendo S 88 sufficiat]
sufficiant sed in sufficiat corr. E 88 eas] eos M

67 Ruth, II, 2. 68-70 Deut., XXIII, 25; cf. HENR. DE GAND., *Quodl. VI*, q. 28 (ed. G. A. WILSON, p. 253, 16; ed. 1518, f. 249vT; ed. 1613, I, f. 377va). 71-76 GRATIANUS, *Decretum*, II, causa VI, q. 3, c. 1 (ed. A. FRIEDBERG, I, p. 562; PL 187, 737B-C). 72-73 Deut., XXIII, 25; Cf. HENR. DE GAND., *Quodl. VI*, q. 28 (ed. G. A. WILSON, p. 253, 16; ed. 1518, f. 249vT; ed. 1613, I, f. 377va); GREGOR., *Registrum epistolarum*, XI, epist. 64, interrogatio nona (PL 77, 1192); THOM. DE AQ., *Summa theol.*, II^a II^ae, q. 67, a. 1, contra (ed. Leon., IX, 96a); BERNARDUS CLARAEVALLENSIS, *De consideratione*, I, c. 6, n. 7 (ed. J. LECLERCQ-H.M. ROCHAIS, III, p. 402, 17-18; PL 182, 736); GREGOR. IX, *Decretales*, I, tit. 6, c. 34 (ed. A. FRIEDBERG, II, 80); cf. etiam Y.M.-J. CONGAR, *Aspects ecclésiologiques...*, p. 57, n. 38. 86 Cf. *infra*, p. 133, 58-(134, 73).

atque fricare, debet ei frater coadiutor assistere. «Non sufficiat», dico, aut quia sacerdos est praedicationis inscius, et ideo «*sonitum praedicationis* dare non potest praeco mutus», ut dicit GREGORIUS, I^o Pastoralium, aut quia est | negligens et desidiosus, etiam si esset sciolus, aut quia, | etsi sciolus et diligens, non tamen, propter occupationes alias circa populum aut aliqua alia de causa, non est per se sufficiens, aut si omnia dicta adessent, | quia est malivolus, destruens exemplo quae praedicat verbo, iuxta illud quod dicit GREGORIUS, homilia 18^a, super illud Lucae X^o «*Messis quidem etc.*»: «*Quod sine gravi loqui maerore non possumus, quia, etsi sunt qui bona audiunt, desunt qui dicunt. Ecce mundus sacerdotibus plenus est, sed tamen in messe Dei rarus invenitur operarius, quia officium sacerdotale suscipimus, sed opus officii non implemus*». Et loquitur pro talibus in quibus sunt aliqui huius <modi> defectus.

In talibus ergo casibus aut consimilibus, cum occurrunt, dico quod pinguius ius habet frater quam curatus et | debet ei curatus | cedere, immo ipsum ad hoc vocare et inducere, aut si non posset, conqueri suo superiori, exemplo Marthae per quam intelliguntur activi, quae conquesta est de Maria per quam intelliguntur contemplativi, cum dixit, Lucae X^o: | «*Domine non est tibi curae quod soror mea reliquit me solam ministrare? Dic ergo illi ut me adiuvet*». Secundum illud etiam, Lucae X^o: «*Messis quidem multa, operarii autem pauci. Rogate ergo dominum messis ut mittat operarios in messem suam*». Et tunc debet dicere superior tamquam dominus messis: «*Ite, | ecce ego mitto vos*» etc. Quod tamen principaliter intelligitur de praelatis, in quorum subsidium debent adiungi quicumque alii ad hoc idonei. Nec esset bonus pastor, si in tali casu non vellet coadiutorem habere. Et esset indicium boni

ABCDEHIMS

90 inscius] iustius BDE 90 sonitum] sonum S 91-92 Pastoralium] Pastorum
S 93 etsi] si E 93 sciolus] sciole sed in sciolus corr. B 93 non] om. M
94 aliqua] om. B 95 adessent] deessent C 96 dicit Gregorius] Gregorius dicit sed
signis inversionis inv. B 97 Messis] Mensis C 97 maerore] memore H 98 etsi] si
et et- sup. lin. A 1 pro talibus] de casibus sed del. et pro talibus i. m. man. corr. A
3 casibus] om. E 5 posset] possit sed in posset corr. man. corr. A possunt BCDEHIS
6 intelliguntur] i. m. man. corr. A 10 multa] multi S 10 autem] vero S 12 ego]
om. C 13 intelligitur] et add. sed exp. (?) E 14 Nec] Neque I 15 indicium]
iudicium BCDEHIS

90-91 GREGOR., *Regula pastoralis*, II, c. 4 (PL 77, 31B). 97 Luc., X, 2. 97-1
GREGOR., *Hom. in Evangelia*, I, hom. XVII, n. 3 (PL 76, 1139C-D). 8-9 Luc., X,
40. 10-11 Ibid., X, 2. 12 Ibid., X, 3.

contemplativi, si ad exemplum Mariae, quantum est in se, fugeret actionem; et sicut, iuxta quoddam dictum beati BERNARDI in quodam sermone de assumptione, «*Felix est domus et beata semper congregatio, ubi Martha de Maria conqueritur*», ita vere est felix societas fratrum cum curatis ad regendum populum in ecclesia, si per hunc modum 20 Martha conquereretur de Maria.

Sed si Martha per se sufficeret ministrare, ut merito increparetur si de Maria vacante conquereretur, et Maria ministerium Marthae sibi vellet usurpare, ut merito conqueri posset Martha de Maria, dicendo: «Domine, non est tibi curae quod soror mea ministerium meum sibi 25 usurpat? Dic ergo illi ne | me impediatur, nec conqueratur quia mecum non ministrat». Hoc re vera inordinatum esset, dicente BERNARDO ibidem: «*Ma-riae Martham aemulari prorsus indignum est, prorsus illicitum est. Alioquin ubi legis Mariam causantem, quia «soror mea reliquit me solam | vacare?» Absit. Absit ut qui Deo vacat, ad tumultuo-* 30 *sam aspiret fratrum officialium vitam*». Fratres autem officiales sunt ecclesiae ministri maiores et minores.

Unde, si malitiose se sacerdos fratri opponeret, | nec praedicare eum permetteret cum opus esset, volens praedicare, forte alias non praedicaturus, et plus expediret populo fratrem audire praedican-tem, debet eum 35 praelatus superior, conquestione delata, ad ipsum coercere. | In talibus enim casibus quoad praedicationis actum, ut fratri debeat sacerdos

ABCDEHIMS

16 in] ex *sed exp. et in sup. lin. S* 17 et] esset *add. BCDEHIS* 17 sicut] esset *sed del. et sicut i. m. man. corr. A* 17 iuxta] *om. B* 18 est] *sup. lin. A* 18 congregatio] *est add. sed exp. A add. BCDEHIS* 19 est] esset *M* 19 felix] *om. S* 20 curatis] caritas *sed del. et curatis sup. lin. man. corr. A* curatus *B* 20 regendum] tegendum *D* 23 Maria¹] ministrante *add. sed exp. S* 23 et] tunc *add. sed del. A* 23-24 ministerium...usurpare] voluerit Martham postponere et pro ipsa ministrare *sed del. et ministerium...usurpare i. m. man. corr. A* 24 Martha...Maria] *i. m. man. corr. A* 24 dicendo] *scr. sed del. C* 25 ministerium meum] de ministerio *sed de exp. et del. et meum sup. lin. signis inversionis et -o- eras. et -u- in ras. scr. A inv. M* 25-26 sibi usurpat] suadet me repellere *sed del. et sibi usurpat i. m. man. corr. A* 26-27 ne...vera] ut me ministerium iniunctum explere, sive in hoc *sed del. et ne...vera i. m. man. corr. A* 28 indignum...prorsus] *om. E* 28 indignum] dignum *M* 29 ubi] ibi *M* 29 causantem] cansantem *sed in causantem corr. al. man. C* 30 vacare] vocare *B* 30 vacat ad] *om. S* 31 aspiret] aspirat *H* 33 se sacerdos] *inv. A* 33 sacerdos] sacerdotes *sed in sacerdos corr. H* 33 nec] neque *I* 37 casibus] *om. E*

18-19 BERNARDUS CLARAEVALLENSIS, *In assumptione*, sermo 3 (ed. J. LECLERCQ-H. ROCHAS, V, p. 239, 18-19; PL 183, 422B). 28-31 *Ibid.* (ed. J. LECLERCQ-H. ROCHAS, V, p. 239, 19-22; PL 183, 422B).

cedere, iuri derogatur sacerdotis, et rationabiliter et ex causa. Haec enim verba bene exprimunt, cum dicitur in causa conferendi privilegium 40 «*Ad uberes fructus*» etc., ut quandocumque fratres uberes fructus praedicando possint afferre respectu fructuum quos sacerdos ferret sine illis, pinguius ius praedicandi habent, et gratanter recipi debent, non impediri, secundum quod praecipit dominus MARTINUS cum dicit in privilegio fratrum: «*Districtius in-|hibentes, ne quis fratres, etc. audeat* 45 *quomodolibet impedire*». Unde nec e contra sacerdotem curatum, cum ad praedicandum sufficiens est, et aeque proficit populo praedicatio sua et fratris, frater debet ipsum aliquatenus impedire. Quod si in | hoc casu 50 Zucc. sacerdos se in praedicatione praetulerit, non censetur fratrem impedire, quia impedimentum importat iniuriam, nemo autem alteri iniuriatur utendo iure suo.

Unde, | etiam si aliquae religiones institutae sunt quoquo modo ad 55 opera activae vitae exercenda, videlicet ad praedicandum et confessiones audiendum, cum nullam habeant ordinariam potestatem exercendi huius<modi> officia, idcirco, cum eis conceditur a superioribus potestas talia exercendi, talis concessio non intelligitur | eis facta nisi in 60 M 4° favorem populi, et in subsidium illorum qui habent potestatem ordinariam huius<modi> officia | exercendi. D 17:

Ex parte autem formae verborum privilegii patet quod quoad actum praedicandi in nullo derogatur iuri sacerdotis, quia ius commune 60 semper fixum manet nisi conditor eius per privilegium expresse ei derogat, Extravaganti de sententia excommunicationis, cap.^o

ABCDEHIMS

38 iuri] viri *D* 38 Haec] *om. H i. m. B* 40 etc...fructus] *om. (hom.) DH* 43 secundum] *sed M* 43 praecipit] eis *add. sed del. et exp. A* 44 quis] aliquis *M* 45 nec] neque *I om. B* 46 proficit] profuit *M* 47 impedire] quia impedimentum importat iniuriam (*cf. infra, lin. 49*) *add. sed va- cat sup. lin. S* 47-48 in...sacerdos] sacerdos in hoc casu *H* 47 hoc] *om. D* 48 non] *i. m. I* 48 impedire] impedere *S* 49 quia] qua *D* 51-57 Unde...exercendi] *i. m. inf. man. corr. A* 51 ad] *om. S* exercendum *add. sed del. A* 52 praedicandum] praedicamentum *sed in praedicandum corr. D* 52 et] vel *M* 53 audiendum] audiendam *S* 53 ordinariam potestatem] *inv. C* 56 in] *om. D* 56 subsidium] subdium *et -si- sup. lin. D* 56 potestatem] huius *add. sed del. A* 58 quod] ex BCD (*sed del. et quod sup. lin.*) EHIS 59 iuri] iure *I* 61 Extravaganti] sn- (sententia ?) *add. sed exp. A*

40 Cf. MARTINUS IV, *Bulla «Ad fructus uberes»* (Chart. Univ. Paris., I, p. 592 (n. 508)). 44-45 *Ibid.*. 61-62 Cf. GREGOR. IX, *Decretales*, V, tit. 39 (De sent. excomm.), c. 8 (ed. A. FRIEDBERG, II, 891). 62 Cf. *Ibid.*, tit. 33 (De priv.), c. 3 (ed. A. FRIEDBERG, II, 849-850).

«Nulli», et de privilegiis «Cum et plantare», et <Causa> XVI^a, quaestione 7^a, «Omnes basilicae». Et hoc quia privilegia stricti iuris sunt, ut Extravaganti de privilegiis «Porro», et hoc maxime quando vergunt in praeiudicium alterius, sicut contingeret in proposito si frater regulariter praeferretur sacerdoti, ut infra declarabitur, licet alias «*beneficia principis largissime interpretanda sint*».

Quare, cum in privilegio fratrum nihil exprimitur, sicut patet inspicienti illud, per quod derogetur iuri communi sacerdotum, nisi forte in casibus per illud quod dicitur in causa privilegii, propter «*uberes fructus*» etc., sicut dictum est, simpliciter ergo et regulariter dicendum quod sacerdos potior est in iure, frater autem in casibus tantum: aliter enim non esset in succursum sacerdotis.

S 250vb Sed dices quod praedicare | pium opus est, nulli ergo debet esse in praeiudicium.

Et dicendum quod, licet praedicare in se opus pium est, tamen actum praedicandi isti subtrahere, in quo ius pinguius habet in casu, scilicet cum non est opus praedicatione extranei, et sine eius consensu hoc facere absque alia causa rationabili, cum sit ordinarius et sic habet ius prohibendi, non est aequum.]

Bad. 273^{rx}

<AD ARGUMENTA>

A 44^{tb}

Ad primum | in oppositum, quod «*speciale derogat generali*», dicendum quod regula ista «*speciale derogat generali*», et consimiles regulae

ABCDEHIMS

62 Nulli] *subl.* M Nullus C privilegii *add.* D 62 Cum...plantare] *subl.* M 62 et³] *om.* B 63 Omnes basilicae] *subl.* M 63 privilegia] quia *add. sed exp.* C 64 Extravaganti...Porro] allegatum est opponendo *sed del. et Extravaganti...Porro i. m. man. corr.* A 64 Porro] *subl.* M 66-67 beneficia principis] *inv.* D 67 sint] sunt M 69 iuri] iure I 70 uberes] universales B 73 esset] est H 73 succursum] (cf. J. NIERMEYER, *Mediae latinitatis lexicon minus*, p. 1002: «succursus (decl. iv): 1. secours, aide - support, help...»). 74 praedicare] praedicares E 76 opus pium] *inv.* I 77 pinguius habet] *inv.* M 77 pinguius] *sup. lin. man. corr.* A 77 in²...scilicet] *in ras. man. corr.* A 78 cum...et] *i. m. man. corr.* A 78 extranei] *aliquid (conf.) add. man. corr. sed del. et exp.* A 79 absque...rationabili] *i. m. inf. man. corr.* A *om.* M 79 causa] *om.* B 79 et...ius] *iter.* C 79 et sic] *i. m. man. corr.* A 82-83 dicendum...generalij] *om. (hom.)* D

62-63 GRATIANUS, *Decretum*, II, c. XVI, q. 7, c. 10 (ed. A. FRIEDBERG, I, 803; PL 187, 1047B-C). 64 Cf. GREGOR. IX, *Decretales*, V, tit. 33 (De priv.), c. 7 (ed. A. FRIEDBERG, II, 851). 66 Cf. *infra*, p. 172,57-(p. 173,)65 et p. 227,94-(p. 229,)44. 66-67 GREGOR. IX, *Decretales*, V, tit. 40 (De verb. sign.), c. 16 (ed. A. FRIEDBERG, II, p. 916). 70-71 MARTINUS IV, *Bulla «Ad fructus uberes»* (Chart. Univ. Paris., I, p. 592 (n. 508)). 71 Cf. *supra*, p. 129,61-(p. 130,)79. 82 Cf. *supra*, p. 127,7; GREGOR. IX, *Decretales*, I, tit. 3 (De rescr.), c. 1 (ed. A. FRIEDBERG, II, 16). 83 *Ibid.*

85 iuris, non semper habent universaliter veritatem, quia in casibus tenent et in casibus non tenent. Et quandoque in iure positivo expressi sunt aliqui ex casibus in quibus tenent et in quibus non, secundum quod super hoc circa istam regulam multum distinguit Glossa, Extravaganti de rescriptis, cap. 1°, unde illa regula adducta fuit, | et secundum illos casus in iure expressos debent illam | regulam exponere iuristae et respondere argumento. Aliquando autem non sunt casus | expressi in iure, in quibus tenent et in quibus non, | aut saltem non sunt expressi omnes, sed tamen exprimi possunt ex regulis iuris naturae, ex quibus etiam expressi sunt illi qui sunt in iure conscripti, et tam secundum hos casus, quam secundum illos in quantum | habent exprimi ex iure naturae, illam regulam possunt exponere theologi et respondere argumento. In quibus igitur casibus a iure positivo expressum tenet illa regula, et in quibus non, iuristis relinquo.

Sed quantum elici potest ex iure legis naturae, unde ortum debent sumere omnia edicta legis positivae, distinguo quod concessum uni, ex privilegio pertinens ad ius commune alterius, aut est talis naturae quod, postquam transierit in usum unius, non potest simul verti in usum alterius, aut cum hoc quod transit in usum unius, sufficit ad usum alterius.

De primo modo sunt decimae novalium, quae de iure communi debentur sacerdotibus curatis. Quae, cum ex privilegio conferuntur quibusdam religiosis et transierint per hoc in usum ipsorum, non possunt verti in usum sacerdotum.

De secundo modo est fons communis aliquibus de iure communis consuetudinis, ita quod non aliis, cuius usus cum conceditur alicui alteri ex privilegio principis, et transierit in usum illius, nihil minus sufficit ad usum omnium aliorum.

ABCDEHIMS

85 et] casibus et *add.* B 85 tenent] *om.* I 86 ex] in D 87 super] circa H 88 cap. 1°] *i. m. man. corr.* A 89 expressos] processos *sed in expressos corr.* I 89 et] *om.* S 90 respondere] respondemus M *om.* S ad *add. sup. lin.* C 90 argumento] argumenta CE 93 in] *om.* B 94 illos] alios I 95 exponere] *i. m.* D 96 quibus] etiam *add.* D 96 expressum] *scr. sed vel <expres> so add. i. m. al. man.* C expressis M 98 naturae] *i. m. man. corr.* A 99 concessum] concessi B 00 privilegio] quod *add. sed del.* A 00 pertinens] -ns *scr. in ras. man. corr. ubi forte prius erat -t* A 1 non potest] *sup. lin.* M 4 modo] *om.* C 6 in] *sup. lin.* M 9 consuetudinis] consuetudis M 11 omnium] alium BCEHIS *om.* D

87-88 Cf. GREGOR. IX, *Decretales, una cum glossis*, I, tit. 3 (De rescr.), c. 1 (ed. 1582, f. 30-31i).

In primo genere rerum verum est quod «*speciale derogat generali*», ut patet in usu decimarum concessarum ex privilegio religiosi, quae deberent esse aliorum de iure communi, sed per privilegium ipsis subtrahuntur. In isto enim casu dicitur privilegium quasi privans legem, quia quod secundum legem iuris communis uni competit, hoc ei subtrahitur per legem privilegii, et alteri tribuitur.

In secundo vero genere rerum non est verum. Propter hoc enim quod usus fontis conceditur ex privilegio illi qui nullum ius in eo prius habuit, non per hoc subtrahitur usus | eius aliis qui prius usum eius habuerunt de iure communi consuetudinis. In hoc autem casu non dicitur privilegium quasi privans legem, sed quasi «*privata lex*», quia quod ex communi concessione competit uni, scilicet per legem | iuris communis, hoc etiam ex privata concessione competit alteri. 'Privata', dico, 'concessione', non ex parte | ipsius concessi, ut scilicet private et singulariter obtineat concessum, sed solummodo ex parte modi concedendi.

Primo enim modo non solummodo diceretur privilegium lex privata, sed etiam privans legem, ut patet. Quod non est verum in isto genere rerum, nisi quatenus usus unius impedire posset usum alterius, ut si eo tempore quo habens privilegium vellet uti fonte hauriendo | aquam, nec posset alter simul in eodem tempore haurire. In isto enim casu, si privilegium expressam super hoc faceret mentionem, derogaret iuri communi alterius, et esset privilegiatus potior in iure; alias vero nequaquam, sed e contrario potior esset ha-|bens pro se ius commune.

Et de tali genere est praedicatio, quia potest | successive a pluribus exerceri circa eundem populum, licet non simul. Propter quod, cum uni conceditur ex privilegio, nihil subtrahitur per hoc alteri de iure suo, |

ABCDEHIMS

13 usu] usum *sed in usu corr.* D 13 concessarum] *om.* I 14 aliorum] *i. m.* C 14 sed] quia *sed del. et exp. et sed sup. lin.* B 16-17 subtrahitur] subtrahit M 18-19 quod unus] usus quod *sed signis inversionis inv.* B 20 non] nam M 21 communi] communis M 21 hoc] ac *add. sed del.* A 22 quod] secundum *sed exp. et quod i. m.* B 24 etiam] autem D 24 concessione...Privata] *om. (hom.)* H 24 alteri] Privata dico concessione competit alteri *add. sed va- cat sup. lin.* M 30 rerum] verum B 30 unius] *om.* I 30 impedire posset] *inv.* S potest vel *add.* I 31 vellet] videlicet C 31 fonte] *om.* D 31 hauriendo] haurienda I 31 nec] neque I non H 33 mentionem] -tionem *et men i. m.* E intentionem S 34 potior] po- *et tior i. m.* E

12 GREGOR. IX, *Decretales*, I, tit. 3 (De rescr.), c. 1 (ed. A. FRIEDBERG, II, p. 16); cf. *supra*, p. 127,7. 22 Id., *op. cit.*, V, tit. 40 (De verb. sign.), c. 25 (ed. A. FRIEDBERG, II, p. 923).

maxime in proposito, cum non conceditur praedicatio fratribus ex privilegio in favorem eorum, sed populi principaliter, in cuius profectum non venit, si regulariter praeferretur in praedicando sacerdoti. Nec etiam ullo modo exprimitur in privilegio ipsorum quod debeat praeferri sacerdoti, si simul concurrat utriusque praedicatio. Propter quod non intelligitur esse concessum, nisi in casibus in quibus expedit populo quod in praedicando frater praeferatur sacerdoti.

Aliter autem audivi respondere iuristam, dicentem quod id quod est | speciale uno modo, potest esse generale alio modo. Ut in proposito posse praedicare populo commune est sive generale omnibus curatis, quia de iure communi, sed speciale fratribus, quia de iure privilegii; e contra autem praedica-|re isti populo, parochiae scilicet Sancti Benedicti aut Sancti Severini, in tali parochia et tali, speciale est isti sacerdoti vel illi, et non est concessum fratribus nisi in concessione generali. Et ideo, licet fratres propter speciale primo modo pinguius ius haberent in praedicando quam sacerdotes, tamen propter speciale secundo modo pinguius ius praedicandi | in propria ecclesia propriis parochianis habent sacerdotes. Unde, quia privilegium fratrum non facit mentionem de isto iure speciali sacerdotum, non intelligitur eis concessum quod in ecclesiis sacerdotum habeant potestatem praedicandi, nisi quantum eis de iure communi conceditur, scilicet de licentia speciali ipsorum sacerdotum, vel episcoporum, vel legatorum, aut summi pontificis. Sed ut ex privilegio eis intelligatur aliquid concessum, dixit ille quod intelligitur de praedicatione facienda publice populo in propriis domiciliis, quam facere non possent sine licentia speciali, quia hoc de iure communi non est eis concessum. Quod si ita tenendum esset circa officium praedicationis, et consimiliter circa officium audiendi confessiones. Quod | tamen non assero esse verum.

Et per hoc patet assumptum in secundo argumento, quomodo scilicet

ABCDEHIMS

39 in] non S 40 in cuius] manus B 41 non venit] *inv.* B 41 praeferretur] proferretur BCDEHIS 41 praedicando] praeiudicando *sed in praedicando corr.* A 41 Nec] Neque I 42 debeat] debeant *sed in debeat corr.* A 45 frater praeferatur] *inv.* B 48 populo] in *add. sed exp.* A 48 sive] est *add.* D 48 curatus] generale *add.* ABCDEHIMS 48 omnibus...(generale)] *om. (hom.)* CD 50 scilicet] *i. m.* man. corr. A 51 et] vel BCDEHIMS 51 tali] sancti vel talis *add. sed del.* A 52 nisi] *om.* M 54 in] *om.* C 55 secundo modo] *om.* E 56 Unde quia] *inv.* E 57 mentionem] rationem *sed del. et mentionem i. m.* D 57-58 non...sacerdotum] iter. D 58 habeant] habebant D 59 iure communi] communi iure *sed signis inversionis inv.* B 60 ipsorum] episcoporum B 62 populo] *i. m.* E 65 audiendi] sup. lin. man. corr. A 66 confessiones] confessionis *sed in confessiones corr. man. corr.* A 67 Et] Sed I

«privilegium fratrum stricti iuris est», quoniam secundum primam responsionem libera potestas praedicandi absque impedimento eis concessa non extenditur ultra quam expedit populo fratrum praedicatio, secundum vero secundam responsionem stricti iuris est, quia non conceditur eis nisi in suis domiciliis tantum, quod forte nimis durum videretur eis.]

S 251rb

QUAESTIO 22

UTRUM SACRAMENTUM POENITENTIAE EX VIRTUTE CLAVIUM RESPECTU EORUNDEM PECCATORUM POSSIT HABERE EFFECTUM PLUS QUAM SEMEL

Zucc. 413va | Sequuntur quaesita circa hominem, specialiter pertinentia ad poenitentiae sacramentum. Et proponebantur primo tria pertinentia ad confessionem faciendam principaliter, | deinde alia tria pertinentia principaliter ad ipsa peccata confitenda. Et erant illa tria prima | de pluralitate iterationis actus confitendi. Quorum primum erat principaliter de pluralitate iterationis actus confitendi ex parte ipsius sacramenti poenitentiae. Secundum ex parte ipsius confitentis. Tertium vero ex parte confessoris. Primum enim erat, utrum sacramentum poenitentiae | ex virtute clavium respectu eorundem peccatorum possit habere effectum plus quam semel. Secundum erat, utrum dicere quod vere poenitens et confessus, rite absolutus ab eo qui potest, teneatur eadem peccata iam confessa iterum confiteri, sit erroneum. Tertium erat, utrum confessi fratribus praedicatoribus | et minoribus virtute privilegii ipsorum teneantur confiteri iterato suo proprio sacerdoti peccata quae illis fuerint confessi.

H 252ra

ABCDEHIMS

69 responsionem] rationem BCD(*sed del. et responsionem i. m.*)EHIS stricti iuris est quia *add.* M 69-71 libera...responsionem] *i. m. man. corr.* A 69 impedimento] *sed*, ut dictum est, *sup. lin. man. corr.* in casibus tantum; secundum vere secundam responsionem stricti iuris est, quia non conceditur eis (*cf. infra, lin. 70-73*) *add. sed del.* A 70 ultra...expedit] ultra quam expeditur ultra quam expedit BD(*sed ultra...expeditur del.*) EH(*om., sed i. m.*)IS 70-71 fratrum praedicatio] *inv.* M 71 responsionem] rationem BCDEHIS 73 videretur] videtur I 73 eis] *man. corr.* A *om.* (*sed cf. infra, p. 155,87 etc., et supra, p. XX*), et hic sequitur textus Circa secundum... (*cf. infra, p. 147,5*) M esse I 2-3 Utrum...semel] (*Cf. infra, lin. 11-13*). 4 Sequuntur] Sequitur B 6-7 deinde...principaliter] *om. (hom.)* CI 8-9 Quorum...confitendi] *om. (hom.)* E 9 pluralitate] intensionis *add. sed -n- exp. et deinde totum del.* A 11 enim] *om.* E 14 rite...potest] (*Cf. infra, p. 155,93*). 15 iam confessa] *om.* S 16 confessi] confessus *sed in confessi corr.* A 17 quae] *sup. lin.* I 18 confessi] confessus *sed in confessi corr.* A

68 Cf. *supra*, p. 127,10.

Circa primum arguitur quod non possit sacramentum poenitentiae virtute clavium respectu eorundem peccatorum habere effectum plus quam semel, quia hoc multum derogaret virtuti et efficaciae | sacramenti. Quod enim plus quam semel sacramentum habet effectum super eandem materiam, hoc non est nisi quia debilis est virtus sacramenti, et infirma, ut non possit agere semel, quod possit pluribus vicibus applicatum. Erroneum autem est sacramento attribuere, quod virtuti eius derogaret. Ergo erroneum est dicere et attribuere sacramento poenitentiae, quod respectu eorundem | peccatorum habeat effectum plus quam semel.

Praeterea. Hoc idem patet in aliis sacramentis. Baptismus enim et confirmatio et cetera sacramenta, sicut patet, non applicantur suae materiae nisi semel, et hoc non nisi quia tantum semel habent effectum suum circa illam. Ergo etc.

Contra est illud quod dicitur, De poenitentia, dist.^e 1^a, in cap.^o «Quem poenitet»: «*Quanto pluribus confitebitur, tanto facilius veniam consequetur*». Quod non esset verum, nisi sacramentum poenitentiae posset habere pluries effectum circa eadem peccata. Ergo etc.]

<SOLUTIO>

| Dicendum quod effectus sacramenti poenitentiae vi clavium, maxime in absolvendo poenitentem postquam fuerit confessus, multiplex est. Primus maculae peccatorum ablutio. | Secundus divinae offensa placatio. Tertius poenae aeternae debitae peccato in poenam temporalem commutatio. Quartus illius poenae temporalis saltem pro parte remissio. Quintus est gratiae augmentatio. Sextus est Ecclesiae militanti

ABCDEHIMS

21 multum derogaret] derogaret multum *sed signis inversionis inv.* S 21 et] vel S 22 plus quam] plus BCDES quam *sup. lin.* I 30 sicut] *sup. lin.* E 31 tantum semel] *inv.* D 32-36 suum...effectum] *om. (hom.)* S 33 dicitur...poenitentia] penitur B 33 De poenitentia] *i. m. man. corr.* A 33 in] 3° CD 36 etc.] Ad hoc *add.* I 38 Dicendum] Ad cuius intellectum est sciendum *sed haec et reliquum istius quaestionis inveniuntur in sequenti quaestione, post ...in sacramento poenitentiae (cf. infra, p. 155,86-87)* M est *add.* D ergo *add.* B 41 in] *sup. lin.* S 42 commutatio] mutatio *sed in commutatio corr.* S 43 Ecclesiae] *i. m.* D

34-35 GRATIANUS, *Decretum*, II, c. XXXIII, q. 3 (De poen.), d. 1, c. 88 (ed. A. FRIEDBERG, I, 1188; PL 187, 1560C); AUGUST., *Liber de vera et falsa poenitentia*, c. 25, n. 10 (PL 40, 1122); etiam citatur in HENR. DE GAND., *Quodl. X*, q. 1 (ed. R. MACKEN, p. 28, 20-21; ed. 1518, f. 399vR; ed. 1613, II, f. 135va); *cf. infra*, p. 174,14-(p. 175,15).

reconciliatio. Et si qui alii sunt huius <modi>, isti tamen ad praesens sufficiunt.

A 44vb

Dico igitur quod duplex est | effectus sacramenti: unus scilicet principalis et essentialis, ad quem principaliter est a Deo institutum; alius vero secundarius et quasi accidentalis, ad quem non est principaliter institutum, sed ex abundante misericordia, et ex consequenti agit illum. Verbi gratia, effectus principalis et essentialis baptismi, ad quem agendum est principaliter a Deo institutus, est delere omnia peccata et remittere omnem poenam debitam peccatis, et per hoc offensam Dei perfecte placare, secundum quod de his | tribus specialiter loquitur Scriptura, dicente PAULO, <Ad> Colossenses II°: «*Consepulti in baptismo, cum mortui essetis in delictis, convivificavit cum illo, donans vobis omnia delicta*»: ecce p.imum; unde dicit ibi Glossa «id est, originalia et superaddita, quod signum est quod et poenam tollit.» | Sequitur: «*Delens quod adversum nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, et ipsum tulit de medio*», ubi dicit Glossa «*Chirographum decreti, id est memoriam transgressionis*»: ecce secundum, quia non servatur transgressionis memoria, nisi ex ira nondum pacata. Sequitur: «*exspolians principatus et potestates*», Glossa: «*infernales*», «*auferendo Abraham, Isaac, ac ceteros iustos*»: ecce tertium. Effectus autem baptismi non principalis, ad quem secundario ordinatur, est gratiae augmentatio, si iam baptizatum baptismo flaminis invenit in gratia; quod tamen accidit baptismo fluminis.

Bad. 274rb
Zucc. 214rb
M 7ra
H 252rb

Descendendo | ergo ad propositum, dico ad quaestionem, quod sacramentum | poenitentiae vir-|tute clavium respectu eorundem peccatorum non habet nisi semel effectum suum principalem, qui continet tres primos effectus praedictos, quos semel perfecte agit, aut nihil agit,

ABCDEHIMS

47 et] esset *sed in et corr.* E 47 principaliter est] *inv.* D 47 a] *sup. lin.* I 48 secundarius] et non principalis *add.* M 50-67 Verbi...quod] *om.* M 50 illum] ullum *sed in illum corr.* E 50 Verbi gratia] Unde Gregorius BCDEHIS 52 et] *om.* BCDEHIS 52 hoc] divinam *add.* ABCDEHIMS 55 mortui] mortuus D 55 convivificavit] vivificavit S 56 delicta] debita E 57 signum] *om.* B 60 decreti] discreti B 60-61 secundum] tertium *sed exp. et secundum i. m. man. corr.* A 63 ac] et BCIS 65 flaminis] (flami's) AI 66 fluminis] (flu'is) AI 67 ad] *om.* B 68 poenitentiae] *om.* D 68-69 peccatorum] -e- *sup. lin.* H

54-55 Col. II, 12-13. 56-57 Glossa interlin. in Col., II, 13 (ed. 1634, VI, 621-622; deest in PL 114). 58-59 Col. II, 14. 60 Glossa ord. in Col., II, 14 (ed. 1634, VI, 621Cg; deest in PL 114). 62 Col. II, 15. 63 Glossa interl. in Col., II, 15 (ed. 1634, VI, 622-623; deest in PL 114). 63 Glossa ord. in Col., II, 15 (ed. 1634, VI, 622D; PL 114, 612D).

sicut contingit de baptismo et quibusdam aliis sacramentis respectu suorum effectuum principalium, non autem respectu non principalium, loquendo de illis sacramentis quae cum principalibus habent non principales. Quoad huius <modi> enim effectum, scilicet principalem, est simile de hoc sacramento et de aliis, ut procedit secunda ratio. Et dicere quod plus quam semel haberet poenitentia talem effectum, multum derogaret sacramento poenitentiae, sicut et aliis sacramentis, ut procedit prima obiectio. Aliter enim sacramentum, semel adhibitum, aut nihil ageret de suo effectu principali, sed solum disponderet ut iteratum agere posset, aut si ageret illum, non perfecte ageret, semel adhibitum, sed oporteret illud quod restaret, agere per eius iterationem, quemadmodum si baptismus, semel adhibitus, solum disponderet ad peccatorum deletionem et divinae offensae pacationem et poenae remissionem, aut pro parte hoc ageret et pro parte non, et iteratum hoc ageret perfecte. Quod esset magnae infirmitatis in virtute sacramentorum novae legis, et poneret ipsa esse debilia elementa quodam modo, quemadmodum erant sacramenta veteris legis, secundum quod de illis dicit APOSTOLUS <Ad> Galatas, IV°: «*Quomodo convertimini iterum ad infirma et egena elementa?*»

Effectum | autem suum non principalem, qui continet omnes alios modos sequentes, bene potest absque omni derogatione facta sacramento habere plus quam semel; immo illud procedit ex magna | virtute et efficacia sacramenti, et hoc quia semel adhibitum non necessario agit quidquid agere potest, pluries adhibitum, sed hoc absque omni infirmitate sacramenti. In quo non est simile de hoc sacramento et de aliis, ut iam dicitur. Tota enim | poena temporalis debita peccatis non necessario remittitur in prima absolutione, etsi possibile esset | eam remitti, ut iam dicitur. Et secundum hoc processit tertia ratio, quae erat pro parte ista. Neque similiter in prima absolutione augmentatur gratia quantum nata sit pro statu vitae praesentis augeri, ut secundum hoc

ABCDEHIMS

71-75 sicut...ratio] *om.* M 71 sacramentis] *om.* D 75 est] *sed sed del. et exp. et est sup. lin.* A 77-89 ut...elementa] *om.* M 79 ut] *sup. lin.* I 80 ageret] aliquando non *add. et aliquando exp.* I 81 eius] *om.* D 83 deletionem] delitionem E 86 esse] est D 86-87 quodam modo...sacramenta] *om.* C 87 quod] *iter.* H 94 quidquid] quid *sed in quidquid corr.* D 95-96 In...dicitur] *om.* M 96 non] *om.* M 98-99 ut...ista] *om.* M 98 dicitur] dicentur H

75-78 Cf. *supra*, p. 139,19-22. 88-89 Gal., IV, 9. 95-96 Cf. *infra*, p. 144,41-47 et 147,16-34.

intelligamus illud GREGORII, XXII° lib.^o *Moralium et Super Ezechielem*, parte II^a, homilia 3^a: «*Nemo repente fit summus*». Et forte, quod speciale est in casu duarum quaestionum sequentium, reconciliatus Ecclesiae militanti per absolutionem impensam a non ordinario confessore, nondum | est ei perfecte reconciliatus, nisi cum proposito de confitendo iterato proprio sacerdoti eadem peccata quae confessus fuerit fratri; quod quidem propositum habere tenetur cum fratri confitetur, et, quantum in se est, tempore et loco opere adimplere, ut sic perfecte reconcilietur Ecclesiae per absolutionem impensam a suo ordinario, eo quod secundum praedicta frater non est nisi coadiutor sacerdotis, ut respectu Ecclesiae militantis reputetur quodam modo confessio utrique facta non nisi una confessio. Ut ad hoc adducamus illud quod dicitur in praedicto cap.^o | «*Quem poenitet*»: «*Lazarum Dominus de monumento suscitavit*, | sed *discipulis* | *solvendum obtulit*», sicut habetur Ioannis XI°: sic in proposito, licet in prima absolutione suscitatus sit confitens a morte peccati per omnium peccatorum suorum absolutionem, quemadmodum Dominus Lazarum perfecte restituit ad vitam naturae, ut tamen perfecte Ecclesiae reconcilietur, debet offerri presbytero ordinario, qui est loco discipuli Domini, ut absolutione sua solvatur quasi ab excommunicatione quam incurrit ex mortali peccato, et sic per ipsum perfecte Ecclesiae reconcilietur.

<AD ARGUMENTA>

Quod ergo arguitur primo in oppositum, quod «habere effectum plus quam semel circa eadem peccata multum derogaret virtuti sacramenti», dicendum secundum iam dicta quod verum est de effectu sive effectibus principalibus, de effectibus autem non principalibus non est verum.

ABCDEHIMS

2 fit] sic B 3 duarum quaestionum sequentium] sequentis quaestionis M 5 ei] ibi BDE(? sed del.)C(sed in sibi mut.)HIS 6 confessus] est add. B(sed exp. ?)CDEH 7 fuerit] est I 8 ut] et BCDEHIS 9 perfecte] cum add. D 12 utrique...confessio] om. (hom.) C(sed i. m. al. man.)H 12-(p. 145.)74 ut...suscipi] om. M 12 ut] om. D 16 sit] est D 17 restituit] resuscitavit C 21 perfecte] societati add. sed del. A 23 Quod ergo] Ad illud ergo quod I 23 effectum] sive add. D 24 circa...peccata] om. S 25 dicendum] quod om. B

2 GREGOR., *Homiliae in Ezechielem*, II, hom. 3, n. 3 (CC lat. 142, p. 238,53-54; PL 76, 959C); ID., *Moralia*, XXII, c. 19, n. 45 (CC lat. 143A, p. 1125,18-19; PL 76, 240C). 13-14 GRATIANUS, *Decretum*, II, c. XXXIII, q. 3 (De poen.), d. 1, c. 88 (ed. A. FRIEDBERG, I, 1188; PL 187, 1560C); cf. *supra*, p. 139,33-35. 15 Cf. *Ioann. XI. 23-24* Cf. *supra*, p. 139,19-22.

Et quod assumitur contra hoc, quod «plus quam semel adhibere sacramentum ad aliquem effectum, hoc non est nisi quia virtus eius debilis est et infirma ad efficiendum totum simul», dicendum quod ad hoc quod sacramenta habeant effectus suos in adultis, maxime illa quae directe sunt circa peccatorum ablutionem, | ut sunt baptismus et poenitentia, duo concurrunt: unum dispositive ex parte eius circa quem sacramentum administratur, scilicet aliqua gratia gratis data praeparans liberum arbitrium ne ponat obicem; aliud vero effective ex parte Dei, in persona cuius sacerdos ipsum administrat, et hoc est gratia gratum faciens, quae agit omnes effectus sacramenti interius.

Et quantum ad effectum principalem producendum, nulla potest poni infirmitas vel debilitas virtutis in sacramento baptismi vel poenitentiae,

ABCDEHIMS

27 Et] om. E 27 adhibere] adhiberent D 29-40 dicendum...potest] Cf. R. MACKEN, *Les Corrections...*, p. 20-21, ex. 18. 29 quod] om. C 31 circa] contra ABCDEHIS 31 ablutionem] absolutionem CE 32 dispositive] et add. D 33-34 scilicet...obicem] i. m. man. corr. A 35 et hoc] quorum secundum sed del. et et hoc sup. lin. man. corr. A 35 est] om. B 37-40 Et...potest] Primum vero est actio liberi arbitrii, qua disponitur quis ut gratiam illam possit recipere, et ipsa effectum suum in ipso habere. Sed actio liberi arbitrii duplex est: una gratiae gratum facientis collationem et receptionem praeveniens, alia simul cum ipsa gratia cooperans. Prima actio aequaliter necessaria est ad principalem effectum in baptismo et in poenitentia, quia est necessaria ad gratiae gratum facientis susceptionem, qua efficiunt suos effectus. Et consistit non tam in positivo, qua scilicet homo per liberum arbitrium detestetur et odio habeat peccata et statum suum pristinum, et de ipsis doleat, dico quantum poterit haec facere ex puris naturalibus, quemadmodum determinaverunt philosophi hominem a vitiis per voluntatem contrariam posse transire ad virtutes, quam in negativo commixto positivo, qua scilicet homo per liberum arbitrium velit non ponere obicem et rebellionem primo motui gratiae gratis datae, quae omnibus aequaliter offertur, quia «*omnibus quoad hoc aequaliter favet*», ut dicit AUGUSTINUS Super Psalmum XVII^{um} (AUGUST., *Enarr. in Ps.*, Ps. 17, c. 12 (CC lat. 38, p. 96,8; PL 36, 149)) qua synderesis adiuvatur, et sentit homo in semetipso impetum ut sistat, et non procedat in opus peccati. Quem qui non repellit, de congruo disponitur ad susceptionem gratiae gratum facientis, et eam suscipit administratione sacramenti circa ipsum, si prius eam non recepit; qui vero impetum illum repellit, obicem ponit receptioni gratiae gratum facientis, nec eam recipit in administratione sacramenti, quia et si accedit, fictus accedit. Secunda vero actio liberi arbitrii non est nisi cooperans gratiae gratum facienti, et sine ipsa a libero arbitrio elici non potest, et per solam gratiam gratis datam. Gratia autem gratum faciens statim cum infusa fuerit, ordine naturae prius expellit peccatum quam elicit opus bonum meritorium. Propter quod principalem effectum operantur baptismus et poenitentia per gratiam gratum facientem, absque omni tali opere liberi arbitrii. add. sed va- cat super lin. et primum vero et facientem...arbitrii del. et Et...potest i. m. inf. man. corr. A)

27-29 Cf. *supra*, p. 139,22-26.

quia utrumque horum sacramentorum quantum ad hunc suum effectum principalem, semel efficit quidquid potest. 40

Sed de effectu non principali secus est in sacramento poenitentiae et sacramento baptismi, et hoc quoad illos qui cum gratia veniunt ad baptismum et poenitentiam, quia cum quis cum gratia venit ad baptismum, semel recipit virtute baptismi quidquid potest efficere baptis- 45 mus etiam quoad effectum non principalem, propter quod non est iterabilis; qui vero accedit cum gratia ad sacramentum poenitentiae, sive solum contritus et non confessus, sive iam alias confessus de eisdem, non necessario recipit quidquid efficere potest sacramentum poenitentiae quoad eius effectum non principalem.

Propter quod sacramentum poenitentiae est iterabile: sive enim 50 conferatur talis gratia ante peccatorum confessionem et sacramentalem absolutionem, sive in ipsa absolutione, non totum agit simul et semel ex necessitate, quidquid natum est agere ipsum sacra-mentum poeniten- 55 tia in sacramentali absolutione. Determinatum | enim est a Deo, quantum gratia gratum fa-|ciens relaxat de poena temporali de-|bita in actu absolutionis, ut non sit necesse totum relaxari simul sicut contingit in baptismo; et hoc provenit ex differenti virtute a Deo collata istis sacramentis. Unde, ut facilius et celerius misericordia plenae remissionis obtineatur, expedit pluries et pluribus confiteri, pluries suscipiendo sacramentalem absolutionem, quae pluribus vicibus potest aliquid et 60 aliquid relaxare quousque totum fuerit relaxatum. Et per hunc modum circa eadem peccata pluries potest effectum suum non principalem habere.

A 45rb
C 206rb
Zucc. 414vb
S 252ra

ABCDEHIMS

39 hunc] om. BCDEHIS 45 etiam] sup. lin. man. corr. A et BCDEHI(sed in etiam corr. ?)S 45 propter] eo sed del. et exp. et propter sup. lin. man. corr. A om. S 48 necessario] i. m. man. corr. A 50 Propter quod] in ras. man. corr. A 50 iterabile]: cum gratia gratum faciens primo accipitur in peccantibus post baptismum, statim simul operatur perfecte quidquid pertinet ad eius effectum, sed non necessario quidquid pertinet ad effectum non principalem add. sed va- cat sup. lin. et cum gratia et ad...principalem del. A 50 enim] om. D 53 quidquid] quisquid D 54 enim] sup. lin. B 54 est] sup. lin. D 55 relaxat...debita] data in contritione ante confessionem et absolutionem, abluendo peccata et pacificando Deum et poenam mutando, simul relaxat de poena temporali debita, et similiter quantum relaxat, data sed va- cat super lin. et data...contritione et relaxat, data del. et relaxat...debita i. m. man. corr. A 57 provenit ex] a sed del. et provenit ex i. m. man. corr. A 58 Unde] Si quid autem relaxandum est de toto residuo quod restat ad huius residui relaxationem, concurrat actus secundus liberi arbitrii praecedens, et hoc vel sine confessionis et absolutionis iteratione, vel sed va- cat super lin. et Si quid et vel del. et Unde sup. lin. man. corr. A 58 plenae] sup. lin. man. corr. A

Nec hoc derogat virtuti sacramenti poenitentiae, immo hoc procedit 65 ex eius virtute. Quam non haberet, si non nisi semel posset aliquid relaxare de poena temporali debita, et totum residuum oporteret | H 252 solvere vel contritione | vel operibus misericordiae vel poenis purgatorii, I 139^r licet absolute maior esset virtus et efficacia, si ab institutione sacramenti D 176 poenitentiae hoc ei datum fuisset, quod uni-|co actu cum deletione E 201 culpa totam relaxaret poenam, quemadmodum | hoc singulariter B 278 datum est baptismo, sicut etiam singulariter datum est sacramento poenitentiae quod quotiescumque adhibetur, poterit gratiam augmen- tare in disposito, quod non potest facere baptismus nisi semel, cum etiam non nisi semel possit suscipi.

75 Nec solum propter ista iam dicta, quae sunt specialia sacramento poenitentiae quoad effectus eius non principales, respectu sacramenti baptismi, iterari potest, sed etiam propter dubium circa effectum princi- palem sacramenti poenitentiae. Quia enim sacramentum poenitentiae requirit ad effectum eius principalem aliquam operationem liberi arbi- 80 trii, saltem qua non ponit obicem gratiae | gratum facienti, nec potest M 7rb homo esse certus de sufficientia talis operationis liberi arbitrii, idcirco etiam propter huius<modi> dubium rationabiliter conscientiam sti- mulans, etiam si non esset aliqua alia causa ex supradictis, posset aut deberet circa ipsum iterari poenitentiae sacramentum, quemadmodum 85 in baptismo posset aut deberet iterari sacramentum, si dubitaretur an rite et secundum formam Ecclesiae esset quis baptizatus.

Et quod ulterius assumitur, quod «non posse simul et semel agere quod potest pluribus vicibus, hoc provenit ex infirmitate et defectu», dicendum quod aliud est deficere in virtute et virtutis debilitatem habere

ABCDEHIMS

67 operibus misericordiae] misericordiae operibus sed signis inversionis inv. B 69 cum] non BC(sed in in mut. al. man.)D(sed del. et cum sup. lin.)EHIS 70 quemadmodum] enim add. C 72 quotiescumque] quotienscumque ABCEHIS 73-74 cum...semel] om. (hom.) B 75-86 Nec...baptizatus] i. m. man. corr. A 75 Nec] Neque I 76 quoad...principales] sup. lin. man. corr. A 76 respectu] respectum sed -m exp. (?) I 77 sed] et hoc M 80 qua] scr. sed exp. et quia i. m. E 80 facienti] facientis sed in facienti corr. A 80 nec] neque I 80 potest] esse add. sed del. A 81 operationis...arbitrii] liberi arbitrii operationis sed signis inversionis inv. A 81 idcirco] propter huius dubium idcirco add. sed del. A 84 quemadmodum] quae ad sed del. et quemadmodum i. m. D 85 sacramentum] om. M 87-(p. 147,)34 Et...11*] om., sequitur reliquum quaestionis sequentis, p. 155,86-87, f. 7ra, post «...in sacramento poenitentiae». M 90 aliud] illud CH

87-88 Cf. supra, p. 139,22-25.

in aliquid agendo, aliud vero est virtutem qua illud agendum esset, non
habere. Primum contingit solum in illo, quod natum est ex natura suae
speciei habere ampliorem virtutem quam habet. Secundum vero contin-
git in eo, quod naturaliter habet gradum virtutis suae sub illo ampliori.
Verbi gratia, homo qui non habet virtutem intellectivam tam perspicacem
ut ceteri, nec quantum perspicacitatis nata est in se habere humana
natura, ille dicitur deficere in virtute, et virtutis intellectivae defectum
habere respectu amplioris, quae nata est esse in humana natura. Si vero
homo non habet virtutem intellectivam tam perspicacem ut angelus,
ille non dicitur deficere in virtute intellectiva et virtutis intellectivae
defectum habere, quia non est tantum virtutis natum esse circa suam
naturam. Haec enim est *differentia* inter *negationem* et *privationem*
secundum PHILOSOPHUM IV° Metaphysicae, quod *negatio est* privatio
simpliciter, non circa *subiectum* determinatum, neque in hora determi-
nata, quemadmodum 'non videns' | dicuntur lignum, lapis, et quae-
cumque non sunt nata habere visum, et etiam nata habere visum pro
hora qua non sunt nata ipsum habere, ut catulus ante nonam diem,
'caecum' autem non dicitur nisi natum habere visum, et pro hora qua
natum est habere visum, ut catulus post nonam diem. Quia igitur
sacramentum poenitentiae ex natura institutionis suae a Deo non est |
natum habere virtutem semel et simul efficiendi, quod pluribus vicibus
natum est agere effectum suo non principali, quemadmodum hoc habet
baptismus, ut dictum est, hoc non debet adscribi | alicui defectui vel
diminutioni virtutis in sacramento poenitentiae, sicut non adscribitur
homini in defectum aut diminutionem virtutis intellectivae, si non habet
tantam virtutem intellectivam quantam habet angelus.]

Zucc. 415^{ra}S 252^{rb}C 206^{va}B 278^{rb}H 253ra

ABCDEHIMS

91 ex] in *sed exp. et ex i. m.* B 94 tam] *om.* D 95 ut...nec] *scr. sed conf., et rescr. i.*
m. E 95 in] *om.* B 97 esse] habere *sed del. et exp. et esse i. m.* B 1 Haec] Hoc
B 1 enim est] *inv.* I 6 qua non] quando D 6 non sunt] *inv.* B 6 ut] *om.*
I 8 catulus] *est add.* E 8 diem] dies S 9-10 a...natum] non est natum a Deo *sed*
in a Deo non est natum corr. S 9-10 non...natum] natum non est *sed in non est natum*
corr. B 10 efficiendi] efficiendo *sed in efficiendi corr.* A 12 hoc] *om.* C
12 defectui] *om.* BCD(*sed i. m.*)HIS 13 in] *intellective sed in in corr.* S
13 adscribitur] describitur S 15 quantam] quandam BD

2-3 ARIST., *Metaph.*, IV, c. 2 (in ANON., *Auct. Arist.* (ed. J. HAMESSE, 194); Transl. anon.,
ed. G. VUILLEMIN-DIEM, p. 62,14-15; Iunt., VIII, f. 68D-E; 1004a 14-16); cf. etiam
AVERR., *In Metaph. IV Comm.*, comm. 4 (Iunt., VIII, f. 69A-B). 12 Cf. *supra*,
p. 144,41-49.

Per dicta patet ad secundum, quod non est simile | de hoc sacra-
mento poenitentiae et de quibusdam aliis. Illa enim ex divina institu-
tione acceperunt quod totum simul agant, quidquid agere possunt; non
sic sacramentum poenitentiae. Propter quod et illa acceperunt quod
non possent | iterari; quod accepit sacramentum poenitentiae, quemad-
modum etiam et hoc acceperunt quaedam alia sacramenta quae non
necessario totum simul agunt, quod possunt agere iterata, quemadmo-
dum extrema unctio non tantum auget gratiam, semel adhibita, quan-
tum pluries, secundum modum quo nata est iterari, quia aliter nata est
iterari | extrema unctio quam poenitentia. Nam | poenitentia iterari
potest secundum libitum voluntatis ipsius poenitentis, non sic autem
extrema unctio, sed tempore quo quis infirmatur, secundum consuetu-
dinem Ecclesiae. Tales autem effectus varios et virtutes tenet Ecclesia
circa diversa sacramenta ex usu et traditione quae a Christo per
Apostolos descendit ad ipsam, secundum quod in quadam alia quaes-
tione de Quolibet alias declaravimus. De quo etiam dicit AUGUSTINUS
in libro *ex dictis Basilii*: «*Ecclesiasticarum institutionum quasdam scrip-
tis, quasdam vero apostolica traditione per successores in ministerio
confirmatas accepimus*», ut habetur Decretorum dist.^e 11^a.

Bad. 2
Zucc.

Bad. 2

A 45va
E 202

QUAESTIO 23

UTRUM DICERE QUOD VERE POENITENS ET CONFESSUS, RITE ABSOLUTUS AB
EO QUI POTEST, TENEATUR EADEM PECCATA IAM CONFESSA ITERUM
CONFITERI, SIT ERRONEUM

5 | Circa secundum arguitur, quod erroneum sit dicere quod vere |

Zucc.
M 5va
D 176

ABCDEHIMS

16 Per...secundum] Ad secundum autem patet per praedicta I 16 dicta] praedicta
BCDHIS 23-24 quantum] quam cum I 24 est¹⁾ *om.* BC(*sed i. m.*)D(*sed sup.*
lin.)HIS 26 libitum] habitum *sed del. et libitum i. m.* C 29 circa] contra *sed circa i.*
m. C 29 traditione] contradictione *sed in traditione corr. al. man.* C 30 ipsam]
ipsum *sed in ipsam corr. al. man.* C 31 quo] hoc BCDEHIS 2-4 Utrum...erro-
neum] (Cf. *supra*, p. 138,13-15). 5 Circa secundum...] (cf. *supra*, p. 138, *app. crit.*, line.
73 «eis»). 5 arguitur] argumentum M

16-17 Cf. *supra*, p. 139,29-32; 140,67-(p. 141,)78; et 141,90-96. 28-31 Cf. HENR. DE
GAND., *Quodl. I*, q. 29 (ed. R. MACKEN, p. 187,34-51; ed. 1518, f. 22rS; ed. 1613, I,
f. 36ra-rb). 31-34 GRATIANUS, *Decretum*, I, dist. XI, c. 4-5 (ed. A. FRIEDBERG, I, 24;
PL 187, 58B-59A); cf. etiam BASILIUS, *De Spiritu Sancto*, c. 27, n. 66 (PG 32, 187A-B et
188A-B). 2-4 Cf. H. FINKE, *Der Pariser Nationalkonzil vom Jahre 1290 in Römische
Quartalschrift*, 9, 1895, p. 176-182; C. PAULUS, *Welt- und Ordensklerus beim Ausgange des*

poenitens et confessus, rite absolutus ab eo qui potest, teneatur eadem peccata numero iterum confiteri, quia hoc poneret sacramentum debere iterari, quod erroneum est dicere. Quamquam enim iterari poterit aliquod sacramentum, non tamen est necessarium, quia hoc infirmitatem poneret in sacramento.

Contra. Propositio falsa in pluribus, quae tamen vera est in aliquibus casibus, non est simpliciter erronea indefinite accepta, quia propositio erronea debet esse usquequaque falsa. Propositio in quaestione proposita est huius<modi>, quia aliquis aut aliqui casus sunt vel possunt esse, in quibus tenetur quis iterum confiteri. Ergo etc.

Item. Ex voluntate potest quis vere poenitens et confessus rite, absolutus ab eo qui potest, eadem peccata pluries confiteri. Sed quod potest aliquis facere ex voluntate, potest eidem praecipi, quod tunc tenetur facere ex necessitate. Ergo etc.

<SOLUTIO>

Hic oportet in | principio considerare, | quae propositio in doctrina fidei proprie debet dici falsa, et quae erronea, et quae haeretica, quia

ABCDEHIMS

11 Propositio] illa add. I 11 falsa] est add. M 12 simpliciter] similiter A 14 sunt vel] om. S 17 eadem] eandem A eidem M 18 voluntate] in casu add. EM 21 doctrina] considerare add. sed exp. A 22 proprie] om. S

XIII. Jahrhunderts im Kampfe um die Pfarr-Rechte (Philos. Diss., Göttingen). Essen-Ruhr, 1900; H. FINKE, *Aus den Tagen Bonifaz VIII (Vorreformationsgeschichtliche Forschungen, II)*, Münster i. W., 1902; P. GRATIEN, *Ordres mendiants et clergé séculier à la fin du XIIIe siècle*, in *Études franciscaines*, 36, 1924, p. 499-518; A. G. LITTLE, *Measures Taken by the Prelates of France against the Friars (c. A. D. 1289-1290)*, in *Miscellanea Francesco Ehrle*, 3 (Studi e Testi, 39), Roma, 1924, p. 49-66; P. GLORIEUX, *Prélats français...*, p. 309-331 et 471-495; C. UYTENBROECK, *La droit pénitentiel des religieux, de Boniface VIII à Sixte IV in Études franciscaines*, 47, 1935, p. 172-176; G. POST, *A Petition relating to the Bull «Ad fructus uberes»*, in *Speculum*, 11, 1936, p. 231-237; K. SCHLEYER, *Anfänge des Gallikanismus...*; P. GLORIEUX, *Un recueil polémique...*, p. 621-642; J. RATZINGER, *Der Einfluss des Bettelordensstreites auf die Entwicklung der Lehre vom päpstlichen Universalprimat, unter besonderer Berücksichtigung des heiligen Bonaventura*, in *Geschichte und Gegenwart*. Festgabe Michael Schmaus, München, 1957, p. 697-724; Y.M.-J. CONGAR, *Aspects ecclésiologiques...*, p. 35-151; H. MARRONE, *The Absolute and Ordained Powers of the Pope: An unedited Text of Henry of Ghent*, in *Mediaeval Studies*, 36, 1974, p. 7-27; R. MACKEN, *Ein wichtiges Ineditum zum Kampf über das Beichtprivileg der Bettelorden: der «Tractatus super facto praelatorum et fratrum» des Heinrich von Gent*, in *Franziskanische Studien*, 60, 1978, p. 301-310; HENR. DE GAND. *Quodl. XII, qq. 1-30*. Ed. J. DECORTE, pp. XIX-XXVI.

omne haereticum erroneum est, et omne erroneum falsum, sed non e converso.

25 Falsum enim absolute est quod aliter est in re quam exprimitur in propositione, quoniam secundum PHILOSOPHUM «*ab eo quod res est vel non est*», scilicet | quemadmodum ipsa oratione exprimitur, «*dicitur oratio vera vel falsa*». Si enim ita est ut exprimitur, vera: si non est ita, falsa. Sed non ex hoc statim dicitur erronea vel haeretica, quia non dicitur propositio erronea vel haeretica in doctrina fidei nisi quae falsa est circa ea quae fidei vel morum sunt, vel eis propinqua vel adnexa sive cohaerens. Unde falsa quae non sunt circa talia, falsa tantum sunt, et non erronea neque haeretica.

Erroneum vero proprie, quod in doctrina fidei falsum est, non circa ea quae principaliter fidei sunt, sed circa illa quae sunt eis adnexa, quorum falsitas redundare potest | in ea quae sunt fidei, ut, ipsis positis, sequantur ea quae sunt fidei contraria.

Sed non ex hoc statim dicitur propositio haeretica, quia non dicitur propositio proprie haeretica, nisi quia est directe alicui eorum quae sunt fidei vel moribus, contraria.

Quia igitur omne erroneum est falsum, considerandum est | circa articulum propositae quaestionis de veritate et falsitate eius secundum quod indefinite, et secundum quod universaliter accipitur, tam affirmative quam negative, ut si simul veras esse poterimus ostendere indefinitas, luce clarius erit quod nullo modo ponere poterit aliquis eas esse erroneas aut haeticas, neque unam scilicet neque alteram.

Ad cuius intellectum sciendum est quod, sicut magister, generalem quaestionem movet RAYMUNDUS in Summa sua de casibus sub hac

ABCDEHIMS

25 absolute] absolutum D 27 oratione] ratione B 28 enim] ista add. D 28 exprimitur] est add. i. m. al. man. C 29 statim] om. S 29 haeretica] si add. I 32 cohaerens] cohaerentia ABCDEHIMS 33 neque] nec IM 34 proprie] est add. sup. lin. al. man. C 38 propositio] de add. A de proprie add. BCDEHS(proprie de sed signis inversionis inv.) 38-39 haeretica...propositio] om. (hom.) M 39 propositio] om. C 41 circa] om. A 43 indefinite...quod] om. (hom.), sed indefinite i. m. M 46 erroneas...haeticas] haeticas aut erroneas EM 46 aut haeticas] om. A 46 neque²] nec I 47 sicut] om. E unum add. sed exp. A

26-28 ARIST., *Categ.* (in ANON., *Auct. Arist.* (ed. J. HAMESSE, 31,17); Transl. Boethii, ed. L. MINIO-PALUELLO, p. 13,9-10; Transl. Moerbeke, ed. Id., p. 92,18-19; in SIMPLICII *Comm.*, ed. A. PATTIN, p. 159,84-160,85; Iunt., I,1, f. 28G; 4b 8-10). 49 RAYMUNDUS DE PENNAFORTE, *Summa de casibus*, III, tit. 34, n. 56 (ed. X. OCHOA-A. DIEZ, p. 858).

forma: «*Sed numquid peccata semel confessa tenemur iterum confiteri?*», et respondet continuo subdens: «*Dicas quod non regulariter*», ut habetur De poenitentia, dist.^e 1^a, par.^o «*His auctoritatibus*», in verbis «*Non est ita*», ubi dicitur: «*Non est necesse ut quae semel sacerdoti confessi fuimus, denuo confiteamur*».

Est autem advertendum quod dicit «*regulariter*», per hoc insinuans quod tamen teneamur in casibus. Regula enim, ut dicunt grammatici, est generale | documentum, | plura in una similitudine continens, in aliquibus tamen deficiens. Propter quod necesse est regulas generales grammaticae frequentius per plures exceptiones verificari, quemadmodum etiam frequenter PHILOSOPHUS regulas considerationum suarum per exceptiones in Topicis verificat. Unde RAYMUNDUS post praedicta verba sua continuo subiungit dicens: «*Solent tamen excipi | quattuor casus in quibus tenemur iterum confiteri*», qui notantur in Glossa super illo verbo «*denuo*». Est etiam praeter illos aliquis alius, ut iam patebit.

Secundum igitur hunc modum respondemus de falsitate et veritate propositae quaestionis, primo dicendo quod vere poenitens et confessus etc. non tenetur regulariter eadem | peccata iam confessa iterum confiteri, neque scilicet eidem confessori neque alteri, potest tamen teneri in casu. Ut sic neque affirmativa indefinite accepta, neque similiter negativa, usquequaque concedenda est neque neganda, considerando naturam rei, sed sub alia et alia determinatione utraque concedenda est et neganda: scilicet quod vere poenitens et confessus etc. tenetur eadem peccata iterum confiteri sub determinatione, scilicet in

ABCDEHIMS

50 regulariter] iter. E 51 His auctoritatibus] subl. M 51 in] id est D 51 est] om.
E 52 ut] nec M 54 Est] Et A 54 Est...advertendum] Advertendum autem est
I 57 regulas] iter. D 58 frequentius] om. M 59 etiam] ut C 60 Unde] Ubi
D 61 dicens] om. A 62 tenemur] solemus S 63 denuo] de uno B subl. ABMS
63 praeter] inter A 63 aliquis] om. C 63 alius] aliud E 64 falsitate...veritate]
veritate et falsitate EIM 66 regulariter] i. m. M 66 peccata] peccatum AD
67 neque¹] nec I 67 neque²] nec I 68 neque¹] nec I 68 neque²] nec I
69 neque] nec I 72 peccata] peccatum D 72-73 determinatione...alia] i. m. C(al.
man.)M 72-73 in...scilicet] iter. D

50 Ibid. 51-52 GRATIANUS, *Decretum*, II, c. XXXIII, q. 3 (De poen.), d. 1, c. 87 (ed. A. FRIEDBERG, I, 1184; PL 187, 1555B). 52-53 Ibid. 54 RAYMUNDUS DE PENNAFORTE, *Summa de casibus*, III, tit. 34, n. 56 (ed. X. OCHOA-A. DIEZ, p. 858). 60 Cf. ARIST., *Top.*, II, c. 1 - VII, c. 5 (Iunt., I 2b, f. 31A-117H; Transl. Boeth., Arist. lat. V 1-3, p. 30, l. 1-155, 12; 108b 36-155a 39). 61-62 RAYMUNDUS DE PENNAFORTE, *Summa de casibus*, III, tit. 34, n. 56 (ed. X. OCHOA-A. DIEZ, p. 858). 63 Cf. GRATIANUS, *Decretum, una cum glossis*, II, c. XXXIII, q. 3 (De poen.), d. 1, c. 87 (ed. 1584, f. 2245°). 63 Cf. *infra*, p. 163, 98-(p. 164), 10.

casu, et quod non teneatur sub alia determinatione, scilicet | regulariter, D 176 | negandum etiam est alterum illorum sub determinatione contraria, Zucc. 75 quia negandum est quod teneatur regulariter, et similiter negandum est quod non teneatur in casu. Et sic neutra illarum est usquequaque vera neque usquequaque falsa, cum sit in casu falsa, licet etiam regulariter vera. Talis autem propositio non est omnimode iudicanda esse falsa, Bad. 2 quare neque haeretica aut erronea: propositio enim, si iudicanda sit omnimode falsa et ex hoc erronea aut haeretica, ita debet esse falsa, 80 quod sit usquequaque falsa, et universaliter.

De universalibus autem patet quod ambae simul sunt falsae, acceptae simpliciter sive universaliter pro quocumque casu, videlicet quod quilibet, et quod nullus vere poenitens et confessus etc. teneatur eadem 85 peccata iterum confiteri. Quod si istae contrariae, universalis scilicet affirmativa et universalis negativa, sunt simul falsae, ut dictum est, patet ergo per regulam contradictoriorum, quod earum contradictoriae, quae inter se sunt subcontrariae, scilicet indefinita affirmativa et indefinita negativa, sunt simul verae. Indefinita enim vera pro uno et falsa 90 pro alio, licet non sit propter falsitatem in aliquo simpliciter dicenda falsa, est tamen propter veritatem in aliquo dicenda vera, quamvis neutra illarum debet concedi aut negari omnimode sive pro omni casu, ut dictum est, sed solum cum determinatio, et hoc quantum est ex C 207 natura | rei, licet secundum usum et consuetudinem loquendi, indefinita H 253 ut in pluribus, et regulariter vera vel falsa simpliciter et absolute dicta intelligi solet, ac si universaliter diceretur. Propter quod etiam, et cum tales propositiones verae vel falsae sunt ut in pluribus et regulariter, quia de facili percipitur veritas vel falsitas quae est in casibus, verae et falsae simpliciter iudicantur, etiam cum universaliter dicuntur.

00 Et secundum hoc, quia dicere quod vere poenitens et confessus etc.,

ABCDEHIMS

74 negandum] neganda A 74 etiam est] inv. M 76 usquequaque] usquequaque A
77 falsa¹] om. E 78 omnimode] commode S 79 si] om. ABCDEHI(sed sup.
lin.)MS 79 sit] sic M 81 quod...falsa] om. (hom.) D 83 sive universaliter] om.
E 83 universaliter] utiliter AC(sed in universaliter corr.)EHIS 84 et²] om. B
85 peccata] peccatum D 85 universalis] om. A 87 ergo] om. M 88 sunt] om.
M 88 scilicet] om. S 88 affirmativa] negativa H 89 negativa] affirmativa H
89 enim vera] inv. A 93 cum] conf. B 96 intelligi] intelligo M 96 et] om H(sed
sup. lin.)M 97 ut] om. H 98 de] non add. M 98 percipitur] concipitur C
00 iudicantur] (cf. *supra*, lin. 78) indicantur A

86 Cf. *supra*, lin. 81. 93 Cf. *supra*, p. 150, 64-(p. 151), 78.

I 139va tenetur eadem peccata iam confessa iterum confiteri, est regulariter
falsum, ac in materia fidei quia ei adnexa, ideo nuper plures ex
magistris nostris, ad hoc satis probabiliter attendentes, | iudicaverunt
illud erroneum. Nec tamen credendum est quod per hoc intendebant
excludere quin dicta propositio in aliquo casu posset habere veritatem.
B 279ra Quem casum si forte actualiter percepissent, non est credendum | quin
illum a generali propositione excepissent, nec sine tali exceptione ipsam
ita generaliter concessissent, quia secundum doctrinam PHILOSOPHI
versus finem Vⁱ Ethicorum, «id quod in materia variabilium operabi-
lium scilicet verificatur in pluribus, *lex* frequenter *universaliter* dicit, in
quo accidit *peccatum* sive *defectus*, non excipiendo casum in quo potest
habere falsitatem. | Quod quidam *peccatum* sive *defectus* non contingit
ex parte *legislatoris* vel *legis*, *sed ex natura rei*. Cum ergo *lex* dicit
aliquid *universaliter*, et accidit aliquid in casu *praeter* id quod accidit in
pluribus, *tunc, ubi deliquit legis positor et peccavit, simpliciter* sive
Zucc. 416rb *universaliter dicens*, scilicet sine exceptione ubi casus potuit excipi, | tunc
'*epieikes*' id est *legis directivus* sive *correctivus*, *dirigit quod deficit*,
excipiendo scilicet quod in lege communi est omissum, *quod utique*
M 6va *legislator sic utique diceret et, si sciret, legem | posuisset*, | et, ut alia
S 253ra *translatio dicit, «non dimisisset»*. Et de hoc ponit COMMENTATOR plura
exempla, inter quae dicit quod, «*lege universaliter praecipiente deposi-
tum reddi* deponenti, et propter hoc puniri debere *non* reddentem,
tamen *insanienti non est reddendus gladius depositus*, | vel *furi*». Unde
A 46ra PHILOSOPHUS in quantum legislator aut ad legem communem attendens,

ABCDEHIMS

2 ac] et EI(? *sed del. et ac sup. lin.*)M 2 quia] vel EM 2 plures] pluries C
3 iudicaverunt] indicaverunt A 4 Nec] Neque I 4 tamen] tantum BC(*sed in tamen*
corr. ?)DEHI 4 quod] et H 5 excludere] om. A 7 nec] neque I 15 tunc] om.
M 15-16 sive...dicens] dicens sive universaliter *sed signis inversionis inv.* S 16 ubi]
usi (?) A 16 excipij] excipit D 17 quod] et M 19 legem] (cf. *supra*, lin. 15) lege
ABDHIM(*et iter. in f. 6va*)S 19-20 alia...dicit] dicit alia translatio E alia translatio
ABDHIMS 21 quod lege] inv. B 22 deponentij] deponendi *sed in deponenti corr.*
A 23 tamen] est add. ABEI

9-19 ARIST., *Eth. Nic.*, V. c. 10 (Transl. Grosseteste, ed. R. A. GAUTHIER, p. 474,15-23;
Iunt., III, f. 78H-I; 1137b 17-26). 20 *Non inveni, sed cf. AVERR., Eth. V Comm.*, c. 10
(Iunt., III, f. 79E), *ubi scriptum est*: «non dimisisset». 21-23 COMM. ANON. *In Eth. Nic.*
V Comm., lectio V, c. 14 (cf. ALBERTI MAGNI, *In Eth. Nic. V Comm.*, (ed. W. KÜBEL, p. 380,
n. 448, nota 60, *ubi scriptum est* «quoniam insanienti non reddendus depositus gladius»);
etiam citatur in HENR. DE GAND., *Quodl. II*, q. 17 (ed. R. WIELOCKX, p. 132, 93; ed. 1518,
f. 45rA; ed. 1613, I, f. 73va), *ubi scriptum est* «quoniam insipienti non est reddendus
gladius depositus, vel furi». 24-(p.153,)30 Cf. ARIST., *Eth. Nic.*, V. c. 10 (Transl.
Grosseteste, ed. R. A. GAUTHIER, p. 474,15-23; Iunt., III, f. 78H-I; 1137b 17-26); cf.
supra, p. 152, 9-19; cf. etiam HENR. DE GAND., *Quodl. II*, q. 17 (ed. R. WIELOCKX, p. 132,
93; ed. 1518, f. 45rA; ed. 1613, I, f. 73va).

25 etsi concessisset hanc universalem, «Unicuique deponenti gladius est
reddendus», non attendens ad praedictum casum excipiendum, ipse
tamen ut *legis directivus* vel attendens ad naturam rei, percipiendo
scilicet praedictum casum excipiendum, non concessisset illam universa-
lem sine exceptione illius, dicendo videlicet quod «Omni deponenti
30 gladius est reddendus, nisi insanienti vel furi».

Et tam diligenter docet ibi PHILOSOPHUS corrigere propositiones
universales quae aliquo modo possunt falsificari, quod non solum
corrigit propositiones universales quae falsae possunt esse propter
aliquem casum excipiendum ex natura rei, ut in praedicto exemplo et
35 multis aliis, sed etiam illam propositionem universalem corrigit quae ex
natura rei secundum se nullum potest habere casum in quo possit
falsificari, propter falsitatem quam potest habere alicubi per accidens,
ut patet per exempla quae ponit in fine eiusdem Vⁱ Ethicorum, | ubi D 177ⁿ
dicit quod «*universaliter | peius est iniustum facere quam iniustum pati*», H 253^v
et hoc secundum se ipsum et ex natura rei, nec habet aliquem casum
excipiendum. Sed, secundum quod ibidem dicit PHILOSOPHUS, «*secun-
dum accidens nihil prohibet maius malum esse iniustum pati* quam
iniustum facere». De quo ponit COMMENTATOR ibi exemplum dicens:
45 «*Passus enim aliquid ab aliquo et resistens, incendit iniustum facientis*
domum. Deinde ex aliqua fortuna vehementi, flante vento combusta est
omnis | civitas, et factum est maius malum iniustum pati, eo quod est B 279re
iniustum facere». Sed hoc per accidens, ut dictum est. Propter quod
etiam, ut dicit ibi PHILOSOPHUS de tali, quod scilicet «per *accidens*

ABCDEHIMS

26 excipiendum] excipiendo M 28 scilicet praedictum] om. I 29 illius] casus add. EM
33 corrigit] corrigerit S 33 universales] om. M 38 eiusdem] eudem A
39 iniustum?] habet add. *sed exp.* A 43 iniustum] iustum A 44 aliquid] aliquis
M 48 scilicet] si M

31 *Ibid.* 39 ARIST., *Eth. Nic.*, V. c. 10 (Transl. Grosseteste, ed. R. A. GAUTHIER,
p. 476,19-20; Iunt., III, f. 80A; 1138b 1); cf. etiam THOM. DE AQ., *Sententiae quinti libri*
Ethicorum, 17 (ed. Leon., XLVII, p. 329,164-166), *ubi scr.*: «peius sit iniustum facere
quam iniustum pati». 41-43 ARIST., *Eth. Nic.*, V. c. 10 (Transl. Grosseteste, ed. R. A.
GAUTHIER, p. 476,19-20; Iunt., III, f. 80A; 1138b 1). 44-47 MICHAEL EPHEBINUS,
Comm. gr. in Eth. Nic., V. c. 14 (CAMBRIDGE, *Peterhouse* 116, f. 115va). 47 Cf. *supra*,
41-43. 48-(154,)51 ARIST., *Eth. Nic.*, V. c. 10 (Transl. Grosseteste, ed. R. A. GAU-
THIER, p. 474,16-17; Iunt., III, f. 78 H-I; 1137b 19-21).

falsificat propositionem universaliter secundum se veram, quae non habet *ex natura rei* casum aliquem excipiendum tamquam in quo posset falsificari», de tali, inquam, dicit | quod «*non est cura, arti* scilicet, excipere ab universali sic secundum se vera, id quod sic per accidens potest eam falsificare; est tamen ei cura de excipiendo casum qui ex natura rei natus est falsificare propositionem ut in pluribus veram», quam, ut dictum est, «*lex* ponit ut *universaliter* veram».

Unde PHILOSOPHUS, haec omnia attendens, propositionem veram in pluribus, quae ex natura rei falsa posset esse in casu, numquam concessit neque concessisset, nisi casum illum excipiendo, et quod amplius est, propositionem universaliter et secundum se veram, quae nullum casum habet ex natura rei excipiendum, si tamen per aliquod accidens consequens posset ullo modo falsificari, non concessit nec concessisset, nisi insinuando illud per accidens, ut patet in exemplis praedictis.

Ad videndum autem, qualiter propositio in quaestione proposita casum habet ex natura rei excipiendum, propter quem potest falsificari ne universaliter debeat concedi, sciendum quod in alio differt quaerere absolute, an vere poenitens et confessus etc. teneatur eadem peccata iam confessa iterum confiteri, et an teneatur | illa confessa uni, iterum confiteri alteri: differt enim hoc | quoad casus a dicta propositione excipiendos, quia in casibus tenetur confiteri iterum, in quibus non determinate eidem aut alteri, et in casibus alteri, | ita quod non eidem, ut iam patebit in casus exponendo.

Ut igitur omnes sinus dictae quaestionis discutiamus, et quomodo

ABCDEHIMS

49 secundum] per A 51 inquam] inquantum M 52 ab] sub S 55 quam] causam A 57 posset] potest A 58 concessit neque] om. E 59 universaliter] universalem A 61 accidens consequens] inv. M 61 posset] om. BC (sed i. m., ubi inser. post modo) DHIS 61 ullo] illo EH 61 nec] neque E 62 nisi] nec M in add. A (individuando sed in in corr.) BEIS 64-79 Ad...confitentis] om. M 64 quaestione] praedicta add. sed exp. A 65 quem] om. E 66 alio] aliquo S 68 confessa¹] et add. E 68 iterum] idem B 68 an] illi E 69 alteri] alterius ? sed in alterum mut. A alii I 71 casibus] aut add. sed exp. A

51-54 Id., *Eth. Nic.*, V, c. 11 (Transl. Grosseteste, ed. R. A. GAUTHIER, p. 476,20-21; Iunt., III, f. 80A; 1138b 1-2). 55 Cf. *supra*, p. 152,13-14. 56 ARIST., *op. cit.*, V, c. 10 (Transl. Grosseteste, ed. R. A. GAUTHIER, p. 474,12; Iunt., III, f. 78I; 1137b 14). 56-63 Cf. *Ibid.* (Transl. Grosseteste, ed. R. A. GAUTHIER, p. 474,15-23; Iunt., III, f. 78H-I; 1137b 17-26). 62-63 Cf. *supra*, p. 153,31-47. 72 Cf. *infra*, p. 157,28-45.

differenti de causa in quattuor casibus praetactis semel confessa iterum sint confitenda, et inveniamus an praeter illos quattuor sit aliquis alius, sciendum quod volentem hoc investigare oportet inspicere ad aliquid ex parte ipsius sacramenti poenitentiae et confessionis, et ad aliquid ex parte ipsius confessoris, et ad aliquid ex parte ipsius confitentis.

Si ergo aspiciamus ad aliquid ex parte sacramenti poenitentiae, hoc est ad actum sacramentalem confitendi peccata, et audiendi confessiones, et absolvendi ab eisdem, atque iniungendi salutes poenitentias pro eisdem, secundum quod in privilegio domini MARTINI fratribus minoribus et praedicatoribus est concessum, | dicendum simpliciter et ab-|solute, quod vere poenitens et confessus etc. non tenetur regulariter eadem peccata iam confessa iterum confiteri sive eidem sive alteri, quia hoc necessario poneret defectum et debilitatem efficaciae in sacramento | poenitentiae. | Non enim ex ratione sacramenti poenitentiae, aut actus aut actuum sacramentalium in ipso, teneretur | aliquis semel confessa denuo confiteri, nisi quia principalem effectum suum, de quo habitus est sermo in quaestione praecedenti, non posset agere sacramentum postquam semel esset adhibitum, nisi iteraretur, quia simpliciter et absolute non egeret sacramento poenitentiae quoad actus praedictos principales circa peccata iam confessa, a quibus est rite absolutus ab eo qui potest, nec ullo | modo tenetur eadem iterato confiteri nec absolvi ab eis, quia effectus principalis iam adeptus est, et propter illos nullo modo est sacramentum iterandum, ut habitum est ex praecedenti quaestione. Nec

ABCDEHIMS

73 igitur] om. I 73 sinus] simus DE simis A 73 quomodo] *sup. lin.* C 74 de] in sed exp. et de *sup. lin. man. corr.* A 75 confitenda] confitendi D 78 confessoris... ipsius] om. (hom.) A 77 aliquid] ipsius add. sed exp. (?) E 80 ad] *sup. lin.* I 84-85 regulariter...peccata] eadem peccata regulariter S 85 alteri] alterius M 87 poenitentiae] *Hic sequitur textus praecedentis quaestionis, cf. supra, p. 139,38* M 87- (p. 156,97 Non...iterari] Non est ergo necessarium iterum confiteri peccata de quibus est quis rite absolutus propter effectus principales sacramenti poenitentiae consequendos cum illos sit adeptus totaliter in huius absolutione. Nec etiam propter effectum (*sic*) secundarios M 87 Non...poenitentiae] om. (hom.) H 87 poenitentiae²] poenitentia A 87 aut actus] *sup. lin.* A 89 quia] denuo add. A 92 praedictos] praedicationem D 94 nec] neque I 94 confiteri] et add. S 94 nec] neque I 95 principalis] (cf. *supra*, lin. 92) principales ABCDEHIS 95 est¹] om. H 96 Nec] om. I

82-83 MARTINUS IV, *Bulla «Ad fructus uberes»* (Chart. Univ. Paris., I, p. 592 (n. 508)). 89-90 Cf. *supra*, p. 140,46-(p.141,)89 et 143,37-(p. 144,)40. 96 *Ibid.*

similiter quoad effectus secundarios necesse ipsum iterari, quia sine eius iteratione posset salvari, et adipisci per gratiam et actionem liberi arbitrii quae sacramentum iterum conferret, ut patuit ibidem, dum tamen non committat nova, pro quibus oporteat eum de novo confiteri. 00 Et secundum hunc modum libenter concessissemus fratribus dictam propositionem fore erroneam, scilicet adiecta illa conditione «quantum est ex virtute sacramenti poenitentiae». Quae licet, quantum est ex parte sacramenti | poenitentiae, simpliciter iudicanda sit esse erronea, quantum tamen est ex aliquo casu, ita exponendo, non debet iudicari | 5 falsa esse neque erronea.]

D 177rb
Zucc. 416vb
Bad. 276^{rk}

Ex parte autem confessoris duo sunt ad quae debemus aspicere, ad videndum utrum propositio generalius accepta, scilicet sub hac forma «utrum peccata confessa teneatur quis iterum confiteri», possit esse vera: quorum primum est eius potestas ad sacramentaliter audiendum confessiones, absolvendum, et satisfactiones iniungendum, secundum 10 vero est eius industria ad discernendum peccatorum con-|fessorum magnitudinem, potentiae suae ad absolvendum amplitudinem, satisfactionis iniungendae mensuram, et cetera huius <modi>.

C 207va

Si quidem aspicimus ad confessoris industriam, sic est primus casus, 15 qui etiam | est primus in Glossa praedicta, qui est ex parte confessoris, in quo confessus uni tenetur aliquando eadem peccata confiteri alteri, discretiori scilicet, propter sacerdotis primi imperitiam. Unde dicit Glossa super dicto verbo «denuo»: «Si sacerdos meus imperitus sit, teneor confessionem sibi factam alii discretiori propalare». De quo dicit 20

S 253va

ABCDEHIMS

98 necesse] mente AC(*sed exp.*)D 97 ipsum] ipsam AHI 97 eius] *om.* M
98 iteratione] tali *add.* M 98 posset] possit M 99 iterum] iteratum EM
99 ut...ibidem] *om.* M 00 pro] de *sed exp. et pro sup. lin.* M 1 concessissemus]
concessemus B 1 fratribus dictam] *om.* M 4 iudicanda] indicanda A 5 ita] in
M 7-(p. 160,7) Ex...iterato] Sed omissis pluribus modis quattuor casuum praedictorum, qui a propositione magis generaliter dicta excipiuntur, quia alibi possunt inveniri quantum sufficit ad propositum ulterius est dicendum, quod aliquis rite confessus et absolutus potest teneri ad iterum M 7 autem] *conf. sed in autem corr.* E 8 accepta] *om.* S 10 eius] *om.* A *scr. sed del.* H 10 potestas] potestatas A 12 est] *om.* H 15 sic] sicut A 15 primus] *om.* S 17 alteri] altera D 18 propter] *om.* B 18 primi] *om.* A 19 denuo] *subl.* ABCDEI 19 imperitus] impertus A

99 *Ibid.* 19-20 GRATIANUS, *Decretum, una cum Glossis*, II, c. XXXIII, q. 3 (De poen.), d. 1, c. 87 (ed. 1584, f. 2245^a).

AUGUSTINUS in lib^o De poenitentia, et habetur De poenitentia, dist.^e 1^a, in cap.^o «*Quem poenitet*»: «*Qui confiteri vult peccata ut inveniat gratiam, quaerat sacerdotem scientem ligare et solvere*». Et URBANUS papa, dist.^e 6^a, in cap.^o «*Placuit*», dicit sic: «*Nulli sacerdotum* 25 *liceat quemlibet commissum alteri ad poenitentiam suscipere sine eius consensu cui se commisit, nisi propter ignorantiam illius cui poenitens confessus est.*»

Si vero aspicimus | ad confessoris potestatem, tenendum est | quod, B 279
quantum est ex parte confessoris, semel confessus ei et rite absolutus, E 203
30 non tenetur eidem peccata iterum confiteri, aut illi aut alteri, dum confessor habet potentiam audiendi confessiones, absolvendi, et satisfactiones iniungendi, sive illam | habuit de iure communi et ex iurisdictione ordinaria, ut praelati, sive ex concessione privilegii et ex delegatione, ut religiosi. H 254

35 Si vero confessor non habet potestatem absolvendi illa quae sunt confessa et hoc vel quia nullam omnino habet quoad executionem, dico ut quicumque simplices sacerdotes, quia a nullo peccato omnino possunt sacramentaliter absolvere nisi in extrema necessitate, vel quia habet potestatem quoad aliquos casus, et quoad aliquos non nisi in 40 extremis, quando etiam nullam habens aliam potestatem absolvendi, potest in extrema necessitate absolvere poenitentem, et ab omni excommunicatione, etiam in casibus reservatis summo pontifici, dico quod qui tali | confessus fuerit extra extremam necessitatem peccata, de quibus A 46^v
non habet potestatem absolvendi nisi in extrema necessitate, illa tenetur 45 alteri confiteri qui habet simpliciter potestatem absolvendi de illis.

ABCDEHIMS

22 Quem poenitet] *subl.* ABCDEIS 22 peccata] *om.* S 23 quaerat] aut B
24 Placuit] *subl.* ABCEIS 24 sacerdotum] sacerdoti S 25 suscipere] nisi *add.*
A 26 cui] cuius D 30 eidem] *om.* E 30 dum] tamen *add.* E 331-32 et...
iniungendi] *om.* H 33 ut] aut A 35 absolvendi] absolventa C 36 vel] vim
A 36 executionem] persecutionem E 37 quia] qui E 39 habet potestatem] *inv.*
D 39 aliquos?] alios E 42 reservatis] reservans ABCDEHI 45 confiteri] *om.*
BC(*sed i. m. al. man.*)DHIS

21-23 *Id.*, *Decretum*, II, c. XXXIII, q. 3 (De poenitentia), dist. 1, c. 88 (ed. A. FRIEDBERG, I, 1188; PL 187, 1560D); etiam Ps.-AUGUST., *De vera et falsa poenitentia*, c. 10 (PL 40, 1122); cf. etiam HENR. DE GAND., *Quodl. X*, q. 1 (ed. R. MACKEN, p. 20,4-21,17 et p. 28,14-29,47; ed. 1518, f. 398rH et 399vR; ed. 1613, II, p. 134rb et 135va). 24-27 *Id.*, *Decretum*, II, c. XXXIII, q. 3 (De poenitentia), dist. 6, c. 3 (ed. A. FRIEDBERG, I, 1244; PL 187, 1640C).

Et est secundus casus ex parte confessoris, quem Glossa praedicta ponit pro tertio casu et tangit eum in parte, scilicet quoad casus qui pertinent ad superiores, dicens quod «*pro enormitate delicti sacer-*dos, audito crimine, remittit confessum ad superiorem, ut iterum sibi, crimine exposito, poenitentiam iniungat».)

Qui vero confessus fuerit in extrema necessitate, et absolutus de talibus a quibus presbyter alio tempore non habuit potestatem absol- vendi, in hoc casu dicunt aliqui quod confessor debet tali insinuare poenitentiam debitam, licet non iniungere, quod et si convalescat, debet illam sibi insinuatam ut | debitam satisfactionem implere, et accedere ad illum qui habet potestatem ordinariam absolvendi ab illis quae confes- sus est et absolutus ab eisdem, non ad iterum confitendum nec ad satisfactionem ab eodem assumendam, sed ad se manifestandum, et dicendum illi quod confessus est et in extremis absolutis a peccatis, quorum absolutio pertinebat ad ipsum. Alii vero | dicunt contrarium, scilicet quod debet adire superiorem et illi confiteri singula, et satisfac- tionem recipere, quibus magis adhaereo. Et secundum hoc iste casus reducitur ad secundum.

Ex parte autem confitentis duo sunt considerata, ad quae debemus aspicere an sit poenitens vere, an non, et si poenitens, | sit subditus ei cui confitetur, an non.

Si non sit poenitens de aliquo mortali, tunc fictus | confitetur, nec absolvitur, et tenetur eadem iterum confiteri alteri vel eidem, maxime si obliviscatur | iam confessor. Et est tertius casus, quem Glossa appellat «*diminutionem confessionis*», vel ad illum reducitur, et est primus ex parte confitentis, quem Glossa illa dicit esse «*quantum*».

Postquam autem sit vere poenitens, si non est subditus ei cui confite- tur, sive de iure communi sive de iure privilegii, debet eadem peccata

ABCDEHIMS

47 scilicet] in BDH 49 sibi] solius D 53 dicunt] debent *sed exp. et dicunt sup. lin.* A 54 et] *om.* E 54 si] sibi AD(? s-)] *(sed in si corr.)* 55 illam sibi] *inv.* C 55 ut] *et sed ut sup. lin.* C 65 poenitens] *an add.* ABDEHIS 67 nec] non S 69 confessor] sacerdos S 70 et] *om.* DH 71 illa dicit] *inv.* B 71 quantum] quarum E 72 subditus] susiditus *sed in subditus corr.* A 73 sive²...iure²] *om.* A

46-47 Cf. GRATIANUS, *Decretum, una cum Glossis*, II, c. XXXIII, q. 3 (De poen.), d. 1, c. 87 (ed. 1584, f. 2245^a); cf. *supra*, p. 156, 19-20. 48-50 *Ibid.* 70 GRATIANUS, *Decretum, una cum Glossis*, II, c. XXXIII, q. 3 (De poen.), d. 1, c. 87 (ed. 1584, f. 2245^a). 71 *Ibid.*

confiteri illi cuius est subditus, et hoc quia non potuit | ab illo absolvi, eo quod non erat competens materia ad absolutionem in se ab illo recipiendam. Et reducitur casus iste | ad secundum praedictum.

Si vero confitens factus sit subditus confessori, aut ergo est aliquid circa ipsum impediens ne absolvatur, aut non. Si sic, hoc non est nisi quia diminute confessus est, reservans ex industria aliquod peccatum mortale, quod in ipso posuit obicem ne posset absolvi ab aliquo, secundum quod infra videbitur in quadam quaestione. Et reducitur casus iste ad tertium praedictum, vel est principaliter ille.

Si vero non sit circa confitentem impedimentum quin per primam confessionem absolvatur perfecte, aut illud propter quod iterato confitendum est, constat ex aliqua obligatione | circa ipsum confiten- tem, aut ex defectu satisfactionis.

Si secundo modo, aut ergo est ex parte satisfactionis non iniunctae, aut iniunctae, sed per necessarium aut legitimum impedimentum, aut per negligentiam aut incuriam aut contemptum, oblitae.

Si primo modo, sic est quartus modus, qui reducitur ad illum quem Glossa dicit secundum, et appellat eum «*pro contemptu satisfactionis*», et est | secundus ex parte confitentis. Et in isto casu confesso in articulo mortis poenitentia non est iniuncta, quia nec iniungi debet, sed iudicari tantum, confesso autem in sana vita non est aliquando iniuncta per aliquod impedimentum, completa confessione superveniens aut confitenti aut confessori.

Sed de primo istorum casuum sunt duae opiniones, an scilicet confessa iterum sunt confitenda alteri, an non. Sed de secundo nulla est

ABCDEHIMS

75 competens] compoenitens A 75 absolutionem] solutionem B(*sed in absolutionem corr.*) HI(*sed in absolutionem corr.*) 83 confitentem] poenitentem S 83 quin] quoniam A 84 illud] id E 85 constat] contra ABDEHIS 87 Si...satisfactionis] *om.* (hom.) A 88 necessarium] naturam E 89 contemptum] conceptum H 90 primo] vel secundo *add. i. m. al. man.* C 93-94 quia...iniuncta] *om.* (hom.) S 94 confesso] (cf. *supra*, lin. 92) confessio A (*confō*) BCDEHIS 97 primo] scilicet non iniunctae *add. i. m. al. man.* C 97 sunt] sint *sed in sunt corr.* A 98 alteri] vel eidem *add. sed exp.* B 98 secundo] , scilicet iniunctae, non completae *add. i. m. al. man.* C

81 Cf. *infra*, p. 235, 75-84. 91 GRATIANUS, *Decretum, una cum Glossis*, II, c. XXXIII, q. 3 (De poen.), d. 1, c. 87 (ed. 1584, f. 2245^a). 2 *Ibid.*

dubitatio quin confessa iterum sunt confitenda alteri vel eidem, nisi ille peccatorum quae sibi confessa sunt, recordetur: aliter enim nesciret poenitentiam competentem illi iniungere. Et sic est quasi idem casus quem dicta Glossa appellat «*pro contemptu satisfactionis*», qui melius appellaretur ex defectu satisfactionis, quia in illo cui poenitentia iniuncta non fuit, non est satisfactionis contemptus, neque in quibusdam aliis, et iterum | confitendum est eodem modo et eadem ratione qua in casu iam tacto. |

A 46vb
Bad. 276vo
B 280rb

Si vero iterato confitendum est iam confessa propter obligationem circa ipsum confitentem, sic est quintus casus alius a praedictis quatuor, continens tria membra, quia talis obligatio aut est facta circa ipsum confitentem a praelato superiori per statutum vel praeceptum ad alicui determinate confitendum, aut ab ipso confitente circa se ipsum et ex voto proprio ad eadem peccata pluries confitendum.

Et hoc dupliciter, quia aut huiusmodi obligatio praecedit primam confessionem, puta si aliquis voluntarie Deo voveat quod aliqua peccata commissa ab ipso pluries confitebitur, talis, cum primo confitetur illa et ab eis rite absolvitur, nihilominus manet obligatus ad iterum eadem confitendum; aut huiusmodi obligatio sequitur primam confessionem, puta si aliquis ex devotione, postquam semel integraliter est confessus aliqua peccata et ab eis rite absolutus, voveat Deo quod ad honorem suum eadem iterum confitebitur, vel si hoc videns | expedire confessor, ipsi confitenti loco poenitentiae iniungat ut eadem peccata iterum confiteatur, et ipse confitens voluntarie hoc accipiat, constat quod talis, non | obstante quod est vere poenitens et confessus et rite absolutus, nihilominus tenetur iam confessa iterum confiteri.

Propter primum autem membrum proposita est principaliter ista quaestio, puta si episcopus meus dicat mihi: «Henrice, propter devo-

ABCDEHIMS

99 sunt] sint S 99 ille] om. S 4 iniuncta] iuncta E 4 non¹] sup. lin. A 4-5 quibusdam] quibus ABCDEHI (sed -dam sup. lin.) S 7 est] om. M 8 circa] propter sed exp. et circa sup. lin. A 8 confitentem] et add. M 10 per] conf. A 10 statutum] statum DES 11 aut] (Cf. infra, lin. 13-20) ut ABCDEHI (sed aut add. sup. lin.) S vel M 12 et] om. M 13 huiusmodi] huius ABDEHIS 15 confitetur] confitebitur E 17 eadem] eandem sed in eadem corr. A 17 huiusmodi] huius ABDEHIS 19 peccata] poena M 19 ab...quod] om. A 19 quod] quid D 20 suum] om. M 20 expedire] non add. H 22 accipiat] acceptet M 24 tenetur iam] inv. M 26 dicat] dicit E

6 Cf. supra, p. 159,83-89.

tionem quam populus meae dioecesis habet erga te, et fructum quem potest acquirere tibi confitendo, concedimus tibi plenam auctoritate nostra potestatem confessionem ipsius audiendi, absolvendi confitentes, atque iniungendi eis poenitentias salutes. Volumus tamen quod hi qui tibi confitebuntur, | suis parochialibus presbyteris confiteri saltem semel in anno eadem peccata quaecumque tibi confessi fuerint, tenebuntur, quodque tu eos ad hoc diligenter et efficaciter exhorteris». In quo casu dico, quod confitens in mihi confitendo, postquam illa obligatio ei innotuerit, debet habere propositum iterum confitendi eadem peccata suo sacerdoti, quia si non haberet huiusmodi | propositum, sed potius contrarium eius, ipse sibi poneret obicem inoboedientiae in vo-luntate, quae esset mortale peccatum, quod impediret ne ab aliquo peccato posset absolvi. Et reduci debet iste casus in hoc membro ad illum casum cum quis impenitens est. | Si vero firmum teneat huiusmodi propositum, | perfecte a me absolvitur et rite, quia, iniuncta sibi a me salutari satisfactione, complete administratum est circa ipsum sacramentum poenitentiae.

Non sic in casibus praedictis, in quibus etiam est quis vere poenitens et confessus, quia tamen non est circa ipsum complete ministratum poenitentiae | sacramentum, aut quia non est absolutus, aut, licet sit absolutus, tamen non est ei poenitentia iniuncta, aut non discrete, ideo, licet sit absolutus, quia tamen sine iniunctione satisfactionis salutaris, et sic non est perfecte adeptus sacramentum poenitentiae, ideo quoad hoc potest dici non rite absolutus.

Si vero ille qui est confessus mihi cum proposito confitendi eadem suo proprio sacerdoti, postmodum a tali proposito resiliret, nec ad proprium sacerdotem reverteretur confitendo eadem peccata quae mihi

ABCDEHIMS

27 quam populus] om. A 27 te] om. E 28 potest] potes et vel potest i. m. I 28 tibi] cui A 29 absolvendi] om. S 30 eis] om. S 30 Volumus] Volum- E 31 tibi] om. E 31 parochialibus] praespi add. sed exp. A 32 quaecumque] quae A 33 exhorteris] ex hoc teris sed in exhorteris corr. A 34 ei] om. CS 36 huiusmodi] (Cf. infra, lin. 52: tali proposito) huius ABDEHIS 37 eius] conf., sed in eius corr. B 37 poneret] sup. lin., sed post inoboedientiae I 38 ne] aliquis add. sed exp. A 39 reduci debet] inv. M 40 quis] om. D 40 teneat] et rite add. sed exp. I 40 huiusmodi] (Cf. infra, lin. 52: tali proposito) huius ABDEHIS 41 a me¹] om. D 44 in quibus] i. m. al. man. C 47 tamen] causam D 51 qui] quoniam D 51 cum] in add. M 51-52 eadem...postmodum] om. I 52 postmodum] postquam M 52 proposito] proposita B

44 Cf. supra, p. 159,87-(160),6.

confessus est, incurreret peccatum inobedientiae, quod omnibus prius confessis praeponderaret quodam modo propter ingratitudinem, a quo nullo modo posset absolvi, nisi resumpto proposito hoc et alia prius confessa confitendi suo proprio sacerdoti. Et reducitur hoc membrum ad illum casum, in | quo quis negligit satisfactionem.

S 254^{rb}I 140^{rb}H 255^{ra}Bad. 277^oQA 47ra

Et quod adhuc amplius est, dico quod, si in dicta commissione mihi facta dictam | obligationem circa mihi confitentes episcopus meus intenderet, et eam sub tali forma verborum mihi proponeret, quae eam possent praetendere, licet non omnino expresse, perinde mihi esset ac si eam mihi expressisset, quia secundum formam verborum in tali commissione mihi facta teneo circa modum executionis meam | scientiam et conscientiam informare.]

Sed dicet aliquis: «Si tibi | commissionem proponeret sub hac forma verborum: «*Volumus quod hi qui tibi confitebuntur, suis parochialibus presbyteris confiteri saltem semel in anno, prout statuit generale concilium, nihilominus teneantur*», tenebitur tibi confessus eadem peccata iterum confiteri suo presbytero parochiali?».

Dico: de hoc est proposita sequens quaestio de privilegio novo, fratribus praedicatorum et minorum concesso, qui illud privilegium suum sic nituntur exponere, ut confessi eis, virtute illius privilegii non teneantur peccata eis confessa propriis presbyteris parochialibus iterum confiteri, quasi privilegium in hoc derogaret iuri communi presbyterorum parochialium, expresso in illo statuto concilii generalis, Extravaganti de poenitentia et remissione «Omnis utriusque sexus». Et ad illius probationem valeret quaesitum in ista quaestione, si simpliciter

ABCDEHIMS

55 confessis] confessit *sed in* confessis *corr.* I *om.* M 55 praeponderaret] praeponderat M 55 ingratitudinem] magnitudinem S 57 confitendi] confitendo C 57-58 Et...satisfactionem] *om.* M 59 si] *sup. lin.* S 60 facta] facto H 60 dictam] *scr. et etiam i. m.* M 63 mihi] nihil B 64 mihi facta] *om.* B 64 teneo] teneor M 64 executionis] consecutionis E 66 dicet] diceret A 67 verborum] *om.* C 68 confiteri saltem] *inv.* A 70 suo presbytero] *inv.* S 71 Dico] quod *add.* M 71 est] *om.* E 71 proposita] propria ABC(*sed in* proposita *corr. al. man.*)DEHIS proxima M 72 praedicatorum] praedicatoribus C 72 minorum] minoribus C 73 exponere] expo- exponere A 75 privilegium] illud *add.* EM 77 Omnis ...sexus] *subl.* ABCEMS

67-69 MARTINUS IV, *Bulla* «*Ad fructus uberes*» (Chart. Univ. Paris., I, p. 592 (n. 508)). 77 Cf. GREGOR. IX, *Decretales*, V, tit. 38, c. 12 (ed. A. FRIEDBERG, II, 887-888).

et absolute atque universaliter concederetur, videlicet quod | vere M 8ra
80 poenitens et confessus, rite absolutus ab eo qui potest, non tenetur
eadem peccata alteri con-|fiteri, et quod erroneum sit dicere quod Zucc.
teneatur eadem alteri confiteri. Si enim simpliciter hoc, et absolute
concederetur, re vera fratres propositum | suum haberent conclusum, C 208
quia, hanc propositionem faciendo maiorem, et assumendo ex suo
85 privilegio minorem, arguere possent: «Sic vere poenitens, confessus, rite
absolutus ab eo qui potest, non tenetur eadem peccata iam confessa
alteri confiteri, immo | dicere quod teneatur, erroneum est. Sed qui B 280
fratri confitetur, vere poenitens est et confessus, quod supponendum
est, et rite absolutus, quia, ut dictum est, sacramentum poenitentiae
90 plene et perfecte est administratum. Est etiam absolutus ab eo qui
potest, quia fratres hoc expresse habent ex suo privilegio. Ergo qui
fratri confitetur, non tenetur eadem peccata iam ipsi confessa alteri
confiteri; immo dicere quod teneatur, est erroneum. Et si non alteri,
quare nec proprio sacerdoti, quod erat principale intentum, quia hoc
95 erat in privilegio magis dubium propter illam clausulam «*Volumus
autem*» etc. et magis videbatur restringere pri-|vilegium et eius virtu- E 203
tem?»

Re vera, si maior simpliciter concederetur, haberent, ut dictum est,
intentum conclusum, quia minor non | posset calumniari, nam per D 178
00 verba in themate quaestionis posita excluduntur quoad plures modos
eorum praedicti quattuor casus tacti in Glossa supradicta, ita quod
per minorem non possent intelligi, sive sub maiori; quintus vero casus,

ABCDEHIMS

78 valeret] valeret A 79 atque] et S 79 universaliter] naturaliter A 79 con-
cederetur] consideretur *sed i. m. in* concederetur *corr.* I 82 eadem] peccata *add.*
S 85 possent] possunt M 85 poenitens] et *add.* EM 85 confessus] *om.* I est et
add. sed est exp. M 88 fratri] fratribus A 88 est et confessus] et confessus est
M 88 confessus] ut *add. sed exp.* A 90 plene] pene et -l- *sup. lin.* A *om.* E
92 ipsi] sibi I 93 dicere] dicitur M 94 quare] quia M 96 nec] neque I 95-96
Volumus...etc.] *subl.* ABCEIMS 96 et¹] *om.* D 96-97 restringere...virtutem] privi-
legium et eius virtutem restringere M 98 maior] maior *sed -g- exp.* A
99 intentum] *om.* S 99 conclusum] (Cf. *infra*, p. 164,15-17) exclusum ABC(*sed in*
conclusum *corr. al. man.*)DEHIS 99 calumniari] calumniarum H 00 themate]
thematate ABCEHIMS 00 posita] proposita B 1 casus] *conf.* A 2 possent]
possunt M

89 Cf. *supra*, p. 161,40-50. 95-96 MARTINUS IV, *Bulla* «*Ad fructus uberes*» (Chart. Univ. Paris., I, p. 592 (n. 508)). 98 Cf. *supra*, p. 162,78-(163),84. 1 Cf. GRATIANUS, *Decretum, una cum Glossis*, II, c. XXXIII, q. 3 (De poen.), d. 1, c. 87 (ed. 1584, 2245^a).

modo praedicto distinctus per tria membra contra alios quattuor, et etiam forte aliquis contentus sub aliquo illorum quattuor, ut iam dicetur, includitur sub maiori, et explicatus per minorem, verita-tem 5
habet, quia non est impedimentum ex parte confitentis, cum supponatur vere poenitens, et maxime quando est satisfactionem non negligens, nec ex parte confessoris, cum auctoritatem sive potestatem, et etiam discretionem habere supponatur. Quare, si maior supponatur simpliciter esse vera, et minor simpliciter esse vera, sequetur conclusio vera. 10

Nec possunt ullo modo falsificare minorem, maxime in ultimo casu | qui continet tria | membra praedicta. Nihil est enim omnino quod impediatur quin confessus et poenitens sit absolutus rite, licet sit obligatus ad iterum confitendum, si tamen confessor simpliciter et absolute ipsum possit absolvere. Propter quod, maiorem concedendo simpliciter et 15
accipiendo eam in illo casu simul cum minore, necesse habent concedere conclusionem. Non video igitur quod minor possit habere calumniam, quin scilicet fratres, quantum est ex se, rite simpliciter et absolute possunt omnes vere poenitentes, et confessos, et voluntarie ad ipsos accedentes absolvere, quamquam maxime in ultimo casu praenotato 20
teneantur confessi fratribus et rite absoluti ab eis, proprio sacerdoti eadem peccata iterum confiteri, secundum modum quem determinabimus | in sequenti quaestione.

Qui ergo vult obviare ultimae et principali quaestioni in isto casu, specialiter | necesse habet resistere | re primo maiori principalis syllogismi 25
de qua est ista quaestio, aut scilicet ipsam negando, aut non concedere nisi cum determinatione scilicet, huiusmodi casum ultimum, aut qua-

ABCDEHIMS

3 modo praedicto] inv. M 3 membra] extra add. sed del. et exp. B 4 illorum] quorum sed in illorum corr. B 8 nec] neque I 9 discretionem] discretio non E 9 Quare...supponatur] om. (hom.) M 10 vera¹] veram M 10 et...vera²] om. (hom.) B 10 esse²] est M 11 Nec] Neque I 11 modo] f- (?) add. sup. lin. al. man. C 11 falsificare] (cf. J. F. NIERMEYER, *Mediae latinitatis lexicon minus*, p. 407: «falsificare: «3...to disprove, prove false»; cf. etiam *infra*, p. 165,34) glorificare ABCDHI clarificare S 12 enim omnino] inv. A 13 absolutus rite] inv. EM 16 necesse] conf., (necesse) sed del. et exp. et necesse sup. lin. A 19 possunt] possint M 19 et²] om. E 20 in] illo add. sed exp. A 21 teneantur] teneatur H 21 sacerdoti] sacerdotis sed in sacerdoti corr. B 26 ista] illa I 26 quaestio] om. C 26 aut¹] ut S 26 ipsam negando] i. m. I 27 huiusmodi] huius ABDEHIMS 27-28 quacumque] (cf. F. GRAFFIOT, *Dictionnaire illustré latin-français*, p. 1286: «quacumque: 2 par n'importe quel moyen») quaecunque BCDHI quemcumque EMS

4-5 Cf. *infra*, lin. 11-(165,)30. 22-23 Cf. *infra*, p. 196,65-(p. 197,)99.

cumque alium si aliquis occurrat, excipiendo, et etiam necesse habet resistere | medio per quod probatur, de quo est quaestio praecedens, et B 281
hoc secundum modum iam expositum in istis duabus quaestionibus.] Bad. 2

Breviter igitur dico, quod neque falsum neque erroneum est dicere quod vere poenitens etc. teneatur eadem peccata iterum confiteri. Ista enim indefinita in casu aut in casibus habet veritatem, propter quod universalis ei contradictoria necessario habet falsitatem, ut patet ex 35
supra determinatis. Habet autem praecipue veritatem in dicto quinto casu, et etiam in casu quo aliquis est oblitus poenitentiae sibi iniunctae propter causam necessariam, scilicet alicuius infirmitatis aut alicuius legitimae sollicitudinis, propter quod aut in toto aut in parte excusatur de oblivione: iste enim vere poenitens absolutus fuit ab eo qui | potuit, I 140^v
et rite | absolutus, quia vere et perfecte sacramentum poenitentiae circa C 208
ipsum est administratum. Et etiam forte in aliis casibus, in quibus scilicet oblitus est satisfactionis sive poenitentiae sibi iniunctae, aut per negligentiam, aut per incuriam aut per contemptum: vera enim dicitur poenitentia quae aliquando vera fuit, etsi postmodum cadat ab ipsa, in 45
peccatum recidivando, licet contrarium sensisse videtur GRATIANUS; etenim | si non possit dici omnino perfecta, quia deficit satisfactio, non M 8va
tamen propter hoc dicitur absolutio nisi rite facta, postquam satisfactio sit iniuncta et cum proposito implendi eam suscepta: quoad hoc enim est perfecta poenitentia secundum om-nes partes eius. Zucc.

Et sic in istis casibus minor est vera simpliciter, quia non excluduntur in maiori per aliquid po-|situm in ea, quia nec per hoc quod est vere S 254
poenitens — pro hora enim absolutionis talis poenituit vere —, nec per | hoc quod est rite absolutus, ut dictum est, nec ab eo, quod est ab eo E 204
qui potest.

ABCDEHIMS

28-30 et...quaestionibus] om. M 28 habet] habent sed in habet corr. S 31 igitur] ergo S 31-32 neque¹...quod] om. (hom.) E 31 neque²] nec I 31 neque²] nec I 35 supra] prae S 35 praecipue veritatem] inv. B 38 aut¹] dicit E 38 excusatur] excusabitur A 44 etsi] et sibi A 45 peccatum] ipsum B 45 recidivando] (cf. J. F. NIERMEYER, *Mediae latinitatis lexicon minus*, p. 886: «recidivare: ...to relapse into sin or crime»). 45 sensisse videtur] inv. EM 46 non possit] inv. E 46 perfecta...satisfactio] sup. lin. M 46 satisfactio non] satisfactionem A 47 hoc] quod sed exp. et hoc sup. lin. B 47 nisi] non BDEMS 51 est] universale add. E 53 nec] neque I 53 ab eo¹] per hoc M 53 eo¹] vel per id add. i. m. al. man. C 53 quod...eo] om. (hom.) A

30 Cf. *supra*, p. 138,1-164,23. 34-35 Cf. *supra*, p. 150,64-154,72. 45 Cf. GRATIANUS, *Decretum*, II, causa XXXIII, d. 1, c. 87 (ed. A. FRIEDBERG, I, p. 1184). 53 Cf. *supra*, p. 157,28-45.

Propter quod maior in quaestione proposita in istis casibus, vel aliquibus vel aliquo ex eis, et aliis consimilibus eis, si contingerent, neganda est simpliciter. Si vero dicta maior adhuc amplius specificetur in hunc modum quod scilicet confessus non obliviscatur satisfactionis iniunctae, nec | negligat eum implere, licet per huiusmodi specificationem alii casus excluderentur, non tamen dictus casus quoad eius tria membra praedicta; immo pro ipso falsa maneret, et neganda esset.

<AD ARGUMENTA>

Ad primum ergo adductum in hac quaestione in contrarium, quod dicere quia tenetur iterum confiteri, ponit sacramentum debere iterari, bene verum est.

Et quod assumitur, quod hoc est erroneum, dicendum secundum determinatam in quaestione praecedente, quod non est verum de sacramento poenitentiae nisi quoad eius | effectus principales; quo autem ad eius effectus secundarios regulariter potest iterari pro voluntate confitentis, sed non ex necessitate, nisi in casu obligationis factae circa confitentem, ut dictum est, vel forte in alio non adhuc excogitato, si aliquis contingere potest.

Argumentum ergo primum in oppositum concedendum est secundum praedeterminatam.

Sed argumentum secundum propter conclusionem potest concedi; dubia tamen est minor, sed de illa erit sermo in quaestione sequente.

ABCDEHIMS

55 vel] aut A 56 contingerent] contingerit A 57 dicta maior] inv. B 59 eum] eam CM 59 huiusmodi] huius ABDEHIS 60 excluderentur] excluderuntur sed in excluderentur corr. A 60 dictus] modus add. sed exp. S 60 casus] quintus add. EM 61 falsa] falso ABDEHIS 64 quia] quod DS 64 tenetur] teneretur S 64 iterum] iter. D 64 debere] habere E 66 Et] om. E 66 dicendum] quod add. BDIS 66-67 secundum...praecedente] om. M 67 quod] om. S 68-69 principales...effectus] om. (hom.) A 68 autem] om. ACH 71 excogitato] cogitato M 72 aliquis] aliquid A 76 sequente] praecedente ABC(sed in sequente corr. al. man.)DHI(sed del. et sequente sup. lin.)I

60-61 Cf. supra, p. 165,50-54. 63-64 Cf. supra, p. 147,5-(p. 148,)10. 66 Cf. supra, p. 148,7-8. 66-67 Cf. supra, p. 140,67-(p. 141,)74. 71 Cf. supra, p. 160,13-24. 73 Cf. supra, p. 148,11-15 75-76 Cf. supra, p. 148,16-19. 76 Cf. infra, p. 167,5-(232,)17.

QUAESTIO 24

UTRUM CONFESSI FRATRIBUS PRAEDICATORIBUS ET MINORIBUS VIRTUTE PRIVILEGII IPSORUM, TENEANTUR CONFITERI ITERATO SUO PROPRIO SACERDOTI PECCATA QUAE ILLIS FUERINT CONFESSI

5 | Circa tertium multiplici genere rationum pro fratribus arguebatur quod confessi eis virtute sui privilegii, non tenerentur eadem peccata quae fratribus sunt confessi, iterato confiteri proprio sacerdote.

Primo, ratione accepta ex parte confitentis sic. Peccata semel confessa iterum confiteri perfectionis est et consilii. Ad talia autem non debet nec potest aliquis obligari statuto aut praecepto. Ergo nemo | statuto aut praecepto potest obligari ad iterum confitendum peccata semel confessa. Sed non est ponendum quod confessi fratribus ex virtute privilegii ipsorum, teneantur eadem peccata suis sacerdotibus confiteri, nisi quia ad hoc sint obligati per illud statutum «Omnis utriusque sexus» etc., in eo quod ipsum videntur conservare verba privilegii in eo quod dicit: | «Volumus autem quod hi qui fratribus confitebuntur eisdem, suis parochialibus presbyteris confiteri saltem semel in anno, prout generale concilium statuit, nihilominus teneantur». Ergo etc.

Secundo ex parte sacramenti confessionis arguitur sic. Omnia sacramenta perfectam habent efficaciam in causando suum effectum super naturam propriam, dispositam ex virtute passionis Christi. Habens autem perfectam efficaciam in causando suum effectum circa aliud, si semel adhibeatur, eidem frustra iterato adhiberetur, quia nihil restat |

ABCDEHIMS

2-4 Utrum...confessi] (Cf. supra, p. 138,16-18). 5 rationum] rationem A 6 confessi] fessi sed con- sup. lin. E 6 sui] eius sed in sui corr. S 6 tenerentur] (cf. supra, lin. 2: «teneantur») teneretur A tenentur BCDEHIMS 7 confiteri] iter. E 8 accepta ex] iter. E 8 semel] simul sed exp. et semel i. m. I 9 perfectionis] perfectus M 9 nec] neque I 10 statuto] status A 11 confitendum] confitenda sed in confitendum corr. B 13 ipsorum] om. S 14-15 Omnis...sexus] subl. ADEM 14-15 Omnis...etc.] subl. BCHI 15 etc.] om. EM 15 videntur] videtur A 15 conservare] videntur add. B 16 Volumus...autem] subl. S 16-18 Volumus...teneantur] subl. DM 16-18 Volumus...Ergo] subl. A 16-18 Volumus...etc.] subl. BCEHI 19-20 Omnia...perfectam] perfectam omnia sacramenta AS omnia perfectam sacramenta D 21 naturam] intellectam (?) sed exp. et naturam sup. lin. I materiam M 22 suum effectum] suam efficaciam A 22 circa] contra M 22 si] sed M 23 frustra] iterato D

2-4 Cf. supra, p. 138,16-18. 14- 15 GREGOR. IX, *Decretales*, V, tit. 38, c. 12 (ed. A. FRIEDBERG, II, 887-888). 16-18 MARTINUS IV, *Bulla «Ad fructus uberes»* (Chart. Univ. Paris., I, p. 592 (n. 508)).

agendum, et in hoc etiam virtuti et dignitati sacramenti derogaretur, neque debet aliquid fieri quod sit in derogatione < m > sacramenti. Sed nullum sacramentum frustra debet alicui adhiberi; quare, semel adhibitum, nullo modo debet iterato adhiberi. Sed sacramentum poenitentiae iterato necesse esset adhibere, si necesse esset | iterato eadem confiteri. Ergo etc.]

Tertio idem arguitur ex parte confessoris sic. Si confessus fratri necesse haberet eadem peccata iterato confiteri proprio sacerdoti propter illam clausulam adiectam, «*Volumus autem*» etc., tunc nihil aut modicum potestatis in absolvendo esset fratribus concessum per illud privilegium, quia, ut videtur, non absolverent nisi sub conditione, scilicet si iterato proprio sacerdoti confiterentur. Consequens videtur falsum et inconveniens, quia papa per privilegia sua neminem intendit deludere neminemque deridere; nihil autem conferre aut modicum esset deludere et irridere. Ergo etc.

Quarto ex parte solius privilegii sic. Si fratres ex prima clausula sui privilegii plenam et liberam habent | potestatem confessiones audiendi, absolvendi, et satisfactiones iniungendi, et non est frustra adiecta illa clausula | «*Volumus autem*» etc., ergo per secundam clausulam non derogatur primae, sed potius e converso, cum ambae simul non possint perfecte in suo robore permanere. Inconveniens enim est | dicere quod sit frustra adiecta, et clarum est quod fratres ex prima clausula privilegii sui | habent plenam et liberam potestatem in praedictis: sic enim loquuntur verba privilegii de illis officiis: «*Quod ea libere valeant exercere, plenam damus et concedimus auctoritate praesentium facultatem*».

Probatio autem consequentiae est, quia, si in nullo secundae clausulae derogaretur, non esset fratribus concessa *plena et libera potestas* in

praedictis, quoniam non sequeretur plenus effectus, eo quod non sufficeret confessio eis facta nec | absolutio ab eis recepta, cum ea oportere iterare; oportere autem iterare si in nullo illi statuto contento in illa clausula derogaretur. Quare, cum consequentia tenet et verum est antecedens, verum est ergo et consequens, quod in aliquo derogatur secundae clausulae per concessionem factam fratribus in prima clausula, quia «*ex vero nihil sequitur nisi verum*», secundum regulam PHILOSOPHI. Sed non derogaretur in aliquo, si confessus fratribus teneretur iterato in aliquo confiteri proprio sacerdoti, secundum statutum contentum in illa clausula; ergo quoad hoc illi statuto per concessionem in prima clausula factam derogaretur. Non ergo confessi fratribus virtute privilegii ipsorum tenentur iterato eadem confiteri propriis sacerdotibus, etsi forte alia scilicet aut venialia, | quae non fuit quis fratri confessus, aut aliqua tunc oblita aut postmodum commissa, quia vana non potest esse secunda clausula, nec primae contrariari.

Quinto arguitur ad idem ex parte peccatorum quae fratribus confitentur, et privilegii simul, sic. Si concessio, facta fratribus in prima parte privilegii, in nullo derogaret statuto reservato in secunda clausula, omnino contraria esset secunda clausula primae. Consequens falsum est, quia hoc nullo modo intenderet summus pontifex. Falsum est ergo et antecedens.

Probatio consequentiae est, quia frater habens privilegium sic absolvit poenitentem et confessum sibi ab omnibus peccatis suis, quod post confessionem et absolutionem factam a fratre nulla habet peccata. Talis autem non tenetur omnino confiteri alteri, quod tamen implicat per

ABCDEHIMS

25-26 Sed...sacramentum] i. m. I 26 frustra debet] inv. C 26-27 quare...adhiberi] i. m. I 26 quare] quia M 31 peccata] om. ABDEHIMS 32 Volumus autem] subl. ADE 32 Volumus...etc.] subl. BCHIS 34 quia] quod D 35 iterato] itato S 35 confiterentur] confiteretur A 35 videtur] videretur A 37 deludere] neminem add. I 37 aut] iam add. M 40 audiendi] et satisfactiones iniungendi add. D 41 non] nunc sed in non corr. A 42 Volumus autem] subl. AD 42 Volumus...etc.] subl. BCEHIMS 42 autem] om. D ergo add. sed exp. B 43 possint] possunt D 46 sic] si ABC(sed in sic corr. al. man.)DEHIS 47 valeant] valeat E

32 MARTINUS IV, *Bulla «Ad fructus uberes»* (Chart. Univ. Paris., I, p. 592 (n. 508)). 42 Ibid. 47-49 Ibid. 51-(p. 169.)52 Ibid.

ABCDEHIMS

53 nec] non D 53 eis] eius M 53 ea] eam BCDEHIMS 54 iterare] itare S 54 nullo] illo A 54 illi] sibi M 55 Quare] Quia M 55 consequentia] vera M 55 tenet] om. I 60 in aliquo] om. M 61 illi] in sed exp. H 61 statuto] illi add. H 62 derogaretur] (cf. supra, p. 168,51) derogatur BCDEHIMS 64 quis] qui A 65 fratri] fratribus sed -bus exp. A 65 tunc] confessa add. sed exp. A 66 vana] om. D 66 esse] om. M 66 primae] prima A 67 ad] quod sed del. et ad sup. lin. al. man. C 67 confitentur] confiteretur D 68 privilegii] vel add. sed exp. B 68 simul sic] inv. B 68 concessio] confessio C 71 est] om. B 74 post] potest A 76 alteri] om. E 76 tamen] cum B

58 ARIST., *Anal. priora*, II, c. 2 (in ANON., *Auct. Arist.* (ed J. HAMESSE, 34,18); Transl. Boethii, rec. Flor. et Carn., p. 94,78; et Transl. Anon., p. 252,18-19; Iunt., I, f. 106B-D; 53b 7-8).

A 47vb
M 9rb
S 255rb

statutum illa clausula secunda. Aut si alteri | tenetur iterum confiteri post confessionem | factam fratri, ut dicit illa clausula, | ergo frater non absolvit ipsum, cuius tamen potestatem dat ei prima clausula. In aliquo ergo per secundam clausulam privilegii derogatur primae; sed non derogatur si confessus fratribus teneretur iterum proprio sacerdoti confiteri. Ergo etc.

H 256ra

Sexto arguitur idem ex parte | solum peccatorum, et hoc triplici ratione.

C 209ra

Quarum prima talis est. Nullus tenetur confiteri nisi peccata, et non nisi sua, secundum illud Psalmi, «*Confitebor adversum me iniustitiam meam Domino.*» Dicit scilicet «*in-iustitiam*» et «*meam*». Nec aliud requirit statutum reservatum in illa clausula «*Volumus autem*» etc., esto quod reservetur: | in ipso enim non dicitur nisi sic: «omnia sua solus peccata *saltem semel in anno confiteatur* proprio sacerdoti». Sed confessus fratri | omnia peccata quae prius habuit et erant, nec modo sunt, nec sua sunt, quia rite est absolutus ab eo qui potest, ut dicit prima clausula, dans ei in hoc potestatem. Ergo etc.

Zucc. 419rb

Secunda talis est. Si confessus fratri et ab eo rite absolutus tenetur iterum confiteri eadem peccata suo proprio sacerdoti, aut ergo ut peccator et habens peccata, aut ut non peccator nec habens peccata. Non primo modo, quia iam est immunis | et mundus ab omni peccato. Talis autem non est peccator, nec habens peccata. Non secundo modo, quia tunc mentiretur profitendo se in confessione peccatorem et peccata confitendo, cum diceret: «*Confiteor hoc vel illud peccatum meum*». Falsum ergo est antecedens, ut prius.

E 204va

Tertia talis. Si confessus fratri et ab eo absolutus iterum proprio sacerdoti confiteretur, et ab eodem de eisdem absolveretur, tunc, si a fratre fuisset absolutus, mentiretur sacerdos dicendo: «*Ego absolvo te ab istis peccatis tuis mihi a te confessis*», quia a nullo eum absolveret, quia nihil in illo esset absolvendum. Hoc autem omnino est inconve-

ABCDEHIMS

79 absolvit] obsolvit E 79 tamen] non B 81 derogatur] derogantur M 85 nisi] non I 85 peccata] sua *add.* M 87 et] *om.* B 88 Volumus autem] *subl.* BCDHIS 89 non] *om.* B 89 sic] sit A 90 peccata] peccatum D 91 nec] neque I 92 nec] neque I 93 dans] *i. m.* E 96 ut] *om.* D si *sed exp. et ut sup. lin.* C 97 immunis] cermus D 1 ergo] *om.* D 3 confiteretur] confitetur D 5 mihi] nihil ABD 6 esset absolvendum] *om.* I

86-87 Ps., XXX, 5. 87 Ibid. 88 MARTINUS IV, Bulla «*Ad fructus uberes*» (Chart. Univ. Paris., I, p. 592 (n. 508)). 90 Ibid.

niens, quod etiam sacramento salutis incidat mendacium. Inconveniens est ergo quod absolutus a fratre iterum absolvatur a suo sacerdote. Constat autem quod poenitens confessus fratri vere ab ipso absolvitur.

10 Constat etiam quod nullus tenetur ad hoc, ad quod sequitur inconveniens circa | sacramentum salutis. Confessus ergo fratri nullo modo tenetur confiteri eadem suo proprio sacerdoti. |

M 9va

Bad. 2

Septimo arguitur idem ex parte maiorum sacerdotum, et hoc duplici ratione.

15 Quarum prima talis est. Si statutum illud «*Omnis utriusque sexus*» semper in suo robore debet permanere, ergo confessus episcopo vel suo poenitentiario, denuo debet suo parochiali presbytero confiteri. Consequens falsum est. Ergo et antecedens. Si hoc ergo non est verum in confessione facta episcopo aut eius poenitentiario, multo fortius nec in confessione facta domino papae aut eius poenitentiariis, quales sunt fratres, cum auctoritate papae praedicta officia exercent.

Secunda talis. Episcopus non potest statutum illud generalis concilii infringere nec revocare. Sed tamen, si committat officium audiendi confessiones alicui, confessi illi non tenerentur eadem confiteri proprio sacerdoti, nec tamen per hoc intelligitur infringi dictum statutum. Ergo multo fortius | non tenentur ad hoc confessi illis, quibus papa committit. Non obstante ergo quod statutum salvatur in privilegio fratrum, confessi tamen ipsis non tenerentur eadem alteri, ut proprio sacerdoti, | confiteri.

B 282

S 255^r

30 Octavo arguitur ad idem ex parte ipsius statuti generalis concilii, «*Omnis utriusque sexus*», et hoc | duplici ratione.

D 178

Prima talis. Statutum non obligat quemquam ad | confitendum semel in anno suo proprio sacerdoti, nisi habuerit aliqua peccata infra illum annum, sive in illo commissa, sive in aliquo praecedentium. | Si ergo | aliquis per gratiam sibi datam a Deo, quae in rei veritate ei dare poterit,

I 141^rZucc.
H 256^r

ABCDEHIMS

7 etiam] in M 7 salutis] *om.* M 8 ergo] *om.* M 15-16 Omnis...sexus] *subl.* ABCDHIM 16 debet] *om.* D deberet S 16 suo] *om.* C 17 presbytero] praesororo D 18 falsum est] *inv.* M 18 verum] deum E 19 poenitentiario] praemario D 20 poenitentiariis] praemariis D poenitentiarius B 23 nec] neque I 23 tamen] tam D 24 tenerentur] tenentur ABEHS *vel* teneretur (?) CDI 24 proprio] *om.* D 28 tenerentur] tenentur ABCDEHS teneretur I 30 Octavo] Octavum B 31 Omnis...sexus] *subl.* ABCDEHIS 31 hoc] *om.* E 33 habuerit] habuit A 35 dare] dari M

15-16 Cf. GREGOR. IX, *Decretales*, V, tit. 38, c. 12 (ed. A. FRIEDBERG, II, 887-888). 31-32 Ibid.

custoditus sit per totum annum ab omni peccato tam veniali quam mortali, quemadmodum creditur virgo Maria custodita fuisse post partum filii Dei, ille per statutum illud generalis concilii non astringitur ad confitendum semel in anno suo proprio sacerdoti. Quare, cum absoluti a fratribus mundi ante oculos Dei sunt a peccatis illis, ac si nunquam ea commisissent, | tales ergo eadem ratione non sunt astricti per illud statutum ad confitendum semel in anno suo proprio sacerdoti, si tamen postmodum infra illum | annum citra communionem in die paschae nihilominus committant.

Secunda talis. Si clausula includens statutum illud dicatur restringere ad iterum confitendum, ut dictum est, hoc videtur esse contra intentionem | dantis privilegium et exprimentis causam sic: «*Ad uberes fructus etc.*», et infra: «*ut eo liberior et efficacius officia praedicationis et audiendi confessiones exercere valeant*». Quoniam per talem restrictionem multi a confessione retraherentur, quia multi vix possunt induci ad semel confitendum in anno, et sic non facerent uberes fructus, nec uberiores quam prius, immo steriliores, nec liberior nec efficacius exercerent | sua officia. Illud autem non intendit papa statuere, per quod homines a confessione retrahuntur. Non est ergo intentionis papae, quod propter conservationem statuti in dicta clausula confessi fratribus denuo teneantur confiteri propriis sacerdotibus.

Item. Arguitur pro fratribus quod privilegium praedictum exponendum est sic, quod confessi fratribus non teneantur iterum confiteri suis sacerdotibus quae confessa fuerint fratribus, quoniam, prout dicitur Extravaganti de verborum significatione, cap.^o «*Olim*», «*beneficia principum sunt interpretanda largissime*». Sed si exponeretur secundum

aliud modum, ut scilicet confessi fratribus tenerentur eadem suis sacerdotibus confiteri, strictissime exponeretur dictum privilegium. Ergo non secundum istum ultimum modum, sed secundum primum debet exponi.

Item. Prout colligitur Extravaganti eodem titulo, cap.^o. «*Abbate*», quando in privilegio est aliqua clausula quae potest habere plures | sensus, interpretanda est secundum illum sensum qui magis facit pro privilegiatis. Ergo, si illa clausula, «*Volumus autem*», etc., potest habere praedictos duos sensus, quorum primus magis facit pro privilegiatis, secundum illum est exponenda.

In oppositum arguebatur contra fratres.

Primo sic. Potestas absolendi in dicto privilegio non est commissa fratribus nisi sub conditione, sive cum obligatione circa confitentem, quod scilicet confitens confiteatur proprio sacerdoti omnia peccata sua totius anni, in quibus includuntur illa quae iam | confessa sunt fratri: ad hoc enim obligat statutum illud «*Omnis utriusque sexus*». Non stante ergo illa conditione sive obligatione, ut scilicet confiteatur semel | in anno etiam quae confessus est quis fratri, non est ratum quod factum est per fratrem. Hoc autem non esset verum, nisi teneretur sacerdoti suo illa confiteri. Ergo etc.

Secundo sic. In novo privilegio fratrum duo continentur. Quorum unum est in prima parte | privilegii, et est mere voluntarium tam ex parte confessoris quam ex parte confitentis, scilicet fratres posse audire confessiones, absolvere, atque poenitentias salutare iniungere, et confitentes fratres propter hoc posse adire, quod neuter illorum facit nisi velit, quia nec per statutum nec per privilegium ad hoc astringitur; secundum vero est in secunda parte privilegii, et est pure necessarium confitenti: scilicet ipsum confiteri in anno semel proprio sacerdoti

ABCDEHIMS

38 illud] *om.* M 39 Quare] Quia M 39 cum] tamen CEHS 43 illum annu] annum (f. 9vb) illum M 44 nihilominus] nihilomino ABCDEHIMS 44 committant] ergo etc. *add.* M 45 clausula] clam S 45 includens] includit D 46 est] de *add.* E 50 retraherentur] retrahentur ABCDEHIS 50 induci] reduci *sed in* induci *corr.* I 51 semel] se A 52 nec¹] ad *sed in* nec *corr.* (?) I 54 a confessione] ad confessionem A 54 retrahuntur] retrahantur M 55 confessi] confessim D 58 fratribus quod] *om. sed quod sup. lin.* E 58 privilegium praedictum] *inv.* M 59 quod] *om.* E 60 fuerint] fuerunt M 61 Olim] *subl.* ABCDEHIM 62 principum] principium A

47-49 MARTINUS IV, *Bulla* «*Ad fructus uberes*» (*Chart. Univ. Paris.*, I, p. 592 (n. 508)). 60-61 GREGORIUS IX, *Decretales*, V, tit. 40 (de verb. sign.), c. 16 (ed. A. FRIEDBERG, II, 916).

ABCDEHIMS

67 Abbate] *subl.* ABCDHIMS 69 clausula] vero *add.* D 69 Volumus autem] *subl.* ADEM 69 Volumus...etc.] *subl.* BCHIS 70 habere] dicere E 70 praedictos duos] *inv.* M 70 facit] quod *add.* BDI(*sed exp.*)S 74 circa] contra M 75 confitens] *om.* S 75 sua] *sup. lin.* M 76 fratri] fratribus E 77 Omnis...sexus] *subl.* ABCDEHIMS 78 scilicet] *om.* S 80 esset] est I 82 novo] *om.* A 83 unum] primum B 83 voluntarium] volunta *sed in* voluntarium *corr.* M 89 in...semel] semel in anno B 89 semel] *om.* I 89 sacerdoti] *om.* E

67-69 Cf. *Ibid.*, V, tit. 40 (de verb. sign.), c. 25 (ed. A. FRIEDBERG, II, 922-923). 69 MARTINUS IV, *Bulla* «*Ad fructus uberes*» (*Chart. Univ. Paris.*, I, p. 592 (n. 508)). 77 Cf. GREGOR. IX, *Decretales*, V, tit. 38, c. 12 (ed. A. FRIEDBERG, II, 887-888).

secundum statutum generalis concilii. Inde sic, <Causa> XIV^a, q. 1^a, 90
cap°. penultimo et ultimo dicitur: «*Si uti consilio nolueris, minus bonum
adipisceris, sed malum non perpetrabis*». «*Quod autem praecipitur,
imperatur, et quod imperatur necesse est fieri, et si non fiat, poenam
habet*», ut dicit alius canon. Qui ergo facit primum dictorum, quod est
voluntarium, nihil minus poenam meretur, nisi simul faciat et secun- 95
dum, quod est necessarium. Quod non esset verum nisi, facto volun-
tario, adhuc teneretur ad illud necessarium. Ergo etc.

D 179ra Tertio sic. Dominus papa in prima | clausula privilegii, exponendo
rationem sive causam ipsius concessionis, dicit: «*Attentae considera-
tionis faciem convertentes ad fructus uberes quos in agro dominico,
praedicando verbo pariter et exemplo, confessiones audiendo etc. plenam
damus et concedimus*» etc. Fuit ergo finalis causa concessionis | huius
privilegii factae fratribus, ad quam summus pontifex in concedendo
ipsum aspexit, «fructus uberes», non tam quos fratres hactenus in agro
dominico prodixerunt, quam quos in futurum sperantur, Deo aus- 5
pice, producturi. Nunc autem | ita est, quod, si confessi a fratribus |
non reverterentur ad suos proprios sacerdotes, eadem ipsis confitendo
quae iam confessi | sunt fratribus, etsi in dictis | officiis exercendis
fructus proferrent, illi tamen simplices essent respectu illorum quos
proferrent, si reverterentur ad suos proprios sacerdotes, eadem ipsis 10
confitendo, quia, ut dicitur «*De poenitentia*», dist. 1^a, in cap°. «*Quem
poenitet*»: «*Laborat mens patiando erubescitiam, et quoniam in vere-
cundia magna est poena, qui erubescit pro Christo, fit dignus misericordia.*
Unde patet quod, quanto pluribus confitebitur in spe veniae turpitudinem

ABCDEHIMS

93 et¹] om. EM 93 quod] autem add. M 94 primum] istorum add. C 96 esset]
est S 98 clausula] causa ABCDEHIS 99 Attentae] Attende ABC (sed in Attentae
corr. al man.) DEHIS 00 convertentes] convertentis D 1 verbo] om. C 5 quos]
quod I 5 futurum] fructum BDIS 5-6 auspice] scr. sed in aspice mut. H aspicere
A 6 a] lac. C 9 fructus] fructos D 9 tamen] cum BD 10 proprios] prios
(sic) A primos BCDEHI 11 in] 3° D 11-12 Quem poenitet] subl. ABCDEHIMS
13 magna est] inv. E 14 in] se add. sed del. A 15 facilius] se add. sed exp. H

91-93 GRATIANUS, *Decretum*, II, causa XIV, q. 1, c. 3 (ed. A. FRIEDBERG, I, 733; PL 187, 955B). 92-94 *Ibid.* 99-2 MARTINUS IV, *Bulla* «*Ad fructus uberes*» (*Chart. Univ. Paris.*, I, p. 592 (n. 508)). 12-(p. 175.) 17 GRATIANUS, *Decretum*, II, c. XXXIII, q. 3 (De poenitentia), dist. I, c. 88 (ed. A. FRIEDBERG, I, 1188; PL 187, 1560B-C); etiam Ps.-AUGUST., *De vera et falsa poenitentia*, c. 10 (PL 40, 1122); etiam HENR. DE GAND., *Quodl.* X, q. 1 (ed. R. MACKEN, p. 28, 18-21; ed. 1518, f. 399vR; ed. 1613, II, f. 135va); cf. *supra*, p. 139,34-35.

15 *criminis, tanto facilius | consequetur misericordiam remissionis. Ipsi enim* I 141rb
*sacerdotes plus iam possunt proficere, plus confitentibus facere: quibus
enim remittunt, remittit Deus*. Et vide quod dicit: «*plus possunt pro-
ficere, plus confitentibus facere*», ecce fructus uberes. Quare, cum causa
concedendi privilegium observari debet, et dicta causa huius privilegii
20 non sic servatur si confessi fratribus non revertantur, iterum confitendo
eadem proprio sacerdoti, quam si re-vertantur, debent ergo reverti. H 256^{vi}

Quarto sic: Si sufficeret semel in anno confiteri sacerdoti aliqua quae
quis habet confitenda pro tempore confessionis, ita quod non omnia
totius anni integraliter, tunc confessus illi qui haberet confitenda in
25 crastino paschae, posset confiteri libere per totum | residuum anni S 256ra
cuicumque vellet, non revertendo ad suum proprium sacerdotem. Hoc
autem falsum est, quia esset illusio statuti. Non ergo sufficit | aliqua
confiteri proprio sacerdoti, sed omnia totius anni. Cum ergo privile-
gium fratrum reservat statutum, non obstante privilegio, confessus
30 fratri omnia peccata sua totius anni, sive confessa sive non confessa
debet suo proprio sacerdoti confiteri. Bad. 27

<SOLUTIO>

Dicendum quod quaestio ista iuris est, et potius pertinet ad iuristas,
qui vim papalium rescriptorum sive privilegiorum, et clausularum in
35 ipsis positarum, ex regulis super hoc in iure conscriptis cognoscere
debent, quam ad theologos, qui proprie | non debent considerare in M 10va
quaestionibus iuris, nisi quod pertinet ad ius divinum et naturae. Verum
faciendo quod in me est, quia clausula illa inserta privilegio fratrum,
«*Volumus autem*» etc., tamquam dubia in proposito proposita est sub
40 forma quaestionis, et a pluribus dubia censetur, licet forte, inspecta
virtute verborum ipsius privilegii, non debeat dubia censi, dico, quod
duplici intentione potest responderi ad quaestionem istam: una videli-

ABCDEHIMS

15 consequetur] consequatur M sequetur I 15 misericordiam] veniam S 16 plus]
iter. B 17 remittunt] remittuntur B 19 concedendi] condendi ABDEIMS
19 huius] huiusmodi C 23 non omnia] inv. B 24 qui] quae C 25 posset] posse
D 26 cuicumque] cuiuscumque A cuius B cum S 30 fratri] frater DS 31 con-
fiteri.] Ad hoc add. I 33 est] scr. sed exp. A 34 papalium] papilium B
34 rescriptorum] scriptorum I 34 sive] et BCDEHIMS 35 in iure] om. A 38-42
in...dubia] om. (hom.) E 38 inserta] incerta BDES 39 Volumus autem] subl.
AE 39 Volumus...etc.] subl. BCDHIS 41 verborum] verbo sed in verborum corr.
al. man. E 41 ipsius] ipsi ABCDEIS 41 debeat] debent BCDEHIS

17-18 *Ibid.* 39 MARTINUS IV, *Bulla* «*Ad fructus uberes*» (*Chart. Univ. Paris.*, I, p. 592 (n. 508)).

B 282^{vb}C 209^{vb}M 10vb
A 48va
E 205rb
D 179rb
Zucc. 420rb

cet, intendendo ius declarare sive interpretari, alia vero, intendendo in dicto dubio opinionem quae magis videtur probabilis ac consona rationi atque verbis privilegii, exponere, et opinionem contrariae sine praeiudicio cuiuscumque praeferre. Quorum primum praesumptuosum esset, et «*os in caelum ponere*», et sibi potestatem | *ius interpretandi* ascribere, quod eius solius est cuius est condere, ut dicitur Extravaganti de sententia excommunicationis «*Inter alia*», quod nec alicui alii licitum est. Secundum vero est studiosum, et veritatem humiliter investigare, quod licitum est scholasticis, tam doctoribus quam auditoribus, etiam circa rescripta papalia, et etiam circa illa contraria opinari, donec ab eo «*unde ius prodit, interpretatio quoque procedat*», ut manifeste exprimitur in dicta decretali «*Inter alia*», aut expresse fuerit eis inhibendum. Nunc ergo, quia nondum nobis inhibita sunt haec et talia circa dictum privilegium fratribus concessum, licitum est nobis circa ipsum quoad propositam quaestionem contraria opinari, quousque in hoc quod circa hoc forte est dubium, certificata sit summi pontificis intentio, quam ex tunc illibatam custodiamus totisque viribus defendemus. Iterum ergo id quod nobis certius ac tutius videtur, tam | ex ratione quam ex forma verborum privilegii, tenere curabimus, et hoc, non tangendo | principaliter quid iuris est in dicta | quaestione, sed quid facti est | circa eam. Non quid facti quoad intentionem domini papae, quid scilicet ipse intendat per verba | pri-|vilegii, sed quid facti quoad me ipsum: quid scilicet ego essem facturum si sub praedicta forma verborum de «*audiendo confessiones, absolvendo, et poenitentias iniungendo*» mihi esset facta commissio, sive simplici verbo a meo episcopo, sive per simile privilegium a summo pontifice, et quid consulerem alii

ABCDEHIMS

46 praeiudicio] praepudicio A 48 quod] scilicet *sed exp. et quod sup. lin.* I 49 Inter alia] *subl.* ABCDEHIMS 49 nec] neque I 52 etiam¹] et M 54 decretali] Extravaganti *add. i. m.* E 54 Inter alia] *subl.* B C E M 56 circa] contra M 57-58 in hoc] nihil B 58 circa] contra M 59 illibatam] illi beatam E 59 totisque] totis I 60 Iterum] Interim B C D H I S 61 forma] *om.* M 61 tenere] *tuenere sed in tenere corr.* S 62 quid] quod D 62 quid] (cf. «quid» in lin. sequentibus) quod ABCDEHIMS 63 facti¹] esset *add. sed exp.* A 63 Non quid] Numquid ABC(*sed in Non quid corr. al. man.*) DEHIMS 63 quoad] ad ABCDEHIS 68 verba] sui *add. M* 64 confessiones] audiendo *add. A* 67 simplici] duplici *sed in simplici corr.* S 68 simile] consimile C E M 68 privilegium] sive per simile (verbo *add. sed exp.*) privilegium *add. S* 68 consulerem] consimulerem A consulere *sed in consulerem corr.* M

47 Ps., LXXII, 9. 47-49 GREGORIUS IX, *Decretales*, V, tit. 39 (De sententia excommunicationis), c. 31 (ed. A. FRIEDBERG, II, 902). 53 *Ibid.* 66-67 MARTINUS IV, *Bulla «Ad fructus uberes»* (Chart. Univ. Paris., I, p. 592 (n. 508)).

cui tale privilegium concessum est, si meum super hoc consilium affectaret, quemadmodum nuper super eadem quaestione a coetu plurium episcoporum, utpote 13, quorum duo erant archiepiscopi, petatum fuit a collegiis magistrorum regen-|tium Parisius in facultatibus theologiae et decretorum, quid ipsi sentirent.] S 256^r
Bad. 2

Dico igitur, diligenter inspecta secundum mihi | datam a Deo indus- H 257
triam, forma verborum, situ atque ordine clausularum in dicto privilegio, necnon et virtute earum, quod, si privilegium unum tale, quale est illud concessum fratribus, mihi esset concessum a summo pontifice, non auderem eo uti audiendo confessiones, absolvendo, et poenitentias iniungendo, nisi exhortando eos quos audirem, secundum gratiam mihi datam a Deo diligenter et efficaciter ad hoc, ut semel in anno saltem confiterentur suo proprio sacerdoti omnia peccata sua, et hoc tam mihi confessa quam non confessa, per totum annum integrum perpetrata, cum hoc eos praemuniendo quod mortaliter peccarent si hoc agere contemnerent, et quod potestatem eos absolvendi nullo modo haberem, non propter aliquem defectum in me, sed in ipsis, si in confitendo mihi non haberent in proposito, postmodum confitendi | eadem | iterato suo proprio sacerdoti. Unde si percipere possem aliquem non habentem tale propo-|situm, nullo modo eum ad confessionem reciperem. | Ad hoc autem sentiendum me movet quia, quantum mihi et quam pluribus aliis apparet ex verbis ipsius privilegii, summus pontifex in omnem eventum vult statutum illud «*Omnis utriusque sexus*», conservari per illam clausulam «*Volumus autem*», insertam in privilegio, non obstante licentia concessa in priore parte privilegii: aliter papa frustra illam clausulam apposuisset, quod stultum est credere.

95 Postquam autem clarum est quod statutum illud, in dicta clausula

ABCDEHIMS

70 super eadem] *inv.* E 71 13] 4 AS 73 quid] quod S 73 sentirent.] Ad hoc *add. I* 74 Dico igitur] *inv.* I 74 diligenter] *om.* I 75 forma] formam C 77 esset] esse M 81 confiterentur] confiteretur A 81 hoc] haec M 81 tam] tamen E 82 quam...confessa] *om. (hom.)* B 83 cum] *om.* D 83 quod] quam B 84 contemnerent] contemnerentur S 84 eos absolvendi] *inv.* S 85 aliquem] aliquod I 86 eadem] peccata *add. S* 87 percipere] percipe A 87 tale] talem S 89 sentiendum] sciendum AB 89 me movet] *inv.* M 89 quia] quod C 89 quam] *i. m.* C 91 vult] falsa *add. sed exp.* H 91 Omnis...sexus] *subl.* CM 92 Volumus autem] *subl.* ABCDHIMS 92 autem] etc. *add. S* 93 aliter] enim *add. M* 95 autem] *om.* A

91 Cf. GREGOR. IX, *Decretales*, V, tit. 38, c. 12 (ed. A. FRIEDBERG, II, 887-888). 92 MARTINUS IV, *Bulla «Ad fructus uberes»* (Chart. Univ. Paris., I, p. 592 (n. 508)).

I 141va

implicitum, tenendum est quoquo modo, non poterit restare de dubio nisi quomodo tenendum sit: an scilicet ita, ut in aliquo ei derogetur per concessionem factam fratribus per praecedentem clausulam, ut per | hoc confessi fratribus, etsi teneantur confiteri semel in anno proprio sacerdoti, prout statuit generale concilium, non tamen illa quae quis 00 fratribus confessus est, sed aliqua alia, quod intendunt fratres, ut tactum est in obiectis pro eis adductis; an vero ita, ut statuto illi in nullo derogetur per concessionem factam fratribus, ut secundum hoc confessi fratribus teneantur confiteri suis presbyteris saltem semel in anno omnia peccata sua totius anni, quod intendunt tenere domini 5 episcopi praedicti nisi | summus pontifex super hoc aliud declaraverit faciendum, secundum quod publice erant protestati coram magistris theologiae et decretorum, uno loquente pro omnibus et omnibus aliis consentientibus, prout replicavit unus archiepiscoporum existentium inter eos, nullo contradicente. 10

Zucc. 420^{va}E 205^{va}M 11^{rb}C 210^{ra}S 256^{va}H 257^{vb}A 48^{vb}Bad. 279^{vz}

In hoc autem dubio tali, quali illud procul dubio intelligo, teneo atque sentio, et similiter alii consulerem intelligendum, tenendum, atque sentiendum usque ad | declarationem saltem summi pontificis, quod ex forma verborum privilegii magis ac verisimilius iudicio rectae rationis | apparet fuisse summi pontificis intentionem in condendo | ipsum, quae 15 regulae iuris canonici indicant, amplius fore tenendum, et specialiter cum aliquod dubium | oritur in privilegio, nec est dubitandum quin hoc summus pontifex | velit interim teneri, et quin ipse in sua declaratione | indicaret esse tenendum, nisi esset aliqua alia causa, quae rationabiliter deberet movere animum eius ad statuendum de novo contrarium. | 20

ABCDEHIMS

97 quomodo] a modo *sed in quomodo corr.* M 97 tenendum] *om.* A 98 fratribus] (cf. *lin. sequenti*) etsi teneantur *add. sed exp.* A 00 generale] generalium *sed in generale corr.* A 00 non] *iter.* E 00 obiectis] *i. m.* E 2 adductis] aductis A 2 illi] illo *sed in illi corr.* A 6 nisi] quod *add.* A 6 super...aliud] aliud super hoc C 6 aliud declaraverit] *inv.* S 6 declaraverit] declaravit A 7 secundum] *om.* A *lac.* B 7 protestati] processati A 8 theologiae] *om.* S 9 unus] *om.* A 9 archiepiscoporum] arepiscoporum *et archiepiscoporum i. m.* E 12 sentio] consensio M 12 consulerem] (consil' em) A 12 atque] intelligendum *add. sed exp.* A 13 sentiendum] sciendum A 14 verisimilius] verisimilis D 14 iudicio] iudicem H videre S video A 15 condendo] (cf. F. GAFFIOT, *Dictionnaire illustré latin-français*, p. 380: «condo...ere: l *leges* rédiger des lois»). 15 ipsum] quod *add.* ABCDEHIMS 16 indicant] iudicant ABCDEHIMS 16 fore] forte M 17 Nec] Neque I 19 indicaret] (cf. *supra*, *lin.* 16) iudicaret BCDEHIMS

1-2 Cf. *supra*, p. 169,62-66.

Dico igitur absque praeiudicio, quod non videtur mihi esse tenendum aliud quam quod et domini archiepiscopi et episcopi, duces nostri et gregis Christi, iudicaverunt esse tenendum.

- In quo et totum collegium decretorum ipsis consensit. Interrogatum | B 283
25 enim quid ipsum super hoc sentiret, an scilicet episcopi in sentiendo et dicendo, se velle tenere et esse tenendum, nisi dominus papa declararet aliud esse tenendum, quod unus illorum proposuit pro omnibus ut dictum est, <errassent>, deliberato consilio respondit unus magistrorum dicti collegii decretorum pro omnibus, ipsos sentire quod in hoc nullatenus | errassent. Erat autem dictum illud episcoporum, prout D 179
30 recolo, quoad propositum articulum in summa tale, quod videlicet in praedicto dubio tenerent, nisi dominus papa in eo aliud esse tenendum declararet, quod omnia peccata per totum annum commissa quilibet subditus tenetur confiteri suo sacerdoti parochiali, licet aliqui dicerent eos in hoc errasse. Super quo consulebant collegia magistrorum in theologia et decretis. Et responderunt decretistae consulti concorditer, dicentes eos in hoc nullatenus errasse, ut dictum est. Quod etiam rationabiliter, quantum intueor, mihi visum est, tam ratione accepta ex iudicio rectae intelligentiae secundum formam verborum privilegii,
40 quam accepta ex regulis canonicis. Ratio accepta ex iudicio rectae intelligentiae secundum formam privilegii verborum haec est: certum est enim secundum iam dicta, quod per illam clausulam «*Volumus autem*» etc., | insertam in privilegio fratrum, dominus papa vult conservare statutum generalis concilii «*Omnis utriusque sexus*» etc., et ab
45 omnibus teneri in omnem eventum.

ABCDEHIMS

21 Dico...praeiudicio] Absque igitur praeiudicio dico I 22 quam quod] quamquam A 22 et¹] *om.* M 22 archiepiscopi] arepiscopi E 23 Christi] christiani M 23 tenendum] In quo esse tenendum *add. sed del.* M 24 consensit] consentit S 27-28 pro...est] ut dictum est pro omnibus M 29 omnibus ipsos] ipsos omnibus *sed signis inv.* A 29 sentire] *om.* A 30 errassent] errasseret H errasserem A 31 quod videlicet] *inv.* C 32 tenerent] reverent B 35 eos in hoc] in hoc eos M 40 canonicis] canonis ABCDEHIS 40 accepta] excepta E 41 formam privilegii] privilegii formam *sed signis inversionis inv.* S 41 privilegii verborum] *inv.* M 41 verborum...est] haec est verborum *sed signis inversionis inv.* A 41 haec] hoc BDHMS 42-43 Volumus autem] *subl.* AD 42-43 Volumus...etc.] *subl.* BCHIMS 43 insertam] insertum H 44 Omnis...sexus] *subl.* AM 44 Omnis...etc.] *subl.* BCDIS 44 etc.] *om.* I 44 et] *om.* E

27-28 Cf. *supra*, p. 178,8-9. 37 Cf. *supra*, *lin.* 24-30. 42 Cf. *supra*, p. 177,89-94. 42-43 MARTINUS IV, *Bulla «Ad fructus uberes»* (*Chart. Univ. Paris.*, I, p. 592 (n. 508)). 44 Cf. GREGOR. IX, *Decretales*, V, tit. 38, c. 12 (ed. A. FRIEDBERG, II, 887-888).

Zucc. 420vb

Quo supposito, pono casum et arguo. Si in omnem eventum statutum illud ab omnibus debet teneri, non obstante privilegio fratrum, ergo debet observari ab illo qui per totum | annum integrum non est confessus aliquid suo proprio sacerdoti, si in die paschae statim ante communionem percipiendam vere poenitet et confitetur integre omnia peccata sua fratri, et absoluitur per ipsum ab omnibus perfecte, ita quod in rei veritate nullum manet peccatum in ipso. Sed nullo modo potest conservari ab isto statutum illud, nisi proprio sacerdoti parochiali confiteatur peccata sua commissa infra annum illum, si qua commisit, quia ad illa obligat specialiter, eo quod ad semel confitendum quolibet anno obligat, sed per positionem iste non potest confiteri aliqua commissa infra annum, nisi iterum confiteatur iam confessa, quia omnia sunt confessa. Ergo in isto casu tenetur iterum confiteri confessa, aut ergo aliqua tantum aut omnia. Et in hoc casu non sufficit confiteri aliqua in speciali ex iam confessis et alia in generali, dicendo quod haec et alia fratri confessus est et ab eo absolutus, quia ipsum expresse statutum obligat non | solum ad confitendum | peccata sua aliqua, sed | omnia, nullum specialiter determinando, quare non plus aut minus | obligatur sic confitens ad confitendum virtute illius statuti suo sacerdoti semel in anno unum peccatorum commissorum infra illum annum, quam aliud aut alia, qua ratione ergo ille in proposito casu tenetur confiteri proprio sacerdoti unum ex iam confessis, et singula alia. Aut | ergo omnia, aut nullum. Sed non nullum, ut iam ostensum est. Ergo omnia iam confessa tenetur in hoc casu proprio sacerdoti iterum confiteri.

Bad. 280^{rz}C 210rb

Patet ergo, quod sub illa distributione contenta in praecepto statuti, «omnia peccata sua» | continentur omnia peccata commissa infra

ABCDEHIMS

46 statutum] statum D 47 illud] aliud M 47 debet teneri] teneri debet *sed signis inversionis inv.* B 47 non est] fuit *sed exp. et non est sup. lin.* M 49 si] sed M 50 percipiendam] participanda *sed exp. et percipiendam sup. lin.* M 53 conservari] observari S 53 illud] *om.* S 54 annum] istum *add.* B 54 illum] *sup. lin.* M 55 obligat] obligati H 56 positionem] (cf. *supra*, lin. 46: «pono casum») rationem M 57 nisi] ubi M 59-60 tantum...aliqua] *om. (hom.)* A 59 Et] *om.* D 61 haec] hoc ADHIS hic E 63 quare] quia M 63 non] aut ABDS 72 continetur...peccata] *om.* S 72 peccata] sua *add.* M 72 commissa] confessa B

68-69 Cf. *supra*, p. 177,88-94. 72 Cf. GREGOR. IX, *Decretales*, V, tit. 38, c. 12 (ed. A. FRIEDBERG, II, 887-888).

annum, etiam | si fuerint confessa, ita quod esse confessa non subtrahit ipsa ab illa distributione. Et non est dubium quin pari ratione et evidentiore continentur sub ipsa non confessa. Et si sic, sive habeat peccata commissa infra annum, quorum quaedam sunt confessa, quaedam non, sive quorum nullum est confessum, sive quae omnia | sunt confessa, in omnem eventum vel omnia primo modo, vel omnia secundo modo, vel omnia tertio modo, cadunt per obligationem ad confitendum sub distributione illa contenta in statuto. In omnem ergo eventum quaecumque confessa sunt fratri, tenetur omnis utriusque sexus iterato proprio sacerdoti confiteri, non obstante fratrum privilegio, aut confessione sive absolutione impensa per ipsos virtute illius privilegii. | Dico regulariter, quia certum est quod in casibus potest subditus alteri quam sacerdoti parochiali confiteri, ita quod illa quae aliquando confitetur, | non tenebitur iterum dicto parochiali sacerdoti confiteri.

Si vero ad praedictam rationem quis respondeat, dicendo quod «ex illa ratione non concluditur quod aliquis teneatur prius confessa iterum alteri confiteri, quia in casu praedicto frater non deberet audire confessionem talis, quia videretur in hoc fieri praeiudicium sacerdoti, nec privilegium perfecte servaretur»,

hoc non valet quia, qua ratione frater ex privilegio habet potestatem audiendi confessiones | in quocumque alio tempore, eadem ratione et in tempore casus praedicti, quia privilegium circa tempus audiendi confessiones nihil determinat aut distinguit; si ergo in tali tempore non debet frater audire, ergo nec in alio praecedenti; aut e converso, si in alio potuit, et in isto potest.

Nec valet ratio quod «in hoc praeiudicaretur sacerdoti, nec privilegium servaretur», quia confitendo sacerdoti iam confessa fratri, quae absque dubio potest confiteri iterum absque derogatione sacramenti, ut

ABCDEHIMS

73 ita...confessa] *om. (hom.)* M 74 ipsa] iram A 77 quae] non M 79 modo] mo B 80 confitendum] conficiendum S 80 in] sub A 81 confessa sunt] *inv.* M 84 illius privilegii] *inv.* A 84 Dico] quod *add.* M 84 quia] est *add. sed exp.* S 84 certum] est cum B 85 quod] ut A 86-87 sacerdoti confiteri] *sed signis inversionis inv.* S 89 quod] quia M 90 alteri confiteri] *inv.* C 90-91 confessionem talis] confessiones tales A 91 videretur] videtur IS(*sed in videretur corr.*) 91 in hoc] nihil D 91 nec] neque I 94 confessiones] *om.* E 94 quocumque] loco *add.* B 97 nec] iter. S neque I 99 nec] neque I 1 iterum] *om.* S

1-2 Cf. *supra*, p. 177,95-(p. 178.)10.

- habitu est supra et adhuc videbitur infra, nullum praeiudicium fieret sacerdoti, et perfecte privilegium servaretur.]
- Bad. 280ra M 12ra Si vero | aliter dicatur, quod «sic confessus, cum nulla peccata habeat, non tenetur sacerdoti confiteri, sed debet se ei repraesentare et dicere: «Domine, confessus sum et nullius mihi conscius sum»»,
- B 283vb hoc non valet, quia privilegium ex-|presse dicit quod «*hi qui confitebuntur fratribus*, teneantur *confiteri suis* sacerdotibus *parochialibus* secundum *statutum* illud «Omnis utriusque» etc.»; sed sic dicere, non est confiteri; quare etc.
- H 257vb S 257ra Si autem | dicatur, quod «per statutum illud non obligatur nisi ad confitendum peccata quae habet tempore | quo confiteri debet, sed modo praedicto confessus non habet peccata»,
- hoc non valet, quia, licet non habeat peccata ipsum inficientia, habet tamen alio modo sufficientia ad confitendum et praecepto Ecclesiae satisfaciendum, ut infra videbitur.]
- Bad. 280^{rc} E 206ra Si autem adhuc aliter dicatur, quod «licet sic confessus fratri teneatur sacerdoti parochiali eadem quae confessus est, | iterum confiteri, ex hoc tamen non sequitur, si confessus fratri in tali tempore determinato teneatur ea de quibus est confessus, iterum confiteri, quod simpliciter in quocumque tempore fuerit quis fratri confessus, similiter teneatur ea de quibus est confessus, iterum confiteri, immo est processus a 'secundum quid' ad 'simpliciter'»,
- hoc non valet propter id quod iam dictum est, quia scilicet, quia ratione tenetur quis pro tali tempore ea quae confessus est, iterum confiteri, eadem ratione et pro alio tempore. Quia enim circa hoc privilegium nihil determinat aut distinguit, ut prius dictum est, eadem

ABCDEHIMS

5 non] nec *sed in non corr.* M 5 tenetur] teneatur S 5 sacerdoti confiteri] *inv.* B 7 quia] per quod A 8 suis] propriis *add.* S 9 Omnis utriusque] *subl.* AM 9 Omnis...etc.] *subl.* BCDEHIS 9 sed] et C 10 confiteri] *om.* B 10 Quare] Quia M Ergo A 11 autem] vero ABDIS 14 non] enim M 14 inficientia] insicientia A 15 tamen] cum B 15-16 et...satisfaciendum] *om.* H 18 eadem quae] *inv.* A 19 non] *i. m.* B 19 sequitur] quod *add.* ABCDEHIMS 21 confessus] qui *add.* ABC(*sed del. et exp. et quin i. m. et vel quod add. i. m. al. man.*) DEHIS quod *add.* M 21 similiter] consimiliter M 22 confiteri] -iteri *sed confiteri i. m.* E 22 a] ad DE 27 prius] post M

2 Cf. *infra*, p. 201,8-(p. 202),36. 7-9 MARTINUS IV, *Bulla «Ad fructus uberes»* (Chart. Univ. Paris., I, p. 592 (n. 508)). 9 Cf. GREGOR. IX, *Decretales*, V, tit. 38, c. 12 (ed. A. FRIEDBERG, II, 887-888). 16 Cf. *infra*, p. 200,62-(p. 201),7. 24 Cf. *supra*, p. 181,93-98. 27 Cf. *Ibid.*

- est obligatio, et aeque simpliciter est eadem ratio respectu huius temporis et cuiuslibet alterius ad iterum confitendum sacerdoti, quocumque tempore fratri fuerit confessus. Et sic obligatio pro tempore isto et pro quocumque alio simpliciter est, et non secundum quid, et simpliciter absolvenda in aliquo tempore sequenti. Quod si non absolvat infra annum, transgreditur statutum, et nihilominus adhuc manet obligatus ad solvendum in anno sequenti, | et tanto magis peccat | quanto diutius exspectat. Et sic patet quod non est 'secundum quid' et 'simpliciter' in processu, immo est processus a parte in modo ad concludendum conclusionem indefinitam, dicendo: «Tenetur pro tempore isto; ergo tenetur»; et est processus a simili ad concludendum conclusionem universalem, dicendo: «Tenetur pro | tempore isto; ergo tenetur pro quocumque alio,» sicut si dicatur: «Iste tenetur modo diligere Deum; ergo tenetur pro quocumque tempore». | Unde, quod talis tenetur modo confiteri solum confessa et non alia, hoc est quia, cum obligatus sit ad confitendum omnia quae commisit per totum annum, non commisit autem aliqua postquam confessus est fratri, ideo accidit quod in tali casu tenetur confiteri solum confessa; et similiter, si diu antequam confitetur sacerdoti, confessus fuisset fratri, et postea aliqua commisisset, quia obligatus est ad confitendum omnia, tenetur confiteri non solum confessa, sed etiam non confessa quae postea commissit. Unde ad hoc virtute obligationis praedictae per se tenetur, quod omnia quae commisit per totum annum, suo sacerdoti confiteatur; quod autem aliquando confiteri tenetur solum confessa, quandoque autem non confessa, hoc accidit, ut dictum est.]

Quod autem secundum modum iam dictum, non obstante privilegio

ABCDEHIMS

28 aeque] quae E 28 est²] et M 28 respectu] *om.* M 29 cuiuslibet] cuiuscumque M 31 alio] aliter B 32 absolvenda] solvenda M 32 absolvat] solvat CEHM 33 transgreditur] transgredi DI 34 ad solvendum] absolvendum ADEIS 35 secundum] subiectum *sed secundum sup. lin.* E 36 a parte] ad partem *sed in a parte corr.* E 36 in²] *sup. lin.* E 37-38 pro...tenetur] *om. (hom.)* ABDIS 39 dicendo] deinde A 40 sicut] *iter.* E 43 sit] fit M 44 postquam] praeterquam M 46 confessus fuisset] confuisset D 47 obligatus] oblitus ABC(*sed in obligatus corr. al. man.*) DEHIS 48 postea] non *add.* C(*sed del.*) E 51 autem] cum confessis *add.* M 52 non] cum ABCDE(*sed non sup. lin.*) HIS 52 confessa] confessi H 52 dictum est] *i. m. inf.* B

52 Cf. *supra*, lin. 41-48 et p. 180,71-(p. 181),84. 53 Cf. *Ibid.*

Bad. 280^{vb}S 257^{rb}H 258^{ra}M 12^{va}D 180^{ra}I 142^{ra}E 206^{rb}Bad. 280^{ve}

fratrum, immo hoc dictante, confessi fratribus eadem debent confiteri proprio sacerdoti, patet per illud adverbium «*nihilominus*» in dicta 55 clausula positum, quod est figurae compositae | aut ex duabus partibus, quae sunt «nihil» et «minus», aut ex tribus quae sunt «nihil», «eo», «minus». De dictione autem figurae compositae didicimus ex DONATO, quod est illa *quae potest dividi in duas* vel in plures intelligibiles partes, prioris *sensus* capaces. Valet ergo quod dicitur in illa clausula «*nihilomi-* 60 *nus teneantur*», quantum si diceret dominus papa: «nihil» seu «in nihilo», vel «nihil eo minus», ubi li «minus» comparativum | sive comparativi gra-[dus est, cui, ut perficiatur sensus, debet adiungi id cui comparatur, et hoc non nisi aliquid quod praemisum est in privilegio, | illud repetendo sub hoc sensu; «*Ut fratres officia praedicationis et* 65 *audiendi confessiones libere valeant | exercere, plenam damus et concedimus auctoritate praesentium facultatem. Volumus autem quod hi qui fratribus confitebuntur eisdem, suis parochialibus presbyteris confiteri saltem semel in anno, prout generale concilium statuit, nihilominus teneantur*»; hoc est: «nihil» sive «in nihilo», vel «nihil eo minus», 70 quam supple: «si illud non concessissemus», aut «si fratribus confessi non fuissent», tenebuntur ad illud. Aliter enim in casu praedicto confessus in die paschae fratri, nullo modo te[neretur infra illum annum semel confiteri proprio sacerdoti secundum modum praedictum, et sic nec statutum illud firmum | maneret in suo robore sicut prius, 75 quia constat quod, si illa concessio fratribus facta non fuisset, aut post concessionem non fuisset eis confessio facta, virtute illius privilegii, omnia peccata totius anni quilibet proprio sacerdoti teneretur confiteri.]

ABCDEHIMS

57 et] *om.* D 57-58 aut...minus] *om.* (hom.) I 57-58 aut...figurae] *om.* H 57 nihil²] et *add.* A 58 compositae] *om.* I 59 in²] *om.* AM 60 ergo] non ? *add.* i. m. E 60 illa] ista S 65 repetendo] repraehendo A 66 valeant] audeant A 67 auctoritate] auctoritatem *sed in* auctoritate *corr.* I 68 eisdem] eidem *sed in* eisdem *corr.* A 69 anno] an S 70 teneantur] teneamur D 70 sive...nihil] *om.* (hom.) M 71 concessissemus] concessimus B 71 confessi] concessi B 72 fuissent] *om.* B 72 ad illud] i. m. al. man. C 72 praedicto] et *add.* *sed exp.* I 73-74 illum annum] *inv.* M 76 si] *om.* D 76 post] per S

55-56 MARTINUS IV, *Bulla «Ad fructus uberes»* (Chart. Univ. Paris., I, p. 592 (n. 508)). 58 Cf. DONATUS, *Instituta Artium*, (ed. H. KEIL, p. 53,19-(p. 56,30); cf. etiam SERVIUS, *Explanaciones in Artem Donati*, (ed. H. KEIL, p. 432,28-(p. 433,33); cf. etiam MURETHACH, *In Donati Artem Maiorem* (CC lat., Cont. Med.), XL, p. 93,2-5. 60-61 MARTINUS IV, *Bulla «Ad fructus uberes»* (Chart. Univ. Paris., I, p. 592 (n. 508)). 65-70 Ibid. 75 Cf. *supra*, p. 183,41-52.

Zucc. 4^r

- 80 quod 'nihil minus quam prius', quoad hoc scilicet quod semel in anno proprio sacerdoti teneatur confiteri, non tamen quod iam fratri confessa teneatur confiteri suo sacerdoti, sed aliqua alia, ut iam dictum est, et secundum hanc expositionem 'nihilominus' idem est quod 'cum hoc', sub hoc sensu: «Qui fratribus confitebuntur, cum hoc tenebuntur 85 suis parochialibus» etc., ex quo non sequitur quod tot, aut tanta, aut eadem, sicut si diceretur: «Talis portat Parisienses, nihilominus Turo-nenses»: ex hoc enim sequitur quod tot portet Turonenses, quot portaret si non ferret Parisienses, | Bad. 28
- dicendum quod hoc verum esset, si in proposito nullo modo determi-narent verba privilegii, quae sint illa ad quae confitenda suis sacerdoti-bus tenebuntur, ut si sic scriberetur: «Suis parochialibus presbyteris confiteri saltem semel in anno nihilominus | tenebuntur», et omissum C 210vb B 284rb fuisset illud interpositum: | «, prout generale concilium statuit». Nunc autem, quia illud adiectum est, quod determinat confitenda esse pro- 95 priis sacerdo-[tibus omnia peccata totius anni, sub quibus includuntur indifferenter et confessa fratribus et non confessa, ut patet ex dictis et amplius patebit ex dicendis, idcirco illa expositio locum non potest hic habere, nec valet exemplum ad propositum, quia in illo non fit determi-natio qualis fit in proposito privilegio. | Bad. 28
- 00 Si autem contra hoc dicatur quod, «cum 'nihilominus' sit adverbium quod est vi verbi adiectivum, et sic solum verbum confitendi, et | non A 49va obiectum, scilicet peccata quae sunt confitenda, determinat, virtute huius determinationis non potest concludi quod sic confessus teneatur confiteri omnia peccata, etiam scilicet confessa»,
- 5 hoc non valet, quia adverbium, licet principaliter determinet verbum,

ABCDEHIMS

79 idem] cum *add.* *sed exp.* A 80 nihil minus] nihilominus S 82 iam] *om.* A 84 idem] rationem B 85 hoc²] *om.* A 86 sicut] i. m. S 86 portat] porta M 87 portet] portat A (por.) M 87 quot] quod ABC (conf. quod ? *sed in* quot *corr.*) 88 non] esset *add.* *sed exp.* A 88 ferret] fieret A 88 Parisienses.] Et *add.* C Ad hoc *add.* I 94 illud] *om.* E 94 esse] est BDIS 97 non] *om.* M 97-98 hic habere] *inv.* E 98 nec] neque I 99 fit] fuit *sed in* fit *corr.* B 1 est] *om.* A 1 sic] si M 2 quae] non *add.* *sed exp.* A 2 virtute] virtutem *sed in* virtute *corr.* A 4 scilicet] licet B simul S 5 valet] videlicet *sed in* valet *corr.* D 5 verbum] *om.* M

82-83 Cf. *supra*, p. 178,98-2. 96 Cf. *supra*, p. 183,41-42. 97 Cf. *infra*, p. 188,56-63 et p. 188,70-(p. 189,77).

non tamen nisi ut transit in obiectum ut determinatur determinationibus adiunctis, ut si dicat abbas monacho: «Concedimus tibi ut cras valeas carnes comedere; volumus autem quod nihilominus per totam | septi-|manam sequentem tenearis abstinere a carnibus, prout statuit regula talis», constat quod si 'nihilominus' determinaret solum et nude actum absolutum, sufficeret abstinere pro quacumque die, non oporteret abstinere per totam septimanam. Hoc autem est manifeste falsum; immo oportet abstinere per totam septimanam, prout prima regula statuit. Ergo similiter in proposito 'nihilominus' non solum determinat actum confitendi in se et absolute, sed prout transit in obiectum, scilicet peccata confitenda, et non solum in peccata talia vel talia, sed generaliter in omnia, «*prout statuit generale concilium*» etc.]

Praeterea. Si solum et absolute determinaret verbum cum quo immediate construitur, quale est in proposito hoc verbum 'teneri', tunc per illud quod hic dicitur, non obligaretur aliquis ad confitendum etiam quodcumque peccatum, immo nec omnino ad confitendum, quia nec esset determinativum actus confitendi.]

Si vero dicatur quod «Si 'nihilominus' non solum re-|spiciat verbum sive actum confitendi, sed etiam obiectum, scilicet peccata confitenda, adhuc | non sequitur quod teneatur confiteri confessa, quia obiecta hic determinantur statuto generalis concilii, in quo dicitur pro quibus tenetur confiteri peccata sua, sed peccata non sunt 'sua' dicenda cum quis iam illa confessus est, et ab illis | absolutus et mundatus; ergo, licet

ABCDEHIMS

6 obiectum] et *add.* CEH 7 Concedimus] cui *add. sed exp.* S 8 comedere] comedere CM 8 autem...nihilominus] tamen ut S 8 per] persona A 9 septimanam] septimam ED septitimanam S 9 tenearis] teneris A 10 regula talis] *inv.* A quod *add. sed exp.* D 10 si] *sup. lin.* M 10 nude] evide D 11-12 pro...abstinere] *om. (hom.)* M 11 die] et *add.* CEH 12 septimanam] septimam D 13 septimanam] septimam DE 13 prima] dicta M 14 nihilominus] *om.* M 14 solum] nihil *add.* M 15 confitendi] *om.* M 15 in¹] *sup. lin.* B 16 confitenda] confitendam *sed in confitenda corr.* A 16 vel talia] *om.* E 17 statuit generale] *inv.* E 17 generale] *om.* M 20 aliquis] aliquid M 20-21 etiam...confitendum] *om. (hom.)* A 21 nec¹] neque I 21 confitendum] etiam...peccatum *add. (homioceph.)* H 23 Si] li ABCDEHIMS 24 obiectum] obiecta S 26 generalis] dicitur *add.* ABDIS 26 concilii] *om.* M 26 pro] quod M 26 pro quibus] vel quod quilibet *add. i. m. al. man. C*

17 MARTINUS IV, *Bulla «Ad fructus uberes»* (Chart. Univ. Paris., I, p. 592 (n. 508)).

'nihilominus' ad peccata referatur, non tamen referri debet ad confessa»,

hoc non valet, quia fratri confessus, non obstante confessione huiusmodi, adhuc potest dici peccata habere quae 'sua' sunt, ad iterum confitendum, ut patebit. Quamvis autem 'nihilominus' in pluribus locis possit poni adversative pro 'tamen', utpote | si dicatur: «Iste offendit me; nihilominus facio ei multa bona», 'tamen' in | proposito non sic potest teneri: hoc enim non permittit debitus ordo construendi: «Nihil enim est dictu *«Volumus autem»* etc., quod tamen *teneantur»*.] Bad. 2

Praeterea. Et si sic teneretur, utpote si sine 'autem' diceretur sic: «*Volumus nihilominus*» etc., adhuc teneretur etiam confessa iterum confiteri ratione obligationis praedictae, ut dictum est. Et sic, quamquam 'nihilominus' possit multipliciter accipi, in omni tamen sua acceptione sive significatione quae hic potest applica-|ri, nihil praetendit, nisi quod omnia peccata secundum statutum generalis concilii, sive confessa sive non confessa, sunt iterum confitenda. Bad. 2

Praeterea. Et si 'nihilominus' in dicta clausula non esset appositum, sed simpliciter diceretur «*teneantur confiteri prout generale concilium statuit*», idem esset sentiendum quod prius.] Bad. 2

Principale autem intentum adhuc confirmatur ratione accepta a canone, quae talis est. Dominus papa concessit monachis «*cisterciensibus, ne de laboribus quos propriis manibus et sumptibus excolerent, aliquis decimas ab eis exigeret*. Quidam vero obsistentes privilegio ipsorum, | *asseruerunt quod illud intelligi debuit de laboribus novalium*». C 211'

ABCDEHIMS

32 huiusmodi] huius ABDEHIMS 32 peccata habere] *inv.* CEH 33 autem] habet ABDHIS 34 si] *om.* D 36 construendi] constituendi *sed in construendi corr.* A 37 Volumus...etc.] *subl.* S 37 Volumus...teneatur] *subl.* ABCDEHI 37 etc.] *om.* C(*scr. sed del.*) EHM 37 tamen] non B 37 teneantur] teneatur BCDEHIMS 38 sine] sive BEHIMS 38-39 sic...teneretur] *om.* S 39 Volumus] *subl.* AD autem *add.* E 39 Volumus...etc.] *subl.* BCHI 41 multipliciter] nihilominus S 41 omni] omnem B 41 tamen] *om.* A 42 sive] sua *sed in sive corr.* B 45 appositum] oppositum S 47 idem] rationem B 47 sentiendum] sciendum A 50 quos] *i. m.* S quo D 50 et] propriis *add. sed exp.* A 50 sumptibus] sumptis A 51 obsistentes] assistentes *sed in obsistentes corr.* S 52 quod] *om.* E 52 illud] istud S 52 intelligi] in tali A 52 laboribus novalium] *inv.* A

33 Cf. *infra*, p. 213,7-(p. 216),90. 37 MARTINUS IV, *Bulla «Ad fructus uberes»* (Chart. Univ. Paris., I, p. 592 (n. 508)). 39 *Ibid.* 40 Cf. *supra*, p. 184,67-78. 46-47 MARTINUS IV, *Bulla «Ad fructus uberes»* (Chart. Univ. Paris., I, p. 592 (n. 508)). 49-52 GREGOR. IX, *Decretales*, III, tit. 30 (De decimis), c. 12 (ed. A. FRIEDBERG, II, 560).

Super quorum controversia dominus papa requisitus respondit dicens:
 «Si intelligeremus tantummodo de novalibus, ubi ponimus 'de laboribus',
 'de novalibus' poneremus», secundum quod de | his omnibus habetur 55
 Extravaganti | de decimis, «Ad audientiam». Ergo a simili in
 proposito, si dominus papa Martinus in privilegio fratrum intelligeret, |
 quod nihilominus teneantur subditi ad semel in anno confitendum
 proprio sacerdoti tantummodo de non confessis, ubi posuit «*prout*
concilium generale statuit», posuisset: «alia sua peccata a | iam fratribus 60
 confessis». Quare, cum illud non posuit, non tantummodo de illis non
 confessis intellexit, sed, ut videtur, generaliter tam de confessis quam
 non confessis. |

Si autem dicat aliquis quod «Idem medium potest adduci ad contra-
 rium sic: sicut dicitur quod si dominus papa in proposito intellexisset 65
 de non confessis, hoc expressisset, | ita potest dici quod si intellexisset
 de confessis, hoc expressisset; ergo, sicut non potest argui quod intelli-
 gat de non confessis, quia non exprimitur ita, non potest argui quod
 intellexit de confessis, quia hoc etiam non expressit», |

hoc non valet, quia in praedicta decretali non dicitur absolute «*si*
intelligeremus de novalibus», sed dicitur in ea «*si intelligeremus tantum-*
modo de novalibus», propter quod, eo quod absolute sive generaliter
 dicit de laboribus, intelligit tam de laboribus circa novalia quam circa
 alia; ita in proposito, si intellexisset tantummodo de confessis | vel
 tantummodo de non confessis, alterum illorum expressisset; quare, cum 75

ABCDEHIMS

53 quorum] om. M 53 requisitus] quaesitus S 53 respondit] respondet ABCDEHIMS
 54-55 ubi...novalibus] om. (hom.) I 55 habetur] haberetur A 56 Ad] om. S
 56 Ad audientiam] subl. ACH 57 Martinus] si add. ACDEHIS 60 concilium] iter.
 sed exp. I 61 posuit] posuisset M 62 tam...confessis] de confessis tam sed signis
 inversionis inv. B 62 de] om. A 63 quam] de add. M 66 si] om. B 68 non¹
 sup. lin. M 69 intellexit] intelligat ABDIS (sed in intellexit corr.) S 69 de] non...de
 add. (homioiceph.) ABDI non add. sed exp. S 71 de...intelligeremus] om. (hom.) sed
 sed...novalibus i. m. M 71 intelligeremus²] de novalibus sed dicitur in ea si intelligere-
 mus add. D 72 propter] praeter A 73 intelligit...laboribus] om. (hom.) M
 73 de²] novalibus add. sed exp. A 75-76 quare...expressit] om. (hom.) A
 76 expressit] expressisset sed in expressit corr. B

54-55 Ibid. 59-60 MARTINUS IV, *Bulla «Ad fructus uberes»* (Chart. Univ. Paris., I, p. 592 (n. 508)). 70-71 GREGOR. IX, *Decretales*, III, tit. 30 (De decimis), c. 12 (ed. A. FRIEDBERG, II, 560).

neutrum expressit, sed absolute dixit «*prout statuit concilium generale*»,
 versimile est quod tam de confessis quam non confessis intelligat. | Bad. 2:

Sed si adhuc aliquis contra praedictam rationem instet, dicendo quod
 «Illud quod inducitur pro simili, non est simile sed contrarium, quia,
 cum in privilegio possunt esse plures sensus, debet intelligi et exponi
 secundum sensum qui magis facit pro privilegiatis; sic autem exposuit
 dominus papa concessionem praedictis religiosiis factam, sicut patet
 intuitu; ergo similiter in proposito debet praedictum privilegium fra-
 trum exponi secundum illum sensum qui magis est in favorem fratrum;
 talis | autem sensus est: si dicatur quod fratribus confessi non teneantur E 206¹
 eis confessa alteri confiteri, ergo non deberet dictum privi-|legium M 13¹
 secundum illum sensum, sed secundum istum exponi», | Bad. 2

hoc non valet, quoniam concessio in privilegiis aliquando conceditur
 aliquibus certis personis super aliquibus rebus absolute, et sine determi-
 natione qua aliquibus aliis personis aliquid conservetur sive concedatur
 in eisdem rebus, quemadmodum in privilegio praedicto cisterciensium
 concessum est eis quod *decimas* non dent *de laboribus* suis; aliquando
 vero conceditur sub determinatione qua aliquibus aliis personis conser-
 vatur, vel conceditur aliquid in eisdem, ut si in dicta concessione facta
 cisterciensibus adderetur: «Volumus autem quod iidem cistercienses in
 anno bisextili decimas ecclesiis parochialibus, prout ius commune sta-
 tuit, conferre nihilominus teneantur».

Prima concessio quia facta est simpliciter et absolute, in qua de
 concessis per eam nihil subtrahitur illis quibus concessa sunt, quod aliis
 concedatur per aliquam adiectionem vel diminuentem vel subtrahentem
 sive directe sive indirecte, ideo dicta concessio solum in favorem | H 25¹
 cisterciensium et pro ipsis est exponenda, secundum quod dominus
 papa exposuit in dicta decretali «Ad audientiam». | Bad.

ABCDEHIMS

78 aliquis] aliquid sed in aliquis corr. A 80 possunt] possint M 81 pro] per
 ADI 81 sic] sicut M 81 autem] etiam ABDIS 82 papa] propter add. M
 83 ergo] sicut add. sed exp. A 84 qui] quae M 85 confessi non] non confessi sed
 signis inversionis inv. B 86 deberet] debet E 87 privilegium] privi- iter. in f. 13va
 M 88 concessio] confessio BDS 88 conceditur] conced datur I 90 personis]
 super aliquibus rebus add. sed del. et exp. H 90 conservetur] servetur B 91 eisdem]
 easdem ABD 92 cisterciensium] quem sunt A 92 aliquando] alioquin M
 93 aliquibus] alibus A 94 aliquid] aliud E 96 decimas] dant add. ABDIS dent add.
 C (sed del.) EH 96 ecclesiis] conf. D 96 prout] ut M 99 illis] de add. M
 00 concedatur] conceditur D 00 aliquam] aliam M 2 exponenda] et pro ipsis est
 exponenda add. sed va- cat super pro...exponenda A 3 Ad audientiam] subl. BCEHIS

76 MARTINUS IV, *Bulla «Ad fructus uberes»* (Chart. Univ. Paris., I, p. 592 (n. 508)).
 92 GREGOR. IX, *Decretales*, III, tit. 30 (De decimis), c. 12 (ed. A. FRIEDBERG, II, 560).
 3 Ibid.

D 180va Secunda vero concessio quia esset facta | non simpliciter et absolute,
sed in ea de concessis per eam aliquid subtraheretur illis quibus 5
concessa sunt, quod aliis concederetur per adiectionem praedictam,
ideo talis concessio non solum esset exponenda in favorem cisterciensium et pro ipsis, sed etiam in favorem parochi-|alium sacerdotum et
S 258ra pro ipsis, quoniam, licet quoad primam clausulam sit pro illis quibus
C 211rb est concessa, et ideo quoad hoc in favorem | eorum exponenda, tamen 10
Zucc. 422rb quoad secundam clausulam est pro aliis, propter quod etiam | quoad
hoc debet in favorem illorum consimiliter exponi. Quare, cum concessio
facta fratribus in privilegio de quo est sermo, non sit simplex et
absoluta absque omni determinatione, qualis est concessio dictis monachis facta, sed est cum determinatione | adiecta per illam clausulam | 15
«*Volumus autem*» etc., per quam reservatur sive conceditur sacerdotibus parochialibus ius commune de audiendis confessionibus suorum subditorum, super quo etiam concessio facta est fratribus in clausula praecedenti, idcirco illa secunda clausula exponi debet pro sacerdotibus, quemadmodum praecedens pro fratribus, eo quod secunda exprimit ius 20
commune sacerdotum, sicut praecedens continet privilegium fratrum, quamvis tam id quod conceditur fratribus in priori, quam id quod conservatur sacerdotibus in sequenti, proprie loquendo non sit concessum neque conservatum in favorem fratrum nec in favorem sacerdotum, sed potius | in favorem populi christiani, ut amplius videbitur. 25

A 50^{ra}Bad. 281vo

Ex quibus patet quod | privilegium supradictum concessum cisterciensibus bene adductum est ad propositum tamquam simile, quantum scilicet ad expositionem praedictae clausulae, contentae in privilegio fratrum «*Volumus autem*» etc. Nec debet talis expositio dici esse contra

ABCDEHIMS

4 non] si A vero *add.* D 9 clausulam] et *add.* M 9 sit] (cf. *infra*, lin. 11: est) fit BCDEHS 10 tamen] tam C 11-12 quoad hoc] quo hoc ad *sed signis inversionis inv.* B 12 debet] *i. m.* B 12 illorum] *om.* M 12 consimiliter] cum simpliciter A similiter *et con- sup. lin.* M 12 Quare] Quia M 13 de] in A 15 facta] factum A 16 Volumus autem] *subl.* AEM 16 Volumus...etc.] *subl.* BCDHIS 18 concessio] *iter.* D 18 est fratribus] fratribus est *sed signis inversionis inv.* B 18 est] *om.* E 22 quamvis] tamen *add.* CHMS cum *add.* D non *add.* E 22 id¹] *sup. lin.* A 22 quod¹] *om.* A 23 sacerdotibus] fratribus S 23 sit] sic ABI 27 bene] unde M 27 simile] *om.* I 29 Volumus autem] *subl.* AEM (*sed autem om.*) 29 Volumus...etc.] *subl.* BCDEHIS 29 contra] *sup. lin.* A

6 Cf. GREGOR. IX, *Decretales*, III, tit. 30 (De decimis), c. 12 (ed. A. FRIEDBERG, II, 560). 16 MARTINUS IV, *Bulla «Ad fructus uberes»* (Chart. Univ. Paris., I, p. 592 (n. 508)). 25 Cf. *infra*, p. 230,84-(p. 232,17); cf. etiam *supra*, p. 129,51-53. 29 MARTINUS IV, *Bulla «Ad fructus uberes»* (Chart. Univ. Paris., I, p. 592 (n. 508)).

30 privilegiatos fratres, quia per huiusmodi exceptionem eis tantum conceditur, quantum debent habere ex privilegio.]

Bad. 2

Si iterum dicatur quod «Expositio applicata isti privilegio fratrum, prout ipsum fratres exponunt, dicentes quod eis confessi non tenentur confiteri sacerdotibus parochialibus nisi de non confessis, et non de 35 confessis, non est similis expositioni datae circa privilegium cisterciensium ab illis qui, illud prava intentione pervertentes, asserunt quod pro laboribus novalia intelligi deberent, eo quod tales exponebant generale per speciale, ac si diceretur «animal, id est homo»; non sic autem exponunt | fratres dictum suum privilegium, immo implicitum per 40 explicitum, quia in dicto privilegio non praecipitur quod confessi fratribus non confiteantur sacer-|dotibus parochialibus prout statuit concilium generale, sed illud statuit, quod confiterentur peccata sua; per hoc autem non implicantur peccata, nisi quae peccata non sunt confessa, quia confessa proprie non sunt sua», 45 hoc non valet, quoniam hoc ultimum non est verum, quoniam etiam confessa sufficienter sunt sua ad iterum confitendum, ut infra videbitur. Et sic in proposito sub hac gener-|ali distributione «omnia peccata M 14ⁿ sua», quae ponuntur in statuto concilii generalis, non solum implicantur peccata non confessa, sed etiam modo prae-|dicto confessa. Et ita H 259 qui isto modo exponunt dictum privilegium fratrum prout fratres exponunt, non exponunt solum implicitum per explicitum, sed generale per unicum speciale tantum, sive totum | per unam partem tantum, Zucc. quasi non esset alia pars intellecta sub illa clausula, sicut etiam perverse

ABCDEHIMS

30 quia] qui A 30 huiusmodi] huius ADEHIMS 31 debent] dicunt A 32 iterum] *infra* M 34 confessis] concessis DC (*sed in confessis corr.*) EH 35 confessis] concessis ABC (*sed in confessis corr.*) DEHI (? *conf.*) S 35 expositioni] (expōi) CDM 37 intentione] interpretative CDEHS 38 autem] *sup. lin.* M 39 implicitum] explicitum *sed in implicitum corr.* I 40 quod] ex A *scr. sed in ex mut.* D 41 non] *om.* C (*sed exp.*) M 41 parochialibus] nisi *add.* M 42 statuit¹] statut D 42-43 sua...peccata²] *om.* (hom.) A 43 peccata non sunt] sunt non BCDEHIS non sunt M 44 sunt] *om.* A illa *add. sed exp.* D 45 quoniam²] *con add. sed exp.* C 45 etiam] in *sed exp. et etiam sup. lin.* D in *sed in etiam corr.* C 46 confitendum] *iter.* A 48 sua] *om.* M 48 ponuntur] ponitur M 48 statuto] statu A 49 peccata] *om.* M 50-51 dictum...exponunt] *i. m. al. man.* E 51 per explicitum] *om.* C 52 sive] sicut M 53 alia] talia *sed in alia corr.* E 53 intellecta] intellectiva ABC (*sed in intellecta corr.*) DEHIS 53 etiam] pars *add.* D 54-55 secundum] *om.* A

46 Cf. *infra*, p. 213,7-(p. 216,90). 50 Cf. MARTINUS IV, *Bulla «Ad fructus uberes»* (Chart. Univ. Paris., I, p. 592 (n. 508)). 53 *Ibid.*

praedictum privilegium cisterciensium exponentes. Nos autem secundum expositionem quam praemisimus, exponimus istud privilegium 55
 B 285rb non exponendo generale | per aliquod suorum specialium tantum, sed
 S 258rb generale per omnia sua specialia, sive totum per omnes partes, sicut et
 Bad. 281^{vs} dominus papa praedictum privi-|legium exposuit, labores ad omnia,
 scilicet ad *novalia* et non *novalia* applicando.]

Sunt autem ad idem rationes ex tribus regulis canonis, quas in 60
 confirmatione suae sententiae induxerunt praedicti domini episcopi.

Quarum prima est quod in dubiis, maxime ubi versatur periculum
 animae, semper *tutior via tenenda est* et consulenda. In proposito autem
 vertitur periculum animae, quia si intentio domini papae est, secundum 65
 D 180vb quod videtur, praetendere littera sua in dicto privilegio, quod confessus
 fratri iterum teneatur confiteri confessa fratri, tunc | periculum est illi
 transgressionis praecepti, et ita mortalis peccati, si illa non confiteatur
 iterum suo proprio sacerdoti, et similiter ex parte illius confessoris, qui
 non hortatur ad hoc confessum sibi secundum admonitionem a domino
 C 211va papa sibi factam in dicto privi-|legio, maxime si dehortetur, dicendo 70
 quod non tenetur reverti ad suum sacerdotem ad iterum eadem
 confitendum. Si vero intentio domini papae fuerit quod non tenentur
 confessa fratri iterum confiteri suo sacerdoti, nullum tamen est pericu-
 lum si eadem illi iterum confiteatur, immo profectus est secundum
 capitulum praeallegatum «Quem poenitet», et secundum quod supra 75
 exposuimus et infra exponemus.

ABCDEHIMS

55 praemisimus] praemisimus AB 55 istud] illud *i. m.* S 57 et] etiam M 59 ad]
om. S 60 Sunt] Sed S 60 regulis] *om. E* 61 confirmatione] confirmationem CH
 conformatione S 61 suae] sic *sed* suae *i. m.* I 62 ubi] *om. M* 62 versatur] (cf.
 F. GAFFIOT, *Dictionnaire illustré latin-français*, p. 1663: «se tourner souvent, habituelle-
 ment»). 63 proposito] proposita A 64 vertitur] virsitur I aut *add. D* 65 videtur]
 praevideatur *sed in* videtur *corr. A* 67 ita] iterum H 67 non] *om. B* 69 confes-
 sum] confessa AB confessum *sed in* confessa *mut. S* 69 secundum] in *add. D*
 70 dehortetur] dehortear *sed in* dehortetur *corr. A* 72 tenentur] tenetur I
 75 capitulum] causam A 75 Quem poenitet] *subl. CDI*

54 Cf. GREGOR. IX, *Decretales*, III, tit. 30 (De decimis), c. 12 (ed. A. FRIEDBERG, II, 560). 58-59 *Ibid.* 63 GREGOR. IX, *Decretales*, V, tit. 27, c. 5 (ed. A. FRIEDBERG, II, p. 830). 65 Cf. MARTINUS IV, *Bulla «Ad fructus uberes»* (Chart. Univ. Paris., I, p. 592 (n. 508)). 70 *Ibid.* 75 Cf. GRATIANUS, *Decretum*, II, c. XXXIII, q. 3 (De poenitentia), dist. 1, c. 88 (ed. A. FRIEDBERG, I, 1188; PL 187, 1560A-1561A); etiam Ps.-AUGUST., *De vera et falsa poenitentia*, c. 10 (PL 40, 1122). 75-76 Cf. *supra*, p. 174, 12-(175,) 18. 76 Cf. *infra*, p. 197, 2-(p. 198,) 14.

Secunda est, quod, cum aliquod dubium oritur in privilegio, | M 14^r
 quousque fuerit declaratum, recurrendum est «*ad ius commune*», et
 illud observandum, et secundum illud privilegium interpretandum. Ius
 80 autem commune ad quod in proposito casu est recurrendum, non est
 nisi illud quod contentum est in illo statuto «Omnis utriusque
 sexus». Pro quanto ergo dubia est dicta clausula dicti privilegii, nisi
 aliud super hoc fuerit declaratum, tenendum est ius commune illius
 statuti, ac si nunquam fuisset fratribus concessum privilegium. Sic
 85 autem tenendo ipsum, omnia confessa fratribus quilibet tenetur iterum
 confiteri suo proprio sacerdoti.

Tertia est, quod quodcumque dubia sunt iura partium propter
 testes | dubios vel instrumenta dubia quae in hoc aequiparantur, semper A 50^{rt}
iudicandum est contra petitem, Extravaganti de fide instrumen-
 torum «Inter dilectos», quia possessor semper debet manere in sua
 possessione vel quasi, donec per superiorem sententiatum fuerit contra
 ipsum, <Causa> XVI^a, q. 4^a, «Volumus». Sed in proposito partes
 sunt fratres et praelati, curati ad minus; petitores autem sunt fratres,
 possessores autem curati. Iura autem partium saltem sunt dubia, quia
 90 petitores non proferunt | nisi instrumentum dubium, ut dictum est.
 Ergo in proposito conservandus est possessor, ut curatus, in sua
 possessione audiendi in confessione peccata totius anni, sive confessa |
 aliis, sive non confessa, omnium parochianorum suorum, et sententian-
 dum est contra fratres petitores, quousque | contrarium per superiorem
 95 fuerit sententiatum.] Zucc. H 259^r E 207^r
 Bad. 2

Si | autem aliquis his tribus rationibus velit obviare, dicendo quod B 285^v

ABCDEHIMS

77 quod] (cf. *supra*, p. 193, 62 et *infra*, lin. 87) quia ABDEHIMS 79 et] *om. ABIS*
 81-82 Omnis...sexus] *subl. ABDEHIS* 82 sexus] etc. *add. A* 85 autem] te *add. sed*
exp. A 85 tenendo] tenendum *sed in* tenendo *corr. E* 85 confessa] *om. A*
 87 quod] *om. D* quia M 89 iudicandum] iustificandum AB (*sed iudicandum sup.*
lin.) 89 petitem] petitem A 90 Inter dilectos] *subl. ABCEIMS* 90 semper]
om. E 91 quasi] (cf. F. GAFFIOT, *Dictionnaire illustré latin-français*, p. 1294: «quasi:
 2...a) [atténuation] en quelque sorte, pour ainsi dire»). 91 donec] donec A *conf. I*
 91 per] *iter. E* 92 ipsum] sententiatum fuerit *add. sed exp. I* 92 4^a] 3^a D
 92 Volumus] *subl. ABCHIMS* autem *add. S* 94 saltem] saltum *sed in* saltem *corr.*
 A 99 per superiorem] *sup. lin. I*

78 GREGOR., IX, *Decretales*, V, tit. 40, c. 25 (ed. A. FRIEDBERG, II, 923). 81-82 Cf. Id.,
Decretales, V, tit. 38, c. 12 (ed. A. FRIEDBERG, II, 887-888). 89 GREGOR. IX,
Decretales, II, tit. 12 (De fide instrumentorum), c. 6 (ed. A. FRIEDBERG, II, 349). 91-92
 Cf. GRATIANUS, *Decretum*, II, causa 16, q. 4, c. 2, (ed. A. FRIEDBERG, I, 796; PL 187,
 1038B-C). 95 Cf. *supra*, lin. 93-94.

- «Minor dictarum rationum est falsa, videlicet quod dubium est dictum privilegium fratrum ratione ultimae clausulae «*Volumus autem*» etc.; non enim est dicta clausula dubia, immo consideratis his quae in privilegio praedicto continentur, certum est quod per illam clausulam confessi 5
S 258va fratribus non tenentur confiteri sacerdotibus parochialibus | nisi peccata fratribus non confessa; unde dicta clausula nullo modo est dubia secundum se, et si aliquibus sit dubia, hoc provenit ex malitia, vel ex ignorantia et ex incircumspectione», |
Bad. 281^{vv} si sic dicatur, dico quod non valet. Propositio enim non ob aliud 10
M 14va dicitur dubia, nisi | quia non ita evidenter praetendit certum quid, quin circa ipsius intellectum sint rationes plurimae contrariantes sibi invicem et diversimode esse huius propositionem intelligendam ostendentes, adeo probabiles et efficaces quod merito debeant movere animos discretorum ad haesitandum circa talis propositionis intellectum, non ex 15
Bad. 282^{rv} malitia, vel ignorantia sive incircumspectione, sed ex natura rei de qua est propositio, et ex efficacia talium rationum. Quare, cum tales sint rationes, ad utramque partem quaestionis propositae superius inductae, et etiam plures aliae efficaciores, quas alii forte noverunt melius, | nisi 20
I 142vb quod rationes probantes quod, non obstante dicto privilegio, confessi fratribus tenentur confiteri sacerdotibus parochialibus tam confessa quam non confessa, sunt multo efficaciores quam sint rationes in oppositum adductae, secundum quod patet inspicienti dictas rationes adductas ad hoc, atque alias possibiles ad idem adduci, et clarius 25
patebit iam in dissolutione rationum contrariarum, propter quod, etiam si dictum privilegium non deberet dici dubium quoad praedictam clausulam «*Volumus autem*» etc., et, hoc inspiciendo | ad omnes eius
C 211vb

ABCDEHIMS

3 Volumus] *subl.* D 3 Volumus autem] *subl.* AEM 3 Volumus...etc.] *subl.* BCDHIS
4 consideratis] *considerans* A 6 confiteri] *fratribus add. sed exp.* C 7 clausula] *dicto add. sed exp.* A 7 nullo modo] *inv.* A 8 secundum] *pro* M 8 sit] *sint* M 9 et] *vel* M 9 incircumspectione] *circumspectione* ABIS 10 si sic] *inv.* B 12 quin] *quoniam* D an AB 13 huius] *huiusmodi* C 16 vel] *ex add.* ABDI 16 ex²] *in* C 17 Quare] *Quia* M 18 utramque] *utrumque* I 21 tenentur] *teneretur* D *om.* E 21 confiteri] *om.* E fratribus *sed exp.* S 22 multo] *multe* A 22 efficaciores] *efficaciores* S 24 ad²] *hoc add. sed exp.* A 24 adduci] *aduci* A 25 dissolutione] *solutione* ABI 27 Volumus autem] *subl.* ADE 27 Volumus...etc.] *subl.* BCHIMS

3 MARTINUS IV, *Bulla «Ad fructus uberes»* (Chart. Univ. Paris., I, p. 592 (n. 508)). 24-25 Cf. *infra*, p. 196,62-(p. 198,)15. 27 MARTINUS IV, *Bulla «Ad fructus uberes»* (Chart. Univ. Paris., I, p. 592 (n. 508)).

- circumstantias, potius debet hoc dici pro parte ista quae dicit confessa debere iterum confiteri, quam pro alia quae dicit confessa non debere 30
iterum confiteri, et in rei veritate ita est, quantum potest perpendi ex virtute verborum privilegii, quod, etsi non esset ita certa pars ista, dicere tamen quod hoc, quod alia pars aliquibus non est certa, sed dubia secundum se, provenit ex eorum ignorantia, vel malitia aut incircumspectione, | est valde irrationabile, cuius signum est quod tot et D 181
35 tanti viri, videlicet supradicti praelati, hoc idem sentiunt, et doctores in decretis in hoc eis consentiunt, ut habitum est supra, necnon et innumeri alii homines intelligentes et discreti, de quibus nefas est praesumere quod hoc, quod | sic circa dictum privilegium sentiunt, | proveniat M 14va
ex hoc quod sunt perversi per malitiam, aut excaecati per ignorantiam, Zucc. B 285
40 aut incircumspecti per negligentiam. Sic ergo, ut dictum est, sentio agendum esse ac tenendum in casu propositae quaestionis, quousque saepe dictum privilegium fratrum quoad dictum articulum aliter fuerit declaratum. |
Bad. 2

<AD ARGUMENTA>

- 45 Argumenta | ad utramque partem adiecta percurrenda sunt. H 259
Plurima enim adducta pro fratribus videntur ostendere quod incon-
veniens sit et impossibile, | nec possibile statui ab Ecclesia aut summo A 50va
pontifice, quod peccata semel confessa iterato sint confitenda ex debito sive intentione alicuius obligationis, et ideo perfecta solutione indigent.
50 Sive enim dominus papa intendat in suo privilegio quod confessa fratribus proprio sacerdoti sunt confitenda iterum, sive non, super

ABCDEHIMS

30 confiteri] *quam pro alia quae dicit confessa non debere iterum confiteri add. (homoiocceph.)* A 31 privilegii] *prius* A *term. incerta* D 31 etsi] *etiamsi* M 31 certa] *circa* H 33 se] *hoc add.* M 34 incircumspectione] *hoc add.* ABCDEHIMS
34 irrationabile] *rationabile et ir- sup. lin.* A 35 idem] *ideo* B 35 sentiunt] *ut add. sed exp.* H 36 necnon] *neque non* I 38 sic] *sit sed in sic corr. al. man.* C 38 dictum] *praedictum* A 38-39 proveniat ex hoc] *ex hoc prov* M 39 quod] *om.* ABI 39 perversi] *iter.* E 39 excaecati] *execati* I *excecati* ES *exhortati* B 40 incircumspecti] *(cf. supra, p. 194,9) circumspecti ABC(sed in incircumspecti corr. al. man.)DE(sed in incircumspecti corr.)HIS* 40 Sic] *Dic* BED *Et dicit* C *Dico sed in Sic corr.* S 41 propositae] *proposito* A 41 quousque] *om.* A 42 saepe] *supra* E 45 adiecta] *adducta* M 47 summo] *aut sum- add. sed exp.* A 48 sint] *sicut* B 48 sive] *sine* BH *forte* sine E 48 perfecta] *perfecto* A 50 in] *om.* B 51 proprio...sunt] *sunt proprio sacerdoti* I 51 sunt...iterum] *iterum confitenda sint* M

36 Cf. *supra*, p. 179,21-30. 40 Cf. *supra*, p. 177,89-94 et 178,11-20.

utrumque ex causa rationabili plenam habet procul dubio potestatem, scilicet et concedendi quod nullus quae confessus est fratri, teneatur alteri | eadem confiteri, et similiter quod ad hoc teneatur, tamen, quia | dicta argumenta videntur concludere quod contra naturam rei et contra 55 efficaciam sacramenti est, quod aliquis uni confessa teneatur eadem alteri confiteri, et ita quod dominus papa neminem possit obligare quod illa quae confessus fuerit uni, teneatur alteri confiteri, quoad hoc quaestio habet suam dubitationem apud illos quorum sunt rationes praedictae, etiam si papa interpretaretur quod intentionis suae esset 60 quod uni confessus teneretur eadem alteri confiteri.

Aliqua etiam sunt dicta in argumentis contra fratres, quae non claram habent veritatem, licet ad veram conclusionem, quantum mihi videtur, tendunt; et ideo rectificanda sunt. |

Quod ergo dicitur in primo argumento inducto contra fratres, quod 65 «potestas absolvendi non est fratribus commissa in suo privilegio nisi sub conditione», dicendum quod non est verum. Nec enim sub conditione, nec etiam sub aliqua obligatione, potestas absolvendi auctoritate commissa est fratribus in suo privilegio, sed mere simpliciter et absolute, nisi forte aliqui intendunt per ultimam clausulam, qua dicitur 70 «quodque iidem fratres eos ad hoc diligenter» etc., fratres esse obligatos ut | teneantur exhortari sibi confessos, ut semel in anno saltem confiteantur suis sacerdotibus secundum statutum concilii generalis, de quo inferius faciemus mentionem. Sed esto quod ita esset, hoc tamen non poneret aliquam conditionem circa potestatem absolvendi concessam fratribus. Differt enim conditio et obligatio, quoniam, quando 75

ABCDEHIMS

52 habet] auctoritatem *add. sed exp.* S 52 procul dubio] rationem *add. sed del. et exp.* C 53 quae] (cf. *infra*, lin. 58) qui A 54 et similiter] similiter et *sed signis inversionis inv.* B 54 tamen] tum BDHIS 55 concludere] excludere *sed in concludere corr.* A 55 quod] *om.* ABCDEHIS 57-58 et...confiteri] *om. (hom.)* M 58 fuerit] fuit H 60 etiam] et S 60 esset] esse A 61 eadem] *om.* ABI 63 conclusionem] quaestionem M 65 Quod] Quid M 67 dicendum...verum] *om.* H 67-68 Nec...conditione] *om. (hom.)* A 67 Nec¹] Neque I 67 enim] sunt *add.* B 68 nec] neque I 68 obligatione] *om.* A 68 absolvendi] sua *add. sed exp.* A 70 aliqui] aliam A 71 quodque...diligenter] *subl.* A 71 quodque...etc.] *subl.* BCDHIMS 71 iidem] idem AD 71 eos...hoc] ad hoc eos S 71 ad hoc] *om.* C 74 ita] ista A 75 circa] contra M 76 Differt] etiam *add.* S 76 enim] confessio *add. sed exp.* A 76 quoniam] quando *sed del. (?)* B

65-66 Cf. *supra*, p. 173,73-74. 70-71 MARTINUS IV, *Bulla «Ad fructus uberes»* (Chart. Univ. Paris., I, p. 592 (n. 508)). 73-74 Cf. *infra*, p. 197,84-91.

alicui committitur potestas agendi aliquid sub conditione, nihil agit nisi exstet conditio, secundum quod procedit argumentum, et | male quoad B 286 hoc: quantum enim est ex parte fratris confessoris, nullo modo confessus ei tenetur iterum alicui confiteri, quia ipse, quantum est in se, perfecte agit quidquid sacramentum poenitentiae requirit circa confitentem. Quando vero potestas agendi aliquid | alicui committitur sub 80 obligatione, bene agit actionem debitam potestati commissae, sed peccat non servando id ad quod obligatus est. Unde, et si fratribus esset 85 commissa potestas absolvendi sub tali obligatione praecepti, quod teneantur omnes sibi confessos hortari ut saltem semel in anno confiteantur proprio sacerdoti prout statuit concilium generale, et si hoc facere omitterent, nihilominus tamen absolverent, sed peccarent. Si vero esset fratribus commissa sub tali conditione, quod volentes sibi confiteri 90 prius exhortarentur, ut dictum | est, si prius illam exhortationem non facerent, nequaquam absolverent. H 259

Et quod assumitur, quod «non habet potestatem absolvendi nisi sub conditione, si confitens confiteatur semel in anno omnia peccata sua», dicendum quod non est verum, sed | absolute habet potestatem, nec 95 ulla conditio circa confitentem habetur ex privilegio, sed tantum mera obligatio, quae, licet in parte aequivaleat conditioni, et hoc circa confitentem, | non tamen ponit conditionem circa collationem potestatis ex parte confessoris, sed tantum redundat in potentiam confessoris, ut iam patebit. | Bad. 2

00 Secundum argumentum, de «necessario et voluntario», meo iudicio bene concludit.

Et quod dicitur in | argumento tertio, quod «dominus papa in 1143ⁿ concedendo privilegium fratribus aspexit '*Ad fructus uberes*」», bene M 15ⁿ

ABCDEHIMS

77 committitur] committit M 77 nihil] nec M 77 agit] aget E 78 exstet] exercet B extet AI 78 et] *om.* B 80 ei tenetur] *inv.* ABI 84 et] *sup. lin.* A 87 hoc] *om.* B 93 sua] Ad hoc *add.* I 94 absolute...potestatem] habet potestatem absolute A 94 nec] neque I 95 ulla] illa S 95 circa] contra M 95 confitentem] poenitentem S 95 sed] si D 96 quae licet] quaelibet ABC (*sed in quae licet corr. ?*) DEHIS 96 in] *sup. lin.* B 96 aequivaleat] aequivalet BMS 96 circa] contra M 97 circa] contra M 97 potestatis] potestans M 98 confessoris] *om.* A 00 Secundum] Secundam A 00 Secundum argumentum] *inv.* I 00 bene] unde B 1 concludit] concluditur E

90 Cf. *supra*, lin. 84-88. 92-93 Cf. *supra*, p. 173,73-76. 98-99 Cf. *infra*, p. 210,45- (p. 211),49. 00-1 Cf. *supra*, p. 173,82-(p. 174),97. 2-3 Cf. *supra*, p. 174,98-6. 3 MARTINUS IV, *Bulla «Ad fructus uberes»* (Chart. Univ. Paris., I, p. 592 (n. 508)).

verum est. Et ideo dico quod, licet bene possent proferre fructus uberes circa confitentes sibi, si melius consulerent eis et discretius quam proprius sacerdos, absque eo quod tenerentur eadem confiteri proprio sacerdoti, quia tamen non in tantum uberes quam si postmodum iterato eadem confiterentur suo proprio sacerdoti, secundum quod processit | argumentum, et bene | ideo, cum dominus papa secundum verba privilegii aspexit «*Ad fructus uberes*», magis debet exponi privilegium secundum quod eo proferuntur fructus magis uberes, quam minus uberes. Hoc autem contingit, si confessi fratribus | iterum confiteantur sacerdotibus parochialibus, ut tactum est in argumento, ut amplius infra videbitur. Quare etc.

Bad. 282va Quartum argumentum meo iudicio bene procedit. | 15

Ad illud quod arguitur in contrarium, primo ex parte confitentis, quod «iterato confiteri confessa est consilii, ergo nullus ad illud potest obligari aut debet praecepto vel statuto», dicendum ad hoc, paulo altius | inchoando propter quiddam tactum in secundo argumento quaestionis praecedentis, quod aliquis potest eadem peccata voluntarie alteri confiteri, iterato ergo ad hoc potest constringi in casu per statutum aut praeceptum.

Ut simul exponamus quod de hoc pertinet ad hoc argumentum, et ad illud quod non erat ibi | expositum, quod aliquid dupliciter potest cadere sub praecepto seu statuto, et per hoc dupliciter aliquem obligare ad eius observantiam, scilicet directe, ut quis obligetur ad aliquid ex praecisa virtute praecepti aut statuti, vel indirecte, ut quis non obligetur ad illud ex praecisa virtute praecepti et statuti, sed solum cum statuto concurrente proprio facto. |

Primo modo nullo modo potest aliquid cadere sub praecepto aut statuto humano neque quemquam obligare, nisi sit tale, ad quod absque statuto et praecepto tenetur quis quoquo modo. Sed differt in

ABCDEHIMS

4 quod] quia CE 5 circa] contra M 6 proprius] *conf.* A prius S 7-8 quia... sacerdoti] *om. (hom.)* S 11 quod] ex *add.* M 12 uberes] *iter. sed exp.* A 12 iterum confiteantur] *iter.* A 13 ut²] et M 14 Quare etc.] *om.* I 15 Quartum argumentum] *inv.* I 15 meo] in eo B 16 arguitur] dicitur M 18 dicendum...hoc] ad hoc dicendum I 21 ergo] *i. m.* S 22 praeceptum] *om.* I 23 Ut] *sup. lin.* E 23 simul] *simus* B 24]] *hic est finis textus* M 25 per] post B 26 obligetur] obligatur I 27 non] *om.* B 28 et] *om.* D 28 concurrente] *currente* I 28 proprio facto] *inv.* H

10 *Ibid.* 13-14 Cf. *infra*, p. 204,93-(208,)74. 15 Cf. *supra*, p. 175,22-31. 17-18 Cf. *supra*, p. 167,8-12. 19-20 Cf. *supra*, p. 148,16- 19.

hoc obligatio ex praecepto et statuto, quia statutum non est nisi praeceptum universale tangens omnes aut plures, et obligans illos, praeceptum vero potest esse singulare sive particulare, tangens et obligans unum solum.

Unde statutum ex natura statuti non debet fieri de iure, nisi circa tale ad quod alias omnes quoquo modo tenentur vel possunt teneri. Propter quod circa illud quod est pure | consilii, non debet cadere statutum, nisi possit contingere ut ad illud omnes vel plures teneantur ex causa propter quam hoc expediret, ut circa virginitatis aut continentiae observantiam vel religionis ingressum et huiusmodi, propter quod ad huiusmodi aliquod nullus debet directe obligari per statutum, quia non debet fieri statutum ut omnes vel plures contineant et prohibeantur nubere, nisi, ut dictum est, posset contingere causa propter quam hoc expediret simul <et> deberet.

Praeceptum vero ex natura | praecepti potest fieri circa illud ad quod quis in casu tenetur, propter quod, quia in casu potest aliquis ex iure caritatis teneri ad illud quod est purae perfectionis et consilii, ideo illud potest in casu cadere sub praecepto. |

Sciendum est igitur ad huius intellectum, quod homo potest teneri ad aliquid dupliciter: vel ex ratione conditionis et status communis omnium vel plurium suae speciei, vel ex ratione conditionis et status alicuius personae singularis.

Et primo modo dupliciter: uno modo simul quoad rem praeceptam et modum praeciendi, alio modo quoad rem praeceptam tantum, et non quoad modum praeciendi.

Primo modo ex praecepto et statuto simul, quia omne statutum est praeceptum, licet non e converso; omnia praecepta moralia decalogi obligant, et hoc ex praecepto legis naturae, explicato per praeceptum legis divinae.

ABCDEHIS

33 quia] quod *sed del. et exp. et quia i. m.* B 34 universale] utile ABI 35 sive] vel ABI 37 fieri] nisi *add. sed exp.* C 42 huiusmodi] huius ABDEHIS 43 huiusmodi] huius ABDEHIS 43 quia] quod ABDEHS 44 et] vel AE(*sed vel i. m.*)H(*sed in et corr.*) 45 nisi, ut] ubi A 47 potest] propter *sed in potest corr.* A 47 quod] *i. m.* E 48 aliquis] aliquid *sed in aliquis corr.* C 51 est] *om.* S 51 igitur] ergo B 51 huius] ius praeceptum *add. sed exp.* S 52-53 conditionis...ratione] *i. m.* C 53 suae] sive *sed in suae corr.* B 53 ex] *om.* A 53 ratione] suae speciei *add. sed exp. (?)* E 53 conditionis] vel *add. sed exp.* A 55 praeceptam] praeceptum B 60 obligant] ligant S 60 explicato] explicatio H

45 Cf. *supra*, lin. 38-41.

B 286va Secundo | modo obligat omne praeceptum in illo statuto «Omnis
utriusque sexus» quoad semel in anno confitendum suo sacerdoti, et
S 259rb hoc partim ex prae-|cepto et statuto legis evangelicae, partim vero ex
E 208ra praecepto et statuto legis | ecclesiasticae. Confiteri enim ore vel signo 65
sensibili homini omnia peccata saltem mortalia, est ex proprio statuto
et praecepto legis evangelicae, quia in lege naturae et mosaica suffice-
bat | peccata confiteri corde soli Deo. Sed determinatio temporis circa
D 181va hoc non erat de praecepto legis evangelicae nec est, quia hoc permisit
evangelium devotioni cuiuscumque, et Christus reservavit ordinationi 70
Ecclesiae. Unde confiteri homini quoad illam determinationem semel in
anno, hoc est proprie et ex praecepto et statuto Ecclesiae. Neutro
istorum modorum debet homo obligari directe ad pluries vel bis
confitendum eadem peccata, neque omnino ad aliquid quod est consilii,
Zucc. 423vb quia | utraque obligatio est per vim universalis statuti, et ad ea quae 75
A 51ra sunt consilii, non debent ex iure caritatis | ullo modo omnes aut plures
teneri nisi ex causa, ut prius dictum est, quia observatio consiliorum
non est omnium aut plurium, ut in penultima quaestione videbitur.
Indirecte autem bene possibile est ad aliquid talium obligari, scilicet
quando simul concurrunt duae actiones, quarum unam propter prae- 80
ceptum fieri est necessarium, alteram autem propter electionem fieri est
voluntarium, et hoc, praecepto necessitatis circa unum praecedente
electionem voluntatis circa aliud, et non e converso. Verbi gratia, licet
universaliter non debet fieri obligatio per statutum ut omnes vel plures
Bad. 283rb contineant, | potest tamen primo fieri statutum, sicut modo factum est 85
I 143rb per Ecclesiam, ut quicumque promotus fuerit | ad sacros ordines,
continere debeat. Postquam autem hoc praeceptum est, si quis eligat

ABCDEHIS

62 Secundo] statuto *add.* B 62 omne] omnis ABCDHIS omnes E 62-63 Omnis
...sexus] *subl.* ABCDEHI 64 partim¹] pertinet ABCEHIS 65 ore] ex (?) I
66 homini] *om.* S 67 corde...Deo] soli Deo corde S 69 erat] enrat H
69 de...legis] *om.* B 69 nec] neque I 70 devotioni] devotionem ABC(*sed in*
devotioni *corr. al. man.* ?)DEHIS 70 reservavit] reservavi *et -t sup. lin. al. man.*
C 70 ordinationi] ordinationem ADEIS 72 Neutro] Neuter A 73 pluries]
plures A 75 utraque] utique D 76 aut] vel A *ut sed in vel mut.* E 77 prius] ut
add. AB 78 aut] ut *sed in aut corr.* B 79 autem] aut ABH 79 bene] unde
A 79 est] *om.* S 80 unam] est *add.* A 80 propter] per B 81 fieri] non *add.*
B 82 circa] dicta AB 83 aliud] illud S 87-88 continere...ordines] *om. (hom.)*
S 87 debeat] debet A 87 hoc] *om.* B 87 quis] quid A

62-63 Cf. GREGOR. IX, *Decretales*, V, tit. 38, c. 12 (ed. A., FRIEDBERG, II, 887-888).
77 Cf. *supra*, p. 199,38-41. 78 Cf. *infra*, p. 263,3-11.

promoveri ad sacros ordines, statim indirecte | ad continendum obliga- H 266
tus est. Consimiliter in proposito, postquam primo praeceptum est
90 quod «Omnis utriusque sexus» etc., si post illud praeceptum libera
electione voluerit quis alteri confiteri, quod ei permittitur, si illi
confiteatur, nihil minus est obligatus ad confitendum proprio sacerdoti
quam prius. Si quis autem explendo praeceptum eligat confiteri proprio
sacerdoti, stante isto statuto, nullo modo per statutum obligatur ad
95 alteri confitendum: hoc enim esset directe obligare omnes ad pluries
confitendum. Posset tamen forte aliquis ex ratione conditionis et status
personae suae obligari directe ad bis sive denuo confitendum, secundum
quod processit argumentum in praecedenti quaestione, et hoc quemad-
modum in necessitate, quando aliquis | ex iure caritatis teneretur facere B 286
00 aliquod opus consilii, Ecclesia posset praecipere et cogere ut illud
faceret. Verbi gratia, si Ecclesia multum indigeret ut aliquem bene
instructum haberet in ordine sa-|cerdotii, ita quod status salutis Ecce- C 212
siae in magno periculo esset si illum non haberet, si non posset invenire
nisi unicum talem, posset ipsum cogere ut promoveretur in sacerdo-
tium, et per consequens ad continentiam. Unde, si multum dependeret
5 salus Ecclesiae ab hoc quod aliquis bis vel pluries eadem peccata
confiteretur, credo quod hoc posset ei praecipere per Ecclesiam.] Bad. :

Ad secundum, quod «omne sacramentum habet perfectam efficaciam
semel adhibitum; ergo nullum necesse est iterari», dicendum quod ad
10 hoc patet responsio ex dictis in secunda quaestione praecedente. Bene
verum enim est, quod omnia sacramenta novae legis perfectam habent
efficaciam virtute passionis Christi, sed hoc diversimode in diversis
sacramentis et proportionaliter in unoquoque, secundum quod ex
divina ordinatione diversimode ordinantur ad suos effectus, | ut decla- S 259
15 ratum est specialiter circa sacramentum baptismi et poenitentiae in

ABCDEHIS

90 quod...sexus] *subl.* A 90 quod...etc.] *subl.* CDH 90 Omnis...sexus] *subl.* E
90 Omnis...etc.] *subl.* BIS 92 obligatus] est *add.* A 93 eligat] obligat ABI
94 per...obligatur] obligatur per statutum S 96 aliquis] *om.* ABI 97 suae] *om.*
E 98 processit] praecessit B 98 praecedenti] secunda *sed exp. et praecedenti i. m.*
S 98 hoc] hic B 99 teneretur] tenentur AB tenetur I 2 instructum] institutum
B 4 posset] *iter.* D 4 promoveretur] promovetur D 5 et] *om.* D 5 depende-
ret] *om.* S 7 posset] potest B 11 ex] in I 11 Bene] Unde A 11 verum enim]
inv. I 13 unoquoque] uno B

90 Cf. GREGOR. IX, *Decretales*, V, tit. 38, c. 12 (ed. A., FRIEDBERG, II, 887-888). 98 Cf.
supra, p. 148,16-19. 8-9 Cf. *supra*, p. 167,19-(p. 168,)27. 10 Cf. *supra*, p. 140,67-
(p. 141,)89. 15-(p. 202,)16 Cf. *Ibid.*

E 208rb
Zucc. 424ra

dicta quaestione. Unde, ut ibidem declaratum est, in hoc omnia conveniunt, quod aequaliter perfectam efficaciam habent circa suam materiam in efficiendo, semel adhibita, suos effectus principales, et quoad illos nullum, nec etiam sacramentum poenitentiae circa eadem peccata, necesse est iterari, immo nec debet nec potest iterari, sicut neque baptismus. Respectu vero effectuum non principalium aliquam etiam habent efficaciam simul eos agendo, sicut baptismus; propter quod nullo modo est iterandus; aliqua vero non, ut poenitentia, sed hoc non propter aliquem defectum in se, sed quia gradus naturae suae hoc non requirit, nec necesse est habere, quia in suo effectu dependet ab usu liberi arbitrii, aliter quam baptismus, ut similiter ibi expositum est. Unde bene verum est quod non est necesse ex virtute sacramenti poenitentiae ipsum iterari, quia sine eius effectu secundo, propter quem iteratur, posset esse salus, ut similiter ibi dictum est. Dico autem quod non est necesse ipsum iterari directe. Indirecte autem bene potest esse necesse, secundum quod dictum est | in solutione iam praecedentis argumenti, et hoc absque iniuria sacramenti, quemadmodum absque iniuria eius voluntarie propter effectus eius secundarios pluries potest | iterari. Et sic indirecte ex praecepto possit esse necesse ut iteretur, et ut semel confessus teneatur eadem iterum confiteri, et hoc absque omni iniuria sacramenti.

D 181^{vb}A 51^{rb}H 260^{va}B 287ra

Quod non est novum nec inconsuetum dicere, cum venerabilis doctor frater THOMAS, bonae memoriae, etiam reliquerit hoc in scriptis suis super | IV^m Sententiarum, dist.^e xvii^a, in fine illius quaestionis «Utrum aliquis possit alteri confiteri quam proprio sacerdoti, etiam ex privilegio vel mandato superioris», ubi tamen non loquitur de isto privilegio quod nondum erat concessum, sed de antiquis, in quibus non ita exprimebatur quod confessi fratribus ex virtute privilegii teneantur confiteri suis sacerdotibus parochialibus, sicut in isto. Ibi quidem sic

ABCDEHIS

19 nec] om. ABI 19 etiam] enim A 20 immo...iterari] om. (hom.) C 20 nec²] om. B 21 effectuum] effectum A scr. sed in effectum mut. D 23 iterandus] itandus AS 27 ex virtute] om. B 28 eius effectum] inv. A 29 similiter ibi] inv. ABI 29 ibi] esse B 31 est] om. B 35 eadem] om. E 35 iterum] om. A 37 nec] neque AB 38 etiam] om. E 38 reliquerit] relinquerit A 41 ubi] om. A

16 Cf. *Ibid.* 26 *Ibid.* 29 *Ibid.* 31-32 Cf. *supra*, p. 200, 71-83. 38-(p. 203,) 49 THOMAS DE AQ., *Comm. in Sent.*, IV, dist. 17, q. 3, art. 3, q^{ua} 5 (ed. F. M. Moos, p. 908-909; ed. Parmae, VIII, p. 800b).

45 dicit: «Si confessus fratri iterum suo proprio sacerdoti teneretur confiteri, non tamen frustra primo confessus fuisset, quia quanto pluribus sacerdotibus quis confitetur, tanto plus ei de poena remittitur, tam ex erubescencia confessionis quam ex vi clavium, nec reiteratio facit iniuriam isti sacramento». Et post subiungit, quod «bonum est quod ille qui auctoritate episcopi confessionem audit, inducat confitentem quod confiteatur proprio sacerdoti». Et, prout patet intentionem eius consideranti, loquitur de iterato confitendo proprio sacerdoti etiam ista, quae habenti modo praedicto auctoritatem superioris fuerit homo confessus. Quod autem dictus doctor suasit tamquam bonum, modo in isto privilegio expresse fratribus est iniunctum per illam clausulam «quodque iidem fratres» etc.

His etiam concordat alius venerabilis doctor, dominus BONAVENTURA, in scriptis suis loquens de eadem materia, et specialiter de his quibus data est potestas ex privilegio. Et dicit sic: «Credo quod | talibus data sit potestas audiendi confessio-nes non in praeiudicium sacerdotum bonorum, sed potius in favorem fidelium, et propter sacerdotum insufficientiam. Unde dico quod secundum intentionem privilegii sacerdotes parochiales iure suo non privantur, | immo | faciendum est semper quod a suis parochianis debita eis reverentia exhibeatur». Subdens: «Quod si subditus habet causam legitimam propter quam rationabiliter refugit suum proprium sacerdotem, confessus privilegiato non tenetur iterum confiteri, etiam si exigit sacerdos, quia in favorem talium expresse privilegium datum est. Alioquin, si non | habet excusationem et, ipso sacerdote exigente, non velit ei confiteri, vix crederem talem personam vere poenitentem». Addens continuo: «Ideo omnibus sanum consilium est

C 212

Zucc.

S 259

I 143^a

E 208

ABCDEHIS

48 vi] sup. lin. D 48 nec] neque I 49 subiungit] subiunge B 49 ille] quod add. D 49 qui] cum B 50 confessionem audit] ABI 50 quod] quia D 51 confiteatur...sacerdoti] proprio sacerdoti confiteatur C 51-52 consideranti] considerati A 52 confitendo proprio] proprio confitendo sed signis inversionis inv. B 54 dictus] dictis A 55-56 quodque...fratres] subl. AE 55-56 quodque...etc.] subl. BCDHIS 57 concordat] concordant sed in concordat corr. A 60 data...potestas] sit data potestas AB sit potestas data I 60 in] om. B 62 intentionem] intentio D 63 semper] om. S 66 privilegiato] privilegio A 67 quia] qui et -a sup. lin. I 70 poenitentem] om. S

49-51 *Ibid.* 55-56 MARTINUS IV, *Bulla «Ad fructus uberes»* (Chart. Univ. Paris., I, p. 592 (n. 508)). 59-64 BONAV., *Comm. in Sent.*, IV, d. 17, art. 1, q. 2 (ed. Quaracchi, 1889, IV, p. 454a-b). 64-70 *Ibid.* 70-(p. 204,) 72 *Ibid.*

Bad. 283^{vc} *quod remittant ad proprios sacerdo-|tes, ut si sacerdos non est contentus illa confessione, iterum audiat*. Et infra subdit quod «Licet aliquando teneatur iterum confiteri, non tamen frustra alii confitetur. Perutile enim est pluribus sacerdotibus integre confiteri».

B 287rb Quod autem hoc possit fieri, arguo sic, quaerendo an papa in privilegio fratrum loco illius «*prout generale concilium statuit*», | potuit sic scripsisse atque statuisset: «*Volumus autem ut hi qui fratribus confitebuntur eisdem, suis parochialibus presbyteris confiteri saltem semel in anno peccata illis confessa eadem numero, ac etiam non confessa fratribus, nihilominus tenebuntur*». Quin papa sic statuere possit, nemo recte intelligens negare potest, quia sic statuens non | nisi antiquum statutum conservat tamquam necessarium, et concedendo cum hoc quod est voluntarium. Quare, cum sic papa potest statuere, et, sic facto statuto, patet quod confessus fratri, iterum iterando sacramentum poenitentiae, debet eadem suo proprio sacerdoti confiteri, nec differret si sic statuisset, ab eo quod modo statuit nisi sicut implicitum et explicum, manifestum est quod rationabiliter potest sic intelligi privilegium et exponi, quia rationabiliter potest per expositionem explicari quod implicitum est.]

Bad. 283^{vd} A 51va Ad tertium, quod «si | fratribus confessa iterato essent confitenda, tunc nulla potestas eis esset collata, et esset privilegium delusorium», dicendum quod falsum est.

Ad cuius intellectum sciendum, quod fratres de iure communi, licet sint sacerdotes, claves tamen habent ligatas, nec ullam executionem earum etiam in se invicem absolvendo, immo confiteri deberent sacerdoti in cuius parochia commorantur, nisi super hoc privilegiati essent, et membra abstracta de corpore parochialis ecclesiae. Nec ex hoc quod

ABCDEHIS

71 sacerdos] sacerdotes *sed in sacerdos corr.* A 73 confitetur] confiteretur E 76 statuit] *om.* S 77 scripsisse] praescripsisse I 77 Volumus autem] *subl.* S 77-80 Volumus...tenebuntur] *subl.* C 79 illis] illius A 79 confessa] et *add.* C 79 eadem...confessa] *om.* (hom.) B 83 quod] quia H 84 fratris] facti et fratri i. m. E 84 iterum iterando] *inv.* A 85 nec] neque I 86-87 et explicum] *om.* S 90 fratribus] fratres sive fratribus A 90 iterato essent] *inv.* A 91 eis esset] *inv.* ABIS 93 quod...iure] de iure quod fratres A 94 nec] neque I 94 executionem] executionem H executionem A 95 deberent] deberet D 97 membra abstracta] membra abstracta et -ra *sup. lin. et ab i. m.* E 97 membra] membra A 97 corpore] corde ABHI 97 Nec] Neque I

72- 74 *Ibid.*, (p. 454b). 76 MARTINUS IV, *Bulla «Ad fructus uberes»* (Chart. Univ. Paris., I, p. 592 (n. 508)). 77-80 *Ibid.* 90-91 Cf. *supra*, p. 168,30-38.

- ab initio habuerunt privilegium quod mutuo potuerunt sese absolvere, potuerunt absolvere | plebem sacerdotum parochialium, dicente domino D 182
- 00 INNOCENTIO III in decretali super hoc, missa episcopo Atrebatensi pro Duacensibus contra fratres, in qua quoad hoc declarat ius commune dicens sic, quia «Cum non sunt alias iudices parochianorum alienorum, non possent ipsos absolvere | nisi petita prius et obtenta licentia a Zucc. sacerdote proprio, iuxta consilium statuti generalis».
- 5 Postmodum autem concessum fuit eis privilegium, ut credo ab ALEXANDRO Papa, quod aliorum parochianos possent recipere ad poenitentiam sine licentia proprii sacerdotis. Secundum tamen quod declarat CLEMENS papa, «*licentia obtenta fuit Romani pontificis, aut legato- rum eius seu ordinariorum locorum*», id est episcoporum, qua obtenta, possent «*populis illis subiectis libere praedicare, confessiones | audire, S 260^r absolvere et poenitentias salutes iniungere, aliorum inferiorum praelatorum et rectorum ecclesiarum ac sacerdotum parochialium consensu minime requisito, illis casibus exceptis, qui de iure, sive de consuetudine seu retentione ab eis specialiter facta, sedi, legatis et ordinariis praedictis* B 287^r relinquuntur, ad quos non licet eos manus extendere nisi | ipsis specialiter C 213^r | committantur», quemadmodum usi sunt fratres usque nunc, licentiam accipiendo in praedictis officiis exercendis ab ordinariis locorum. Per quod derogatum est iuri sacerdotum parochialium in duobus: in uno scilicet, quod sine eorum licentia fratres in eorum parochia dicta officia exercebant; aliud, quod confessi fratribus non tenebantur ad proprios sacerdotes reverti eadem illis confitendo, prout ab aliquibus E 208^r dicebatur.

ABCDEHIS

99 potuerunt] poterunt ABHI *om.* S 99 absolvere] solvere A *om.* S 99 sacerdotum] sacerdotem B 00 III] IIII ABCDEHIS 00 in] *om.* AS 00 episcopo] *om.* S 00 Atrebatensi] Acibatensi H Athatensi D 2 sic...iudices] i. m. H 2 alienorum] *om.* C 3 ipsos] episcopos B 4 sacerdote proprio] *inv.* C 4 iuxta] statutum *add.* C 5 ut credo] *om.* S 7-8 ad poenitentiam] *om.* S 7 tamen] vero S 8 fuit] aut DH *scr. sed exp. et aut i. m.* I *scr. sed sive sup. lin. al. man.* C aut et fuit i. m. E 8 Romani] -ni i. m. H 9 ordinariorum] ordinario A 9 locorum] seu *add.* A 10 illis] *om.* A 11 salutes] salutare S 11 inferiorum] in firmo feriorum *sed in inferiorum corr.* A 12 ac] *om.* E 13 sive] *om.* ABI 15 non licet] licet non *sed signis inversionis inv.* B 15 nisi] rationis *add.* B 17 accipiendo] accipientes A 18-19 in²...scilicet] scilicet in uno A 19 quod] quando S 20 tenebantur] tenebuntur I 21 ab] i. m. S

3-4 GREGOR. IX, *Decretales*, V, tit. 38, c. 12 (ed. A., FRIEDBERG, II, 887-888). 8-16 CLEMENS IV, *Constitutio «Quidam temere sentientes»* (Bullarium Franciscanum, III, 14Ac-Ba); etiam citatum in HENR. DE GAND., *Quodl.* X, q. 2 (ed. R. MACKEN, p. 40,27-34; ed. 1518, f. 401rZ-401vA; ed. 1613, II, p. 137vb).

Demum autem dominus MARTINUS papa privilegio suo potestatem fratrum in multo ampliavit, quia, cum prius oporteret fratres licentiam exercendi dicta officia petere et obtinere ab episcopis aut sacerdotibus, nunc dominus MARTINUS concessit eis ut «sua auctoritate illa libere exercerent ubique, nemine eos impediante», ut non sit eis necesse requirere super hoc sacerdotes, neque | etiam episcopos, nisi in casibus maioribus praelatis modo praedicto reservatis. Reservatur autem ius sacerdotibus parochialibus in hoc, quod parochiani eorum confessi fratribus, auctoritate huius novi privilegii tenentur ad eos reverti, omnia peccata sua confitendo, quod prius eis erat subtractum.

In quo dominus MARTINUS a multis creditur valde consulte egisse, fratribus scilicet faciendo gratiam, et aliis, episcopis scilicet, qui tenent loca apostolorum, et sacerdotibus qui tenent loca discipulorum secundum Glossa Lucae X^o et XXI^a dist.^e Decretorum, par.^o 1^a, et LXVIII^a dist.^e, cap.^o «Episcopi», iura sua conservando, et hoc ne ordo ecclesiasticus confunderetur, attendendo illud, XI^a <Causa>, q.^e 1^a, «Pervenit»: «Si unicuique sua iurisdictio non servetur, quid aliud agitur nisi per nos, per quos ecclesiasticus ordo custodiri debuit, confundatur?»; de quo XXV^a <Causa>, q.^e 2^a, «De ecclesiasticis», et capitulis sequentibus. De quo etiam dicit BERNARDUS, III° Ad Eugenium: «Tu denique tibi licitum censeas suis ecclesias mutilare membris, confundere

ABCDEHIS

25 officia] officio B 25 aut] et S 27 nemine] neminem A 28 super hoc] inv. A 29 reservatis] om. A 29 ius] illis E 30 confessi] concessi A 32 eis erat] inv. A 32 subtractum] subtratum A 36 par.^o] per S 37 Episcopi] subl. ABCHS 38-39 Pervenit] subl. BCDHIS 39 nisi] ut add. S 40 nos per] om. (hom.) B 40 confundatur] confundetur A 41 De ecclesiasticis] subl. ABCDHI 42 Eugenium] Eugenii A 42 Tu] Tu ne vel Tunc (?) BCDEHIS 43 tibi licitum] inv. E

26-27 MARTINUS IV, *Bulla «Ad fructus uberes»* (Chart. Univ. Paris., I, p. 592 (n. 508)). 34-35 GRATIANUS, *Decretum*, I, dist. XXI, c. 1 (ed. A. FRIEDBERG, I, 68; PL 187, 116A). 36 Glossa ord. in Luc., X, 1 (ed. 1634, V, 825A; PL 114, 284A); cf. etiam PETRUS LOMBARDUS, *Sent.*, IV, d. 24, c. 11, n. 141 (ed. Quaracchi 1916, p. 901; ed. Quaracchi 1981, p. 404; PL 192, 904); BONAV., *Comm. in Sent.*, IV, d. 25, a. 1, q. 1 (ed. Quar., IV, p. 642); THOMAS DE AQ., *Summa Theol.*, II^a II^{ae}, q. 184, a. 6, ad. 1 (ed. Leon., X, 458b); Id., *Summa Theol.*, III^a, q. 67, a. 2 ad 2 (ed. Leon., XII, 81b-82a); GRATIANUS, *Decretum*, I, d. XXI, ante (ed. A. FRIEDBERG, I, 67; PL 187, 115B). 36 Cf. GRATIANUS, *Decretum*, I, dist. XXI, c. 1 (ed. A. FRIEDBERG, I, 68; PL 187, 116A-B). 36-37 Cf. Id., *op. cit.*, I, dist. LXVIII, c. 5 (ed. A. FRIEDBERG, I, 255; PL 187, 353C-354D). 39-40 Id., *op. cit.*, II, Causa XI, q. 1, c. 39 (ed. A. FRIEDBERG, I, 638; PL 187, 832C-833A). 41-42 Cf. Id., *op. cit.*, II, Causa XXV, q. 2, c. 8 (ed. A. FRIEDBERG, I, 1014; PL 187, 1328B-C). 42-(p. 207,)46 BERNARDUS CLARAEVALLENSIS, *De consideratione*, III, c. 4, n. 17 (ed. J. LECLERCQ-H.M. ROCHAIS, III, p. 444,13-16; PL 182, 768B).

ordinem, perturbare terminos quos posuerunt patres tui? Si iustitiae est, | I 143^v ius cuique servare suum, | auferre cuiquam sua iusto quomodo poterit A 51^v convenire?» Et infra: «Et quomodo, quos Deus coniunxit, non sunt separandi, sic nec quos subiunxit, com-|parandi. Monstrum facis, si manui Zucc. submovens, digitum facis pendere de capite, superiorem manu, brachio collateralem. Tale est, si in corpore Christi membra aliter locas quam ipse disposuit.» Et infra: «Nec vilem reputes formam hanc quia in terris est: exemplar habet in caelo. Sicut enim illic cherubim et seraphim, ac ceteri quique usque ad archangelos et angelos, ordinantur sub uno capite Deo, ita hic quoque sub uno | pontifice summo primates vel patriarchae, B 287^v archiepiscopi, episcopi, presbyteri vel abbates, et reliqui in hunc modum. 55 Quod si dicat episcopus: «Nolo esse sub archiepi-|sco», aut abbas: «Nolo B ad. 2 oboedire | episcopo», hoc de caelo non est. Nisi tu forte quempiam S 260^v angelorum dicentem audisti: «Nolo sub archangelis esse», aut ex aliquo quolibet inferiorum ordinum aliquem, non ferentem subesse nisi Deo».

Et sicut secundum iam dictum modum dominus papa consulte creditur licentiam audiendi confessiones fratribus per dictum privilegium concessisse, sic et episcopi ad exemplum capitis sui consulte crederentur agere, si in concedenda auctoritate sive potestate audiendi confessiones, cum tali circumspectione et cautela | hanc concederent, quod subditi D 182 non haberent occasionem retrahendi se a suis curatis, ut non eis singula 65 confiterentur, sed potius inducerentur et animarentur ad hoc, ut recurrerent ad suos sacerdotes humiliter tamquam ad suos pastores, nisi cum casus contingeret, ob quem rationabiliter expediret quod subditus alteri quam suo sacerdoti proprio confiteretur, secundum quod super hoc superius aliqui casus sunt expressi. Pro talibus enim casibus principaliter conceditur huius <modi> potestas non ordinariis confessoribus, et 70

ABCDEHIS

44 quos posuerunt] posuerunt quos sed signis inversionis inv. B 44 patres] fratres A 45 cuiquam] antequam D 45 sua] suo D 45 poterit] potuit B 46 quos] quis H om. ABI 47 manui] manu E (sed in manui corr.) H 48 pendere] pedem I 49 aliter locas] inv. et locas in lac. (al. man. ?) B 50 quia] quae S 51 ac] et S 52 quique] cuique A 54 modum] mundum A 55 esse] oboediens add. A 58 quolibet] om. A 61 concessisse] expressisse S 62 auctoritate...potestate] potestate sive auctoritate S 63 cautela] cautelam I 64 occasionem] actionem H 65 et] om. B 67 ob] ad S 69 superius aliqui] aliquid superius A 70-71 et hoc] inv. A

46-50 Ibid. (ed. J. LECLERCQ-H.M. ROCHAIS, III, p. 444,23-26; PL 182, 768C). 50-58 Ibid., c. 4, n. 17 & 18 (ed. J. LECLERCQ-H.M. ROCHAIS, III, p. 445,7-8 et 445,14-22; PL 182, 768D et 769A). 59 Cf. supra, p. 206,33-42.

hoc in subsidium et adiutorium sacerdotum curatorum et ad utilitatem populi confitentis.

C 213rb Sic ergo patet | quod fratribus multum, et non modicum, est concessum.

H 261rb Et quod subditur quod «non videntur fratres | absolvere nisi sub
E 209ra conditione», dicendum quod hoc | falsum est. Supra enim declaratum est quod simpliciter absolvunt, licet absolute remaneant obligati ad iterum confitendum.

Bad. 284re

Ad quantum, quod «per primam clausulam in privilegio fratrum derogatur secundae, si eis plena potestas est concessa, et non est frustra adiecta illa secunda clausula», dicendum quod perfecta et libera potestas absolvendi fratribus est concessa, non conditionata, nec potens impediri a suo effectu nisi per accidens, ut iam dicitur.

Nec etiam illa secunda clausula «*Volumus autem*» etc. «frustra est adiecta», sed valde consulte, quia multum proficit rei publicae et bono communi quantum ad Ecclesiae praelatos et subditos, et hoc propter duo bona quae propter illam obligationem in secunda clausula reservata contingunt circa praelatos curatos. Primum, quia ipsi tamquam pastores, per hoc quod eis subditi confiteri tenentur omnia peccata sua, sive aliis confessa sive non, diligentius et perfectius cognoscunt vultum conscientiae pecoris | sui, secundum quod eis praecipitur, Proverbiorum XXII: «*Diligenter agnosce vultum pecoris tui*». Secundum est, quod per hoc in | maiori reverentia et devotiori oboedientia a subditis habentur, in quo tenentur praelatis et sacerdotibus, sicut e converso praelati subditos diligenter custodire tenentur, secundum illud quod dicit APOSTOLUS, <Ad> Hebraeos, ultimo: «*Oboedite praepositis vestris, ipsi enim pervigilant quasi rationem reddituri pro animabus ves-*

ABCDEHIS

71 in] ita ? H 71 et²] *sup. lin.* S 77 absolvunt] absolverunt A 77 absolute] absoluti ABCDEHIS 80 secundae] *lac.* B 80 concessa] *om.* A 80 est²] *i. m.* B 81 illa] ista S 82 conditionata] conditiona B 84 Nec] Neque I 84 Volumus autem] *subl.* A 84 Volumus...etc.] *subl.* BCDHIS 85 reij] ei A 87 in] illa *add.* A 88 curatos] *om.* I 88 quia] quod S 91 pecoris] pectoris ABI 92 pecoris] pectoris ABI 93 per hoc] *inv.* E 93 devotiori] devotione I 95 quod] *om.* I 97 reddituri] redituri A 97 vestris] nostris D

75-76 Cf. *supra*, p. 168,34. 76 Cf. *supra*, p. 196,65-(p. 197),99. 79-81 Cf. *supra*, p. 168,39-44. 83 Cf. *infra*, p. 210,52-56. 84 MARTINUS IV, *Bulla* «*Ad fructus uberes*» (*Chart. Univ. Paris.*, I, p. 592 (n. 508)). 84-85 Cf. *supra*, p. 168,45. 92 *Prov.*, XXVII, 23. 96-98 *Hebr.*, XIII, 17.

tris». Sed heu, qualem rationem sunt pro eis reddituri, si non sint eos cognituri? Statutum ergo illud generalis Concilii «Omnis utriusque sexus» per illam clausulam adiectam praeservatum et hoc ad perpetuam generaliter omnium utilitatem, propter privatum commodum non est infringendum, iuxta illud quod scribitur, <Causa> XXV^a, q.^e 1^a: «*Quae autem ad perpetuam generaliter | ordinata sunt utilitatem, nulla commutatione varientur, nec ad privatum trahantur commodum quae ad bonum sunt commune praefixa, sed, manentibus | terminis quos instituerunt patres, nemo usurpet alienum, sed inter fines proprios atque legitimos, prout quisque voluerit, se exerceat in latitudine caritatis*». Licet enim statutum hoc non sit de illis «*quae nulla ratione possunt convelli, sed eorum quae pro temporum necessitate*» possunt comparari, ut XIV^a dist.^e «Sicut», quod tamen in eo statutum est ad communem utilitatem, non debet evelli ad privatum commodum. Ad publicum enim commodum, ut videtur, non de facili posset subditis concedere ne suis curatis confiteri tenerentur. Hoc enim esset oves a pastore abducere, et libertatem evagandi dare et confessores ad libitum posse variare, nec ad oboediendum alicui astrictum fore, ut adimpleatur illud, Ezechiel XXXII°, «*Dispersae sunt oves meae, eo quod non esset pastor, et factae sunt in devorationem omnium bestiarum agri*». Cum tamen omnes ovem lascivientem ad pasto-iris oboedientiam tenentur adducere et in ipsa custodire et, hoc facto, circa eas prout quisque voluerit, in latitudine caritatis se exercere, quasi «*spicas colligendo et fricando quae fugerunt manus metentium*», ut habitum est supra, in hoc sacerdotes Ecclesiae adiuvando et eos venerando, exemplo Christi | de quo dicit CYPRIANUS,

ABCDEHIS

98 eos] eis E 99-00 Omnis...sexus] *subl.* ABCDHIS 00 adiectam] adiectum B 00 et] *om.* A 00 hoc] *om.* AHI 00 perpetuam] perpetuum A 1 privatum] privatam B 1 commodum] commodum D 1 est] *om.* A 2 XXV^a] XXVI^a E XXVIII^a D 3 ad...generaliter] ad perpetuam generaliter ABI 4 nec] neque I 4 trahantur] trahentur A 6 usurpet] iusupet E 6 fines] *om.* I 6 proprios] proymios S 6 atque] et ABI 7 voluerit] voluit A 8 illis] aliis A 9 pro] per D 10 Sicut] *subl.* BCDEHIS 11 commodum] comodum D 12 commodum] comodum CS 12 posset] *cedere add.* ACES credere *add.* BDHI 14 libitum] libitum A 14 nec] neque I 15 astrictum] strictum S obstrictum A 15 ut] *om.* A 15 adimpleatur] impleatur S 20 fugerunt] effugerunt S

99-00 Cf. GREGOR. IX, *Decretales*, V, tit. 38, c. 12 (ed. A. FRIEDBERG, II, 887-888). 3-7 GRATIANUS, *Decretum*, II, Causa XXV, q. 1, c. 3 (ed. A. FRIEDBERG, I, 1007; PL 187, 1320A). 8-9 GRATIANUS, *Decretum*, I, dist. XIV, c. 2 (ed. A. FRIEDBERG, I, 33; PL 187, 70C-D). 16-17 Ez., XXXIV, 5. 20-21 Ruth, II, 2; cf. *supra*, p. 130,67-68.

dist.^o XCIII^a: «*Dominus noster Iesus Christus, rex Iudaeorum, usque ad passionis diem servavit honorem pontificibus et sacerdotibus, quamvis illi nec timorem Dei nec honorem Christi servassent. Nam cum leprosum mundasset, Matthaei VIII°, dixit illi: «Vade, ostende te sacerdotibus». Humilitatem nos humilis docuit, ut nos humilitatis et patientiae habeamus exemplum. Docuit enim | sacerdotes veros legitime et plene honorari, dum circa falsos sacerdotes ipse | talis exstitit*». Sic veneratus est eos beatus FRANCISCUS, quando noluit fratres suos prae-dicare in dioecesi aut parochia alicuius, ipso contradicente, ut habitum est supra, et quando dixit in suo Testamento de eis: «*Ipsos et omnes alios volo timere et honorare sicut meos dominos. Et nolo in ipsis considerare | peccatum, quia Filium Dei discerno in ipsis*». Constat autem quod, etsi non sint verba ista de ipsius sancti patris Regula, tamen, secundum quod ipsemet dicit, «*Dominus dedit*» ei «*ea pure dicere et scribere, ut regula melius catholice observetur*».

Quod autem assumitur in argumento, quod, «*si plena potestas esset fratribus concessa in prima clausula, et secunda non esset frustra adiecta, per primam | derogaretur secundae, quia si in nullo ei derogaretur, factum per fratres oporteret iterari, quod non oporteret si plena et libera potestas esset eis concessa*», dicendum quod secundum iam dicta, secunda clausula non est frustra adiecta, et libera et plena potestas fratribus est concessa, et tamen confessos ipsis oportet iterum confiteri, quia in nullo derogatio facta est secundae clausulae. Et quod confessos fratribus oportet iterum confiteri, hoc non est propter ali-

ABCDEHIS

25 nec¹] neque I 25 Christi] proximi E 26 nos] non *sed in nos corr.* C et vere *add. i. m. al. man.* C 27 patientiae] ut *add.* A 29 eos] (cf. *supra*, p. 209,22) 30 noluit] voluit ABCHI (*sed in noluit corr.*) S 30 suos] om. B 32 omnes alios] inv. B 32 volo] nolo ABDI 34 quia] quod D 35 sint] sunt B 35 tamen] tantum I 36 ea] a A 36 dicere] differentiae B 38 potestas] et libera *add.* S 39 concessa] dicendum quod secundum iam dicta *add. sed exp.* S 40 in] *sup. lin.* E 41 si] sibi A 42 plena...libera] libera plena et *sed signis inversionis* inv. B 42 concessa] ad hoc *add.* I 42 dicendum] *vel* scilicet (?) E 43 libera et] om. (*hom.*) A 44 fratribus est] inv. S

23-29 CYPRIANUS, *Epist.*, III, c. 1 (CSEL, III², p. 471,1-15); etiam citatur in GRATIANUS, *Decretum*, I, dist. XCIII, c. 25 (ed. A. FRIEDBERG, I, 329; PL 187, 444C-445A); et citatur in HENR. DE GAND., *Sermo factus in synodo anno Domini 1287°, feria II^a post misericordia Domini* (ed. K. SCHLEYER, p. 148, 6-10). 26 *Matth.*, VIII, 4. 30 Cf. FRANCISCUS, *Regula bullata*, n. 9 (ed. H. BÖHMER, p. 33, 30-32). 31 Cf. *supra*, p. 129,45-46. 32-34 FRANCISCUS, *Testamentum*, n. 3 (ed. H. BÖHMER, p. 36, 25-28). 36-37 *Ibid.*, (ed. H. BÖHMER, p. 36, 14-15 et p. 39, 16-17). 38-42 Cf. *supra*, p. 168,39-49. 42-43 Cf. *supra*, p. 208,84-88.

quem defectum, aut conditionem ex parte fratrum per se, ut dictum est, sed propter obligationem factam praedeterminato modo ex parte confitentis. Propter quam, ut praedictum est, in confiten-|do fratri debet S 260° habere propositum in actu vel in habitu, confitendi eadem proprio sacerdoti; quod si non habuerit, obicem ponit absolutioni fratris ne in se poterit habere effectum. Quamquam enim nullus sit in hoc defectus ex parte fratris per se, redundat tamen in eius potentiam indispositio materiae, ne possit circa ipsam in proprium effectum, sed hoc per accidens, quia «*actus activorum non sunt nisi in patiente et disposito*», secundum PHILOSOPHUM.

Sed quia omnino obviantibus omnino obviandum est, ad monstrandum plane quod dicta ratio non valeat, arguo efficacius pro parte contraria ex consimili medio sic: «*Si secunda clausula plene conservatur in suo robore, et non est frustra praeposita illa | prima clausula de concessione facta fratribus, in aliquo ergo derogatur illi primae clausulae per secundam. Inconveniens autem est dicere quod illa prima clausula praeposita est frustra, et clarum est ex supra allegatis quod secunda perfecte manet in suo robore. Probatio consequentiae est, quia si in nullo derogaretur primae per secundam, non esset necesse iterato confiteri et absolvi confessos fratribus et ab eisdem absolutos, quia super hoc plenam haberent potestatem; quod tamen modo est necesse, manente secunda clausula in suo robore*».

Et est | dicendum ad hoc quod, sicut prima clausula | in nullo derogat secundae, ut dictum est, et e converso secunda in nullo derogat primae, quia sunt quasi duae distinctae clausulae unius privilegii, quarum una alteri non repugnat, in aliquo tamen secunda clausula derogat primae per accidens, licet non e converso, et hoc rationabiliter, quia rescriptum secundum sive privilegium magis natum est derogare primo quam e converso, et eadem ratione in eodem rescripto sive

ABCDEHIS

48 praedeterminato] praeterminato E 48 modo] *i. m.* E 49 confitendo] debet *add. sed exp.* A 52 enim] om. A 52 sit] fit AB 59 consimili] simili et con- *sup. lin.* A 60 est] om. A 64 manet] net et ma- *i. m. al. man.* C 65 in] *sup. lin. al. man.* C 65 nullo] illo EH illo *sed in nullo corr.* C 69 Et...dicendum] Ad hoc est dicendum I 69 ad hoc] om. A 74 rescriptum] *scr. et resc. i. m.* E

47 Cf. *supra*, p. 196,65-(197),99. 48 Cf. *Ibid.* 49 Cf. *Ibid.* 55-56 ARIST., *De an.*, II, c. 2 (in ANON., *Auct. Arist.*, (ed. J. HAMESSE, 6,55); in ALBERTI MAGNI, *De an. II Comm.*, ed. Cl. STROICK, p. 77,70; in AVERROIS, *De an. II Comm.*, ed. St. CRAWFORD, p. 163, 11-12; Iunt., Suppl. II, f. 60D; 414a 11-12); cf. *supra*, p. 116,29-30. 70 Cf. *supra*, p. 208,79-88 et 210,38-45.

E 209rb
D 182va
B 288rb
C 213va

Zucc. 425rb

Bad. 284^{ve}

A 52^{rt}

B 288°
H 261

Zucc. 425va

privilegio clausula secunda primae magis quam e converso; quod tunc maxime facit quando secunda clausula, sive secundum rescriptum aut | privilegium, facit mentionem de prima, sicut facit in proposito secunda mentionem de prima, et non e converso, ut patet intuenti eas.

E 209va

Patet ergo, ut assumitur in argumento, quod «secunda clausula 80 manet in suo robore», ita quod nec per se nec per accidens potest impediri per primam clausulam, quin scilicet confessus fratri debeat suo sacerdoti integraliter confiteri, et sacerdos ipsum quantum in se est, debet absolvere. Patet | etiam quod prima clausula non est frustra praeposita, quia proficit saepius confesso quod primo confiteatur fratri 85 propter devotionem forte, quam habet ad ipsum ex sua praedicatione, vel ex eius discretione, vel aliquo alio huiusmodi, et cum hoc proficit ei secunda confessio facienda suo proprio sacerdoti.

C 213vb

Et quod assumitur ad probationem consequentiae, | quod, «si primae clausulae non derogaretur per secundam, non esset necesse factum per 90 fratrem iterari», patet ex praedeterminatis quomodo est necesse et quomodo non, quoniam nequaquam illud necesse est propter aliquem defectum ex parte potentiae fratris in absolvendo, sed ratione obligationis circa confitentem, ut dictum est.

Bad. 284^{vf}

Per iam dicta patet responsio ad proposita in quinto argumento. 95 Neutra enim clausularum derogat alteri nisi per accidens, et tamen neutra est alteri contraria, quia sunt circa di-|versa, scilicet circa confessiones diversas diversis faciendas in diversis temporibus, quae nullo modo repugnant.

D 182vb

Et quod assumitur ad probationem consequentiae, quod «absolutus 00 a fratre virtute primae clausulae nulla habet peccata ad quae confitenda potest teneri proprio sacerdoti, ut dicit secunda clausula, aut si tenetur | iterum confiteri, non est absolutus ab eis per fratrem», dicendum quod neutra consequentia tenet, quia absolutus a peccatis bene habet eadem peccata ad iterum confitendum, ut ad hoc possit teneri, ut iam patebit 5 in dissolutione rationis proximo sequentis.

Bad. 284^{vg}

ABCDEHIS

76 quod] quia B 77 facit] *scr. sed -ac- exp.* C 78 sicut] sic A 85 confesso] confessio BD 87 eius] discredito *add.* D 87 huiusmodi] huius ABDEHIS 87 proficit] profuit A 87 ei] sibi CEHS 88 proprio] *conf.* A 96 tamen] cum B 98 faciendas] faciendis BD 99 nullo] nulnullo A 00 quod?] *sup. lin.* A 3 fratrem] ad hoc *add.* I 4 absolutus] absolutas B 4 eadem] *om.* B

80-81 Cf. *supra*, p. 168,44. 89-90 Cf. *supra*, p. 168,50-(p. 169,)66. 94 Cf. *supra*, p. 210,45-(p. 211,)49 et 196,65-(p. 197,)99. 95 Cf. *supra*, p. 211,69-(p. 212,)79. 95 Cf. *supra*, p. 169,67-72. 00-3 Cf. *supra*, p. 169,73-(170,)82. 5 Cf. *infra*, p. 212,7-(p. 216,)90.

Quod arguitur sexto, quod «confessus fratri et rite absolutus ab eo, non iam habet peccata quae sunt sua, et non potest teneri ad iterum confitendum nisi peccata sua», dicendum quod, licet peccata a quibus 10 absolutus est, non sunt sua quo-|ad maculam animam inficientem, aut B 288 quoad offensam Deum provocantem, aut quo-|ad reatum poenam I 144^{vi} aeternam obligantem, — quoad maculam, ut peccator ab ea mundetur, quoad Dei offensam, ut ei reconcilietur, quoad reatum, ut poena aeterna in temporalem mutetur: ista enim tria pertinent ad effectum 15 poenitentiae principalem, et delentur per unicum actum absolutionis per illum qui habet absolvendi potestatem et quoad | hoc nullo modo H 262 debet aut potest reiterari sacramentum poenitentiae, quia semel mundatus non est mundandus, neque reconciliatus reconciliandus, neque quod mutatum est, est mutandum, quia derogaretur sacramento, | ut patet ex A 52^{vi} 20 supra determinatis — sunt tamen sua ad memoriter ea retinendum, ut semper de eisdem doleat et de dolore gaudeat, secundum definitionem | Zucc. poenitentiae, et etiam ad illa eadem confitendum quandocumque et cuicumque et quotienscumque voluerit, ad Dei honorem, diaboli confu- sionem, propriam humiliationem, poenae satisfactoriae temporalis, si 25 qua restat, in toto vel in | parte remissionem, gratiae augmentationem, Bad. 2 et in casu proposito ad plenam Ecclesiae militanti reconciliationem, et si nullum aliorum esset, ad dubii tacti in praecedenti quaestione amo- tionem, et ad cavendum peccatum inoboedientiae et transgressionis propter statuti Ecclesiae vel proprii voti obligationem. Et pertinent ista 30 ad effectum poenitentiae non principalem, et quoad illa nullum omnino inconveniens est sacramentum poenitentiae iterari.

Et quod peccata de quibus aliquis est confessus et rite absolutus ab

ABCDEHIS

6 rationis...sequentis] *i. m.* I 7 Quod] Ad illud quod I 8 non iam] *inv.* S 8 iam] *om.* A 10 animam inficientem] *inv.* S 11 Deum] Domini S 12 obligantem] (cf. F. GAFFIOT, *Dictionnaire illustré latin-français*, p. 1054: «obligo...2. [fig.] a lier, engager, obliger»). 13-14 reatum...aeterna] poenam aeternam ut ABDI 17 reiterari] iterari *et re- sup. lin.* B 17-18 mundatus] *est add. sed del.* A 17-18 mundatus...est] *om.* S 18 mundandus] mundatus A 19 est?] *om.* A 21 de¹] *om.* E 21 de¹] *om.* D 22 ad] *om.* E 22 illa] illam A 22 et?] quacumque *add. sed exp.* S 24 poenae] poenitentiae ne A 24 satisfactoriae] satisfactionem E 26 militanti] militatis A 29 obligationem] obligationi D 30 nullum] nullam S 30 omnino inconveniens] *inv.* A 31 inconveniens est] *inv.* S 31 sacramentum] Ecclesiae *add. sed exp.* A 32 aliquis est] *inv.* S

7-9 Cf. *supra*, p. 170,83-93. 19-20 Cf. *supra*, p. 140,46-(p. 141,)89. 27-28 Cf. *supra*, p. 142,1-21 et p. 145,75-86.

eo qui potest, hoc modo possint dici esse sua, hoc liquide patet ex hoc,
de quo nullus dubitat. Constat enim quod, quantumcumque quis rite
confessus et absolutus est, et nullo modo obligatus ad iterum confiten- 35
dum de eisdem postquam semel fuerit confessus, potest tamen sponte et
propria voluntate eadem iterum confiteri, et tenetur in casibus supra
notatis, | et tamen, iterato confitendo, nullus diceret quin confiteretur
peccata, et non alia quam sua. Aliter enim mentiretur confitens,
dicendo «Confiteor peccata mea», et similiter absolvens dicendo: «Ego 40
absolvo te a peccatis tuis». Similiter frequentius contingit quod ante
confessionem et absolutionem, per sacerdotem in pensam, poenitens ab
omnibus peccatis suis per cordis contritionem absolvitur a Deo; qui
tamen, quia obligatus est ad confitendum homini ex praecepto sive
statuto legis evangelii, propter illam obligationem debet, cum contritur 45
et Deo confitetur, habere propositum ad confitendum omnia | peccata
sua homini, quae tunc in contritione quasi confitetur Deo; quod si non
haberet, non esset vere contritus nec poenitens, nec a Deo absolveretur.
Et tamen, non | obstat quod est confessus Deo | et absolutus ab eo,
propter obligationem tenetur eadem iterato ore confiteri homini. Nec 50
est dicendum quin confiteatur peccata, et quin sua, licet nulla habeat
praedictis tribus modis. Consimili ergo modo obligatus per statutum
Ecclesiae ad confitendum semel in anno suo proprio sacerdoti, licet
confessus fuerit prius alteri et absolutus ab eo, nihilominus tenetur
absolvere obligationem, et eadem peccata iam confessa confiteri suo 55
proprio sacerdoti; et hoc non est nisi peccata, et non nisi sua.

Potest autem et aliter responderi, dicendo quod in peccato est
quattuor considerare, scilicet peccati actum, sive in facto exteriori sive
in cogitatione sive in locutione, et tria praedicta, maculam scilicet,
offensam et reatum, et quod sufficit confiteri peccatum sub ratione qua 60

ABCDEHIS

34 dubitat] dubitant C(sed in dubitat corr.)H 34 quis rite] inv. C 35 est] om.
CEHS 36 confessus] confessis B 38 notatis] nominatis I 39 Aliter] Alicui
S 39 mentiretur confites] inv. S 40 mea] etc. add. BDI 40 similiter] om.
C 42 in pensam] impensam B 43 qui] om. CEHS 49 ab eo] a Deo sed del. et ab
eo i. m. B 50 Nec] Neque I 57 quin¹] quod S 51 confiteatur] confitentur
D 51 et...sua] om. B 51 quin²] quando S 52 statutum] statum et -tu- sup. lin.
B 54 tenetur iter. S 55 absolvere] solve ABDI 56 est] scr. sed exp. B
59 cogitatione] cognitione ABDEHS 59 tria praedicta] inv. E 59 praedicta] clausu-
lam add. B

52 Cf. *supra*, p. 213,7-14. 59-60 Cf. *supra*, p. 213,9-20.

factum quoddam est. Non requiritur quod confiteatur sub ratione qua
est macula vel offensa vel reatus, nisi implicite sub ratione facti, et hoc
non sub ratione facti iam exstantis, | sed quod aliquando a confitente H 26:
perpetratum exstitit. Nec aliter solent | homines peccata confiteri, nisi Zucc.
65 dicendo: | «Domine, ego feci illud homicidium, illud adulterium», et sic D 18
de ceteris, in quo confitetur homo se quandoque habuisse in se peccati
maculam et divinam offensam et ad poenam aeternam obligationem,
etsi forte non pro tempore confessionis. Et sic confitendo dicitur et
censetur homo vere et rite confiteri peccata sua, secundum illam
70 definitionem AUGUSTINI Contra Faustum: «*peccatum est factum vel
dictum vel cogitatum contra legem Dei*». Nullus autem sic confitetur
dicendo: «Domine ego nunc hominem occido, ego iam in adulterio
iaceo»; hoc enim non esset confessio, quia nec esset ibi poenitentia,
quia praesens actus peccati non stat cum poenitentia vera.
75 Praeterea, etsi contingeret quod in actu confitendi esset ac-|tualiter A 52
adhuc infectus peccati macula et obnoxius divinae offensae et poenae
aeternae propter imperfectam contritionem, non tamen sic confitetur:
«Domine, ego iam sum infectus peccati macula, obnoxius divinae
offensae et poenae aeternae», quia utrum sit adhuc talis, certus esse non
80 potest, quemadmodum certus esse potest quod aliquando tale quid
commiserit. Constat autem quod illi actus peccati, quos dicto modo
confitetur, non manserunt postquam perpetrati erant, et ideo non
possunt esse peccata sua quasi iam sint, sed quia aliquando fuerunt
perpetrata ab ipso. Propter quod, licet per absolutionem peccatum
85 desinit esse suum quoad illud quod aliquando erat in substantia actus,
aut in anima inficiens eam et Deum offendens et ad poenam aeternam
obligans, numquam tamen desinit esse suum quoad hoc quod perpetra-

ABCDEHIS

62-63 et...facti] om. (hom.) A 63 exstantis] existentis A existantes BD 63 quod]
sup. lin. al. man. C 63 a] in C 64 exstitit] existitit BD exstant E 65 feci] fecit sed
in fecit corr. C 65 illud adulterium] om. E 66 quandoque habuisse] inv.
ABDI 67 obligationem] et ad poenam aeternam obligationem add. sed va -cat super
lin. I 68 non...confitendo] om. E 69 vere] om. B 70 definitionem] suam add. sed
exp. A 72 nunc] iam C 73 esset¹] est I om. B 73 ibi poenitentia] poenitentia ibi
sed signis inversionis inv. S 76 adhuc] om. B 77 non tamen] neutrum H
78 peccati] om. I 79 certus] conf. sed exp. et certus (?) i. m. D 79-80 non...esse]
om. (hom.) A 80 potest²] poteste sed in potest corr. C 80 quid] om. D
86 Deum] de novo (?) A de non BD deinde H om. E

70-71 AUGUST., *Contra Faustum*, XXII, c. 27 (CSEL, XXV, p. 621,12-13; PL 42, 418);
etiam citatur in HENR. DE GAND., *Quodl. I*, q. 25 (ed. R. MACKEN, p. 179, 28-29; ed. 1518,
f. 21vL ed. 1613, I, f. 33rb).

- B 289rb tum existit ab ipso, quia, quod semel factum est, de cetero non poterit
 Bad. 285^{rh} non fuisse | factum, secundum AUGUSTINUM, Contra Faustum, et
 PHILOSOPHUM in Ethicis.] 90
- E 210ra Per idem patet responsio ad septimum, dicendo quod fratri confessus
 tenetur iterum confiteri proprio sacerdoti, uno modo ut peccator et
 habens peccata, alio modo ut non peccator et non habens peccata.
 Confitemur enim ut peccator, habens peccata praesentia in | recorda- 95
 tione ad dolendum et cetera praedicta faciendum, quod sufficit ad
 denominandum ipsum peccatorem et habentem peccata sua confitenda
 veraciter absque omni mendacio, a quibus habet absolvi sacramentaliter
 | quoad secundarium effectum absolutionis, licet non quoad | principa-
 lem. Peccata enim praeterita faciunt hominem peccatorem, quia faciunt
 hominem debentem semper habere conscientiam redarguentem de pec- 00
 cato prius commisso. Isto enim modo, sancti in hac vita confitentur se
 peccatores et habentes peccata, non iam actu inficientia, sed quae prius
 inficientia habuerunt, et talia peccata sua, et tali modo peccata,
 expresse confitentur, cum dicunt in sua generali confessione: «Con-
 fiteor omnia peccata mea, quae ego peccator peccavi nimis». Qualis 5
 etiam sufficit cum facta fuerit secrete, ad hoc quod dicatur sacramenta-
 lis. Sed esto quod aliquis | omnino velit dicere quod talis confessio non
 sit sacramentalis, quod tamen nullus dicere debet, saltem hoc debet esse
 manifestum ex praedictis, quod confessus fratri eadem peccata debet
 sacerdoti suo confiteri, quasi secreta quadam recitatione. 10
- H 262va Ad octavum patet per praedicta, quoniam absolvens non mentitur
 dicendo: «Absolvo te a peccatis tuis» eo modo quo non | mentitur cui
 iamdudum remissa sunt peccata, dicendo: «Ego confiteor peccata
 mea», et hoc si intendatur fore mendacium dicendo: «Absolvo te a

ABCDEHIS

88 existit] existit BDHS 88 poterit] potest I 90 in Ethicis] Metaphysicae BS
 91 fratris] facti fratri sed facti exp. B facti sed in fratri corr. al. man. C 93 alio...pec-
 cata²] (cf. supra, p. 170,95-96: «aut...aut...»), om. (hom.) CEHS 96 habentem]
 habendum C 1 sancti] sive A 3 peccata¹] sunt add. sed exp. A 3 peccata²]
 peccatum C 4 sua] suo S om. B 5 peccata] sua add. sed exp. A 6 quod dicatur]
 om. A 7 omnino velit] inv. S 9 praedictis] om. S 11 absolvens] te a peccatis add.
 A 12 cui] cum AB

89 Cf. AUGUST., *Contra Faustum*, XXII, c. 96-97 (CSEL, XXV, p. 702,11- 703,16; PL 42,
 464). 90 Cf. ARIST., *Eth. Nic.*, III, c. 5 (Transl. Grosseteste, ed. R. A. GAUTHIER,
 p. 419,20-22; Iunt., III, f. 37A, 1114a 22-23). 92 Cf. supra, p. 170,94-1. 11 Cf.
 supra, p. 170,2-6.

- 15 peccatis tuis», ex parte eius quod | dicit «a peccatis tuis», quia non Bad. 2
 habet peccata. Ostensum est enim quod sufficienter potest dici habere
 peccata, et quae sunt sua. Si vero intendatur fore mendacium ex parte
 eius quod dicit «absolvo», quia nihil est in eo absolvendum, responden-
 dum est quod, licet sit per primam absolutionem absolutus quoad
 20 maculam culpae et quoad mutationem poenae aeternae et quoad remis-
 sionem alicuius partis poenae temporalis debitae, remanet tamen obli-
 gatus secundum cursum communem ad aliquod residuum poenae, quae
 potest remitti per absolutionem sequentem. Et si etiam tota esset
 remissa, dicendum quod in actibus sacramentalibus semper intendit
 25 ministrans actum sacramenti, dicendo: «baptizo», «absolvo», et alia
 huiusmodi, «quantum in me est». Propter quod non mentitur, etsi
 effectum non habet sacramentum, quem ministrans ipsum indicat se
 mediante sacramento efficere. Verbi gratia, si aliquis creditur non
 baptizatus | esse, qui in veritate sit baptizatus, baptizans eum, dicendo: B 289^v
 30 «Ego te baptizo», non mentitur intelligens «quantum in me est».
 Similiter in proposito nihil esset solvendum; dicens «Ego te absolvo»
 non mentitur, quia intelligit «quantum | in me est». A 53ra
 Bad. 2
- Ad nonum, quod, «si statutum illud 'Omnis utriusque sexus'
 semper in suo robore maneret, confessus ergo episcopo vel | poeniten- D 183^v
 35 tiario eius iterato deberet confiteri eadem suo proprio sacerdoti»,
 dicendum ad hoc, quod omnes habentes iurisdictionem ordinariam per
 ordinem secundum sub et supra, una persona reputantur et unus
 sacerdos, et quilibet illorum est immediatus curatus, papa omnium
 totius mundi, episcopus omnium suae dioecesis, et sacerdos parochialis
 40 omnium de sua parochia; et ideo confessus alicui talium implet statu-
 tum, et confessus superiori non tenetur eadem confiteri inferiori, nec e
 converso. Habentes autem iurisdictionem delegatam, si absolute eis fiat

ABCDEHIS

16 dici] om. A 20 maculam] maculum A 20 culpae] cupae sed in culpae corr.
 A 23 potest] et si etiam potest add. sed va- cat super lin. A 23 sequentem] sequenti
 A 25 dicendo] Ego add. CEHS 25 alia] om. S 26 huiusmodi] huius
 ABDEIS 26 quod] iter. E 26 non] om. D 29 qui] quia ACHI 29 sit] sic
 ACEHI 29 baptizans eum] est baptizans eum A tamen ES cum CHS 31 esset] est
 ACEHS 33 Omnis...sexus] subl. ABCDEHI 34 vel] iter. in f. 183rb D
 35 sacerdoti] sacerdotes sed in sacerdoti corr. A 36 dicendum...hoc] ad hoc dicendum
 I 41 nec] neque I 42 si] ei A 42 fiat] obligatio add. E

33-35 Cf. supra, p. 171,15-18. 33 Cf. GREGOR. IX, *Decretales*, V, tit. 38, c. 12 (ed.
 A. FRIEDBERG, II, 887-888).

- S 261vb delegatio, quia simpliciter gerunt quoad potestatem delegatam sibi, |
vicem personae delegantis, confessi talibus ea de quibus habent potesta-
tem, servant statutum, nec tenentur illa alteri confiteri. Si autem 45
aliquibus fuerit iurisdictio absolvendi delegata, cum tali obligatione
cum quali delegata est fratribus in suo privilegio, dico quod illis
confessi propter huius <modi> obligatio-|nem tenentur confiteri eadem
suo parochiali sacerdoti, aut alicui superiori, seu habenti potestatem
E 210rb illius | sibi simpliciter absque aliqua obligatione circa confitentem 50
delegatam, secundum quod iam in dissolutione sequentis rationis
amplius dicitur; taliter confitentes eisdem servant statutum. Et sic illud
statutum generalis Concilii semper debet in suo robore manere, et
Zucc. 426va manet atque observatur ab omni salubriter confitente. |
Bad. 285^{VL} Ad decimum, quod «confitentes illis, quibus episcopi committunt 55
potestatem audiendi confessiones et absolvendi, non tenentur eadem
confiteri proprio sacerdoti, cum tamen episcopi aut non possunt infringere
statutum generale sua commissione, aut minus quam papa. Con-
fessi ergo quibus papa committit, adhuc minus tenentur eadem
H 262vb confiteri proprio sacerdoti», | dicendum ad hoc primo quoad potestatem 60
C 214va infringendi statutum per commissionem, in hoc scilicet quod confessi
illis, quibus facta est commissio, non teneantur proprio sacerdoti
parochiali iterum confiteri. Quin enim papa quoad hoc ipsum possit
infringere, non est dubium. De quo, ut dicit CLEMENS papa in privilegio
fratrum, procul dubio esset erroneum dubitare an in omnes «sine 65
alicuius consensu, immo etiam invitis quibuslibet, huius <modi> possit
concedere | potestatem, libere scilicet praedicandi populis, audiendi
B 289vb

ABCDEHIS

44 vicem] invicem D 44 ea] quae add. sed exp. A 45 tenentur] teneretur I
45 confiteri] i. m. E 46 aliquibus fuerit] inv. S 46 iurisdictio] iurisditione A
48 confiteri] om. A 48 confiteri eadem] inv. B 50 sibi simpliciter] inv. E 50 iam]
non A 50 sequentis] solutionis add. sed exp. I quaestionis add. sed exp. C
51 eisdem] non add. ABC(sed exp.)DEHIS 53 semper debet] debet semper sed signis
inversionis inv. B 53 manere] permanere C 54 manet] usque add. sed exp. A
54 atque] om. E 59 tenentur] teneretur I 60 dicendum...hoc] Ad hoc dicendum
I 60 dicendum] respondendum A 62 illis] om. E 62 est] om. D 62 tenean-
tur] tenentur B 65 dubitare] om. C 65 in] om. A 66 invitis] iniuris C
66 huius <modi>] (cf. supra, lin. 60-61)

51-52 Cf. *infra*, p. 221,17-28. 55-60 Cf. *supra*, p. 171,22-29. 65-69 CLEMENS IV,
Constitutio «Quidam temere sentientes» (Bullarium Franciscanum, III, 14Ac).

- confessiones, absolvendi poenitentes, ac poenitentias iniungendi saluta-
res», prout permittitur in illo privilegio. Quamvis enim aliquibus videatur,
70 si talis potestas universaliter concederetur fratribus utriusque ordi-
nis, quod hoc esset ecclesiasticum ordinem pervertere, et indirecte usum
clavium a praelatis subtrahere et populum ab eorum oboedientia et
iurisdictione retrahere, et quod hoc esset variare illud quod ordinatum
est generaliter ad perpetuam Ecclesiae utilitatem universalis, contra
75 illud, <Causa> XXV^a, q. 2^a, «Quae ad perpetuam» etc., ubi dicit
Glossa quod «papa non potest contra generale Ecclesiae statutum, nec
contra articulos fidei, sed contra statutum Ecclesiae quod non est | ita 114^e
generale, bene potest dispensare», verumtamen non est dubium, quin
dictum statutum «Omnis utriusque sexus» papa possit per suam
80 concessionem vere et proprie infringere, immo posset ipsum revocare,
sicut et ipse statuit. De episcopis autem non est ita clarum, quod scilicet
sua commissione possunt illud infringere de iure communi; quod tamen
de iure communi possint aliquibus potestatem absolvendi committere,
irrequisitis curatis inferioribus, ita quod confessi illis non teneantur
85 iterum confiteri eadem suis curatis, declarat CLEMENS papa in dicto
privilegio contra quosdam, ut dicit, «qui temere sentientes, et ad sobrie-
tatem sapere nescientes, impudenter praesumunt asserere quod de licentia,
vel com-|missione, aut concessione Romanorum pontificum, vel legatorum A 53
apostolicae sedis, seu ordinariorum locorum, fratres sine sacerdotum
parochialium licentia et assensu non possunt libere praedicare» etc. Sic
90 inquit: «Nos igitur volentes assertionem | tam temerariam penitus S 26:
confutare, et elucidare in ta-|libus veritatem, deliberatione provida decla-
Zucc
ramus, quod si vobis detur licentia, seu committatur seu concedatur, a

ABCDEHIS

69 permittitur] promittitur ABCDEHIS 71 quod] et H 75 Quae...perpetuam] subl.
AE 75 Quae...etc.] subl. BCDHIS 75 ubi] quae A 76 Ecclesiae] om. S
76 nec] neque I 77 ita] sup. lin. A 79 possit] posset AD 79 infringere] infringi
D 80 ipse] ipsum S 81 episcopis] ipsis D 83 possint] possunt A 84 curatis]
om. E 85 ut] ubi S 85 sentientes] scentientes A 87 impudenter] impdenter et -u-
sup. lin. B imprudenter A 92 confutare] confudare E 93 seu¹] sive A

75 GRATIANUS, *Decretum*, II, causa XXV, q. 1, c. 3 (ed. A. FRIEDBERG, I, 1007; PL 187, 1320A). 76-78 GRATIANUS, *Decretum, una cum Glossis*, II, causa XXV, q. 1, c. 6 (ed. 1584, 1897b). 79 Cf. GREGOR. IX, *Decretales*, V, tit. 38, c. 12 (ed. A. FRIEDBERG, II, 887-888). 86-90 CLEMENS IV, *Constitutio «Quidam temere sentientes»* (Bullarium Franciscanum, III, 14Aa-c). 91-(220,)95 *Ibid.* (Bullarium Franciscanum, III, 14Ac-d).

D 183^{va}Bad. 286^{rl}E 210^{va}B 290^{ra}H 263^{ra}Bad. 286^{rm}C 214^{vb}Bad. 286^{rn}

legatis praedictae sedis, aut ordinariis locorum, necdum a Romano pontifice, de quorum» etc., ut supra, «populis, legatis et ordinariis subiectis 95
eisdem, libere praedicare potestis etc., aliorum inferiorum praelatorum et rectorum» etc., | ut supra. Unde, quia CLEMENS papa non concedit
aliquid novi legatis et ordinariis, sed | solummodo declarat quid circa
hoc possint, aperte insinuat quod hoc possint de iure communi. Cum
ergo papa, legati, aut episcopi committunt simpliciter et absolute officia 00
praedicta exerceri sine licentia sacerdotum parochialium, ut propterea
confessi illis quibus committuntur, non teneantur eadem confiteri proprio sacerdoti, non infringunt statutum, sed potius utuntur iure suo
communi, eis reservato secundum illud statutum. | Talis tamen commissio debet fieri cum cautela, | ne subditi sine causa rationabili a suis 5
presbyteris parochialibus subtrahantur, ut dictum est.]

Hoc viso, sciendum secundum iam dicta, quod praedicta officia dupliciter possunt committi: uno modo simpliciter et absolute, absque
omni conditione et obligatione adnexa, alio modo adnexa aliqua conditione et obligatione. Isto secundo modo concessa est fratribus per 10
dictum privilegium potestas audiendi confessiones, adnexa scilicet obligatione circa confitentem propter illam clausulam «Volumus autem»
etc., non autem circa confessorem, neque circa potestatem ei commissam, nisi per accidens, | in quantum scilicet redundat in eam, quemadmodum indispositio materiae in potentiam agentis, ne in materia possit 15
proprium effectum imprimere, ut iam habitum est supra.]

ABCDEHIS

94 a legatis] allegatis S 94-95 necdum...quorum] om. H 94 necdum] scr. sed rescr. sup. lin. E neque dum sed in necdum corr. I nondum add. sed exp. A 96 potestis] potestatis ABEHI 96-97 aliorum...etc.] om. (hom.) S 97 quia] om. B 98 novi] novi A(sed -s sup. lin. et legis add. sed exp.) BCDEHIS 98-99 solummodo...possint?] solummodo declarat quid circa hoc possint i. m. add. sed va -cat super solummodo...hoc D 99 possint?] possuit A 1 exerceri] excerceri E 1 propterea] post ea I 2 teneantur] tenetur sed in teneantur corr. A 2 eadem] eandem sed in eadem corr. B 3 suo] om. S 4 tamen] enim CEHS 5 suis] causis add. sed exp. A 8 absolute] et add. A 9 alio...annexa] om. (hom.) S 12 Volumus autem] subl. AE 12-13 Volumus...etc.] subl. BCHIS 13 circa?] contra I 14 nisi] neque sed in nisi corr. B 16 proprium] materia add. sed exp. A 16 imprimere] corr. ex impropri- mere A 16 est] om. A 16 supra.] Ad hoc I

95 Cf. supra, p. 219,86-90. 95-97 CLEMENS IV, Constitutio «Quidam temere sentientes» (Bullarium Franciscanum, III, 14Ad-Ba) et supra, p. 218,65-(p. 219,)69. 97 Cf. supra, p. 205,10-16. 6 Cf. supra, p. 205,8-16. 7 Cf. Ibid. 12 MARTINUS IV, Bulla «Ad fructus uberes» (Chart. Univ. Paris., I, p. 592 (n. 508)). 16 Cf. supra, p. 211,52-56.

Dicendum ergo, descendendo ad propositum, de commissione officii poenitentiae ab episcopis, sicut et de commissione facta a domino papa: si enim facta fuerit commissio primo modo, confessi illis quibus facta
est commissio, non tenentur eadem iterato confiteri suo proprio sacerdoti; si vero facta fuerit secundo modo, dico quod tenentur. Unde, si
episcopus committeret alicui officium audiendi confessiones et absol-
vendi et poenitentias iniungendi, sub consimili forma qua commissum
est fratribus in prima clausula privilegii sui, et adiungeret clausulam
secundam, similem illi «Volumus» etc., quemadmodum supra dixi,
ponendo exemplum de commissione mihi facta ab episcopo meo, dico
quod confessus illi teneretur eadem confiteri iterum suo proprio sacerdoti, sicut modo tenentur confessi fratribus virtute sui privilegii. Cau-
sam autem adiectionis illius specialiter circa officium confessionum fore
puto, quia aliter fieret magnum praeiudicium sacerdotibus a fratribus
circa officium confessionum, et magnum periculum evagationis gregis,
et subtractionis eius ab oboedientia et reverentia praelati circa officium
confessionum. Nisi enim per illam clausulam | «Volumus autem» etc. 20
oporteret confessos fratribus eadem confiteri proprio praelato, omnes
malignantes volentes fugere notitiam suorum praelatorum, et laici, et
clerici, et canonici, et religiosi qui non essent astricti per privilegium ad
confitendum alicui sui ordinis, fratres | requirerent, dimissis et spretis 25
propriis praelatis, eo quod illos fratres minus timerent et coram eis
minus verecundarentur, et eos mutare possent prout vellent, nunc unum
confessorem eligendo, nunc alium, et sic haberent subditi occasionem
evagandi et suos pastores | fugiendi, et ex hoc videretur praeberi 30
occasio infringendi ecclesiasticam oboedientiam et reverentiam, quam
inferiores tenentur habere erga suos | superiores. Iuxta illud BERNARDUS, III° Ad Eugenium, loquens de exemptione et emancipatione 35
A 5

ABCDEHIS

17 Dicendum ergo] inv. I 17 ergo] supra add. D 18 papa] om. HES i. m. C 19 enim] non C 20 tenentur] teneretur I 21 fuerit] fuit C 21 tenentur] teneretur I 23 iniungendi] iniungendo CEH 25 Volumus] subl. AE autem add. H 25 Volumus etc.] subl. BCDHI 32 etc.] et add. A 28 confessi] i. m. S 28 sui] suae BD 33 Volumus autem] sub. AE 33 Volumus...etc.] subl. BCDHIS 34 oporteret] oportet sed exp. et oporteret sup. lin. I 36 essent] esset H 40 eligendo] eligendi C 40 subditi] substantiam A 41 praeberi] praebere sed in praeberi corr. S 43 tenentur] teneretur I 44 de] exceptione add. D 44 exemptione] exceptione E

25 MARTINUS IV, Bulla «Ad fructus uberes» (Chart. Univ. Paris., I, p. 592 (n. 508)). 33 Ibid.

subditorum a subiectione suorum praelatorum, dicit: «*Fructus emancipationis nullus est, nisi quod emancipati dissolutiones fiunt*». Subdens quod «*in licentius peccet vagum et male liberum vulgus, cum non sit qui arguat*». Et infra: «*Si enim et extollitur qui subtrahitur, et cui subtrahitur, uritur, quomodo qui subtrahit, innocens?*» Quod per facti | evidenti-
am saepius compertum est. |

H 263^{rb}Bad. 286^{ro}E 210vb

Ad undecimum, quod «statutum | generalis Concilii Omnis utriusque sexus, implicitum in dicto privilegio, non obligat ad confitendum semel in anno suo proprio sacerdoti, nisi habentem peccata, sed non plus habet peccata qui nihil commisit in toto anno, quam vere poenitens etc.; ille autem non tenetur confiteri semel in anno suo proprio sacerdoti, quare nec iste», dicendum secundum iam dicta, quod statutum obligat ad confitendum peccata ha- | bentem peccata, non tam quae iam sunt in praesenti confitentem inficientia, quam quae fuerunt ab ipso infra circulum totius anni commissa, licet | non sint in praesenti confitentem inficientia, sed tantummodo existentia in recordatione seu memoria. Sed si quis non habet infra annum commissa, nec iam inficientia nec existentia in memoria, si tamen nihil restat confitendum ex annis praecedentibus, satis credo quod talis non obligatur ad confitendum aliqua peccata semel in anno suo proprio sacerdoti, quia illud non obligat nisi ad confitenda peccata infra annum commissa. Si tamen, dico, ex praecedentibus annis non restent aliqua confitenda, et ideo tali sufficeret ostendere se sacerdoti, et indicare ei quod, divina operante gratia, nihil commississet confitendum secundum suam conscientiam per integrum annum. Et tenetur ei sacerdos credere, quia hoc per neminem posset probare, et non est praesumendum quod sit immemor suae salutis, et sic non est simile de illo qui nihil commisit per

ABCDEHIS

47 peccet] *scr. sed -a- sup. lin. I* 47 cum] qui DEHS 48 extollitur] extolleretur *sed in extollitur corr.* A 49 uritur] utitur S utitur *sed in uritur corr.* C 49 Quod] omnino D 49 per facti] perfecti BD 51-52 Omnis...sexus] *subl.* BCDEHI 53 sacerdoti] *quire nec ille add. sed exp.* S 56 iste] ille S ad hoc *add.* I 57 tam] tamen BCE 58 inficientia] inficientiam *sed in inficientia corr.* A 59 sint] fiunt H 60 existentia] *om.* S 62 restat] ad *add.* ES 67 non] *om.* A 65 confitenda] confitendum S 66 non] *om.* E 70 non] modo AD 71 simile] praesumendo *sed exp. et simile i. m. S*

45-46 BERNARDUS CLARAEVALLENSIS, *De consideratione ad Eugenium III^{um}*, III, c. 4, n. 16 (ed. J. LECLERCQ-C. H. TALBOT-H.M. ROCHAS, p. 443, 15-17; PL 182, 767C). 47-48 *Ibid.* 48-49 *Ibid.*, (ed. J. LECLERCQ-C. H. TALBOT-H.M. ROCHAS, p. 443, 26-44, 2; PL 182, 767D). 51-56 Cf. *supra*, p. 171, 30-44. 51-52 Cf. GREGOR. IX, *Decretales*, V, tit. 38, c. 12 (ed. A. FRIEDBERG, II, 887-888). 56 Cf. *supra*, p. 180, 71-(p. 181), 87.

totum annum, et de illo qui, confessus fratribus, mundatus est ab illis quae infra annum commisit. |

Bad. 21

C 215ra

Ad duodecimum, quod, «si | statutum insertum astringeret ad iterum confitendum, hoc esset contra intentionem dantis privilegium, «*Ad uberes*» scilicet «*fructus*», quia multos a confessione retraheret» etc., dicendum quod verum est, si directe statutum astringeret ad | bis confitendum, ut ad utramque confessionem homo teneretur virtute statuti, vel sequeretur confessionem primam factam voluntarie. Nunc autem, quando | statutum solummodo obligat ad unicam confessionem necessario faciendam, et permittit aliam vel alias faciendas in libera confitentis voluntate, | ut statutum | sive obligatio illa praecedat voluntariam confessionem, et per hoc, cum facta fuerit, obligat ad aliam confessionem faciendam indirecte, non nova obligatione superveniente, sed pristina praecedente, non est verum quod assumptum est, quoniam primam confessionem non facit aut non debet facere nisi ex speciali devotione, quae caritatem eius adauget per confessionem et absolutionem illam primam voluntarie aggressam, ut per hoc promptior fiat ad explendum confessionem aliam, ad quam faciendam obligatus est. Et cum hoc frater cui confitetur, si sit discretus et agens secundum suum privilegium, oboediens mandato apostolico contento in | illa ultima clausula, «*quodque iidem fratres ad hoc diligenter et efficaciter secundum datam eis a Domino gratiam exhortentur*», admonebit et exhortabitur quantum poterit, ut peccata sibi confessa iterato confiteatur suo proprio sacerdoti, per quod plus excitabitur forte ad confitendum ei eadem iterum, quam | prius fuisset affectus ad confitendum illi soli, si prius fratri voluntarie non fuisset confessus. Quae clausula ultimo adiecta

Zucc. 4

Bad. 21

S 262^{va}B 290^{va}A 53^{vb}H 263^v

ABCDEHIS

72 mundatus est] *inv.* A 74 statutum] statum CE(*sed in statutum corr.*)H 74 insertum] incertum E 75 dantis] detrahentis A 76 a] *om.* H 78 confessio- nem] *om.* E 79 vel] non *add. i. m. al. man.* C 79 factam] *i. m.* E 80 statutum] voluntarie *add.* A 81 faciendam] Nunc autem quando statutum solummodo obligat *add. sed va- cat sup. lin.* A 81 et] *om.* D 81 alias] alia E 81 faciendas] fiendas BCDS fienda E 81 libera] verba C 81 confitentis] conficientis A 82 voluntate] voluntarie A 82 statutum] statum D 82 sive] sint *sed in sive corr.* H 85 quoniam] quando A 88 aggressam] agressatur C 88 ut] et S 89 explendum] explendam *sed in explendum corr.* B 89-90 Et...hoc] *iter.* D 90 cum] sine A 91 in] *iter. in f. 53vb* A 92 fratres...hoc] ad hoc fratres A 93 exhortentur] exhortetur S 95 plus] *om.* E 95 excitabitur] extractabitur A 95 eadem] eam B 96 iterum] iterato S 97 fratri voluntarie] *inv.* A

74-76 Cf. *supra*, p. 172, 45-50. 92-93 MARTINUS IV, *Bulla »Ad fructus uberes* (Chart. Univ. Paris., I, p. 592 (n. 508)).

satis manifestat confessa fratribus iterum esse confitenda proprio sacerdoti. Si enim diceret frater sibi confesso: «Non teneris confessa mihi tuo sacerdoti confiteri, sed sufficit tibi confiteri illi aliqua venialia aut minora mortalia», hoc non esset sibi confessum diligenter et efficaciter exhortari ut semel in anno saltem confiteatur suo sacerdoti, prout statuit concilium generale in illa decretali «Omnis utriusque sexus»; immo hoc esset ipsum exhortari tenuissimo modo, | et ut videtur, contra intentionem domini papae iniungentis ut «*sibi confessos efficaciter et diligenter exhortetur*» etc.

Quod autem in argumento additur, quod «secundum supradictam expositionem privilegii non servaretur intentio papae per verba privilegii expressa, quia fratres non exercerent liberius et efficacius praedicta officia quam prius», dicendum quod hoc est falsum, quoniam nunc non oportet ipsos ad hoc petere licentiam ab episcopis vel legatis domini papae, sicut prius; immo in isto privilegio expresse inhibetur universis, «*ne ab exsecutione dictorum officiorum aliquis dictos fratres audeat impedire*». Nunc autem certius constat de eorum auctoritate quam prius, quantum ad ea quae eis ex privilegio conceduntur, quia nunc manifestum est quod tantam et tam certam habent auctoritatem ab ipso papa, quod non requiritur ad illa quae eis ex privilegio conceduntur, consensus alicuius alterius praelati. Eis autem denegare illud quod, quantum apparet ex verbis | privilegii, non videtur eis concedi, hoc non est certitudini auctoritatis eorum derogare, sed hoc est potius illam modo debito declarare.

Quod etiam additur, quod «non uberiores» <fructus> facerent fratres secundum dictam expositionem, quia multi retraherentur a fratribus ne eis confiterentur, «quam prius», antequam privilegium

ABCDEHIS

00 sed] illi add. D 00 sufficit tibi] inv. I 00 illi] illa sed in illi corr. A 2 saltem confiteatur] confiteatur saltem sed signis inversionis inv. B 3-4 Omnis...sexus] subl. ABCDEHIS 5 videtur] videretur A 5 sibi] sit AI sic BD 6 exhortetur] exhortatur sed in exhortetur corr. B 8 supradictam] dictam C 10 expressa] expresse B 10 exercerent] exercent EI exercent D 12 oportet] oporteret S 12 ad hoc] om. S 14 exsecutione] excutione A 15 autem] etiam ABDI 21 derogare] denegare sed deneg exp. et derog i. m. I 21 hoc] non add. H 29 modo debito] inv. A 22 additur] adducitur S 22 uberiores] frater add. i. m. E 23 fratres] fructus S

5-6 GREGOR. IX, *Decretales*, V, tit. 38, c. 12 (ed. A. FRIEDBERG, II, 887-888). 7-10 Cf. *supra*, p. 172,49-56. 13-14 MARTINUS IV, *Bulla* «*Ad fructus uberes*» (*Chart. Univ. Paris.*, I, p. 592 (n. 508)). 22-24 Cf. *supra*, p. 172,52.

25 esset concessum, dicendum quod non est verum, quia nullus circa quem fratres facere possent fructus uberiores, | subtrahitur. Volentes enim fratribus confiteri, aut hoc volunt non intentione vagandi et, ut dictum est, sacerdotes proprios bonos et idoneos fugiendi, vel ex quacumque alia causa minus rationabili, | sed ex devotione et caritate, et intentione magis proficiendi in confitendo fratri quam soli proprio sacerdoti; aut volunt confiteri fratribus intentione fugiendi proprios sacerdotes aut quacumque alia causa minus rationabili, et non ex devotione et caritate, | et intentione plus proficiendi in confitendo fratribus.

Si primo modo, sic dico quod tales non retraherentur a fratribus eo eo quod tenerentur iterum suis sacerdotibus confiteri, et confitendo tam fratribus quam sacerdotibus, magis consequerentur quod intendere deberent, et sic circa tales fiunt uberiores fructus revertendo ad suos sacerdotes, quam si solum fratribus aut etiam sacerdotibus confiterentur.

Si secundo modo, dico quod soli tales retraherentur a fratribus eo quod tenerentur iterum suis sacerdotibus confiteri, quia plus refu-|giunt laborem iterato confitendi, quam desiderant fructum qui ex iteratione confessionis sequeretur, et non accederent ad fratres nisi quia minus verecundarentur eis confiteri, et minus timerent eos, et eos | pro sua voluntate variare possent, et forte magis propter aliquas causas eis non expedientes, quam | ex devotione et caritate et <propter> animae suae profectum. Et sic dico quod circa tales fierent uberiores fructus, si confiterentur solum sacerdotibus bonis et idoneis, quam solum fratribus, et hoc propter maiorem verecundiam et reverentiam et timorem, et propter multa alia ipsis confitentibus proficua. Unde, si tales confiterentur solum fratribus, nullo modo facerent fratres circa tales uberiores, immo magis steriles fructus quam sacerdotes boni et idonei. Et sic, si talibus concederetur libertas confitendi fratribus sine obligatione reverendi ad proprios sacerdotes, sequerentur inconvenientia praedicta,

ABCDEHIS

25 privilegium] esset add. A 25 concessum] ad hoc add. I 25 est] esset A 25 quem] quae A 26 fratres...possent] possent fratres facere S 27 aut] non add. E 27 hoc] haec E 27 non] fratribus add. C 30 confitendo] confessione A 30 soli] solo C sibi A 31 volunt] voluerit E 31 fratribus] fratri C 31 proprios] prios (?) A 33 confitendo] fitendo D 38 etiam] solum add. CEHS 38-39 confiterentur] confiteretur C 40 soli tales] inv. A si tales S 42 qui] quia B 44-45 sua voluntate] voluntate sua sed signis inversionis inv. S 44 sua] om. E 45 voluntate] varia add. sed del. C 45 causas] causam sed in causas corr. D ex add. D 46 ex] om. B 46 et?] sup. lin. B 57 et] om. I 50-51 confiterentur solum] inv. C 52 sic] om. CEHS 54 sequerentur] sequeretur I

27-28 Cf. *supra*, p. 221,41.

scilicet quod haberent occasionem fugiendi proprios sacerdotes, et
minueretur ex hoc reverentia et oboedientia subditorum erga suos
superiores, et alia multa inconvenientia sequerentur. Propter quae non
expedit generaliter concedere quod confessi fratribus non teneantur |
iterato confiteri suis sacerdotibus, licet forte circa aliquos volentes semel
tantum confiteri peccata sua, uberiores fructus facerent fratres in
audiendo semel confessiones talium quam proprii sacer- | dotes. Et sic ex
huiusmodi expositione, quod confessi fratribus teneantur iterum suis
sacerdotibus confiteri, non impediuntur fratres quin possint facere
fructus uberiores, secundum quod conceditur eis per privilegium.

Nec sic exponentes dictum privilegium faciunt contra dictam inhibi-
tionem domini papae, dictum | privilegium aliquid | infringendo, aut
contra intentionem domini papae ipsum exponendo, quantum ex verbis
dicti privilegii apparere potest. Et secundum istum modum exponendi
fratres, utendo dicto privilegio, essent dati ut coadiutores praelatorum,
et non in destructionem sed in aedificationem, secundum quod et
APOSTOLUS gloriatur, II^a <ad> Corinthios, <cap.º> XI°: «*de
potestate sibi data, non in destructionem sed in aedificationem*».

Secundum modum autem alium exponendi non essent in aedifica-
tionem, sed in destructionem, quoniam secundum praedictum modum
exponendi ipsi fratres, una cum praelatis tamquam principalibus opera-
riis, coadiuvarent ut boni auxiliares, ad hoc ut fideles ad Deum
salubriter reducerentur. Ad bonum autem auxiliatorem pertinet, si velit
modo debito coad- | iuvare, ut, supposito opere boni et idonei principalis
operarii, et, illo nullatenus excluso, faciat quidquid boni poterit, ad hoc
ut opus a principali operario intentum melius et efficacius compleatur.
Secundum alium autem modum exponendi essent in destructionem, nec
essent coadiutores sed potius dissipatores, quia, officio auxiliorum
derelicto, officium principalium operariorum usurparent, in hoc videli-
cet quod subditos a suis veris pastoribus | abducendo, confessiones
eorum soli vellent audire, ita quod quoad confessa eis principales
operarii penitus excluderentur. Et sicut principales operarii mali essent

ABCDEHIS

60 facerent] f- add. sed del. A 62 huiusmodi] huius ABDEHIS 63 possint]
possunt ABCDEHIS 65 Nec] Neque I 66 papae] propriae (?) A 74 praedic-
tum] dictum C 75 ipsi] i. m. C 76 Deum] ut add. E 77 reducerentur] reducentur
E 78 coadiuvare] coadiuvarem E 79 poterit] om. D 83 usurparent] parent D

71-72 II Cor., X, 8; cf. etiam II Cor., XIII, 10.

et destructores, non aedificatores, censendi, si non vellent habere bonos
coadiutores, eorum auxilium recusando, ita ipsi auxiliares multo
peiores essent, et magis dicendi destructores, si vellent aliquo modo |
excludere principales operatores, eorum officium usurpando, et sic
etiam non observarent statutum generalis concilii implicitum in illa
clausula «*Volumus autem*» etc., nec voluntatem domini papae, quae pro
mandato debe- <n> t haberi.]

Ad decimum tertium, cum dicitur quod «*beneficia principum largis-
sime sunt interpretanda*», dicendum quod verum est, quando non sunt
in praeiudicium alterius personae, aut sic in praeiudicium quod, |
secundum quod dicit ibi Glossa, ex hoc alius non multum laedatur.
Alias enim strictissimi iuris sunt, et strictissime interpretanda, ut nihil
per privilegium intelligatur privilegiatis concessum, | nisi quod in verbis
privilegii est expressum, a quo nullatenus est recedendum, ut Extrava-
ganti de privilegiis «*Porro*» cum suis concordantiis.

Si autem aliquis dicat quod «*Ex tali expositione privilegii, secundum
quam non oportet confessa fratribus iterum sacerdotibus confiteri, non
multum laeduntur sacerdotes, immo potius iuvantur, quoniam, cum
triplex sit bonum, spirituale sive animae, bonum corporis sive naturae,
bonum exterius sive fortunae, non laeduntur sacerdotes quoad bonum
spirituale sive animae, nam ex hoc quod pauciores, et de paucioribus
peccatis, eis confitebuntur, tanto minus sunt in periculo animae, eo
quod de paucioribus reddituri sunt rationem; nec etiam quoad bonum
corporis vel naturae, quia minus oportebit eos la- | borare; nec quoad*

ABCDEHIS

87 non aedificatores] om. CEHS 87 si] om. D 92 Volumus] subl. AE
92 Volumus...etc.] subl. BCDHIS 92 autem] om. AS 92 nec] neque I 92 quae]
quem H 94 principum] principalium sed in principum corr. S 96 sic] sit CEHS
96 quod] sit add. A 99 intelligatur] conf. (intelligendaigatur iter.) sed in intelligatur
corr. A 99 in] ex A 00 ut] iux add. sed exp. E 1 Porro] subl. ABCHIS
2 autem] aliquid add. sed exp. B 2 aliquis dicat] inv. C dicat aliquis sed signis
inversionis inv. B 3 iterum] in add. B 4 laeduntur] laedunt S 4 sacerdotes] scr.
sed -ibus add. sup. lin. sed del. A 5 bonum spirituale] spirituale bonum sed signis
inversionis inv. B 5 sive?] materiae add. sed exp. D 6 fortunae] (cf. infra, p. 228, 11)
formae ABCDE (sed fortunae ? i. m.) HIS 7 paucioribus] pauciori ABD 8 eis] iter.
A 9 nec] neque I 10 laborare] labore A 10 nec] neque I

92 MARTINUS IV, *Bulla «Ad fructus uberes»* (Chart. Univ. Paris., I, p. 592 (n. 508)).
94-95 GREGOR. IX, *Decretales*, V, tit. 40 (De Verb. sign.), c. 16 (ed. A. FRIEDBERG, II,
p. 916); cf. *supra*, p. 172, 60-61. 1 Cf. Id., *op. cit.*, V, tit. 33 (De priv.), c. 7 (ed.
A. FRIEDBERG, II, p. 851).

bona fortunae, quia ex hoc non aufertur aliquid sacerdotibus de redditibus eis debitis».

Si sic dicatur, hoc non est verum. Ex hoc enim multum laederentur sacerdotes, quia subtrahentur eis occasio fructificandi in vinea domini, et ex hoc maius sibi meritum acquirendi. Quia etiam ex | hoc debita reverentia et debitus honor, sacerdotibus a populo debitus, subtrahentur, et sic in pluribus laederentur, licet non in hoc quod de paucioribus essent reddituri rationem, multum etiam laederentur in bonis temporalibus exterioribus, maxime in gratuitis, puta in oblationibus voluntariis, testamentis et sepulturis, ac etiam in multis aliis, quibus subtractis, multi sacerdotes indigentias plurimas corporales paterentur, et sic etiam ex consequenti in corpore laederentur.

Et si posset dici quod praedicta expositio non esset in praeiudicium sacerdotum propter causas | praedictas, multo magis potest dici quod alia expositio non esset in praeiudicium fratrum propter easdem causas, quia si | propter dictam expositionem pauciores fratribus confiterentur, de paucioribus essent rationem reddituri, minus etiam laborarent, nihil etiam de bonis temporalibus eis debitis subtraheretur. Quod si fratres reputarent huius<modi> expositionem esse in sui | praeiudicium, eo quod vellent amplius in vinea domini fructificare, si plures eis confiterentur, et laborem etiam maiorem in confessiones audiendo subire ut magis mererentur, hoc autem videretur eis subtrahi per dictam expositionem, multo magis sacerdotes deberent reputare aliam expositionem esse in eorum praeiudicium, per quam ista eis etiam subtraherentur, cum ipsi ad haec principaliter ex officio tamquam operarii principales sint positi, non sic fratres. | Si autem fratres, quod absit, dictam expositionem reputarent esse in eorum praeiudicium, eo quod, si pauciores eis confiterentur, pauciora bona temporalia eis non debita consequerentur, viderentur *quaerere quae sua sunt, non quae Iesu Christi*.

ABCDEHIS

11 aliquid] aliud E 12 redditibus] redditibus B 14 subtrahentur] subtraheretur CS 15 ex] om. A 15 sibi] si *sed in sibi corr. al. man.* C debitum vel *add.* A 16 debitus] debtus S 18 reddituri] redituri *sed in reddituri corr.* S 18 etiam] enim CHS 18 laederentur] laedentur S 21 et] vel H 24 causas praedictas] *inv.* B 24 potest] posset A 25 praeiudicium] propter *add.* E 26 quia] quod D 28 laborarent] laborent D 32 autem] non *add.* D 32 videretur] (cf. *infra*, lin. 39) viderentur ABCDEHIS 32 eis] ei CEH 32 dictam] praedictam A 34 ista] ita E 35 haec] hoc ABDI 36 sic] autem *add.* S 38 temporalia] om. S 39 viderentur] viderent A 39 quae] *corr. ex qua* A

39 *Phil.*, II, 21.

40 Nec solum modis praedictis per expositionem qua fratres exponunt privilegium, sacerdotes laederentur, sed etiam subditi, quoad multos scilicet qui, ut praedictum est, haberent occasionem evagandi et proprios sacerdotes relinquendi, et plura alia inconvenientia sequerentur, quorum aliqua superius sunt tacta.]

Bad. 2

45 Ad decimum quartum, cum dicitur quod «clausula in privilegio, quae potest habere plures sensus, exponenda est secundum illum sensum qui magis facit pro privilegiatis», dicendum quod non habetur hoc expresse in dicto capitulo, sed quod huiusmodi clausula debet exponi secundum sensum qui rector esse videtur. Nunc autem expositio secundum quam dictum privilegium exponimus, rector et apertior esse videtur, quia secundum huiusmodi expositionem ex gratia domini papae fratribus multum conceditur per primam | clausulam, et praelatis habentibus potestatem ordinariam ius proprium reservatur, | de quo agitur in secunda | clausula; quae, si forte quoad hoc in aliquo obscura sit, 55 «*profecto sic intelligenda sunt verba eius, ut res de qua agit, valere potius possit quam perire*», prout dicit dicta decretalis. Quod maxime fit per nostram expositionem praedictam, sicut patet, per quam etiam populo Christiano, in cuius favorem principaliter huius privilegium debet intel-

Zucc.
(A 54'
Bad. 2
C 215

ABCDEHIS

40 Nec] Neque I 40 modis] modos *sed in modis corr.* D Iesu Christi. Nec solum modis *add.* D 41 laederentur] laedentur S 42 qui] quo *sed in qui corr.* A 48 huiusmodi] huius ABDEHIS 49 videtur] videatur C (*sed in videtur corr.*) S 50 privilegium] privilegia H 51 huiusmodi] huius ADEHIS 51 papae] *i. m.* E 51 fratribus] cura *add.* B 53 reservatur] reservat ES Unde, prout vult dicta decretalis, si prima clausula, quae proprie (D 184va) continet privilegium fratrum, obscura esset, et contineret plures (*sic*), sic exponenda (exposita *sed in exponendo corr.* A) esset pro fratribus tamquam sensu rectiori, ut potius (A 54va) pro eis aliquid faceret quam nihil. Numquam tamen exponenda esset secundum sensum qui magis pro ipsis, si esset hoc in praeiudicium et magnum gravamen alterius. Propter quod secunda clausula, quae continet ius commune curatorum, et in nullius est praeiudicium et gravamen, debet exponi secundum sensum qui magis (*s- add. sed del.* A) facit pro ipsis, prout eam exposuimus (cf. *supra*, p. 227,94-(p. 229,)44), secundum quod omnia haec patent ex iam supra determinatis. (Cf. *ibid.*) (Bad. 287vS) Populo christiano in cuius favorem principaliter huiusmodi (huius D) privilegium debet intelligi concessum, utiliter *add.* (*forsan homioioceph. cf. infra*, lin. 60-69 et 57-59) ABDI (*sed va- cat sup.* Populo...utiliter *scr.*, *sed -cat del.* 53 quo] quod A 56 quam] quod *sup.* lin. A 57 nostram] naturam A 57 praedictam] *om.* CEHS 58 in cuius] inanus *sed del. et in cuius i. m.* E 58 huius] huiusmodi C

42 Cf. *supra*, p. 225,40-(p. 226,)57. 44 Cf. *supra*, p. 225,40-(p. 227,)93. 45-47 Cf. *supra*, p. 173,66-69. 55-56 GREGOR. IX, *Decretales*, V, tit. 40 (de verb. sign.), c. 25 (ed. A. FRIEDBERG, II, p. 923).

ligi concessum, utiliter providetur, prout declaratum est per supradicta. Unde, prout vult dicta decretalis, si prima clausula, quae proprie continet privilegium fratrum, obscura esset, et sensus contineret plures, sic exponenda esset pro fratribus tamquam sensu rectiori, ut potius pro eis quod faceret, quam nihil. Numquam tamen exponenda esset secundum sensum qui magis pro ipsis, si esset hoc in praeiudicium et magnum gravamen alterius, | propter quod secunda clausula, quae continet ius commune curatorum, et in nullius est praeiudicium et gravamen, debet exponi secundum sensum qui magis facit pro ipsis, prout eam exposuimus, secundum quod omnia haec patent ex iam supra determinatis.]

B 291^{vb}Bad. 287^{vs}E 211vb

Et si | dicatur quod «immo in favorem fratrum principaliter datum est, quia in praedicto privilegio ipsi fratres solum a domino papa saluantur et eis specialiter huius<modi> privilegium mittitur», dicendum quod non potest dici quod in favorem fratrum dictum privilegium principaliter sit concessum. Non enim propter bonum sive commodum spirituale ipsis fratribus principaliter proveniens est datum. Nam, ut dictum est in quadam alia quaestione superius, et adhuc inferius in quadam alia videbitur, opera praedicationis et audiendi confessiones quae sunt ad alterum, sunt principaliter propter | alios, non propter ipsos operantes principaliter, nec sunt affectanda ex electione propter bonum vel commodum proprium, sed sustinenda ex necessitate propter bonum et commodum aliorum, et cum sic propter aliorum necessitatem assumuntur, redundant in bonum et commodum spirituale eorum qui sic suscipiunt huiusmodi officia et exercent, ut inferius declarabitur.

S 263^{va}H 264va

Nec etiam potest dici quod dictum privilegium sit concessum in favorem fratrum principaliter propter bonum sive commodum tempo-

ABCDEHIS

61 sensus] om. ABDE (sed i. m., ubi inser. post plures) HIS 62 sic] si HS si sed -c sup. lin. al. man. C 63 quod] quem E 63 faceret] facerent C (sed in faceret corr.) EHS 64 ipsis] erunt add. i. m. al. man. C 64 in] sup. lin. A 65 magnum] om. C 65 alterius], et magnum add. sed exp. A 68 iam] dicta add. sed exp. A 70 Et] Igitur I 70 si] ei B iter. in f. 211vb E 71 praedicto] dicto BCDEHIS 71 ipsi] corr. ex ipsis A 71 papa] i. m. E 72 eis] ei A 72 mittitur] mittitur A 74 principaliter] om. I 74 sit] fit BCDEHS 75 spirituale ipsis] iter. S 78 propter] om. A 79 nec] non I 80 vel commodum] om. A 80 commodum] comodum A 81 sic] sit E 83 huiusmodi] huius ABCDHIS 83 declarabitur.] Nec etiam declarabitur add. A 84 etiam] et A 84 concessum] fratribus add. sed exp. S

68 Cf. supra, p. 227,94-(p. 229,)44. 68-69 Ibid. 75-76 Cf. supra, p. 129,51-54. 77-78 Cf. infra, lin. 84-(p. 232,)17. 82 Ibid.

rale: tunc enim essent mercenarii, propter quaestum praedicta spiritua- lia officia exercendo. Non ergo dicendum quod privilegium concessum sit in favorem fratrum principaliter, sed in favorem populi christiani, prout supra in alia quaestione declaratum est, et hoc maxime quoad secundam clausulam, necnon quoad primam. Quod etiam patet ex verbis dicti privilegii domini papae MARTINI in exprimendo causam concessionis privilegii, cum dicit: «Ad uberes fructus quos in agro dominico praedicando etc. humiles ordinis professores produxerunt, et in futurum sperantur, Deo auspice, producturi». | Constat autem quod iste Zucc. 95 ager est Ecclesia sive congregatio populi christiani. Populo ergo christiano principaliter provenit fructus, quem intendit dominus papa ex dicto privilegio secuturus. Unde etiam in scriptis venerabilium doctorum praedictorum de concessione aliquibus per consimilia privilegia facta, hoc invenitur. Dicit enim dominus BONAVENTURA, ubi supra, quod «in nullius praeiudicium talia privilegia conceduntur, sed potius in favorem fidelium». Et praedictus doctor THOMAS dicit quod «nulla potestas commissa est alicui | homini in favorem suum, sed in utilitatem A 54 plebis ad honorem Dei». Unde etiam, sicut prima clausula, | pertinet ad I 145 fratres, non est principaliter in favorem eorum, sed populi, sic etiam 5 secunda, pertinet ad parochiales sacerdotes, non est principaliter in favorem | ipsorum sacerdotum, sed in fa-|vorem fidelium. Non ergo B 29 Zucc propter hoc quod in dicto privilegio fratres saluantur, et quod eis dictum privilegium mittitur, debet dici quod in favorem eorum principaliter sit concessum, | quia quaecumque privilegia continentia officia D 18 aliqua, etiam ad utilitatem aliorum exsequenda, consueverunt mitti illis quibus executio talium officiorum conceditur, propter quod et in ipsis

ABCDEHIS

86 mercenarii] mercennarii AS mercenarii E 87 dicendum] et add. I 87 quod] dictum add. sed del. et exp. B 89 supra] om. S 89 declaratum est] inv. D 90 necnon] neque non sed in necnon corr. I 92-93 Ad...etc.] subl. C 94 auspice] inspicie D 96 ex] in C 97 secuturus] sequitur A 97 etiam] et D 98 per] de sed exp. et per sup. lin. A 99 Bonaventura] bonae fortuna sed in Bonaventura corr. C 1 praedictus] praedictis BC 2 alicui] om. S 2 suum] om. AE 4 sic] sed S 7 fratres] om. S 8 eorum] ipsorum S 10 exsequenda] consequenda B

89 Cf. supra, p. 129,51-53. 92-94 MARTINUS IV, Bulla «Ad fructus uberes» (Chart. Univ. Paris., I, p. 592 (n. 508)). 00-1 BONAV., Comm. in Sent., IV, d. 17, a. 1, q. 2 (ed. Quaracchi, 1889, IV, p. 454a); cf. supra, p. 203,60-61. 1-3 THOMAS DE AQ., Comm. in Sent., IV, d. 17, q. 3, a. 3, q^{ua} 5 (ed. F. M. Moos, p. 907; ed. Parmae, VIII, p. 800a).

C 216ra

privilegiis tales, et non alii, saluantur, quemadmodum beatus GREGORIUS papa multa privilegia de praedicationibus exercendis et sacramentis administrandis ad conversionem et eruditionem populi Anglorum scripsit beato AUGUSTINO, Anglorum episcopo, ipsum in illis privilegiis salutando, et constat quod talia privilegia non dabantur beato AUGUSTINO in favorem eius principaliter, sed in favorem populi Anglorum.

QUAESTIO 25

UTRUM RETINENS SIVE CELANS SACERDOTI UNUM PECCATUM IN
CONFESSIONE, TENEATUR OMNIA ALIA CONFESSA ITERUM CONFITERI

S 263^{vb}E 212^{ra}Zucc. 429^{ra}H 264vb

| Sequuntur tria circa sacramentum poenitentiae, pertinentia principaliter ad peccata confitenda. Quorum primum erat de occultando sive celando peccata: utrum retinens sive celans | sacerdoti unum peccatum in confessione, teneatur omnia alia confessa iterum confiteri. Secundum, de revelando sive manifestando peccata confessa: si praelatus superior committeret alicui sacerdoti, ut audiret alicuius | confessionem et absolveret eum, et quod, ipsa perfecte audita, referret ei omnia alia peccata confitentis quae sibi erat confessus, utrum esset fidelis relator sive fideliter referret, si, | reversus ad praelatum, diceret: «Domine, iste est mundus et immunis ab omni peccato». Tertium erat de exhortatione faciendi circa peccata: utrum confessor absolvens confitentem teneatur ipsum in aliquo casu hortari ad alias confitendum.

Circa primum arguitur, quod retinens unum peccatum non tenetur omnia alia iterum confiteri, quia isti nihil obest nisi quia fictus est in confitendo; sed videmus in alio sacramento, ut in baptismo, in quo omnia peccata simul remittuntur, quod fictus cum baptizatur, retinendo

ABCDEHIS

13 exercendis] execrandis S 14 populi] om. S 14 Anglorum] angelorum AS(?) 15 Anglorum] angelorum A 15 in] ipsis sed in in corr. A 15 privilegiis] i. m. C 17 in] iter. B 17 Anglorum] angelorum AE 2-3 Utrum...confiteri] (Cf. infra, lin. 6-7). 4 Sequuntur] Sequuntur A Sequitur B 4 tria] iter. A 5 erat] om. S 6-7 unum...confessione] in confessione unum peccatum S 7 alia] om. A 8 sive] aut S 10 absolveret] absolutionem sed in absolveret corr. A 10 perfecte] perfecta A 10 alia] om. E 12 referret] refert A 13 et immunis] om. S 13 immunis] immunus A immueris H immueris I 14 confitentem] sive confitentem add. S 16 non] om. I 17 isti] om. A 19 cum] non ABC(sed exp. et cum i. m. al. man.)DEHIS 19 baptizatur] baptizatus (?) B

13-17 Cf. GREGOR., *Epist.*, XI, 36 (CC lat. 140A, p. 925,1-929,115; PL 77, 1138B-1141C).

20 affectionem voluntatis circa unum mortale, non oportet baptismum iterari propter alia abluenda, sed sufficit quod tollat fictionem circa illud unum; ergo similiter confesso omnia alia praeter unum non oportet sacramentum confessionis adhiberi propter alia absolvenda, sed sufficit ut tollat fictionem circa illud unum; illam autem tollit illud unum confitendo; ergo etc.

Contra. Illa confessio culpam auget, non delet. Sed confessio sufficiens debet esse deletiva culpae. Ista ergo non sufficit, quare iteranda est circa illa confessa.

Bad. 28

Bad. 28

<SOLUTIO>

30 Ad istam quaestionem responsum est supra in quaestione de iterando in confessione peccata, de quibus semel rite facta est confessio.

Est enim tertius casus, in quo diximus | quod semel confessa iterum debent confiteri. Nec est aliqua dubitatio in hac quaestione, nisi in casu quo confessor recordatur eorum quae ille confessus est ei. In omnibus autem aliis casibus, scilicet cum confessor fuerit illorum peccatorum oblitus, vel si debeat alteri confiteri illud peccatum omisum, non est dubium quin debeat confessa iterum confiteri singulariter et in speciali. Et hoc multo fortius quam in casu in quo satisfactio vel non est iniuncta, vel est oblita; et est una causa communis hic et illic, sed est hic alia causa specialis.

40 Causa sive ratio communis est, quia satisfactio pro omnibus iniungenda est, quam in istis casibus non posset taxare nisi auditis in confessione omnibus singulariter et in speciali, pro quibus est iniungenda, quia, ut dicitur | in illo statuto «Omnis utriusque sexus», | «oportet quod confessor sit discretus et cautus, diligenter inquirens et

Zucc. 4:
A 55ra

ABCDEHIS

20 affectionem voluntatis] inv. E 21 abluenda] absolvenda BE 22 illud unum] inv. I 22 confesso] confessio (?) sed in confesso corr. C 23 absolvenda] abluenda AC(sed in absolvenda corr. al. man.)DEHIS 24 circa] ex B 24-25 illam...unum] om. (hom.) B 26 Illa] Illam D 27 culpae] sufficiens debet esse (ex ead. lin.) add. sed exp. H 27 Ista] Illa A 31 rite facta] retefacta A 33 Nec] Neque I 33 nisi] i. m. B 33 in] h add. B 33 casu] in add. S 34 ille] om. A 36 est] e- A 39 oblita] obligata ES 39 communis] et add. S 39 illic] illis D 44 Omnis...sexus] subl. ABCDHI 44 sexus] etc. add. A

30-31 Cf. *supra*, p. 167,5-(p. 232.)17. 45-(234.)47 GREGOR. IX, *Decretales*, V, tit. 38, c. 12 (ed. A. FRIEDBERG, II, 887-888).

Bad. 288^v

peccatoris circumstantias et peccati, quibus prudenter intelligat quale debeat ei praeberere consilium, et cuiusmodi remedium adhibere». |

Nec refert in hoc casu et in aliis, nisi quod in hoc de confessis potest confessus habere memoriam satisfactionis iniunctae, ut videatur non esse necesse propter satisfactionem recipiendam iterato confiteri illa 50 confessa, sicut necesse est in casu in quo satisfactio aut non erat iniuncta, aut penitus oblita. Propter quod est alia specialis causa sive ratio in hoc casu, propter quam, cum confessor non recordatur peccatorum sibi iam confessorum, tenetur confessus omnia in speciali illi vel alteri confiteri. Cum vero ille confessor recordatur eorum quae confes- 55 sus est, tenetur eadem confiteri eidem saltem in generali, | tantum scilicet faciendo ut ipsa reducantur ad memoriam eius actuale. Et est causa tacta in quaestione praedicta, scilicet quia confessio illa non erat ex se sacramentalis | propter fictionem.

C 216^{rb}S 264^{ra}D 185ra

Confessio enim sacramentalis, quia forte | non sit necesse eam fieri in 60 caritate — potest enim contingere quod non delentur peccata nisi per sacramentalem absolutionem: nisi enim casus iste posset contingere, non esset proprius et principalis effectus poenitentiae conferre gratiam ablutivam omnium, cum tamen poenitentia sit, secundum HIERONYMUM, | «*secunda tabula post naufragium*» et quasi secundus bap- 65 tismus —, confessio igitur sacramentalis, etsi non sit necesse eam fieri in caritate sive gratia gratum faciente, tamen requirit quod non sit in voluntate actus contrarius ponens obicem gratiae, immo, ut aliqui dicerent, requiritur actus concors aliquantulum gratiae, etsi non sit gratuitus, tamen ex naturalibus liberi arbitrii adiuti gratia gratis data, qui 70 solum dispositivus est et meritorius de congruo. Nec aliter fiat confessio

H 265ra
E 212rb

ABCDEHIS

46 intelligat] intelliert D 47 ei] om. A 47 cuiusmodi] cuius S 48 Nec] Neque I 49 ut] nec D 52 causa] om. D 54 confessorum] confessor D 54 illi] materia D 55 recordatur] iterum add. B 56 eadem] eadem sed in eidem mut. A 56 eidem] eadem H om. A 57 reducantur] seducantur B 57 est] om. A 58 quia] quod E 60 eam] eadem B 62 casus] sup. lin. al. man. E 63 proprius] prius A 64 tamen] om. A 69 aliquantulum gratiae] inv. C 69 etsi] et et -si i. m. E 69 sit] fit E om. S 70 adiuti] adiuta sed in adiuti corr. A 70 gratis data] inv. S 71-72 qui solum] iter. D 71 dispositivus] scr. sed in dispositivum mut. C

58 Cf. *supra*, p. 216,4-9. 65 HIERON., *Epist.*, 84, (CSEL 55, p. 128,3; PL 22, 748, n. 6); cf. GRATIANUS, *Decretum*, II, c. XXXIII, q. 3 (*De poenitentia*), dist. 1, c. 72 (ed. A. FRIEDBERG, I, 1179; PL 187, 1548A); etiam citatum in HENR. DE GAND., *Quodl. X*, q. 1 (ed. R. MACKEN, p. 5, 25-27; ed. 1518, f. 396rS; ed. 1613, II, f. 132ra).

sacramentalis, eo quod sacramentum poenitentiae sic dependet ab actu voluntatis, ut non sit | homo propria | materia sacramenti poenitentiae, nisi sit voluntas libera ab actu contrario qui ponit obicem caritati. 75 Nunc autem id quod est sensibile elementum in sacramento quocumque, nisi adhibeatur suae propriae materiae, sacramentum non est ut si brutum perfundatur aqua sub forma verborum sacramentalium, non est baptismus sacramentalis. Unde, quia illa confessio, uno peccato per industriam reservato, sacramentalis non erat, ideo omnia iterato 80 sunt dicto modo sacramentaliter confitenda. Propter quod, cum aliquis confitetur, non ponendo obicem caritati in actu voluntatis, et unum dimittit non ex industria, ab aliis prius absolutus, si postmodum recordetur illius, non debet omnia confessa iterare, cum semper bona fide confessus sit alia.

B 292^v
I 146ra

85

<AD ARGUMENTA>

Et secundum hoc concedendum est obiectum secundum.]

Bad. 2
Zucc.

Et patet ad primum, dicendo uno modo secundum opinionem dicentium quod poenitentia sacramentalis requirit liberi arbitrii cooperationem, quod non est simile de baptismo et poenitentia, quia baptismus 90 non dependet ullo modo ab actu liberi arbitrii in coagendo, sicut facit poenitentia, ut dictum est, et hoc ad suum effectum principalem qui est gratiae collatio ad abluendum peccata, sed sufficit ut non sit actio repugnans gratiae, quia baptismus sine gemitu et planctu, sed ille actus requiritur in poenitentia, ut dictum est.

95 Secundum opinionem aliam, et istam communiter, dicendum quod non est simile, quia baptismus quoad suum actum primum, qui est characteris impressio, compatitur actionem repugnantem in fide baptizato. Propter quod, quia fictus propria materia potest esse baptismi quoad eius primum effectum, qui | est characteris impressio, poenitentia 100 autem quoad nullum suum effectum compatitur secum talem fictionem,

Zucc.

ABCDEHIS

73 ut] ut sic i. m. al. man. E 73 propria] iter. in f. 146ra I 74 caritati] aritati et c. sup. lin. A 77 ut si] conf. (forte usi si) sed in ut si corr. E 80 aliquis] quis C 87 Et...primum] Ad primum patet I 92 ad] de D 92 ut...actio] om. S 93 et] scr. sed fit sup. lin. al. man. C 97 compatitur] comparatur E 97 in] et ABC(sed in in corr.)DEHIS 98 fictus] factus sed exp. et fictus i. m. S 00 effectum] officium C

87 Cf. *supra*, p. 232,16-(p. 233,)25. 91 Cf. *supra*, p. 234,60-(235,)84 94 *Ibid.*

A 55rb

eo quod non habet actum praeivium ad actum collationis gratiae, quia non imprimit caracterem, etiam si poenitentia nullum | requirit actum concordem gratiae in voluntate, ideo fictus nullo modo potest esse propria materia poenitentiae. Ex quo contingit ulterius quod, remota fictione, sequitur totus effectus baptismi, quia tota virtus eius ad actum principalem conferendi gratiam manet in caractere, propter quod statim prosilit in effectum collationis gratiae, remota fictione. Remota tamen fictione a poenitente, nullatenus sequitur effectus principalis poenitentiae, quia nihil impressum est ficto per sacramentum poenitentiae, quod habet vim sacramenti poenitentiae.

QUAESTIO 26

SI PRAELATUS SUPERIOR COMMITTERET ALICUI SACERDOTI, UT AUDIRET ALICUIUS CONFESSIONEM ET ABSOLVERET EUM ET QUOD, IPSA PERFECTE AUDITA, REFERRET EI OMNIA PECCATA CONFITENTIS QUAE SIBI ERAT CONFESSUS, UTRUM ESSET FIDELIS RELATOR SIVE FIDELITER REFERRET, SI REVERSUS AD PRAELATUM DICERET: «DOMINE, ISTE EST MUNDUS ET IMMUNIS AB OMNI PECCATO»

Zucc. 430ra | Circa secundum arguitur quod fideliter referret dicendo quod «ille
S 264rb confessus mundus et immunis est ab omni peccato», | quia in rei
veritate ipse iam nullum omnino habet peccatum.
Bad. 288^{ry} In contrarium est, quia ista relatio est contraria commissioni.

<SOLUTIO>

B 292vb Dicendum quod, ut mihi videtur, | quaestio ista tangit aliqua pertinentia ad quaestionem praecedentem de privilegio fratrum, eo quod
E 212va asserebant quod, non obstante obliga-|tione | per illam clausulam
H 265rb «Volumus autem» etc., fideliter ageret confessus fratri, si re-|vertens
C 216va
Bad. 288^{vy}

ABCDEHIS

I praeivium] primum AB(? sed exp. et praeivium i. m. al. man.) DEHIS I collationis] propriae add. sed exp. A 6 principalem conferendi] inv. A 6 conferendi] referendi sed in conferendi corr. A 7 gratiae] et add. S 9 poenitentiae] iter. E 10 poenitentiae] poenitentia sed in poenitentiae corr. A 2-7 Si...peccato] (Cf. supra, p. 232,8-13). 10 nullum omnino] inv. A 11 In] Item D 11 commissioni.] Ad hoc add. I 13 quod] huius add. sed exp. A 13 ista] illa I 16 Volumus autem] subl. AE 16 Volumus...etc.] subl. BCDHIS

16 MARTINUS IV, *Bulla «Ad fructus uberes»*, (Chart. Univ. Paris., I, p. 592 (n. 508)).

propter dictam obligationem contentam in il-|la clausula «Volumus autem» etc. ad suum sacerdotem, peccata fratri confessa eidem sacerdoti non recitaret, sed diceret «Domine, non habeo peccata de quibus
20 mihi conscius sum», eo quod talis, ut dicunt fratres, cum vere sit a fratre absolutus ab omnibus peccatis suis, nullum peccatum habet. Unde, ut ostendatur eis hoc falsum per exemplum, in quo est consimilis obligatio ad referendum iam confessa, in quo luce clarius est quod infideliter ageret, qui non referret peccata iam confessa ob hanc causam
25 quia iam non habet ea, eo quod ab eis est absolutus.

Et est exemplum istud in casu propositae quaestionis, ad quam clara | est omnibus responsio. Dicendum est enim quod, supposito quod de
consensu confitentis facta sit talis commissio sacerdoti a suo superiori, quoniam aliter non posset confessor revelare ipsi superiori peccata sibi
30 confessa, simpliciter et absolute ille in proposito casu infideliter referret et esset infidelis relator, qui referret contra formam et modum commissionis, et contra intentionem committentis, quam sufficienter per verba commissionis suae expressit. Iniunxit enim committens quod ei referret peccata quae ille sibi confiteretur, intendendo quod quae-
35 cumque ille sibi confiteretur, ipse ei eadem sub eadem forma recitando referret, habendo aspectum ad peccata ab illo perpetrata de praeterito. Nunc autem respondendo negative, dicendo scilicet quod non habet peccata, non respondet petitioni factae in commissione, sed deludit interrogantem seu committentem sophistice, scilicet dirigendo intentionem ad peccata confessa non ut hactenus perpetrata, qualiter ad ea
40 dirigebat intentionem committens, sed ut iam inficientia ipsum confitentem, de quo nihil cogitabat nec cogitare debuit committens; et quod amplius est, sic respondens insinuat committenti quod iste nulla peccata habuit sibi confitenda.

Zucc.

ABCDEHIS

17 contentam] contentem sed in contentam corr. A 17-18 Volumus autem] subl. AE 17-18 Volumus...etc.] subl. BCDHI 20 conscius] confess sciis sed in conscius corr. A 20 eo] ego B 22 Unde] om. S 24 ob] ad A 25 eo] sup. lin. A 26 Et est] Est enim S 26 istud] illud AS 26 in] om. B 29 quoniam] i. m. al. man. C 31 qui] quod ABCDEHIS 31-32 modum...contra] om. S 31 modum] et add. sed exp. A 32 quam] om. B 34-35 intendendo...confiteretur] om. (hom.) I 35 sibi] iter. A 38 petitori S petitionem (?) A 40 ut] ad add. sed exp. A 41 dirigebat] rigebat et di- sup. lin. E 41 intentionem] confitente add. sed exp. A 41 committens] committentem A 42 nec] neque I

17-18 Ibid.

Est autem consimilis obligatio in isto casu, et in casu praedictae quaestionis, sed differt solummodo quoad obligatum hincinde et quoad absolutionis effectum, quia in isto casu obligatur confessor ad referendum et quasi confitendum praelato vice confessi omnia peccata illius sibi confessa, in illo vero casu obligatur ipse confessus ad referendum et confitendum in propria persona praelato suo peccata eadem quae iam confessus est.

B 293ra

Et in illo casu confessus obligatus, si in confitendo non haberet in proposito fideliter referendi praelato suo omnia quae confiteretur fratri, ab ipso nullatenus absolveretur, et ita quoad hoc non restat concessio facta confesso de confitendo fratri sive sub obligatione sive sub conditione, quia sicut non intendendo implere id ad quod erat obligatus, non absolveretur, sic nec absolveretur si facta fuisset concessio sub conditione, nisi scilicet confitendo proponeret conditionem implere, quia iam non exstaret conditio, secundum quod haec patent ex supra determinatis.

A 55^{va}S 264^{va}I 146^{rb}Bad. 288^{vz}H 265^{va}E 212vb

In isto vero casu confessor obligatus ad referendum, etsi in audiendo confessionem et ab-solvendo non haberet in proposito fideliter referendi praelato sibi confessa, nihilominus absolveret, et ita quoad hoc multum refert concessio facta confessori de audiendo confessionem illius, et absolvendo ipsum de peccatis suis sub obligatione et sub conditione, quia facta commissione sub obligatione, non intendendo implere id ad quod erat obligatus, nihilominus absolveret, ut dictum est, sed multum peccaret. Facta vero sibi commissione sub conditione, ut scilicet eius confessionem audiret, et absolveret, si intenderet omnia sibi commissi fideliter referre, iste nullo modo absolveret nisi istam

ABCDEHIS

45 et...casu] *om. (hom.)* I 46 obligatum] *scr. sed obligationis i. m. al. man. C*
 46 hincinde] huic inde B 46 quoad] quo (et *add. sed exp.*) ad B 47 absolutionis]
scr. sed obligationis i. m. al. man. C 49 sibi] *om.* A 50 peccata] *om.* E 52 illo]
con- add. sed exp. A 52 confessus] est *add.* B 52 obligatus] obligatur S 52 si]
sed I 54-55 ab...fratri] *iter. S* 55 de confitendo] *om. H* 55 sive²] *om. S*
 56 ad quod] quod ad *sed signis inversionis inv. B* 57 sic...absolveretur] *om. (hom.)*
 A 57 absolveretur²] solveretur B 58-59 nisi...conditionem] *om. (hom. ?)* A
 58 proponeret] proponeretur BDHI 59 exstaret] existaret *sed in exstaret corr.* A
 59 haec] hoc BDHIS 61 obligatus] obligatur S 64 confessori] concessionis S
 65 illius] alius D 65-66 et¹...obligatione] *om. (hom.)* S 66 non] *om. A*
 68 multum] est *add. sed exp. A* 69 ut] *iter. B* 69 scilicet] secundum S 69 si] non
add. sup. lin. al. man. C sed *add. B* 70 commissi] confessa C

59-60 Cf. *supra*, p. 210,45-(p. 211,56). 67-68 Cf. *supra*, p. 197,84-91 et 210,45-(p. 211,56).

conditionem fideliter adimplere intenderet. Quod si postmodum intentionem mutaret, ut non intenderet referre, aut non fideliter, multum peccaret, sed tamen ille absolutus maneret, quemadmodum dictum est superius de ipso quod, si intenderet actu vel habitu in confitendo et ab-solutionem accipiendo, eadem fideliter confiteri proprio praelato, absolveretur et maneret absolutus, licet postmodum mutaret intentionem, ut non intenderet eadem confiteri proprio sacerdoti, aut non fideliter, sed tamen peccaret peccato inoboedientiae, quod omnibus peccatis confessis ab ipso quodam modo praeponderaret. Propter quod graviter peccaret ille, qui sibi confesso in tali obligatione consulere aut dissuaderet ne sibi confessa iterato confiteretur suo proprio sacerdoti, aut sic instrueret eum et assereret ei, quod non teneretur eadem confiteri proprio sacerdoti sed solum dicere ei: «Domine, ego nulla habeo peccata, et ideo non teneor vobis confiteri nec illa quae fratri confessus sum», et hoc, informando in hoc conscientiam confessi sibi, illa frivola ratione scilicet, quia postquam confessus est et absolutus, iam non habet peccata quae sua sunt, ad confitendum. Quemadmodum multum peccaret qui in isto casu confessori sic obligato consulere aut suaderet, ne sibi confessa referret praelato, aut sic instrueret eum et assereret ei, quod non teneretur ad hoc, sed quod solum deberet ei dicere: «Domine, iste confessus mihi nulla peccata habet, sed mundus est et immunis ab omni peccato», et hoc, informando eius conscientiam frivola ratione praedicta; immo iste in referendo turpiter mentiretur, non referendo se ad intentionem eius cui facit relationem, argumento eius quod dicit ISIDORUS, lib.º IIº Sententiarum suarum, et habetur <Causa> XXIIª, q.º 5ª: «*Quacumque arte verborum quis iurat, Deus tamen qui conscientiae testis est, ita hoc accipit sicut ille cui iuratur, intelligit*». Valde igitur consultum consilium, sicut pastor bonus provi-

C 216^v

Zucc. 4

D 185^v
B 293ra

ABCDEHIS

73 tamen] tantummodo S 77 aut] ut DE 81 dissuaderet] disuaderet A 81 suo proprio] *inv. A* 82 eum] *om. S* 83 confiteri] suo] *add. C* 84-85 fratri...sum] confessus sum fratri A 85 informando] conformando E 85 in hoc] *om. ABDEHS*
 86 confessus est] *inv. S* 89 et] quod C 90 deberet] *om. E* 91 dicere] diceret DEH
(sed in dicere corr.) 91 sed] *om. E* 92 immunis] immunis D 93 mentiretur]
 mentitur *sed in mentiretur corr. A* 95 IIº...suarum] Sententiarum suarum IIº A

73-74 Cf. *supra*, p. 238,52-60. 95 Cf. ISIDORUS, *Comm. in Sent.*, II, c. 31, n. 8 (PL 83, 634A). 96-98 GRATIANUS, *Decretum*, II, causa XXII, q. 5, c. 9 (ed. A. FRIEDBERG, I, 885; PL 187, 1153B).

dens ovibus suis, dat dominus MARTINUS fratribus in ultima clausula privilegii eorum, cum dicit: «*Quodcumque iidem fratres*» etc.

00

<AD ARGUMENTA>

S 264vb Secundum igitur argumentum secundum iam determinata simpliciter concedendum est.]

Bad. 289^{rz} Ad primum autem patet responsio ex dictis supra in quaestione de fratrum privilegio, in solutione sexti argumenti, septimi et octavi.]

5

QUAESTIO 27

UTRUM CONFESSOR ABSOLVENS CONFITEMENTEM TENEATUR IPSUM IN ALIQUO CASU HORTARI AD ALIAS CONFITEMENTUM

Zucc. 430va | Circa tertium arguitur quod confessor teneatur aliquando hortari confessum ad alias confitendum, quia hoc monet dominus MARTINUS facere fratres per illam clausulam privilegii sui, «*quodcumque iidem fratres*» etc.

5

Zucc. 430vb Contra. Non potest eum hortari ad confitendum peccata, quia dictum est a Domino mulieri quam | absolvit a peccato adulterii, Ioannis VIII°: «*Vade, iam amplius noli peccare*». Non autem dixit: «*Vade, et si pecces, amplius confitere Domino*». Sed non tenetur quis aliud facere quam Dominus docuit suo exemplo. Non ergo tenetur | aliquo modo exhortari ad confitendum futura. Neque praeterita, quia iam non sunt. A 55vb Si ergo tenetur exhortari ad confitendum | aliqua, illa non possunt esse nisi | quae iam sunt in peccatore praesentia. Sed talia nondum est H 265vb confessus. Nullo ergo modo tenetur exhortari sibi iam confessum ad Zucc. 431ra alias confitendum.]

15

Bad. 289ra

ABCDEHIS

00 Quodcumque...fratres] *subl.* AE 00 Quodcumque...etc.] *subl.* BCDHIS 2 Secundum...argumentum] Argumentum igitur secundum I 2 secundum] *i. m.* I 5 argumenti] et *add.* E 2-3 Utrum...confitendum] (Cf. *supra*, p. 232,14-15). 5 monet] movet (?) H 6-7 quodcumque...fratres] *subl.* AE 6-7 quodcumque...etc.] *subl.* BCDHI 9 Ioannis VIII°] *om.* S 11 quis] quid B 12 tenetur] quid...tenetur *add.* (homioceph.) A 13-14 futura...confitendum] *om.* (hom.) A 13 Neque] Nec I 14 exhortari] *om.* S 16 Nullo ergo] *inv.* D 16 ad] et B 17 confitendum.] Ad hoc *add.* I

00 MARTINUS IV, *Bulla «Ad fructus uberes»*, (Chart. Univ. Paris., I, p. 592 (n. 508)). 2 Cf. *supra*, p. 236,11. 5-6 Cf. *supra*, p. 213,7-(p. 217,32). 6-7 MARTINUS IV, *Bulla «Ad fructus uberes»*, (Chart. Univ. Paris., I, p. 592 (n. 508)). 10 Ioann., VIII, 2.

<SOLUTIO>

Dicendum, secundum quod clare patet, quod ista quaestio introducta videtur occasione dictae clausulae ultimae in privilegio | fratrum.

E 213ⁱ

Et est dicendum, quod ad confitendum peccata quae iam scit confessor inesse peccatori ut ipsum inficientia, tenetur quilibet confessor exhortari peccatorem, sed praelatus ex debito officii, non praelatus autem ex debito caritatis, sicut patet ex supra determinatis in prima quaestione de praedicatione. Sed de hoc nihil ad propositam quaestionem, quae non quaerit nisi de iam confesso.

Ad confitendum autem peccata futura non tenetur exhortari nisi forte sub conditione, si contingat ipsum ulteriora committere, semper timendo casum propter humanam fragilitatem.]

Bad. 2

Ad confitendum autem praeterita, de quo principaliter quaestio proposita est, nullus tenetur regulariter exhortari confessum, quia nec confessus tenetur regulariter ad confitendum confessa. Sicut tamen simpliciter et absolute bonum est et expediens confessa iterum, immo pluries, tam eidem quam pluribus confiteri, secundum supra determinata, sic simpliciter et absolute bonum est quemlibet confessorem exhortari confessum ad iam confessa iterum et iterum confiteri. Sicut autem in casu, immo in casibus praenotatis, | et maxime in ultimo, tenetur confessus iam confessa iterum confiteri, ut patet ex supra determinatis, sic in casu potest confessor ad exhortandum confessum ut confiteatur peccata praeterita et iam confessa, teneri.

B 293ⁱC 217ⁱ

Et hoc in duplici casu. In uno, si praelatus committeret confessori potestatem audiendi confessiones et absolvendi sub hac conditione, quod exhortaretur confessos sibi ad hoc, ut eadem quae hactenus aliis et iam sibi confessus est, quilibet iterum confiteatur. Nisi enim hanc conditionem intenderet implere in absolvendo, non absolveret. Et si postmodum quoad hoc intentionem mutaret et si non exhortaretur, multum peccaret, ut patet ex praedictis.

ABCDEHIS

21 scit] sit B fit A scint *sed exp. et scit sup. lin. al. man.* C sint *sed in fit mut* D 22 peccatori] peccatore *sed in peccatori corr.* A 26 confesso] confessis *sed in confesso corr.* A 29 timendo] emendo A 29 casum] causam A 31 nec] neque I 33 et²] *om.* C 33 confessa iterum] *inv.* S 45 intenderet] *ad add.* S

20 Cf. MARTINUS IV, *Bulla «Ad fructus uberes»*, (Chart. Univ. Paris., I, p. 592 (n. 508)). 24-25 Cf. *supra*, p. 130,80-86. 34-35 Cf. *supra*, p. 197,84-91 et p. 211,49-56. 37 Cf. *Ibid.* et p. 238,45-(239,73). 47 Cf. *supra*, p. 238,52-(p. 239,77).

In alio autem casu ad hoc idem tenetur, si committeret praelatus confessori potestatem praedictam sub tali obligatione, quod ad hoc teneatur hortari sibi confes-|sos. Unde, si dominus papa in privilegio fratrum illam ultimam clausulam, «*quodcumque iidem fratres*» etc., expressisset sub tali forma verborum: «*quodcumque iidem fratres eos ad hoc | diligenter et efficaciter secundum datam eis a Domino gratiam exhortari teneantur*», | procul dubio, | sicut confessi tenentur confessa fratribus iterato confiteri suo proprio presbytero propter obligationem implicitam in illa clausula «*Volumus autem*» etc., sic fratres confessores tenerentur exhortari sibi confessos ut proprio presbytero eadem iterato confiterentur.

Nunc autem, licet non exprimat illa clausula verbum tentionis, neque sit praeceptum aut statutum apostolicum, procul dubio tamen illa clausula explicat quod de voluntate domini papae est quod ita fiat, quam aliqui intelligunt tantum obligare quantum obligaret praeceptum. Vult autem quod ita fiat, si intelligat quod in casu proposito confessus obligatur indirecte, secundum supra determina-|tum modum, ad iterum eadem peccata confitendum. Quare in hoc casu tenetur confessor exhortari sibi confessum ad hoc quod sibi confessa proprio sacerdote confiteatur, etsi non ad hoc quod confiteatur alteri, maxime si confessus ignorat quod ad hoc sit obligatus.

Et est tertius casus in quo | confessor tenetur exhortari confitentem ad confessa iterum confiteri. Ad quod, etsi non tenetur ex forma concessionis sibi factae, neque ex | obligatione alicuius statuti aut praecepti, tenetur tamen in isto casu ad hoc ex praecepto caritatis quam debet habere ad salutem proximi, praemuniendo ipsum contra mortem peccati mortalis, quod incurrere posset transgrediendo obligationem

ABCDEHIS

51 quodcumque...fratres] *subl.* AE 51 quodcumque...etc.] *subl.* BCDHI 51 quodcumque] (cf. *supra*, p. 240,00 et 6) quidcumque HI 52 quodcumque] (cf. *supra*, lin. 51) quodque ABCS 53 gratiam] gratia A 55 presbytero] sacerdoti S 56 Volumus autem] *subl.* AE 56 Volumus...etc.] *subl.* BCDIS 56 sic] si S 57 presbytero] sacerdoti A 59 tentionis] mentionis A 60 sit] fit E 60 statutum] statum A 62 obligaret] obligare A 63 ita] illa A 63 quod?] om. S 63 in] tali *add.* A 63 proposito] quod *add.* S 64 modum] secundum *add.* A 65 eadem peccata] inv. A 67 confiteatur] confiteantur I 68 quod] om. D 74 peccati] peccari B

51 MARTINUS IV, *Bulla «Ad fructus uberes»*, (Chart. Univ. Paris., I, p. 592 (n. 508)). 52-54 *Ibid.* 56 *Ibid.* 64 Cf. *supra*, lin. 50-58.

75 sibi factam de iterum confitendo proprio sacerdote, secundum quod de isto modo tentionis satis habitum est | in simili et praenominata E 213 quaestione prima de praedicatione.

<AD ARGUMENTA>

Et secundum hoc concedenda est prima ratio. |
80 Ad argumentum in oppositum, quod «non potest teneri ad exhortandum ut confiteatur confessus praeterita, quia illa non sunt et ita non possunt confiteri», dicendum quod quodam modo sunt et quodam modo non sunt, et sic sufficit ut bene confiteri possint, secundum quod supra in dissolutione argumentorum trium praedictae quaestionis est
85 declaratum.

QUAESTIO 28

UTRUM TANTUM HABENS NECESSARIA VITAE, MELIUS ET PERFECTIUS FACIT
EA DIMITTENDO QUAM RETINENDO

| Sequuntur pertinentia ad bene esse communitatum, scilicet de perfectione statuum, et erant tria. Duo de abdicatione temporalium: unum
5 priorum, alterum communium. Tertium de transitu unius ab uno statu perfectionis in alterum. Quorum primum erat, utrum tantum habens necessaria vitae, melius et perfectius facit ea dimittendo quam retinendo; secundum, utrum habere bona temporalia in communi dimi-
10 nuat de statu perfectionis; tertium, utrum liceat transire a statu habentium bona immobilia communia ad illorum statum qui abdicaverunt illa.

Circa primum arguitur, quod melius facit et perfectius habens tantum necessaria vitae, si dimittit, quia hoc dicit consilium Christi, Matthaei

ABCDEHIS

76 simili] in *add. sed exp.* A 76 praenominata] praenotata IS 79 hoc] om. D praedicat *add. sed exp.* A 80 oppositum] i. m. E 83 sic] hoc A 83 sufficit] sufficiat AS 2-3 Utrum...retinendo] (Cf. *infra*, lin. 7-9). 5 statuum] statum ABC(*sed in statuum corr.*)DEH(*sed in statuum corr.*)IS 7 utrum] utram A 8-9 quam retinendo] om. C 9 secundum] secundo B 10 a] de S 11 statum] statutum *sed in statum corr.* B 13-16 Circa...alia] *Signo i. m. (linea verticali sub tribus punctis) hic passus notatur.* A 13 Circa] Ad I

76-77 Cf. *supra*, p. 158,66-(159),82. 80-82 Cf. *supra*, p. 240,8-16. 83-84 Cf. *supra*, p. 213,7-(217),32.

Bad. 289^{vc} XIX°: «*Si vis perfectus esse, vade et vende*» etc., ubi | dicit «*omnia*», 15
nihil excipiendo, neque necessaria vitae, neque alia.

C 217^{tb} Contra. Necessaria dimittens maiorem incurrit sollicitudinem | acqui-
rendi illa, ad quod tenetur, quia sine necessariis vitae non posset vivere,
et sic magis abstrahi ipsum a divinis obsequiis necessarium est. Sed illud
S 265^{tb} est melius | et perfectius, quo homo habet minorem sollicitudinem et 20
minus retrahitur a divinis obsequiis. Ergo melius est et perfectius
necessaria vitae retinere quam dimittere.

Praeterea. SALOMON dicit, Proverbiorum XXIX°: «*Paupertatem et
divitias ne dederis mihi*» etc., super quo dicit AMBROSIIUS quia «*in
utroque est tentatio*»; hoc autem non est melius et perfectius. Ergo 25
melius et perfectius est nec habere divitias nec paupertatem. Sed
neutrum haberetur habendo tantum necessaria vitae, secundum quod
continue petivit SALOMON: «*sed tantum victui meo tribue necessaria*».
Bad. 289^{vd} Ergo etc. |

<SOLUTIO>

30

Quia status perfectionis in abrenuntiatione sive dimissione proprio-
rum propter Deum inchoatur, ut statim videbitur, ideo propter istam
quaestionem et sequentes, maxime propter maximam, hic primo scien-
dum est quod aliud est status, aliud vero perfectio, aliud autem status
perfectionis. | 35

Bad. 289^{ve} Status quidem secundum rationem nominis a stando dicitur. Stare
B 294ra autem dicitur non quod | transit, sed quod in id ipsum absque transitu
manet, dicente GREGORIO, V^o Moraliū: «*Omnis creatura, quia ex
nihilō facta est et per semetipsam ad nihilum tendit, nec stare habet sed
defluere. Stare ergo solius creatoris est, per quem cuncta non transeuntem* 40
| *transeunt, et in quo aliqua ne transeant, retinentur*». Stare ergo est rem
Zucc. 431vb

ABCDEHIS

15 perfectus] *vel* perfecte (?) E 15 vende] omnia quae habes, et da *add.* C 15 dicit]
nihil *add.* *sed exp.* D 17 dimittens] *iter.* A 18 posset] possit A 19 abstrahi]
distrahi ADEHIS *om.* B 19 ipsum] *om.* A ad minus *add.* *sed exp.* E 21 obsequiis]
om. S 23-24 Paupertatem...divitias] *i. m.* S 24 quia] quod C 25 et perfectius]
om. S 27 quod] *om.* AB 28 tantum] tamen D 28 meo] in eo A 28 necessa-
ria] necessari ABHI 32 inchoatur] *om.* S 37 in] id S 38 V^o] *om.* E 39 nec]
neque I 39-40 sed...Stare] *om.* (*hom.*) B 39 sed] *aut sed exp. et sed sup. lin.*
A 41 retinentur] retineretur C

15-16 *Matth.*, XIX, 21. 23-24 *Prov.* XXX, 8. 24-25 AMBROS., *De Trinitate*, c. 33
(PL 17, 544A). 28 *Prov.* XXX, 8. 32 Cf. *infra*, p. 263,96-(275,)23. 33 Cf. *infra*,
p. 278,4-(309,)39. 38-41 GREGOR., *Moralia*, V, c. 34, n. 63 (CC lat. 143, p. 262,44-54;
PL 75, 713-714).

sic se habere, ut maneat et non transeat, quare et status non est aliud
quam modus, quo res sic se habet ut maneat et non transeat. Unde res
quae secundum aliquid transit ab | uno in aliud, tunc primo habere D 186
statum dicitur, cum ad id pervenit ut manere in illo necesse sit, et
45 ulterius transire non possit, quemadmodum res quae per augmentum in
quantitate transit ab uno in aliud, tunc statum | in quantitate et A 56
augmento habet, quando id quantitatis habet in quo ipsam manere
necesse est, ut nihil quantitatis amplius per augmenti transitum acqui-
rere possit. 50

Et iuxta hunc modum per metaphoram quandam status in proposito
appellatur qualitas sive modus vivendi, in quo | proponit quis perma- E 213
nere et vitam suam ducere, secundum quod in Ecclesia alius est status
coniugatorum, alius continentium, alius virginum, alius viduarum, alius
clericorum, alius laicorum, alius saecularium, alius religiosorum, et
55 alius et alius in diversis religionibus. Et maxime cum per obligationem
aliquam necesse habet in eo iugiter permanere, sicut homo aliquis per
conditionem nativitatis aut captionis in bello dicitur esse in statu
servitutis; unde causa super servitute dicitur «*causa status*», XI^a, q.^c 6^a,
60 in decreto HADRIANI papae. Ex tali enim conditione servus obligatur
domino, ut in servitio eius necesse sit eum iugiter permanere. Et hoc
quemadmodum quadratum semper manet in statu necessitate suae
figurae, dicente GREGORIO Super Ezechielem, parte II^a, homilia 9^a:
«*Ex omni latere statum habet, qui casum in aliqua permutatione non*
65 *habet*».

Propter quod de tali statu aggrediendo, quando ex electione assu-
mendus est, summa unicuique debet esse et prima deliberatio, quem sibi

ABCDEHIS

42 sic] sicut A 44 ab] *iter. in f. 186ra* D 44-45 habere statum] *inv.* S 45 ut
manere] nec manet *sed del. et exp. et ut manere i. m.* C 46-47 in quantitate] *om.*
A 47 in quantitate] *om.* A 48 ipsam] ipsa A ipsum S 49-50 acquirere] *acquirat*
sed in acquirere corr. S 52 modus] modum A 53 et] *ut add.* D 55 et] *om.*
BH 60 obligatur] obligatus S 62 necesse] nativitate A 63 figurae] *sine sed*
figurae i. m. E 63 homilia] XX *add. sed exp.* A 66 tali] casu *add. sed exp.* A
67 deliberatio] liberatio E

59 GRATIANUS, *Decretum*, II, causa II, q. 6, c. 40 (ed. A. FRIEDBERG, I, 481; PL 187,
635C). 64-65 GREGOR., *Homiliae in Ezechielem*, II, hom. 9, n. 5 (CC lat. 142,
p. 359,161-162; PL 76, 1044D); etiam citatur in HENR. DE GAND., *Quodl. XII*, q. 29 (ed.
J. DECORTE, p. 199, 40-41; ed. 1518, f. 510rQ; ed. 1613, II, p. 274rb).

sicut congruum et expedientem debeat eligere, dicente TULLIO in I^o lib.^o

I 146vb De | officiis: «Regna, imperia, nobilitates, honores, divitiae, hisque
S 265va contraria, in casu sita, temporibus gubernantur; | ipsi autem quam
personam gerere velimus, a nostra voluntate proficiscitur. Itaque alii se ad
philosophiam, alii ad ius civile, alii ad eloquentiam applicant, ipsarumque
virtutum in alia alius mavult excellere. Imprimis igitur hoc constituendum
est, quos nos et quales esse velimus, et in quo genere vitae. | Quae
deliberatio est omnium difficillima. In qua deliberatione ad suam cuiusque
naturam consilium est omne revocandum. Nam cum in omnibus quae
peraguntur, ex eo modo quo quisque natus est, ex-quirimus, tamen in
tota vita constituenda multo est cura maior adhibenda, ut constare in
perpetuitate vitae possumus nec in ullo officio claudicare».]

Perfectio autem si generaliter accipiat, ut invenitur in quocumque,
nihil aliud est quam integritas rei consummata, ut per-|fectio duo
requirat, et integritatem, | et integritatis consummationem.

Secundum quod quoad integritatem homo secundum corpus dicitur
esse perfectus, quando habet integritatem omnium membrorum quae ad
corporis humani constitutionem naturalem concurrunt, ita ut in nullo,
neque in aliqua particula alicuius, sit diminutus, secundum quod dicit
PHILOSOPHUS in V^o Metaphysicae: «perfectum dicitur illud, quod
impossibile est habere aliam partem omnino extra illud»; ubi dicit
COMMENTATOR quod «secundum hunc modum dicitur homo esse perfec-
tus, quando nullum membrum illius est extra ipsum».

Sed non statim ex hoc dicitur integritas consummata, ut sit vere et
consummate perfectus, nisi habeat omnia illa quae ad suam integrita-
tem concurrunt in consummato suo augmento, quemadmodum puer

ABCDEHIS

70 contraria] sunt add. sed exp. A 70 sita] sint a A 72 philosophiam] prophetiam S
73 mavult] manuit A 73 igitur] ergo S 74 quos] et add. H 77 ex] om. S
77 est] natus add. A 77 tamen] cum D 78 in] proprio add. sed del. et exp. A
79 possumus] om. E 79 nec] neque I 79 ullo] nullo A illo S 82 quocumque]
perfectio add. ABCDEHIS 82 integritatis] perfectionem vel add. I 85 in] iter.
A 86 sit] sicut C 86 secundum] per sed secundum sup. lin. E 89 quod] om.
S 91 hoc] si add. sed exp. E 91 sit] sic BD 92 omnia] om. A 93 consum-
mato] sumato A

69-79 CICERO, *De officiis*, I, c. 32 et 33 (ed. M. TESTARD, p. 164-166; ed. W. MILLER, 115, p. 116-(p. 118), 117, p. 118, 119, p. 120-122; ed. C. ATZERT, p. 40,6-10, 21-23 et p. 41,15-20). 87-88 ARIST., *Metaph.*, V, c. 16 (ed. R. PONZALLI, p. 178,1-2; Transl. anon., ed. G. VUILLEMIN-DIEM, p. 105,14-15; Iunt., VIII, f. 130D; 1021b 12-13). 88-90 AVERROES, *Metaph. V Comm.* 21 (ed. R. PONZALLI, p. 180,37-38; Iunt., VIII, f. 130I-K).

non dicitur omnino perfectus secundum corpus, licet habeat omnium
membrorum suorum integritatem, priusquam, factus vir, habeat illa in
suo consummato augmento, ut perfecte opera humana possit exercere
attingendo propriam virtutem, de qua dicit PHILOSOPHUS, I^o Caeli et
mundi, quod est «ultimum de potentia». Et sicut hoc contingit in
corporalibus quantitative, sic contingit in spiritualibus qualitative,
secundum quod «dicitur perfectus medicus, cum non habeat diminu-
tionem in modo studiositatis propriae», ut dicit PHILOSOPHUS. Ubi dicit
COMMENTATOR quod dicitur «perfectus secundum qualitatem, quando
nihil diminuitur ab eo in modo studiositatis suae», scilicet quando scit
quaecumque medicus debet | scire, et hoc quoad perfectionis eius
integritatem; ubi continue subdit de perfectionis eius sive integritatis
consummatione, dicens: «et quando nihil invenitur dignius eo in suo
genere», | scilicet ut excellentissime sciat quaecumque me-|dicus debet
scire. Unde subdit ad utriusque partis expositionem: «Medicus enim
dicitur perfectus, a quo nihil diminuitur ex eis quae pertinent ad actionem
medicinae, et quod nullus medicus est perfectior eo».

Et per omnem eundem modum in gratuitis quoad | bona gratiae in
praesenti et gloriae in futuro, dicitur homo perfectus in praesenti
quantum ad bona gratiae, quando nihil deest ei eorum quae ad
humanam perfectionem concurrunt in esse gratuito; et hoc consum-
matae per statum vitae praesentis in | augmento quantitatis spiritualis,
quia ultime consummata non potest esse in perfectione vitae praesentis,
dicente Glossa super illud, <Ad> Philippenses, III°: «Quotquot

ABCDEHIS

96 augmento] om. E 96 ut] aut S 96 perfecte] omnia add. S 99 quantitative]
quantitatem A 00 non] quo sed del. et non i. m. E 1 modo] om. S
1 Philosophus] om. S 2 perfectus] perfectum ABCDEHIS 2 quando] quam A
3 eo] meo (?) sed eo sup. lin. D 6 consummatione] consummationis sed in consum-
matione corr. A 9 dicitur perfectus] perfectus dicitur sed signis inversionis inv. B
11 quoad] ad add. in f. 186rb D 14-15 consummatae] consummare A 15 statum]
statutum sed in statum corr. A 16 ultime] ultima ACEIS ultimata BDH 16 non]
om. E

97-98 ARIST., *De caelo*, I, c. 11 (in ALBERTI MAGNI *Comm.*, ed. P. HOSSFELD, p. 87; Iunt., V, f. 78L; 281a 10-11). 00-1 ARIST., *Metaph.*, V, c. 16 (ed. R. PONZALLI, p. 179,7-9; Transl. anon., ed. G. VUILLEMIN-DIEM, p. 105,18-20; Iunt., VIII, f. 130E; 1021b 16-17). 2-3 AVERR., *Metaph. V Comm.* 21 (ed. R. PONZALLI, p. 181,43-45; Iunt., VIII, f. 130K). 6-7 *Ibid.* 8-10 *Ibid.* (ed. R. PONZALLI, p. 181,45-47; Iunt., VIII, f. 130K-L). 17 *Phil.*, III, 15. 17-(p. 248,)19 Glossa ord. in *Phil.*, III, 15 (ed. 1634, VI, 587Ce et 595Bd; PL 114, 606C et 606B).

S 265^{vb}Zucc. 432^{rb}H 266vb

ergo perfecti sumus, hoc sentiamus: videtur quod imperfecti sumus in
comparatione futuri». Consistit autem ista perfectio in virtuti-|bus et
 donis connexis vinculo caritatis, «quam», ut dicit GREGORIUS in Regis-
 trum epistolarum, CCLXIII^a, APOSTOLUS <Ad> Colossenses,
 III°, «Vinculum perfe-|ctionis vocat, quia virtutes ceterae perfectionem
 generant, sed eas caritas ita ligat, ut ab amantis mente dissolvi iam
 nequeant». Unde ipsa est forma virtutum, in qua perfectio generata
 principaliter consistit, quia, secundum quod dicit Epistola DLIX^a:
 «perfectionem non solum in mente generat, sed et ligat».

Cetera vero omnia ab ista, circa quae exercentur virtutum opera ut
 crescant et perficiantur, per hoc perfectionis acquirendae et conser-
 vandae sunt instrumenta, secundum quod dicit IOANNES CASSIANUS | in
 Collationibus Patrum, collatione I^a: «Perfectio non statim nuditate
 aut paupertate aut facultatum seu dignitatum abiectioe contingit, nisi
 fuerit caritas illa quae in cordis puritate consistit. Omnia igitur huius
 gratia gerenda sunt nobis, pro hac solitudo sectanda, pro hac ieiunia,
 vigiliae, labores corporis et cetera huiusmodi, uti scilicet per illa ab
 universis passionibus noxiis illaesum parare cor nostrum et conservare
 possimus, et ad perfectionem caritatis istis gradibus innitendo ascendere».
 Ubi post modicum subdit: «Igitur ieiunia, vigiliae, meditatio scriptura-

ABCDEHIS

18 perfecti sumus] perfectissimus A perfecti sumus I 18 hoc] om. E 18 videtur]
 Glossa add. S 6 add. sed exp. et Glossa sup. lin. al man. C 18 imperfecti] imperfecte
 BCDEHI 19 Consistit] Consistat E 19 ista perfectio] inv. BS 20 connexis]
 annexis A 23 ita ligat] illa ligat ita sed in illa ita ligat corr. C 24 est] om. S
 24 virtutum] virtutumtum sed in virtutum corr. A 25 DLIX^a] LIX^a de 2 C DLIX^a sed
 in DLIX^a corr. S 27 circa] certa sed -irca i. m. E 29-30 conservandae] conservanda
 sed in conservandae corr. B 32 huius] huiusmodi C 33 gerenda] generanda S
 33 solitudo] solitudine ABCIS sollicitudine DH 33 sectanda] sectandi sed in sectanda
 corr. al man. C 33-34 ieiunia vigiliae] vigilia, ieiuniae sed in vigiliae, ieiunia corr. et
 signis inversionis inv. A 33 ieiunia] et add. C 34 huiusmodi] huius ABDEHIS
 35 passionibus] doctos add. sed exp. A 35 noxiis] noxus A 35 illaesum parare] ille
 superare D 35 illaesum] illaesus sed in illaesum corr. A 35 parare] pare E forte
 pare H 37 subdit] 5 add. sed exp. D 37-38 ieiunia, vigiliae] inv. C

20-24 GREGOR. IX, *Registrum epistolarum*, V, epist. 58 (CC lat. 140, p. 354, 6-9; PL 76,
 782B). 21-22 Col., III, 14. 26 Id., op. cit., VIII, epist. 31 (CC lat. 140A, p. 554, 15-
 16; PL 76, 935B). 30-36 CASSIANUS, *Collationes*, coll. I, c. 6 et 7 (CSEL 13, p. 12, 26-29
 et p. 13, 6-12; PL 49, 488B-C et 489A); etiam citatur in HENR. DE GAND., *Quodl. II*, q. 14
 (ed. R. WIELOCKX, p. 83, 30-84, 38; ed. 1513, f. 38vR; ed. 1613, I, f. 66ra). 37-
 (p. 249, 40) Id., op. cit. coll. I, c. 7 (CSEL 13, p. 14, 5-8; PL 49, 489A); etiam citatur in
 HENR. DE GAND., *Quodl. II*, q. 14 (ed. R. WIELOCKX, p. 84, 38-41; ed. 1513, f. 38vR; ed.
 1613, I, f. 66ra).

rum, nuditas ac privatio omnium facultatum non perfectio, sed perfectio-
 nis instrumenta sunt, quia non in ipsis consistit ipsius disciplinae finis, sed
 per illa pervenitur ad finem». De numero talium sunt illa 74 quae
 adnumerantur in Regula beati BENEDICTI, de quibus dicit in fine cap.¹
 4¹: «Ecce haec sunt instrumenta artis spiritalis, quae cum fuerint a nobis
 die noctuque incessanter ad-|impleta, et usque in diem iudicii reservata, C 217^v
 illa merces nobis a Domino recompensabitur quam ipse promisit, 'quam
 45 oculus non vidit'» etc. In qua consummatio perfectionis nostrae obtine-
 bitur.

In tantum autem in vita ista perfectus dicitur homo, non quia non sit
 quo proficiat, sed quia ex magna parte profecit, ut etiam imperfectus
 dicatur respectu eius quod deest, dicente AUGUSTINO super Psalmum
 50 36um: «Qui dedit ista omnia quae contemniam, ipse dabit et se. Nemo ergo
 dicat se perfectum: non enim | potest hic habere perfectionem. Haec erit B 294^v
 perfectio tua, sic te quaedam transisse, ut ad quaedam properes. Ergo me
 et perfectum dico et imperfectum; imperfectum quidem quia nondum
 accepi quod volo etc.; perfectum | vero quia iam profeci in aliquo». I 147ra
 55 Sub quo sunt duo gradus sive status, in vita praesenti scilicet,
 imperfectorum: tam proficientium quam incipientium. Dicitur enim
 perfectus qui magnum habet in virtute profectum, sed dicitur proprie
 imperfec-|tus proficiens, qui aliquem habet in virtute processum, dicitur A 56^{vt}
 autem imperfectus incipiens proprie, qui nondum aliquem habet in
 60 virtute processum, sed illum inchoavit, secundum quod de primis
 duobus sequitur in Collationibus Patrum, collatione 8^a: «Inter | E 214^r

ABCDEHIS

38 facultatum] facultatum sed -l- sup. lin. A 38 perfectio] per sed perfectio i. m.
 E 38 quia non] inv. S 39 ipsius] ipsis H 42 spiritalis] (cf. F. GAFFIOT, *Diction-
 naire illustré latin- français*: «spiritalis...2. [fig.] spirituel, immatériel») spiritalis sed in
 spiritalis mut. S 42 cum] non (?) I 43 adimpleta] impleta et ad- i. m. D
 47 dicitur] or- add. sed exp. A 48 proficiat] perficiat sed vel proficiat add. i. m. al man.
 et vel perficiendum add. i. m. al man. C 50 ista omnia] inv. C 50 ergo] igitur
 S 51 hic] hoc I om. A 51 perfectionem] perfectionem] sed in perfectionem corr.
 A 52 sic] si AE 52 te] de I scr. sed exp. et de sup. lin. E tem H 54 etc.] om.
 S 54 profeci] profici A 56 quam] quod S 58 proficiens] profiens et -ci- sup. lin.
 S 58 virtute] virte sed in virtute corr. B 58-60 dicitur...processum] om. (hom.)
 B 59 aliquem habet] inv. A

42-45 BENEDICTUS, *Regula*, c. 4 (PL 66, 295B-298A-B). 44-45 I Cor., II, 9. 50-54
 AUGUST., *Enarr. in Ps.*, Ps. 38, n. 38 (CC lat. 38, p. 415, 11-416, 3; PL 36, 425-426). 61-
 (p. 250, 66) CASSIANUS, *Collationes*, coll. VIII, c. 25 (CSEL 13, p. 247, 10-15; PL 49,
 770A).

perfectos autem et imperfectos ista distantia est, quod in illis quidem fixa, et ut ita dicam, maturior caritas perseverans, firmitus eos ac tenacius facit in sanctitate durare, in his vero velut infirmus collocata atque 65
facilius refrigescens, cito | ac saepius eos peccatorum compellit laqueis implicari». De incipientibus vero dicit AMBROSIIUS, appellando eos
«pusillos», lib.º Iº, Super Lucam: «Pusillus est, qui nullum adhuc
videtur virtutis habuisse processum».

Zucc. 432^{va}Bad. 290^{rg}S 266^{ra}H 267^{ra}D 186va

Status | vero perfectionis ad praesens non dicitur ultimata perfectio rei in suo complemento, in quo oportet eam manere, ut nequaquam 70
 possit ulterius proficere secundum modum status iam supra determinatum, sed dicitur hic status perfectionis modus vitae fixus | ac perseverans, in quo dicta perfectio nata est expedite acquiri, aut, iam acquisita, exerceri. Licet enim sit animi perfectio eadem in quolibet statu, differens solum sicut completum et incompletum, ut iam dicitur, est tamen 75
 alius et alius modus vitae sive vivendi in quo perfectio habet acquiri, et in quo habet exerceri, sicut aliae sunt actiones quibus exercetur, et aliae quibus acquiritur. Quae, ut iam dictum est, secundum CASSIANUM et beatum BENEDICTUM sunt ipsius «*perfectionis instrumenta*», quarum | 80
 facultas sive copia perfectionis statum constituit, ut non sit status perfectionis nisi vita, instrumentis perfectionis acquirendae aut exercendae munita, atque per aliquam obligationem assumpta, scilicet aut per professionem aut per administrationis susceptionem, sub aliqua consueta sollemnitate, quae fit in signum obligationis illius iam factae, non quae facit obligationem, aut statum perfectionis constituit qua quis 85

ABCDEHIS

62 est] *om.* S 63 firmitus] firmus A 64 collocata] collata I collocata D 65 refrigescens] refrigescens *sed in refrigescens corr.* B 65 laqueis] laqueris ABCHIS 66 vero] *om.* A 66 appellando] applicando A 67 nullum adhuc] adhuc nullum *sed signis inversionis inv.* A 69 ultimata] ultima C ultime *sed in ultima corr.* A 73 dicta] data B 75 et] *om.* I 75 incompletum] *om.* I impletum *sed in incompletum corr.* B 76 et alius] *iter.* S 76 sive] suae S 77 quo habet] quolibet I 78 secundum Cassianum] Cassianum secundum *sed signis inversionis inv.* B 82 assumpta] absumpta *sed in assumpta corr.* A assumptam C 83 professionem] promissionem A 83 administrationis] administrationem *sed in administrationis corr.* ABE 84 fit] sit BCDEHIS 85 statum] statutum E

62-68 AMBROS., *Expositio Evangelii secundum Lucam*, I, n. 31 (CC lat. 14, p. 22,479-480; CSEL 32^{IV}, p. 30,5-6; PL 15, 1546B). 71-72 Cf. *supra*, p. 249,55-(p. 250),66. 75 Cf. *infra*, p. 253,61-(p. 254),64 et p. 254,82-(p. 255),91. 78 Cf. *supra*, p. 248,37-(p. 249),40. 78 CASSIANUS, *Collationes*, coll. I, c. 7 (CSEL 13, p. 14, 7; PL 49, 489A). 79 BENEDICTUS, *Regula*, c. 4 (PL 66, 298A).

se servum Dei constituit ad opera quibus perfectio acquiritur vel exercetur implenda, ut possit dicere: «Vae mihi si non operatus fuero», iuxta illud quod dicit APOSTOLUS, Iº <Ad> Corinthios, IX^a: «Necessitas mihi incumbit, vae mihi si non evangelizavero». | Et quasi 295
 90 quaesitum esset «Quare?», subdit illius rationem, assignans: «Cum liber essem ex omnibus, omnium me feci servum».

Propter quod status perfectionis duplex est: unus scilicet status perfectionis acquirendae, alius vero perfectionis exercendae, quemadmodum alius est status perfectionis sive modus vivendi, in quo medicus 95
 habet copiam instrumentorum ad perfectionem medicinae acquirendam, ut perfectus medicus in se ipso fiat, alius vero in quo iam existens perfectus, | medicus habet copiam instrumentorum ut perfectionem 2
 medicinae circa alios exercent. Docilitate enim, benevolentia et attentione studii, conversando inter magistros et discipulos, usuque librorum 00
 tamquam instrumentis, medicinae perfectio acquiritur; morbos vero curando et sanitates hominum conservando, inter aegrotos et sanitatis | C 218
 custodia indigentes conversando, herbarum atque medicinarum utens adiutorio, his tamquam propriis instrumentis perfectio medicinae exercetur. |

Bad. 2

5 Est autem hic advertendum quod status perfectionis diversi dicuntur, acquirendae scilicet perfectionis et exercendae, non quin in utroque statu perfectio acquiritur ut continue crescat et augeatur in praesenti, secundum quod perfectionem utriusque status tamquam perfectionem | Zucc.
 viae, APOSTOLUS distinguens contra perfectionem patriae, dicit, 10
 <Ad> Philippenses IIIº: «Non quod iam acceperim aut iam perfectus sim, sequor autem si quo modo comprehendam. Unum autem, quae quidem retro sunt obliviscens, ad ea quae priora sunt, extendens me ipsum, ad destinatum prosequor bravium. Quotquot ergo | perfecti A 57ⁿ
 sumus, hoc sentiamus».

15 Nota quod vi-detur PAULUS sibi esse contrarius, cum dicit «Non E 214

ABCDEHIS

86 qua] quia S 86 se] quae *sed exp. et se i. m.* B 86 constituit] consistuit E 86 ad] *om.* B 86 acquiritur] *om.* S 87 non operatus] *inv.* S 91 essem] *i. m.* B 96 medicus] *om.* S 99 librorum] laborum S 00 morbos] mores I 1 hominum] curando *add. sed exp.* A 3 his] habens S *om.* C 5 Est...advertendum] Advertendum autem hic est I 11 comprehendam] comprehenda ABE 15-16 cum...quod] non quod cum dicit *sed signis inversionis inv.* B

89 I Cor., IX, 16. 90-91 I Cor., IX, 19. 92-93 Cf. HENR. DE GAND., *Quodl. II*, q. 14 (ed. R. WIELOCKX, p. 84,49-50; ed. 1513, f. 38vR; ed. 1613, I, f. 66ra). 10-14 Phil., III, 12-15. 15-(p. 252),16 Phil., III, 12.

quod iam perfectus sim» et «Quotquot perfecti sumus». Sed, secundum Glossam, «perfectus erat viator, sed nondum perfectus comprehensor», quia | «iustitia, qua iustus ex fide vivit, licet pro huius vitae capacitate perfecta dicatur, parva tamen est ad illam magnam, | quam coepit aequalitas angelorum». Nemo ergo fidelium, etsi multum profecerit, 20 dicat: «Sufficit mihi». Qui enim hoc dixit, inhaesit in via ante finem. Qui ergo multa bona habet quibus in hac vita perficitur, sequatur tamen adhuc «si quoquo modo apprehendat», non quodcumque, sed «unum» bonum in quo omnia habentur. De quo in Psalmo: «Unam petivi a Domino» etc. Perfectus ergo in vita ista secundum utrumque 25 dictorum statuum semper perfectionem acquirit et in melius proficit, quousque illud unum in quo perfecte status est, comprehendat.

Dicitur tamen unus eorum status perfectionis acquirendae, alter vero exercendae, aspiciendo ad finem operis in quem status tendit. Status 30 enim primus principaliter intendit | bonum multiplicare in se ipso. Status vero secundus, quasi neglecto se ipso, bonum suum intendit diffundere in alios, ut non vivat homo in eo propter se sed propter alios, dicente AUGUSTINO super illud Psalmi XXX¹, «Defecit in dolore vita mea»: «Quicumque perfecti sunt ex evangelio et gratia Dei, non hic vivunt nisi propter alios, nam vita eorum eis in hoc saeculo iam non est 35 necessaria, sed dispensatio eorum aliis necessaria est». Propter quod PAULUS, existens in statu perfectionis exercendae, dixit, <Ad> Philippenses I^o: «Coartor e duobus, desiderium habens dissolvi et esse cum Christo, quia multo magis melius est; permanere autem in carne necessarium est propter vos»; ubi dicit Glossa: «non quod sibi melius elegit, 40

ABCDEHIS

18 pro] per A 18 huius] huiusmodi ACD 18 capacitate] capacitem A
20 aequalitas] qualitas B 20 ergo] igitur S 20 profecerit] proficerit A
21 Sufficit] Sufficiat sed in Sufficit corr. A 21 hoc] haec A om. E 22 bona] facit add.
sed exp. H 23 adhuc] ad hoc BD 27 quousque] quosque A 27 comprehendat]
comprehendit BE 29 finem] operis add. sed exp. A 29 operis...status] om. A
29 tendit] intendit sed in tendit corr. A 33 Defecit] Deficit A 36 eorum] om.
A 38 e] est A 39 multo magis] om. I 39 autem...carne] iter. D 39 autem]
aut ABDEHIS 40 vos] nos E

16 *Phil.*, III, 15. 17 *Glossa ord. in Phil.*, III, 15 (ed. 1634, VI, p. 595Bc; PL 114, 606A). 18-20 *Ibid.* (ed. 1634, VI, p. 597Bb; PL 114, 606B-C). 23 *Phil.*, III, 12-15; cf. *supra*, p. 251, 11. 24-25 *Ps.*, XXVI, 4. 33-34 *Ps.*, XXX, 11. 33-36 AUGUST., *Enarr. in Ps.*, Ps. 30, sermo 2, n. 5 (CC lat. 38, p. 205,3-7; PL 36, 241). 38-40 *Phil.*, I, 23-24. 40-(253,)41 *Glossa ord. in Phil.*, I, 24 (ed. 1634, VI, 579Aa; PL 114, 602D).

sed quod multis». In quo tamen se exercendo, | sibi <et> quampluri- I 147^r
bus profecit, dicente GREGORIO in I^o Pastoralium: «Tunc ad alta
caritas mirabiliter surgit, | cum ad ima proximorum se misericorditer D 186
attrahit, et dum benigne descendit ad ima, valenter recurrit ad summa».

- 45 Unde alibi dicit: «Nullum est sacrificium quod magis placeat Deo, quam
zelus animarum». Et BERNARDUS, De amore Dei: «Ille maior est in
amore Dei, qui plures ad amorem Dei trahit», et tanto maior quanto
status est altior et perfectio maior, et opera perfectionis excellentiora et
plures ad amorem Dei trahentia; ex tali enim dispensatione perfectiora
50 et magis meritoria sunt opera quae sunt ad alterum, quam quae sunt ad
se ipsum. Propter quod «virtutem iustitiae, quia ad alterum est»,
PHILOSOPHUS praeferens ceteris moralibus virtutibus, quia ad se ipsum
sunt, dicit in V^o Ethicorum: | «In iustitia simul omnis virtus est et 300
perfecta maxime virtus, quoniam perfectae virtutis usus est. Perfecta
55 autem virtus est, quoniam habens ipsam, et ad alterum potest virtute uti,
non solum ad se ipsum. Multi enim in propriis virtute possunt uti, in his
autem quae ad alterum, non possunt. Et propter hoc bene videtur habere
hoc | beatis, quoniam principatus virum ostendit. Ad alterum enim et in C 218
communicatione iam princeps: alii enim conferentia operatur et alteri
60 laborat».

Sic autem principatus sive praelatio virum ostendit, ut frequenter qui
se perfectum putat in statu perfectionis acquirendae, imperfectum se
invenit cum assumptus fuerit ad statum perfectionis exercendae, et in

ABCDEHIS

41 se exercendo] inv. C 41-42 quampluribus] (Cf. F. GAFFIOT, *Dictionnaire illustré latin-français*, p. 1291: «quamplures, mauv. lecture pour complures»). 42 alta] ulta
S 44 et] iter. B 45 alibi dicit] inv. C 45 est] iter. E 45 placeat] placent
D 46 animarum] animorum D 46 Ille] Illa ABCD(sed in Ille corr.)E(id.)HI(sed
vel ille i. m.)S 47 Dei¹] om. I 47 qui] maior est add. sed exp. A 47 maior] magis
sed in maior corr. A 49 trahentia.] Et add. A 53 In] om. S 54 virtutis] virentis B
virtutis est virentis sed virtutis est exp. H virentis sed in viventis mut. C 56 ad] sup. lin.
A 56 virtute] usu add. sed exp. A 57 habere] om. I 58 beatis] beantis ABCDEHIS
63 in] isto add. sed exp. CI

42-44 GREGOR., *Regula pastoralis*, II, c. 5, (PL 77, 33C). 45-46 Id., *Homiliae in Ezechielem*, I, hom. 12, n. 30 (CC lat. 142, p. 200,578-579; PL 76, 932C). 46-47 Non inveni, sed cf. THOMAS HIBERNICUM, *Flores doctorum*, s.v. amor, ak (ed. 1614, p. 67; ed. 1735, p. 43), ubi hic passus Gregorio adscribitur; cf. etiam HENR. DE GAND., *Quodl. XII*, q. 29 (ed. J. DECORTE, p. 188,81-82; ed. 1518, f. 508vO; ed. 1613, II, f. 272rb et ed. J. DECORTE, p. 194,45-46; ed. 1518, f. 509vO; ed. 1613, II, f. 273vb) ubi hic passus Gregorio adscribitur, et Id., *Quodl. I*, q. 35 (ed. R. MACKEN, p. 195,9-10; ed. 1518, f. 23vA; ed. 1613, I, f. 37ra) ubi hic passus Augustino adscribitur. 51 ARIST., *Eth. Nic.*, V, c. 1 (ed. R. A. GAUTHIER, p. 455,3-11; Iunt., III, f. 64D- F; 1129b 30-1130a 5). 53-60 *Ibid.*

S 266va ipso status iste perficit id in quo ille deficit, | dicente beato GREGORIO,
 H 267va parte II^a Super Ezechielem, homilia 7^a: «Sanctorum mentibus saepe 65
 A 57rb evenit, ut cum se viderint magno | caele-|stis gratiae munere | compunctos,
 E 214va iam se perfectos existiment et oboedientes putent, sed quia nullus est qui
 B 295va dura praecipiat; patientes | esse se credant, sed quia nemo eos per
 contumelias et adversitates pulsant. Et plerumque contingit ut spirituale
 ministerium vel inviti suscipiant, atque ad gubernationem fidelium dedu- 70
 cuntur. Qui, cum magnis tribulationibus fuerint hinc inde pulsati, turbati
 mente, sese imperfectos inveniunt, qui, non pulsati, perfectos se esse
 crediderunt. Qua ex re agitur ut semetipsos colligant, et apud se oppro-
 brium suae infirmitatis erubescant, atque ex ipsa confusione roborati,
 contra adversa patientiam opponant et ex tribulatione proficiant, qui prius 75
 in otio ex ipsa sua securitate torpebant. Et veraciter tales esse incipiunt,
 quales se esse prius inaniter putaverunt». «Mira enim», ut dicit IV°
 Moralium «deitatis pietate agitur, cum is qui perfecto corde ad contem-
 plationem tendit, humanis ministeriis occupatur, ut et multis infirmioribus
 eius mens perfecta proficiat, et quo semetipsum imperfectum respicit, inde 80
 ad culmen perfectior assurgit» etc.]

Bad. 290^{vi}Bad. 291^{vi}

Sed de statu perfectionis exercendae et de eius perfectione non est ad
 praesens intentio, nisi modicum in fine quaestionis sequentis, sed solum
 de illo et eius perfectione, qui est perfectionis acquirendae, qui, ut
 dictum est, in copia et facul-|tate organorum quibus acquiritur perfec- 85
 tio, consistit. Ubi enim in modo vitae sive qualitate vivendi maior est
 facultas et copia acquirendi perfectionem, et opportunitas, est status
 maioris perfectionis, «non quod statim, illis habitis, habetur perfectio»,

ABCDEHIS

65 Ezechielem] Ze- sed in Ezechielem corr. A 67 existiment] aestiment sed in existiment
 corr. A 67 putent] puent sed in putent corr. A 68 se] crederit add. sed exp. A
 68 credant] credat A 68 sed] si A 69 contumelias] con- sup. lin. A 69 ple-
 rumque] plerum et -que sup. lin. B 70 ministerium] mysterium BDEHIS 70 ad] om.
 S 70-71 deducuntur] deducantur C 72 se esse] inv. S 73 re] se A 74 in-
 firmitatis] infirmitas sed in infirmitatis corr. A 74 erubescant] erubescunt A
 75 patientiam] poenitentiam A 75 qui] quae D 77 quales] quale A 77 inaniter]
 maneri A 78 perfectio] perfectio sed in perfecto ? corr. H 79 et] ipsis add. A
 79 infirmioribus] infirmerioribus A 84 acquirendae] acquirendum sed in acquirendae
 corr. A

65-77 GREGOR., *Homiliae in Ezechielem*, II, hom. 7, n. 12 (CC lat. 142, p. 325, 361-
 (326), 377; PL 76, 1020B-C). 77-81 ID., *Moralia*, V, c. 4, n. 5 (CC lat. 143, p. 222, 11-
 21; PL 75, 682C). 83 Cf. *infra*, p. 307, 88-(p. 308.), 17. 84-85 Cf. *supra*, p. 248, 27-29
 et 251, 92-4. 88 CASSIANUS, *Collationes*, coll. I, c. 6 (CSEL 13, p. 12, 26; PL 49, 488B).

ut dictum est iam secundum CASSIANUM, sed statim habetur perfectionis
 90 status, et tanto perfectior et completior, quanto in ampliori copia et
 facultate dictorum consistit instrumentorum.

Sunt autem huius<modi> instrumenta quibus perfectio acquiritur
 et quibus status perfectionis constituitur, in duplici genere, et in utroque
 genere modo contrario se habentia ad statum perfectionis in consti-
 95 tuendo ipsam, et ad perfectionem in ipsam | acquirendo, quoniam Zucc.
 dictorum instrumentorum quaedam sunt substantialia statui perfec-
 tionis, quaedam vero accidentalia. Substantialia, ut illa quae pertinent
 ad tria vota substantialia quae fiunt in religione, quae communia sunt
 omni religioni. Cetera vero omnia sunt accidentalia, quae variantur in
 00 diversis religionibus secundum diversa praecepta, statuta et consuetu-
 dines diversas eorum. Quarum quaedam consistunt in negatione et
 amotione eius quod perfectionis acquisitionem prohibet, ut sunt ieiunia,
 solitudines | et huiusmodi; quaedam vero in positione et conservatione B 295^v
 eius quo ipsa perfectio acquiritur, ut sunt oratio, contemplatio, scrip-
 5 turae medi-|tatio, etc. huiusmodi. Illa autem quae statui perfectionis D 187
 sunt substantialia, consistunt solummodo in negatione et amotione eius
 quod est | perfectionis acquirendae, scilicet perfectae caritatis, impedi-
 tivum, quia est contrarii eius, scilicet cupiditatis, augmentativum, vel
 principaliter vel per occasionem: secundum enim AUGUSTINUM, «ubi
 10 magna est cari-|tas, | ibi parva est cupiditas; et ubi perfecta caritas, C 218
 nulla cupiditas». Propter quod dicit, De verbis Apostoli, sermone H 267
 11°: «Concupiscentiis non consentire magna laus est, quas non habere,
 perfectio est». Cuiusmodi est triplex abdicatio trium quae cupiditatem
 sic concupiscentium solent attendere. Debet enim mens quae statum

ABCDEHIS

90 status] om. S 90 tanto] et add. I 90 completior] completor D 93 status] iter.
 B 94 contrario] contraria S 95 et...ipsam] om. (hom.) B 95 in] om. D
 96 sunt] instrumentalia add. sed exp. A 98 substantialia...in] om. A 99 sunt] om.
 E 00 religionibus] ordinibus A 1 negatione] vegetatione C 2 acquisitionem]
 acquisitione D 3 solitudines] sollicitudines A 3 huiusmodi] huius ABDEHI
 5 huiusmodi] huius ABDEHIS 5 statui] statim D 8 est contrarii] inv. A
 8 scilicet] ad add. A 9 secundum] sed A 10-11 et...cupiditas] om. (hom.) DHIS
 10 caritas] nulla caritas add. A 12 11^a] 9^a C 12 consentire] sentire et con- sup. lin.
 A 13 triplex] duplex A 14 attendere] ascendere AS

89 Cf. *supra*, p. 248, 27-(p. 249), 40. 9- 11 AUGUST., *De div. quaest.* 83, q. 36, c. 1 (CC
 lat. 44A, 11-13; PL 40, 25); cf. etiam THOM. DE AQ., *Commentum in Matthaeum*, XIX, (ed.
 Parma, VI, p. 179) ubi scriptum est «Augustinus, in lib. 83 qu., dicit «quod augmentum
 caritatis est diminutio cupiditatis; perfectio caritatis, nulla cupiditas»». 12-13
 AUGUST., *Sermo* 156, c. 9, n. 10 (PL 38, 855).

E 214vb
A 57va
I 147va

perfectionis sibi deliberaverit, assumere abdicare primo a se id quod est 15
extra se, ut | cuncta temporalia, | contra concupiscentiam oculorum, |
quod faciunt religiosi per votum paupertatis. Secundo debet abdicare a
se quod est iuxta se, ut carnem suam contra concupiscentiam carnis,
quod faciunt religiosi per votum castitatis. Tertio debet abdicare a se
quod est ipse, contra superbiam vitae, quod faciunt religiosi per votum 20
oboedientiae. Ut sic sint ista tria bona quae consistunt in abdicatione,
promoventia caritatem contra tria mala promoventia cupiditatem, de
quibus, I° Ioannis, II°, «*Omne quod est in mundo*» etc.

Habent autem se praedicta instrumenta modo contrario ad perfec-
tionem acquirendam, illi quo secundum iam determinata se habent ad 25
statum perfectionis, quia quae sunt accidentaliter statui perfectionis, sunt
essentialia in acquirendo perfectionem, quia illis, scilicet ieiuniis, oratio-
nibus, contemplationibus et ceteris huiusmodi, agitur ut perfectio
habeatur, triplici autem abdicatione praedicta non agitur, nisi ut pro-
movens contrarium et prohibens intentum amoveatur. Propter quod 30
contingit perfectissimos esse quosdam, in statu tamen perfectionis non
existentes, quales erant in coniugio et abundantia rerum temporalium
rectores sui et familiae suae patres veteris testamenti, et in lege naturae
ipsos praecedentes, dicente GREGORIO, parte I^a Super Ezechielem,
homilia 6^a: «*Electi multi, apud omnipotentem Dominum | perfecti, et ante 35*
legem fuerunt»; et e contra contingit esse imperfectissimos quosdam
existentes in statu perfectionis, dicente AUGUSTINO: «*Sicut non inveni*
meliores eis qui in religione profecerunt, sic non inveni deteriores eis qui
in religione defecerunt»; «*Plerumque enim personarum ordinem permutat*
qualitas morum», ut dicit GREGORIUS, II° Pastoralium. Unde nullus 40
pro | perfectione status perfectionem sibi arrogare debet, quia, ut dicit

Zucc. 433va

B 296ra

ABCDEHIS

16 ut] cu *add. sed exp. et sit add. i. f. 214vb* E 18 iuxta] periculum *add. sed exp.*
E 20 religiosi] Si *add. A* 21 ista] ita I 21 tria] i. m. E 25 illi] illo A
26 quia quae] quae quia *sed signis inversionis inv. S* 27 essentialia] statui perfectionis
sunt *add. sed exp. S* 27 scilicet] *om. E* 28 huiusmodi] huius ABDEHIS 28-29
ut...habeatur] *om. E* 30 et prohibens] *om. E* 31 tamen] tam ACHI *om. E*
35 Dominum] Deum *sed del. et exp. et Dominum i. m. B* 38-39 profecerunt...religione]
om. (hom.) B 38-39 sic...defecerunt] *om. (hom. ?) C* 41 status] factus A

23 I Ioann., II, 16. 35-36 GREGOR., *Homiliae in Ezechielem*, I, hom. 6, n. 11 (CC lat. 142, p. 73,207-208; PL 76, 833C). 37-39 AUGUST., *Epist.* 78, n. 9 (CSEL 34², p. 344,16-(345,1); PL 33, 272); etiam citatur in HENR. DE GAND., *Quodl. II*, q. 14 (ed. R. WIELOCKX, p. 94,97-98; ed. 1518, f. 40rZ; ed. 1613, I, f. 67va). 39-40 GREGOR., *Regula pastoralis*, III, c. 2, (PL 77, 52C).

GREGORIUS IX° *Moralium* in principio: «*Qui de perfectione se erigit, habere se bene vivendi nec initium ostendit, quia, cum de bonae vitae perfectione extollimur, hanc nos non inchoasse monstramus*».]

Bad. 2°

- 45 De eis quidem quae statui perfectionis sunt accidentaliter, licet sint acquisitioni perfectionis substantialia, nihil ad praesens, sed solum de illis quae statui perfectionis sunt substantialia, quae scilicet in abdicatione praedicta triplici consistunt, quibus animus perficiendus ab impedimentis perfectionis acquirendae absolvitur, ut expeditior sit ad exercendum se circa virtutum opera perfectioni acquirendae necessaria. Illa autem tria in abdicatione consistentia, statui perfectionis essentialia, non disponunt animum ad perfectionem acquirendam positive, sed negative tantum, amovendo prohibens, quia non nisi in | quantum sunt 267ra
habita, faciunt animum per delectationes rebus temporalibus inhaerere,
55 ut ad spirituales delectationes non possit se elevare, dicente GREGORIO, | XVIII° *Moralium*: «*Qui terrenarum rerum amore vincitur, in Deo nullatenus delectatur. Esse quidem sine delectatione animus numquam potest, nam aut infimis delectatur, aut summis, et quanto altiore studio exercetur ad summa, tanto maiori fastidio torpescit ad infima, quanto 60 acriore cura inardescit ad infima, tanto torpore damnabili frigescit a summis*». «*Amor enim temporalium est viscus poenarum spiritualium*», ut dicit AUGUSTINUS, Super Ioannem; et Super Psalmum LXIX^{um}: «*Tantum quaere, quantum depellendae necessitati satis est. Cum autem quod superfluat, quaeris, compedes tuos onerare desideras*». Item in 65 Sermone | Domini: «*Vade et ven-de*»: *sufficientiam quaere. | Quod sufficit, quaerite; plus nolite: cetera gravant, non sublevant*».

Bad. 2°
C 218va
A 57vb

ABCDEHIS

42 erigit] exigit *sed in erigit corr. A* 44 extollimur] extolluntur D 44 non] *om.*
D 45 eis] his A 45 statui] statu *sed in statui corr. D* 45 sint] acquitio *add.*
D 50 perfectioni] perfectionem E 50 acquirendae] acquirendi H 51 essentialia]
essentia *sed in essentialia corr. A* 52 animum] animam A 52 acquirendam] in *add.*
S 54 per] prae S 58 quanto] quando A 58 altiore] actiore *sed in altiore corr. al.*
man. C altiori S alteriore ABDEHI 59 summa] summam A 60 acriore] acriori
S 61 Amor] Maior C 61 poenarum] poennarum C 64 superfluat] superfluum
est S 64 onerare] onere C 64 desideras] disideras *sed in desideras corr. A* 64 in]
om. I 66 plus nolite] *inv. A* 66 non] quod *add. E*

42-44 ID., *Moralia*, IX, c. 3, n. 3 (CC lat. 143, p. 457,24-27; PL 75, 860B). 56-61 ID., *Moralia*, XVIII, c. 9, n. 16 (CC lat. 143A, p. 896,2-7; PL 76, 46D). 61 AUGUST., *Sermo*, 112, c. 5, n. 5 (PL 38, 646). 63 Ps., LXVIII, 34 63-64 AUGUST., *Enarr. in Ps.*, Ps. 68, sermo 2, n. 18 (CC lat. 39, p. 929,12-14; PL 36, 865). 65 Matth., XIX, 21. 65-66 AUGUST., *Sermo*, 85, c. 5, n. 6 (PL 38, 523).

D 187rb
E 215ra

Zucc. 433vb
B 296rb

Bad. 291^{vl}

Certe, respondet, hoc ipsum quod sufficit, habetur sine gravamine, dicente AUGUSTINO super illud XL^l Psalmi, «universum stratum eius vertisti in infirmitate eius»: «Stratum intelligitur aliquid terrenum. Omnis anima infirma in hac vita quaerit sibi aliquid terrenum ubi requiescat, 70 veluti sunt ista | quae diligunt et innocentes. Neque enim de cupidita-|tibis malorum nunc loquendum est ad innocentem hominem veniamus. Requiescit in domo sua, in familia sua, in coniuge, in aliis, in paupertate, in praediolo suo,» etc. huiusmodi. «Sed tamen Deus volens amorem nos non habere nisi vitae aeternae, et in istis velut innocentibus delectationibus 75 miscet amaritudines. Docet amare meliora per amaritudines inferiorum, ne viator tendens ad patriam, stabulum | amet pro domo sua». Propter quod perfectionem volens acquirere | illa debet a se abdicare, ut libere se animus ad spiritualia possit elevare, dicente AUGUSTINO in Epistola ad Zenobium: «Horum amorem perniciosissimum poenarumque plenissimum divina philosophia monet frenare atque sopire, ut se totum animus, 80 etiam dum hoc corpus agit, in ea quae super huiusmodi sunt, feratur atque aestuet». Secundum quod Dominus consuluit, Matthaei XIX°, cum dixit «Si vis perfectus esse» etc.: «Si vis», dicit excitando voluntatem, quia ut dicit Glossa interlinearis: «ex voluntate est perfectus in 85 dilectione Dei». Et HIERONYMUS super Matthaeum: «In potestate nostra est, ut velimus esse perfecti. Tamen quicumque perfectus esse voluerit, debet vendere quae habet».]

Sed ut hoc faciat ordine congruo, primo abdicare debet a se possessionem, animo et affectione ab illis recedendo, propter quod dicit: 90

ABCDEHIS

68 XL^l Psalmi] inv. S 68 stratum] fratrum sed statum i. m. E 69 vertisti] vertistis C vertisset S 69 Stratum] Fratrum E 70 anima] conf., sed autem i. m. E 71 ista] illa I 71 Neque] Nec I 72 nunc loquendum] inv. S 73 in familia sua] om. (hom.) A 73 coniuge] et add. sed exp. B 74 praediolo] forte praedrolo A 74 huiusmodi] huius ABDEIS 74 tamen] tantum A 77 stabulum] stabulam A 80 perniciosissimum] perniciosissimum BE perniciosissimum sed in perniciosissimum mut. A 80-81 plenissimum] plenissimam A 81 philosophia] prophetia S 81 monet] vel movet (?) ABDHI 81 sopire] stipire C 82 huiusmodi] huius ABDEHIS 83 consuluit] consiluit A 84 Si...perfectus] subl. A 84 Si...etc.] subl. BCDHI 85 interlinearis] interius B 86 Hieronymus] vel ideo (?) ABDEHIS 86 super] illud add. B 86 potestate] Dei add. sed exp. A 89 ut] in B 89 hoc] om. A

68-69 Ps., XL, 4. 68-77 AUGUST., Enarr. in Ps., Ps. 40, n. 5 (CC lat. 38, p. 452, 19-453, 45; PL 36, 457-458). 80-83 AUGUST., Epist. 2 (ad Zenobium), n. 1 (CSEL 34^l, p. 3, 16-21; PL 33, 63). 84 Matth., XIX, 21. 84 Ibid. 85-86 Glossa interl. in Matth., XIX, 21 (ed. 1634, V, 321-322; deest in PL 114). 86-88 HIERON., In Matth. Evang. Comm., XIX, 21 (CC lat. 77, p. 170, 867-869; PL 26, 142B).

«vade». Vadendo enim se subtrahit quilibet ab illo in quo fuit. Vadit ergo spiritualiter, qui temporalium possessionem animo derelinquit. «Possessio» enim dicitur «pedis sessio». «Pes autem animae amor et affectio eius est», secundum AUGUSTINUM Super Psalmum XXXIV^{um}. 95 Vadit ergo homo, animo possessionem temporalium relinquens, quando pedibus amoris ab eis recedit, amorem possidendi ea subtrahendo penitus, ut possit dicere illud, Michaeae I^o: «vadam spoliatus et nudus».]

S 267^r

Secundo, ut amplius amor subtrahatur a temporalibus, debet abdicare a se prius possessorum proprietatem, ne amplius in re ius aliquod possit sibi ascribere et possessionem ad animum revocare, propter quod dicit: «vende». Vendendo enim non solum subtrahit se vel elongatur a re, sed omnino alienat eam a se. | Unde super illud, Lucae XII°, H 268 «Vendite quae possidetis,» dicit Glossa «Qui pro caelo omnia 5 spernit, | vendat quae habet», et hoc quoad possessionem et quoad I 147^v proprietatis substantiam, sicut fecerunt sancti in primitiva Ecclesia, Actuum II°: «possessiones quoque et substantias vendebant».]

Bad. 2

Sed quia hoc non solum intelligitur de bonis exterioribus pecunialibus, sed etiam de nobismetipsis et de amicis, ideo addit: «omnia quae 10 habes». «Omnia»: «omnino, non partem», ut dicit Glossa interlinearis. Et super Marci X^{um} dicit Glossa: «non solum illa quae possidemus pecunialiter, debemus vendere, sed etiam nosmetipsos et amicos omnes, quantum ad amorem carnalem, vendere debemus, amorem omnem circa nos et illos carnalem commutando in amorem spiritualem erga

ABCDEHIS

91 vade] subl. ABCDEHI non add. sed exp. A 91 Vadendo] Vendendo C Videndo B 91 se] om. B 93 sessio] cessio B 95 Vadit] Vidit S 95 temporalium relinquens] inv. C 99-00 abdicare] abducare A 1 ascribere] ascribere A 2 vende] subl. BCDEH 2 vel] sed ABC(sed vel vel i. m. al. man.) DEHIS 3 alienat] alleviat A 7 quoque] quo- et conf., sed que sup. lin. al. man. C 8 non] om. A 9-10 omnia.. habes] subl. ABCDEHI 10 non] i. m. B 11 Et] om. B 11 Marcum] V (?) add. sed exp. A 11 X^{um}] Christum D 11 illa] om. S 12 omnes] om. C 13 omnem] om. H

91 Matth., XIX, 21. 93-94 AUGUST., Enarr. in Ps., Ps. IX, n. 15 (CC lat. 38, p. 66, 14-15; PL 36, 124). 97-98 Mich., I, 8. 2 Matth., XIX, 21. 4 Luc., XII, 33. 4-5 Glossa ord. in Luc., XII, 33 (ed. 1634, V, 861Ce; PL 114, 297D). 7 Act., II, 45. 9-10 Matth., XIX, 21. 10 Glossa interl. in Matth., XIX, 21 (ed. 1634, V, 321-322; deest in PL 114); cf. etiam Glossa interl. in Marc., X, 21 (ed. 1634, V, 587-588; deest in PL 114) ubi scriptum est «Omnia omnino, non partem». 11 Cf. Marc., X, 21. 11-(p. 260,) 15 Non inveni.

Deum». Unde dicit HUGO, De laude caritatis: «Excedis angustias
 A 58ra meas, nec invenire tuum pretium potero penes me. Dabo tamen | quod
 B 296va habeo, et totum quod habeo, dabo. Totam substantiam domus meae pro te
 Zucc. 434ra commutabo. Totum quod est in habitaculo corporis mei, pro te | dabo.
 C 219ra Cum totum dederò, totum quasi nihil reputabo». Propter quod dicit
 AUGUSTINUS Super Psalmum XXXI^{um}: | «Purga amorem tuum. 20
 Aquam fluentem in cloacam converte ad ortum. Num nobis dicitur: nihil
 amemus? Absit»; quia, ut dicit | HUGO De substantia dilectionis:
 «unus est fons dilectionis. Intus saliens duos rivos infundit: alter est amor
 mundi, cupiditas; alter est amor Dei, caritas. Medium est cor hominis,
 unde finis amoris. Erumpit ex eo totum quod est bonum, et totum quod est 25
 malum». Propter quod, occasione praedicti verbi «vade et vende» etc.
 E 215rb subditur in Matthaeo: «Et omnis qui | reliquerit domum, aut fratres
 aut sorores, aut patrem aut matrem, aut uxorem aut filios,» etc. Et
 Deuteronomii XXXIII°, in benedictione Levi dicitur: «Perfectio tua
 et doctrina tua a viro sancto tuo, quem probasti in tentatione et iudicasti 30
 ad aquam contradictionis. Qui dixit patri suo et matri suae: «Nescio
 vos»; et fratribus suis: «Ignoro vos»; et nescierunt filios suos. Hi qui
 custodierunt eloquium tuum et pactum tuum, servaverunt iudicia tua, o
 Iacob, et legem tuam, o Israel». Et Lucae XIV° dicitur: «Si quis venit 35
 ad | me, et non odit patrem suum et matrem suam, uxorem et filios, et
 fratres et sorores, adhuc autem et animam suam, non potest meus esse
 discipulus». Ubi dicit interlinearis: «Diligamus quod sunt; odio habemus

ABCDEHIS

16 invenire] conf. B 16 tuum] tum B 18 mei] totum quod est in habitaculo cordis
 mei add. BI 20 tuum] tuam A 20 in cloacam] inchoatam E inchoatum A 20
 converte] convertere ACDEHIS 22 ut] om. A 23 saliens] salvens AC(sed in saliens
 corr.)DE(sed in saliens corr.) 23 infundit] effundit S 24 cupiditas] om. D
 25 unde] vade C vade sed in unde corr. E 26 occasione] actione B 26 vade...etc.]
 subl. CI 27 in] om. D 30 sancto] facto D 30 tuo] te add. sed exp. A
 32 custodierunt] custodiunt ABDEHIS 33 servaverunt] servaverit ABDEHIS
 33 iudicia] iustitia C 35 non] om. ABC(sed sup. lin. al. man.)DEHIS 35 et²...
 suam] om. E 35 uxorem] uxores A uxores sed in uxorem corr. C 36 meus esse] inv.
 B 38 obsistunt] subsistunt sed in obsistunt corr. B

15-19 HUGO DE S. VICTORE, De laude caritatis, (PL 176, 972C). 20-22 AUGUST., Enarr.
 in Ps., Ps. 31, sermo II, n. 5 (CC lat. 38, p. 228,26-29; PL 36, 260). 23-26 HUGO DE
 S. VICTORE, De fructibus carnis et spiritus, c. 19 (PL 176, 1005B); cf. etiam AUGUST., De
 substantia dilectionis, c. 1 (PL 40, 843). 26 Matth., XIX, 21. 27-28 Matth., XIX,
 29. 29-34 Deut., XXXIII, 8-10. 34-37 Luc., XIV, 26. 37-(261),38 Glossa interl.
 in Luc., XIV, 26 (ed. 1634, V, 889- 890; deest in PL 114).

quod in Dei itinere nobis obsistunt». Et Glossa marginalis dicit: «Simul
 et odire et diligere possumus, ut ex cognatione coniunctos ex divino
 40 praecepto diligamus, et quos adversarios in via Dei patimur, odiendo et
 fugiendo nesciamus». Alias enim propter Dei cultum et religionis perfec-
 tionem eos de-[relinquere erroneum est, secundum quod alias in qua- S 267
 dam quaestione de Quolibet determinavimus, immo prae ceteris, si
 indigeant in temporalibus, sunt iuvandi, dicente AUGUSTINO in Epis-
 45 tola ad Laetum diaconum: «Si quid pecuniae res tua familiaris
 habet, cuius te implicari negotio nec oportet nec decet, re veratribuendum
 est | matri et domesticis tuis. Horum quippe indigentia, si pauperibus, ut
 sis perfectus, instituisti distribuere talia tua, primum apud te locum
 50 obtinere debet; si quis enim suis, et maxime | domesticis, ut dicit H 268
 Apostolus, non providet, fidem negavit, et est infideli deterior».

Et per eundem modum nosmet et ea quae in nobis sunt, odire et
 amare debemus, quia, secundum APOSTOLUM, «Nemo carnem suam odio
 habuit, sed ipsam nutrit et fovet», et tamen cura carnis non est gerenda
 in concupiscentiis, sed tantum | in necessariis, et in concupiscentiis est B 296
 55 abscindenda, iuxta illud «Si oculus tuus scandalizaverit te, erue eum et
 proice abs te». Unde dicit HUGO, De laude caritatis, in principio:
 «Caritas sola est, quae ab initio servis Dei mundi huius illecebras fugere,
 voluptates calcare, carnis concupiscentias cohibere, desideria frangere,
 honores contemnere, postremo universa vitae praesentis blandimenta res-
 60 puere, ipsam quoque pro desiderio vitae perpetuae mortem suadet non
 timere, dicente Paulo, Romanorum VIII°: Quis nos separabit a cari-
 tate Christi? Tribulatio an angustia, fames an nuditas,» etc.]

Postquam autem omnia sunt vendita, pretium receptum pauperibus
 et indigentibus debet erogari, iuxta illud, Actuum IV°: «Quotquot

ABCDEHIS

38 marginalis] magistralis ABDEHIS 39 et²] om. S 42 derelinquere] relinquere A
 delinquere H 45 quid] quis DI 45 tua] sua B 46 decet] debet H 49 debet]
 debent ABDEHIS 51 nosmet] ipsos add. sed del. B 52 odio] odit D
 53 tamen] tam B 54 in necessariis] inecessariis B 55 abscindenda] absindenda sed
 in abscindenda corr. A abscindendi D 55 illud] om. D 56 abs] ab DE
 58 cohibere] chohibere A 60 ipsam] ipsum A 61 nos] non ABCHI 63 vendita]
 venta A 64 erogari] erogari sed in erogari corr. C

38-41 Glossa ord. in Luc., XIV, 26 (ed. 1634, V, 889Cd-890Dd; PL 114, 309C). 42-43
 Cf. HENR. DE GAND., Quodl. V, q. 30 (ed. 1518, f. 208vZ-209rC; ed. 1613, I, f. 312ra-
 vb). 45-50 AUGUST., Epist. 243 (ad Laetum), n. 12 (CSEL 57, p. 578,15-579,1; PL 33,
 1059). 50 I Tim., V, 8. 52-53 Eph., V, 29. 55-56 Matth., V, 29. 57-62 HUGO
 DE S. VICTORE, De laude caritatis, (PL 176, 971B-C). 61-62 Rom., VIII, 35. 64-
 (p. 262),67 Act., IV, 34-35.

Bad.
 Zucc.

autem possessiones domorum aut agrorum erant vendentes, afferebant pretia eorum quae vendiderunt, ante pedes apostolorum. Dividebant autem singulis, prout cuique opus erat». Propter quod subditur: «et da pauperibus», hoc indigentibus. Per hunc etiam modum dat quis pauperibus patrem et matrem, etc. huius<modi>, | quando relinquit eos infirmis ad temporalem consolationem, ad quam non vult eis uti.

Quo facto, tunc primo dispositus est ut, quantum est ex ratione status, ad perfectionis acquisitionem gressus extendat, quod insinuat cum subditur «et sequere me», quasi dicat: «Reiectis impedimentis, ingredi viam virtutis ut | fias perfectus». Unde dicit interlinearis Glossa: «Non sufficit relinquere mala»; et Glossa super Marcum dicit: «Relictis malis, fac bona. Sequere imitando | me, sicut sum via. Hoc enim solum sufficit». Hinc est quod dicit HUGO, De laude caritatis: «Certe parum hoc erat amicis Dei, ut pro amore aeternorum ista spernerent, ista calcarent, sed abiectis his omnibus, alacriter ad votum currentes nec minis terri potuerant nec tormentis. Currebant ergo: mundum post se reliquerant, Deum ante se habebant». Et iuxta quod dicit GREGORIUS super Ezechielem, parte II^a, | homilia 7^a, «Transitoria cuncta despiciens quousque ad gaudia secreta perveniat, per atrium perfectionis currat», quia, ut dicit HIERONYMUS Super Matthaeum: «Non sufficit tantum relinquere: hoc enim Socrates philosophus | fecit, et multi alii. Iungit quod perfectum est: «Sequere me», quod proprie apostolorum est atque credentium».

Cumque, ut iam dictum est, abdicanda sunt omnia temporalia, non

ABCDEHIS

67 subditur] subducitur BHI 67-68 et...pauperibus] subl. BCDHS 68 hoc] est add. B(i. m.)I(sup. lin.) 68 quis] quisque E 70 infirmis] infirmus D et add. sed exp. A 71 tunc] om. D 71 quantum] quartum B 73 et...me] subl. ABCDEHIS 73 impedimentis] iter. B 75 sufficit] sufficerit S 76 sum] sive E 77 Hinc] Hic D 77 quod] om. I 78 pro amore] per amorem S 79 alacriter] om. B 80 minis] minus ACDEHIS 80 ergo] morum add. sed exp. A 81 reliquerant] reliquerunt BDEHIS relinquerunt AC 85 tantum] tamen D 85 philosophus fecit] inv. C 86 alii.] Deo add. i. m. E 86 est] eos sed in est corr. B 88 abdicanda] scr. sed vel -ta add. i. m. al. man. C 88 omnia] om. I

67-68 Matth., XIX, 21. 73 Ibid. 75 Glossa interl. in Matth., XIX, 21 (ed. 1634, V, 321-322; deest in PL 114). 76 Glossa ord. in Marc., X, 21 (ed. 1634, V, 588Eg; PL 114, 218C). 77 Glossa interl. in Marc., X, 21 (ed. 1634, V, 587- 588; deest in PL 114). 78-81 HUGO DE S. VICTORE, De laude caritatis, (PL 176, 972A). 82-84 GREGOR., Homiliae in Ezechielem, II, hom. 7, n. 11 (CC lat. 142, p. 324,323-325; PL 76, 1019B). 85-87 HIERON., In Matth. Evang. Comm., XIX, 27-28 (CC lat. 77, p. 172,915-916 et 922-925; PL 26, 144B-145A). 88 Cf. supra, p. 259,8-(260),15.

solum illorum aliqua, iam homo, per hoc in statu perfectionis acquirendae positus, expeditius potest se extendere ad aeterna, tamen, quia quaestiones ad praesens propositae sunt solummodo | propositae circa B 29' abdicationem bonorum pecunialium, ideo abdicatione aliorum, scilicet patris, matris, et generaliter amicorum omnium, et cum hoc sui ipsius, ad praesens omissa, circa abdicationem temporalium rerum exteriorum restringenda est | intentio nostra.

Descendendo | igitur ad propositam quaestionem, an habens propria solum necessaria victui, melius et perfectius faceret illa dimittendo an retinendo, dico quod, quando quaestio est de aliquo an sit bonum aut melius, sed non in se sed in ordine ad alium, non est tam aspiciendum ad illud quale sit in se, quam qualiter se habeat ad illum respectu cuius proponitur esse bonum aut melius, aspiciendo scilicet non solum an sit bonum in se aut melius, sed an sit bonum et melius, hoc est expediens et expedientius, illi. | Quod enim bonum est in se, non semper bonum est habenti illud, quia non est ei expediens pro tempore aut loco aut naturae suae dispositione. Licet enim vinum, aut bibere vinum, sit bonum simpliciter, quia est bonum et expediens bene disposito secundum corpus, non tamen est bonum febricitanti, quia est male dispositus secundum corpus, et ideo non est ei expediens. Hoc est enim illud quod dictum est superius secundum TULLIUM, quod «in deliberatione secundum quod genus vitae vivere velimus, ad naturam cuiusque consilium omne revocandum est».

In ista ergo-deliberatione, an isti sit melius totum dimittere et vivere nihil habendo in proprio, an retinere necessaria vitae et vivere aliquid habendo in proprio, et similiter in deliberatione magis generali, an melius esset homini simpliciter habere tantum necessaria, an illa dimit-

ABCDEHIS

89-90 acquirendae] acquirente ABCEHIS 90 ad] ab A 91 praesens] praesentis sed in praesens corr. A 91 propositae] om. C 93 patris] et ? add. sed del. et exp. B 93 amicorum] om. B 93 sui] suum E 94 exteriorum] om. E 95 restringenda] restringendae sed in restringenda corr. A 96-3 Descendendo...illi] Ad quaestionem i. m. A 96 Descendendo...quaestionem] Ad propositam igitur quaestionem descendendo I 96 propria] conf.: pro<pr>ia (?) A 99 sed] om. ABHIS 99 alium] scr. sed vel -ud i. m. al. man. C 00 illud] quare sit add.sed exp. A 2 in...melius] om. S 2 expediens et] om. A 2 et] an BDEHIS 3 expedientius] expediendi sed in expedientius corr. A 4 ei expediens] inv. A 11 est] om. S 12 ergo] igitur S 13-14 an...proprio] om. (hom.) B

9-11 CICERO, De officiis, I, c. 33, n. 119 (ed. M. TESTARD, p. 166; ed. C. ATZERT, p. 41,15-16; ed. W. MILLER, p. 120); cf. supra, p. 246,75-76.

Bad. 292^{rp} tere et nihil habere, | dicendum est ad quaestionem sic generaliter
propositam, quod eadem res potest comparari secundum bonum et
melius sibi ipsi ut habita et non habita, dupliciter: uno modo con-
siderando ipsam secundum se et absolute, alio modo considerando
ipsam in respectu et comparatione ad habentem et non habentem. 20

A 58va Si primo modo, tunc non quaerit quaestio, nisi an sit melius habere
an non habere. Et sic dico quod simpliciter melius est habere quam non
habere | non solum propria tantum victui necessaria, sed in magna
abundantia, ita quod habere sit tanto melius, quanto habentur abun-
dantius, quia res in se et ex se bonae sunt, ut infra dicetur secundum 25
AUGUSTINUM et AMBROSIIUM, et in non habere, quia defectus est et
privatio pura, nihil bonitatis et perfectionis consistit: aliter enim contin-
geret opinio Manichaei, quod temporalia ex se mala sunt et abdicanda,
quod haereticum est dicere.

E 215vb Si secundo modo, tunc quaerit quaestio, an melius sit homini habere 30
an non habere. Et est hic sciendum, quod in hac comparatione non
considerantur 'melius' et 'minus bonum' circa habere et non habere,
nisi ex ratione | distractionis a bono | spirituali per ipsa, quia illud est
perfectius | in statu et melius, quod minus natum est distrahere, ut
patebit in | sequente quaestione. 35

B 297rb Quod autem huiusmodi bona nata sunt distrahere, partim contingit
ex parte ipsarum rerum, partim ex parte hominum habentium aut non |
habentium ea. Dicta ergo comparatio potest considerari circa habere et
non habere propria, ex parte ipsarum rerum, vel ex parte habentium et
non habentium ea. Si primo modo, tunc duplex potest fieri comparatio: 40
una comparando habere propria ad non habere ea, considerando non
habere secundum se et absolute, vel cum aliquo adiuncto, videlicet aut
cum habere bona in communi, aut cum non habere bona in communi.

ABCDEHIS

16 dicendum...quaestionem] ad quaestionem dicendum est I 16 est] om. B 18 ipsi]
om. E 18-19 modo...et] iter. A 19 ipsam] om. A 25 ut] et B 27-28 continge-
ret] contingerit E 30 homini] bonum A 31 hac] quaestione add. sed exp. C
33 quia] quod S 34 quod minus] om. I 35 patebit] patet A 36 huiusmodi] huius
ADEHIS 36 partim] partem D 36 contingit] git I 37 habentium] i. m. S
38 considerari] considerare A 39 et] vel A 40 tunc duplex] duplex tunc sed signis
inversionis inv. B 40 potest] om. A 42 adiuncto] adiuncto D

26 Cf. AUGUST., *De doctrina christiana*, III, c. 12, n. 19 (CC lat. 32, p. 90,30-33; CSEL 80,
p. 91,23-26; PL 34,73); AMBROS., *Expositio Evangelii secundum Lucam*, VIII, n. 84-85
(CSEL 32, p. 434,18-24; PL 15, 1791B-C); cf. *infra*, p. 302,45-50. 34-35 Cf. *infra*,
p. 308,95-8.

Si primo modo, sic non habere propria simpliciter melius est quam
45 habere ipsa, quia habere natum est distrahere habentem, non habere
autem nequaquam, | quantum est ex se. Aliter enim esset simpliciter H 269
melius habere bona communia et propria simul, quam habere commu-
nia tantum absque propriis, quia habere propria aliquid boni ex se
apponeret ei quod est habere communia. | Zucc.

50 Si autem comparemus habere propria ad non habere ea, cum eo
quod est habere communia, sic nullum dubium est quin non habere
propria melius est, quia minus distrahit <quam> habere communia
cum propriis, aut propria tantum.

Si autem comparemus habere propria ad non habere ea, cum eo
55 quod est non habere communia, hic aliqui dubitant, quid scilicet melius
sit: an habere propria, an nihil habere omnino, nec propria nec
communis, dico quoad ius et dominium, quia sine usu facti nullus
potest esse, ut videbitur in sequenti quaestione.

Aliqui enim dicunt, quod obligari ad nihil habere omnino est discri-
60 mini se committere ac tentare Deum circa provisionem necessariorum,
aut est multum propinquum illi. Propter quod absque omni distinctione
dicunt hoc nullo modo licere, et ita non esse melius quam habere
propria, immo multum deterius. | Quorum opinionem damnat NICO- Bad. 2°
LAUS papa in expositione regulae fratrum minorum, dicens «quod taliter
65 propter Deum omnia abdicantes non tamquam homicidae sui vel tenta-
tores Dei, vivendi se discrimini committunt. Sic enim se ipsos committunt
divinae providentiae in vivendo, ut viam non contemnant provisionis
humanae» etc.

Propter quod in hoc membro sub-distinguendum est, dicendo quod D 188°
70 habere propria potest comparari ad non habere ea, nec etiam commu-
nia, hoc est ad nihil omnino habere, dupliciter: uno modo considerando
ipsum quod est nihil habere, omnino secundum se et absolute, aut cum

ABCDEHIS

48-49 absque...communis] om. S 48 propria aliquid] aliquid propria sed signis inver-
sionis inv. B 50 habere] om. E 51 quin] quoniam A 52 distrahit] distrahitur
ABCDEHIS 53 aut] scr. et vel quam add. i. m. al. man. C 54 habere] om. I
55 scilicet] sed sed exp. et scilicet sup. lin. A sit sed in scilicet corr. D 56 nec²] neque
I 57 dico] respectu add. I 59 ad] aliquid D 59-60 est discrimini] inv. A
60 provisionem] visionem sed pro- sup. lin. A 61 aut] ut S 66 committunt]
committuerunt A 67 divinae] pp add. sed exp. A 69 dicendo] dicendum sed et i. m.
al. man. C 70 nec] neque I 71 est...omnino] ad nihil omnino est A

58 Cf. *infra*, p. 285,91-94. 64-68 NICOLAUS III, *Constitutio super confirmatione regulae
fratrum minorum* (ed. J. GAY, n. 564, p. 234b).

I 148rb con-[ditione sollicitudinis circa provisionem necessariorum accipiendam
de bonis alienis omnino, scilicet quoad ius et dominium. Quae quidem
conditio, quamvis est ei necessario et inseparabiliter adnexa quantum ex 75
parte humanae indigentiae, quia nihil habere omnino et nullo modo
velle sibi providere de necessariis vitae, plane esset *homicidam esse sui*,
aut *committere se discrimini* et *tentare Deum*, tamen nihil habere
omnino ex se non includit illam, quia omnino nihil habenti absque
A 58vb propria sollicitudine posset | aliter provideri, etiam si se non transferret 80
ubi haberet communia.

Si primo modo, sic iuxta quod iam dictum est de non habere propria,
nihil habere omnino | simpliciter melius est quam habere propria, quia
habere ea natum est ex se distrahere habentem. Nihil autem habere,
quantum est ex se, non est natum distrahere non habentem, sed solum 85
per accidens, scilicet ex ratione sollicitudinis ex propria provisione
adnexa, ut dictum est. Propter quod dicit NICOLAUS papa huiusmodi
«*abdicationem non solum observabilem et licitam, sed meritoriam et*
S 268rb *perfectam, et eo magis | meritoriam, quo per ipsam professores ipsius*
magis a temporalibus propter Deum elongantur». 90

Si secundo autem modo, sic oportet totam considerationem referre
ad illam conditionem sollicitudinis adnexae sive consequentis insepara-
biliter. Et suspicantur hic aliqui, quod talem sollicitu-[dinem ex ratione
sua oportet esse tantam, quod multo plus nata est, | quantum est ex se,
distrahere, quam distraherent <curae> circa propria et sollicitudo in 95
accipiendo ab illis necessaria, et quod secundum hoc melius est et
perfectius habere propria quam nihil habere omnino, et per consequens,
multo melius et perfectius esset habere bona in communi, quam nihil

ABCDEHIS

73 sollicitudinis] similitudinis EH sollicitudinis D 73 necessariorum] om. I
75 necessario] necessariae A 76 nullo modo] inv. A 76 nullo] om. D 77 esse]
scr. sed in esset ? mut. E 79 ex] in S 79 absque] omni add. sed exp. A
81 haberet] essent S 83 quia] om. D 84 habere] om. D propria add. sed exp.
A 84 ex se] om. E 84 distrahere] detrahare sed in distrahere corr. B
86 sollicitudinis] et add. A 87 huiusmodi] huius ABDEHIS 88 sed] secundum
A 93 suspicantur] suspicamur C suspicanitur H susspicanter A 93 aliqui] aliquid
ABDEHIS 93 quod] ex sed exp. et quod sup. lin. A 94 quantum] om. A
95 distrahent] seq. lac. BC 95 in] om. B 96 illis] istis AH 96 necessaria]
necessariis E 97 quam] iter. B

77-78 Ibid. 82 Cf. *supra*, p. 265,44-46. 87 Cf. *supra*, p. 265,69-(p. 266,)81. 88-
90 NICOLAUS III, *Constitutio super confirmatione regulae fratrum minorum* (ed. J. GAY,
n. 564, p. 235b).

habere omnino. Cuius contrarium inten-[dimus determinare in sequente H 26
00 quaestione, propter quod membrum hoc usque ad illam quaestionem
suspendamus.] Bad.

Si autem consideretur distractio ex bonis proprietariis, secundum
quod nata sunt distrahere ex parte hominum habentium et non habentium
ea, tunc subdistinguo, quia ista consideratio potest intelligi dupli-
5 citer: aut respectu hominis secundum statum naturae suae, prout erat
primo instituta, aut secundum statum modernum, prout per peccatum
destituta.

Si primo modo, tunc non refert hoc quaerere circa hominem et hunc
vel illum, quia optima dispositio fuisset in unoquoque ad usum tempo-
10 raliu[m].

Sed subdistinguendum ex parte eius quod est non habere, quia
habere propria «*tantum victui necessaria*», aut intelligitur comparari ad
nihil habere simpliciter, nec in proprio nec in communi, aut ad nihil
habere in proprio, sed tantum in communi.

Si primo modo, sic adhuc melius fuisset simpliciter, et per consequens
cuilibet homini, habere etiam propria quam non habere; tum quia
habere nullo modo potuisset amorem eius retraxisse ab aeternis,
manente status integritate, qui utique remansisset, nisi Adam peccato
prius cecidisset, electione scilicet superbiae, quod forte necesse est fore
20 primum peccatum naturae bene institutae; tum quia sine bonis omnibus
temporalibus non potuisset natura humana salva fuisse, quia communia
terraenascencia omnino fuerunt ei necessaria, sive illa tunc terra ultro
produxisset, sive homines communiter ad usus communes eam coluis-
sent, qualiter nunc eam colerent, et colere deberent si omnes vellent
25 dimittere propria.

Si secundo modo, sic melius | simpliciter fuisset homini simpliciter, et B 29

ABCDEHIS

2 consideretur] considetur S 4 subdistinguo] subdistingo I 4 ista] illa I 5 suae]
om. A 6 modernum] modernorum S 8 quaerere] quaere ABCEHIS 13-14
simpliciter...habere] om. (hom.) S 13 nec²] neque I om. B 16 homini] om. S
17 modo] habuisset add. sed exp. A 18 qui] quae A 18 utique] utque sed in utique
corr. I 19 electione] elatione A 19 est] om. B 20 bonis] operibus add. sed exp.
A 21 temporalibus] om. S 22 fuerunt] fuerit A 23 ultro] illa add. ABCEHIS
23 eam] iter. A 24 nunc eam] inv. S 24 nunc] tunc I 24 colerent] colerent
A 24 vellent] evellent E 26 sic] sit A 26 melius] iter. A 26 homini] homi-
nem sed in homini corr. S 26-27 simpliciter...homini] om. (hom.) B

99-00 Cf. *infra*, p. 282,34-(283,)61. 12 Prov., XXX, 8; cf. *supra*, p. 244,28.

per consequens cuilibet homini, non habere propria «*tantum victui necessaria*», immo nec in quacumque abundantia, quam in communi, qualiter omnia fuissent communia in statu innocentiae.]

Bad. 292^{vs}

Si vero fiat consideratio hominis ut iam est respectu eius per peccatum destituta, sic quod est melius pluribus, non oportet quod sit melius simpliciter, quemadmodum si omnis homo per peccatum factus fuisset febricitans, tamen secundum magis et minus, tunc respectu plurium melius esset scilicet abstinere omnino a vino, non tamen oporteret quod hoc esset | melius simpliciter, quia non esset melius lente febricitanti. Quod enim est simpliciter tale, oportet quod iudicetur tale respectu eius quod est in meliori dispositione, ut determinat PHILOSOPHUS in I^o Politicorum, et secundum quod dat exemplum in IV° Metaphysicae. Si plures homines male dispositi iudicarent mel esse amarum, pauciores vero dispositi bene iudicarent ipsum esse dulce, iudicandum esset ipsum esse dulce, non autem amarum. Nec oportet hic subdistinguere, an consideretur comparatio ratione hominis simpliciter, | et huius vel illius, quia eadem via et eadem distinctione | respondendum est in utraque comparatione. Semper enim quod est melius vel tale aliquid, respectu eius quod est bene aut melius dispositum sub specie, est melius respectu speciei simpliciter, | quamquam non esset melius pluribus aliis peius dispositis sub specie. Propter quod PLATO aspiciens ad dispositionem naturae humanae pro statu quo erat instituta, qualitercumque devenit ad notitiam eius, describit dispositionem civitatis

Bad. 293^{rs}S 268^{va}Zucc. 435^{rb}A 59^{ra}D 188rb

ABCDEHIS

30 fiat consideratio] consideratio fiat *sed signis inversionis inv.* B 33 febricitans] februtas D 34 omnino...vino] a vino omnino S 35 lente] *om.* S 36 simpliciter tale] tale simpliciter *sed signis inversionis inv.* S 37 meliori] meliore E maiori *sed in meliori corr.* S 39-40 mel...iudicarent] *om. (hom.)* A 40 dispositi bene iudicarent] bene dispositi iudicarent BDES bene dispositandicarent H 40-41 iudicandum...dulce] *om. (hom.)* E 41-42 subdistinguere] distinguere S 42 comparatio ratione] comparatione H 42 comparatio] rationis *add. sed in ratione corr., quod tamen exp. A 44 enim] iter. sed secundum enim exp. A 46 speciei] specie A 46 quamquam] per quam B 47 peius] penis ABDEHIS 48 dispositionem] dispositum sed in dispositionem corr. B 49 eius] *om.* C 49 describit] *om.* E*

27-28 Prov., XXX, 8; cf. *supra*, p. 244,28. 37-38 Cf. ARIST., *Polit.*, I, c. 5 (Transl. Gulielmi, ed. F. SUSEMIHL, p. 18,5; Iunt., III, f. 228D; 1254a 36-39); cf. etiam HENR. DE GAND., *Quodl. XII*, q. 28 (ed. J. DECORTE, p. 178, 43-50; ed. 1518, f. 507vG; ed. 1613, II, f. 270vb); ID., *Quaest. ord. (Summa)*, art. 48, q. 2 (ed. 1520, II, f. 30rK; ed. 1646, p. 753a, n. 7-8). 38-39 Cf. ID., *Metaph.*, IV, c. 4 (Transl. anon., ed. G. VUILLEMIN-DIEM, p. 73,11-15; Iunt., VIII, f. 85E; 1008b 27-32). 47-(p. 269),51 Cf. ARIST., *Polit.*, II, c. 1 et c. 8 (Transl. Gulielmi, ed. F. SUSEMIHL, p. 58,1-(p. 59),11 et p. 104,9-(p. 114),11; ed.

50 esse meliorem simpliciter, in qua omnia essent communia quam propria. ARISTOTELES vero aspiciens ad dispositionem naturae humanae pro statu in quo nunc est, quem putavit esse statum naturae institutae, e contrario descripsit dispositionem civitatis esse meliorem, in qua singuli | haberent propria, quam in qua essent omnia communia, et hoc H 269
55 quia vidit quod pluribus esset melius et expedientius habere propria, quam non habere; illud autem quod natum est convenire pluribus, semper aut frequenter iudi-|candum est contingere secundum cursum E 216
naturae speciei, ut determinat in II° Physicorum et in | VI° Meta- I 148^v
physicae, ubi iudicat inter fortuita et casualia, quod natum est | sic fieri C 221
60 in paucioribus. Et hoc verum est in illis quae non sunt a naturali dispositione destituti, quales erant futuri homines in statu innocentiae, non autem est verum in illis qui sunt a dispositione naturali destituti, quales sunt omnes homines, Christo excepto, post peccatum. Propter quod simpliciter melius iudicavit PLATO dispositionem civitatis melioris
65 quam ARISTOTELES, secundum quid autem melius iudicavit ARISTOTELES, secundum quod alias hoc exposuimus in quadam alia quaestione in alio Quolibet.]

Bad. 2

Ad quaestionem igitur in dicta generalitate | propositam, respondendum est, aspiciendo ad artem praedictam TULLII, ad naturam et conditiones eius, in quantum sua corruptio est quodam modo sua natura,

B 298^v

ABCDEHIS

52 naturae] *om.* C 52 in] *sup. lin.* E 55 propria] tantum victui necessaria *add. sed exp. S 57 frequenter] illud add. ABCDEHIS 59-60 sic...paucioribus] i. m. al. man. in f. 219vb, et in textu f. 221ra et Relictum post duo folia add. C 59 sic] se add. CDS 60 verum est] *inv.* A 62 est verum] *inv.* B 64 quod] *om.* A 64 iudicavit] indicavit A 65-66 autem...quod] *om.* E 65 iudicavit] indicavit A 66 hoc] alias A 66 exposuimus] posuimus et *ex-sup. lin.* E 67 Quolibet] Quodlibet A 70 sua¹] *om.* C 70 corruptio] corpus (?) A*

Iunt., III, f. 233L-234I et f. 239M-241E; 1269b 27-1261a 9 et 1267b 22-1269a 29); cf. G. DE LAGARDE, *La philosophie sociale d'Henri de Gand et Godefroid de Fontaines in Arch. d'hist. doctr. et litt. du moyen âge*, 18, 1943, p. 82-86. 58-60 Cf. ID., *Phys.*, II, c. 5 (in THOMAE DE AQ., *In Phys. Comm.*, II (ed. Leon., II, p. 81b, text. 53); Iunt., IV, f. 69A-B; 197a 8-10); ID., *Metaph.*, VI, c. 3 (Transl. anon., ed. G. VUILLEMIN-DIEM, p. 120,17-25; Iunt., VIII, f. 149K; 1027a 20-29); cf. etiam HENR. DE GAND., *Quodl. VI*, q. 10 (ed. G. A. WILSON, p. 117, 34-41; ed. 1518, f. 230vH; ed. 1613, I, f. 348vb). 64-67 Cf. HENR. DE GAND., *Quodl. IV*, q. 20 (ed. 1518, f. 134vT-136rE; ed. 1613, I, f. 197va-199rb); cf. etiam ARIST., *Polit.*, II, c. 1 et c. 8 (Transl. Gulielmi, ed. F. SUSEMIHL, p. 58,1-(p. 59),11 et p. 104,9-(p. 114),11; ed. Iunt., III, f. 233L-234I et f. 239M-241E; 1269b 27-1261a 9 et 1267b 22-1269a 29); cf. G. DE LAGARDE, *La philosophie sociale...*, p. 82-86. 69-70 Cf. CICERO, *De officiis*, I, c. 32-33, (ed. M. TESTARD, p. 164-166; ed. C. ATZERT, p. 40,4-41,20; ed. W. MILLER, p. 116/115-(p. 122)/120); cf. *supra*, p. 263,9-11.

dicente AUGUSTINO Super Psalmum XXXVII^{um}: «*Natura nobis facta est poena. Primo homini quod erat poena, nobis natura est*». Distinguendo ergo ex parte hominis huius vel illius, dico quod talis aut sic est dispositus, vel ex natura, aut ex acquisitione et assumptione cum gratia, — quae TULLIUS nomine naturae comprehendit: consuetudo enim est altera natura —, quod possit inedia[m] ex defectu et carentia propriorum omnino patienter sustinere absque tristitia, dolore, murmuratione et ceteris talibus quae sunt filiae impatientiae, aut cum minore impatientia quam esset amoris affectio ligans ipsum in habendo propria, ut minus ab amore aeternorum retraheret ipsum ista impatientia quam ille amor, vel non, sed est talis quod in non habendo propria omnino frangeretur impatientia, aut maior esset impatientia in retrahendo ab amore aeternorum quam amor in propria possidendo. Sequentibus enim Dominum, relictis eis quae sunt mundi, in via «*interposita sunt tormenta, ut,*» secundum quod | dicit HUGO, De laude caritatis, «*interrogarentur, vel quo desiderio hunc quaerent vel qua constantia illa despexissent*».

C 220^{ra}S 268^{vb}Zucc. 435va

Si primo modo, dico quod melius esset illi victui necessaria | retinere, et perfectius, quia facilius est ei aliquem gradum sanctitatis aut perfectionis attingere in habendo quam non habendo, | quamquam in retinendo necesse esset eum esse extra statum perfectionis, quia non stat cum possessione propriorum, dicente BERNARDO in libro De amore Dei: «*Qui in proficiendo lassus est, si fideliter residens hic, sarcinas custodierit, in triumpho victoriae parum erit dissimilis qui ultra processerit. Adhuc grandis restat via, ulterius tamen fas non est procedere cum*»

ABCDEHIS

74 assumptione] assuetudine S 75 nomine] iter. S 75 comprehendit] comprehendat D 76 inedia[m] mediam S 78 ceteris talibus] ceterorum talium ABCDEHIS 78-79 aut...impatientia] om. (hom.) I 80 minus] manus C 81 omnino] omnia A 82 frangeretur] frangetur AD 83 aut...impatientia] om. (hom.) S 82 in] om. D 85 |] Hugo, de laude caritatis, duo folia in principio, in signo add. i. m. al. man. C 86 interrogarentur] interrogenter C 86 qua] quarum sed in qua corr. B 86 constantia] substantia A 88 victui] vicarii D 91 eum] cum D 93 proficiendo] ficiendo E 95 via] vita sed in via corr. B

71-72 AUGUST., *Enarr. in Ps.*, Ps. 37, n. 5 (CC lat. 38, p. 385,15-16; PL 36, 398). 75-76 Cf. CICERO, *De officiis*, I, c. 32-33, (ed. M. TESTARD, p. 164-166; ed. C. ATZERT, p. 40,4-41,20; ed. W. MILLER, p. 116/115-(p. 122)/120; cf. *supra*, p. 263,9-11. 84-87 HUGO DE S. VICTORE, *De laude caritatis* (PL 176, 972B). 88 Cf. *supra*, 80-82. 93-(p. 271,)96 BERNARDUS CLARAEVALLENSIS, *Liber de natura et dignitate amoris*, c. 9 (PL 184, 396D-397A).

sarcinis». Quod autem hoc sit tali melius, dicit GREGORIUS, II° Pastoralium: «*Qui iam | quae possident, misericorditer tribuunt, necesse est ut sollicitè perpendant, ne commissæ indigne distribuunt: ne quaedam quibus nulla, ne nulla quibus quaedam, ne multa quibus pauca,*» etc. Ubi, aliquibus interpositis, in exponendo istud tertium membrum dicit sic: «*Ne, cum pauca oportet, plurima praebeant, et ipsi postmodum inopiam | tolerant, ad impatientiam erumpant, audiant quod scriptum est: «Non ut aliis sit remissio, vobis autem tribulatio, sed ex aequalitate vestra abundantia illorum inopiam suppleat, et ut illorum abundantia vestrae inopiae sit supplementum». Cum enim dantis mens ferre inopiam nescit, si multa sibi | subtrahit, occasionem contra se impatientiae exquirat. Prius namque praeparandus est patientiae animus et tunc aut multa sunt, aut cuncta largienda, ne, dum minus aequanimiter inopia irruens fertur, et praemissae largitatis merces pereat et adhuc mentem deterius murmuratio subsequens perdat*». Idem in eodem: «*Non solum, ut diximus, ad impatientiae murmurationem | prouunt, sed, cogente inopia, usque ad avaritiam devolvuntur. Occasio ergo rapiendi subtrahitur, si bene prius ius possidendi disponatur*».

Si secundo modo, sic melius est et perfectius, propria dimittere. Unde super illud, «*Non ut aliis sit remissio*», II° <Ad> Corinthios VIII°, dicit Glossa: «*Non hoc ideo dixit, quin melius esset, sed infirmis timet, quos sic dare monet ut egestatem non patiantur*». Unde talibus nullo modo est consulendum propria dimittere. A talibus etiam non est tantum accipiendum, ut egestatem patiantur, etsi voluntarii essent ad dandum et multum obsecrarent ut acciperetur, quia multum peccarent hoc facientes. Unde nec APOSTOLUS voluit hoc facere, secun-

ABCDEHIS

96 autem] tamen A 98 perpendant] perpendent B 98 distribuunt] tribuant I 99 quaedam] dam et quae- sup. lin. A 00 interpositis] positis et inter- sup. lin. A 1 praebeant] praebeant D 1 ipsi] isti B 3 vobis] nobis D 3 ex] om. D 3 aequalitate] aequitat D aequitate S qualitate E 5 inopiam nescit] inv. D 6 impatientiae] om. C 6 exquirat] qui add. sed exp. A 8 aequanimiter] aequarumter D 9 adhuc] ad hunc D 12 ergo] subtrahendi add. sed exp. A 12 si] sed I 12 ius] d- add. sed exp. A 14 et] etiam B 20 acciperetur] acciperentur sed in acciperetur corr. S

97-99 GREGOR., *Regula pastoralis*, III, c. 20 (PL 77, 84A). 1-10 ID., *Regula pastoralis*, III, c. 20 (PL 77, 84D-85A). 2-5 II Cor., VIII, 13-14. 10-13 GREGOR., *Regula pastoralis*, III, c. 21 (PL 77, 88B- C). 14 Cf. *supra*, p. 270,73-81. 15 II Cor., VIII, 13. 16-17 Glossa ord. in II Cor., VIII, 13 (ed. 1634, VI, 417-418; deest in PL 114).

Bad. 293^{vt}

dum quod dicit ibidem, collaudans «in hoc ecclesias Macedoniae: Testimonium illis reddo quod supra virtutem vo-|luntarii fuerunt»; Glossa: «ut etiam post egerent». Sequitur: «cum multa exhortatione obsecrantes nos»; Glossa: «ut liceret eis suadere, non quasi propria sed 25 quasi communia, cum timens eis, non assentirem ut eos permitterem», cum, ut dicit AMBROSIIUS: «Lacrimis cogerent a se accipi quod accipendum non videbatur, quia plus erat quam poterat eorum substantia, ne forte egestas boni operis poenitentiam suaderet». Unde etiam dicit GREGORIUS: «Quibusdam inopiam ferre non valentibus tolerabilius est 30 minus tribuere, quam post largitionem ex inopia murmurare». Propter quod dicitur, <Ad> Romanos, XII°: «Rationabile sit obsequium vestrum».]

Bad. 293^{vt}S 269^{ra}I 148^{vb}Zucc. 435vb

Sic ergo respondendum est ad | quaestionem in summa et | in generali, et hoc aspiciendo ad hunc hominem vel ad illum, et per 35 consequens ad hominem simpliciter, licet diversimode membra distinctionis praedictae applicanda sunt homini isti vel illi in diversis casibus. Qui poterunt distinguere tam ex parte habentis propria, quam ex parte non habentis.

Ex parte enim habentis sunt multi casus in habendo propria, quia 40 quidam habent ea in magna abundantia, quidam vero in mediocri, quidam vero ad artam necessitatem. Et quidam bene dispensant habita, quidam vero male. Et quidam non possunt ea retinere, etiam habendo «tantum victui necessaria», nisi cum nimio amore et sollicitudine circa illa, ac distractione | ab amore aeternorum, quidam | vero possunt ea 45 retinere cum temperato amore et sollicitudine circa | illa, | et modica distractione.

B 298^{va}A 59^{va}C 220^{rb}H 270ra

Et in quolibet istorum casuum, si homo non posset carere propriis

ABCDEHIS

23 fuerunt] fuerit A 25 eis] sup. lin. A 26 cum] non B 27 quod] quia S 27-28 accipiendum] acceptum A 28 quia] quod S 28 plus] pleris sed in plus corr. S 29 etiam] et E 31 largitionem] largissionem A 31-32 Propter quod] inv. E 37 isti vel illi] illi vel isti A 38 tam] eum D 38 ex parte] om. S 41 quidam] quibusdam sed in quidam corr. A 41 habent] habens D 41 in²] om. DS 42 vero] om. E 42 artam] arctam ABEHIS 44 circa illa] om. DS 45-46 ea retinere] inv. DS

22-23 II Cor., VIII, 1-3. 24 Glossa interl. in II Cor., VIII, 3 (ed. 1634, VI, 413-414; deest in PL 114). 24-25 II Cor., VIII, 4. 25-26 Glossa interl. in II Cor., VIII, 3-4 (ed. 1634, VI, 413-414; deest in PL 114). 27-29 AMBROS., In Epistolam ad Cor., II Cor., VIII, 4 (CSEL 81², p. 257,14-17; PL 17, 308A). 30-31 GREGOR., Moralia, XX, c. 36, n. 69 (CC lat. 143A, p. 1054,35-37; PL 76, 180A). 32-33 Rom., XII, 1. 44 Prov., XXX, 8; cf. supra, p. 244,28.

- absque impatientia maioris culpa, quam sit amor in retinendo, melius 50 esset retinere propria quam ea dimittere, ut patet per dicta sanctorum iam inducta; si vero posset eis carere absque impatientia, aut cum impatientia minoris culpa, quam erat amor in retinendo, sic melius esset omnino propria dimittere. Et hoc non solum cum male dispensat quis propria sed abutitur eis: tunc enim, si talis est, maxime expediret ei 55 propria dimittere propter abusum. Sed etiam cum bene dispensat, et hoc maxime cum multum abundat, dicente CHRYSOSTOMO super illud Matthaei XIX°, «Dives difficile intrabit in regnum caelorum»: «Ipsa felicitas», inquit, «mundialium rerum satis impedimentum est animae ad iustitiam faciendam, quia et angustia mundialium rerum adiuvat ad 60 iustitiam faciendam: facilius est pauperi disciplinam tenere, diviti autem et abundantia difficile». Cum enim mediocriter abundat, et necessaria tantum retinet et residuum erogat, si sit in tali statu, adhuc melius est propria dimittere, secundum quod dicitur, De ecclesiasticis dogmatibus: «Bonum est facultates cum dispensatione pauperibus erogare; 65 melius est pro intentione sequendi Dominum semel donare et, | absolutum E 216° sollicitudine, cum Christo egere». Dicit autem notabiliter «absolutum sollicitudine», quia tanta posset esse sollicitudo superveniens abdicationem priorum, quod melius esset ea non dimittere quam dimittere, ut videbitur in sequenti quaestione.
- 70 Si quis autem sit in tali dispositione, et tantum habet victui necessaria, adhuc esset melius dimittere quam non dimittere, propter eandem rationem, quia propter communem fragilitatem naturae humanae vix absque illicito amore et lenocinante delectatione aliquid proprietarie possideri potest. Ut etiam aliqui sint qui nec in ipsis necessariis ad

ABCDEHIS

50 dicta] praedicta B 51-52 aut...impatientia] om. (hom.) S 53 dispensat] dispensatur E 54 propria] om. DS 55-56 et...abundat] om. H 57 in] om. A 57 Ipsa] om. E 58 mundialium] mundi aliquando et aliarum i. m. al. man. E 59 angustia] angustialia sed in angustia mut. B 59 mundialium] mundialium D 60 autem] om. DS 61 abundantia] abundanti I 61 et] om. B 63 dicitur] libro add. DS 65 intentione] in sup. lin. B 65 sequendi] sequenti sed in sequendi corr. B 65 Dominum] om. B 66 notabiliter] erogatum add. sed exp. A 66 absolutum] et add. B 67 sollicitudine] cum add. sed exp. H 67-68 abdicationem] abdicationum BD abdicationi S 68 quod] quia B 73 absque] atque A

57 Matth., XIX, 23. 57-61 Cf. IOANNES CHRYS., In Epistolam ad Hebraeos, hom. 13 (PG 63,231) et In Acta Apostolorum, hom. 13 (PG 60,111). 64-67 GENNADIUS, De eccl. dogm., c. XXXVIII (71) (PL 42, 1219). 69 Cf. infra, p. 292,64-(298),34. 70 Prov., XXX, 8; cf. supra, p. 244,28.

victum tantum salvari possint, dicente GREGORIO in Registro epistolarum, CXVII^a: «Multi sunt qui possunt religiosam vitam etiam cum saeculari habitu ducere; et plerique | sunt <qui> nisi omnia reliquerint, salvari apud Deum nullatenus possunt». Et tamen, si qui sine hoc salvari possunt, securius tamen hoc faciendo salutem suam procurant, | quia, secundum quod dicit quaedam Glossa super illud «pauperes et debiles, caecos ac claudos induc huc»: «Rarius | delinquit, cui deest illecebra peccandi» et «Citius ad Dominum convertitur, qui non habet in mundo | unde delectetur».

Ex parte similiter nihil habentis de proprio, multi sunt casus in quibus diversimode dicta distinctio est applicanda, dico de voluntarie dimittentibus ea, et propter Deum, quia de aliis pauperibus involuntariis, non propter Deum, nihil ad praesens. Quidam enim illorum non habent propria, sed communia, alii autem non habent propria nec communia. Et habentium non propria, sed communia tantum, quidam habent mobilia et non mobilia, quidam mobilia tantum. Et non habentium propria nec communia, quidam ducunt vitam solitariam, quidam communem. Et ducentium vitam solitariam, quidam | victum sibi acquirunt totaliter ex proprio labore, quidam vero ex eleemosynis fidelium, quidam vero partim | ex labore et partim ex eleemosynis.

Et in quolibet horum modorum melius est disposito ad patientiam in paupertate habendam, propria dimittere quam retinere, etiam si in vita solitaria deberet mendicare, eo quod nesciret artem, neque potentiam haberet ullam necessaria sibi lucrandi, dum tamen in tanta necessitate

ABCDEHIS

76 etiam] et A 78 nullatenus possunt] inv. A 79 possunt] om. S 81 claudos] claudes D 81 delinquit] relinquit ABCEHI de add. sed exp. E 85 est] attend add. sed exp. S 85 dico] om. A 85 voluntarie] voluntario D 86 quia] om. I 87 Deum] omnium C Dominum EH 87 non?] om. E 89 quidam] autem add. A 90 non mobilia] immobilia E 91 quidam?] vero add. A 91-92 quidam?...solitariam] om. (hom.) I 91-92 quidam communem] om. E 93-94 quidam...labore] om. (hom.) E 93 eleemosynis] elementis (? e'is) ABCHIS 94 labore] quidam add. A 94 et partim] partim BHIS vero partim AD partim vero E 94 ex?] iter. AB 94 eleemosynis] elementis (? e'is) ABCHI elementis E partim vero ex eleemosynis add. AB 95 horum] istorum S 96 habendam] (cf. infra, lin. 7) abundantiam BCEH habentem D 97 neque] nec I

76-78 GREGOR. I, *Registrum epistolarum*, III, 61 (CC lat. 140, p. 209,24-26; PL 77, 663A-B). 80-81 Luc., XIV, 21. 81-82 AMBROS., *Expositio Evangelii secundum Lucam*, VIII, n. 202 (CC lat. 14, p. 284, l. 2239-2240). 82-83 GREGOR., *Homiliae in Evangelia*, II, hom. 36, n. 7 (PL 76, p. 1269-1270).

se non ponat, ut propter dimissionem propriorum eum mori necesse sit: in hoc enim casu nullo modo liceret propria dimittere, quia vitam suam quilibet tenetur, quantum poterit, sustinere, et in necessariis sibi providere, etiam de alienis, nec esset bonum propter Deum in tali casu propria dimittere, quia dimittens esset tamquam homicida sui, vel tentator Dei, vivendi discrimini se committens, secundum quod de dimittendo propria secundum istum ultimum casum sufficienter alias determinavimus in nostro V^o Quolibet, quaestione 30^a. |

Disposito vero ad impatientiam habendam in quocumque dictorum casuum, melius esset propria | non dimittere quam dimittere.

Sed est advertendum quod, licet secundum quod diversi, dimittendo propria, in diversis modis vivendi absque proprio diversimode dispositi sunt ad patientiam vel impatientiam habendam, <et> secundum hoc melius est eis vel dimittere propria vel non dimittere, regulariter tamen plures nati sunt, habendo communia immobilia, minus distrahi, et per amorem circa illa, et per impatientiam ex carentia propriorum, quam per amo-rem circa propria habita, et quam per impatientiam ex carentia propriorum et communium immobilium. Praeterea etiam plures nati sunt, habendo communia mobilia tantum, minus distrahi per amorem circa illa, et per impatientiam ex carentia | propriorum et communium immobilium, quam per impatientiam ex carentia propriorum et omnium communium. Ut secundum hoc regulariter iudicandum est, esse melius pluribus, dimissis propriis, habere communia immobilia quam propria retinere, aut etiam cum propriis dimissis, | simul dimittere et communia immobilia.

ABCDEHIS

99 dimissionem] demensionem D 99 eum] eorum ABCEHI 2 alienis] etiam add. sed exp. A 2 nec] neque I etiam add. DS et add. sed exp. E 4-5 de dimittendo] demittendo D 5 istum] modum add. I 5 casum] om. I 6 quaestione] scilicet add. I 6 30^a 25^a A 10 propria] proprio E 10 diversis] diversi S 11 patientiam...impatientiam] impatientiam vel patientiam D 11 vel impatientiam] om. C 12 vel] om. E 12 dimittere propria] i. m. al. man. E 12 non] sup. lin. E 13 nati] noti ABCEI (sed in nati corr.) non sed nati sup. lin. al. man. E 14 impatientiam] circa illa add. sed exp. A 15 propria] proprios ABCEHI 16-17 plures nati] nati plures sed signis inversionis inv. B 17 communia] omnia D 17 tantum] tamen AS tam D 21 propriis] cum add. A 22 propria retinere] inv. C 22 propriis] proprii E 22-23 dimittere et] inv. C

5-6 Cf. HENR. DE GAND., *Quodl. V*, q. 30 (ed. 1518, f. 208vA-209rC; ed. 1613, I, f. 312ra-vb).

<AD ARGUMENTA>

E 217ra
B 299ra

Ad primum in oppositum, quod | «dimittens propria necessaria | 25
vitae, intrat maiorem sollicitudinem acquirendi ea, per quam plus
distrahitur ab amore divino et eius obsequio», dicendum ad hoc quod,
secundum praedicta, hoc indubitanter falsum est quando, dimissis
propriis, transfert se ubi habet communia. Quid autem de hoc sit
sentiendum, quando, dimissis propriis, manet absque communibus, 30
maxime immobilibus, de hoc erit sermo in sequente quaestione.]

S 269va
Bad. 294^{rz}

Ad secundum «de Proverbiis, «Mendicitatem et divitias» etc.,
dicunt aliqui quod ibi loquitur Salomon in persona imperfecti, cui
melius est habere propria *tantum victui necessaria*, quam non habere,
aut habere superflua, secundum quod videntur verba sonare. Quod 35
bene videtur exprimere causa quam subiungit, dicens: «*Ne forte, satia-
tus, alliciar ad negandum et dicam «Quis est Dominus?»*, et egestate
compulsus, furer et periurem nomen Dei mei». Et constat quod hoc ex
impatientia imperfecti procedit.

H 270va

Sed huic non videtur concordare Glossa, quae dicit: «*Haec adhuc 40
vir, cum quo est sermo eius igne radicans, ad ipsum | Deum conversis
oculis, ne vanitatem saeculi umquam, verba mendacii, veritati praeponat
scripturarum, nec rursum copia vel inopia transeuntium rerum in obli-
vionem decadat aeternorum*». Vir ergo qui haec petit, iugi meditatione in
aeternis est suspensus, quod non est imperfecti et infirmi, sed praecipue 45
perfecti et firmati, qui in electione debet habere quod melius et perfec-
tius est simpliciter, eius est propriorum | abrenuntiatio, ut dictum est.
Quod verius credo.

A 60ra
D 189ra

Et ideo aliter dicendum ad obiectum, exponendo dictum Salomonis,
quod loquitur de propriarum divitiarum possessione, quas appellat 50

ABCDEHIS

25 propria] om. DS 27 quod] om. S 29 transfert] transferat D 31 maxime]
conf.: correxitne ex magis ? A 31 sequente] sequenti S 33 imperfecti] imperfecta
A 38 periurem] periurer sed in periurem ? corr. A per iurem CDEHIS 38 mei. Et]
om. E 39 imperfecti] iter. E 40 Haec] Hoc DE Hic S 42 umquam] iniqua AC
unqua BEHIS (sed in iniqua mut.) in qua D 43 nec] ne C 43 in] om. DS 43-44
oblivionem] oblivione ADS 45-46 infirmi...et¹] om. (hom.) E 47 est¹] et B
47 eius] cuius BCEHI 49 dicendum] om. A 50 divitiarum] divitarum A

25-27 Cf. *supra*, p. 244,17-22. 32 Cf. *supra*, p. 244,23-28. 32 Prov., XXX, 8.
34 Ibid. 36-38 Prov., XXX, 9. 40-44 Glossa ord. in Prov., XXX, 9 (ed. 1634, III,
1743Bc-Cc; PL 114, 1113A). 47 Cf. *supra*, p. 265,44-46.

«divitias et paupertatem», et carentia communium, de quibus petit
habere «victui necessaria».

Vel secundum alios nomine «divitiarum» comprehendit etiam
communes possessiones immobiles, et «paupertatem» appellat caren-
55 tiam omnium omnino, et petit necessaria de communibus mobilium.

Vel secundum alios nomine «divitiarum» comprehendit etiam
communia mobilia, et hoc aspiciendo ad apicem status perfectionis, in
quo etiam abrenuntianda sunt communia, nihil curando de crastino,
sed oportet esse contentum necessariis, vel necessariis pro hora instanti,
60 ut in sequente quaestione videbitur. Quae si desint, tunc etiam mendi-
citas extremae necessitatis, contra quam petit iste propter periculum
mortis imminens, in qua est summa tentatio patientiae, quam quilibet
sollicitudine licita debet fugere quantum in se est, sed tamen nequa-
quam etiam in hoc casu excedere usque ad sollicitudinem aliam, dicente
65 CHRYSOSTOMO: «Quia infallibilem noxam avaritiae esse monstravit,
consequentissime praeceptum est, quo adversus illam armemur. Neque
enim tantummodo ea quae parta sunt, abici iubet, verum etiam ne super
neces[sario cibo | sollicitos esse, commonet tam his quae in nobis ipsis, Zucc.
tam illis quae sunt exterius, *exemplis*». B 299

70 Et sic diversimode exponitur illud dictum, secundum quod quidam
ponunt apicem perfectionis | in possidendo mobilia, renuntiatis pro- Zucc.
priis, quidam vero in possidendo mobilia tantum, quidam vero in nihil
omnino possidendo, ut iam patebit in sequente quaestione.

ABCDEHIS

51 carentia] carentiam ABCDEHIS 54 communes] commune B 55 omnium]
communium A 57 apicem] picem D 59 contentum] contemptum E 59 vel
necessariis] vel necessariorum ABCDHIS om. E 60 sequente] sequenti SI 60 de-
sint] desinit D 60 etiam] est S 64 excedere] excedendae E 64 aliam] suam HI
66 consequentissime] sequentissime D 66 Neque] Licet ADHIS 67 tantummodo]
tantum H 67 abici iubet] inv. S 68 esse commonet] lac. C 68 commonet]
ammonet E 68 quae] qui S 69 illis] his A 69 exterius] exertus A exerius
BE 70 illud] istud S 71-72 propriis] tantum sed propriis i. m. E 72 possiden-
do...in] om. (hom.) E 73 sequente quaestione] quaestione (praecedente add. sed exp.)
subsequente A sequenti quaestione I

51 Prov., XXX, 8; cf. *supra*, p. 244,23-24. 52 Ibid., cf. *supra*, p. 244,28. 60 Cf.
infra, p. 282,12-29. 65-69 IOANNES CHRYSOS., *In Matthaeum homiliae*, VI, hom. 21 (22)
(PG 57, p. 296-297). 73 Cf. *infra*, p. 282,30-(283),52.

QUAESTIO 29

UTRUM HABERE BONA TEMPORALIA IN COMMUNI DIMINUAT DE STATU
PERFECTIONIS

Zucc. 437va | Circa secundum arguitur quod habere bona aliqua in communi
diminuat de perfectione, quia cum abdicatio bonorum temporalium 5
C 220vb ponit perfectionem, et summa abdicatio po-|nit summam perfectionem,
S 269vb et e converso. Sed habere bona in communi diminuit aliquid a summa |
abdicatione, quia deficit ab illa, quia aliqua est maior, ut qua abdicantur
propria et communia omnino. Ergo et deficit et diminuit aliquid de
summa perfectione; ergo et de perfectione simpliciter. 10

Contra. Iacobi I^o, super illud «*et dives in itineribus suis*», dicit
Glossa: «*Divitem vocat qui totam spem habet in divitiis. Non enim
nocet habere divitias, sed amare*». Sed si dimitteret de perfectione,
Bad. 294ra noceret. Ergo etc. |

<SOLUTIO>

E 217rb Suppositis determinatis in quaestione praecedenti de ipsa perfectione
et perfectionis sta-|tu, sciendum est igitur primo, quod habere bona
communialia non diceretur diminueri de perfectione, nisi esset opus
alicuius imperfectionis, cuius contrarium, scilicet abdicare communialia,
esset opus alicuius perfectionis, contrariae illi imperfectioni quam ponit 20
possessio communium bonorum. Propter quod sciendum quod aliquid
dicitur opus perfectionis tripliciter.

H 270vb Primo, quia procedit a perfecto secundum quod perfectus | est. Et sic
opus perfectionis est opus praelatorum in regimine subditorum. Recto-
res enim aliorum esse non debent, nisi iam perfecti, dicente GREGORIO 25
super Ezechielem, parte I^a, homilia 9^a: «*Cui aliena cura committitur,
speculator vocatur, ut in mentis altitudine sedeat, atque vocabulum nomi-
nis ex virtute actionis trahat*».

ABCDEHIS

2-3 Utrum...perfectionis] (Cf. *supra*, p. 243,9-10). 4-7 Circa...converso] *signo i. m.*
(*linea verticali sub tribus punctis*) hic passus notatur A 8 ut] *om. E* 9 et] *om.*
A 13 dimitteret] diminueret CD 16 praecedenti] praecedent C praecedentis S
17 igitur] ergo C 17-18 bona communialia] *inv. B* 23 perfectio] perfectio B
24 perfectionis...opus] *iter. S* 25-28 dicente...trahat] *signo i. m.* (*linea verticali sub*
tribus punctis) hic passus notatur A 27 sedeat] sedent CS 28 virtute] virtus S

11 *Iac.*, I, 2. 12-13 *Glossa ord. in Iac.*, I, 2 (ed. 1634, VI, 1267Bc; PL 114,
671C). 26-28 GREGOR., *Homiliae in Ezechielem*, I, hom. 2, n. 4 (CC lat. 142, p. 170,69-
71; PL 76, 907B).

Secundo modo dicitur opus perfectionis, quia perfectionem plus
30 ceteris causat, quemadmodum opus perfectionis dicitur opus magnae
excellentiae, quia plus proficit facere unum opus tale quam plura parva,
ut semel *fortiter mori* pro iustitia, quam pluries vincere, secundum
PHILOSOPHUM, IV° Physicorum.

Tertio modo dicitur aliquid opus perfectionis, quia est instrumentum
35 | efficiendi perfectionis statum, quemadmodum omnia proprietaria A 60°
dimittere propter Deum opus perfectionis dicitur, non quia procedit a
iam perfecto, neque quia iam facit perfectum, ut patet ex supra determi-
natis, sed quia sine | ipsa non est perfectionis status, eo quod sine ipsa Bad.
non est homo dispositus, omnibus impedimentis abiectis, ut ipsam
40 perfectionem sibi acquirat. Propter hoc enim expedit et melius est
propria dimittere quam retinere, ut | determinatum est supra. Unde B 299
super illud, Lucae XIV°, «*Omnis ex vobis, qui non renuntiat omnibus
quae possidet, non po-|test meus esse discipulus*», dicit Glossa: «*Hoc Zucc.*
distat inter renuntiare omnibus et relinquere omnia, quia renuntiare
45 omnibus convenit, qui ita licite utuntur mundanis quae possident, ut tamen
mente tendant ad aeterna, relinquere est tantummodo perfectorum, qui
omnia temporalia postponunt et solis aeternis inhiant». «*Perfectorum*»
intellige: hoc est tendentium | sine impedimento ad perfectionem, quia I 149
iam sunt in statu perfectionis. | Sicut enim, ut dictum est supra, aliud D 18
50 est perfectio, aliud est vero status perfectionis, sic aliud est esse perfec-
tum, aliud vero esse in statu perfectionis. Perfectio enim qua quis est
perfectus, non necessario requirit abrenuntiationem rerum, sed solum-

ABCDEHIS

32 pluries] *scr. sed rescr. (?) i. m. E* 33 IV° Phys] *om. H* 34 perfectionis] *om.*
H 34 quia] quod H 35 omnia] *om. DS* 38-39 perfectionis...est] *om. (hom.)*
BI 41 ut] unde S 43 meus esse] *inv. B* 43 discipulus] discipulis *sed in discipulus*
corr. A 43 dicit] *iter. E* 43-47 Hoc...inhiant] *signo i. m.* (*linea verticali sub tribus*
punctis) hic passus notatur A 44 quia] quae DS 46 qui] *om. I* 47 postponunt]
postemit D 50-51 vero¹...esse] *om. A* 50 sic] sicut BCDEHIS 50 aliud] vero
add. BCDEHI 50 (vero) est] *inv. E*

32-33 Cf. ARIST., *Eth. Nic.*, IX, c. 8 (Transl. Grosseteste, ed. R. A. GAUTHIER, p. 336,27-
28; Iunt., III, f. 137G; 1169a 24-25); etiam citatur in HENR. DE GAND., *Quodl. XII*, q. 13
(ed. J. DECORTE, p. 72,13-16; ed. 1518, f. 492vR; ed. 1613, II, f. 250rb); *Ibid.* (ed.
J. DECORTE, p. 75,86-87; ed. 1518, f. 493rT; ed. 1613, II, f. 250vb); *Id.*, *Quodl. XII*, q. 28
(ed. J. DECORTE, p. 181,19-22; ed. 1518, f. 508rI; ed. 1613, II, f. 271rb). 34-39 Cf.
THOM. DE AQ., *Summa Theol.*, II^a II^{ae}, q. 188, art. 7 (ed. Leon., X, p. 530b). 37-38 Cf.
supra, p. 248,27-(p. 250),68. 41 Cf. *supra*, p. 273,70-(p. 274),83. 42-43 *Luc. XIV*,
33. 43-47 *Glossa ord. in Luc.*, XIV, 33 (ed. 1634, V, 892Dd-Ed; deest in PL
114). 47 *Ibid.* (ed. 1634, VI, 892Ed; deest in PL 114). 49 Cf. *supra*, p. 244,31-
(p. 253),60.

modo mentis interiorum, secundum quod dicit CHRYSOSTOMUS, ubi supra: «*Iob dives non pecuniae serviebat; sicut alieni patrimonii dispensator, ita omnia illa possidebat*». Esse vero in statu perfectionis, vel potius ipse status perfectionis, potest consistere in sola exteriori abdicatione, etsi non sit omnino interior, quia, ut dicit quaedam Glossa marginalis: «*Facilius saccus contemnitur quam voluntas*»; et AUGUSTINUS Super Psalmum | LXXI^{um}: «*Sunt quidam qui facilius omnia sua pauperibus distribuunt, quam ipsi pauperes Christi fiant, quia non sunt humiles, sed superbi*». Propter quod, ut dictum est supra, «*pauper in turba quaeritur et vix invenitur*». Et Super Psalmum XLVIII^{um} «*Pauperes et divites in corde interrogat Deus, non in arca*».

Existens autem in statu perfectionis, postquam propria abdicaverit et tamen necessariis victui semper indigeat, necesse est ut illa ab aliquo habente et possidente ea recipiat, nisi de solis terrae nascentibus herbis et frugibus vivat. Accipere autem ab aliis necessaria, validis nisi pro labore aliquo non licet, quia, ut dicitur, II^{ae} <ad> Thessalonicenses, | ultimo: «*Si quis non vult operari, non manducet*». Quod licet, ut dicit Glossa, intelligitur de opere manuali, necessaria tamen accipere potest quis vel pro labore corporali vel spirituali; secundum enim quod dicit NICOLAUS papa in expositione regulae fratrum | minorum, «*Vacantes studio vel divinis officiis et ministeriis exsequendis, manuali labori sive operi subiacere non oportet, cum, exemplo Christi et multorum sanctorum patrum, labor iste spiritualis illi praeponderet, quanto, quae sunt animae, corporalibus praeferuntur*».

Pro labore spirituali potest quis accipere unde vivat, dupliciter: vel

ABCDEHIS

53 secundum] sed ABCDEHIS 54 alieni] om. S 57 etsi] et et -si sup. lin. A 58 saccus] status S 59-61 Sunt...superbi] signo i. m. (linea verticali sub tribus punctis) hic passus notatur A 60 ipsi] om. E 62 quaeritur] quaere S 62 Et] om. E 65 indigeat] indeat D 65 necesse est] inv. D 67 aliis] his H illis D 70-71 accipere...quis] potest quis accipere DS 73 et] ministris add. sed exp. I 74 labori] labore E labore sed in labori corr. S 74 non oportet] om. A 75 patrum] om. E 75 labor] om. DS 75 iste] istae B

54-55 IOANNES CHRYSOS., In Matthaum homiliae, VI, hom. 21 (22) (PG 57, 295). 58 HIERON., In Matth. Evang. Comm., XIX, 21 (CC lat. 77, p. 170,874-171,875; PL 26, 142C). 59-61 AUGUST., Enarr. in Ps., Ps. 71, sermo III, n. 39 (CC lat. 39, p. 973,18-19 et 41; PL 36, 902-903). 61 Cf. supra, p. 253,61-(254),81. 63 AUGUST., Enarr. in Ps., Ps. 48, sermo I, n. 38 (CC lat. 38, p. 552,19-20; PL 36, 545). 69-70 II Thess., III, 10. 69-70 Cf. Glossa ord. in II Thess., III, 10 (ed. 1634, VI, 679Ba-Ca; PL 114, 624A-B). 72-76 NICOLAUS III, Constitutio super confirmatione regulae fratrum minorum (ed. J. GAY, n. 564, p. 239A).

potestate, quia scilicet laborant in ministerio publico, «*populum purgando, illuminando et perficiendo*», secundum DIONYSIUM V^o | cap.^o <De> Ecclesiastica hierarchia; vel mendicitate, ut laborent in obsequio privato, pro populo intercedendo. Secundum AUGUSTINUM, De opere monachorum, primo modo accipiunt praelati, secundo religiosi. Qui dupliciter accipiunt: sive pro opere manuali, | sive mendicatione pro opere spirituali, de quibus ad praesens non distinguo. Quidam enim accipiunt ad praecisum usum instantis necessitatis tantum, qui abrenuntiant omnibus temporalibus et in proprio et in communi. Quidam autem, cum hoc custodiendo aliquid ad necessitatem temporis futuri, qui, etsi abrenuntiant propriis, non tamen abrenuntiant | communibus, sed possident et retinent ea, et hoc vel mobilia tantum, vel simul et mobilia et immobilia. De quibus proposita est quaestio, utrum habere communia diminuat aliquid in eis de perfectione. Et hoc non de perfectione interiori ex parte animae, quin scilicet possit esse simul cum possessione communium, quia constat quod etiam habere propria nihil de interiore perfectione diminuebat in Abraham, Iob et aliis sanctis patribus, quare nec dimittit habere bona communia; sed de perfectione, ut nominat perfectionis statum, quo homo disponitur ut expeditius possit sibi animae perfectionem acquirere, quam, ut supra dictum est, constituit priorum abrenuntiatio, ut sine qua non habet existere. Quae cum sit exterius corporaliter, etiam debet respondere interior spiritualiter, ut, sicut nihil proprium possidet nec possidere potest, sic nec possidere velit, nec etiam acquirere ut possideat. Quod totum fit, ut liberior sit facultas subtrahendi animum a cura et sollicitudine praeter necessaria, in custodiendo ac procurando ea quae sunt

ABCDEHIS

79 et] om. DS 80 laborent] laborem H 84 distinguo] distingo DEHI 85 enim] autem DS 85 instantis] instantis A 85 necessitatis] om. AE tintatis (?) H 86 in] om. I 87 aliquid] aliud E 88 temporis] iter. E 89 et] ex add. E 94 diminuebat] i. m. E 95 nec] neque I 95 sed] quare add. ABDEHIS quaeritur add. C 96 statum] statum D 97 sibi] om. E 00 nec] neque I ut DS 1 nec] neque I 1 nec] neque I 2 fit] sit AB 2 animum] altera ? H causam A 3 praeter] potest D

78-79 Ps.-DIONYSIUS, De eccles. hier., c. 5, § 7 (Dionysiaca, 2 1345, Transl. Eriugena; PG 3, 507C); cf. Ibid., c. 6, § 5 (Dionysiaca, 2, 1400, Transl. Eriugena; PG 3, 535D-538A). 81-82 Cf. AUGUST., De opere monachorum, c. 5-7, n. 6-8 (CSEL 41, p. 539-544; PL 40, 553-554); c. 20-21, n. 24-25 (CSEL 41, p. 569-570; PL 40, 567-568); cf. etiam HENR. DE GAND., Quodl. XIII, q. 13 (ed. J. DECORTE, p. 209, 00-6; ed. 1518, f. 552rV; ed. 1613, II, p. 329vb). 97-98 Cf. supra, p. 265,44-49.

necessaria vitae; ad quae magis solent mentem astringere bona proprietaria.

Propter quod etiam in possidendo aut non possidendo communia, considerandum est, cui eorum nata sit adnexa esse maior aut minor cura et sollicitudo. Generaliter enim, quantum conditio statum liberiorum reddit a cura | et sollicitudine, maxime praeter necessaria, non solum distractionis sed et providentiae, tanto est perfectior et magis idoneus ut in eo acquiratur perfectio animi.

Est autem circa temporalia, sive sint propria sive communia, in futurum reservata, sive ad usum facti pro instanti hora tantummodo accepta, cura sive sollicitudo in duobus. Quorum unum est in temporalia bona ad usum futurum custodiendo sive possidendo, alia in eadem ad usum necessarium praesentem | sive etiam futurum acquirendo sive procurando. Ab utraque enim oportet per statum perfectionis elongari quantum possibile est, salva debita sustentatione naturae. Qui tanto perfectior erit, quanto ex conditionibus status | maior est opportunitas elongandi se ab illa, et tanto imperfectior quanto maior est necessitas | implicandi se illi. Elongando enim a prima, disponitur animus ut totum amorem suum convertat ad aeterna, elongando vero a secunda, disponitur ut in actum dilectionis circa illa se conservet, et ab eis non divertat <ur>. Propter quod, ubi ambo ista duo abundantius inveniuntur, et status ille est perfectior, et si status | aliquis abundat in uno eorum et alter in altero, ubi, | ambobus liberatis secundum proportionem | hinc inde, liberius custoditur homo in amore aeternorum atque elevatur in eundem, ille procul dubio perfectior est, et alter patitur in aliquo diminutionem.

Et sunt circa hoc ab antiquo tres opiniones contrariae: duae quae aspiciunt ad sollicitudinem in requirendo necessaria non habita; | tertia vero quae aspicit ad abdicationem eorum quae sunt habita vel possibilia haberi, et per hoc ad sollicitudinem in habita custodiendo.

Primi enim dicunt quod habere per provisionem bona mobilia modica ad modici temporis necessitatem, minoris est sollicitudinis

ABCDEHIS

6 aut...possidendo] *om. (hom.)* I 7 nata] *consideranda sed exp. et nata sup. lin.* A 9 praeter] *propter* H potest D 12 sint] *sicut* D 12 sive?] *iter.* B 13 reservata] *reservat* A 15 usum] *bonum add.* C 17 utraque] *utroque* B 18 Qui] *Quae* A 18 tanto] *est add.* C 19 maior est] *maiozem* H 20 imperfectior] *perfectior et im- sup. lin.* E 22 a] *ad* AE 23 illa] *ille* B 25 abundat] *abundet* S 26 ubi] *unde* B 27 hinc] *huic* B 30 quae] *qui* E 32-33 possibilia] *plura* BE (*sed del. et possibilia i. m.*) 33 et] *om.* A 33 ad] *om.* E

quam habere in communi possessiones | immortales, quia de illis non sine magna sollicitudine et distractione percipiuntur fructus ad usum necessarium. Quod est etiam, ut dicunt, minoris sollicitudinis quam nihil omnino nec in proprio nec in communi habere, ubi oportet de die in diem necessaria quaerere, nec, semel quaesita, unica provisione custodire: hoc enim, ut dicunt, imponit necessitatem semper aequaliter continuandi et iterandi sollicitudinem.

Secundi dicunt | quod, aliis eisdem retentis, de bonis communibus immobilibus, ut agris, vineis et huiusmodi, multo minore sollicitudine accipiuntur necessaria vitae in aequalibus expensis, quam totum emungere de eleemosynis et bursis aliorum, ut sic possessio communium immobilium potius adaugeat statum perfectionis super statum perfectionis aliorum, quam diminuat.

Tertii dicunt quod, cum dimittere propter Deum bona temporalia per se constituat statum perfectionis, amovendo sollicitudinem circa habita, plus ergo dimittere est maioris perfectionis, quia talis plus se elongat a temporalium amore.

Re vera nihil universaliter habere nisi ad usum, et ab omni dominio possessorum et possidendorum se expedire per omnimodam abdicationem, multum de illa sollicitudine subtrahit quae consistit in possidendo mobilia tantum, aut cum illis etiam immobilia. Igitur, si aspiciamus ad abdicationem et sollicitudinem quae nata est esse in temporalia possidendo, dicendum est quod multo perfectior est status nihil habentium, nec in proprio nec in communi, quam aliquid habentium, et magis sunt | quoad hoc isti expediti ad convertendum totum amorem suum in Deum, quam alii. Propter quod Dominus papa NICOLAUS in expositione Regulae praedictae dicit, quod «*Abdicatio proprietatis*

ABCDEHIS

36 illis] *eis* A 37 percipiuntur] *perficiuntur* D 37-38 usum necessarium] *necessariam usum* H 38 etiam] *enim* A 39 habere] *om.* E 40 necessaria] *om.* B 42 continuandi] *continuando* C 43 aliis] *om.* A 44 immobilibus] *mobilibus* A *om.* C 44 ut agris] *iter.* E 44 agris] *agis* A 44 huiusmodi] *huius* ABDEHIS 46 eleemosynis] *forte elementis (efis)* ABCDEHIS 47 super...perfectionis] *om. (hom.)* C 47-48 perfectionis] *om.* DS 49 quod cum] *quodam* B 51 a] *ad* E 53 universaliter habere] *inv.* S 56 illis] *illis sed in illis corr.* A 56-57 aspiciamus] *inspiciamus* S 58 possidendo] *ad hoc add.* I 58 perfectior] *perfectione* B 59 aliquid] *aliquo* B 59 nec] *aut* ABCDEHIS

62-(p. 284,)67 NICOLAUS III, *Constitutio super confirmatione regulae fratrum minorum* (ed. J. GAY, n. 564, p. 234B).

H 271va omnium rerum, tam in speciali quam etiam in communi, propter Deum, meritoria est et sancta. Quam et Christus viam perfectionis ostendens, verbo docuit et exemplo firmavit, quamque primi fundatores militan-⁶⁵ tis ecclesiae, prout ab ipso fonte hauserunt, in volentes perfecte vivere, per doctrinae et vitae ipsorum alveos derivarunt». Et infra: «Verum conde- cens fuit ei professioni quae sponte devovit Christum pauperem in tanta paupertate sectari, omnium abdicare dominium, et rerum sibi concessarum necessario usu fore contentam». Et infra: | «Patet itaque regulam quoad ab- dicationem huius non solum observabilem, possibilem et licitam, sed meritoriam et perfectam, et eo magis meritoriam, quo per ipsam profes- sores ipsius magis a temporalibus propter Deum elongantur».

Zucc. 438va Ecce quia dicit, et procul dubio verum dicit, «regulam talem quoad huiusmodi abdicacionem meritoriam et perfectam», et non solum «meri- toriam et perfectam», sed «et eo magis meritoriam quo» etc. Et ex hoc in rei veritate magis perfectam, immo simpliciter perfectam, quantum est de perfectione regulae ex parte contentorum in illa, quia, licet duplex sub-⁷⁵ tractio sollicitudinis facit statum perfectionis, ut dictum est iam, tamen plus efficit ipsum subtractio sollicitudinis ex omnimoda abdic-⁸⁰ atione, quia plus solet animus affici circa | iam acquisita et possessa quam circa acquirenda, dicente AUGUSTINO in Epistola ad Paulum et Therosiam: «Terrena diliguntur acrius adepta, quam cupida con- stringunt; ista enim velut membra praeciduntur, illa velut extranea repu- diantur». Propter quod etiam illa sollicitudo quae subtrahitur per rerum ⁸⁵ abdicacionem, quae scilicet erat in custodiendo et possidendo, cadit sub professione unius voti principalis in regula contenti, scilicet paupertatis.

ABCDEHIS

63 in¹] iter. AB 63 speciali] spirituali sed in speciali corr. S 64 ostendens] ostendit C 65 quamque] quamquam D 65 fundatores] fundatoris E scilicet add. I 66 volentes] volentes D 66 per] et ABCDEHIS 67 ipsorum] om. S 67 alveos] alios C 67 derivarunt] dirivarunt BDE 69 dominium] divinum ABCDEHIS 70 fore] iter. sed secundum del. E 71 huius] eius B 72 eo] ideo A 72 meritoriam] nam A 72 per] ad add. DS 74 quia] quod S 75 huiusmodi] huius ABDHI 77 immo...perfectam] om. (hom.) S 79 dictum...iam] iam dictum est I 79 iam] om. DS 83 diliguntur] diligunt C 83 acrius] (cf. F. GAFFIOT, *Dictionnaire illustré latin-français*, p. 20: «acer... 4 [en parlant du caractère] ardent, impétueux, énergique, ou [en mauv. part] violent, fougueux, passionné»). 86 abdicacionem] abdicacionis D 87 in] om. DS

67-70 *Ibid.* (ed. J. GAY, n. 564, p. 234A). 70-73 *Ibid.* (ed. J. GAY, n. 564, p. 235B); cf. *supra*, p. 266,88-90. 74-76 *Ibid.* 79 Cf. *supra*, p. 282,12-17. 83-85 AUGUST., *Epist. 31* (Ad Paulum et Therasiam), c. 5 (CSEL 34², p. 5,18-19; p. 6,2-3; PL 33, 124).

Illa autem quae consistit in necessaria vitae acquirendo <et> procu- rando, relinquatur conscientiae singulorum, ut super hoc scilicet «*curam gerant sicut necessitati viderint expedire*», ut dicitur in Regula beati FRANCISCI. Et hoc ideo, quia sine ista sollicitudine non potest esse humana infirmitas. Potest tamen esse sine omni sollicitudine in possi- dendo, sicut et sine omni possessione, quoad ius dico et dominium in rebus.] Bad. 2

95 Est igitur in hoc talis professio seu regula perfectior ceteris habentibus aliquid in communi, quo, ut dicit NICOLAUS papa, «Professores eius ad nonnulla evangelica consilia eo magis secundum exigentiam | sui status A 61^m tenentur | plus quam ceteri Christiani, quo per statum perfectionis quem C 222 per professionem huiusmodi assumpserunt, se obtulerunt holocaustum B 300

00 Domino medullatum per contemptum omnium mundanorum». In quo impletur praecipue Christi consilium de «non esse sollicitum». Non enim Dominus consuluit | simpliciter et in summa «non esse sollici- S 270^a tum», sed determinavit, cum dixit «Nolite esse solliciti in crastinum», ut videlicet non sit cura aut sollicitudo provisionis, nisi pro necessitate

5 instantis temporis. Ut scilicet cuilibet tempori tantum sollicitudinis exhibeatur, quantum praesens necessitas requirit; non plus quam quod significavit Christus, cum subiunxit: «Crastinus enim dies sollicitus erit <sibi> ipsi; sufficit | enim diei, cuilibet scilicet, malitia sua», scilicet H 271^a non eget alterius. «Malitiam», secundum CHRYSOSTOMUM, «appellat

10 miseriam et laborem sollicitudinis in providendo de necessariis unius- cuiusque diei», quo satis homo oneratur, etsi unum diem non onerat

ABCDEHIS

89 scilicet] om. S 91 Et hoc] om. B 91 sine] sint sed in sine corr. C 92 esse] om. E 92 sine] mine D 93 omni] i. m. E dei add. E 92 dominium] omni A 95 professio] possessio A 96 papa] iter. D 98 quam ceteri] iter. S 98 per] ad C 99 per] sup. lin. E 99 huiusmodi] huius ABDEHIS 99 se obtulerunt] se A se obtulerim DEH (sed ante holocaustum) 99 holocaustum] olocaustum sed in holocaustum corr. A 2 consuluit] consiluit A 2 esse] est A 3 esse solliciti] inv. DS 3 solliciti] sollicitum E 3-4 ut...sit] iter. E 5 cuilibet] cuiuslibet S 6 quantum] tamquam A 6 quam] om. B 7 significavit] signavit D 8 scilicet?] om. S 9 eget] non add. E 9 Chrysostomum] Chrysostomos A 9 appellat] appellerat A

89-90 FRANC. ASS., *Regula bullata*, n. 4 (ed. H. BÖHMER, p. 32, 4-5). 96-00 NICOLAUS III, *Constitutio super confirmatione regulae fratrum minorum*, (ed. J. GAY, n. 564, p. 234A). 1 *Matth.*, VI, 34. 2-3 *Ibid.* 3 *Ibid.* 7-8 *Ibid.* 9-11 Ps. IOANNES CHRYSOS., *Opus imperf. in Matth.*, hom. 16, n. 34 (ed. D. ERASMUS, II, p. 151b; PG 56, 724-725).

Zucc. 438rb cura provisionis pro pluribus, «quia», ut dicit GREGORIUS in fine IX¹ Moralium, «*ab ea tunc | mortifero vulnere punitur, cum in ea mensurae aequitas non tenetur. Non enim mortali adhuc in carne viventibus funditus cura carnis absciditur, sed ut discrete animo servetur, temperatur.* 15 *Nam quia sollicitos nos esse Veritas in crastinum prohibet, habere curam in praesentibus non negat, quam tendi ad tempus post, quod sequitur, non vetat*». Quia, ut dicit lib^o XX°, «*cum naturae | necessitatibus plerumque plus quam expedit, deservimus mentisque curam negligimus, ex miseria negligentiae infirmitati nostrae addimus squalorem culpae*». 20

Bad. 295^{ve} Sed, licet status abdicantium omnia omnino perfectior sit ceteris quoad subtractionem | sollicitudinis, quae nata est esse in possidendo et custodiendo ad posteriorem usum iam habita, potest tamen esse multo imperfectior quoad sollicitudinem inseparabiliter et necessario adnexam circa acquisitionem <ad> necessarium victum, illorum quae non sunt 25 habita, secundum quod erat tactum in quaestione praecedenti et usque ad istam reservatum. Unde, suppositis determinatis in praecedenti quaestione quoad illa quae ex eis sunt opportuna in praecedente quaestione, si velimus scire quae observantia secundum quem statum perfectior sit ex utroque latere, tam ex parte abdicationis et sollicitudinis quae nata est esse in possidendo, quam ex parte sollicitudinis in 30 acquirendo sive pro-|curando per sollicitudinem necessaria, vel de communi vel omnino de alieno, oportet ista duo inter se comparare et in statera ponere.

E 218rb Et est sciendum quod ista duo comparare possumus dupliciter: uno 35 modo comparando simpliciter unum istorum ad alterum, quaerendo quid illorum constituat principalis | statum perfectionis propter quod illorum status dicitur simpliciter esse perfectior, alio modo comparando

ABCDEHIS

15 cura] circa E 15 absciditur] abscidetur *sed in* absciditur *corr.* D 16 nos] non H 16 prohibet] probet CD 18 plerumque] plerumque A 19 deservimus] *lac. et -servimus* E 20 negligentiae] colligentiae *sed in* negligentiae *corr.* E 20 addimus] in *add.* D *sca add. sed exp.* A 21 perfectior] perfectiorum A 22 quae] qua S 22 in possidendo] *i. m.* E 25 necessarium] necessariam DS 26 tactum] tactam *sed in* tactum *corr.* E 26 praecedenti] praesenti E praefere[n]ti H 28 illa] illam D 29 si] *om.* D 29 quae] *om.* B 31 quae...sollicitudinis] *om. (hom.)* S 31 quam] *om.* I 33 oportet...duo] *om.* I 35 ista] illa I 35 dupliciter] *om.* DS 37 quid] quod S 37 statum] statutum *sed in* statum *corr.* DS 38 illorum...dicitur] dicitur illorum status DS

13-18 GREGOR., *Moralia*, IX, c. 66, n. 105-106 (CC lat. 143, p. 531, 123-129; PL 75, 917A-B). 18-20 Id., *Moralia*, XX, c. 14, n. 28 (CC lat. 143A, p. 1024, 72-75; PL 76, 154A-B). 26 Cf. *supra*, p. 266, 91-(p. 267, 1). 27-34 Cf. *Ibid.*

ista duo prout sunt secundum unam proportionem in uno statu ad se ipsa, ut sunt secundum aliam proportionem in alio statu, et ex illa 40 comparatione considerare quis illorum debeat dici perfectior.] Bad. 2

Si ergo comparemus illa duo primo modo, dico quod principalis statum perfectionis constituat subtractio sollicitudinis in custodiendo et possidendo communia, quod fit per abdicationem, quam facit illa quae 45 est in acquirendo ea quae sunt necessaria victus, et quod idcirco quoad hoc perfectior est ille status in quo est maior abdicatio. Et hoc ideo quia delectabile sive amabile praesens, et habitum in quantum huiusmodi, magis afficit et allicit | quam non habitum, aut saltem quantum D 190^r est ex se, magis natum est afficere et allicere, et ideo maius est periculum circa sollicitudinem | in custodiendo | et possidendo, quam in S 271ⁿ A 61rb acquirendo: facilius enim cavet sibi a delectatione, qui non habet illecebram delinquendi. Propter quod et una illarum cadit sub regula profitentium sta-|tus perfectionis, alia vero non, ut patet ex habitis H 272^r superius. | Melior igitur subtractio illius sollicitudinis quam istius, quia Bad. 2^e 55 illa est peior quam ista. | Dico, quantum est ex natura huius sollicitudinis et illius simpliciter, licet ista in tantum possit excedere illam, quod ista esset peior, et ideo, non subtracta, plus de ratione perfectionis diminueret, quam illa augeret, et esset in hoc casu perfectior status, in quo esset minor abdicatio.

60 Verumtamen distinguendum est hic de bonis communibus respectu eorum quibus habent esse | communia, quia aut sunt communia toti C 222° humano generi et nulli propria, neque etiam alicui congregationi singulari, distinctae contra alias sub humano genere, aut sunt communia singulis in singulari et distincta congregatione commorantibus, propria 65 tamen illi congregationi, et ad praecisum usum illius deputata.

Primo modo non potest homo esse sine possessione communi, nec

ABCDEHIS

40 et] *sed exp. et et sup. lin.* B 42 comparemus] comparemur D comparamus A 42 primo modo] *om.* S 42 principalis] princilius A 43 constituat] constituit D 44 possidendo] custodiendo C 45-46 quoad...status] *om.* H 45 quoad] quod ad A 46 est maior] *inv.* B 47-48 huiusmodi] huius ABDEHIS 48-49 quantum est] *om.* DS 49 maius] magis C 51 sibi] *om.* DS 51 delectatione *corr.* D 55 illa] *iter.* B 56 ista] illa I 57 quod] quia S 58 diminueret] diminuere C 60 respectu] regula B 61 toti] toto D 62 generi] *om.* S 63 singulis] et *add.* D 66 homo] *om.* E 66 esse] *sup. lin.* B 66 sine] *i. m.* E 66 possessione] *om.* A 66 communi] communium BCD (*sed forte in communi corr.*) S 66 nec] neque I

53-54 Cf. *supra*, p. 284, 85-(p. 285, 91).

B 301^{ra}E 218va

pro statu moderno nec pro statu innocentiae. Sic enim communia fuissent homini ad usum in statu innocentiae terraenascencia, secundum quod dictum est Adae et Evae, Genesis I^o: «*Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, et universa ligna quae habent in semetipsis sementem generis sui, ut sint vobis in escam*». Quae non sunt subtracta homini in statu peccati, immo adhuc ampliora sunt expresse concessa, secundum quod dictum est Noe et filiis suis, Genesis IX°: «*Terror vester ac tremor sit super cuncta animalia terrae et super omnes volucres caeli, cum universis quae moventur in terra. Omnes pisces maris manibus vestris traditi sunt, et omne quod movetur et vivit, | erit vobis in cibum. Quasi olera virentia tradidi vobis omnia*». Propter quod dicit GREGORIUS, II° Pastoralium: «*De qua sumpti sunt, cunctis hominibus terra communis est, et idcirco alimenta communia omnibus profert*». Et TULLIUS, I^o De officiis: «*Sunt nulla privata natura*». Hoc igitur modo communia nullo modo renuntianda sunt, immo «*ius accipiendi necessaria de ipsis est omnibus naturale*», Decretorum dist.^e 1^a. Ius naturale et in tempore necessitatis omnibus debet esse conservatum, ut dicit GREGORIUS, II° Pastoralium: «*Cum quaelibet necessaria indigentibus ministramus, sua illis reddimus, non nostra largimur, iustitiae potius debitum | solvimus quam misericordiae opera implemus*». Aliter enim via omnibus communis, iure poli concessa, etiam in extremae necessitatis articulo detentis ad providendum sustentationi naturae praecluderetur, quod omnino illicitum esset, quia ab omni lege extrema necessitas est excepta. Per hunc ergo modum possessio communium, habendo ius in illis, nihil penitus de perfectione aut statu perfectionis diminuit, sed

ABCDEHIS

69-70 omnem herbam] herbam omnem sed signis inversionis inv. B 70 afferentem] auferentem D aifferentem sed in afferentem corr. S 71 vobis in] inv. B 72 sunt] adhuc add. ABCDEHIS 72 expresse] concesae add. D 74 animalia] aliam D 75 cum] om. C 80 natura.] De add. DES 81 communia...modo] om. (hom.) A 81 nullo] nulla S 81 modo] om. DS 83 debet] om. D 85 potius] i. m. E 86 debitum] post add. E 86 solvimus] iure add. E 86 quam] quantum BCDEHIS 86 quam misericordiae] i. m. E 87 poli] (Cf. F. GAFFIOT, *Dictionnaire illustré latin-français*, p. 1196: polus, i., m.:... 2. le ciel») 87 etiam] et A 87 extremae] extremo D 88 sustentationi] sustentationem D 89 esset] est I 90 excepta] et add. E 91 statu] statutum A

69-71 Gen., I, 29. 74-77 Gen., IX, 2-3. 78-79 GREGOR., *Regula pastoralis*, III, c. 21 (PL 77, 87A). 80 CICERO, *De officiis*, I, c. 7, n. 21 (ed. M. TESTARD, p. 114; ed. W. MILLER, p. 22; ed. C. ATZERT, p. 8, 15). 81-82 GRATIANUS, *Decretum*, I, dist. 1, c. 7 (ed. A. FRIEDBERG, I, p. 2; PL 187, 31B). 84-86 GREGOR., *Regula pastoralis*, III, c. 21 (PL 77, 87B).

ipsam universalis status humanae naturae, quamdiu hic vixerit homo, circa glorificationem corporum requirit.

Iuxta hunc modum, vel prope, communia sunt bona Ecclesiae, quorum dispensatio ordinariis ministris eius est commissa, propter quod huiusmodi bona communia nihil penitus de animi perfectione aut de statu perfectionis minuunt, secundum quod statim infra dicitur.

Si vero sint communia singulis in una | communitate existentibus, sed propria ipsi communitati, tunc aut illa | com-|munia sunt illi diurnae necessitatis opportuna, et hoc sive quoad necessitatem victus, in quo res statim cum usu consumitur, sive quoad necessitatem vestitus, sive quoad necessitatem officiorum in quibus res non statim, | sed paulative cum usu consumitur; aut illa communia non sunt usui diurnae necessitatis necessaria, et ideo non nisi ad usum crastini opportuna.

Communiam primo modo sunt cuilibet congregationi necessaria, quemadmodum communiam primo modo necessaria sunt toti congregationi humani generis. Et ideo dico quod nullo modo possessio eorum pro toto tempore durationis eorum diminuit de ratione perfectionis, immo non possidere ea multum derogaret perfectionem et esset impeditivum acquisitionis eius.

Sed distinguendum est hic de modo possidendi ea, quia | aut congregatio sic communiam possidet quoad dominium et proprietatem, aut quoad usum facti tantum.

Et dicunt aliqui quod possessio communium primo modo diminuit de apice perfectionis, quae est in possessione communium secundo modo, quia illo modo possidendo non abrenuntiatur omni eo quo non eget, tamquam | praeter necessario, humana fragilitas. Solum enim, ut praedictum est | secundum NICOLAUM papam, «*simplici usu facti eget*

ABCDEHIS

92 universalis] utilis DS 94 prope] proprie S 95 dispensatio] dispensatione D 95 ordinariis] ordinatus et ordinariis i. m. E 96 huiusmodi] 2huius ABDEHIS 99 ipsi] Christi D 99 communitati] communitatis A 99 diurnae] divinae sed diurnae i. m. E 00 sive] sine A 1 statim] statui C 1-2 vestitus...necessitatem] om. BH 2 paulative] (cf. A. BLAISE, *Lexicon latinitatis medii aevi*, p. 663: «paulative, insensiblement»). 3 illa] illi DS 4 necessaria] necessarii DS 6 modo] necessaria sunt add. sed exp. (?) H 6-7 congregationi] agregationi sed in congregationi corr. E 9 perfectionem] perfectioni D 11 hic] om. DS 12 communia] continua B 12 possidet] possident E 13 facti tantum] inv. C 17 praeter necessario] (cf. A. BLAISE, *Lexicon latinitatis...*, p. 727: «praeter necessarius, superflu»). 18 est] et add. sed exp. (?) B

97 Cf. *infra*, lin. 5-10. 18-(p. 290,)19 NICOLAUS III, *Constitutio super confirmatione regulae fratrum minorum*, (ed. J. GAY, n. 564, p. 235A).

S 271rb
H 272ra
Zucc. 4

A 61va

Bad. 29

Bad. 29^aI 150^{ra}D 190^{rb}B 301rb

tamquam necessario», sed cum possessio simplex usus facti, haberi non potest nisi alio retinente dominium et ipso concedente aliis usum, vel ad voluntatem suam, vel simpliciter et in omne tempus futurum, si ergo nullus vellet usum talem concedere et merum dominium sibi reservare, et congregatio plurium fratrum in magna multitudine sine tali possessione communium non posset simul persistere, non posset ergo apicem perfectionis attingere, et sic nullo modo talis perfectio posset attingi nisi a paucis qui vagi esse vellent, qui tamen non possent esse sine possessione vestium necessarium. Quare, si attingi potest in congregatione magnae multitudinis fratrum simul commorantium, etiam nullo volente observare dominium rerum | quarumcumque et quantarumcumque, quarum usu indigent, ne dicamus perfectionem ab alio quam a Deo et nobis dependere sive pro praesenti sive pro futuro, accidit ergo apici perfectionis, abrenuntiare dominio talium rerum communium. Et sic per se et essentialiter non diminuit de apice perfectionis possessio communium praedictorum quoad dominium et proprietatem, quemadmodum etiam non diminuit de perfectione praelatorum, quod canonice commissa est eis bonorum communium procuratio pro se et pro aliis, quam papa, si vellet, posset eis committere ad suam voluntatem ad usum facti, retinen-|do sibi omnino dominium et possessionem. Quia tamen, quando alius sibi dominium servat, et congregationi conceditur simplex usus facti, quae renuntiavit omni dominio, plus elongatur illa congregatio a temporalium amore et occasione amandi ipsa, ideo quoad hoc, licet accidentaliter, perfectius est secundum hunc modum abrenuntiare communibus quoad omne dominium | et esse contentum simplici usu facti. Ita quod quoad hoc esset adhuc amplior perfectio, quanto paucioribus esset communitas illa quoad usum facti contenta.

ABCDEHIS

19 tamquam] antequam *sed in tamquam corr.* E 21 si ergo] *inv.* A 24 simul...posset] *om. (hom.)* A 24-27 ergo...necessarium] *signo i. m. (linea verticali sub tribus punctis) hic passus notatur* A 26 non] *om. AE(sed i. m.)* 27 congregatione] *gregatione* E 29 observare] *oservare et -b- sup. lin.* A 28-29 commorantium...rerum] *om.* C 29-30 quarumcumque...indigent] *i. m. al. man.* C 29 quantarumcumque] *quantumcumque* B quantumque *sed in quantarumcumque corr.* E 30 quarum] *om.* C 30 indigent] *indegie* D indegentiae *add.* A 30 a Deo] *om.* D 32-34 Et...proprietatem] *signo i. m. (linea verticali sub tribus punctis) hic passus notatur* A 33 per] *pro sed in per corr.* D 34 non diminuit] *diminuit non sed signis inversionis inv.* B 35 canonic] *canice* S 36 pro¹] *per* A 37 si] *sibi* E 37 posset] *i. m.* B 37 eis] *eas* E 38 facti] *perfecti sed facti sub lin. al. man.* E 38 omnino] *om.* BCEHI 38-45 Quia...contenta] *signo i. m. (linea verticali sub tribus punctis usque ad alia tria puncta) hic passus notatur* A 38 Quia] *Qua sed Quia sup. lin.* D 39 sibi] *om.* BCEHI 39 dominium servat] *inv.* BCDEHIS 41 ideo] *om.* BCEHI 44 amplior] *et add.* B 44 perfectio] *perfectior* ABDEHIS

Si vero communia praedicto modo non sunt usui diurno necessaria, sed superflua, et non nisi ad usum crastini opportuna, | aut ergo, S 271^v obtento eo vel per artem vel per mendicationem, quod usui diurno est necessarium, continuo sollicitudo | alia adhibetur ad obtinendum illud H 272^v quod est superfluum, et non opportunum nisi in crastinum, aut eadem sollicitudine qua obtinetur necessarium, obtinetur et superfluum.

Si primo modo, dico quod illud cederet in perfectionis diminutionem, quia per se adhibet curam de crastino, et plus debita cura, onerat diem instantem.] A 61^{vt}
Si secundo modo, dico quod illa oblata sunt aut mobilia aut immobilia.

Si immobilia, dico quod diminuunt de ratione perfectionis propter | B 301^v nimiam sollicitudinem in affectione circa talia, ad quam nata sunt allicere, quantum est ex se, in quantum sunt habita.

Si vero sunt mobilia tantum, dico quod in nullo diminuit de ratione perfectionis ipsa reservare in crastinum, sed potius diminueret | ipsa C 221^v non reservare, sed proicere. Minori enim sollicitudine iam acquisita custodiuntur usque in crastinum, quam tunc de novo acquiruntur. Propter quod contra Manichaeos, qui dicebant quod non liceret aliquid custodire in crastinum, dicit AUGUSTINUS in lib.^o Contra Adimantum, cap.^o 24°: «*Neque hoc intelligunt ad id pertinere, ut temporalia non amemus, neque timeamus ne nobis desint necessaria, et propter ipsa acquirenda vel Deo vel hominibus serviamus. Nam si hoc ideo dictum est ut non servetur in crastinum panis, magis hoc implent vagi Romanorum quos 'passivos' appellant, qui annona quotidiana satiato ventre, aut donant statim quod restat, aut prociunt, quam vel Domini discipuli*» etc. | Bad. 2

Si autem secundo modo principali, diu supra dicto, comparemus inter se duas dictas sollicitudines, circa possessa scilicet et circa acqui-

ABCDEHIS

48 quod] *quia* B 49 necessarium] *necessariam* ABEHIS necessaria D 50 opportunum] *oportinui* B 53 debita] *debito* S 55 oblata] *ablata* S 55 aut¹] *om.* BCEHI 57 diminuunt] *diminuit* A 60 diminuit] *diminuerit* D diminueret BCHI diminuerent E 63 tunc] *om.* E 63 acquiruntur] *acquirerentur* E 64 contra] *om.* D 64 Manichaeos] *monachos* DS 64 non] *om.* H 65 Augustinus] *om.* H 66 24°] *l- lac. seq.* B 66 Neque] *nec* I 67 neque] *nec* I 70 appellant] *appellerant* A 70 annona] *a nova* BCHI a nona E 70 quotidiana] *cotidiana* EH custodiana I 70 ventre] *vente* H 72 principali] *principii* S 73 sollicitudines] *sollitunes et -di- sup lin.* A 73 circa] *dicta* C

66-71 AUGUST., *Contra Adimantum*, c. 4, n. 24 (CSEL 25, p. 182,19-25; PL 42, 167-168). 72 cf. *supra*, p. 286,35-(p. 287,41).

renda, tunc possunt duo status, quorum unus abdicat plura aut communia, alter autem pauciora, et retinet aliqua, comparari inter se 75 quadrupliciter: simul enim in eodem statu sunt aut maior abdicatio et minor sollicitudo, aut e converso minor abdicatio et maior sollicitudo, aut maior abdicatio et maior sollicitudo, aut e converso minor abdicatio et minor sollicitudo.

Si igitur in statu aliquo sit maior abdicatio et minor in acquirendo 80 necessaria sollicitudo, ille status omnino est perfectissimus. Talibus enim minima cura est aut nulla, de eis quae sunt mundi, et summa de eis quae sunt Dei, et perfecti sunt illi, quasi non indigentes eis | quae sunt mundi, nec sapiunt eis, secundum quod ad hoc hortatur fidelem animam PROSPER, lib.^o I^o De vita contemplativa, sparsim dicens: 85 «Sectator ad Conditorem suum ipsum iugiter concupiscat; pro amore eius omnia quibus inde potest averti, fugiat; a strepitu negotiorum saecularium remotissimus, amet otium sanctum, in quo | exercent animae suae negotium; non metuat aliquid temporale nec cupiat, ne aut metus amittendae rei temporalis aut cupiditas acquirendae intentionem mentis eius emolliat, 90 nec gaudeat de tempo-ralibus omnino nec lugeat, nec pectoris eius stabilitatem | firmitatemque | quidquid promittit mundus aut minatur, excutiat, sed idem semper ac sibi similis | perseverans, mundi huius damna aut lucra simul non sentiat». De quo etiam dicit BERNARDUS | in fine De amore Dei: «Cum fidelis anima inceperit indigere, et a corporalibus 95 transire ad spiritualia, et a spiritualibus ad spiritualium et | corporalium Conditorem, hoc vere est exire a sarcinis. Relicto ergo corpore et corporeis omnibus curis et impedimentis, omnium quae sunt praeter Deum, et obliviscitur, nihilque praeter Deum attendens, quasi se solam solumque Deum aestimans, «Dilectus», inquit, «meus mihi et ego illi. 00

ABCDEHIS

74 aut] vel BCDEHIS 75 inter] autem et inter sup. lin. I 76 in] de EI 76 sunt] id est D 78 aut¹...sollicitudo] om. (hom.) B 83 et] et sup. lin. D 83 perfecti] facti AS 83 sunt²] iter. B 86 Sectator ad Conditorem] Secretatorem E 86 ad] om. BCEHI 87 inde] idem D 87 negotiorum] negatiarum B negotiorum sed in negotiarum corr. C 88 animae] i. m. al. man. E 93 excutiat] excuteat S 93 ac] aut sed in ac corr. A 93 similis] simileris A 95 anima] inciperet add. sed exp. A 95 inceperit] non add. BCEHIS 96 spiritualibus] spirituabib- sed in spiritualibus corr. A 99 et...Deum¹] om. (hom.) C

86-94 IULIANUS POMERIUS, *De vita contemplativa*, I, c. 7 (PL 59, 425A-426A). 95-(p. 293), 4 BERNARDUS CLARAEVALLENSIS, *Liber de natura et dignitate amoris*, c. 15 (PL 184, 406C-D). 00 Cant., II, 16. 00-(p. 293), 2 Ps., LXXII, 25-26.

Quid enim mihi est in caelo, et a te quid volui super terram? Deficit caro mea et cor meum, Deus cordis mei, pars mea Deus in aeternum». Demum venit ad mortem: morte igitur corporali perfecte moritur | mundo, ut perfecte vivat Deo».] A 62 Bad.

5 Si vero in statu aliquo sit minor abdicatio et maior sollicitudo, ille status est omnium illorum qui sunt intra latitudinem perfectionis, imperfectissimus. Quis sit ille, iudicet qui poterit.

Si vero in statu uno sit maior abdicatio et maior sollicitudo quam sit in statu in quo est minor abdicatio, hic opus est distinguere ut statera 10 ponatur in aequa lance, quia aut illa sollicitudo quae est maior cum maiore abdicatione, aut est modicum maior, aut mediocriter maior, aut multum maior.

Si primo modo, dico quod status ille maioris abdicationis adhuc est perfectior, aliis eisdem retentis in victualibus et aliis necessariis, quia 15 non potest esse, aliis eisdem retentis, scilicet quod ambo status vellent | aequaliter esse contenti in necessariis vitae, quin omnia abdicantes omnino, vel omnia immobilia abdicantes, reservantes mobilia tantum, sive sustententur de his quae offeruntur eis liberaliter, vel de his quae mendicantur humiliter, vel de his quae acquiruntur per manuum laborem, 20 magis oportet sollicitari circa necessaria vitae acquirenda, quam illos qui capiunt ea de possessionibus communibus immobilibus quas dant colonis ad censum, vel excolunt propriis sumptibus ac laboribus. Nisi esset tale opus manuale, ut de opere modici laboris multum acciperetur de pretio, vel nisi populus fidelium esset ita voluntarius, 25 quod ultro liberaliter offerret irrequisitus. Sed non ita quod poterunt experiri si velint, quamquam iuxta promissum Salvatoris numquam deficiet fides Ecclesiae nec per consequens opera misericordiae subtrahentur: quomodo enim communitas fidelium liberaliter offerret, et perdurabiliter, propria, cum vix invenitur qui vult dimittere aliena? | Si B 302

ABCDEHIS

1 enim] om. BCEHI forte est A 3 ut] aut sed in ut corr. A 5 vero] ergo I 5 aliquo] iter. A 5 minor] mundi D 6 intra] iuncta A 8 uno] om. E 10 quae] om. E 11-12 aut...maior] om. (hom.) A 13 ille] om. B 13 abdicationis] abdicatione B 14 in] iter. D om. BCEHI 16 aequaliter] qualiter D 18 eis] liberalitur add. sed exp. A 18 quae²] mendi- add. sed exp. A 19 manuum] manum A 19-20 laborem] laboror D 21 ea de] eadem E eadem de sed in ea de corr. I 22 excolunt] excolunt sed in excolunt corr. A excolunt D 23 ut] aut I 23 modici] modi A (? modi-) DS 23 modici laboris] inv. H 25 ultro] ultimo S 25 non] est add. BCEHI 25 poterunt] potuerunt BCDEHI 26 si] se A 27 nec] neque I 27 opera] opere sed in opera corr. A 28 communitas fidelium] inv. S 29 propria] proprie C

enim oporteat eos manuum labore vel totum vel partem acquirere, et
 Zucc. 440ra vel totum vel partem mendicando de bursis aliorum extrahere, non est
 etiam non est verisimile, quin illi qui, quod abundat eis ex acquisitis in
 uno tempore, provident de futuro, cum aliquantula minore sollicitudine
 acquirunt sibi necessaria quam illi, qui nihil reservant in crastinum,
 aliis, dico, eisdem retentis. Sed tamen, non obstante modica maiore
 S 272ra sollicitudine, status illorum est perfectior, quia ille excessus pertinet ad
 dispensationem | necessariae provisionis, et sic est eis meritorius. Si
 enim sine detrimento, immo cum profectu caritatis et perfectionis,
 potest quis intermittere contemplationem aeternorum, et propter neces-
 H 273ra sitatem proximorum agere quae sunt vitae activae, et hoc non nisi cum |
 E 219rb maiori sollicitudine, quemadmodum | «*Paulus carnalium cubilia ordi-*
 D 190vb navit postquam rimatus est secreta caelestia», ut dicit GREGORIUS, I^o
 Pastoralium, multo fortius sine detrimento | caritatis, immo cum eius
 profectu, et similiter perfectionis, propter necessitatem propriam potest
 sustinere sollicitudinem modicam maiorem. Talis enim, ut dicit GREGO-
 RIUS, I^o Pastoralium: «*transitoria esse cuncta conspiciens, curam*
 Bad. 296^{vm} *carnis ex necessitate tolerat, sed aeterna gaudia ex desiderio spiritus*
exspectat». |
 Si vero sit mediocriter maior, maxime si cum hoc excedit tempera-
 A 62rb mentum necessariae provisionis, curam carnis gerendo non praecise in
 necessitatibus, sed etiam in desideriis, aliis curam carnis non agentibus
 nisi in necessariis, dico quod, quamquam status illorum | sit perfectior
 quoad abdicationem et praecisionem sollicitudinis in custodiendo pos-
 sessa, tamen faciunt ipsum imperfectiorem per excessum in praeterne-
 cessaria cum necessariis acquirendo. Dico autem 'praeternecessaria',

ABCDEHIS

30 labore] laborare D laborare sed in labore corr. B 30 et] om. CI 32-33 quod...
 verisimile] om. (hom.) B 32 sollicitudine] quod hoc possit fieri add. sed exp. E
 34 provident] providere DI providerit A 34 aliquantula] aliquantulo S 42 Paulus]
 paup- sed in Paulus corr. A 43 rimatus] ranatus D 45 propriam] proprie C
 47 I^o] III° S 47 conspiciens] prospiciens A 50 excedit] expedit S 51 gerendo]
 generando A 53-66 dico...assumant] signo i. m. (linea verticali sub tribus punctis) hic
 passus notatur A 54 custodiendo] custodienda H 55 per] vel A om. DH 55-56
 praeternecessaria] (cf. A. BLAISE, *Lexicon latinitatis*..., p. 727: «praeternecessarius,
 superflu».

42-43 GREGOR., *Epist.*, I, 24 (CC lat. 140, p. 27, 199-201; PL 77, 473D). 47-49
 GREGOR., *Regula pastoralis*, III, c. 27 (PL 77, 101D-102A).

non tam ad vitae sustentationem quam ad officiorum sui status execu-
 tionem, quorum solummodo moderatus usus est eis concessus secun-
 dum eorum regulam et necessitatem, ut tamen illis quae statui suo sunt
 60 incompetencia, penitus non utantur. Non enim omnium rerum usum
 habere debent, nec illarum quibus uti licet eis, debent habere aliquam
 vel ullam copiam seu superfluitatem quae deroget eorum paupertati, ut
 semper in eorum actibus sancta paupertas reluceat. | Bad.
 Si vero sollicitudo istorum esset maior, ut sollicitudinem aliorum
 65 multum excedat, et maxime ad hoc ut lautius vivant, et pretiosa atque
 curiosa magis quam decet statum eorum, ad usus suos assumant,
 multum depressiorem, inferiorem et imperfectiorem faciunt statum
 suum, ne forte in ipso umquam perfectionem ipsam attingere possint. | B 30:
 Ut enim dicit GREGORIUS in IV° Moraliū: «*Nequaquam mens ad*
 70 *superna tollitur, si curarum tumultibus continue | in infimis occupatur*». C 22
 Et e contra, ut dicit ibidem: «*Omnes qui curis exterioribus spargi*
refugiunt, simplices in cogitatione atque conscientiae habitatione consis-
tunt». Unde, si existentes in maiori abdicatione, multo maiori sollicitu-
 dine occupentur quam existentes in minore, contingit in eis illud quod
 75 dicit GREGORIUS, II° Pastoralium: «*In examine recti iudicis mutat*
merita ordinum qualitas actionum, et quidam in meliori ordine deteriores
sunt et quidam in deteriori meliores, quia | et | isti sortem extremi habitus
bene vivendo transcendunt, et illi superioris loci meritum moribus non
exsequendo diminuunt». Propter quod, si talem distractionem sive occu-
 80 pationem circa personam aliquam requireret conditio status abdic-
 tionis maioris, melius esset illi status abdicationis minoris, quia, iuxta
 dictum GREGORII in Registro epistolarum CCCCXI, «*Sic est aliquis*

ABCDEHIS

57 non] om. E 57 tam] tamen A 57 officiorum] sustentatus add. sed exp. A
 57 sui] si A 60 incompetencia] in potentia I 60 utantur] suo...penitus add. sed exp.
 I 62 aut] ad ABCDEHIS 62 deroget] derogit B 66 ad usus] adversus D
 66 assumant] assumunt A assumat CH 68 ne] ut E 68 umquam] numquam
 E 68 perfectionem] perfectiorem -nem sed in perfectionem corr. A 70 in] sup. lin.
 S 72-73 consistunt] consistent C 73 abdicatione...maiori] om. (hom.) BCEHI
 74 minore] minori S 75 Pastoralium] possunt D 77 isti] ista sed in isti corr.
 A 77 sortem] fortem A 80 requireret] requiret D 81 maiores...abdicationis] om.
 (hom.) AI 81 melius...minoris] i. m. E 82 aliquis] aliquid E

69-70 GREGOR., *Moralia*, V, c. 11, n. 19 (CC lat. 143, p. 231,57-59; PL 76, 689A). 71-
 73 Id., *Moralia*, V, c. 11, n. 20 (CC lat. 143, p. 232,93-95; PL 76, 690A). 75-79 Id.,
Regula pastoralis, III, c. 28 (PL 77, 107A-B). 82-(p. 296,)85 Id., *Registrum epistol-*
arum, Epist. XIII, 12 (CC lat. 140A, p. 1011,7- 1012,10; PL 77, 1270B-C).

Zucc
I 15f

ad altiora promovendus, ut dum ipse exterius proficit, interius non
 Bad. 297^{rN} decrescat, ne dum ad altiora producitur, minor ille se ipso fieri |
 compellatur». 85
 Quare, si status omnia abdicantium claudicare non debeat, et ex
 S 272rb utroque latere sollicitudinis | aequa lance sint in apice perfectionis,
 H 273rb quantum excedunt alios in temporalium abdicatione, tantum de-|bent,
 salva vitae sustentatione strictissima et officiorum status sui executione
 necessaria, alios excedere in victus et usus omnium illorum quibus eis 90
 licet uti, paritate, et hoc quemadmodum ad nonnulla alia consilia
 evangelica plus ceteris astringuntur, et Christi semitas artius sequi
 E 219va ceteris eligunt. Sicut enim | talibus non licet habere in usum quae-
 cumque aliis licent, tam in mobilibus quam in immobilibus, secundum
 quod NICOLAUS papa exponit in regula fratrum minorum, sic etiam 95
 circa eis licita, nequaquam esset licitum eis talibus et tali modo uti,
 quibus et qualiter licet illis uti pluribus aliis. Haec enim pertinerent ad
 sollicitudinem nimiam et saecularem. Secundum enim quod dicitur in
 Collatione Patrum, collatione IX^a: «Quia saeculares curae etiam in
 nos, qui nullis actibus mundi admiscemur, cadere nonnumquam pos- 00
 si<n>t, manifesta ratione monstratur secundum regulam seniorum, qui
 quidquid necessitatem cultus quotidiani et inevitabilem usum carnis exce-
 dit, ad saecularem definiunt curam et sollicitudinem | pertinere, | ut verbi
 A 62va gratia si, cum possumus opere unius solidi necessitatem nostri corporis
 Bad. 297ro expedire, ad duorum solidorum vel trium acquisitionem nosmet-|ipsos 5
 B 302va perpensione velimus, opere et labore distendere, et cum velamen duarum
 sufficiat tunicarum, ad usum scilicet noctis et diei, trium vel quattuor

ABCDEHIS

83-84 promovendus...altiora] om. (hom.) H 83 promovendus] promomovendus A
 83 exterius] exerius D 84 decrescat] discrecat BE 86-95 Quare...minorum] signo i.
 m. (linea verticali sub tribus punctis) hic passus notatur A 86 abdicantium] abdicantia E
 88 abdicatione] quantum ad ius et dominium add. i. m. al. man. A 91 consilia]
 consimilia A 92 artius] aractius B 94 quam...immobilibus] i. m. E 96 eis²] esse
 B 97 enim] pertineret add. sed exp. D 97 pertinerent] pertinet CE 97 ad] iter.
 B 98 sollicitudinem] solitudinem A 99 IX^a] om. B 00 admiscemur] adminse-
 mur H 00 cadere] eidem B 00 nonnumquam] numquam D 1 regulam] a add.
 A 1 seniorum] senioribus BCDEHIS 2 quidquid] quisquis ABCDEHIS
 2 inevitabilem] in vitabilem et -e sup. lin. A 2-3 excedit] exceptit S 3 ut] Gregorius
 add. D 4 possumus] possimus A 4 solidi] sollidi H sollidi sed in solidi corr. A
 6 velimus] om. BCEHI 6 distendere] discendere DS 7 tunicarum] tunicorum A

99-(p. 297,13 CASSIANUS, Collationes, coll. IX, c. 5-6 (CSEL 13, p. 255,14-256,8; PL 49, 776B-777A).

domini fieri procuremus, cum unius sive duarum habitatio sufficiat cell<u-
 l>arum, ambitione saeculari elevati atque amplitudine delectati, quattuor D 19
 10 sive quinque cellas, | et has easdem exquisiti ornatus et capaciores quam
 usus desiderat, extractamus, passionem libidinis mundialis in quibus pos-
 sumus, praeferentes. Quod non sine instinctu daemonum fieri nos mani-
 festa experimenta docuerunt». Et quibus, unico proposito, continuo
 subdit: «Et idcirco morbum ambitus saecularis nostris mentibus non
 15 inesse, non utique eorum tantum abstinentia comprobabis, quae, etiam si
 velimus expetere vel implere, non possumus, neque illarum despectus
 rerum, quas, si affectaverimus tam apud spiritales viros quam apud saeculi
 homines notabiles, prima fronte reddemur, sed etiam cum illa quae
 nostrae suppetunt potestati, et honestate quadam videntur committi,
 20 rigida districtione respuimus. Et re vera non minus haec quae parva
 videntur et minima, quaeque ab his qui nostrae professionis sunt, cernimus
 indifferenter admitti, pro | qualitate sua aggravant animam, quam illa Zucc.
 maiora quae secundum suum statum saecularium sensus inebriare consue-
 verunt, non sinentes, deposita faece terrena, ad Deum, in quo semper
 25 defixa esse debet intentio, monachum respirare, cui ab illo summo bono
 vel parva separatio, mors | praesens ac perniciosissimus interitus est C 22:
 credendus». Propter quod Dominus, Matthaei VI°, non dixit abso-
 lute: «Nolite solliciti esse de eo quod est manducandum aut vestien-
 dum»; sed dixit, «quid manducetis, aut corpori nostro, quid indua-
 30 mini». Licet enim aliquantulum sit sollicitandum de eo quod est man-
 ducandum aut vestiendum, non tamen quid sit, scilicet piscis an pultes,

ABCDEHIS

9 ambitione] ambitionem A 9 elevati] elevari CD 9 atque...delectati] om.
 A 10 quinque] 2 A 10 capaciores] capationes sed in capaciores corr. C
 11 extractamus] (cf. ed. 1518) 12 Quod] Quae ABCDEHIS 12 fieri] si A
 14 morbum] morbis ABCDHIS orbis sed in morbis corr. E 15 abstinentia] ab scientia
 BCDEHIS 16 expetere] explerere sed in expetere corr. A 17 tam] tamen CDHI
 17 spiritales] spirituales BCDEHIS 18 notabiles] vocabiles A 18 etiam cum] inv.
 ADS 18 illa] om. AH 19 committi] committit sed in committi corr. A 20 rigida]
 rigidam C regida A 21 ab] ad sed in ab corr. A 21 qui] quae S 21 professionis]
 perfectionis A 21 cernimus] cermus A cerimus H 23 maiora] mandata BC
 23 suum...saecularium] lac. A 23 statum saecularium] lac. S sensum saeculare
 D 23 sensus] responsus D 24 non] nisi DI 24 sinentes] sententia ABCDEHIS
 21 vel] quem E 26 perniciosissimus] perniciosissimus B 27 non] om. E
 31 scilicet¹] om. S

14-27 Id., Collationes, coll. IX, c. 5-6 (CSEL 13, p. 257,2-17; PL 49, 778A-B).
 28 Matth., VI, 31. 29-30 Matth., VI, 25.

H 273va
S 272va

neque quid induendum, burellum scilicet an scarletum; «*Habentes enim quibus vestimur ad | corporis sustentationem, et quibus tegamur ad corporis defensionem, | his*», secundum APOSTOLUM, «*contenti simus*».

B 302vb
E 219vb

Unde, cum licitum modum utendi licitis volunt excedere, necesse habent expensas ampliare et ideo sollicitudinem acquirendi eas augere: non enim sunt occupationes nisi propter occupationum pretia; ut enim dicit SENECA, epistola II^a Ad Lucillum, «*Facile est occupationes evadere, si occupationum pretia contempserimus*». Propter quod melius esset talibus, in minore abdicatione et minore sollicitudine vivere. Qui enim, secundum | determinata in praecedente quaestione, inopiam maiorem non possunt patienter ferre in statu superiori, omnia | abdicando, melius esset eis, habendo communia, vivere in statu inferiori, cuius inopiam minorem forte possent patienter portare, ne, «*qui in planis stantes titubant, in praecipitio pedem ponant*», secundum GREGORIUM in I^o Pastoralium. Non omnis enim qui esset aptus ad statum inferiorem, esset aptus ad statum superiorem, sed magis e converso est, quemadmodum non omnis qui Deo humiliter serviret in bonis propriariis, patienter posset inopiam portare et Deo servire, illis abdicatis, ut dictum est supra. Unde frequenter qui abdicaverunt magna, per impatientiam meritum amittunt, fracti | circa parva. De quibus dicit IOANNES CASSIANUS, collatione I^a: «*Nonnullos huius mundi maximas facultates, et non solum multa auri et argenti talenta, verum etiam praediorum magnificentiam contemnentes, post hoc vidimus pro capillo, pro graphio, pro*

A 62vb

ABCDEHIS

32 neque] nec I 32 burellum] (cf. J. F. NIERMEYER, *Mediae latinitatis lexicon minus*, p. 108: «burellus (= burra): coarse woollen material»). 32 scarletum] (cf. *op. cit.*, p. 944: «scarlata, -let-,...-um, -us...: scarlet cloth») scarlatum B 33 vestimur] nescimur BE 33 tegamur] degamur HI 34 contenti simus] contentissimus S 35 excedere] om. B 37 occupationum] praemia add. sed exp. A 38 dicit] om. B 39 contempserimus] contempsero A contem- D 40 esset] esse A 41 praecedente] praecedenti IS 42 omnia] omnis A 43 esset] om. D 45 titubant] conf. A 45 praecipitio] principio S praecipio sed in praecipitio corr. D 46 omnis enim] inv. S 47 inferiorem...statum] om. (hom.) C 48 omnis] communis B 53 multa] multi D 53 talenta] talenti B 54 contemnentes] contempnentes B contempnentes CDIS contempnentes AH om. E

33-34 I Tim., VI, 8. 38-39 SENECA, *Ad Lucilium epistulae morales*, ep. 22, c. 9 (ed. F. PRECHAC, I, p. 94-95; ed. R. M. GUMMERE, p. 154). 41 Cf. *supra*, p. 274,95- (275),23. 44-45 GREGOR., *Regula pastoralis*, I, c. 4 (PL 77, 18B). 49-50 Cf. *supra*, lin. 40-46. 52-(p. 299),64 CASSIANUS, *Collationes*, coll. I, c. 6 (CSEL 13, p. 12,7-22; PL 49, 488A-B).

- 55 acu, pro calamo commoveri, qui, si utique contemplationem mundi | I 150va cordis fixam tenerent, numquam utique pro parvis rebus amitterent, quod ne pro magnis ac pretiosis incurrerent opibus, easdem penitus abicere maluerunt. Nam plerumque nonnulli tanto zelo totidem servant, ne eum leviter quidem legi vel contingi sinant ab aliquo, et inde actiones impatientiae ac motus incurrunt, unde moventur stipendia patientiae et caritatis acquirere, cumque omnes divitias suas pro amore Christi contempserunt, pristinum tamen cordis affectum in rebus minimis retinentes et pro ipsis nonnunquam irascentes, veluti qui non habeant apostolicam caritatem, ex omnibus infructuosi | sterilesque redduntur». Et in collatione III^a dicit: Zucc.
65 «Totum igitur in fine consistit, in quo potest quis, et optimae conversationis initiis dedicatis, inferior per negligentiam reperiri. Nihil enim nobis proderit abrenuntiatio corporalis, si renuntiationem cordis, quae sublimior et utilior est, nec voluerimus similiter | obtinere. De illa enim dicit Bad. 2 APOSTOLUS: «Si distribuero omnes facultates meas in cibos pauperum, caritatem autem non habuero, nihil mihi prodest». Quod nunquam dixisset, nisi quia futurum et spiritu praevidebat, ut aliqui, facultatibus universis in pauperum alimenta dispersis, ad perfectionem evangelicam et caritatis arduum culmen | pervenire non possent». De quibus dicit in D 191 Collatione IV^a: «Denique, quod pudet dicere, ita plerosque abrenun- H 273
75 tiasse conspiciamus, ut nihil amplius immutasse de interioribus vitiis ac moribus comprobentur, nisi ordinem | tantum atque habitum saecularem. B 303^a Nam et acquirere pecunias gestiunt, quas nec ante possederunt, sub hoc praetextu quod famulos suos ex-|inde, vel | fratres, alere se debere iustum esse contendunt. Quibus profecto non proderit maiores opes ac substantias C 223^a
80 contempsisse; qui affectus earum, ad quos illae contemnendae sunt, in res parvas atque exiguas transtulerunt. Nam vitium cupiditatis atque avari- S 272^a

ABCDEHIS

55 acu] actu DH acii B 55 calamo] calomo B 55 utique] uti et - que sup. lin. E 57 penitus] penitur A 59 actiones] actione B 59-60 impatientiae] patientiae sed in impatientiae corr. B 60 patientiae] patientia B 60 et] om. E 62 in rebus] i. m. E 64 infructuosi] in fractuosi BEHI 64 redduntur] reddunt I 68 et utilior] om. DI 68 voluerimus] noluerius AS 68 similiter] om. DS 71 ut] aut D 73 possent] possunt D 74 IV^a] om. E 74 ut] vel BCEHI 74 nihil amplius] amplius nihil sed signis inversionis inv. B 75 ac] de B 76 comprobentur] probentur I 77 nec] neque I 77 possederunt] possiderunt S 77 hoc] protest add. sed exp. A 78 quod] om. A 79 proderit] produxit A 80 affectus] afferens D

65-73 Id., *Collationes*, coll. III, c. 5 et 6 (CSEL 13, p. 72,29-73,2 et p. 77,16-78,1; PL 49, 564B et 569A-B). 69-70 I Cor., XIII, 3. 74-(p. 300),91 Id., *Collationes*, coll. IV, c. 20 et 21 (CSEL 13, p. 115,10-12, p. 117,8-16 et 23-27, p. 118,8-10; PL 49, 608A, 609B-610B, 610C).

tae, quod erga species pretiosas exercere non possunt, circa viliores
materias retinentes, non absce<di>sse sed commutasse se probant pristi-
nam possessionem. Nam nimia devicti diligentia, erga psiathii amorem,
sportellae, saccelli, codicis, aliarum similium rerum, quamvis vilissima- 85
rum, eadem tamen qua ante libidine detinentur, cum vel ea quibus uti
necesse est, perpensius student habere quam ceteri, vel, excedentes dili-
gentiae modum, peculiarius ea diligentiusque custodiunt et ab aliorum
contractatione defendunt, quae universis fratribus debent esse communia.
Ideoque perfectionem cordis abrenuntiatio ista non obtinet, quia cum 90
censum habeat pauperis, non abiecit divitis vo-|luntatem».

E 220^{ra}A 74ra

Ecce quam parce debent uti rebus, ad necessitatem concessis abre-
nuntiantes, et tanto parcius, quanto pluribus renuntiant, et quanto in
eis quibus utuntur, minus habent iuris, ut ostendant facto exterius quod
nulla affectione circa illa tenentur interius, quia, ut dicit CHRYSOSTOMUS 95
super illud Matthaei XIX¹, «dives difficile intrabit regnum | caelorum»:
«Vere non habet super terram quod amet, qui bonum caeleste in
veritate gustaverit. Sicut enim qui pretiosum manducaverit cibum,
postmodum ei haec esca communis ingrata videtur, sic et qui semel
dulcedinem Christi gustaverit, terrenorum bonorum de cetero non 00
multum sentit saporem». Inde patet quod modicum sapit eis dulcedo
caelestium, qui omnium abrenuntiatione exeunt mundum per unum
ostium, et reingrediuntur ipsum per aliud, acrius quaerendo honorem
potentiarum et universaliter rerum temporalium abundantiam, saltem
ad usum, ad quae nec ausi fuissent aspirare manentes in saeculo, contra 5

ABCDEHIS

82 pretiosas] pretiosas sed in praecisas mut. A 82 exercere] exerecere I
87 est] parisiis add. sed exp. A 87 excedentes] habere add. sed exp. A 87-88
diligentiae] deilgentes A 88 peculiarius] peculiaris A 89 contractatione] contracta-
tione D 90 abrenuntiatio] abrenuntiandum A 90 ista] illa I 92-93 abrenuntian-
tes] (cf. F. GAFFIOT, *Dictionnaire illustré latin-français*, p. 8: «abrenuntio, avi, atum, are,
intr., avec dat., renoncer [ou diable, ou monde, etc.]: ECCL.») 94 renuntiant]
abrenuntiant S 95 ostendant] offendant E 95 exterius] exterius D 96 intrabit
...caelorum] iter. D 96] Quaere residuum huius infra, folio 13 ad signum ...[et signum
datur] i. m. A 96 caelorum] Require praecedentia supra, folio 13°, ad signum...[et
signum datur] i. m. A 98 gustaverit] gestaverit S 98 Sicut...manducaverit] om.
H 99 ei] om. BCEHI 00 dulcedinem] dulcedine AS 1 multum] sapit add. sed
exp. A 1 Inde] Unde BCEHI 1 dulcedo] terrest- add. sed exp. A 2 qui
omnium] inv. E 2 mundum] lac. B 2 per] om. BCEHI 3 honorem] honorum
ABCDEHIS 5 quae] conf. sed in quae corr. C

96 *Matth.*, XIX, 23. 97-5 IOANNES CHRYSOS., *In Matthaeum homiliae*, VI, hom. 21(22)
(PG 57, 297).

illud quod dicitur in principio regulae beati AUGUSTINI: | «*Qui aliquid* Zucc.
habebant in saeculo antequam ingressi sunt monasterium, libenter velint
illud esse commune; qui autem non habebant, non ea quaerant in monas-
terio, quae nec foris habere poterant».] Bad. 2

- 10 His visis, quaestionem quantum poterit, extendendo, «an scilicet
habere bona in communi diminuatur aliquid de perfectione», dicendum
quod bona communia possunt intelligi diminuere de ratione perfec-
tionis dupliciter: uno modo | per se, ex natura et ratione suae substan- B 303¹
tiae, alio modo per accidens, et ratione nostrae infirmitatis, in quantum
15 ipsa nata est allici per illa, et per hoc illa nata sunt ipsam allicere.

- Primo modo simpliciter bona sunt et non abdicanda, sed potius
retinenda, nec diminuunt aliquid de | ratione perfectionis, et, quod H 274
multo minus est, nec bona proprietaria, quia, quantum est ex parte
naturae rerum, eadem et aequalis ratio bonitatis est in ipsis, sive fuerint
20 propria sive communia, nec ex se et per se ab aeternorum amore sunt
impeditiva, immo, quantum in se est, ad elevandum nos ad illum sunt
ordinata, quia, quemadmodum creaturae veritas est adminiculum ad
dirigendum humanum intellectum in cognitionem aeternae veritatis, sic
et bonitas creaturae est adminiculum ad dirigendam humanam volun-
25 tatem in amorem aeternae bonitatis, dicente AUGUSTINO, IV° Confes-
sionum: «*Si placent corpora Deum, ex illis lauda, et in artificem retorque
amorem*». Et IX° De Trinitate: «*Non sit | non amanda creatura, sed si* S 273¹
ad Creatorem refertur ille amor, non iam cupiditas, sed caritas est».
Alias est cupiditas amor creaturae et minuit amorem Dei, secundum
30 illud, X^o Confessionum: «*Minus, Domine, te amat qui tecum aliquid
amat, non propter te, sed propter se*». Et super illud Psalmi XXXIX¹ | I 151¹
«*Beatus vir, cuius est nomen Domini spes eius, et non respexit in vanitates*

ABCDEHIS

6 in...regulae] in (sed exp. ?) regulae in principio sed signis inversionis inv. A 6 aliquid]
aliquam ADS 8 commune] om. B 9 foris] fons E 11 perfectione] ad hoc add.
I 12 possunt] potest sed del. et exp. et possunt i. m. B 14 accidens] per se existentia
add. AS per se ex natura add. D 17 diminuunt] diminiunt I diminuit A
19 aequalis] aequaliter E 20 se¹] nec add. sed exp. A 21 sunt] om. E 22 est] om.
I 28 amor] timor A 30 tecum aliquid] inv. BCEHI 31 se.] Sed add. H
31 XXXIX¹] XXXI¹ A 32 respexit] inspexit C 32-33 in...falsas] insanias falsas et in
vanitates A 32 in] sup. lin. D

6-9 Cf. AUGUST., *Regula ad servos Dei*, n. 1 (PL 32, 1379). 26-27 AUGUST., *Conf.*, IV,
c. 12, n. 18 (CC lat. 27, p. 49, 1-2; CSEL 33, 78, 10-11; PL 32, 700). 27-28 Id., *De Trin.*,
IX, c. 8, n. 13 (CC lat. 50, p. 304, 1-3; PL 42, 967-968). 30-31 Id., *Conf.*, X, c. 29, n. 40
(CC lat. 27, p. 176, 6-7; CSEL 33, 256, 21-22; PL 32, 796). 32-(p. 302,) 33 Ps., XXXIX,
5.

C 223va et insanias falsas», | dicit AUGUSTINUS: «Disce amare in creatura
D 191va Creatorem. Non te teneat quod ab illo factum est, et amittas eum a quo et
ipse factus | es». Unde mentitus est Manichaeus, qui dicit quod omnia
corporalia sunt a deo malo, et a se mala, et ideo propter se et per se
esse abdicanda, unde et Vetus Testamentum malum esse dixit et a malo
deo esse, quia temporalia bona promisit, et omnino contrarium Novo et
promissionibus eius.

Sed quod sunt impeditiva, hoc est per occasionem, et est causa huius
per se ex parte nostra, scilicet nostra infirmitas, quae ipsa possidere vix
valet, neque circa ea sollicitari, absque amore nimio et inordinato.
Unde quod abdicanda sunt, non natura rerum, sed infirmitas nostra,
qua sine libidine non possumus ea habere, in causa est, dicente AUGUS-
TINO, De doctrina | christiana: «In omnibus huiusmodi rebus non ex
ipsarum rerum natura quibus utimur, sed ex causa utendi vel modo
appetendi vel probandum vel improbandum quod facimus». Item AMBRO-
SIUS, lib.º VIIIº Super Lucam: «Nolumus offendere divites. Discant
non in facultatibus crimen haberi sed in his qui uti nesciunt. Nam divitiae,
ut impedimenta sunt improbis, ita bonis sunt | adiuvamenta virtutis». Item
AU-|GUSTINUS Super Psalmum CIV^{um}: «Intelligendum | est Dei servos
propterea ista bona sumere a Deo, non ut in eis | luxu defluant aut
perversa securitate torpescant, sed ideo habeant haec omnia praeparata,
in quibus quaerendis possent negotiatissimis laboribus occupari». Unde
etiam dicit PHILOSOPHUS, IIº Politicorum, quod oportet legislatorem
providere bonis et virtuosus in necessariis, ut non oporteat eos operibus
vilibus vacare. Unde, quod sancti viri temporalia per abdicationem
fugiant, hoc contingit eis quia conscii suae infirmitatis sunt, dicente

ABCDEHIS

34 te] om. S 34-35 et ipse] om. E 35 es] est D 35 Manichaeus] monana-
cheus D 37 esse¹] om. A 38 deo] deum S 38 quia] qui S 40 Sed] Secundum
S 41 se] et add. D 41 parte] scilicet add. H 41 scilicet nostra] om. D
42 amore] amare S 42 inordinato] ordinato sed in- sup. lin. S 43 rerum] iter.
C 45 huiusmodi] huius ABDEHIS 46 natura] nec CI 46 vel] ut I 48 VIIIº]
VIIº E 49 crimen] criminum BCEHI crimini D 50 adiuvamenta] adiuvamentum
A 52 ista] illa I 54 possent] possunt A 56 operibus] operari A

33-35 AUGUST., *Enarr. in Ps.*, Ps. 39, n. 8 (CC lat. 38, p. 431,47-49; PL 36, 439). 45-47
ID., *De doctrina christiana*, III, c. 12, n. 19 (CC lat. 32, p. 90, 30-33; CSEL 80, p. 91,23-26;
PL 34, 73). 48-50 AMBROS., *Expositio Evangelii secundum Lucam*, VIII, n. 84-85 (CSEL
32, p. 434,18-24; PL 15, 1791B-C). 51-54 AUGUST., *Enarr. in Ps.*, Ps. 104, sermo 34,
n. 45 (CC lat. 40, p. 1549,6-11; PL 36, 1402). 55-57 Cf. ARIST., *Polit.*, II, c. 9 (Transl.
Gulielmi, ed. F. SUSEMIHL, p. 115,1-5; Iunt., III, f. 241F; 1269a 30-35).

AUGUSTINO super Psalmum XXXVI^{um}: «Sunt qui neque actiones
60 mundi pati volunt sicut coniugati, habentes domos, familias, filios, nec
aliquid in Ecclesia agunt sicut praepositi, vel ut in agri cultura laborantes,
sed velut ad hoc infirmi, secedunt ad otium et quieti esse diligunt, velut
me-|mores infirmitatis suae». H 274ⁱ

Per amorem autem nimium et inordinatum impediunt et ab amore
65 aeternorum retrahunt, et hoc per curam et sollicitudinem eis adnexam,
dicente GREGORIO in Iº Moraliu: «Tantum nocent temporalia, quan-
tum sollicitudo retrahens a divinis eis est adnexa». Quod si non
retraherent, multum expedirent, dicente AUGUSTINO in epistola Ad
Romanianum: «pacatior atque tranquillior rerum temporalium admini-
70 stratio spem recipiendorum aeternorum gignit, si non teneat cum tenetur,
si non implicet cum multiplicetur». | Bad. 2ⁱ

De diminutione vero perfectionis per possessionem bonorum commu-
nium per accidens, scilicet ex parte ipsorum bonorum, et per se ex parte
infirmitatis nostrae, possumus intelligere quaestionem istam dupliciter: | S 273re
75 primo distinguendo ex parte bonorum communium, secundo ex parte
perfectionum. Ex parte bonorum, quia aut sunt toti humano generi
communia, sic in quantum huiusmodi, nullo modo diminuunt, ut
habitum est supra: aut sunt communia commorantium in aliqua
communitate singulari, et tunc distinguendum ex parte perfectionum,
80 quia perfectionis diminutionem possumus intelligere dupliciter: aut
loquendo de perfectione quae pertinet ad statum, aut quae pertinet ad
animum. Si primo modo, sic adhuc diminuere de ratione perfectionis
possumus intelligere dupliciter: aut quia diminuit de ratione perfec-

ABCDEHIS

59 neque] nec I 60 mundi] sunt B 60 coniugati] conjugati D 61 sicut] iter.
D 62 sed] scilicet D 62 velut] volunt HI 62 secedunt] sedebunt D
67 Tantum] Tamen D 67 retrahens] et add. D 68 in epistola] om. A
69 Romanianum] Iovianianum BCEHI 69 tranquillior] tranquillior AD 70 spem]
speciem S 72-73 communium...bonorum] om. (hom.) H 73 ex parte¹] om. E
73 ipsorum bonorum] inv. B 74 distinguendo] distinguendum A 75-76 commu-
nium...bonorum] om. (hom.) A 77 huiusmodi] huius ABDEHIS 79 distinguen-
dum] est add. I 81 aut quae] antequam D 82 animum] animam DE 83-84
possumus...perfectionis] om. (hom.) S

59-63 AUGUST., *Enarr. in Ps.*, Ps. 36, sermo I, n. 2 (CC lat. 38, p. 339,36-41; PL 36,
357). 66-67 GREGOR., *Moralia*, XXI, c. 4 (CC lat. 143A, p. 1070,12-14; PL 76,193B);
etiam ID., *op. cit.*, XIII, c. 38 (CC lat. 143A, p. 691,10-11; PL 75, 1036A-B). 69-71
AUGUST., *Epist. 15* (ad Romanianum), n. 2 (CSEL 34ⁱ, p. 36,16-18; PL 36, 81). 77-78
Cf. *supra*, p. 287,60-(p. 289,)93 et p. 289,5-10.

tionis exercendae, quae propria est ministris Ecclesiae, aut quia dimi-
nuit de ratione perfectionis acquirendae, quae proprie pertinet ad
religiosos. 85

Primo modo habere bona in communi non diminuit de ratione
perfectionis, quia habentur tantum a ministris Ecclesiae, ut eis debita
ratione servitii et ordinis quem habent in Ecclesia, et hoc quoad id
quod pro hora, convertunt in eorum usum necessarium. Quoad resi- 90
duum enim habent | ea ut aliis, qui nullum ius habent in eis, dispen-
sanda. Et neutro modo | possunt diminuere aliquid de statu perfectionis
eorum exercendae, quia requirit iam perfectum, cui sunt instrumenta
virtutis; verumtamen infirmum in tali statu existentem «*ab omni statu*
boni operis eradicant», ut dicit GREGORIUS in fine XIIⁱ *Moralium*. | 95
Papa enim omnia bona Ecclesiae habet ut vicarius Christi, quilibet vero
episcoporum in sua dioecesi ut vicarii apostolorum, et quilibet sacer-
dotum parochialium in sua parochia | ut vicarii discipulorum, et
quilibet canonicorum et aliorum | ministrorum ecclesiae in sua prae-
benda, qui sunt successores eorum de quibus dicitur: «*Multitudinis*
autem credentium erat cor unum et anima <una>», ut XII^a Causa, q.^e
1^a, de rebus. Unde de possidentibus bona communia Ecclesiae dicit
PROSPER, II° lib.^o De vita contemplativa, cap.^o 9°: «*Itaque sacerdos*
cui dispensationis cura commissa est, non solum commissa est sub
cupiditate, sed etiam cum laude pietatis accipit a populo dispensanda, et
fideliter dispensat accepta, quia omnia sua aut reliquit aut Ecclesiae rebus
adiunxit, et se in numero pauperum paupertatis amore constituit, ita ut,
unde pauperibus subveniatur, inde et ipse tamquam | pauper voluntarius
5

A 74va

ABCDEHIS

84 est] etiam sunt D 84 Ecclesiae] Ecclesias *sed in Ecclesiis mut.* D 84-85
diminuit] minuit A 87 diminuit] diminuunt A 87-88 ratione perfectionis] *inv.*
BCEHI 88 habentur] habent D 88 a] *om.* A 89 ratione] *om.* A 90 usum
necessarium] necessarium usum *sed signis inversionis inv.* B 91-92 dispensanda] dispen-
sandi BCEHI 96 Ecclesiae] Ecclesia A 96 quilibet] quibus D 97 vicarii] vicariis
A 99 quilibet] quibus D 1 autem] aut D 1 unum] una S uno D 1 unum et
anima <una>] *om.* BCEHI 2 1^a] scilicet paragrapho A 2 de] *sup. lin.* C 3 II°]
om. DS 4 commissa est²] *om.* A non solum *add.* DS 7 et] a B 7 ut] *iter.* E

94-95 GREGOR., *Moralia*, XII, c. 52, n. 59 (CC lat. 143A, p. 664,33-34; PL 75, 1014B). 00-1 *Act.*, IV, 32. 1-2 GRATIANUS, *Decretum*, II, causa XII, q. 1, c. 2 (ed. A. FRIEDBERG, I, 676-677; PL 187, 882B). 3-(p. 305,9) IULIANUS POMERIUS, *De vita contemplativa*, II, c. 11 (PL 59, 455C); etiam citatum in GRATIANUS, *Decretum*, II, causa XIV, q. 1, c. 1 (ed. A. FRIEDBERG, I, 733; PL 187, 954B-C); etiam citatum in HENR. DE GAND., *Quodl. XII*, q. 15 (ed. J. DECORTE, p. 86,60-63; ed. 1518, f. 494vI; ed. 1613, II, p. 253ra); cf. etiam HENR. DE GAND., *Quodl. VIII*, q. 27 (ed. 1518, f. 335rV-336vF).

vivat». Ibidem <cap.^o> 16°: «*Nunc autem quod christianis temporibus*
sacerdotes magis sustinent quam curant possessiones Ecclesiae, et in hoc
Deo serviunt, quia si Dei sunt ea, quae confidens Ecclesiae, Dei opus agit
qui res Deo consecratas non alicuius cupiditatis, | sed fidelissimae dispen-
sationis intentione non deserit, non sunt iam res mundi credere, sed Dei. H 27
Tales enim, | secundum APOSTOLUM, sunt «*nihil habentes sed omnia*
possidentes», dicente PROSPERO in eodem: «*Hoc est possidendo contem-*
nere, non sibi sed aliis possidere, nec habendi cupiditate Ecclesiae facul-
tates ambire, sed eas pietate subveniendi suscipere, nec aliquid inde eis qui
sibi sufficiunt, erogare. I 151

Secundo modo habent bona in communi religiosi solitariam vitam
ducentes, non deputati aut ordinati servitio Ecclesiae publico. Et distin-
guendum est in hoc membro de bonis communibus, quia aut sunt usui
quotidiano necessaria, et non diminuunt nisi per accidens, | ut habitum S 27:
est supra, aut sunt tantum usui futuro reservata, quae custodiuntur non
ut dispensanda sed ut sibi necessaria. Et per illa diminutionem status
perfectionis eorum, scilicet acquirendae, possumus intelligere dupliciter,
quia aut quod diminuunt de ratione perfectionis dictae simpliciter et
absolute, ipsam omnino excludendo, aut quod diminuunt de apice
huius perfectionis, ne ad ipsam attingi possit, in gradu scilicet inferioris
perfectionis ponendo.

Primo modo bona proprietaria solummodo diminuunt de ratione
perfectionis, ipsam scilicet omnino | excludendo, ne scilicet homo B 30
habens proprietaria possit esse infra ambitum et latitudinem perfec-
tionis secundum aliquem statum aut gradum status, ut patet ex supra
determinatis. Hoc autem est diminuere de ratione perfectionis, quemad-
modum dicimus quod homo pictus diminuit de ratione hominis.] Bad.

Sic autem non diminuunt de ratione perfectionis bona communia,
abdicatis propriis, quia abdicatio priorum efficit statum perfectionis

ABCDEHIS

9 temporibus] *om.* B 10 sacerdotes] sacerdotibus B 11 agit] ait S 12 consecra-
tas] consecratus S 16 aliis] aliquis D 16 nec] neque I 16 habendi] habenti
A 16 cupiditate] cupiditati S 18 sibi] se *add. sed exp.* A 20 Ecclesiae] de *add.*
CEI 21 membro] membo A 22 quotidiano] cotidiano ABCDEHI cottidiano
S 24 ut¹] *des add.* AD 24 status] *om.* D 30-31 ratione perfectionis] *inv.*
BCEHI 36 diminuunt] diminuit AEHI

9-13 Id., *De vita contemplativa*, II, c. 16 (PL 59, 461B). 14-15 II *Cor.*, VI, 10. 15-18
IULIANUS POMERIUS, *De vita contemplativa*, II, c. 9 (PL 59, 454A). 22-23 Cf. *supra*,
p. 303,72-(304,90). 33-34 Cf. *supra*, p. 250,74-78 et 285,92-93.

Bad. 298^{vr} simpliciter et | absolute, ut habitum est supra. Propter quod, abdicatis
Zucc. 441va propriis, habere | communia non ponit hominem extra ambitum perfec-
tionis simpliciter. 40

Sed quia minor abdicatio non potest esse quam abdicando propria,
tantum retentis communibus, et restant duae maiores, quarum una cum
propriis abdicat communia immobilia et retinet mobilia tantum, alia
vero abdicat omnia, propria scilicet et communia, tam mobilia quam
immobilia, idcirco habere bona in communi diminuit de ratione perfec- 45
tionis secundo modo, scilicet impediendo secundum praedictum
modum, per distractionem et sollicitudinem quam habet illorum posses-
sio et custodia, ne attingi possit quoad hoc apex et supremus gradus in |
statu perfectionis acquirendae, sed necessario sistit citra illum, inferio-
rem gradum perfectionis constituendo. Habere enim in communi bona 50
immobilia ponit infimum gradum perfectionis, quia illorum custodia |
requirit maiorem sollicitudinem. Unde de abbate Isaac dicitur in III°
dialogo, quod «cum crebro discipuli eius postularent ut pro usu monas-
terii possessiones quae afferebantur, acciperet, ille, sollicitus suae pauper-
tatis custos, fortem sententiam tenebat, dicens: «Monachus qui in terra 55
possessionem quaerit, monachus non est». Sicque metuebat paupertatis
suae securitatem perdere». Habere vero in communi bona mobilia
tantum ponit medium gradum perfectionis, quia requirunt quoad suam
custodiam | minorem sollicitudinem. A 74vb

Omnia autem omnino abdicare cum propriis ponit gradum perfec- 60
tionis summum, dico gradum perfectionis generandae, quia omnino
subtrahit sollicitudinem quae est circa temporalium custo-|diam et
curam de crastino, iuxta illud quod dicitur Collationibus Patrum,
<collatione> X^a: «Quae maior aut sanctior potest esse paupertas, |
quam quae nihil praesidii, nihil virium habere cognoscens, de aliena 65

ABCDEHIS

42 duae] duo BCEHI 45 de] ex sed exp. et de i. m. B 48] statu etc. Istud residuum
invenitur in fine IX Quolibet, in alio volumine ut patet add. i. m. inf. al. man. C
49 sistit] sustit sed in sistit corr. A 49 citra] circa ABCDHIS 53 dicitur] om.
E 55 quod] quia A 53 cum] scr. sed del. et rescr. sup. lin. A 53 crebro] crebro
sed in crebro corr. A 54 afferebantur] auferebantur S 55 fortem] forte B
56 quaerit] iter. B 56 Sicque] Sic et -que i. m. B 56 metuebat] intuebat B intuebat
sed in intuebat corr. S 58-59 quia...custodiam] iter. in f. 74vb A 63 iuxta] om.
D 63 Collationibus] [Col] AHS Collatione BCDEI 65 praesidii] praesiderii
A 65 virium] virum I 65 aliena] aliena C

38 Cf. supra, p. 265,44-46 et 266,82-87. 53-57 GREGOR., *Dialogi*, III, c. 14 (PL
77,245A-B). 64-(p. 307),68 CASSIANUS *Collationes*, coll. X, c. 11 (CSEL 13, p. 303,10-
15; PL 49, 837A).

largitate quotidianum poposcit auxilium, et vitam suam atque substan-
tiam singulis quibuscumque momentis in divina ope intelligens susten-
tari?». «Poposcit» in quantum «auxilium» in hoc videlicet, vel ut
admit-|tatur ad aliquod manuale officium in quo lucretur necessaria pro
70 instante necessitate, vel ut ipsi liberaliter tamquam mendico tribuatur,
quod maxime licitum est quando ad hoc necessitate aliqua vel circa se
ipsum vel | circa proximum existentem compellitur, ne sibi valeat B 304
necessaria manuum labore acquirere.

Quod si etiam licitum esset, et simpliciter apicem perfectionis consti-
75 tueret, omnibus, et propriis et communibus, abdicatis, validos de men-
dicitate vivere, de quo nihil ad praesens, tamen, tam in laborantibus
manualiter quam in mendicantibus, per accidens, scilicet per sollici-
tudinem excedentem circa necessariorum acquisitionem, possint isti
deprimi quoad possibilitatem acquirendi perfectionem animi, infra
80 quemlibet illorum, ut nihil omnino prosit illis esse in statu qui per se est
perfectior, si tamen per accidens faciunt eum imperfectiorem; immo
multum eis obsesset, quia tanto amplius in excedendo in sollicitudine
peccant, et plus ceteris a per-|fectione animi se elongant, et a possibili-
tate acquirendi eam, ut patet ex supra determinatis. Et est modus iste
85 diminuendi, quemadmodum si diceretur quod animal quod non habet
omnes sensus, diminueret de ratione animalis, quia deficit a gradu
animalis habentis omnes sensus. | Zucc. Bad. 2

Si vero loquatur quaestio de perfectione pertinente ad animum,
dicendum quod de ratione talis perfectionis nihil diminuit, nisi dimi-
nuendo de ratione perfectionis ipsius caritatis, quia in caritate et eius
90 perfectione consistit perfectio mentis, in quantum scilicet ipsa informa-
tur caritate perfecta, ut patet ex praedeterminatis. De ratione autem

ABCDEHIS

66 quotidianum] cotidianum ABCDEHI cottidianum S 66 et] in AHI 67 ope]
opere B om. I 67 intelligens] intellectus BE 70 instante] instanti C instantia sed in
instante corr. A 70 ipsi] ipse sed in ipsi corr. A 70 mendico] modico A
71 necessitate] necessitatem sed in necessitate corr. A 72 ipsum] ipsam A 72 vel]
iter. in f. 304rb B 72 proximum existentem] inv. B 74-75 constitueret] constituerit
A 75 de] et S 79 infra] i. m. E 80 quemlibet] quaelibet ABCDEHIS
81 perfectior] perfectum B 82 obsesset] abesset A 82 amplius] am- add. sed exp.
A 83 peccant] perpetrant D 84 supra] dictis add. sed exp. A 88 animum]
animam S 89-90 diminuendo] om. E 93 intelligi] om. D

68 Ibid. 84 Cf. supra, p. 282,12-29. 92 Cf. supra, p. 247,11-(248),26.

caritatis potest intelligi aliquid dupliciter diminueri: vel in eius substantia, vel in eius fervore seu radicatione sive aliquo alio huiusmodi.

Primo modo de caritatis perfectione aliquid potest intelligi diminueri dupliciter: uno modo quia impedit ne augeatur, et ita ne perficiatur, alio modo quia subtrahit ei aliquid de sua substantia.

Primo modo dupliciter aliquid de ratione perfectionis diminuit: per se scilicet vel per accidens. Per se de ratione perfectionis in caritate, et per hoc de ratione perfectionis animi, diminuunt peccata venialia, et cessatio a bonis operibus. Per accidens vero habere bona in communi diminuit de ratione perfectionis religiosi, quia scilicet sunt occasio distrahendi animum a divinorum amore, secundum praedeterminata, etsi forte ab illo animum alicuius bene dispositi non distraherent in actu. Propter quod, secundum praedicta, expedit et melius est sic disposito, | ut patienter possit esse sine illis omnino, tamquam abicere illecebram delinquendi, ut non ita de facili peccet non habendo ea, sicut habendo, secundum | quod habitum est supra.

Si vero intelligamus diminutionem fieri, subtrahendo aliquid quod est de substantia sive de essentia caritatis, sic dico quod habere bona | in communi non diminuit de perfectione caritatis, et ideo nec de perfectione animi, sicut nec eam | diminuit | aut potest diminueri aliquid aliud, quia caritas in sua substantia non est nata diminui, sed solum corrumpi per peccatum mortale, | ut alias determinavimus in quadam quaestione de Quolibet. Et ideo secundum hunc modum, sicut habere bona in communi non diminueret de ratione perfectionis, sic etiam nec habere bona proprietaria. |

ABCDEHIS

94 sive] seu BDEHI 94 huiusmodi] huius ABDEHIS 96 uno...ita] om. (hom.)
I 99 vel] om. A 00 animi] om. S 5 sic] bene S 7 delinquendi] declinandi
I 8 habendo] ut supra habitum est add. sed del. B 10 substantia...habere] om.
H 12 animi] vel cum (?) A 12 |¹] Quaere praecedentia supra, fol. 13°, signo...[et
signum datur] i. m. A 12 diminuit] dimimuit D 16 diminueret...nec] om. H
16 diminueret] diminuit A 16 sic] sicut BCEHI

3 Cf. *supra*, p. 264,30-35. 5 Cf. *supra*, p. 269,68-(270,87; 272,48-(273,69; et 298,40-43. - 8 Cf. *supra*, p. 287,49-54. 14-15 HENR. DE GAND., *Quodl. V*, q. 23 (ed. 1518, f. 201rV-203rD; ed. 1613, I, f. 301ra-303rb).

<AD ARGUMENTA>

Per iam dicta patet responsio ad obiecta.

20 Primum enim argumentum bene procedit, ostendendo quod per se diminuit possessio communium | bonorum de ratione status perfectionis acquirendae quoad apicem eius, non autem quin habendo communia, abrenuntiatis propriis, maneat in aliquo gradu infra latitudinem perfectionis, quamvis etiam per accidens superior possit esse status in quo habentur communia, quam status ille in quo est omnium communium abdicatio, ut pa-|tet ex iam dictis.

Ad argumentum in oppositum, quod «*non nocet divitias habere, sed amare*, noceret autem, si diminueret de perfectione», dicendum secundum iam determinata, quod habere divitias et universaliter bona temporalia, per se et ratione substantiae suae non nocet, sed magis prodest, nec, sicut iam dictum est, talia bona de ratione perfectionis minuunt. Unde in statu innocentiae nihil omnino potuissent diminueri de ratione perfectionis, ubi nullum accidens infirmitatis nostrae fuisset, quia per accidens tantum nocent, scilicet ratione infirmitatis possidentis, propter quam nimio amore nata est humana infirmitas illis habitis adligari. Et hoc est quod dicit Glossa illa, «*Non nocet habere divitias sed amare*», scilicet nimium, quod semper contingit | quando quis amplius amat eas quam ad usum instantis necessitatis pro se, secundum quod supra expositum est.

ABCDEHIS

27 nocet] noceret ABDHIS 28 dicendum] quod add. I 28-29 secundum] iter.
E 29 iam] om. SI 30 sed magis] magis sed sed signis inversionis inv. B 30-31
prodest nec] inv. B 31 sicut] ut BCEHI 31 ratione perfectionis] perfectionis ratione
sed signis inversionis inv. B 34 possidentis] possibilitatis E 34 propter] om.
BCEHI 35 quam] quando BE 35 adligari] allegari A 37 scilicet nimium] om.
S 37 quis] aliquis I

20 Cf. *supra*, p. 278,4-10. 26 Cf. *supra*, p. 286,21-27. 27-28 Glossa ord. in Iac., I, 2 (ed. 1634, VI, 1267Bc; PL 114, 671C); cf. *supra*, p. 278,12-13. 28-29 Cf. *supra*, p. 264,21-33. 31 Cf. *supra*, p. 281,91-95; 289,94-97; 289,5-10; et 301,16-21. 36 Glossa ord. in Iac., I, 2 (ed. 1634, VI, 1267Bc; PL 114, 671C); cf. *supra*, p. 278,12-13. 37-38 Cf. *supra*, p. 294,50-(295,63).

QUAESTIO 30

UTRUM LICEAT TRANSIRE A STATU HABENTIU BONA IMMOBILIA COMMUNIA
AD ILLORUM STATUM, QUI ABDICAVERTUNT ILLA

Zucc. 443ra | Circa tertium arguebatur quod liceat transire de statu habente bona
communia immobilia ad statum illorum qui non habent illa, quoniam 5
canonicos regulares beati Augustini, qui habent omnia in communi,
licet transire ad statum fratrum praedicatorum et minorum, qui nulla
Zucc. 443rb habent immo-|bilis in communi, nisi quod praedicatores habent
modica, quae pertinent ad eorum claustra.

Contra est, quia bona communia Ecclesiae nihil diminuunt de ratione 10
perfectionis, etiam immobilia, <Causa> XII^a, q.^e 1^a, «Expedit» et
cap.^o «Videntes»; sed non est licitum transire a statu in statum nisi
Bad. 299^{rx} propter maiorem perfectionem; ergo etc.|

<SOLUTIO>

Zucc. 443va Dicendum ad hoc quod status perfectionis, secundum quem | Ecclesia 15
concedit, et licitum est ex iure divino, ab uno in alterum transire, est ille
qui est perfectionis acquirendae, quia ille solum electionis est; status
vero perfectionis exercendae non electionis, sed dispensationis et neces-
situdinis est, aut esse deberet, nisi cupiditas nostra faceret, et hoc quia ille
status bene recipit imperfectum, iste vero requirit iam perfectum. 20

Nunc autem quilibet eligere et anhelare debet ut fiat perfectus, opera
scilicet exercendo quae perfectum constituunt, non autem debet prae-
sumere aliquis quod iam sit perfectus, ut possit exercere opera quae ex
B 304vb perfecto | habitu procedere debent. Propter quod non conceditur regu-
lariter ut possit fieri transitus a statu perfectionis acquirendae ad statum 25

ABCDEHIS

2-3 Utrum...illa] (Cf. *supra*, p. 243, 10-12). 4-5 Circa...illa] *signo i. m. (linea verticali
sub tribus punctis) hic passus notatur* A 5 statum] status A 11 XII^a] *vel VII^a (?)*
H 6 omnia] communia ABC(*sed in omnia corr.*)DEHIS 11 Expedit] *subl.*
ABHIS 11-12 Expedit...Videntes] *subl.* C 12 Videntes] *subl.* ABHIS 15 quem]
quod H quid I quidem *sed in quemdam mut.* C 16 alterum] altera B 17-18
est²...electionis] *om. (hom.)* E 21 et] *hanale add. sed exp.* A 21 anhelare] hanelare
ABCDEHI 21 opera] *om.* B 23 sit] fit AEHI 23 opera] *om.* B 24 procedere
debet] *inv.* S 24-25 regulariter] regularis A

11-12 Cf. GRATIANUS, *Decretum*, II, causa XII, q. 1, c. 13 (ed. A. FRIEDBERG, I, 681; PL 187, 888A-C) et *Ibid.*, c. 16 (ed. A. FRIEDBERG, I, 682-683; PL 187, 890A-C).

perfectionis exercendae, propria voluntate et electione cuiusque, sed e
converso conceditur regulariter, licet specialiter interdicitur hoc epis-
copis, quia propter sta-|tum eminentiorem praesumitur de eis quod sunt E 22:
perfectiores, | aliis qui sunt de iure communi subditi eis, illis etiam in H 27
statu perfectionis exercendae existentibus, dicente GREGORIO in I^o Pas-
toralium: «*Tantum debet actionem populi actio transcendere praesulis,
quantum distare solet a grege vita pastoris*»; et infra: «*ut non <solum>
sit eius operatio utilis, | sed etiam singularis, nec inter malos tantummodo S 27:
quae recta sunt, | faciat, sed bene quoque operantes subditos, sicut honore A 64
ordinis superat, ita et morum virtute transcendat*».

Quia tamen non praesumitur quod sit aliquis immemor suae salutis,
de iure communi liceret eis, sicut et inferioribus ministris ecclesiae, nisi
esset | specialiter eis interdictum transire ad statum religionis acqui- C 72
rendae, et hoc quia, licet omnes ministri Ecclesiae sunt in statu perfec-
tionis exercendae ex ordine ecclesiastico ad quem assumpti sunt, sicut
40 religiosi ex professione, tamen, quia bona temporalia, quocumque ti-
tulo possessa, magis solent circa se hominem reddere sollicitum sollici-
titudine superflua, quam non possessa, aliis eisdem retentis, idcirco, licet
absque omni diminutione perfectionis possideantur, quoad hoc melius
45 est tamen et perfectius pluribus ad perfectionem acquirendam — pauci
enim iam perfecti ad publicum ministerium Ecclesiae veniunt — ,
administrationem communium bonorum Ecclesiae dimittere et ad sta-
tum perfectionis acquirendae se transferre.

Et propter hoc idem licitus est transitus a statu regulae laxioris et
50 minoris abdicationis ad statum regulae strictioris et abdicationis maio-
ris, quantum est de iure communi, tamquam a minori perfectione ad
maiorem quoad statum. |

Bad.

<AD ARGUMENTA>

Per haec patent ambo obiecta.

55 «Licitum est enim canonicis beati Augustini transire ad religiones

ABCDEHIS

26 exercendae] *de add.* D 32 a grege] *aggrege* A 34 faciat] *faciunt* H
34 honore] *subditos add. sed exp.* A 41 tamen] *tum sed tamen i. m.* E 42 hominem]
honorem S 44 possideantur] *possiderantur* B 47 et] *om.* D 54 haec] *hoc*
D 55 enim] *in C*

31-32 GREGOR., *Regula pastoralis*, II, c. 1 (PL 77, 25D-26D). 32-35 *Id.*, *op. cit.*, II, c. 3
(PL 77, 28C). 55-(312,)56 Cf. *supra*, p. 310, 6-7.

mendicantes» propter iam dictam causam, etiam si essent canonici ecclesiae cathedralis et reciperent necessaria victus in communi, secundum quod omnibus utiliter voluit instituere Augustinus, et hoc non ex mendicitate sed pro suo servitio, sicut accipiunt canonici saeculares.]

Bad. 299^{rz}

Per idem patet secundum. Bene enim verum est quod «bona Ecclesiae etiam immobilia nihil diminuunt de ratione perfectionis», scilicet exercendae, diminuunt tamen in aliquibus de ratione perfectionis acquirendae, ut dictum est. Propter quod illi qui nimio affectu in tractando eis adligantur, quod pluribus natum est contingere quantum est ex parte communis fragilitatis, si tamen secundum praedeterminatum modum patienter eis carere possent, illis expedit et melius est ad perfectionem quam nondum habent, acquirendam, bona communia Ecclesiae | dimittere; alias enim despectus bonorum immobilium Ecclesiae damnabilis esset, ut <Causa> XII^a, q. 1^a, «Videntes», in fine, et q. 1^a, cap. 1°, «Si quis de clericis», in principio.

B 305ra

TABLES

- I. Works cited by Henry (and by the editor in the apparatus)
- II. Onomastic table
- III. Manuscripts cited
- IV. Quoted publications
- V. Table of contents

ABCDEHIS

57 victus] victis A 60 enim] om. E 62 in aliquibus] malibus D 67 habent] ad add. D 68-70 immobilium...principio] -mobiliu...principio i. m. inf. I 68 immobilium] mobiliu et im- sup. lin. E 69 Videntes] subl. CI 70 Si...clericis] subl. CEHI 70 principio.] Explicit VII^{um} Quolibet add. D Explicit VII^{um} Quodlibet Henrici add. i. m. A Explicit liber VII^{us} de Quolibet etc. add. B Expliciunt septem Quolibet magistri Henrici de Gandavo, per ordinem scripta. Deo gratias add. E

60-61 Cf. *supra*, p. 310,10-11. 69-70 Cf. GRATIANUS, *Decretum*, II, causa XII, q. 1, c. 13 (ed. A. FRIEDBERG, I, 681; PL 187, 888A-C) et *Ibid.*, c. 16 (ed. A. FRIEDBERG, I, 682-683; PL 187, 890A-C); cf. *supra*, p. 310,11-12.

WORKS CITED BY HENRY

(and by the editor in the apparatus)

The numbers in Roman characters indicate non-literal citations;
The numbers in italics indicate literal citations;
The numbers in parentheses indicate citations whose identifications are uncertain;
Exponents indicate the number of times that a source is cited on the same page.

AMBROSIIUS

Expositio Evangelii secundum Lucam (ed. M. ADRIAEN in CC lat. 14, Turnhout 1957; ed. C et H. SCHENKL in CSEL 32⁴, Wien 1902; PL 15, Paris 1845)
I, n. 31: 250
VIII, n. 84-85: 264, 302
n. 202: 274
In Epist. ad Cor. (ed. H. VOGELS, in CSEL 81², Wien 1968; PL 17 Paris 1845)
VIII,4: 272
De Trinitate (PL 17, Paris 1845)
244

ANONYMUS I

Auctoritates Aristotelis (ed. J. HAMESSE, in *Philosophes Médiévaux*, XVII, Louvain-Paris 1974)
I, 31: 53, 64
94: 146
177: 117
200: 95
204: 11, 16
2, 101: 35
150: 67
155: 5
4, 31: 116
51: 113
5, 26: 109
6, 7: 38
9: 97
39: 106
41: 100, 115, 117
44: 100²
55: 116, 211
61: 97
74: 47
11, 1: 35
14: 36
19: 36
31, 17: 149

34, 18: 169

36, 5: 94

ANONYMUS II (PS.-IOANNES CHRYSOSTOMUS)

Opus imperfectum in Matthaem (in *Opera Ioannis Chrysostomi*, ed. D. ERASMUS, 2, Basel 1539; PG 57, Paris 1859)
hom. 16: 285

ANONYMUS III

Liber de causis (ed. A. PATTIN, Leuven 1966; ed. R. STEELE in ROGERI BACONIS *Quaestiones supra librum de causis*, Oxford 1935; ed. O. BARDENHEWER, Freiburg i. Br. 1882; cf. etiam ANON., *Les Quaestiones in Librum de causis attribuées à Henri de Gand*, ed. J. ZWAE-NEPOEL in *Philosophes Médiévaux*, XV, Louvain 1974)
I, prop. 1: 35
XV (XVI), prop. 129: 36
XVII (XVIII), prop. 143: 36
XIX (XX), prop. 155: 36
prop. 157: 36
XXIII (XXIV), prop. 176: 37
prop. 177: 37
XXX (XXXI), prop. 210: 103
prop. 212: 103, 104

ANONYMUS IV (PS.-AUGUSTINUS)

De vera et falsa poenitentia (PL 40, Paris 1861)
c. 25, n. 10: 139, 157, 174-175, 175, 192

ARISTOTELES (*Aristoteles Latinus*, in *Corpus philosophorum medii aevi*, Union Académique Internationale; *Aristotelis opera cum Averrois commentariis*, ed. Iuntina, Venezia, 14 volumes, 1562-1574 [anast. repr. Frankfurt a. M. 1962]; *Opera graece*, ed. I. BEKKER, Berlin 1831, 2 volumes) (Cf. etiam ANONYMUS I)

- Analytica priora* (translatio Boethii (recensiones Florentina et Carnutensis), translatio anonyma, etc.: ed. L. MINIO-PALUELLO, 1962 = Arist. Lat. III 1-4; ed. Iunt.; ed. I. BEKKER)
II, c. 2: 169
- De anima* (in ALBERTI MAGNI *Commentario*, ed. Cl. STROICK, Münster i.W., 1968; in AVERROIS *Commentario*, ed. St. CRAWFORD in CCAA VI, I, Cambridge (Mass.) 1953; ed. Iunt., Suppl. II; ed. I. BEKKER)
I, c. 1: 38, 97
II, c. 1: 100³, 106-107, 115, 117²
c. 2: 116, 211
c. 5: 97, 109
c. 8: 47
c. 1-12: 98
III, c. 1-13: 98
- Categoriae* (ed. L. MINIO-PALUELLO = Arist. Lat. I, 1-5, 1961; in SIMPLICII *Commentario*, ed. A. PATTIN, Louvain-Paris 1971-1975; ed. Iunt., I, 1; ed. I. BEKKER)
149
- De caelo* (Transl. Gerardi in ALBERTI MAGNI *Commentario*, ed. P. HOSSFELD, 1971; Transl. Gulielmi de Moerbeke in THOMAE DE AQUINO *Commentario*, ed., Leon., III, 1886; transl. Gulielmi de Moerbeke et Michaelis Scoti in ed. Iunt., V; ed. I. BEKKER)
I, c. 11: 247
- Ethica Nicomachea* (Transl. Roberti Grosseteste: A. Recensio pura - ed. R.A. GAUTHIER = Arist. Lat. XXVI 1-3, fasc. 3, 1972; for the translation from the Arabic by Hermannus Germanus: in AVERROIS *Commentario*, ed. Iunt., III: cf. Particulae ab Hermannno translatae, ed. R.A. GAUTHIER in Arist. Lat. XXVI 1-3, fasc. 2, 1972; ed. I. BEKKER)
II, c. 7: 128
III, c. 5: 216
V, c. 1: 253²
c. 10: 152, 152, 153, 153, 153-154, 154, 154
c. 11: 154
IX, c. 8: 279
- De generatione et corruptione* (Transl. Vetus, ed. J. JUDYCKA = Arist. Lat. IX, I, 1986; in THOMAE DE AQUINO
- Commentario*, ed. Leon., III, 1886; ed. Iunt., V; ed. I. BEKKER)
II, c. 4: 116
c. 11: 113
- Metaphysica* (I-IV, 4: Transl. Iacobi [Vet.^{ma}] et Composita [Vetus], ed. G. VUILLEMIN-DIEM = Arist. Lat. XXV 1-1a, 1970; I-X et XII-XIV: Transl. Anonyma sive 'Media', ed. G. VUILLEMIN-DIEM = Arist. Lat. XXV 2, 1976; V, in AVERROIS *Commentario*, ed. R. PONZALLI, Bern 1977; IX, in AVERROIS *Commentario*, ed. B. BÜRKE, Bern 1969; ed. Iunt., VIII; ed. I. BEKKER)
I, c. 8: 53, 64
IV, c. 2: 146
c. 4: 106, 268
V, c. 3: 49, 55
c. 6: 10, 48
c. 7: 94
c. 16: 246, 247
c. 25: 52
c. 28: 48²
VI, c. 3: 269
VII, c. 11: 116
c. 12: 53
c. 13: 117
c. 17: 95
VIII, c. 1: 95
c. 3: 10, 11, 16, 16, 17², 60
X, c. 6: 12
c. 8: 20
c. 10: 48, 49, 51², 56
XII, c. 9: 45
- Meteorologica* (in THOMAE DE AQUINO *Commentario*, (imperf.) et *Continuatione*; ed. Leon., III, Roma 1886; ed. Iunt., V; ed. I. BEKKER)
IV, c. 12: 109
- Physica* (I-II, lin. 194a 2: Transl. Vat., ed. A. MANSION = Arist. Lat. VII 2, 1957; in THOMAE DE AQUINO *Commentario*, ed. Leon., II, Roma 1884; ed. Iunt., IV; ed. I. BEKKER)
I, c. 7: 68, 68
II, c. 5: 269
III, c. 3: 34
IV, c. 9: 67
c. 14: 4
V: 67
V, c. 1: 5
c. 4: 109

- VII, c. 3: 70
VIII, c. 7: 67
- Politica* (Transl. Gulielmi de Moerbeke, ed. F. SUSEMIHL, Leipzig 1872; ed. Iunt., III, ed. I. BEKKER)
I, c. 5: 268
II, c. 1 et 8: 268, 269
c. 9: 302
- Topica* (Transl. Boethii [cum fragm. Recens. alt.] et Anon., ed. I. MINIO-PALUELLO = Arist. Lat. V 1-3, 1969; ed. Iunt., I, 2b; ed. I. BEKKER)
I, c. 5: 94
II, c. 1-VII, c. 5: 150
- AUGUSTINUS
- De civitate Dei* (ed. H. DOMBART-A. KALB in CC lat. 47-48, Turnhout 1955, ed. B. HOFFMANN in CSEL 40¹⁻², Wien 1899-1900; PL 41, Paris 1846)
VII, c. 28: 4
XIX, c. 19: 129
- Confessiones* (ed. L. VERHEYEN in CC lat. 27, Turnhout 1981; ed. M. SKUTELLA-H. SCHAUB in *Bibl. Teubneriana*, Stuttgart 1969; ed. P. KNOLL in CSEL 33, Wien 1896; PL 32, Paris 1845)
IV, c. 12, n. 18: 301
IX, c. 8, n. 13: 301
X, c. 29, n. 40: 301
- Contra Adimantum* (ed. J. ZYCHA in CSEL 25, Wien 1891; PL 42, Paris 1861)
c. 4, n. 24: 291
- Contra Faustum Manichaeum* (ed. J. ZYCHA in CSEL 25¹, Wien 1891; PL 42, Paris 1861)
XXII, c. 27: 215
c. 96-97: 216
- De diversis quaestionibus 83* (ed. A. MUTZENBECHER in CC lat. 44A, Turnhout 1975; PL 40, Paris 1845)
q. 36, c. 1: 255
q. 46, c. 1-2: 4, 5
c. 2: 19, 20
- De doctrina christiana* (ed. J. MARTIN in CC lat. 32, Turnhout 1962; ed. W. M. GREEN in CSEL 80, Wien 1863; PL 34, Paris 1845)
III, c. 12, n. 19: 264, 302
- Enarrationes in Psalmos* (ed. E. DEKKERS-I. FRAIPONT in CC lat. 38-40, Turnhout 1956; ed. B. HOFFMANN in CSEL 40¹⁻², Wien 1899-1900; PL 36-37, Paris 1845)
Ps. 5, n. 15: 126
Ps. 9, n. 15: 259
Ps. 17, n. 12: 143
Ps. 30, sermo 2, n. 5: 252
Ps. 31, sermo 2, n. 5: 260
Ps. 36, sermo 1, n. 2: 303
Ps. 37, n. 5: 270
Ps. 38, n. 38: 249
Ps. 39, n. 8: 302
Ps. 40, n. 5: 258
Ps. 48, sermo 1, n. 38: 280
Ps. 68, sermo 2, n. 18: 257
Ps. 71, sermo 3, n. 39: 280
Ps. 104, sermo 34, n. 45: 302
- Epistolae* (ed. A. GOLDBACHER in CSEL 34-35, 44, 57-58, Wien 1895-1923; PL 33, Paris 1861)
2: 258
14: 4, 20
15, n. 2: 303
31, n. 5: 284
78, n. 9: 256
243, n. 12: 261
- De Genesi ad litteram libri XII* (ed. I. ZYCHA in CSEL 28¹, Wien 1894; PL 34, Paris 1845)
X, c. 26, n. 45: 66
XII, c. 35, n. 68: 43, 96
- De opere monachorum* (ed. J. ZYCHA in CSEL 41, Wien 1900; PL 40, Paris 1845)
c. 5-7, n. 6-8: 281
c. 20-21, n. 24-25: 281
- Regula ad servos Dei* (PL 32, Paris 1845)
301
- Sermones* (ed. C. LAMBOT in CC lat. 41, Turnhout 1961; PL 38-39, Paris 1845)
Sermo 85: 257
112: 257
156: 255
- De substantia dilectionis* (PL 40, Paris 1845)
260
- De Trinitate* (ed. W.-J. MOUNTAIN-F. GLORIE in CC lat. 50-50A, Turnhout 1968; PL 42, Paris 1845)
II, proem.: 126
VII, I: 39

- viii, c. 2, n. 3: 103
 ix, c. 8, n. 13: 301
De videndo Dei (ed. A. GOLDBACHER in CSEL 44, Wien 1904; PL 33, Paris 1845)
 vi, c. 18: 38
 xiii, c. 31: 44
- PS.-AUGUSTINUS: cf. ANONYMUS IV, FULGENTIUS RUSPENSIS AVERROES (*Corpus Commentariorum Averrois in Aristotelem Versionum Latinarum*, The Mediaeval Academy of America; *Aristotelis Opera cum Averrois commentariis, latine*, ed. Iuntina, Venezia 1562-1574)
In Eth. Nic. Comm. Magnum (ed. Iunt., III)
 v, comm. 10: 152
In De generatione et corruptione Comm. Magnum (ed. Iunt., V)
 ii, comm. 70: 114
In Metaphysicam Commentarium Magnum (V: ed. R. PONZALLI, Bern 1971; ed. Iunt., VIII)
 i, comm. 17: 53, 64
 iv, comm. 4: 146
 v, comm. 4: 55
 15: 29
 21: 246, 247³
 30: 52
 33: 48
 vii, comm. 22: 7²
 comm. 37: 117
 viii, comm. 10: 12
 x, comm. 20: 12²
 26: 48², 49, 51², 56
In Physicam Commentarium Magnum (ed. Iunt., IV)
 i, comm. 63: 69
 ii, comm. 38: 36
 v, comm. 8: 29
 viii, comm. 32: 70
De substantia orbis (ed. Iunt., IX)
 c. 2: 69
- AVICENNA (*Avicenna Latinus*, Union Académique Internationale; *Opera philosophica, latine*, Venezia 1508)
Metaphysica (ed. S. VAN RIET in *Avicenna Latinus*, Leiden 1977-1980; ed. Venezia 1508)
 vi, c. 1: 18
- BASILIUS
De Spiritu Sancto, (PG 32, Paris 1857)
 147
- BEDA
De temporum ratione (PL 90, Paris 1850)
 c. 1: 73, 74², 80³, 82², 83, 85², 86, 86³
- BENEDICTUS
Regula (PL 66, Paris 1847)
 c. 4: 249, 250
- BERNARDUS CLARAEVALLENSIS (*Opera*, ed. Roma 1957 sqq.; PL 182-183, Paris 1854-1862)
In assumptione (ed. J. LECLERCQ-H. ROCHAIS, in *Opera*, V, 1968; PL 183, Paris 1854)
 sermo 3: 132²
De consideratione ad Eugenium III^{um} (ed. J. LECLERCQ-C. H. TALBOT - ROCHAIS, in *Opera*, III, 1958; PL 182, Paris 1854)
 i, c. 6, n. 7: 130
 iii, c. 4, n. 16: 222³
 n. 17: 206, 207
 n. 17-18: 207
- Liber de natura et dignitate amoris* (PL 184, 1854)
 c. 9: 270
 c. 15: 292
- BERTHOLDUS DE SANCTO DIONYSIO
Quodlibet I (PARIS, *Bibl. Nat.*, lat. 14726)
 q. 17: 74, 77, 78, 79, 80, 81, 82², 83,
- BIBLIA SACRA iuxta Vulgatam versionem (ed. R. WEBER-B. FISCHER-J. GRIBOMONT-H.F.D. SPARKS-W. THIELE, 2 vol., Stuttgart 1969)
- Vetus Testamentum
Gen.
 i, 29: 288
 ix, 2-3: 288
Exod.
 xxxiii, 20: 42, 44
Deut.
 xxiii, 25: 130²
 xxxiii, 8-10: 260
Ruth
 ii, 2: 130, 209
Iob
 xlii, 10: 111

- Ps.
 xxvi, 4: 252
 xxx, 5: 170²
 11: 252
 xxxix, 5: 301
 xl, 4: 258
 lxviii, 34: 257
 lxxii, 9: 176
 25-26: 292
- Prov.
 xxvii, 23: 208
 xxx, 8: 244², 267, 268, 272, 273, 276², 277
 9: 276
- Cant.
 ii, 16: 292
- Is.
 vi, 8: 128
- Ez.
 xxxiv, 5: 209
 xl, 23: 90²
 xl, 27: 90²
- Mich.
 i, 8: 259
- Novum Testamentum
- Matth.
 v, 29: 261
 vi, 25: 297
 31: 297
 33: 120, 121
 34: 285⁴
 viii, 4: 210
 xiii, 23: 74, 90, 92
 xix, 21: 244, 257, 258², 259³, 260, 262
 23: 272, 300
 28: 110
 29: 260
- Marc.
 iv, 8: 74³, 82, 85
 x, 21: 259
 30: 260
- Luc.
 x, 2: 131²
 3: 131
 40: 131
 xii, 33: 259
 xiv, 21: 274
 26: 260
- 33: 279
 xxii, 69: 110
- Ioann.
 viii, 2: 240
 xi: 142
 xiv, 6: 124
- Act.
 ii, 45: 259
 iv, 32: 304
 34-35: 261
 xvii, 28: 35
- Rom.
 viii, 35: 261
 xii, 1: 272
- I Cor.
 ii, 9: 249
 ix, 16: 251
 19: 251
 xiii, 3: 299
- II Cor.
 iv, 2: 123
 vi, 10: 305
 viii, 1-3: 272
 4: 272
 13-14: 271
 13: 271
- x, 8: 226
 xiii, 10: 226
- Gal.
 iv, 9: 141
- Eph.
 v, 29: 261
- Phil.
 i, 18: 126
 23-24: 252
 ii, 21: 122, 228
 iii, 12: 251-252
 12-15: 251, 252
 15: 247, 252
- Col.
 ii, 12-13: 140
 14: 140
 15: 140
 iii, 14: 248
- II Thess.
 iii, 10: 280
- I Tim.
 v, 8: 261
 vi, 8: 298

- Hebr.*
xiii, 17: 208
- I Ioann.*
ii, 16: 256
- Iac.*
i, 2: 278
- BOETHIUS
In Categorias Aristotelis (PL 64, Paris 1847)
i: 4, 34
- De consolatione philosophiae* (ed. L. BIELER in CC lat. 94, Turnhout 1957; ed. G. WEINBERGER in CSEL 67, Wien 1934; PL 63, Paris 1847)
iii, m. 8: 103
- De Trinitate* (in GILB. PORR. *Commentario*, ed. N. M. HÄRING, Toronto 1966; PL 64, Paris 1847)
i, c. 5: 25
- BONAVENTURA (*Opera omnia*, ed. Quaracchi, 1883-1902)
- Commentarium in Sententias Petri Lombardi*
iv, dist. 17, art. 1, q. 2: 203², 203-204, 204, 231
dist. 25, art. 1, q. 1: 206
- CICERO
De officiis (ed. W. MILLER in *The Loeb Classical Library*, Cicero, XXI, London 1961; ed. M. TESTARD in *Collection des universités de France*, 2 vol., Paris 1965-1970; ed. C. ATZERT in *Bibliotheca Teubneriana*, Leipzig 1971⁵)
i, c. 7: 288
c. 32-33: 246, 269, 270
c. 33: 263
- CLEMENS IV
Constitutio "Quidam temere sentientes" (*Bullarium Franciscanum*, III, 1765, p. 141:)
205, 218, 219, 219-220, 220
- COMMENTARIA GRAECA in ARISTOTELIS ETHICAM NICOMACHEAM
Commentaria graeca in Ethicam Nicomacheam, translata a ROBERTO GROSSE-TESTE (for Books I-IV: ed. H. P. F. MERCKEN, 1973; for books V-VIII: ms. Cambridge, Peterhouse 116: cf. ed. H.P.F. Mercken, I, p. 127*)
v, c. 14: 153
- CYPRIANUS
Epistolae (ed. G. HARTEL in CSEL III², Wien 1871)
iii, c. 1: 210
- Ps.-DIONYSIUS AREOPAGITA
De ecclesiastica hierarchia (Dionysiaca), II, Brugge 1937; PG 3, Paris 1857)
c. 5, §7: 281
c. 6, §5: 281
- DONATUS
Instituta artium (De arte grammatica libri). Ed. H. KEIL, Hildesheim 1961; vol IV in *Grammatici Latini*)
184
- FRANCISCUS ASSISIENSIS
Regula bullata (ed. H. BÖHMER in *Analekten zur Geschichte des Franciscus von Assisi*, Tübingen and Leipzig 1904)
n. 4: 285
n. 9: 129, 210
- Testamentum* (ed. H. BÖHMER in (ed. H. BÖHMER in *Analekten zur Geschichte des Franciscus von Assisi*, Tübingen and Leipzig 1904)
n. 3: 129, 210²
- GENNADIUS
De ecclesiasticis dogmatibus (PL 42, Paris 1841)
xxxviii (71): 273
- GLOSSA ORDINARIA BIBLIAE
Biblia sacra cum Glossa ordinaria (6 vol., Antwerpen 1634; PL 113-114, Paris 1852)
- Prov.* XXX, 9: 276
- Matth.* XIII, 23: 87-88, 90, 90-91, 92
XIX, 21: 259
XIX, 21 (interl.): 258, 262
- Marc.* IV, 8 (interl.): 74³, 82, 85
x, 21: 262
21 (interl.): 259, 262
30: 80, 80-81, 83, 87
- Luc.* X, 1: 206
xii, 33: 259
xiv, 26 (interl.): 260
26: 261
33: 279²
- II Cor.* IV, 2: 123
3 (interl.): 272²

- 13: 271
- Col.* II, 12-13: 140
14: 140
15 (interl.): 140
15: 140
- Phil.* I, 18: 126
24: 252
iii, 15: 247, 252²
- II Thess.* III, 10: 280
- Iac.* I, 2: 278, 309²
- GRATIANUS
Decretum (Corpus Iuris Canonici), ed. A. FRIEDBERG, I, Leipzig 1881; PL 187, Paris 1855)
i, dist. I, c. 7: 288
dist. XI, c. 4-5: 147
dist. XIV, c. 2: 209
dist. XXI, c. 1: 206, 206
dist. LXVIII, c. 5: 206
dist. LXXXVI, c. 21: 118
dist. XCIII, c. 25: 210
ii, causa II, q. 6, c. 40: 245
causa VI, q. 3, c. 1: 130
causa XI, q. 1, c. 39: 206
causa XII, q. 1, c. 2: 304
c. 13: 310, 312
c. 16: 310, 312
causa XIV, q. 1, c. 1: 304
c. 3: 174²,
causa XVI, q. 4, c. 2: 193
q. 7, c. 10: 134
causa XXII, q. 5, c. 9: 239
causa XXV, q. 1, c. 3: 209, 219
q. 2, c. 8: 206
causa XXXIII, q. 3, d. 1, c. 72: 234
c. 87: 150²,
156, 165
c. 88: 139,
142, 157, 174-175, 175, 192
d. 6, c. 3: 157
- Decretum, una cum glossis* (ed. Venezia 1584)
ii, causa XXXIII, q. 3, d. 1, c. 87: 150,
158, 158³, 159², 163
causa XXV, q. 1, c. 3: 219
- GREGORIUS I
Dialogi (PL 77, Paris 1849)
iii, c. 14: 306
iv, c. 33: 41
- Homiliae in Evangelia* (PL 76, Paris 1849)
i, hom. 17, n. 3: 131
ii, hom. 36, n. 7: 274
- Homiliae in Ezechielem* (ed. M. ADRIAEN in CC lat. 142, Turnhout 1931; PL 76, Paris 1849)
i, hom. 2, n. 4: 278
hom. 6, n. 11: 256
hom. 9, n. 14: 126
hom. 12, n. 30: 253
ii, hom. 3, n. 3: 142
hom. 5, n. 11: 37
n. 12: 73, 82², 88, 89
hom. 7, n. 11: 90, 262
n. 12: 254
hom. 8, n. 6: 110
n. 8: 110, 113²,
n. 10: 110, 110
hom. 9, n. 5: 245
- Moralia in Iob* (ed. M. ADRIAEN in CC lat. 143, 143A, 143B, Turnhout 1979-1985; PL 75-76, Paris 1849)
iv, c. 25, n. 46: 110
v, c. 4, n. 5: 254
c. 11, n. 19: 295
n. 20: 295
c. 34, n. 63: 244
c. 39, n. 52: 43²
vi, c. 15, n. 18: 110
n. 19: 110
vii, c. 26, n. 32: 125
viii, c. 24, n. 41: 44
ix, c. 3, n. 3: 257
c. 11, n. 13: 126
c. 66, n. 105-106: 286
x, c. 18-19, n. 35-36: 125
xii, c. 52, n. 59: 304
xiii, c. 38: 303
xviii, c. 9: 257
c. 54, n. 89: 44
xx, c. 14, n. 28: 286
c. 36, n. 69: 272
xxi, c. 4: 303
xxii, c. 19, n. 45: 142
xxiii, c. 20, n. 39: 43
xxxii, c. 24, n. 50: 59
xxxv, c. 16, n. 36: 111, 111
- Registrum epistolarum* (ed. D. NORBERG in CC lat. 140 et 140A; PL 77, Paris 1849)
i, 24: 294

- iii, 61: 274
v, 58: 248
viii, 31: 248
xi, 36: 232
64: 130
xiii, 12: 295
Regula pastoralis (PL 77, Paris 1849)
i, c. 4: 298
c. 7: 128³
ii, c. 1: 311
c. 3: 311
c. 4: 125³, 131
c. 5: 253
c. 9: 127
iii, c. 2: 256
c. 11: 125
c. 14: 118
c. 20: 271²
c. 21: 271, 288²
c. 27: 294
c. 28: 295
GREGORIUS IX
Decretales (Corpus Iuris Canonici, ed. A. FRIEDBERG, II, Leipzig 1881)
i, tit. 3, c. 1: 127, 134², 136
tit. 6, c. 34: 130
ii, tit. 12, c. 6: 193
iii, tit. 30, c. 12: 187, 188², 189, 190, 192²
v, tit. 27, c. 5: 192
tit. 33, c. 3: 133
c. 7: 127, 134, 227
tit. 38, c. 12: 162, 167, 171², 173, 177, 179, 180, 182, 193, 200, 201, 205, 209, 217, 219, 222, 224, 233-234
tit. 39, c. 8: 133
c. 31: 176²
tit. 40, c. 16: 134, 172, 227
c. 25: 136, 173, 193, 229
Decretales, una cum glossis (ed. Roma 1582)
i, tit. 3, c. 1: 135
HENRICUS DE GANDAVO (HENRICI DE GANDAVO *Opera Omnia*, Leuven, 1979-)
Quaestiones ordinariae (Summa) (2 vol., ed. Paris 1520; ed. Ferrara 1646)
art. 21, q. 2: 26, 27², 94
32, q. 5: 6, 7², 25², 26, 27², 29, 32
art. 48, q. 2: 268
Quodlibeta
i (ed. R. MACKEN, in *Opera Omnia*, V, 1979; ed. Paris 1518; ed. Venezia 1608 et 1613)
q. 4: 112
q. 9: 18, 28, 94, 110
q. 10: 115
q. 12 et 13: 108
q. 25: 215
q. 29: 147
q. 35: 253
q. 36: 74, 75, 80, 81, 83, 88
ii (ed. R. WIELOCKX, in *Opera Omnia*, VI, 1983; ed. Paris 1518; ed. Venezia 1608 et 1613)
q. 1: 4, 9, 20², 21, 28, 94
q. 2 et 3: 112
q. 8: 59²
q. 14: 248², 256
q. 17: 152², 153
iii (ed. Paris 1518; ed. Venezia 1608 et 1613)
q. 4: 6
q. 6: 112
q. 9: 18, 28
q. 14: 98, 104
iv (ed. Paris 1518; ed. Venezia 1608 et 1613)
q. 5: 10
q. 13: 112
q. 15: 59
q. 20: 269
q. 21: 98
v (ed. Paris 1518; ed. Venezia 1608 et 1613)
q. 2: 25, 26, 27²
q. 6: 6, 26, 27²
q. 23: 308
q. 30: 261, 275
vi (ed. G. WILSON in *Opera Omnia*, X, 1987; ed. Paris 1518; ed. Venezia 1608 et 1613)
q. 5: 43
q. 6: 108
q. 9: 108
q. 10: 269
q. 13: 91
q. 14: 112
q. 28: 130²
Sermo factus in synodo anno Domini 1287°, feria II^a post "Misericordia Domini" (ed. K. SCHLEYER, in *Anfänge des Gallikanismus im 13. Jahrhundert Der Widerstand des französischen Klerus*

- gegen die Privilegierung des Bettelorden* (*Historische Studien*, 314) Berlin 1937.
129, 210
HIERONYMUS
Adversus Iovinianum (PL 23, Paris 1845¹, 1883²)
i, c. 3: 73, 74², 80³, 82², 83, 83², 85, 86, 86³, 92
In Matthaei Evangelium Commentum (ed. D. HURST et M. ADRIAEN in CC lat. 77, Turnhout 1959; PL 26, Paris 1845)
xix, 21: 258, 280
27-28: 262
Epistolae (ed. I. HILBERG in CSEL 54-56, Wien 1910-1918; PL 22, Paris 1845¹, 1854²)
epist. 84: 234
HUGO DE SANCTO VICTORE
De fructibus carnis et spiritus (PL 176, Paris 1854)
260
De laude caritatis (PL 176, Paris 1854)
3: 260, 261, 262, 270
De sacramentis christianae fidei (PL 176, Paris 1854)
i, pars 6, c. 36: 66
IOANNES CHRYSOSTOMUS
In Acta Apostolorum (PG 60, Paris 1859)
hom. 13: 273
In Epist. ad Hebraeos (PG 63, Paris 1859)
hom. 13: 273
In Matth. (PG 57, Paris 1845)
hom. 21(22): 277, 280, 300
PS.-IOANNES CHRYSOSTOMUS (cf. ANONYMUS II)
IOANNES CASSIANUS
Collationes (ed. M. PETSCHENIG in CSEL 13, Wien 1886; PL 49, Paris 1847)
coll. I, c. 6: 254, 298-299
c. 6-7: 248
c. 7: 248, 250,
coll. III, c. 5-6: 299
coll. IV, c. 20-21: 299-300
coll. VIII, c. 25: 249-250
coll. IX, c. 5-6: 296, 297
coll. X, c. 11: 306-307, 307
IOANNES DAMASCENUS
De duabus in Christo voluntatibus (Transl. Roberti Grosseteste, ed. H. GRAVIUS, Coloniae 1546; PG 95, Paris 1860).
c. 3: 59
De institutione elementari (Transl. Roberti Grosseteste, ed. H. GRAVIUS, Coloniae 1546; PG 95, Paris 1860)
c. 2-3: 58
c. 8: 58
ISIDORUS
Sententiarum libri II (PL 83, Paris 1850)
ii, c. 31, n. 8: 239
IULIANUS POMERIUS (PROSPER)
De vita contemplativa (PL 59, Paris 1847)
i, c. 7: 292
ii, c. 9: 304
c. 11: 304
c. 16: 305
MARTINUS IV
Bulla "Ad fructus uberes" (ed. H. DENIFLE in *Chart. Univ. Paris.*, I, p. 592-593 (n. 508)
129, 133, 133, 134, 155, 162, 163, 167, 168⁴, 170², 172, 173, 174, 175, 176, 177, 179, 182, 184³, 186, 187³, 188, 189, 190², 191², 192², 194², 196, 197, 198, 202, 204², 206, 208, 220, 221², 223, 224, 227, 231, 236, 237, 240², 241, 242³
NICOLAUS III
Constitutio super confirmatione regulae fratrum minorum (ed. J. GAY, Paris 1898-1938)
129, 265, 266², 280, 283, 284³, 285, 289
PETRUS LOMBARDUS
Libri Sententiarum (ed. Quaracchi, 2 vol., 1916; re-edition books 1 et 2: Grottaferata 1971; re-edition books 3 et 4: Grottaferata 1981; PL 192, Paris 1892)
iv, d. 24, c. 11, n. 141: 206
PLATO (*Plato Latinus*, London-Leiden 1940 sqq.; ed. H. STEPHANUS, 3 vol., Geneve 1578)
Timaeus (Transl. Chalcidii, ed. J. H. WAZINK = *Plato Latinus*, IV 1, London-Leiden 1962; *Opera graece*, ed. J. BURNET, 6 vol., Oxford 1900-1907)
39c: 19

PROSPER: vide IULIANUS POMERIUS

RAYMUNDUS DE PENNAFORTE

Summa de casibus (ed. X. OCHOA-A. DIAZ, Roma 1976)

III, tit. 34, n. 56: 149, 150²

SENECA

Ad Lucilium epistolae morales (ed. C. PRECHAC in *Collection des Universités de France*, 5 vol., Paris 1962-1969; ed. R. M. GUMMERE in *Loeb Classical Library*, 3 vol., London-Cambridge (Mass.) 1962)

22, c. 19: 298

58, c. 19: 19

65, c. 7: 19

SERVIUS

Comm. in Artem Donati (Ed. H. KEIL, Hildesheim 1961; vol IV in *Grammatici Latini*) 184

THOMAS DE AQUINO (*Opera Omnia*, Parma 1852-1869; *Opera Omnia*, iussu Papae Leonis XIII¹...edita, Roma 1882 ff.)

Commentarium in Sententias Petri Lombardi (ed. P. MANDONNET-M.F. MOOS, Paris 1929-1942; ed. Parma, VI-VII, 1856-1858)

I, dist. 26, q. 2, art. 1: 4

II, dist. 2, q. 2, art. 2: 46

IV, dist. 15, q. 2, art. 1, q. 4: 123

dist. 17, q. 3, art. 3: 202-203, 203, 231

Commentum in Matthaeum (ed. Parma, VI) XIX: 255

In Metaphysicam Aristotelis expositio (ed. Parma, XX, 1866; ed. Torino-Roma, 1964)

I, lectio 12, n. 198: 53, 64

In Physicorum libros Aristotelis expositio (ed. Leon., II)

III: 34

V, 3 et 4: 5

Sententiae quinti libri Ethicorum (ed. Leon., XLVII)

17: 153

Summa Theologiae (ed. Leon., IV-XII)

I^a, q. 37, art. 1: 4

q. 92, art. 3: 66

II^a II^{ae}, q. 67, a. 1, contra: 130

q. 184, a. 6, ad 1: 206

q. 188, art. 7: 279

III^a, q. 67, a. 2, ad 2: 206

THOMAS HIBERNICUS

Flores doctorum (ed. 1614; ed. 1735)

ak: 253

ONOMASTIC TABLE

Roman characters: names of persons

Italic characters: names of institutions and of places

INTRODUCTION AND APPARATUS

Adriaen, M.: LXII

Aegidius Romanus: xxvii

Albertus Magnus: L, 100

Ambrosius: 88

Amiens: XX, XXII

Aristotle: LI², LII, 100²

Augustinus: 143, 253

Averroes: LI

Badius XIII, LXX, LXXIII³

Bataillon, L.-J.: xxv, xxxix², XLIII

Baxter, J.: 80, 100

Bernardus: xxvii

Berthaud of St. Denis: xxx⁵

Blaise, A.: 18, 92

Bonaventure: XXIX

Bourges: xx

Brounts, A.: xxxix, XLIII

Buonocore, M.: xxv, xxvi

Chatelain, A.: xxvii², xxix, xxx

Chevillier, A.: xxx

Cockshaw, P.: xiii, xxv, xxxi

Congar, Y.: 130, 148

Copeland, J.: xvi

Crawford, R. St.: L, 100

Decorte, J.: xi³, xiii³, xiv², xv², xvi³,

xvii⁴, xix⁵, xxiii, xxiv², xxv², xxvi,

xxx¹, xlvii³, 148

DeLagarde, G.: 269²

Denifle, H.: xxvii², xxix, xxx

Douie, D.: xxix, xxx

Ezechiel: LXII²

Finke, H.: 147, 148

Gaffiot, F.: 14, 76, 164, 178, 192, 193, 213,

249, 253, 284, 288, 289², 294, 300

Garand, M.-C.: xiii, xxv, xxxi

Glorieux, P.: xx³, xxvii², xxviii³, xxix³,

xxx, 148²

Godefridus de Fontibus: xxvii, xlvii², LX³

Gómez-Caffarena, J.: xxviii², 7, 25, 32,

Gratian: XXI

Gratien, P.: 148

Gregorius I: LXI², 253², 296

Guyot, B.: xxv

Hamesse, J.: L, 100

Haverals, M.: xi, xvi, xx

Hödl, L.: xi, xvi, xx

Hugo: xviii³, 270

Jodogne, P.: xiii, xxv, xxxi

John of Orleans: xxvi², xxvii²

Johnson, C.: 80, 100

Jourdain, C.: xxx

Ker, N.: xxvii, xxxviii

Little, A.: 148

Lottin, O.: xxviii

Macken, R.: xi⁷, xii³, xiii¹⁰, xiv⁶, xv¹³,

xvi¹⁶, xvii¹⁶, xviii², xix⁸, xx, xxiii⁴,

xxiv¹², xxv¹², xxvi⁸, xxvii⁴, xxviii,

xxx⁵, xxxi⁹, xxxv³, xlvii³, xlv, xlvii⁴,

xlxi, li, liii, lxxiv², 143, 148

Marrone, H.: 148

Martha: 132

Martin IV: xxix, LX

Maier, A.: xxv²

Murethack: 184

Niermeyer, J.: 86, 105, 122, 127, 134, 164,

165, 298

Oxford: XLIV², LXIX

Paris: XXI, xxvii, xxviii, xxix, LXIX

Parkes, M.: xxxviii

Paulus, J.: xxviii, 148

Pelzer, A.: xxvi², xxvii²

Plato: 5

Pollard, G.: xxxviii²

Post, G.: xxix, 148

Ranulphe d'Homblières: xxix

Ratzinger, J.: 148

Richardus de Mediavilla: xxvii

Rouse, R.: xxv

Schleyer, K.: xx², xxix, 148

Servius: 184

Simon of Beaulieu: xx

Stroick, Cl.: L, 100

Thomas Aquinas: xxix³
 Uyttenbroeck, C.: 148
 Van de Kieft, C.: 105
 Watson, A.: xxxviii
 Wielockx, R.: xi², xiii², xix, xlvii, lxxiii

William of Macon: xx²
 Wilson, G.: xi³, xiv⁴, xv, xvi², xvii, xviii,
 xix, xxiv, xxvi³, xxx, xxxi, xxxii, xliv,
 xlvii, xlix, lxxiii²
 Zuccolius: xiii, lxxiii

TEXT

Abraham: 140, 281
 Adam: 288
 Adimantus: 291
 Ambrosius: 244, 250, 264, 272, 302
 Alexander iv (papa): 205
 Aristoteles: 4², 5, 10, 11, 12, 16, 17, 18, 20,
 34², 38, 45, 46, 47, 48⁴, 49², 51², 52, 55,
 56, 60, 64, 67, 68, 70, 94, 95, 97², 98,
 100, 106, 109, 110, 111, 113, 116³, 117²,
 128, 146, 149, 150, 152², 153², 154, 211,
 216, 246, 247², 253, 268, 269³, 279, 302
 Augustinus: 4², 5, 19, 20², 38, 39, 43, 44,
 96, 103, 126³, 129, 147, 157, 215, 216,
 249, 252, 255, 256, 257, 258², 259, 260,
 261, 264, 270, 280, 281, 284, 291, 301²,
 302³, 311, 312
 Augustinus (Anglorum episcopus): 232²
 Averroes: 6, 12, 17², 29, 36, 48², 49, 51²,
 52², 55, 56, 64, 69, 114, 117, 246, 247
 Avicenna: 18
 Basilus: 147
 Beda: 74², 80, 83²
 Benedictus: 249, 250
 Bernard: 132², 206, 221, 253, 270, 292
 Boethius: 4, 25, 34²
 Bonaventura: 203, 231
 Cassianus: 248, 250, 255, 298
 Christus: *passim*
 Cicero: cf. Tullius
 Clemens (papa): 205, 218, 219, 220
 Commentator (anon. = Michael Ephesi-
 nus): 152, 153
 Cyprianus: 209
 Dionysius: 281
 Donatus: 184
 Eugenius: 206, 221
 Eva: 288
 Ezechiel: 89, 90², 110, 113, 142, 209, 245,
 254, 262, 278
 Faustus: 215, 216
 Franciscus: 129, 210, 285
 Gratianus: 165
 Gregorius I^{us} (Magnus): 37, 41, 43², 44²,
 59, 73, 81, 88, 89, 90, 110, 113, 123,
 125³, 126², 127, 128, 131², 142, 232,
 244, 245, 248, 253, 254, 256, 257², 262,
 271, 272, 274, 278, 286, 288², 294²,
 295³, 298, 303, 304, 311
 Gregorius ix: 130
 Hadrianus (papa): 245
 Henricus (de Gandavo): 160
 Hieronymus: 74², 80, 82³, 83², 85, 86⁴,
 92, 123, 234, 258, 262
 Hugo: 260², 261, 262, 270
 Isaac: 140
 Isaac (abbas): 306
 Iacobus: 278
 Innocentius iii: 205
 Ioannes (evangelista): 124, 142, 240, 256
 Ioannes (Laodiciae episcopus): 58
 Ioannes Chrysostomus: 273, 277, 280, 285,
 300
 Ioannes Damascenus: 58, 59
 Iob: 281
 Iovinianus: 80, 82², 85, 86²
 Isidorus: 239
 Lazarus: 142²
 Laetus (diaconus): 261
 Lucas (evangelista): 131, 206, 250, 259,
 260, 279, 302
 Lucillus: 19, 298
 Manichaeus: 302
 Marcus (evangelista): 74², 80, 82, 85, 87,
 259, 262
 Maria (soror Marthae): 131, 132^a
 Maria (virgo): 172
 Martha: 131, 132⁷
 Martin iv (papa): 129, 133, 155, 188, 206³,
 231, 240²
 Noe: 288
 Matthaeus (evangelista): 74, 87, 90, 92,
 120, 210, 243, 258², 260, 262, 273, 297,
 300
 Michaea: 259
 Nebridius: 4, 20

Nicolaus (papa): 129, 265, 266, 280, 283,
 285, 288
 Paulus (apostolus): 122, 123, 126, 140, 141,
 208, 226, 248, 251³, 252, 261², 271, 298,
 299, 305
 Plato: 5, 18, 19⁴, 268, 269
 Prosper: 292, 304, 305
 Raymundus (Le Pennaforte): 149, 150
 Romanianus: 303
 Ruth: 130
 Salomon: 129, 244, 276
 Seneca: 19, 298
 Therasia: 284
 Thomas de Aquino: 202, 231
 Tullius (Cicero): 246, 263, 269, 270, 288
 Urbanus (papa): 157
 Zenobius: 258

MANUSCRIPTS CITED

(Introduction and apparatus)

- BOLOGNA, *Bibl. Univers.*, lat. 2236: XIII, XXXI, XXXII², LXXIX
 BORDEAUX, *Bibl. munic.*, 146: XIV, XXII, XXVIII, XXXI, LXXIX
 BRESCIA, *Bibl. de Lonato*, 166: XIV
 CAMBRIDGE, *Pembroke Coll.*, ms. 166: XIV
 —, *Peterhouse* 116: 153
 CESENA, *Bibl. Malatestiana*, D XVI.5: XV
 DURHAM, *Cath. Libr.*, B.I.26: XV
 ERLANGEN, *Universitätsbibl.*, 269/1: XV, XXXI, LXXIX
 FIRENZE, *Bibl. Med.-Laur.*, Plut. 17: XV
 —, *Bibl. Naz. Centr.*, *Conv. soppr.*, A.2506¹: XV
 —, *Bibl. Naz. Centr.*, *Conv. soppr.*, A.2507: XVI
 KRAKOW, *Bibl. Jagiellonska*, ms. 697: XVI, XXXII
 KUES, *Hospital*, 92: XVI
 LEIPZIG, *Universitätsbibl.*, 624: XVI, XXXII
 LONDON, *Brit. Mus.*, *Royal* 11. C. X: XVI, XXXII, LXXIX
 MELK, *Stiftsbibl.*, 137: XVI, XXXI
 OXFORD, *Balliol Coll.* 213: XVII
 —, —, 214: XVII
 —, *Christ Church*, d.3.23a: XXVII
 —, *Merton Coll.*, 107: XVII
 —, *Oriel Coll.*, ms. 31: XVII
 PADOVA, *Bibl. Capit.*, C.43: XVII, XXXII
 PARIS, *Bibl. de l'Arsenal*, 454: XXXI
 —, —, 455: XVII, XIX, LXXIX
 —, —, 456: XVIII, XIX, LXXIX
 —, *Bibl. Mazarine*, 851 (997): XIX
 —, *Bibl. Nat.*, lat. 3120: XX, XXIX, LXXIX
 —, —, — 14726: XXX, 77-78, 79², 80, 81, 82², 83
 —, —, — 15350: XI, XXIII, XXVIII, XXXB, XLVI³, LXXIX
 —, —, — 15357: XXIV
 —, —, — 15358: XXIV, LXXIX
 —, —, — 15847: XXIV, LXXIX
 —, —, — 15848: XI
 —, —, — 15850: XXIV
 PELPLIN, *Bibl. Semin. Duchownego*, 33 (46): XXV
 VALENCIA, *Bibl. de la Catedral*, 46: XXV, XXXI, XXXII, LXXIX
 VAT., *Borgh.* 299: XXV, XXVIII, XXX, XXXI, LXXIX
 —, *Vat. lat.* 853: XXVI, LXXIX
 WIEN, *Österr. Nationalbibl.*, lat. 1474: XXVII
 WORCESTER, *Cath. Libr.*, F.79: XXVII

QUOTED PUBLICATIONS

- ARISTOTELES, *De anima* (Aristotelis opera cum Averrois commentariis, ed. Iuntina, Venezia, 1562-1574, Suppl. II; *Opera graece*, ed. I. BEKKER, Berlin 1831, 2 volumes).
 BATAILLON, L.J., *Problèmes posés par l'édition critique des textes latins médiévaux*, in *Revue philosophique de Louvain*, 75, 1977, p. 234-249.
 BAXTOR, J. M.-JOHNSON, Ch. *Medieval Word-list from British and Irish Sources*, London, 1934.
 BLAISE, A., *Lexicon latinitatis medii aevi (partim ad res ecclesiasticas pertinens)* (*Corpus Christianorum. Continuatio mediaevalis*), Turnhout, 1975.
 BROUNTS, A., «Nouvelles précisions sur la 'pecia'», in *Scriptorium*, 24, 1970, p. 355.
 BUONOCORE, M., *Bibliografia dei fondi manoscritti della Biblioteca Vaticana (1968-1980)* (*Studi e testi*, 319), Città del Vaticano 1986, I-II.
 CHEVILLIER, A., *L'origine de l'imprimerie à Paris*, Paris, 1694.
 CONGAR, Y.M.-J. *Aspects ecclésiologiques de la querelle entre mendiants et séculiers dans la seconde moitié du XIIIe siècle et le début du XIVe siècle* in *Archives d'histoire doctrinale et littéraire du Moyen Âge*, 36, 1961, p. 35-151.
 COPELAND, J. L., *The authorship of British Mus. Royal Ms 7 C X fol. 63-71*, in *Bull. Inst. hist. Res.*, 14, 1937, p. 70-72.
 DECORTE, J., *Les indications explicites et implicites de pièces dans les manuscrits médiévaux in La production du livre universitaire au Moyen Âge: Exemplar et Pecia. Textes réunis par L. J. BATAILLON, B. G. GUYOT, R. H. ROUSE. Paris 1988.*
 DENIFLE, H.-CHATELAIN, A., *Chartularium Universitatis Parisiensis*, vol. I-II, Paris, 1889-1891.
 DOUIE, D.L. *The Conflict Between the Seculars and the Mendicants at the University of Paris in the Thirteenth Century*. London, 1954.
 FINKE, H. *Der Pariser Nationalkonzil vom Jahre 1290 in Römische Quartalschrift*, 9, 1895, p. 176-182.
 —, *Aus den Tagen Bonifaz VIII* (Vorreformationsgeschichtliche Forschungen, II), Münster i.W., 1902.
 GLORIEUX, P. *La Faculté des arts et ses maîtres au XIIIe siècle (Études de Philosophie Médiévale, LIX)*, Paris, 1971.
 —, *La littérature quodlibétique de 1260 à 1320 (Bibliothèque Thomiste, 5)*, Le Saulchoir-Kain, 1925.
 —, *La littérature quodlibétique, II* (Bibliothèque Thomiste, 21), Paris, 1935.
 —, *Prélats français contre religieux mendiants. Autour de la bulle "Ad fructus uberes" (1281-1290)*, in *Revue d'histoire de l'Église de France*, XI, 1925, p. 309-331 et 471-495.
 —, *Un recueil polémique de Guillaume de Mâcon* in *Studia Gratiana*, 2, 1954, p. 621-642.
 —, *Répertoire des Maîtres en Théologie de Paris au XIIIe siècle (Études de Philosophie Médiévale, XVII-XVIII)*, 2 volumes, Paris, 1933-1934.
 GÓMEZ-CAFFARENA, J., *Cronología de la "Suma" de Enrique de Gante por relación a sus "Quodlibetos"* in *Gregorianum* 38, 1957, p. 116-133.
 GRATIEN, P., *Ordres mendiants et clergé séculier à la fin du XIIIe siècle*, in *Études franciscaines*, 36, 1924, p. 499-518.
 GREGORIUS, *Homiliae in Ezechielem* (CC lat. 142, ed. M. ADRIAEN, Turnhout 1931).
 HAMESSE, J. *Les Auctoritates Aristotelis. I. Étude historique et édition critique (Philosophes médiévaux, 17)*, Louvain - Paris, 1974.
 [HENRICUS DE GANDAVO], *Lectura ordinaria super Sacram Scripturam* HENRICO DE GANDAVO adscripta. Ed. R. MACKEN (HENRICI DE GANDAVO, *Opera Omnia*,

- XXXVI), Leuven - Leiden, 1979 (reprint of the previous edition in *Analecta Mediaevalia Namurcensia*, 26, Louvain - Paris, 1972).
- , HENRICI DE GANDAVO *Quodlibet I*. Ed. R. MACKEN (HENRICI DE GANDAVO *Opera Omnia*, V), Leuven University Press - E. J. Brill, Leiden, 1978.
- , HENRICI DE GANDAVO *Quodlibet II*, Ed. R. WIELOCKX (HENRICI DE GANDAVO *Opera Omnia*, VI), Leuven University Press, 1981.
- , HENRICI DE GANDAVO *Quodlibet VI*, Ed. G. WILSON (HENRICI DE GANDAVO *Opera Omnia*, X), Leuven University Press, 1987.
- , HENRICI DE GANDAVO *Quodlibet IX*. Ed. R. MACKEN (HENRICI DE GANDAVO *Opera Omnia*, XIII), Leuven University Press, 1983.
- , HENRICI DE GANDAVO *Quodlibet X*. Ed. R. MACKEN (HENRICI DE GANDAVO *Opera Omnia*, XIV), Leuven University Press - E. J. Brill, Leiden, 1981.
- , HENRICI DE GANDAVO *Quodlibet XII*, q. 1-30. Ed. J. DECORTE (HENRICI DE GANDAVO *Opera Omnia*, XVI), Leuven University Press, Leuven, 1987.
- , HENRICI DE GANDAVO *Quodlibet XII*, q. 31 (Tractatus super facto praelatorum et fratrum). Ed. L. HÖDL - M. HAVERALS (HENRICI DE GANDAVO *Opera Omnia*, XVII), Leuven University Press, Leuven, 1989.
- , HENRICI DE GANDAVO *Quodlibet XIII*. Ed. J. DECORTE (HENRICI DE GANDAVO *Opera Omnia*, XVIII), Leuven University Press, Leuven, 1985.
- , *Quodlibeta Magistri Henrici Goethals a Gandavo doctoris Solemnis: Socii Sorbonici: et archidiaconi Tornacensis, cum duplici tabella*. Vaenumdantur ab Iodoco Badio Ascensio, sub gratia et privilegio ad finem explicandis. Parisiis, f°, (1518). 2 volumes. (anast. repr., Louvain, 1961).
- , *Magistri Henrici Goethals a Gandavo Doctoris Solemnis, Socii Sorbonici, Ordinis Servorum B. M. V. et archidiaconi Tornacensis, Aurea Quodlibeta, hac postrema editione commentariis doctissimis illustrata M. VITALIS ZUCCOLII Patavini Ordinis Camaldulensis, Theologi Clarissimi, ... Venetiis*, 1613.
- , *Summae Quaestionum Ordinariam Theologi recepti praeconio Solennis Henrici a Gandavo, cum duplici repertorio*. Vaenumdantur in aedibus Iodoci Badii Ascensii, ... 2 tomi. Parisiis, f°, 1520 (anast. repr., New York, 1953).
- JOURDAIN, C. *Index chronologicus chartarum pertinentium ad historiam Universitatis Parisiensis...*, Paris, 1862.
- KER, N.R., *Fragments of Medieval Manuscripts used as Pastedowns in Oxford Binding c. 1515-1620* (Oxford Bibliographical Society Publications, New Series, vol. V, 1951-1952). Oxford, 1954.
- LITTLE, A.G. *Measures Taken by the Prelates of France against the Friars (c. A. D. 1289-1290)* in *Miscellanea Francesco Ehrle*, 3 (*Studi e Testi*, 39), Roma, 1924, p. 49-66.
- LOTTIN, O. *Psychologie et Morale aux XIIe et XIIIe siècles*. Tome I: *Problèmes de Psychologie*, Louvain-Gembloux, 1942.
- MACKEN, R., *Bibliotheca manuscripta Henrici de Gandavo*. (HENRICI DE GANDAVO *Opera Omnia*, I-II), Leuven-Leiden, 1979.
- , *Les corrections d'Henri de Gand à ses Quodlibets*, in *Recherches de Théologie ancienne et médiévale*, 40, 1973, p. 5-51 + 6 extratextual reproductions.
- , *Les corrections d'Henri de Gand à sa Somme*, in *Recherches de Théologie ancienne et médiévale*, 44, 1977, p. 55-100 + 6 extratextual reproductions.
- , *Un deuxième exemplar des Quodlibets d'Henri de Gand*, in *Miscellanea Codicologica F. Masai dicata*. Ediderunt P. COCKSHAW, M.-C. GARAND et P. JODOGNE (*Les Publications de Scriptorium*, VIII), Gand, 1979, (II), p. 301-307.
- , *Die Editionstechnik der "Opera Omnia" des Heinrich von Gent*, in *Franziskanische Studien*, 63, 1981.
- , *Les Quodlibets d'Henri de Gand et leur exemplar parisien*, in *Recherches de Théologie ancienne et médiévale*, 37, 1970, p. 175-196.
- , *Ein wichtiges Ineditum zum Kampf über das Beichtprivileg der Bettelorden des*

- "Tractatus super facto praelatorum et fratrum" des Heinrich von Gent, in *Franziskanische Studien*, 60, 1978, p. 301-310.
- MAIER, A. *Codices Burghesiani Bibliothecae Vaticanae (Studi e testi, 179)*, Città del Vaticano, 1952.
- MARRONE, H., *The Absolute and Ordained Powers of the Pope: An Unedited Text of Henry of Ghent*, in *Mediaeval Studies*, 36, 1974, p. 7-27.
- NIERMEYER, J. F., *Mediae Latinitatis lexicon minus. Lexique latin médiéval-français/anglais. A Medieval Latin-French/English Dictionary*. Perficiendum curavit C. VAN DE KIEFT, Leiden, 1976.
- PAULUS, C. *Welt- und Ordensklerus beim Ausgange des XIII. Jahrhunderts im Kampfe um die Pfarr-Rechte* (Philos. Diss., Göttingen). Essen-Ruhr, 1900.
- PAULUS, J. *Henri de Gand. Essai sur les tendances de sa métaphysique (Études de philosophie médiévale, 25)*, Paris, 1938.
- POLLARD, G. *Thepecia system in the medieval universities*, in *Medieval Scribes, Manuscripts & Libraries* Essays presented to N.R. KER. Ed. M.B. PARKS and A.G. WATSON, London, 1978.
- PELZER, A. *Codices Vaticani Latini. II. 1. Codices 679-1134*, Civitas Vaticana, 1931.
- POST, G. *A Petition relating to the Bull "Ad fructus uberes"*, in *Speculum*, 11, 1936, p. 231-237.
- [RICHARDUS DE MEDIAVILLA] *Fr. Richardi de Mediavilla Quaestio disputata de Privilegio Martini IV.* (ed. F. DELORME), Quaracchi, 1925.
- SCHLEYER, K., *Anfänge des Gallikanismus im 13. Jahrhundert Der Widerstand des französischen Klerus gegen die Privilegierung der Bettelorden (Historische Studien, 314)*, Berlin, 1937.
- UYTTENBROECK, C., *Le droit pénitentiel des religieux, de Boniface VIII à Sixte IV*, in *Études franciscaines*, 47, 1935, p. 172-176.
- WILSON, G. *Preliminary Indications of a Historical Development in the Second Parisian Exemplar of Henry of Ghent's Quodlibet VI* in *Proceedings of the PMR Conference*, Villanova, Pennsylvania, 1981, pp. 135-143.
- , *Previously Unnoticed Indications of Pecia Transitions in Manuscripts of Henry of Ghent's Quodlibeta*, in *Manuscripta*, 33, 1989, pp. 192-204.

TABLE OF CONTENTS

Foreword	VII
CRITICAL STUDY	IX
Introduction	XI
The editions and the manuscripts	XIII
Historical elements used for the reconstruction of the text:	
the text examined exteriorly	XXVIII
§ 1. <i>Quodlibet VII</i> as a text of Henry of Ghent	XXVIII
§ 2. <i>Quodlibet VII</i> as a text edited by the University of Paris	XXX
A. The university exemplar of 14 peciae	XXX
B. A possible second exemplar	XXXI
The general relationships of the manuscripts: the text examined interiorly	XXXV
§ 1. The common accidents	XXXV
A. The manuscript groupings characterized by the number of their common accidents	XXXV
B. The groups examined individually	XXXVI
1. Manuscript 25	XXXVI
2. The group of manuscripts dependent upon the university exemplar of 14 peciae	XXXVII
3. The group of mainly English manuscripts: mss. 5,6,35	XLIII
4. A possible second exemplar	XLIV
5. The group of manuscripts 16,17,34	XLIV
§ 2. The isolated accidents	XLIV
Ms. 25 and the university exemplar	XLVII
§ 1. The two different sections of <i>Quodlibet VII</i> in manuscript 25	XLVII
§ 2. The corrections in manuscript 25	XLVIII
§ 3. The second half of <i>Quodlibet VII</i> in manuscript 25	LV
§ 4. Indications which suggest the dependence of the university exemplar of 14 peciae upon ms. 25	LXI
A. Manuscript 25: independent of the university exemplar of 14 peciae	LXI
B. The superiority of the readings in ms. 25 when	

compared to those of the university exemplar of 14 peciae	LXII
§ 5. Is ms. 25 the model of the university exemplar of 14 peciae?	LXV
The reconstitution of the text of <i>Quodlibet VII</i>	LXVIII
History of the text of <i>Quodlibet VII</i>	LXXI
§ 1. From ms. A ¹ to the university exemplar of 14 peciae	LXXI
§ 2. From the university exemplar of 14 peciae to the English family	LXXI
§ 3. From the university exemplar of 14 peciae to a possible second exemplar: another series of further transformations of the text	LXXII
§ 4. The edition of Badius	LXXII
The general tradition of <i>Quodlibet VII</i> represented by a diagram	LXXIII
Technique of the edition	LXXV
– Symbols: 1. In the text itself	LXXVI
2. In the critical apparatus	LXXVI
– Abbreviations: 1. In the critical apparatus	LXXVII
2. In the apparatus of citations	LXXVIII
Symbols of the manuscripts	LXXIX

QUODLIBET VII

q. 1-2 Utrum quaelibet res habeat propriam ideam in Deo; utrum relationes sive respectus habeant proprias ideas in Deo	3
q. 3 Utrum Deus aliquid influat rebus	35
q. 4 Utrum divina essentia potest cognosci ab intellectu creato beato, absque eo quod cognoscantur res creatae in ea	37
q. 5 Utrum intellectus beatus videns divinam essentiam, omnia creata videat in ea	40
q. 6 Utrum homo purus in hac vita, utens sensibus, potest esse perfecte beatus et perfecte Deum videre	42
q. 7 Utrum laus vocalis beatorum erit in gloria	44
q. 8 Utrum in angelis sit compositio ex genere et differentia	47
q. 9 Utrum ex costa possibile fuit formari mulierem sine materiae additione	63

q. 10	Utrum transmutatio aliqua possit fieri sine subiecta materia	68
q. 11	Quare trigesimus ab expositoribus sacris appropriatur maritatis, sexagesimus viduis, centenarius vero virginibus	71
q. 12	De trigesimi et sexagesimi formatione, quare dicuntur transire a dextra in laevam	73
q. 13	Utrum idem sit esse animae separatae, quod erat coniunctae	93
q. 14	Utrum anima coniuncta possit intelligere universale	97
q. 15	Utrum intellectus possit informari specie aliqua aut habitu, absque actu considerandi secundum illam speciem aut habitum	106
q. 16	Utrum possibilis sit resurrectio corporum humanorum	109
q. 17	Utrum sit possibile hominem esse sine quantitate	115
q. 18	Utrum illi qui nihil habet quid manducet postquam ieiunaverit, nisi prius lucratus fuerit laborare suo corporali, nec poterit laborare ieiunando, sacerdos suus debeat ei iniungere ieiunium quadragesimale	119
q. 19	Utrum vadens ad praedicandum, recepturus necessaria victus in loco ubi debet praedicare, videns autem villam desolatam et bono pastore destitutam, tamen ibi non putat invenire bonum hospitium, pertransit et vadit ad aliam villam habentem bonum gubernatorem et sufficientem praedicatorem, apud quem credit bene hospitari, peccet mortaliter	121
q. 20	Utrum tacens veritatem propter hospitem suum, vel alium divitem a quo sperat refici, ne offendant eum et amittat bonam refectionem, peccet mortaliter	124
q. 21	Si sacerdos curatus in parochia sua paratus sit et velit praedicare, et similiter frater habens privilegium ut possit praedicare nullo eum impediante, quis eorum potior sit in iure et debeat cedere alteri	127
q. 22	Utrum sacramentum poenitentiae ex virtute clavium respectu eorundem peccatorum possit habere effectum plus quam semel	138
q. 23	Utrum dicere quod vere poenitens et confessus, rite absolutus ab eo qui potest, teneatur eadem peccata iam confessa iterum confiteri, sit erroneum	147

q. 24	Utrum confessi fratribus praedicatoribus et minoribus virtute privilegii ipsorum, teneantur confiteri iterato suo proprio sacerdoti peccata quae illis fuerint confessi	167
q. 25	Utrum retinens sive celans sacerdoti unum peccatum in confessione, teneatur omnia alia confessa iterum confiteri	232
q. 26	Si praelatus superior committeret alicui sacerdoti, ut audiret alicuius confessionem et absolveret eum et quod, ipsa perfecte audita, referret ei omnia peccata confitentis quae sibi erat confessus, utrum esset fidelis relator sive fideliter referret, si reversus ad praelatum diceret: "Domine, iste est mundus et immunis ab omni peccato"	236
q. 27	Utrum confessor absolvens confitentem teneatur ipsum in aliquo casu hortari ad alias confitendum	240
q. 28	Utrum tantum habens necessaria vitae, melius et perfectius facit ea dimittendo quam retinendo	243
q. 29	Utrum habere bona temporalia in communi diminuat de statu perfectionis	278
q. 30	Utrum liceat transire a statu habentium bona immobilia communia ad illorum statum, qui abdicaverunt illa	310

TABLES	313
Works cited by Henry	315
Onomastic table	325
Manuscripts cited	328
Quoted publications	329
Table of contents	332

ANCIENT AND MEDIEVAL PHILOSOPHY

De Wulf-Mansion Centre

Series 1

1. *Repertorium Commentariorum Medii Aevi in Aristotelem Latinorum quae in Bibliothecis Belgicis asservantur*, ed. A. PATTIN, 1978, 160 p.
2. *Lexicon Plotinianum*, ed. J.H. SLEEMAN(†) & G. POLLET, 1980, 1164 col.
3. *Proclus. Commentaire sur le Parménide de Platon. Traduction de Guillaume de Moerbeke. Tome I: Livres I à IV*, ed. C. STEEL, 1982, x-64*-288 p.
4. *Proclus. Commentaire sur le Parménide de Platon. Traduction de Guillaume de Moerbeke. Tome II: Livres V à VII + Indices*, ed. C. STEEL, 1985, VIII p. + p. 289-776.
5. *Procli Elementatio theologica, translata a Guillelmo de Morbecca*. Edidit H. BOESE, 1987, XLIV-148 p.
6. A. PATTIN, *Pour l'histoire du sens agent au moyen-âge. La controverse entre Barthélemy de Bruges et Jean de Jandun. Ses antécédents et son évolution. Étude et textes inédits*, 1988, xv + 450 pp.
7. *Guillaume de Moerbeke. Recueil d'études à l'occasion du 700e anniversaire de sa mort (1286)*, édité par J. BRAMS et W. VANHAMEL, 1989, X-416 p.
8. G. VERBEKE, *D'Aristote à Thomas d'Aquin. Antécédents de la pensée moderne. (Recueil d'articles)*, 1990, xx-644 p.
12. HENRICUS BATE, *Speculum divinatorum et quorundam naturalium. Pars XI et XII*. Ed. H. BOESE, with an Introduction and an Analysis by C. STEEL, 1990, LXXXIV-223 p.

Series 2

HENRICI DE GANDAVO OPERA OMNIA

Editionem coordinat R. Macken

I. R. MACKEN, *Bibliotheca manuscripta Henrici de Gandavo. I. Catalogue A-P*, 1979, XVIII + 677 pp.

- II. R. MACKEN, *Bibliotheca manuscripta Henrici de Gandavo*. II. Catalogue Q-Z. Répertoire, 1979, p. XIX-XXII + 678-1306 pp. + 34 extra-textual plates on glossy coated paper (pp. XXIII-LIV).
- III. R. MACKEN, *Bibliotheca manuscripta Henrici de Gandavo*. *Continuatio* (in preparation).
- IV. R. MACKEN, *Henri de Gand (+ 1293), maître en théologie à l'Université de Paris, archidiacre de l'évêché de Tournai. Dates et documents* (in preparation).
- V. *Quodlibet* I (R. MACKEN), 1979, XCIV + 262 pp. + 12 extra-textual plates on glossy coated paper.
- VI. *Quodlibet* II (R. WIELOCKX), 1983, XLVIII + 166 pp.
- VII. *Quodlibet* III (K. EMERY, Jr.) (in preparation).
- VIII. *Quodlibet* IV (S.P. MARRONE) (in preparation).
- IX. *Quodlibet* V (S.D. DUMONT) (in preparation).
- X. *Quodlibet* VI (G.A. WILSON), 1987, LXVI + 313 pp. + 2 extra-textual plates on glossy coated paper.
- XI. *Quodlibet* VII (G.A. WILSON), 1990, LXXIX + 341 pp.
- XII. *Quodlibet* VIII (P. PORRO) (in preparation).
- XIII. *Quodlibet* IX (R. MACKEN), 1983, XCII + 362 pp.
- XIV. *Quodlibet* X (R. MACKEN), 1981, CXXVI + 333 pp. + 8 extra-textual plates on glossy coated paper.
- XV. *Quodlibet* XI (J. DECORTE) (in preparation).
- XVI. *Quodlibet* XII, q. 1-30 (J. DECORTE), 1987, LXVI + 276 pp.
- XVII. *Quodlibet* XII, q. 31 (*Tractatus super facto praelatorum et fratrum*) (L. HÖDL-M. HAVERALS, cum Introd. hist. L. HÖDL), 1989, CLXX + 292 pp.
- XVIII. *Quodlibet* XIII, (J. DECORTE), 1985, LXXXIV + 267 pp. + 4 extra-textual plates on glossy coated paper.
- XIX. *Quodlibet* XIV, (J.V. BROWN-B.B. PRICE) (achieved).
- XXVI. *Summa (Quaestiones ordinariae)*, art. XVII-XXXIV (R. MACKEN) (in preparation).
- XXVII. *Summa (Quaestiones ordinariae)*, art. XXXI-XXXIV (R. MACKEN cum Introd. generali ad edit. crit. *Summae* a L. HÖDL), + 8 extra-textual plates on glossy coated paper.
- XXVIII. *Summa (Quaestiones ordinariae)*, art. XXXV-XL (G.A. WILSON) (in preparation).
- XXIX. *Summa (Quaestiones ordinariae)*, art. XLI-XLVI (L. HÖDL) (in preparation).
- XXX. *Summa (Quaestiones ordinariae)*, art. XLVII-LII (M. FÜHRER) (in preparation).

- XXXV. *Quaestiones super VIII libros Physicorum* (attributed) (J.V. BROWN-B.P. BUCHWALD) (in preparation).
- XXXVI. *Lectura ordinaria super S. Scripturam (attributed)* (R. MACKEN), 1980, XXXII + 290 pp. + 4 extra-textual plates on glossy coated paper.
- XXXVII. *Syncategoremata* (attributed) (H.A.G. BRAAKHUIS) (in preparation).

CORPUS LATINUM
COMMENTARIORUM IN ARISTOTELEM GRAECORUM

Editioni curandae praesidet G. Verbeke

- Tome I: *Thémistius. Commentaire sur le Traité de l'âme d'Aristote. Traduction de Guillaume de Moerbeke.* Ed. G. VERBEKE, 1957, xcvii-322 p.
- Tome II: *Ammonius. Commentaire sur le Peri Hermeneias d'Aristote. Traduction de Guillaume de Moerbeke.* Ed. G. VERBEKE, 1961, cxx-515 p.
- Tome III: *Jean Philopon. Commentaire sur le De anima d'Aristote. Traduction de Guillaume de Moerbeke.* Ed. G. VERBEKE, 1966, cxix-172 p.
- Tome IV: *Alexandre d'Aprhodosias. Commentaire sur les Météores d'Aristote. Traduction de Guillaume de Moerbeke.* Ed. A.J. SMET, 1968, cxxxiv-526 p.
- Tome V, 1: *Simplicius. Commentaire sur les Catégories d'Aristote. Traduction de Guillaume de Moerbeke.* Vol. 1, ed. A. PATTIN, 1971, liv-282 p.
- Tome V, 2: *Simplicius. Commentaire sur les Catégories d'Aristote. Traduction de Guillaume de Moerbeke.* Vol. 2, ed. A. PATTIN, 1975, p. 283-765.
- Tome VI, 1: *The Greek Commentaries on the Nicomachean Ethics of Aristotle in the Latin Translation of Robert Grosseteste, Bishop of Lincoln (†1253).* Vol. 1, ed. H.P.F. MERCKEN, 1973, 135*-371 p.
- Tome VI, 3: *The Greek Commentaries on the Nicomachean Ethics of Aristotle in the Latin Translation of Robert Grosseteste, Bishop of Lincoln (†1253).* Vol. 3, *Books VII-X*, ed. H.P.F. MERCKEN (in the press).
- Tome VII, 1: *Commentators and Commentaries on Aristotle's Sophistici elenchi. A Study of Post-Aristotelian Ancient and Medieval Writings on Fallacies.* Vol. 1, *The Greek Tradition*, by S. EBBESEN, 1981, ix-355 p.
- Tome VII, 2: *Commentators and Commentaries on Aristotle's Sophistici elenchi. A Study of Post-Aristotelian Ancient and Medieval Writings on Fallacies.* Vol. 2, *Greek Texts and Fragments of the Latin*

Translation of "Alexander's" Commentary, by S. EBBESEN, 1981, xxxvii-566 p.

Tome VII, 3: *Commentators and Commentaries on Aristotle's Sophistici elenchi. A Study of Post-Aristotelian Ancient and Medieval Writings on Fallacies.* Vol. 3, *Appendices, Danish Summary, Indices*, by S. EBBESEN, 1981, 415 p.

Suppl. 1: *Némésius d'Émèse. De natura hominis. Traduction de Burgundio de Pise.* Ed. G. VERBEKE & J.R. MONCHO, 1975, cxxiv-260 p.

Suppl. 2: *Pseudo-Andronicus de Rhodes. + Texte grec et traduction latine médiévale.* Ed. A. GILBERT-THIRRY, 1977, vi-360 p.